Η

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΠΕΡΑΤΩΣΙΝ ΚΑΙ ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΙΝ

ΤΟΥ

ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΟΝΟΜΑΣΘΕΙΣΑ ΕΞΕΤΑΣΙΣ

τοῦ ἀρχιτέκτονος

Λ. ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ

γενικοῦ ἀρχιτέκτονος τῶν ἀρχαιοτήτων, ἑταίρου κατ' ἀξίαν τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἀκαδημιῶν Ῥώμης, Λονδίνου, Μεδιολάνων, Βοννωνίας, Πάρμης κτλ.

Οὐ λόγων ἀγορὰ δεῖται Ἑλλάδος, ἀλλ' ἔργων.

Non enim de architectura sic scribitur uti historia aut poemata.

Vitruv. libr. V. pr.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΙΚΗΤΑ ΠΑΣΣΑΡΗ.

Κατὰ τὴν ὁδὸν Νικίου ἀριθ. 6.

1865.

785

52

Πρὸς τοὺς ἀναγινώσκοντας.

ΟΤΕ πρὸ τεσσάρων περίπου μηνῶν προκληθέντες ἀπηντῶμεν πρὸς φιλοσόφους, ποτὲ δὲν ἐφανταζόμεθα ὅτι μετ' οὐ πολὺ θέλομεν ἀναγκασθῆ, προκαλούμενοι αὖθις, ν' ἀπαντήσωμεν καὶ πρὸς ἀρχιτέκτονας, καὶ ὅτι τοὺς φιλοσοφικοὺς θέλουσι διαδεχθῆ ἀρχιτεκτονικοὶ λίβελλοι, ὑπὸ τὸ εὔφημον ὄνομα *καλλιτεχνικαὶ ἐξετάσεις*. Δὲν ἐφανταζόμεθα λέγω τοῦτο, οὐχὶ διότι ἐπιστεύομεν τάχα ὅτι ὁ τεκτονικὸς κόπος εἶναι κατώτερος τῆς φιλοσοφικῆς μήνιδος, ἢ ἠγνοῦμεν τὸ ἀρχαιότατατον ἐκεῖνο τοῦ ποιητοῦ γνωμικὸν

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει, καὶ τέκτονι τέκτων,
καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.

ἀλλὰ διότι δὲν ἐπιστεύομεν ποτὲ, ὅτι οἱ ὑψαγόραι ἐκεῖνοι καὶ οὐρανογνώμονες ἀρχαῖοι κατήγοροι, ἤθελον ῥίψει τὸ τριβώνιον ὡς ἀνωφελὲς, καὶ παρασταθῆ ἐπὶ τῆς σκηνῆς μετημφιεσμένοι εἰς τεχνίτας καὶ οἰκοδόμους, στάθμην καὶ σμίλην ἀντὶ τοῦ πώγωνος εἰς τὰς χεῖρας κρατοῦντες, καὶ ὅπερ χείριστον εἰς ἑαυτοὺς ἀντιφάσκοντες, καὶ ἄντικρυς ἀρνούμενοι ἑαυτούς· καθότι σήμερον δὲν κατηγορούμεθα πλέον ὡς ἄλλοτε, ὅτι *τοσαῦτα χρήματα*, ὡς ἂν ἐλήφθησαν ταῦτα ἐκ τοῦ βαλαντίου αὐτῶν, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Πανεπιστημίου, μετετρέψαμεν εἰς λίθους καὶ κονιάματα, καὶ γραφὰς καὶ χρυσώματα ἄνευ λόγου, καθόσον τὰ *γράμματα καὶ πρὶν, ταὐτὰ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐδιδάσκοντο*. Σήμερον δὲν ἀντηχοῦσιν οἱ θρῆνοι καὶ αἱ κραυγαί· πρὸς τί ἡ τοσαύτη λαμπρότης καὶ πολυτέλεια ἐν τοσαύτῃ πτωχείᾳ, καὶ πρὸ πάντων τοῦ πνεύματος! Ἡ βάρβαρος αὕτη τῆς γλώσσης φωνὴ, μόλις συγγνωστὴ εἰς στόματα ἀγρίων τρωγλοδυτῶν, ἄρδην εἰς τὴν ἔμφυτον τοῦ ἔθνους ἀρχαίαν εὐγένειαν ναυαγήσασα, μικρὸν περι-

κυμανθεῖσα, εὐθὺς ἠφανίσθη καὶ ἐβυθίσθη, οἶκτον συνάμα καὶ ἀγανάκτησιν ἐξεγείρασα. Καὶ ὄντως δυσκόλως θέλουσι πεισθῆ οἱ μεταγενέστεροι νὰ πιστεύσωσιν, ὅτι ὑπῆρξαν ποτὲ ἐν μέσαις Ἀθήναις, οὐχὶ πλέον λόγιοι, ἀλλ' ἁπλῶς Ἕλληνες, διαῤῥήξαντες ἐξ ἀρχῆς τὰ ἱμάτιά των εἰς τὴν ἰδέαν τῆς τελειώσεως τοῦ Πανελληνίου ναοῦ τῶν μουσῶν, δωρεὰν μάλιστα καθ' ὁλοκληρίαν ἐκτελουμένης! Ἀποτυχόντος ἄρα, ὡς ἦν φυσικὸν, τοῦ πρώτου ἐκείνου βαναύσου σχεδίου τῆς ἐπιθέσεως, ἡ πολυμήχανος στρατηγικὴ εὐφυΐα τῶν ἐναντίων ἐπενόησε νέον ἄλλον τρόπον ἐπιτηδειότερον προσβολῆς, ὅλως τοῦ προτέρου ἀντίθετον· διατί δηλονότι δὲν ἐξετελέσθη τοῦ Πανεπιστημίου ἡ ἀποπεράτωσις καὶ ἡ ἀνακαίνισις πολυτελεστάτη καὶ λαμπροτάτη; Διατί ἐν τῷ μεσοδόμῳ δὲν ἐτέθησαν ἀνδριάντες μαρμάρινοι; Διατί δὲν περιεκοσμήθη ἡ στέγη διὰ μαρμαρίνων *ἀκροκεράμων*; Διατί ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ ὄπισθεν ἀετώματος δὲν ἐστήθησαν σφίγγες; Διατί εἰκόνες ἱστορικαὶ διασήμων ζωγράφων δὲν κοσμοῦσι τὰς στοὰς, ὡς ἀπῃτεῖτο εἰς τοιοῦτον περικαλλὲς *ἰωνικωτάτου ῥυθμοῦ* οἰκοδόμημα; Διατί τέλος πάντων αἱ στῆλαι τῶν εὐεργετῶν νὰ μὴ φαίνωνται μακρόθεν, καὶ πόθεν; *ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸ Σούνιον*! Ἰδοὺ ἡ νέα μεγαλοπρεπὴς καὶ ποικίλη γλῶσσα τῶν χθὲς καὶ πρώην θρηνούντων τοῦ τελειωθέντος Πανεπιστημίου τὴν περιττὴν καὶ ἄχρηστον πολυτέλειαν! Ἰδοὺ οἱ ἄνθρωποι, πρὸς οὓς ἡμῖν ἀπὸ πολλοῦ ὁ ἀγὼν, οἱ πρὶν μὲν ἐπ' ἐλπίδι νίκης κατηγοροῦντές με ὡς πολυτελῆ τε καὶ ἄσωτον, νῦν δὲ, ἀπελπισθέντες, μεμφόμενοί με ὡς φειδωλὸν καὶ ἀγροῖκον, ἐν *καλλιτεχνικαῖς ἐξετάσεσι*, διὰ τοῦ νέου σημαιοφόρου αὐτῶν τοῦ ἀρχιτέκτονος Καφταντζόγλου.

Δὲν ἐξετάζομεν δ' ἐνταῦθα ποσῶς, τίνι δικαιώματι ξένος ἄνθρωπος ἀναμιγνύεται εἰς ἀλλότρια δικαιώματα· τοὐναντίον μάλιστα ἀρέσκει ἡμῖν ἡ ἐλευθερία αὕτη καὶ τοῦτο τὸ προηγούμενον. Δὲν ἐξετάζομεν ἐπίσης ποσῶς, ὥς τινες ἰσχυρίζονται, ἂν ὁ Κ. Καφταντζόγλους ᾖναι ὁ ἀληθὴς *καλλιτέχνης* λιβελλογράφος, ἢ ἁπλῶς ὁ ὑπεύθυνος τοῦ λιβέλλου συντάκτης, ὅπερ ἡμῖν ἐστιν ἐντελῶς ἀδιάφορον, ὅσον μάλιστα εἴτε τὸ ἓν εἴτε τὸ ἄλλο ὑπάρχει, ἐν πάσῃ περιπτώσει τοῦτο ἐνταῦθα εἶναι τὸ βέβαιον, ὅτι

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΩΜΙΛΙΤΣ

εὗρεν ὁ Φίλιππος τὸν Ναθανιὴλ, κατὰ τὴν γνωστὴν παροιμίαν.

Τὸ νοῆμον κοινὸν ἂς κρίνῃ καὶ αὖθις κατὰ προαίρεσιν, τὸ νέον τοῦτο δεῖγμα τῆς λογικότητος καὶ τῆς ἠθικότητος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς πράξεως ταύτης. Ἡμεῖς ὅμως δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ αὖθις ἐντονώτερον μάλιστα, ὅ,τι ἐν πεποιθήσει ἄλλοτε εἴπομεν. *Οἰκτείρομεν ἀπο καρδίας τὰ γράμματα ἂν ἀποφέρωσι πάντοτε τοιούτους καρπούς.*

Τοιαῦτα περίπου γραμματισμένων τερατουργήματα, οἷα τὰ τελευταῖα τοῦ ἀρχιτέκτονος Καφταντζόγλου, ἐγέννησαν ποτὲ ἐν τῇ ζωηρᾷ φαντασίᾳ τοῦ σοφοῦ τῆς Γενεύης τὴν οὐχ ἧττον τερατώδη ἰδέαν, ὅτι ἐν γένει ἡ *ἐπιστήμη καὶ τέχνη καταβιβάζει καὶ διαφθείρει, ἡ δὲ ἀγροικία καὶ ἡ ἀμάθεια ἀνυψοῖ καὶ ἐξευγενίζει τὸν ἄνθρωπον!*

Τὸ ἀναντίῤῥητον κατὰ δυστυχίαν πολλάκις ἠθικὸν γεγονὸς, ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις δὲν εἶναι πάντοτε τῆς ἐσωτερικῆς εἰκόνος ἡ ἀντανάκλασις, ὅτι τὰ ἀξιώματα τῆς γλώσσης δὲν εἶναι πάντοτε καὶ οἱ κανόνες τοῦ βίου, ὅτι πολλάκις τὰ γράμματα παρέχουσι τὴν ὄψιν πασῶν τῶν ἀρετῶν, ἄνευ τῆς πραγματικῆς οὐδεμιᾶς τούτων ὑπάρξεως, ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν συνδέεται πάντοτε μετὰ τοῦ τίτλου τοῦ φιλοσόφου, παρέσχε πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀφορμὴν εἰς αἰτιάσεις τοιαύτας!

Μὴ γένοιτο δ' ἡμῖν ἵνα ποτὲ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐπινεύσωμεν εἰς τὰς πνευματικὰς ἐκείνας παραφορὰς τοῦ παρωργισμένου φιλοσόφου τῆς Ἐλβετίας, δι' ὧν αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ ἀντιτάσσεται, πολεμεῖται διὰ τῶν ἀρχῶν του, νικᾶται διὰ τῶν ὅπλων του, καὶ θριαμβεύει διὰ τῆς ἥττης του, κατὰ τὴν εὐφυᾶ παρατήρησιν ἑστεμμένου τινὸς υἱοῦ τῆς Γαλλίας. Τοῦτο ὅμως δυστυχῶς ἐν τῇ ὑπερβολῇ ταύτῃ εἶναι τὸ βέβαιον, ὅτι πολλάκις ἡ ἁγνὴ καὶ ἱερὰ ἐπιστήμη καὶ τέχνη, τοῦ θεοῦ αὕτη ἡ πρωτότοκος καὶ περιλημένη θυγάτηρ, διὰ τὴν προσωπικὴν τῶν ψευδοπροφητῶν της διαφθορὰν, πολλάκις ἐν τῷ κόσμῳ κατεφρονήθη καὶ ἐμισήθη, παράγαγοῦσα ἐξ ἀντικειμένου μὲν συστήματα πλήρη πλάνης, ψεύδους, ἀσεβείας, παραλογισμῶν τε καὶ ἀντιφάσεων, ἐξ ὑποκειμένου δὲ ἐσμὸν κακίας, μοχθηρίας, φθόνων καὶ συκοφαντιῶν. Αὕτη τῶν γραμματισμένων πολλάκις ἡ ἠθικὴ καὶ

πνευματικὴ ἐξαχρείωσις, προεκάλεσε τῶν ἡμιβαρβάρων λαῶν τὰ ἀναθέματα κατὰ τῶν γραμμάτων· αὕτη ἠνάγκασε τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους νὰ ἐξορίσωσι τὴν ῥητορικὴν ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, αὕτη τοὺς ἀρχαϊκοὺς καὶ πρώτους Ῥωμαίους ν' ἀποπέμψωσι τὴν φιλοσοφίαν ἐπανειλημμένως ἐκ Ῥώμης, αὕτη τοὺς νεωτέρους Ἱσπανοὺς ν' ἀπαγορεύσωσιν εἰς τοὺς δικηγόρους τὴν εἴσοδον εἰς τὸν νέον κόσμον! περιεργοτάτη διάταξις, ἀνακαλοῦσα εἰς τὴν μνήμην καὶ τὴν ἐν τοῖς συμβολαίοις τῶν νομικωτάτων Ῥωμαίων συνήθη ῥήτραν· Dolus malus abesto et jurisconsultus.

Ὁπόσον ὅμως καὶ κατὰ τοῦτο τῶν νεωτέρων εἰσὶν οἱ ἀρχαῖοι ἀνώτεροι, οἵτινες πολλάκις καὶ οὗτοι περιπεσόντες εἰς σχέσεις παραπλησίας τοῦ Ἰακώβου Ῥουσσὼ, οὐδέποτε κατὰ τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς ἐβλασφήμησαν οἱ σπουδαῖοι ἄνδρες, ἀλλὰ πάντοτε τὰ βέλη αὐτῶν, καὶ βέλη πολλάκις φαρμακερώτατα καὶ πικρότατα, κατὰ τῶν ἀγυρτῶν μόνων καὶ τῶν καπήλων τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἀπηύθυναν! «Γένος τι ἀνθρώπων, λέγει π. χ. ὁ ἡμέτερος Λουκιανὸς, ἀργὸν, φιλόνεικον, κενόδοξον, ὀξύχολον, ὑπόλιχνον, ὑπόμωρον, τετυφωμένον, ὕβρεως ἀνάπλεων. Οὗτοι εἰς συστήματα διαιρεθέντες καὶ διαφόρους λόγων λαβυρίνθους ἐπινοήσαντες, καὶ ὄνομα σεμνὸν τὴν ἀρετὴν περιθέμενοι, καὶ τὰς ὀφρῦς ἐπάραντες καὶ πώγωνας ἐπισπασάμενοι, περιέρχονται ἐπιπλάστῳ σχήματι, ἐμφερεῖς μάλιστα τοῖς τραγικοῖς, ὧν ἂν ἀφέλῃς τὰ προσωπεῖα καὶ τὴν χρυσόπαστον ἐκείνην στολὴν, τὸ καταλειπόμενον ἐστὶ γελοῖον ἀνθρώπιον ἑπτὰ δραχμῶν εἰς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον. Τοιοῦτοι δὲ ὄντες ἀνθρώπων μὲν ἁπάντων καταφρονοῦσι, καὶ συνάγοντες εὐεξαπάτητα μειράκια, τήν τε πολυθρύλλητον ἀρετὴν τραγῳδοῦσι, καὶ τὰς τῶν λόγων ἀπορίας ἐκδιδάσκουσι, καὶ πρὸς μὲν τοὺς μαθητὰς καρτερίαν ἀεὶ καὶ σωφροσύνην ἐπαινοῦσι, καθ' ἑαυτοὺς δὲ γενόμενοι . . . . τῶν ἄλλων κατηγοροῦσι, καὶ λοιδορίας τινὰς ἐκμελετηκότες ἐπιτιμῶσι καὶ ὀνειδίζουσι τοῖς πλησίον, αὐτοὶ μήτε τι κοινὸν μήτε ἴδιον ἐπιτελοῦντες, ἀλλ' ἀχρεῖοι καὶ περιττοὶ καθεστῶτες.»

Ὁπόσον τῶν τοιούτων διαφέρουσι βεβαίως οἱ ἀληθῶς ἐπιστήμονες καὶ φιλόσοφοι ἄνδρες, ἐπιεικέστατοι μὲν ὄντες πρὸς τοὺς εἰλικρινεῖς ἁπάντων ἀγῶνας, ἔστω καὶ ἐλαχίστους, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ

ἀγαθοῦ, ἐκ παντὸς δὲ τρόπου ἐπιζητοῦντες ἁπλῶς, οὐχὶ πῶς τοὺς ἄλλους νὰ κατακρίνωσι καὶ συκοφαντήσωσι, ἀλλὰ τίνι τρόπῳ αὐτοὶ βέλτιόν τι καὶ κρεῖττον νὰ παραγάγωσι, δι' ἔργων ἀποδεικνύντες τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν ἐπ' ἀγαθῷ ἀείποτε τῆς πατρίδος! Ὁπόσον τῶν λιβέλλων καὶ κακοτεχνικῶν ἐξετάσεων τινῶν ἐκ τῶν νεωτέρων ἡμῶν φιλοσόφων, διαφέρει τοῦ Ἱπποκράτους ἐκείνη ἡ ὄντως φιλόσοφος ἔκφρασις· «Μεμφθῆναι μὲν οὐδενὶ αὐτῶν ἄξιον ἐστὶν, εἰ μὴ ἠδυνήθησαν ἐξευρεῖν, ἐπαινέσαι δὲ μᾶλλον πάντας, ὅτι ἐπεχειρήσαντο ζητῆσαι. Ἐλεγχειν μὲν οὖν τὰ μὴ ὀρθῶς εἰρημένα οὐ παρεσκεύασμαι, προσομολογέειν δὲ τοῖς ἱκανῶς ἐγνωσμένοις διανενόημαι.» (Ἱπποκρ. περὶ διαίτης βιβλ. 1. κεφ. 10).

Ἰδοὺ γλῶσσα ἐξεικονίζουσα τῆς ψυχῆς τὴν φιλάνθρωπον ἐκείνην ἀγάπην καὶ ἐπιείκειαν, ἥτις ἀπορρέει πάντοτε ἐκ τῆς γνησίας καὶ ἀληθοῦς ἐπιστήμης. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου τί πράττουσι σήμερον τινὲς ἐκ τῶν ἡμετέρων καλουμένων σοφῶν; Ἐπαινοῦσι τάχα τοὺς ἐπιχειρήσαντας ζητῆσαί τι ἀγαθόν; συγχωροῦσι τοῖς μὴ δυνηθεῖσι αὐτὸ ἐξευρεῖν; προσομολογοῦσι δὲ τοῖς ἐπιτυχοῦσι κατά τι ἐν τῇ ζητήσει τοῦ ἀγαθοῦ; Φεῦ! ἐλάχιστα δυστυχῶς τῆς φιλοσόφου ταύτης ἐπιεικείας τῇ γνώμῃ ἡμῶν μετροῦνται τὰ παραδείγματα, ἐν ταῖς σελίσι τῆς κριτικῆς ἢ μᾶλλον ἀκρίτου ἡμῶν ἱστορίας, μεστῆς τὸ πλεῖστον λιβέλλων ἀντὶ ἐπικρίσεων, ὕβρεων ἀντὶ συμβουλῶν, συκοφαντιῶν ἀντὶ φιλικῶν ἐλέγχων, ἀχαριστίας τελευταῖον αἰσχρᾶς ἀντὶ συγγνώμης καὶ χάριτος.

Μὴ πιστεύσῃ ὅμως ὁ ἀναγνώστης, ὅτι καὶ ταῦτα δὲν εὐεργετοῦσιν ἀρέτως καὶ ὠφελοῦσι πολλάκις τοὺς πάσχοντας, ὅσῳ τοὺς ἐνεργοῦντας αὐτὰ καταισχύνουσιν. Οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν πάσῃ πεποιθήσει καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, ὑπάρχει κακὸν ἀγαθότητος ἄμικτον. Συνήθως τὰ μέγιστα δηλητήρια εἶναι συγχρόνως καὶ τὰ μέγιστα φάρμακα. Παρὰ πάντων συνήθως ἐν γένει πιστεύεται, λόγου χάριν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ εἶναι τὸ μέγιστον τοῦ ἀνθρώπου κακὸν, οἱ φίλοι δὲ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν καὶ εὐτύχημα. Πολλάκις ὅμως τοὐναντίον συμβαίνει, καὶ μάλιστα ὅταν δυστυχῶς τῶν φίλων ἡ μὲν παῤῥησία πρὸς τὸ νουθετεῖν ἄναυδρος ᾖ καὶ ἰσχνόφωνος, λάλος δὲ μόνον καὶ παῤῥησιαστικὴ πρὸς τὸ κολακεύειν. Οὕτω δὲ τῆς καλουμένης φιλίας ἐχούσης, ὁ ἐχθρὸς

πολὺ τοῦ φίλου καθίσταται χρηστιμώτερος· καθότι οὗτος ἐφεδρεύει ἐγρηγορῶς πανταχοῦ καὶ περιοδεύει τὸν βίον ἡμῶν πανταχόθεν, οὐ διὰ δρυὸς μόνον ὁρῶν ὡς ὁ Λυγκεύς, οὐδὲ διὰ λίθων καὶ ὀστράκων, ἀλλὰ καὶ διὰ φίλου καὶ οἰκέτου καὶ διὰ συνήθους παντὸς, οὐ μόνον τὰ πραττόμενα ἀλλὰ καὶ τὰ βουλευόμενα διαπράττων καὶ διερευνώμενος, τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν πρὸ πάντων ἐχόμενος, καὶ ταύτας κατ' ἐξοχὴν ἐξιχνεύων, καθάπερ οἱ γύπες, οἱ ἐπὶ τῆς ὀσμῆς μόνον τῶν διεφθαρμένων σωμάτων φερόμενοι, μηδεμίαν δὲ τῶν καθαρῶν καὶ ὑγειαινόντων αἴσθησιν ἔχοντες.

Ὁποίαν δὲ τοῦτο παρέχει ὠφέλειαν; μεγίστην ταύτην κατὰ τὸν σοφὸν Χαιρωνέα, τὸν τὴν ἀνθρωπίνην ἠθικὴν φύσιν μέχρι τῶν ἐλαχίστων αὐτῆς ἀναταμόντα διακλαδώσεων· « Εὐλαβούμενον ζῆν καὶ προσέχειν ἑαυτῷ, καὶ μήτε πράττειν μηδὲν ὀλιγώρως καὶ ἀπεριοκέπτως, μήτε λέγειν· ἀλλ' ἀεὶ διαφυλάττειν ὥς περ ἐν ἀκριβεῖ διαίτῃ τὸν βίον ἀνεπίληπτον, ὅσῳ τὸ δυνατὸν δηλονότι ἀνθρώπῳ. » Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Ἀντισθένης ἔλεγεν ὅτι τοῖς μέλλουσι σώζεσθαι, ἢ φίλων δεῖ γνησίων, ἢ διαπύρων ἐχθρῶν, οἱ μὲν γὰρ νουθετοῦντες τοὺς ἁμαρτάνοντας, οἱ δὲ λοιδοροῦντες τῶν ἁμαρτιῶν ἀποτρέπουσι.

Κατὰ ταῦτα ἄρα καὶ ἡμεῖς ἀντὶ νὰ κακίζωμεν, εὐχαριστοῦμεν μάλιστα τοῖς ἐχθροῖς, ἐν ἐλλείψει γνησίων φίλων, καὶ εὐγνωμονοῦμεν αὐτοῖς, εὐχόμενοι τῷ θεῷ ἵνα πάντοτε ἡμῖν παρέχῃ τοιούτους, πληθύνων τὸ σπέρμα αὐτῶν ὡς τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν ὡς τοῦ Ἰακώβ.

Ἡμεῖς ὅμως μέχρι τοῦδε δὲν ὑπήρξαμεν τοιουτοτρόπως εὐεργετικοὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἠὐχαριστοῦμεν δὲ τοὐναντίον ἐν τῇ ἁπλότητι ἡμῶν τῷ θεῷ, ὅτι τὰς πολλὰς ἀτελείας ἡμῶν καὶ ἐλλείψεις, ὧν βαθυτάτην ἔχομεν τὴν συναίσθησιν, δὲν ἐπεβάρυνεν ἡ φύσις καὶ διὰ τῆς ἀγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ὁπωσδήποτε πειρωμένους εὐεργετῆσαι τὸ ἔθνος. Ἀείποτε δὲ ὁρμώμενοι ἐκ τοῦ ἀξιώματος, ὅτι « οὐδεμία αὐτάρκης ἀνθρώπων φύσις, οὔτ' ἐν λόγοις οὔτ' ἐν ἔργοις ἀναμάρτητός ἐστιν· κρατίστη δὲ ἡ πλεῖστα μὲν ἐπιτυγχάνουσα, ἐλάχιστα δὲ ἀστοχοῦσα », *οὐδέποτε* τὸν κάλαμον ἡμῶν ἐμολύναμεν *βιβέλλους* κατ' οὐδενὸς διαγράφοντες, καὶ *καλλιτεχνικὰς* ἐξετάσεις οἰκοδομοῦντες. Πλὴν δυστυ-

χῶς καὶ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, ἐφ' ᾧ ἠδυνάμεθα ἴσως μέχρι τοῦδε νὰ καυχηθῶμεν, βάσκανός τις ὡς φαίνεται δαίμων ἐφθόνησε, βιάσας ἡμᾶς ἀπό τινος νὰ ἐγκαταλίπωμεν μετὰ λύπης τὴν ὁδὸν τῆς εἰρήνης, καὶ ἀναγκάσας ἡμᾶς δὶς ἤδη νὰ κατέλθωμεν καὶ ἄκοντες εἰς ἀγῶνας λόγων, ἐναντίους τῆς φύσεως καὶ τοῦ πραγματικοῦ χαρακτῆρος ἡμῶν, προκληθέντες ἐπανειλημμένως εἰς τούτους, διὰ λόγους μάλιστα ἥκιστ' ἁρμόζοντας εἰς ἐλευθέρους καὶ εἰς λογίους.

Αὕτη δὲ ἡμῶν ἡ φυσικὴ πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς πάλης ἀποστροφὴ, καὶ πάλιν ἐπί τινα χρόνον ἐδέσμευε τὰς χεῖρας ἡμῶν, δισταζόντων τί πρέπει νὰ πράξωμεν. Ἀλλὰ σκεφθέντες πρῶτον μὲν, ὅτι ἡ ἄγαν αὕτη ἀγαθότης καὶ ἐπιείκεια, ἤθελε παρὰ πάντων καὶ δικαίως μὰ τὴν ἀλήθειαν παρεξηγηθῇ, γαῦροι δὲ τότε οἱ τριταγωνισταὶ ἤθελον διδακτορικῶς πανταχοῦ ἀποφαίνεσθαι· « Qui tacet fatetur ! » δεύτερον δὲ, ὅτι ἔγκλημα κατ' ἀλήθειαν πρὸς τὴν κοινωνίαν ἤθελεν εἶσθαι, νὰ μένῃ ἐντελῶς ἀστιγμάτιστος τοσαύτη θρασύτης καὶ ἀγυρτία, ἀμεταθέτως ἀπεφασίσαμεν ἵν' ἀπαντήσωμεν πρὸς τὸν ἀρχιτέκτονα, λιθοδομοῦντες τὴν ἀπάντησιν ταύτην κατὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ῥυθμὸν τὸν ἐν τῷ προσεχεῖ κεφαλαίῳ διαγραφόμενον. Τὴν λύπην δ' ἡμῶν ἐφ' ἅπασι τούτοις δύο τινα ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν κατευνάζουσι· πρῶτον μὲν ὅτι αἱ ἀγενεῖς ὕβρεις, εἰς ἃς ἀναγκαζόμεθα ἀπὸ δύο ἤδη ἐτῶν ν' ἀπαντῶμεν, ἀποκλειστικὴν αὐτῶν ἔχουσι πηγὴν τὴν κατὰ καθῆκον ἀπόπειραν ἡμῶν πρός τι ἀγαθὸν, ἀγαθὸν ἐλάχιστον καὶ σχεδὸν μικροσκοπικὸν, ἐνώπιον τοῦ μεγέθους καὶ τῆς πληθύος τῶν εὐεργεσιῶν, ἃς καθ' ἑκάστην ἡ εὐγενὴς αὕτη πλὴν ἀτυχὴς καὶ ἀθλία πατρὶς ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἀγνώμονας αὐτῆς καὶ ἀσώτους υἱοὺς δαψιλῶς ἐπιχέει! καὶ δεύτερον ὅτι ἡμεῖς οὐδέποτε προσβαλόντες οὐδένα, παλαίομεν ἀποκλειστικῶς ἀμυνόμενοι μέχρις ἀποκρούσεως τῆς προσβολῆς καὶ τῆς ἐπιθέσεως, ἐκ παντὸς τρόπου πειρώμενοι μάλιστα ἵνα μὴ ὑπερβῶμεν τῆς ἀμύνης τὰ ὅρια, ὅπερ ἐνίοτε καθίσταται δυστυχῶς δυσχερέστατον ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων. Μόνους ἄρα διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον αἰτιάσθωσαν ἑαυτοὺς οἱ τοιοῦτον ἀγῶνα ἐγείραντες ἢ ὑποκινήσαντες διὰ τὰ ἄγρια αὐτῶν καὶ ἀνήμερα πάθη, οὗ τελικὸν ἀποτέλεσμα

ἔσεται ἐξ ἀνάγκης αὐτῶν μὲν ἡ βλάβη, τῆς κοινωνίας δὲ ἡ ὠφέλεια. Τὸ μὲν, διότι μόνη ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ τιμὴ δύναται ἀκινδύνως ν' ἀποδυθῇ εἰς ἀγῶνα δημόσιον, ν' ἀγωνισθῇ γενναίως καὶ νὰ ἐξέλθῃ νικήτρια, τὸ ψεῦδος δὲ καὶ ἡ ἀτιμία ἐν γωνίᾳ μόνον καὶ παραβύστῳ δύνανται διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀπάτης ν' ἀποπλανῶσι τοὺς ἐντυγχάνοντας. Οὐαὶ δὲ τοῖς ἐνόχοις, ἐάν ποτε τολμήσωσι νὰ κατέλθωσιν εἰς τὸ ἀνιλεὲς τῆς δημοσιότητος στάδιον! Οἱ Ἰησουΐται ὑπῆρξαν πάντοτε φοβεροὶ, ἐνόσῳ ἔμενον ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς μυστηριώδους αὐτῶν καὶ καταχθονίας ῥαδιουργίας, πάντοτε δὲ ἠτιμάσθησαν καὶ ἐμηδενίσθησαν, ὁσάκις ἀφῆκαν τῆς μυστικῆς διαβολῆς καὶ τῆς συκοφαντίας τὰ ἄτιμα χαρακώματα. Τούτου δὲ ἕνεκεν, πρὸς τοὺς προτείναντας ποτὲ τὴν μεταῤῥύθμιστιν τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Ἰησουϊτῶν, ὁ Πάπας Κλήμης ΙΔ' ἐν πλήρει γνώσει τῶν πραγμάτων ἀπήντησεν· «Aut sint ut sunt, aut non sint.» (Ἢ ἔστωσαν ὡς εἰσὶν, ἢ μὴ ἔστωσαν διόλου). Ὑπὲρ τῆς κοινωνίας δὲ δεύτερον, διότι πάντοτε ἡ δημοσία συζήτησις φύσει σωτηρίους τῇ κοινωνίᾳ παράγει καρπούς· ἡ δ' ἀσφαλεστέρα εἰς ἐλεύθερα ἔθνη διόρθωσις τῶν κακῶν εἶναι ἡ θεία δημοσιότης. Μόνη αὕτη ἡ ἐντελὴς καὶ πλήρης δημοσιότης, τὸ μέγα τοῦτο πλεονέκτημα τῆς ἐλευθερίας, εἶναι τὸ ἀληθὲς καὶ δραστήριον μέσον πρὸς περιστολὴν τῆς κακίας καὶ μοχθηρίας, διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς γυμνῆς ἀληθείας πρὸς παιδαγωγίαν καὶ φωτισμὸν τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ μόνοι οἱ ἔνοχοι φοβοῦνται καὶ τρέμουσι τὸ καταφλέγον τοῦτο τῆς δημοσιότητος φῶς, πάντες δὲ οἱ ἐνάρετοι καὶ ἁγνοὶ πολῖται προσκυνοῦσιν αὐτὸ καὶ ἀσπάζονται ὡς τὸν ἥλιον, ἐξ οὗ ἀνατέλλει τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἀληθοῦς προόδου τῶν ἐλευθέρων ἐθνῶν ἡ ἠὼς, ἡ ἑξακοντίζουσα τὰς θερμαντικὰς ἀκτῖνας τῆς ἐλευθέρας ἐρεύνης καὶ συζητήσεως εἰς πάντας τοὺς κλάδους καὶ τοὺς κλαδίσκους τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, ὅστις ὑπὸ τὴν πίεσιν καὶ τὴν κατάθλιψιν τῆς αὐθεντίας καὶ τοῦ μυστικισμοῦ, αὐτὸς μαραινόμενος, μαραίνει ἐξ ὑπαμοιβῆς καὶ κτείνει πάσας τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 1. Ὀκτωβρίου 1865.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ῥυθμὸς τῆς ἀπαντήσεως.

Καθὼς οἱ μουσικοὶ πρὸ παντὸς ἄλλου φέρουσιν εἰς ἁρμονίαν τὰ ὄργανα πρὸς τὸν τόνον τοῦ ἤχου, συνεπιστρέφοντες αὐτὰ καὶ χορδολογοῦντες ἵν' ἀκριβέστερον ἁρμοσάμενοι καταυλήσωσιν, οὕτω καὶ ὁ θέλων νὰ λαλήσῃ καὶ γράψῃ ἁρμοδιώτερον, ὀφείλει πρὸ πάντων ν' ἁρμόσῃ καὶ συμφωνήσῃ τὸν λόγον τοῦ προς τὸ ἀντικείμενον, ὅπερ ἐστὶ καθ' ἡμᾶς τὸ ἀληθὲς παντὸς λόγου τονόριον.

Ἐξ ἀνάγκης ἄρα πρὸ πάσης ᾠδῆς ὀφείλομεν τὸν τόνον τοῦ λόγου νὰ εὕρωμεν, τὸν συμφωνοῦντα πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅπως μὴ ἀντὶ συμφωνίας καὶ ἁρμονίας προκύψῃ τις κακόηχος δυσαρμοστία καὶ ἀῤῥυθμία, προκειμένου μάλιστα περὶ ἀπαντήσεως πρὸς ἐμμελῆ καὶ ἔῤῥυθμον *καλλιτέχνην*.

Δύο δέ τινα γεγονότα ἀμφότερα ἠθικὰ, ἐκ τῆς ἐλευθερίου ἀγωγῆς τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος ἀποῤῥέοντα, εἰσὶ διδόντα ἐνταῦθα τὸν τόνον καὶ τὰ ὁρίζοντα κατ' ἀνάγκην τὸν ἀρχιτεκτονικὸν τοῦ ἡμετέρου λόγου ῥυθμόν.

Τὰ γεγονότα δὲ ταῦτα εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

Πρῶτον. Πολλαχοῦ τῆς *καλλιτεχνικῆς ἐξετάσεως* ἐπανειλημμένως λέγει ὁ ἀρχιτέκτων, ὅτι ὁ Πρύτανις (ἐγὼ) ἐξετέλεσα τὰς ἀρχιτεκτονικὰς ἐργασίας τοῦ Πανεπιστημίου μὴ προσκαλέσας αὐτὸν, καί περ ἀρχιτέκτονα ὄντα τοῦ Πανεπιστημίου. « Δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὰ κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν, ὡς *μὴ προσκληθεὶς καίτοι ἀρχιτέκτων ὢν τοῦ Πανεπιστημίου.* » (σελ. 7. καὶ ἀλλαχοῦ).

Ὅστις μετὰ τοσαύτης θετικότητος ἐκφραζόμενα ταῦτα ἀναγινώσκει, βεβαίως ἐκπλήσσεται καὶ ἴσως δικαίως ἀγανακτεῖ διὰ τὴν ἄδικον ταύτην καὶ αὐθαίρετον τοῦ Πρυτάνεως πρᾶξιν.

Ἄκουε λοιπὸν ἀναγνῶστα καὶ κρίνε.

Τὸ πρῶτον οἰκοδομικὸν ἔργον τῆς ἐμῆς Πρυτανείας, χωρούσης βαθμηδὸν εἰς τὴν τοῦ Πανεπιστημίου ἀποπεράτωσιν κατὰ τοὺς

ὑπάρχοντας πόρους, ὑπῆρξεν ἡ κατασκευὴ τῶν περιζωμάτων τοῦ Πανεπιστημίου. Τὰ περιζώματα ταῦτα ἐξετελέσθηταν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχιτέκτονος Κ. Καφταντζόγλου, ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως ἐμοῦ προσκληθέντος, μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας, μετὰ ἐπανειλημμένας προσκλήσεις ἢ μᾶλλον παρακλήσεις τοῦ Γραμματέως Κ. Δοκοῦ, ἐνδόντος νὰ διαγράψῃ *ἐν σκελετῷ* (α) τοὺς περὶ τούτων τεχνικοὺς ὅρους τοῦ συμβολαίου. Καί τοι δὲ ῥητῶς ὁ τρίτος ὅρος τοῦ συμβολαίου τούτου ὁρίζει, ὅτι ἡ ἐργασία θέλει γίγνεσθαι *κατὰ τὴν ἀρέσκειαν τοῦ διευθύνοντος ἀρχιτέκτονος*, οὐδέποτε ὅμως ὁ *διευθύνων* οὗτος ἀρχιτέκτων ἐν τῇ ἐργασίᾳ παρέστη, ἵνα ἐκφράσῃ τὴν ἀρέσκειάν του ταύτην τοὐλάχιστον. Ἐγὼ ὅμως νῦν ἐκφράζω τὴν ἄκραν μου δυσαρέσκειαν ἐπὶ τούτῳ· καθότι δὲν διστάζω νὰ εἴπω, ὅτι μόνη αὕτη ἐξ ἁπασῶν τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ γενομένων κατόπιν ἐργασιῶν *διακρίνεται*· κυρίως δὲ τὰ κατὰ τὴν πενταήμερον ἀσθένειάν μου παρὰ τὰ περιζώματα στρωθέντα *γλυφάρια*, ὄντα κατὰ ἀλήθειαν αἴσχιστα, χάρις εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ διευθύνοντος καλλιτέχνου ἀρχιτέκτονος Καφταντζόγλου!

Μετὰ τὸ ἔργον τοῦτο προέβη ἡ πρυτανεία κατὰ κοινὴν μετὰ τῆς συγκλήτου ἀπόφασιν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διασκευὴν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς. Καὶ πάλιν ἐγὼ ὁ δικτάτωρ Πρύτανις προσκαλῶ πρὸς τοῦτο τὸν Καφταντζόγλουν ὡς ἀρχιτέκτονα, *πολλάκις* μὲν προφορικῶς διὰ τοῦ γραμματέως Κ. Δοκοῦ, δὶς δ' ἐπὶ τέλους καὶ ἐπισήμως δι' ἐγγράφων τῆς Πρυτανείας. Τούτων δὲ τὸ μὲν χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς 20 Σεπτεμβρίου 1863, ὅπερ ὅμως ζητηθὲν δὲν εὑρέθη ἐν τῷ ἀρχείῳ! (β). Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ ὕπαρξις καὶ ἡ ἀποστολή του βεβαιοῦται ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου καὶ τῆς βίβλου τῆς διεκπεραιώσεως, διὰ τῆς ἑξῆς σημειώσεως.

(α) Αἱ ἰδιόχειροι αὗται μικραὶ σημειώσεις του ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν τῷ γραφείῳ.

(β) Διατί τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ὅπερ πιθανώτατα δὲν εἶναι μόνον, δὲν εὑρέθη καὶ ἀπωλέσθη; διότι ὁ κανονισμὸς τοῦ γραφείου, ὃν συνέταξα καὶ ἐπέβαλον, δυνάμει τοῦ ὁποίου, ἕκαστος τῶν ἐν τῷ γραφείῳ ὑπ' εὐθύνην αὐτοῦ διεχειρίζετο τὸν οἰκεῖον κλάδον, ἐθεωρήθη ἴσως ὡς περιττός. Ἰδοὺ λοιπὸν αἱ συνέπειαι!

'Αριθ. πρωτοκ. 2,707
'Αριθ. διεκπ. 769.

Πρὸς τὸν Κ. Καφταντζόγλουν.

Ἵνα πέμψῃ τὸν προϋπολογισμὸν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς διασκευῆς τῆς βορειοανατολικῆς πλευρᾶς.

Τὸ δὲ ἀπὸ τῆς 29 Ὀκτωβρίου 1863, ὅπερ εὐτυχῶς εὑρέθη ἐν τῷ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ Πανεπιστημίου ἰδίῳ φακέλλῳ, ἔχει αὐτολεξεὶ ὡς ἑξῆς.

'Αριθ. πρωτ. 2,784
'Αριθ. διεκ. 834.

Πρὸς τὸν Κ. Λύσανδρον Καφταντζόγλουν.

Ἡ διασκευὴ τῆς βορειοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Πανεπιστημίου οὖσα ἀπολύτως ἀναγκαία διὰ τὴν ἐπιστήμην, διετάχθη πρὸ δύο περίπου μηνῶν ὑπὸ τῆς συγκλήτου. Ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀποφάσεως ταύτης δυστυχῶς ἀνεβλήθη μέχρι τῆς σήμερον, ἕνεκεν ἐλλείψεως τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς δαπάνης καὶ τοῦ σχεδίου, ὅπερ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἵνα εὐαρεστηθῆτε νὰ πέμψητε ἡμῖν ὅσῳ τάχιον, διότι δὲν δυνάμεθα ν' ἀναβάλωμεν περισσότερον τὴν ἐργασίαν ταύτην.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 29 Ὀκτωβρίου 1863

Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Εἰς τὰ ἐπίσημα ταῦτα ἔγγραφα τῆς Πρυτανείας, ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου οὐδεμίαν κἂν ἠξίωσε νὰ δώσῃ ἀπάντησιν. Μόλις δ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, οἱονεὶ ἁρπαγεὶς ὑπὸ τοῦ Κ. Δοκοῦ, ἅπαξ ἦλθεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ἐν εἴδει τρόπον τινὰ ἐπισκέψεως, ὅτε γενομένου λόγου ἐν τόπῳ περὶ κατασκευῆς τῆς ὀροφῆς τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἔλεγεν ὅτι, ἐπειδὴ αὕτη δύναται νὰ κατασκευασθῇ ἐκ σανίδων, καλαμωτῆς καὶ παλίου χονδροῦ, πρέπει πρῶτον νὰ σκεφθῇ τί ἐκ τῶν τριῶν τούτων πρέπει νὰ προτιμήσωμεν! Περιεμένομεν λοιπὸν κεχηνότες μετ' εὐλαβείας ν' ἀκούσωμεν ὡς πυθόχρηστοι τὸν χρησμὸν τοῦ καλλιτέχνου Λοξίου. Ἀλλ' ἡ Φιλιππίζουσα Πυθία δὲν ἐχρηστηριάζετο.

Ἡμεῖς ὅμως ὡς εὐσεβεῖς ἠλπίζομεν πάντοτε· ὅθεν αὖθις οὐχὶ ἅπαξ, οὐ δίς, ἀλλὰ πολλάκις ἐπανελάβομεν προφορικῶς τὰς προσκλήσεις ἢ μᾶλλον τὰς παρακλήσεις καὶ ἱκεσίας ἡμῶν. Ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς μάτην! Ὁ ἀρχιτέκτων ἐσκέπτετο πάντοτε τὸ πανίον, τὰς σανίδας καὶ τὴν καλαμωτήν!

Ἀπελπισθεὶς τέλος πάντων ὅλως διόλου συνεκάλεσα τὴν σύγκλητον, καὶ ἀνέφερα αὐτῇ πάντα ταῦτα. Αὕτη δὲ ἀπεφήνατο τάδε·

« — Νὰ *παραγγελθῇ καὶ αὖθις* ὁ Κ. Καφταντζόγλους νὰ ὑποβάλῃ δύο προϋπολογισμούς, τὸν μὲν διὰ τὴν ὀροφὴν ἐκ σανίδων, τὸν δὲ ἐκ πανίου, ὅπως ἐκλέξῃ ἡ σύγκλητος. Ἐὰν δὲ κωλύηται νὰ ἐκτελέσῃ τοῦτο ταχέως, *νὰ προσκαλέσῃ ὁ Πρύτανις* ἄλλον ἀρχιτέκτονα. »

(Ἀπόσπασμα πρακτικῶν συγκλήτου τῆς 20 Νοεμβρίου 1863).

Πρὶν δὲ προβῶμεν πρὸς ἐκλογὴν ἄλλου ἀρχιτέκτονος κατὰ τὰ δόξαντα τῇ συγκλήτῳ, ἐπίτηδες ἐστείλαμεν τῷ Κ. Καφταντζόγλου μικρόν τι διάγραμμα Βιενναῖον τοῦ Πανεπιστημίου, παρακαλοῦντες αὐτὸν ἵνα φροντίσῃ ὅπως ἰχνογραφηθῇ εἰς μέγεθος πυξημένον. Ἀλλ' ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου *καλλιτεχνικῶς* ἀπήντησε πρὸς τὸν ἐπιστάτην τοῦ καταστήματος, ὅτι *αὐτὸς δὲν εἶναι διὰ ν' αὐξάνῃ σχέδια* . . . . κλ.

Ἰδοὺ φίλτατε ἀναγνῶστα ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀνερυθριάστως τολμῶν ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου μεθ' ἅπαντα ταῦτα, διὰ τῆς ὑπογραφῆς του νὰ βεβαιοῖ, ὅτι δικτατορικῶς ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως ἀπεβλήθη, καίπερ ὢν ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου, εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ κτιρίου!

Ἀπαξιῶ δὲ νὰ ἐξετάσω ἐνταῦθα τοὺς λόγους λεπτομερέστερον, δι' οὓς τοσοῦτον μάλιστα αὐθαδῶς ἠρνήθη, ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως προσκληθεὶς ἐπανειλημμένως, νὰ ἐνεργήσῃ τὸ καθῆκον αὐτοῦ. Ἓν ὅμως καὶ νῦν κρίνω ἀναγκαῖον νὰ παρατηρήσω αὐτῷ, ὅτι δεινῶς ἠπατήθη μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ πιστεύσας, ὅτι ἠδύνατο ποτε διὰ τοιούτων καλλιτεχνικῶν ἀναβολῶν καὶ ὑπεκφυγῶν, νὰ ματαιώσῃ ἔργον, ὅπερ *ἐξ ἅπαντος* ὤφειλε νὰ ἐκτελεσθῇ, καίπερ ὑποβλεπόμενον καὶ παντοιοτρόπως ῥαδιουργούμενον ὑπὸ τῆς σπείρας τῶν οἰκείων καὶ φίλων του.

Ἐν τούτοις ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, καὶ πρὸ

τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτοῦ δι' ἀποφάσεως τῆς συγκλήτου, μοὶ ἐνέπνευσε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐντελῶς στερεῖται ὁ ἄνθρωπος τῶν ἐσωτερικῶν ἐκείνων προσόντων, ἅπερ χαρακτηρίζουσι τὸν ἀληθῆ καὶ γνήσιον ἀρχιτέκτονα. Ἐκτιθεὶς ὁ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μόνος ἡμῖν περισωθεὶς νομοθέτης Βιτρούβιος τὰς ἰδιότητας καὶ τὰς γνώσεις, ἃς ἐξ ἅπαντος ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὁ ἀρχιτέκτων ἵνα ᾖ ἄξιος τοῦ ὀνόματος τούτου, ἀπαιτεῖ ἐπὶ τέλους, ἵνα ὁ ἀρχιτέκτων ἐμπνέηται κατ' ἐξοχὴν ἐκ τῶν ὑψηλῶν δογμάτων τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας, ἥτις perficit architectum animo magno, ἐμπνέει δηλαδὴ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου τὸ μεγαλόψυχον, ἀφαιρεῖ αὐτῷ τὴν ὕβριν καὶ οἴησιν, καθιστᾷ δὲ τοὐναντίον αὐτὸν φιλόφρονα, ἐπιεικῆ, πιστὸν, *ἀφιλάργυρον ὅπερ τὸ μέγιστον* (sine avaritia quod est maximum), καθότι οὐδὲν κατ' ἀλήθειαν ἔργον δύναται νὰ συντελεσθῇ ἄνευ *πίστεως* καὶ *ἁγνότητος* (sine fide et castitate). Ἔτι δὲ, λέγει, ὀφείλει ὁ ἀρχιτέκτων ἐκ ταύτης νὰ διδαχθῇ, ὅπως μὴ ᾖ *πλεονέκτης* θηρεύων ἔργα παντοιοτρόπως, ἀλλ' ὅπως μετὰ σπουδαιότητος διατηρῇ τὴν ἀξίαν του ἀγαθὴν κτώμενος φήμην. (Vitruv. de architectura lib. 1. cap. 7.)

Τί δὲ νῦν ἐκ τῶν ἀξιωμάτων τούτων τῆς τέχνης του δὲν παρεβίασεν ἀναιδέστατα ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ ἐξετάσει του ὁ *φιλόσοφος* ἀρχιτέκτων; τάχα τὴν φιλοφροσύνην καὶ ἐπιείκειαν, μέχρι τοσούτου εἰς τὴν ὕβριν χωρήσας, ὥστε καὶ ἀναθηματικὴν νὰ στήσῃ ἐπιγραφὴν τοῖς συναδέλφοις αὐτοῦ, ἀποκαλῶν αὐτοὺς ἄνευ λόγου καὶ αἰτίας, Βανδάλους, ἀκρωτηριαστὰς, συλητὰς, καὶ ἀνακαινιστὰς εἰς ἔνδειξιν βαθείας ἀγανακτήσεως! Τάχα τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφιλοκέρδειαν; Αἰσχρῶς ἀπὸ σκοποῦ ἐπὶ δύο καὶ ἐπέκεινα μῆνας ἐμπαίξας τὴν Πρυτανείαν, καὶ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν σελίδα τῆς αἰσχροτεχνικῆς αὐτοῦ ἐξετάσεως κατὰ πρόσωπον ὑβρίζων τὸ Πανεπιστήμιον, ὅτι δὲν ἐπλήρωσεν αὐτῷ φανταστικὰς ἐργασίας! ἢ τέλος τάχα τοὐλάχιστον τὴν ἀλήθειαν, ἀγενῶς καὶ ἀνελευθέρως ψευδόμενος ὅτι δὲν προσεκλήθη ὡς ἀρχιτέκτων εἰς τὰς περὶ ἀποπερατώσεως ἐργασίας τοῦ Πανεπιστημίου;

Ἡ ἀποπεράτωσις καὶ ἀνακαίνισις τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἦν ἔργον ἀπαιτοῦν ἐκ μέρους τοῦ ἀρχιτέκτονος γνώσεις, πίστιν, φιλοτιμίαν, προθυμίαν, δραστηριότητα, εὐγένειαν ψυχῆς καὶ ἀφι-

λοκέρδειαν, αἰσθήματα, ὧν δυστυχῶς οὐδεμίαν ἡμῖν παρέσχον ἀπόδειξιν τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος αἱ ἐπανειλημμέναι ἀρνήσεις καὶ ὕπουλοι ὑπεκφυγαὶ, αἱ αἰώνιοι σκέψεις, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀπελπιστικὴ αὐτοῦ ὀκνηρία, βραδύτης καὶ ἡ ἀμέλεια. Εἰς τοιαύτην δὲ οὕτως εἰπεῖν περιπεσόντες κλεισώρειαν διὰ τῆς φιλοπατρίας τοῦ καλλιτέχνου, μόναι ἡμῖν αἱ ἑξῆς διέξοδοι ἔμενον τοῦ λοιποῦ ἀνοικταί. Ἢ ἔπρεπε δηλονότι ὅλως νὰ ἐγκαταλίπωμεν τὴν ἰδέαν, δι' ἣν καὶ μόνην ἠθελήσαμεν νὰ περιέλθωμεν εἰς τὴν Πρυτανείαν, ἢ νὰ καλέσωμεν ὡς ἀρχιτέκτονα τὸν Κ. Χάνσεν, ἢ νὰ παραλάβωμεν ξένον τινα ἐνδημοῦντα παρ' ἡμῖν ἀρχιτέκτονα, ἢ νὰ προσκαλέσωμεν πρὸς τὴν ἀποπεράτωσιν ταύτην τοῦ Πανεπιστημίου τινὰ ἐκ τῶν ἡμετέρων Ἑλλήνων ἀρχιτεκτόνων. Τούτων δὲ, τὸ μὲν, πρὸς ὃ ἔτεινον πᾶσαι σπείρας τινῶν πατριωτῶν αἱ προσπάθειαι, ἦτον ἀδύνατον, τῆς τελειώσεως τοῦ Πανεπιστημίου ἀμετατρέπτως ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἀποφασισθείσης· τὸ δὲ, δυσχερέστατον, σχεδὸν μετέχον τοῦ ἀδυνάτου, τοῦ Κ. Χάνσεν ἤδη ἐν Κοπεγχάγῃ διατελοῦντος καθηγητοῦ, τὸ δὲ δυνατὸν μὲν πλὴν περιττὸν, πολλῶν τοιούτων παρ' ἡμῖν δοκίμων ἀνδρῶν ὑπαρχόντων. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ἂν πρὸς ξένον τινὰ κατεφεύγομεν, ὅπερ ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν κάλλιστα, καθότι ἡ ἐπιστήμη πρὸ πάντων καὶ τέχνη οὖσα φύσει κοσμοπολῖτις, μηδεμίαν ἀνέχεται διάκρισιν μεταξὺ ξένου καὶ Ἕλληνος, ἀλλὰ πάντας εἰς τὰς ἰδανικὰς αὐτῆς ἀγκάλας φιλοστόργως περιλαμβάνουσα, ἐκεῖνον μόνον ἀγαπητὸν αὐτῆς υἱὸν ὁμολογεῖ καὶ ἀνακηρύσσει, ὅστις τὰ δόγματα καὶ τοὺς κανόνας αὐτῆς πιστῶς καὶ γνησίως ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ὑπηρετεῖ· ἂν λέγω πρὸς ξένον τινὰ κατεφεύγομεν, τί ἠθέλομεν παρὰ τοῦ φιλοσόφου τούτου καλλιτέχνου ἀκούσει, ὅστις νῦν τοῦ ἀπελθόντος καὶ ἀπόντος, πρόσθες δὲ καὶ ἐν *Κοπεγχάγῃ* καθιδρυμένου Χάνσεν παρουσιάζεται ἐκδικητὴς καὶ προστάτης, λήσμων τῶν κατ' αὐτοῦ ποτε καταφλυαρυθέντων ὡς ξένου καὶ . . . ! Τί ἠθέλομεν ἐπαναλαμβάνω ἀκούσει παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὅστις, ὅτε ποτὲ τῶν Ὀλυμπίων ἡ ἐπιτροπὴ παρέλαβεν ἀντ' αὐτοῦ ἀρχιτέκτονα τοῦ προσωρινοῦ καταστήματος τὸν Κ. Βουλαγγέρον, διερρήγνυ αὐτοῦ τὰ ἱμάτια, πανταχοῦ σπερμολογῶν καὶ θρηνῶν ὡς νέος

Ἱερεμίας, ὅτι τὰ πάντα ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ τῶν τεχνῶν ἀντιπροσωπεύονται, ἐκτὸς μόνης τῆς τέχνης, ἀποκαλυφθείσης ὡς φαίνεται, ταύτης ἁπάσης ἐξ ἀντικειμένου τε καὶ ὑποκειμένου, εἰς τὸ σκεῦος τοῦτο τῆς ἐκλογῆς! Ἡ τελευταία ἄρα ὁδὸς ἡμῖν ὑπελείπετο, καὶ εἰς ταύτην θαῤῥαλέως εἰσήλθομεν ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸ τέρμα. Ἀπετάθημεν λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης πρὸς ἕνα ἐκ τῶν πολυτίμων ἐκείνων νέων ἀρχιτεκτόνων τοῦ ἑλληνικοῦ μηχανικοῦ σώματος, οἵτινες διὰ τῶν ἐμβριθῶν αὐτῶν σπουδῶν, τοῦ ζήλου αὐτῶν πρὸς τὴν ἐπιστήμην, καὶ τῆς προθυμίας πρὸς τὰ καλὰ, παρέχουσι τῇ πατρίδι ἐγγυήσεις σπουδαίου μέλλοντος. Τοιοῦτος μεταξὺ ἄλλων ἦν καὶ ὁ Κ. Ἀναστάσιος Θεοφιλᾶς, οὗ ἤδη τὰς γνώσεις καὶ τὴν βοήθειαν, καὶ ὁ προκάτοχος ἡμῶν ἐπεκαλέσατο Πρύτανις ἐπὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε, ὡς ἐνώπιον τινος φρικαλέου φάσματος, ὁ καλλιτέχνης πάλιν ἐγκατέλιπε τὸ ἄγνωμον Πανεπιστήμιον, ὅπερ *ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἀμισθὶ ὑπηρέτει!* Ὁποία εὐγενὴς καὶ ἰδανικὴ καλλιτέχνου γλῶσσα! Ἀπετάθην λοιπὸν, ἔχων ἤδη τὸ προηγούμενον τοῦτο τῆς προκατόχου Πρυτανείας, πρὸς τὸν Κ. Θεοφιλᾶν, ὅστις πρὸ ἑνὸς ἔτους προσκληθεὶς ὡς εἴρηται ὑπὸ τοῦ προκατόχου Πρυτάνεως διεσκεύασε θαυμασίως, μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν, ἐντὸς μιᾶς αἰθούσης τοῦ Πανεπιστημίου τὸν πανεπιστημιακὸν στρατῶνα, ἐν διαστήματι μόνων τριῶν ἡμερῶν, καὶ *ἀμισθὶ* κατὰ τὴν εὐγενῆ τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος ἔκφρασιν. Τούτου δὲ ἕνεκεν καὶ ἡ τότε σύγλητος ἀπένειμε τῷ Κ. Θεοφιλᾷ τὸ ἑξῆς εὐχαριστήριον ἔγγραφον·

Ἀριθ. πρωτ. 2,162
Δεκ. 411.

Πρὸς τὸν Κ. Α. Θεοφιλᾶν ὑπολοχαγὸν τοῦ μηχανικοῦ.

Εὐχαριστοῦμεν ὑμᾶς ἐξ ὀνόματος τῆς ἀκαδημαϊκῆς συγκλήτου διὰ τὴν *οὐσιώδη* ὑπηρεσίαν, ἣν προσηνέγκατε εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, μετὰ ἀξιεπαίνου φιλοπονίας, ἐπιμελιθέντες τῆς διασκευῆς τοῦ στρατῶνος τῶν ἐθνοφυλάκων τῆς πανεπιστημιακῆς φάλαγγος, καὶ καταρτίσαντες τὸ ἔργον μετὰ οἰκονομίας τῆς προσηκούσης καὶ ταχύτητος. Οἱ ἡμέτεροι ἐθνοφύλακες εὑρίσκοντες

εἰς τὸ ἔργον ἡμῶν τὴν δέουσαν ἀνάπαυσιν, ἐκ τῶν νυκτερινῶν περιπολιῶν καὶ τῶν φρουρήσεων, θέλουσι μιμνήσκεσθαι μετ' εὐγνωμοσύνης τῆς ὑπηρεσίας ὑμῶν.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 3. Δεκεμβρίου 1862.

Ὁ Πρύτανις κτλ.

Ἀλλ' ὅ,τι πρὸ πάντων ἠγάσθην καὶ ἐξετίμησα εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Κ. Θεοφιλᾶ ἦν ἡ ἄμεσος ἀπάντησίς του πρὸς τὰς παρατηρήσεις μου, ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον στερούμενον χρημάτων, προσδοκᾷ παρὰ τῆς φιλοπατρίας ἁπάντων βοήθειαν, ἀναλόγως τῆς ἰδιότητος ἑκάστου καὶ ἱκανότητος. Ὁ Κ. Θεοφιλᾶς ῥητῶς μοὶ ἀπήντησε τότε, ὅτι, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως εἰργάσθη μὴ ἀποβλέψας ποσῶς εἰς οὐδεμίαν ἀνταμοιβήν, οὕτω καὶ νῦν θέλει ἐργασθῆ μετ' ἀφοσιώσεως διὰ τὸ Πανεπιστήμιον, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν ἐλαχίστην ἀπαίτησιν. Ἐγὼ δὲ καί περ εὖ εἰδὼς, ὅτι ἡ σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου δὲν θέλει ἀνεχθῆ ποτε ν' ἀφήσῃ ὅλως ἀβραβεύτους τοσούτους πόνους, ἀφῆκα ὅμως τὸν νέον εἰς τὸ εὐγενὲς αὐτοῦ αἴσθημα. Ὁ Κ. Θεοφιλᾶς ἄρα μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ σύγκλητος ἐνόμισε καθῆκον αὐτῆς νὰ ἐκφράσῃ αὐτῷ τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὰς εὐχαριστίας της δι' ἐπισήμου ἐγγράφου τῆς Πρυτανείας, εἰργάζετο καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἰδέας, ὅτι εἰργάζετο *ἀμισθὶ*, καὶ ἡ ἰδέα αὕτη ἀντὶ νὰ ἐλαττόνῃ καὶ ψυχραίνῃ τὸν ζῆλόν του, ηὔξανε τοὐναντίον αὐτὸν, ἐθέρμαινε καὶ ἐξέκαιε. Ὁποία δὲ νῦν καὶ κατὰ τοῦτο ἠθικὴ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ ἀρχιγυμνασίου τῆς Ῥώμης, καὶ τοῦ νέου ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ! Ἐλευθέρως δὲ πάντες ἐκ τούτων ἔτι κρινέτωσαν, πρῶτον μὲν εἰς τίνος καρδίαν ἔῤῥιψε μᾶλλον ἡ φιλοσοφία τὰς ῥίζας αὐτῆς, ἡ ἀπαιτοῦσα παρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος, κατὰ τὸν πατέρα τῆς τέχνης, πρὸ παντὸς ἄλλου «πίστιν ἄνευ φιλαργυρίας; ὅπερ τὸ μέγιστον, μηδενὸς ἔργου δυναμένου εἰς πέρας ν' ἀχθῇ, ἄνευ πίστεως καὶ ἀγνότητος»! καὶ δεύτερον ποίας ἄρα φύσεως καὶ τίνος χαρακτῆρος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος, ὅστις προσκαλούμενος νὰ παράσχῃ τὴν βοήθειάν του, νὰ δώσῃ τὴν συμβουλήν του, νὰ διακοινώσῃ τὴν γνώμην του, οὐχὶ κατὰ χά-

ριν ἀλλὰ κατὰ καθῆκον, ἀρνεῖται φεύγει σιωπᾷ, μετὰ δὲ ταῦτα, ὅτε οὐδεὶς πλέον ἔχει τὴν ἀνάγκην αὐτοῦ, παρουσιάζεται ἐν τῷ μέσῳ αὐτοχειροτόνητος σύμβουλος, ἐπιτιμητὴς, θρασὺς κατήγορος μάλιστα, καὶ ἀναιδὴς ὑβριστής! Κατὰ τί κυρίως διαφέρει οὗτος τοῦ φαύλου ἐκείνου καὶ αἰσχροῦ ἰατροῦ, ὅστις προσκαλούμενος νὰ θεραπεύσῃ τινὰ ἀσθενῆ, δὲν λέγει οὐδὲ δεικνύει τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου τὰ μέσα, ὅταν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἄνθρωπος παρακολουθῶν τὸν νεκρὸν, ἐπεξέρχεται μετ' ἀναιδείας πρὸς τοὺς ἀκολουθοῦντας ἐπὶ τὸ μνῆμα, ἂν τὸ καὶ τὸ ἔκαμνεν ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν ἀπέθνησκε; Συμβούλου τιμίου ἢ συκοφάντου ἀτίμου ἐπονείδιστον ἔργον εἶναι τὸ κατόπιν ἑορτῆς τὰ πεπραγμένα διατραγῳδεῖν; Ποῦ αἱ συμβουλαί σου σοφώτατε, ὅτε τὸ Πανεπιστήμιον ἐζήτει (κακῶς ποιοῦν) τὴν βοήθειάν σου, ποῦ αἱ παραινέσεις σου, ὅτε ἔβλεπες αὐτὸ, καθ' ἑκάστην περὶ τοῦτο περιφερόμενος, ὡς λέγεις νῦν, *ἐκβαρβαρούμενον καὶ ἀποτερατούμενον*; Τίς ἐκώλυσε καὶ ἀπηγόρευσε τὴν εἰς αὐτὸ εἴσοδόν σου, τίς ἀπέκρουσε καὶ ἀπέβαλεν ἔστω καὶ τὰς μωρὰς νουθεσίας καὶ συμβουλάς σου; Ἄκουσον ἄρα Αἰσχίνη τί σοι λέγει ὁ Δημοσθένης περὶ διαφορᾶς τοῦ συμβούλου καὶ συκοφάντου. « Ἢν μὲν τοίνυν τοῦ δικαίου πολίτου τότε δεῖξαι πᾶσιν, εἴτι τούτων εἶχεν ἄμεινον, μὴ νῦν ἐπιτιμᾶν· ὁ γὰρ σύμβουλος καὶ ὁ συκοφάντης ἐν οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἐοικότες, ἐν τούτῳ πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρουσιν· ὁ μὲν γὰρ πρὸ τῶν πραγμάτων γνώμην ἀποφαίνεται, καὶ δίδωσιν αὐτὸν ὑπεύθυνον τοῖς πεισθεῖσι, τῇ τύχῃ, τοῖς καιροῖς, τῷ βουλομένῳ· ὁ δὲ σιγήσας, ἡνίκ' ἔδει λέγειν, ἄν τι δύσκολον συμβῇ, τοῦτο βασκαίνει » !

Δεύτερον. Ὁ φιλόσοφος ἀρχιτέκτων, ἐν τῇ *καλλιτεχνικῇ* ἐξετάσει του, ἐκφέρει εἰς δύο ἢ τρία μέρη αὐτῆς, ἀορίστους τινὰς φράσεις καὶ περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν δαπανηθέντων χρημάτων. Ἐνομίσαμεν ἄρα ἀπόλυτον ἡμῶν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καθῆκον, ἵν' αὐθωρεὶ ζητήσωμεν παρὰ τοῦ *καλλιτέχνου* ἐξηγήσεις σαφεῖς, κατηγορητικὰς καὶ ῥητὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ὑπερπηδῶντος τῆς καλλιτεχνικῆς ἐρεύνης τὰ ὅρια, διὰ τῆς ἑξῆς ἡμῶν ἐπιστολῆς.

Κύριε,

Ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν ἄλλων παρατηρήσεών σας, ἐν τῇ ἄρτι δημοσιευθείσῃ καλλιτεχνικῇ ὑμῶν ἐξετάσει, περὶ ὧν ἐν δέοντι θέλομεν πραγματευθῆ διεξοδικῶς διὰ τῆς γραφῆς δημοσίᾳ, ὑπάρχουσι καὶ παρατηρήσεις τινὲς ἀφορῶσαι τὰς γενομένας δαπάνας, σᾶς προσκαλῶ διὰ τῆς παρούσης ἐγγράφου προκλήσεώς μου, ἥτις σᾶς ἐγχειρίζεται ὑπὸ δύο ἐντίμων ἀξιωματικῶν τοῦ ἱππικοῦ, ἵνα αὐθωρεὶ, ἐγγράφως ἐξηγήσητε τὴν ἔννοιάν σας σαφέστερον, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης, ὑπεκφυγῆς, πρὸς ὁδηγίαν διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 6. Ἰουνίου 1865.

Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Κ. Καφταντζόγλου εἶν' ἡ ἑξῆς·

Κύριε,

Ἀπαντῶν εἰς τὴν ἀπὸ 6 Ἰουνίου γεγραμμένην ἐπιστολήν σας, ἣν χθὲς τὸ ἑσπέρας οἱ σταλέντες παρ' ὑμῶν ἔντιμοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ἱππικοῦ μοὶ ἐνεχείρισαν, σᾶς λέγω ὅτι ἡ καλλιτεχνικὴ ἐξέτασις τῶν κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν καὶ ἀνακαίνισιν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἔργων ἡ παρ' ἐμοῦ δημοσιευθεῖσα, *περιορίζεται ἐντελῶς* εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν γενομένων ἔργων ὑπὸ *καλλιτεχνικὴν μόνον καὶ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν*, εἰς οὐδεμίαν δὲ ἐκ τῶν διαλαμβανομένων ἐν αὐτῇ παρατηρήσεών μου δύναται ν' ἀποδοθῇ ἄλλη τις ἔννοια. Τοῦτο εἰπὼν χθὲς καὶ προφορικῶς εἰς τοὺς κυρίους ἀξιωματικοὺς, καὶ σήμερον ἐπαναλαμβάνω καὶ ἐγγράφως. Ἀναμένων δ' ἐν τούτοις τὴν ἐπιστημονικὴν ἡμῶν διεξοδικὴν ἀπάντησιν πρὸς ἀναπάντησιν εἶμαι ὅλος πρόθυμος.

Ἀθῆναι, τὴν 7 Ἰουνίου 1865.

Α. ΚΑΦΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥΣ.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, καίπερ ἀπαλλάξασα ὡς εἰκὸς τὸν γράψαντα πάσης ἄλλης νομίμου καταδιώξεως, ἀποτελεῖ ὅμως τὸ δεύτερον ἠθικὸν γεγονὸς, ὅπερ ἐξ ἀνάγκης ὡς ἤδη εἴρηται, θέλει ῥυθμίσει τὸ ὕφος τῆς παρούσης ἡμῶν ἀπαντήσεως.

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ, ὑπὸ τὸ κράτος ἄλλων ὡς φαίνεται ἰδεῶν, λησμονήσας ὁ φιλόσοφος τὰ ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ ἐξετάσει του κακοτέχνως φλυαρυθέντα, λέγει ἡμῖν, ὅτι αὕτη περιορίζεται ἀ-

πλῶς εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐργασιῶν ὑπὸ καλλιτεχνικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν! Τὸ δεύτερον τοῦτο ἐπίσημον ψεῦδος, εἴτε ὡς ἄρνησις ἐκληφθῇ καὶ ἀποκήρυξις τῶν γραφέντων, εἴτε ὡς λογικῆς καὶ ἠθικῆς ἐσχάτης ἀναισθησίας ἀπόῤῥοια, αὐτοδικαίως καταβιβάζει τὸν ἄνθρωπον τοῦτον τῆς θέσεως, ἣν πᾶς τις δύναται ν' ἀξιοῖ νὰ κατέχῃ, ἐνόσῳ δὲν μετασχηματίζει καὶ μεταβάλλει αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τοιαύτης διαγωγῆς ἀπὸ ἐλευθέρου ἀνδρὸς εἰς ἀνδράποδον.

Ὁποίαν σχέσιν πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν ἔργων τοῦ Πανεπιστημίου ἐξέτασιν ἔχει π. χ. ἡ δημοσιογραφία, *τὸ ὄργανον τοῦτο κατὰ σὲ τῆς παρούσης ἑλληνικῆς ἐπιπολαιότητος*, ἥτις εἶναι ὁ σὸς ἀναφαίρετος κλῆρος; Ποίαν αἱ βάναυσοι κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως ὕβρεις; Ὁποίαν αἱ προσωπικαὶ ἀνάγωγοι κατὰ τοῦ Πρυτάνεως ἐπιθέσεις; ὁποίαν αἱ γελοιωδέσταται τοῦ ἐγὼ ἐξυμνήσεις; ὁποίαν αἱ κατὰ τοῦ Πανεπιστημίου ἀγενεῖς προσβολαί, ὅτι ἀμισθὶ παρεῖχες αὐτῷ τὰς ἀνυπάρκτους πολυετεῖς ἐργασίας σου; ὁποίαν αἱ αἰσχραὶ κατὰ τοῦ σώματος τοῦ μηχανικοῦ τῆς Ἑλλάδος συκοφαντίαι; ὁποίαν αἱ ὑπὲρ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας μωραὶ δικαιολογίαι σου; ὁποίαν τὰ ἐλεεινὰ ἐκεῖνα ὑβριστικὰ ἐπεισόδια περὶ ἀντικειμένων ὅλως ἀλλοτρίων τοῦ θέματος; ὁποίαν τέλος ἡ βαναυσότης καὶ ἡ ἀγένεια τῆς ὅλης τοῦ λόγου ὑφῆς, ἥτις κατὰ πάντα ἀληθὲς ἐνταῦθα ἀποδεικνύει τὸ λόγιον, ὅτι τὸ ὕφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος;

Ἐψεύσθης ἄρα ἀπαντήσας ἐν τῇ ἐπιστολῇ μου ὅτι περιρωίσθης ἁπλῶς εἰς ἐπιστημονικὴν τῶν ἔργων ἐξέτασιν, ὡς ἐψεύσω ἔτι αἰσχρότερον δημοσιεύσας διὰ τοῦ τύπου, ὅτι δὲν προσεκλήθης ὡς ἀρχιτέκτων εἰς τὰς πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ Πανεπιστημίου ἀρξαμένας οἰκοδομικὰς ἐργασίας.

Τοιαύτη διαγωγὴ ὑπὲρ τὸ δέον ἴσως τιμᾶται διὰ τῆς πλήρους καταφρονήσεως. Καὶ ἐπιεικῶς φερόμενοι ἠθέλομεν τιμήσει αὐτὴν διὰ τῆς καταφρονήσεως ταύτης, εἰμὴ αὕτη ἐκινδύνευε παρεξηγουμένη νὰ ἐκληφθῇ ὡς θρίαμβος τῆς κακοηθείας, ἐπὶ μᾶλλον οὕτω θρασυτέρας καθισταμένης, καὶ πᾶν ἀγαθὸν καθιστάσης ἐν τῇ κοινωνίᾳ ταύτῃ ἀδύνατον, εἰς ψυχὰς μάλιστα ἀσθενεῖς καὶ ἀτόνους, εὐκόλως καταβαλλομένας ἀπὸ πάσης θρασείας τῆς ἀγυρτίας κραυγῆς.

Δὲν σιωπῶμεν λοιπὸν, ἀλλ' ἀπαντῶμεν, μὴ λαμβάνοντες μάλιστα ὑπ' ὄψιν καὶ ταύτην τὴν καινοφανῆ κακοήθειαν, τὴν συγχωνεύουσαν εἰς ἓν τὸν ἀρχιτέκτονα καὶ τὸν Πρύτανιν, ἵν' ἀρχιτεκτονικῶς ὁρισθῇ ὁ τελευταῖος, ὃς ἐστὶν ἡ ἀρχὴ βεβαίως καὶ τὸ τέλος παντὸς τοῦ κακοῦ. Ἀπαντῶμεν λοιπὸν, χρώμενοι μάλιστα ἀρχιτεκτονικῷ ῥυθμῷ τῷ ἀρχαιοτέρῳ Δωρίῳ, σύμφωνα πρὸς τὸ πρακτικὸν τῶν Ῥωμαίων ἀξίωμα, talis hominibus talis lingua.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἡ καλλιτεχνικὴ ἐξέτασις.

Ex cantu cognoscitur avis ἔλεγόν ποτε οἱ Ῥωμαῖοι, ἤτοι « ἐκ τῆς φωνῆς ἡ ὄρνις διαγινώσκεται »· καὶ πραγματικῶς τοῦτο εἶναι τὸ κυριώτατον γνώρισμα τῶν ἐμψύχων ὄντων δι' ἐκείνους, οἵτινες δὲν κατέχουσι τὴν ἐπιστήμην τῆς γνώσεως αὐτῶν ἐκ τῶν ὀδόντων, ὀνύχων, ἐντέρων καὶ ἄλλων, ἀγνώστων ἡμῖν τοῖς ἀμυήτοις τῆς φύσεως τὰ μυστήρια. Ἂν λοιπὸν τὸν ὄρνιν ἐκ τῆς ἀνάρθρου φωνῆς, καὶ τὸν ἄνθρωπον κατὰ μείζω λόγον ἐκ τῆς ἐνάρθρου γλώσσης διαγινώσκομεν, δι' αὐτῆς κυρίως ἀποκαλύπτοντα τὰ κεκαλυμμένα, καὶ γνωστὰ ποιοῦντος τὰ ἄγνωστα. Καὶ ὄντως ἐκόσῳ ὁ ἄνθρωπος σιωπᾷ, οὐ μόνον πολλὰ δύναται νὰ κρύψῃ κακὰ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἀγαθῶν μὴ ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων νὰ δώσῃ πιθανοτάτην ὑπόνοιαν. Δι' ὃ καί τις ποτὲ, οὗ νῦν ἡμῖν διαφεύγει τὸ ὄνομα, σοφῶς ἀπήντησε πρὸς τὸν φιλόσοφον, τὸν ἀποκαλύψαντα διὰ τῆς φλυάρου γλώσσης αὐτοῦ τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ ἀμάθειάν του, si tacuisses philosophus mansisses. *Ἂν ἐσιώπας, ἤθελες μένει φιλόσοφος.* Αὐτὸ τοῦτο δυστυχῶς ἀναγκαζόμεθα σήμερον καὶ ἡμεῖς ν' ἀπαντήσωμεν πρὸς τὸν ἡμέτερον φιλόσοφον ἀρχιτέκτονα, εἰς τὴν τάξιν ὡς φαίνεται τῶν φιλοσόφων ἐκείνων ἀνήκοντα, οἵτινες μᾶλλον διὰ τῆς μυστηριώδους αὐτῶν σιωπῆς, ἢ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφῆς τὸ τιβώνιον αὐτῶν σεβαστὸν καθιστᾶσι.

Τοιαύτη δ' ἐν ἡμῖν ἠγέρθη ἀμέσως ὑπόνοια ἐξ αὐτῆς τῆς πομπώδους ἐπιγραφῆς τοῦ εὐσταλοῦς καὶ εὐσχήμου λιβέλλου, τοῦ ἀνερυθριάστως ὡς *καλλιτεχνικὴ* ἀνακηρυσσομένου *ἐξέτασις*. Ὅπως τις δηλονότι τολμήσῃ, χωρὶς νὰ γενῇ καταγέλαστος, νὰ διακηρύττῃ μετὰ στόμφου τὰς κρίσεις αὐτοῦ *καλλιτεχνικὰς*, οὗτος πρέπει ὁμολογουμένως καὶ ἀναντ ῥήτως παρὰ πάντων νὰ θεωρῆται γνώστης καὶ κάτοχος τοῦ καλοῦ. Τοιαύτην ὅμως ἀξίωσιν δὲν εἶχεν οὐδ' αὐτὸς ὁ θειότατος Πλάτων, ὃς εἴπερ τις καὶ ἄλλος βαθέως φιλοσοφήσας περὶ τῆς φύσεως τοῦ καλοῦ ἰδίως ἐν Ἱππίᾳ τῷ μείζονι, μετὰ διαφόρους περὶ τοῦ καλοῦ λεπτοτάτας ἐρεύνας, ἃς μόλις δύναταί τις νὰ παρακολουθήσῃ διὰ τοῦ πνεύματος, ἐπέχει τέλος νὰ εἴπῃ τί ἐστι τὸ καλόν. Κλείει δὲ διὰ τῆς ἰδίας αὐτῷ ἀττικωτάτης κομψότητος τὴν ὅλην περὶ τούτου συζήτησιν, διὰ τῆς κοινῆς παροιμίας· *Χαλεπὰ τὰ καλά!*

Καὶ ὅτι μὲν ἔμφυτόν ἐστιν ἐν ἡμῖν τὸ καλὸν, πολλάκις ἐκ βάθους ψυχῆς ἐκφραζόμενον, εἴτε διὰ τοῦ σιωπηροῦ θαυμασμοῦ τῆς ψυχῆς, εἴτε διά τινος ἀνάρθρου ἐξιούσης φωνῆς, ἐνώπιον πραγμάτων τινῶν ἢ πράξεων, τοῦτο εἶναι ὁμολογούμενον. « Ἔστι μὲν γάρ τι καλὸν καὶ βολῇ τῇ πρώτῃ αἰσθητὸν γινόμενον, καὶ ἡ ψυχὴ ὥσπερ συνεῖσα λέγει, καὶ ἐπιγνοῦσα ἀποδέχεται, καὶ οἷον συναρμόττεται· πρὸς δὲ τὸ αἰσχρὸν προσβαλοῦσα ἀνίλλεται καὶ ἀρνεῖται καὶ ἀνανεύει ἀπ' αὐτοῦ, οὐ συμφωνοῦσα καὶ ἀλλοτριουμένη. » (Πλωτίν. Ἐννεάδ. Α'. 2).

Ἀλλὰ τί ἐστι τὸ καλόν; τί ὃ κινεῖ τὰς ὄψεις τῶν θεωμένων, καὶ ἐπιστρέφει πρὸς αὐτὸ, καὶ ἕλκει, καὶ εὐφραίνεσθαι ποιεῖ; Ἔστι τάχα ἐν γένει τὸ σύμμετρον καὶ ἀνάλογον, ἢ ἡ συμμετρία τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸ ὅλον; Βεβαίως τὸ σύμμετρον καὶ μεμετρημένον εἶναι καλὸν, ἀλλὰ τὸ καλὸν δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς τὸ σύμμετρον· καθότι ἂν εἶχεν οὕτως, τὰ γεωμετρικὰ σχήματα ἤθελον εἶσθαι τὰ κάλλιστα, ὡς τὰ πάντων συμμετρικώτατα, πᾶν δὲ τοὐναντίον ἀσύμμετρον, καὶ αἰσχρόν. Πλὴν δὲν ἔχει οὕτω· καθότι καὶ ἀστραπῆς καὶ λαίλαπος κάλλος ὑπάρχει, ὅλως ἀμφοτέρων ὄντων ἀσυμμέτρων καὶ ἀμετρήτων. Εἶναι τάχα καλὸν τὸ ἡδὺ καὶ εὐάρεστον; Ὄχι βεβαίως, διότι πάντες οἴδαμεν, ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ εὐαρέστου καὶ τοῦ ἡδέος πολλάκις

ὑπάρχει, ὅπου οὐδεμία ἰδέα εὕρηται τοῦ καλοῦ, καὶ διότι τὸ καλὸν ἀποκλειστικῶς δὲν ἑδρεύει εἰς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλ' ἕδραν αὐτοῦ πολλῷ κρείττονα ἔχει καὶ τὴν ψυχὴν, ἢ τὸν ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου λόγον.

Εἶναι καλὸν τὸ ὠφέλιμον καὶ τὸ χρήσιμον ; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι τὸ καλὸν οὐδεμίαν πολλάκις σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ ὠφέλιμον, καὶ πολλὰ ἀναντιῤῥήτως χρησιμώτατα καὶ ὠφελιμώτατα εἰσὶν ὁμολογουμένως δυσειδέστατα καὶ αἰσχρότατα. Εἶναι λοιπὸν τὸ πρέπον ; Καὶ τοῦτο λίαν ἀμφίβολον· διότι τὸ πρέπον ποιεῖ ἄλλο φαίνεσθαι καλὸν, ἐκεῖνο τουτέστιν εἰς ὃ τὸ πρέπον προσέλθῃ, ἱμάτια π. χ. πρέποντα καὶ ἁρμόττοντα ποιοῦσι καὶ τὸν γελοῖον καλλίονα. Εἶδός τι ἄρα ἀπάτης ἐστὶ τὸ πρέπον περὶ τὸ καλόν. Ἡμεῖς δὲ δὲν ζητοῦμεν τὶ ἑτέρῳ παρέχει ὄψιν καλοῦ, ἀλλὰ τὶ καθ' ἑαυτό ἐστι τὸ καλόν.

Εἶναι καλὸν τὸ περιέχον ἐν ἑαυτῷ συνάμα τὴν ἁρμονίαν ἢ τὴν ἑνότητα, καὶ τὴν διαφορὰν ἢ τὴν ποικιλίαν ; Διὰ τῆς ἁρμονίας ταύτης καὶ τῆς διαφορᾶς βεβαίως θέλγει τὸ ἄνθος τὰς ὄψεις ἡμῶν καὶ καλεῖται καλόν. Πλὴν τάχα πᾶν ὅ,τι φέρει ἐν ἑαυτῷ τὰς ἰδιότητας ταύτας εἶναι καὶ διὰ τοῦτο καλόν ; Δύσκολον τοῦτο· διότι τὴν ἀρχὴν ταύτην παραδεχόμενοι ὡς τοῦ καλοῦ γενικὸν κριτήριον, ἠθέλομεν δι' αὐτοῦ πρῶτον περιπέσει εἰς δυσχερείας προφανεστάτας πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ καλοῦ. Ἡ ἑνότης καὶ ἡ διαφορὰ εἶναι ὁ μεταφυσικὸς νόμος πάσης ἐν γένει πραγματικῆς ὑπάρξεως· ὅθεν διὰ τοῦ τύπου τούτου, ὡς ὁρισμοῦ τοῦ καλοῦ, τὸ πρόβλημα περὶ τῆς φύσεως τοῦ καλοῦ, μένει ἐξ ἀρχῆς ἤδη ἄλυτον· καθότι ἀμέσως ἐπέρχεται ἡ λογικὴ ἐρώτησις αὕτη, ποία τάχα ἑνότης καὶ ποία διαφορὰ ἐπὶ ταὐτὸ συναντώμεναι παράγουσι τὸ καλόν ;

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἀπορίαι ἐν παρόδῳ γεννῶνται ἐν τῇ ἐρεύνῃ τοῦ καλοῦ ἐν τῇ φύσει. Πλὴν τὸ καλὸν δὲν εἶναι μόνον καλὸν φυσικόν· καθότι ἂν ἀπὸ τοῦ κόσμου τοῦ αἰσθητοῦ μεταβῶμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, νέας ἐν τούτῳ ἀπαντῶμεν ἰδέας κάλλους, ἀγνώστου μέχρι τοῦδε ἡμῖν, κάλλους τουτέστι ἠθικοῦ καὶ κάλλους ἐπιστημονικοῦ, εἰς νέας ἐμπλεκόντων ἡμᾶς ἀπορίας. « Τὸ καλὸν ἔστι μὲν ἐν ὄψει πλεῖστον· ἔστι δ' ἐν ἀκοαῖς, κατὰ

τε λόγων συνθέσεις, καὶ ἐν μουσικῇ ἁπάσῃ· καὶ γὰρ μέλη καὶ ῥυθμοὶ εἰσὶ καλοί. Ἔστι δὲ καὶ προϊοῦσι πρὸς τὸ ἄνω ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως, καὶ ἐπιτηδεύματα καλὰ καὶ πράξεις καὶ ἕξεις καὶ ἐπιστῆμαί τε καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν κάλλος.» (Πλωτίν. περὶ καλοῦ Ἐννεάδ. Α΄.).

Πλὴν τὸ καλὸν, δὲν εἶναι ἁπλῶς καλὸν, ἀλλ' ἔστι τις τούτου ἄλλη ἀπόχρωσις καλουμένη τὸ *ὑψηλὸν*, ἐγείρον ἐν ἡμῖν ἰδίως τὴν τοῦ ἀπείρου ἰδέαν. (Ὅρα ἰδίως Kant Kritik der reinen Vernunft. βιβλ. 2.).

Ἐν ταύτῃ δὲ τοῦ καλοῦ τῇ περιπλοκῇ, τί ἐστὶ τὸ καθ' ἑαυτὸ καλὸν, *ἔνθα τις ἐλθὼν ὠδίνας παύσεται, πρότερον δὲ οὐ;* Τοῦτο ἡμᾶς διδαξάτωσαν *ὑπάρχον* ἀναντιῤῥήτως, οἱ περὶ τὸ καλὸν ἀληθῶς καὶ γνητίως φιλοσοφοῦντες. Ἡμῖν δὲ ἤρκει ἁπλῶς ἵνα τοῖς ἀναγνώσταις ἡμῶν ὑποδείξωμεν ὅτι δὲν εἶναι τοσούτῳ εὔκολον καὶ εὐδιάκριτον τὸ καλὸν, ὡς νομίζει ὁ ἡμέτερος ἀρχιτέκτων, καὶ ὅτι πρὸς διάκρισιν αὐτοῦ καὶ ἀντίληψιν καὶ μάλιστα τοῦ ὑψηλοτέρου, ἀπαιτοῦνται ὀφθαλμοὶ ἄλλης φύσεως ὧν οὐ πάντες κεκτήμεθα, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ὀφθαλμοὶ φωτεινοὶ, ἀτρέμα ἀτενίζοντες τῆς ἀρετῆς τὴν θεοειδῆ ἀγλαΐαν.

« Οὗτος γὰρ μόνος ὁ ὀφθαλμὸς τὸ μέγα κάλλος βλέπει. Ἐὰν δὲ ἴῃ ἐπὶ τὴν θέαν λημῶν κακίαις καὶ οὐ κεκαθαρμένος ἢ ἀσθενὴς, ἀνανδρίᾳ οὐ δυνάμενος τὰ πάνυ λαμπρὰ βλέπειν, οὐδὲν βλέπει κἂν ἄλλος δεικνύῃ παρὸν τὸ ὁραθῆναι δυνάμενον· τὸ γὰρ ὁρῶν πρὸς τὸ ὁρώμενον συγγενὲς καὶ ὅμοιον ποιησάμενον δεῖ ἐπιβάλλειν τῇ θέᾳ· οὐ γὰρ ἂν πώποτε εἶδεν ὀφθαλμὸς ἥλιον, ἡλιοειδὴς μὴ γεγενημένος, οὐ δὲ τὸ καλὸν ἂν ἴδοι ψυχὴ μὴ καλὴ γενομένη· γενέσθω δὲ πρῶτον θεοειδὴς πᾶς καὶ καλὸς πᾶς εἰ μέλλει θεάσασθαι τ' ἀγαθόν τε καὶ καλόν». (Πλωτίν. αὐτόθι).

Εἶσαι τοιοῦτος θεοειδὴς καὶ καλὸς σοφὲ Ἀρχιτέκτων; Εἰπὲ, ἀποκρίνου. Εἰ μὲν τοιοῦτος εἶ ἀληθῶς, τότε βεβαίως δύνασαι νὰ διακρίνῃς τί τὸ ὄντως καλὸν, καὶ διδάξῃς μάλιστα ἡμᾶς αὐτὸ τοὺς *ἐκβαρβαροῦντας* καὶ *ἀποτερατοῦντας* τὸ καλόν. Ἂν ὅμως, ὃ μὴ γένοιτο, τοὐναντίον, σπεῦσον τότε νὰ ἐξαλείψῃς τὴν πνευματώδη ἐπιγραφὴν τοῦ σοφωτάτου βιβλίου σου, ἵνα μὴ διδῷς ἐκ νέου ἀφορμὴν δωρεὰν εἰς τὸν γέλωτα, ἀφοῦ ἤδη ἑκὼν ἀέκων ἀπηλλά-

γης τοῦ νὰ καθίστασαι ἐπισήμως γελοῖος, ἀνακηρύσσων κατ' ἔτος ὡς νέαν τοῦ καλοῦ ἐποχὴν ἐν Ἑλλάδι τὴν φωτοβόλον τοῦ καλουμένου Πολυτεχνείου διεύθυνσίν σου, μετονομάσας ἀνερυθριάστως καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου κοινὰ ἡμῶν ἡλιακὰ ἔτη, *ἔτη καλλιτεχνικά*, ἰδίως καταμετρούμενα διὰ τοῦ *πρῶτον, δεύτερον, τρίτον* καὶ ἑξῆς *καλλιτεχνικὸν ἔτος* !!! (α)· ὡς ἂν ἔλεγεν ὁ γεννάδας πρῶτον ἔτος τῆς Ὀλυμπιάδος, πρῶτον ἔτος τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, πρῶτον ἔτος τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας καὶ τὰ λοιπά· πλὴν δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· ἀλλ' ὡς αἱ χρονολογικαὶ ἐκεῖναι Ὀλυμπιάδες τὸ πάλαι συνέκειντο ἐκ πλειόνων ἐτῶν, οὕτω καὶ αἱ καλλιτεχνικαὶ αὗται νέαι περίοδοι ἀπαρτίζονται ἐκ δέκα ἐτῶν καλλιτεχνικῶν· ὅθεν ἔχομεν *πρῶτον ἔτος καλλιτεχνικὸν τῆς δευτέρας καλλιτεχνικῆς δεκάδος* ! καὶ ἔπειτα παραπονούμεθα ὅτι ἡ Ἑλλὰς πάσχει ἐκ λειψανδρίας !

Τὰ δὲ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔτη, τὰ ἔτη τῆς δημιουργίας, τοῦ ἀρχικοῦ πλουτισμοῦ, καὶ τῆς διοργανώσεως τῆς σχολῆς, ὑπὸ τοῦ φιλοπόνου Γερμανοῦ διευθυντοῦ Τσέντνερ, ὡς ἔτη βάρβαρα καὶ κακότεχνα ἐξωβελίσθησαν ἐκ τῆς ἱστορίας ὑπὸ τῆς εὐγνώμονος καὶ εὐσεβοῦς τοῦ ἀρχιτέκτονος μνήμης! Ἴδε ὁ ἄνθρωπος, ὁ κατηγορῶν ἡμᾶς ἐπὶ ἀγνωμοσύνῃ, ὅτι δὲν ἀνεφέραμεν ἐν τῷ λόγῳ ἡμῶν καὶ τὸν πρὸ εἰκοπενταετίας ὑπάρξαντα ἀρχιτέκτονα τοῦ Πανεπιστημίου Χάνσεν!

Κατόπιν δὲ τοιούτων καὶ τηλικούτων καλλιτεχνικῶν ἀξιώσεων, πᾶς τις βεβαίως προσδοκᾶ ν' ἀπαντήσῃ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς τέχνης τοὐλάχιστον τὸν ὑψιπετῆ ἐκεῖνον τεχνίτην, ὅστις ἐνθουσιῶν ἀποκαλύπτει τοῖς πᾶσι τὴν εὐγενῆ αὐτῆς καταγωγὴν καὶ τὴν φύσιν. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ ! Ἀντὶ τοῦ φιλοσόφου τεχνίτου ὁ βάναυσος ἑκάστοτε ἀπαντᾶται δημιουργός, κυλίων τὴν ἐξευγενίζουσαν τὸν ἄνθρωπον τέχνην εἰς τὸν βάρβαρον τῆς ὕλης καὶ τὰς ἀνάγκας τὰς ὑλικάς.

Τί ἐστὶ τέχνη ; Ἀντιγραφὴ καὶ ἀπομίμησις τῆς φύσεως, ἀπο-

(α) Ὅστις ἀμφιβάλλει καὶ δικαίως μὰ τὴν ἀλήθειαν περὶ τούτου, ἂς ῥίψῃ τοὺς ὀφθαλμούς του, εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα λόγον τοῦ τέως διευθυντοῦ τοῦ Πολυτεχνείου καὶ θέλει παραδόξως πεισθῇ.

κρίνεται ὁ φιλόσοφος καλλιτέχνης! Πόθεν γεννᾶται ἡ τέχνη; ἐκ τῆς ἀνάγκης, καὶ τῶν ὑλικῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν! (α). Ὀρθώτα σημειοῖ που ὁ Βάκων, ὅτι ταχύτερον ἡ ἀλήθεια ἐκ τῆς πλάνης προκύπτει ἢ ἐκ τῆς συγχύσεως.

Citius emergit veritas ex errore quam ex confusione.

Καὶ τὰ ἀνωτέρω καλλιτεχνικὰ δόγματα περιέχουσιν ἀμφότερα ταῦτα, πλάνην μὲν ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς τέχνης καὶ τὸν σκοπὸν, σύγχυσιν δὲ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν γένεσίν της, καθότι τὴν μίμησιν καὶ ταύτην *καλῶς ἐννοουμένην* δύναταί τις ὡς δεύτερον ἴσως λόγον γενεσιουργὸν τῆς τέχνης νὰ παραδεχθῇ. Καθότι ἡ πρώτη καὶ κυριωτάτη τῆς τέχνης πηγὴ εἶναι ἡ ἔμφυτος τάσις ἡμῶν πρὸς τὸ καλὸν, ὡς ἡ πρώτη πηγὴ τῆς ἐπιστήμης εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἀρχὴ τῆς τέχνης εἶναι τὸ ἐν ἡμῖν ἔμφυτον αἴσθημα τοῦ θαυμάζειν πανταχοῦ τὸ καλὸν καὶ ὅπερ ἐστὶ ἁπλῆ συνέπεια, ὁ πόθος τοῦ ἀπεικονίζειν καὶ ἀπομιμεῖσθαι τὸ ἀντικείμενον τοῦτο τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης ἡμῶν, οἷον μάλιστα τοῦτο ἡμῖν ἡ φαντασία κυρίως ἐν ἡμῖν παριστᾷ, βέλτιον δηλονότι καὶ κρεῖττον. Καὶ ταύτην τὴν ἐσωτερικὴν ἡμῶν καὶ ἔμφυτον τάσιν, πρὸς ἐξωτερικὴν δ' ἀ φυσικῶν συμβόλων τῆς ἐσωτερικῆς ἰδέας παράστασιν, ἀποκαλοῦσι κυριώτερον οἱ ἀρχαῖοι ἐνταῦθα μίμησιν, δι' ὃ καὶ τὴν ποιητικὴν ἀποκαλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης μιμητικὴν κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν. Αὕτη σοφὲ ἀρχιτέκτων εἶναι τῆς τέχνης ἡ πρώτη ἀρχὴ, ἀρχὴ εὐγενὴς καὶ σύμφωνος πρὸς τὸν ἠθικὸν σκοπὸν καὶ προορισμὸν τῆς τέχνης, ὅστις δὲν εἶναι ἁπλῶς τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν ἡ ἐκπλήρωσις, ἢ τῶν αἰσθητηρίων ἡμῶν ἡ καταγοήτευσις, ἀλλ' ἡ ἐξευγένισις καὶ διάπλασις τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ αἰσθήματος, διὰ τῆς παραστάσεως ἐν τῷ αἰσθητῷ καὶ ὁρατῷ κόσμῳ τοῦ ἀοράτου καλοῦ. Ταῦτά σοι κράζει καὶ ὁ δ' δάσκαλός σου ὁ σὸς *σοφὸς Μιλιτίας* λέγων· Il germo delle belle arti è nella natura del

---

(α) Καὶ σημειωτέον ὅτι ὁσάκις ὁ καλλιτέχνης λαλεῖ πτρὶ τέχνης ἐννοεῖ πάντοτε τὰς καλὰς τέχνας, καθόσον μάλιστα, ἀξιοῖ ὅτι ἡ τέχνη εἶναι μία καὶ μόνη, καὶ ἡ διαίρεσις αὐτῆς εἰς καλὰς καὶ βαναύσους, εἶναι αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν βάναυσος.

nomo. Ἀκούεις ἀχάριστε μαθητὰ τοῦ σοφοῦ *Μιλιτία*; Belle si dono dette quelle arti che hanno per oggeto di abbellire tutte le produzioni della natura! Ἀκούεις; Belle ancora perche provenienti dalle più belle facolta dell' nomo, dal pensiero, dalla imaginazione, dal sentimento! (Not. prelim. σελ. III. τόμ. α.).

Καὶ πραγματικῶς ἂν ὁ σκοπὸς τῆς τέχνης ἦν τῆς φύσεως ἡ ἁπλῆ ἀπομίμησις, ἡ τέχνη δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἄλλο τι ἢ παιδαριῶδές τι καὶ γελοῖον παίγνιον, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος ἁπλῶς τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ καθίστησι δήλην, καθόσον φύσει πᾶσα μίμησις εἶναι τοῦ πρωτοτύπου ἀσθενεστέρα. Ὅθεν πολὺ σοφώτερον καὶ ὀρθότερον τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἀρχιτέκτονος ἔκρινε περὶ τέχνης ὁ ἀδιάφθορος ἐκεῖνος τῆς Σπάρτης υἱός, ὅστις παρακαλούμενος παρά τινος ν' ἀκούσῃ τινὸς μιμουμένου τὴν ἀηδόνα ἀπήντησεν· « *Αὐτᾶς ἄκουκα τήνας.* »

Τοιοῦτος ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀξιῶν, διὰ τοιούτων ὑλικωτάτων βαναυσοτήτων περὶ φύσεως καὶ ἀρχῆς τῆς τέχνης, νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν τέχνην τῆς λαμπρᾶς ἐποχῆς τοῦ Φειδίου, ἀπορρεούσης ἀμέσως ἐκ τῶν ὑψηλῶν δογμάτων τῆς πνευματικωτάτης φιλοσοφίας τοῦ Ἀναξαγόρα! Τὴν φύσιν λοιπὸν ἐμιμεῖτο ἀτομικῶς ὁ Φειδίας πλάσσων τὸν Ὀλύμπιον Δία; τὴν χρείαν ἔλαβεν ὡς ὁδηγὸν ὁ Ἐφέσιος Ἀγασίας ἴσως τὸν θαυμαστὸν Ἀπόλλωνα τοῦ Βελβεδέρε ποιῶν; τὴν ἀνάγκην ἔσχε διδάσκαλον ὁ Ἰκτῖνος ἀρχιτεκτονῶν τὸν Παρθενῶνα; ἢ ὁ Αἰσχύλος δημιουργῶν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην αὐτοῦ τριλογίαν κτλ;

Ὁποίαν τις ἤθελε ποτὲ συλλάβει ἰδέαν περὶ τοῦ νομοθετικοῦ, ἢ δικαστικοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς, ὅστις ἐρωτώμενος π. χ. τί ἐστι δίκαιον, ἀπεκρίνετο ὑλικώτατα, δίκαιον ἐστὶ τὸ συμφέρον! Τί ἠθέλομεν εἰπεῖ περὶ τοῦ θεολόγου ἐκείνου, ὅστις ἐρωτώμενος τί ἐν ἀνθρώποις ἐγέννησε τὸν θεοῦ τὴν ἰδέαν, ἀπεκρίνετο ἡμῖν μετὰ κυνισμοῦ, ὁ φόβος ἐγέννησε τοὺς θεούς! timor fecit deos! Τί ἔτι περὶ τοῦ πολιτικοῦ φιλοσόφου, ὅστις, ἐρωτώμενος τίς ὁ λόγος τῆς συστάσεως τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἔλεγεν ἡμῖν, ὅτι αἱ ὑλικαὶ ἀνάγκαι καὶ ἡ φυσικὴ τῶν ἀνθρώπων ἀσθένεια συνήγαγε τοὺς ἀγρίους τῆς φύσεως εἰς χαλαρά τινα καὶ εὐδιάλυτα σύνολα;

Κατ' οὐδὲν διαφέρει τῶν ἀνωτέρω θεωριῶν περὶ δικαίου, θεοῦ καὶ κοινωνίας πολιτικῆς, ἡ νεωτέρα αὕτη περὶ τὴν τέχνην ὑλικωτάτη ἀσέβεια, ἐνώπιον τῆς ἰδανικῆς ἐκείνης χορείας τῶν ἀρχαίων ἐκφερομένη καλλιτεχνῶν, ἐφ' οὓς πνεῦμα θεοῦ οὐρανόθεν κατήρχετο, ὅτε ἐν ἐκστάσει ἡ ψυχὴ αὐτῶν συνελάμβανε ἀριστουργήματός τινος αὐτῶν τὴν ἰδέαν.

Οὐδ' ἔργον ἡμῶν, οὐδὲ τῆς πτωχούτης μάλιστα περιστάσεως ἔργον εἶναι ἡ λεπτομερὴς παντὸς ψεύδους καὶ πάσης πλάνης περὶ τὴν τέχνην τοῦ *καλλιτέχνου* τούτου ἐξελεγξις· δὲν δυνάμεθα ὅμως οὐχ ἧττον νὰ μὴ σημειώσωμεν ἐντα ῦθα καὶ χονδροειδῆ τινὰ τεχνικὰ αὐτοῦ φλυαρήματα, ἀνάξια καὶ τοῦ τόπου ἐν ᾧ, καὶ τοῦ ἔθνους πρὸς ὃ, ὡς καλλιτεχνικὰ ἀναίδην ἀνακηρύσσονται δόγματα.

Ἐὰν, σοφὲ ἀρχιτέκτων, τῆς τέχνης τὸ ἀντικείμενον, ὡς οὐ λέγεις ἐν ταῖς καλλιτεχνικαῖς λαλιαῖς σου, εἶναι ἡ φύσις, καὶ σκοπὸς τῆς τέχνης ἡ πιστὴ αὐτῆς ἀπομίμησις καὶ ἀντιγραφὴ, τότε ἀναντιρρήτως πᾶν ἔργον τῆς τέχνης, ὅπερ ἀπομακρύνεται τοῦ πρωτοτύπου τῆς φύσεως, δὲν εἶναι ἔργον τῆς τέχνης καλὸν ἀλλ' αἰσχρόν. Ἀλλὰ τότε ἡ ἀρχιτεκτονικὴ πρῶτον, καὶ κατ' ἐξοχὴν μάλιστα, ἡ κατὰ τὸν σοφὸν Μιλιτίαν σου *ἀρχηγέτις αὕτη καὶ ὁδηγήτρια πασῶν τῶν καλῶν τεχνῶν* (α), ἐξ ἀνάγκης θέλει χαρακτηρισθῆ ἡ πασῶν αἰσχροτάτη τέχνη, καθόσον αὕτη κατὰ τὴν κοινὴν ἁπάντων πεποίθησιν, ὅσῳ ἀπομακρύνεται τοῦ πρωτοτύπου αὐτῆς, τοσούτῳ ἐντελέστερα καὶ καλλίων καθίσταται. Τὸ πρωτότυπον, ὅπερ ἡμῖν ἡ φύσις παρέχει τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν οἰκοδομῶν εἶναι τὰ σπήλαια ἢ τὰ ἄντρα καὶ τῶν δένδρων τὰ κοῖλα. Πᾶσα ἄρα οἰκοδομὴ ἡ πλησιάζουσα εἰς τὸ πρότυπον τοῦτο εἶναι καλὴ, καὶ πᾶσα ἡ ἀπαλλοτριουμένη αὐτῶν εἶναι αἰσχρά. Ἀλλὰ τότε ὁ Παρθενὼν,

---

(α) Φραγκῖσκος Μιλιτίας Ἰταλὸς συγγραφεὺς τοῦ ιη' αἰῶνος, εἶναι ἡ Πυθία τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, καὶ διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν αὐτῷ ἐκ διαλειμμάτων τινὰς χρησμούς της. Εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Ἰταλὸς οὗτος συγγραφεὺς εἶναι εὐφυὴς καὶ πνευματώδης· πάσχει ὅμως τὸ μέγα πάθημα τῆς ἐπιπολαιότητος καὶ τῆς ἀκρισίας, δι' ἣν ἐμπίπτει εἰς μυρίας ἀντιφάσεις. Ἡ περὶ τέχνης θεωρία του καίτοι ἐν τῇ βάσει αὐτῆς ἐσφαλμένη, εἶναι ὅμως πεποικιλμένη δι' ἀληθεστάτων παρατηρήσεων τῇδε κακεῖσε διεσπαρμένων. Ὁ μαθητὴς ὅμως αὐτοῦ ἔχει πάντοτε τὸ δυστύχημα ν' ἀκούῃ μόνους τοὺς ψευδεῖς τοῦ μαντείου χρησμοὺς, σπανίως δὲ τὴν ἀλήθειαν.

δὲν εἶναι μόνον αἰσχρὸς, ἀλλὰ καὶ φρικαλέον τι τέρας, ἐλαχίστην ὡς πάντες οἴδαμεν, ἔχων ὁμοιότητα πρὸς τὰ κοῖλα τῶν δένδρων καὶ τὰ ἄντρα τῆς φύσεως.

Διὰ ταῦτα δὲ καὶ ὁμολογουμένως πρὸ πάσης ἄλλης τέχνης αὕτη κατ' ἐξοχὴν ἀπαιτεῖ ἄκραν εὐφυΐαν, τοῦ τεχνίτου ἐνταῦθα ἐγκαταλειπομένου ὑπὸ τῆς φύσεως, εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δημιουργικὴν φαντασίαν.

Πλὴν τιθεμένης πρὸς ὥραν κατὰ μέρος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐκ τῶν δύο κυρίως καλουμένων *εἰκαστικῶν τεχνῶν*, τῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, ἡ οὕτως εἰπεῖν εἰκαστικωτάτη, ἡ γλυπτικὴ, ἧς ἰδίως ἀντικείμενον εἶναι ἡ παράστασις τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ποσῶς δὲν συνίσταται εἰς ἁπλῆν τινα ἀπομίμησιν τῆς φύσεως καὶ ἀντιγραφὴν, ὅπερ ἀπὸ τέχνης ἤθελε καταβιβάσει αὐτὴν εἰς βαναυσουργίαν, ἀλλ' εἰς τὸν ἐξευγενισμὸν τοῦ κάλλους τῆς φύσεως διὰ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἀύλου ἐκφράσεως, διὰ τῆς ἐμφυσήσεως οὕτως εἰπεῖν τοῦ ἀύλου πνεύματος καὶ τῆς τῶν ἐνδομύχων ἰδεῶν ἐν τῇ μορφῇ παραστάσεως, ἐξ ἄλλου κόσμου λαμβανομένων ἢ ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ φυσικοῦ, καὶ πρὸς ἄλλον εἰσέτι κόσμον ἀπευθυνομένων καὶ λαλουσῶν ἢ πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν τῶν αἰσθήσεων.

Οὕτω π. χ. καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι τὸ φυσικὸν κάλλος τῶν μελῶν τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ γνωστοῦ τοῖς πᾶσι ὑπὸ τὸ ὄνομα Belvedere, βάσιν ἔχει τὴν μορφὴν καλλίστου τινος ἀνδρὸς πόθεν λαβὼν ὁ τεχνίτης ἔδωκεν εἰς τὸ ἄγαλμα τοὺς θείους χαρακτῆρας ἐκείνους, δι' οὓς ὑπὸ πάντων κυρίως θαυμάζεται τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς τέχνης; Πόθεν ἐν γένει τῆς θειότητος ἐκεῖνος ὁ ἀμίμητος τύπος καὶ ἡ ἔμπνευσις τῆς καθόλου μορφῆς ὑπὸ ἀθανάτου πνεύματος; Πόθεν ἡ ἔκφρασις τοῦ αἰωνίου ἐκείνου τῆς ἑνότητος ἔαρος τοῦ μετὰ γλυκύτητος διαλάμποντος εἰς πάντα αὐτοῦ τὰ μέλη; Πόθεν ἡ ἀμετάβλητος ἐκείνη ἐπὶ τοῦ μετώπου γαλήνη; Πόθεν τὸ ἀρχικὸν ἐκεῖνο καὶ ἡγεμονικὸν τῆς ὅλης ἐκφράσεως; Πόθεν ἡ ἐσωτερικὴ ἐκείνη συνείδησις ἀθανάτου ὑπεροχῆς, καὶ ἡ ἡγεμονικὴ ἐκείνη ἐν ταύτῳ καταφρόνησις νίκης ἀναξίας θεότητος (α); Πόθεν ἡ ἰδανικὴ ἐκείνη παράστασις πάσης

(α) Ὁ τεχνίτης παριστᾷ τὸν Ἀπόλλωνα μετὰ τὸν φόνον τοῦ Πύθωνος.

βλλείψεως καὶ ἀπαλλαγῆς ὑλικῶν ἀναγκῶν ; Πόθεν τέλος ἡ οὐρανία ἐκείνη τοῦ βλέμματος ἔκφρασις βυθιζομένου εἰς τὸ ἀχανὲς καὶ διορῶντος τὸ ἄπειρον ; Πόθεν λαβὼν πάντας τοὺς ἀΰλους χαρακτῆρας τούτους μετέδωκεν ὁ τεχνίτης εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ; Τάχα ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως καὶ τῆς ὕλης, ἢ μᾶλλον τὴν ὕλην μετεχειρισθη ὡς μέσον ἐκφράσεως τῆς ἐσωτερικῆς ἀΰλου ἰδέας του ; Ἐνώπιον τοῦ ἀνδριάντος τούτου ἔκπληκτος ἱστάμενος ὁ μουσόληπτος Βιγκελμάνος ἐκφωνεῖ ἐπὶ τέλους· « Εἰς τὴν θέαν τοῦ θαυμασίου τούτου ἔργου τῆς τέχνης, τὸ πᾶν λησμονῶ, τὸ δὲ πνεῦμά μου λαμβάνει ὤθησίν τινα ὑπερφυσικήν, κατάλληλον εἰς τὸ νὰ κρίνῃ ἐπαξίως τὸ ἔργον. Ἀπὸ τοῦ θαυμασμοῦ μεταβαίνω εἰς ἔκστασιν, αἰσθάνομαι τὸ στῆθός μου εὐρυνόμενον καὶ ὑψούμενον, ὡς ὑπὸ προφητικοῦ τινος ἐμπνεόμενον πνεύματος· ἐν διανοίᾳ μεταφέρομαι εἰς τὴν Δῆλον καὶ εἰς τὰ ἱερὰ τῆς Λυκίας ἄλση. Τὸ ἄγαλμα μοὶ παρίσταται ἐμψυχούμενον, ὥς ποτε ἡ καλλονὴ ἡ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Πυγμαλίωνος ἐξελθοῦσα . . . . Πλὴν πῶς νὰ σὲ περιγράψω, ὦ ἀριστούργημα τέχνης ἀμίμητον! Ἡ τέχνη ἔπρεπε πρὸς τοῦτο νὰ ὁδηγήσῃ τὸν κάλαμόν μου. Τοὺς χαρακτῆράς σου, οὓς διέγραψα, τοὺς καταθέτω ἐνώπιόν σου, ὡς οἱ μέλλοντες ἵνα στεφανώσωσι τοὺς θεοὺς καταθέτουσιν εἰς τοὺς πόδας αὐτῶν τοὺς στεφάνους, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑψωθῶσι μέχρι τῆς ἀθανάτου αὐτῶν κορυφῆς ! » Ἰδοὺ ἡ γλῶσσα ἀληθοῦς καὶ γνησίου τεχνίτου ! Πλὴν καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις κατὰ τὰς μεγαλοπρεπεστάτας αὐτῆς καὶ ὑψηλοτάτας ἐκφράσεις διὰ τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων, ἃ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν διεγείρει εἶναι κυρίως καλή. Ἐνώπιον τῆς θέας τοῦ ἀπείρου ὠκεανοῦ, ἐνώπιον τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ἐνώπιον τῶν ἐκτάσεων αἵτινες ὑπὸ τὰς ὄψεις ἡμῶν ἐκτειλίσσονται ἀπὸ τῆς κορυφῆς ὑψηλοῦ τινος ὄρους, ὁποῖα δὲν αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν εὐγενῆ καὶ μεγάλα αἰσθήματα, ἐξεγειρόμενα μὲν ἐκ τῆς ὄψεως ταύτης τῆς φύσεως, διακεκριμένα ὅμως καὶ πάντη διάφορα τῆς φύσεως αὐτῆς, δι' ἧς ἐν τῇ ψυχῇ διεγείρονται !

Γελοῖος δὲ κατ' ἀλήθειαν παρίσταται ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων, ὁσάκις ἀντιγράφει τυφλῶς χωρία τινὰ τῶν ἀρχαίων, οὐδὲ τὴν ἔννοιαν οὐδὲ τὴν σημασίαν αὐτῶν ἐν τῷ ὅλῳ συστή-

ματι τῆς ἀρχαίας τέχνης καταλαμβάνων! Οὕτω π. χ. ἵν' ἀποδείξῃ τοῖς ἀποπλανωμένοις μειρακίοις τοῦ Πολυτεχνείου, ὅτι ἡ ἀρχαία τέχνη ἦν τῆς φύσεως ἡ ἀτομικὴ ἀπομίμησις, ἀναφέρει αὐτοῖς τὴν ἀπάντησιν τοῦ Εὐπόμπου, ὅστις, λέγει, ἐρωτηθεὶς ποτὲ παρὰ τοῦ Λυσίππου τίνα ἀκολουθεῖ, ἔδειξεν ἁπλῶς αὐτῷ πλῆθός τι ἀνθρώπων. Ἀλλ' αἱ περὶ μιμήσεως τῆς φύσεως ἐκεῖναι τοῦ Εὐπόμπου νύξεις, ἔχουσιν ἔννοιαν, ἣν πολὺ ἀπέχεις νὰ ἐννοήσῃς σοφώτατε. Ἐρωτηθείς ποτε παρά τινων δηλονότι ὁ Σικυώνιος Εὔπομπος, ὡς ἀναφέρει ὁ Πλίνιος, τίνα ἐκ τῶν παλαιοτέρων ἀκολουθεῖ ἐν τῇ τέχνῃ (quem sequeretur antecedentium), δείξας ὅμιλόν τινα ἀνθρώπων εἶπε· Naturam ipsam imitandam esse non artefice*m*. *Τὴν φύσιν μιμεῖσθαι δεῖ οὐχὶ τὸν τεχνίτην*. (Πλίν. 34, 19). Καὶ τί ἄλλο ἠδύνατο ν' ἀποκριθῇ λογικώτερον εἰς παρομοίαν ἐρώτησιν, εἷς ἀρχηγὸς νέας σχολῆς τῆς ζωγραφικῆς καὶ ἀναμορφωτὴς τῆς ἀρχαιοτέρας τέχνης, ἥτις ἑνῷ πρὸ αὐτοῦ διῃρεῖτο εἰς Ἀσιατικὴν καὶ Ἑλλαδικὴν, ἀπὸ τούτου διῃρέθη εἰς τρεῖς διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων σχολὰς, τουτέστι τὴν Ἰωνικὴν, Σικυωνικὴν καὶ Ἀττικήν; Ὁ ἔνδοξος ἀρχηγὸς τῆς Σικυωνικῆς σχολῆς ἀπεκρίθη κατὰ φυσικὸν λόγον, δὲν ἀκολουθῶ οὐδένα, ἀκολουθῶ ἐμαυτὸν, τὸ δαιμόνιόν μου, τῆς ἐλευθέρας φύσεως εἰμὶ ὁπαδὸς οὐχὶ τῆς τυραννικῆς αὐθεντίας τῶν προκατόχων μου. Καὶ βεβαίως δείξας ὁ Εὔπομπος τῷ ἐρωτήσαντι αὐτὸν, τὸν ὅμιλον τῶν ἀνθρώπων ἐκεῖνον, δὲν ἠδύνατο ὡς τεχνίτης νὰ ὑποδείξῃ αὐτοὺς οὐδ' ἀτομικῶς, οὐδ' ἐν συνόλῳ λαμβανομένους, ὡς τύπον τέλειον μιμητέου κάλλους· τὸ μὲν, διότι ἡ φύσις δὲν παρίσταται ἐν τῷ ἀτόμῳ τελεία, ἀλλ' ἐν τῷ εἴδει· τὸ δὲ, διότι ὁ Εὔπομπος δὲν ἠδύνατο νὰ ἦναι τοσοῦτον κακότεχνος νὰ πιστεύῃ, ὡς πολλοὶ σήμερον ἀγύρται, ὅτι διὰ τῆς ἁπλῆς ἐκλογῆς καὶ σωρεύσεως τῶν μερικῶν καλλονῶν τῶν διεσπαρμένων εἰς τὰ διάφορα ἄτομα, δύναται ποτε νὰ παραχθῇ ἡ ἁρμονικὴ ἑνότης τοῦ κάλλους ἔργου τινος τεχνικοῦ (α). Ἀλλ' ἡ αὐστηρῶς τεχνικὴ τοῦ Εὐπόμπου ἰδέα

(α) Ἴσως δέ τις ἀντιτάξῃ ἐνταῦθα τὴν γνωστὴν ἐκείνην ἱστορικὴν εἴδησιν, ὅτι ὁ Ζεῦξις ἵνα γράψῃ τὴν Ἑλένην αὐτοῦ ἐξελέξατο πρὸς τοῦτο πέντε τὰς καλλίστας γυναῖκας τῶν Ἀκραγαντίνων. Οὐδεὶς προτίθεται ν' ἀρνηθῇ τὴν ἱστο-

ἦτον αὐτή. Σχημάτισον ἐν τῷ νῷ ἐκ τῆς ἀτομικῆς παραβολῆς τῆς φύσεως γενικήν τινα ἰδέαν τοῦ τελείου κάλλους τοῦ εἴδους, ἤτοι τῆς ἀνθρωπίνης ἐν γένει μορφῆς, καὶ τὴν ἰδέαν ταύτην ἔχε ὡς τύπον τῶν ἔργων τῆς τέχνης σου. Εἰρήσθω δ' ἐνταῦθα ἐκ περισσοῦ, ὅτι ὁ Κικέρων ἐν Βρούτῳ κεφ. 86. βεβαιοῖ ἡμᾶς, ὅτι τύπον αὐτοῦ δὲν ἔλαβεν ὁ Λύσιππος τὸν ὅμιλον ἐκεῖνον, ὡς πιστεύει ἴσως ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων, ἀλλὰ σπουδάσας προηγουμένως σπουδαίως εἰς τὸν κανόνα τοῦ Πολυκλείτου τοὺς κανόνας τῆς ἀναλογίας καὶ συμμετρίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἐσχημάτισεν ἐν ἑαυτῷ ἀκολούθως τύπον τινὰ τοῦ καλοῦ ἰδανικώτερον τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, οἷος παρίσταται κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ Ἡρακλεῖ τῷ ἐπικαλουμένῳ σήμερον Φαρνεσίῳ, συνιστάμενον εἰς τὴν σμικρότητα τῆς κεφαλῆς σχετικῶς πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ σώματος· capita minora faciendo quam antiqui. (Πλίν. 34, 19). Καὶ ὅμως ὁ Κ. Ἐμερῖκος Δαβίδ, ὃν ἀντιγράφει τυφλῶς ὁ ἡμέτερος ἀρχιτέκτων, τὴν πολυσήμαντον ταύτην φράσιν τοῦ Σικυωνίου Εὐπόμπου, δι' ἧς ἐκφράζει τοσοῦτον λεπτῶς τὰς περὶ ἰδανικότητος τῆς τέχνης ἰδέας του, παρεξηγεῖ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ εἴπῃ μάλιστα· Ce mot seul du chef de l'ecole de Sicyone, fait connaitre l'opinion des artistes Grecs (!) (α). Ce mot suffit pour renverser au sujet de l'ideal, le système des modernes!!! (Recherches sur l'art statuaire σελ. 293).

ρικὴν ἀλήθειαν τῆς εἰδήσεως ταύτης, ἥτις οὐδόλως ἀντίκειται εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀξίωμα, καθότι ὁ Ζεῦξις ἔχων ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τὰς πέντε ἐκείνας γυναῖκας, δὲν ἐλάμβανε τῆς μιᾶς μὲν τὴν χεῖρα, τῆς ἄλλης δὲ τὸν πόδα, τῆς τρίτης τὸν λαιμὸν καὶ καθεξῆς, ἵνα κατασκευάσῃ τῆς Ἑλένης τὸ σῶμα, ἀλλ' ἔχων ἤδη ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ τὴν ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς Ἑλένης αὐτοῦ, συνεβουλεύετο τὰ κάλλιστα μέρη τῶν ἀτομικῶν τούτων καλλονῶν, τῶν μᾶλλον ἀναλόγων πρὸς τὸν τύπον, ὃν ἐν τῇ ἰδέᾳ αὐτοῦ ἐσχημάτισεν, ἵνα φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητα. Ὁ Ζεῦξις ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς πέντε ταύτας γυναικείας μορφὰς δὲν ἀντέγραφεν αὐτάς, ἀλλ' ἐμιμεῖτο τροποποιῶν καὶ μεταβάλλων αὐτὰς ἐν τῷ ἔργῳ του κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἰδανικοῦ πρωτοτύπου του οὕτως, ὥστε οὐδεμία μεταφυσικὴ ἀνάλυσις ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν τῇ Ἑλένῃ αὐτοῦ τὰς πέντε ἐκείνας καλλίστας Ἀκραγαντίνας. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία ἐνταῦθα τοῦ τεχνίτου δὲν διαφέρει τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας τῆς ἀφομοιώσεως, ἥτις μυστηριωδῶς τροποποιεῖ καὶ μεταβάλλει εἰς χυλὸν καὶ εἰς αἷμα τὰς εἰσερχομένας ἔξωθεν ὕλας, ἃς οὐδεμία κατόπιν χημικὴ ἀνάλυσις δύναται ν' ἀποκαταστήσῃ.

(α) Εἶναι ἀληθῶς λυπηρὸν ὅτι ὁ Κ. Δαβὶδ τὴν ἁπλῆν ἐξαίρεσιν οὕτως ἐπισήμως ὡς γενικὸν θεωρεῖ κανόνα!

Ἂν δὲ αἱ κυρίως καλούμεναι, καὶ οὖσαι μάλιστα τέχναι εἰκαστικαὶ δὲν εἶναι καλαὶ, διότι ἀπομιμοῦνται τυφλῶς τὴν ἀτομικὴν φύσιν, ἀλλὰ κυρίως διότι διὰ τῆς γενικεύσεως τῆς ἀτομικότητος, καλλύνουσιν αὐτὴν καὶ ἐξευγενίζουσιν, ἐμποιοῦσαι αὐτῇ πνεῦμα ἄϋλον, καὶ λαλοῦσαι οὕτως οὐχὶ κυρίως πρὸς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἕδραν πάσης αἰσθήσεως τὴν ψυχὴν, ὁποίαν τότε σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἀπομίμησιν ταύτην τῆς φύσεως αἱ τέχναι ἐκεῖναι, αἵτινες δὲν ἐνεργοῦσιν ἀμέσως ἐπὶ τῆς ὄψεως ἀλλ' ἐπὶ τῆς φαντασίας καὶ τοῦ αἰσθήματος, οἷαι ἡ ποίησις καὶ ἡ μουσουργία; Ἐὰν ἡ ποίησις π. χ. ἦναι τῆς φύσεως ἀπομίμησις, τότε πρῶτον μὲν ὀφείλει ἐξ ἀνάγκης ν' ἀποσκορακίσῃ αὕτη πᾶν μέτρον, πάντα ῥυθμὸν, στίχον, στροφὴν, καὶ πᾶσαν τὴν θαυμασίαν ἐκείνην αὐτῆς πολυτέλειαν τῶν παραβολῶν καὶ τῶν μεταφορῶν. Ὁ ποιητὴς ἐξ ἀνάγκης τότε πρέπει μόνον νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἀντικειμένων τῆς φύσεως καὶ τῶν διαφόρων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου σκηνῶν τὸ πολύ. Ὁ ποιητὴς δὲ τότε ἔσται ἁπλῶς μιμητής! Πλὴν καὶ ἡ λέξις αὐτὴ ἐνταῦθα ὑβρίζει τῆς τέχνης αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, τοῦ ποιητοῦ ὄντος οὐχὶ μιμητοῦ, ἀλλὰ δημιουργοῦ, καὶ κόσμου πνευματικοῦ ἀληθοῦς παραγωγοῦ τε καὶ ἀρχιτέκτονος. Ἐὰν ἡ μουσικὴ ἦναι τῆς φύσεως ἀτομικὴ ἀπομίμησις, τότε ἡ μουσικὴ τὸ παράπαν δὲν ἤθελεν ὑπάρξει. Ποίαν μουσικὴν τῆς φύσεως ἀπεμιμήθη ὁ Pergolese π. χ. ποιῶν τὸ stabat mater, ὁ Mozzart τὸ requiem αὐτοῦ, ὁ Haydn τὰς ὥρας τοῦ ἔτους κτλ. κτλ.;

Ἡ τέχνη λοιπὸν, φιλόσοφε, δὲν μιμεῖται τὴν φύσιν, ἀλλὰ παράγει καὶ δημιουργεῖ, οὐχὶ βεβαίως ὡς δημιουργεῖ ὁ θεὸς ἐκ τοῦ μηδενὸς, ἀλλὰ διὰ τῶν ὀργάνων τῆς φύσεως, ἰδέας, ἃς ἡ ἀτομικὴ φύσις περιέχει μὲν ἐν ἑαυτῇ πλὴν ἀτελεῖς συγκεκαλυμμένας καὶ ἀμυδρὰς, ὁ δὲ τεχνίτης ἀποκαλύπτει καὶ καταθέτει αὐτὰς εἰς εἰκόνας καὶ παραστάσεις καθαροτέρας καὶ λαμπροτέρας, διὰ τοῦ δαίμονος ἐκείνου τῆς τέχνης, ὅστις ἐνοικεῖ εἴς τινας μόνον προνομιούχους ψυχάς. Ὁ τεχνίτης λοιπὸν, φιλόσοφε, δὲν ἀντιγράφει παιδαριωδῶς καὶ γελοίως τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐμπνέεται ὑπὸ τῆς φύσεως, πρὸς παραγωγὴν ἔργων, ἅτινα ὀφείλει εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τεχνικὴν εὐφυΐαν, πολὺ ἀνώτερα τῶν ἔργων τῆς φύσεως, ὡς πρὸς τὴν

δύναμιν αὐτῶν τοῦ ἐμποιεῖν εἰς τὴν ψυχὴν αἰσθήματα εὐγενέστατα, τοῦ διεγείρειν ἐν αὐτῇ τὸν ἄκρατον ἐνθουσιασμὸν, καὶ μεταβιβάζειν ἀνεπαισθήτως τὸν ἄνθρωπον εἰς νέον τινὰ καὶ ἄγνωστον ἰδανικὸν καὶ ὑπερκόσμιον κόσμον. Τοῦτο πράττει ὁ ἀρχιτέκτων διὰ τῶν μαθηματικῶν αὐτοῦ γραμμῶν, τοῦτο ὁ πλάστης διὰ τῶν σχημάτων τῆς ἀνθρωπίνης ἰδίως μορφῆς, τοῦτο ὁ ζωγράφος διὰ τῶν χρωμάτων, ὁ μουσουργὸς διὰ τῶν ἤχων, καὶ ὁ ποιητὴς διὰ πάντων ἐνταυτῷ τῶν συμβόλων.

Καὶ ἐν τούτῳ ἄρα τῷ περὶ τοῦ καλοῦ ἀγῶνι τῆς φύσεως πρὸς τὴν τέχνην, ὁ ἄνθρωπος ἀναφαίνεται ταύτης ὑπέρτερος ὡς ἀναδείκνυται ὁ κύριος αὐτῆς καὶ δεσπότης, ὅταν ὡς βιομήχανος ὑποτάσσῃ καὶ δαμάζῃ τὰς δυνάμεις αὐτῆς εἰς τὴν θέλησίν του, καὶ κάμπτῃ ταύτας πρὸς τοὺς σκοπούς του, ὅταν ὡς ἐπιστήμων ἀποσπᾷ τὰ μυστήριά της καὶ ἀποκαλύπτῃ τοὺς νόμους της, ὅταν ὡς πολίτης θυσιάζει πολλάκις τὰ συμφέροντα καὶ τὰ πάθη του εἰς τὸ καθῆκον, διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐλευθερίας του.

Τὸ πάντων ὅμως ἐνταῦθα αἴσχιστον εἶναι τοῦ Πλάτωνος αὐτοῦ ἡ συνενοχὴ εἰς τὰς Καφταντζογλείους τεχνικὰς βαναυσότητας, ὁ κοδομουμένη ἐπὶ χωρίων Πλατωνικῶν, ὧν καὶ τὸ ῥῆμα αὐτὸ ἀγνοεῖται, καὶ ἡ ἔννοια διαστρέφεται, καὶ ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὸ ὅλον φιλοσοφικὸν τοῦ Πλάτωνος σύστημα οὐδόλως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Ἰδοὺ δὲ πόθεν κυρίως ὁ ἡμέτερος καλλιτέχνης ἐξάγει, ὅτι ὁ Πλάτων σκοπὸν καὶ τέλος τῆς τέχνης ἐθεώρει τὴν ἁπλῆν τῆς φύσεως ἀπομίμησιν· « *Οἴει ἂν οὖν ἧττόν τι ἀγαθὸν ζωγράφον εἶναι, ὃς ἂν γράψας παράδειγμα, οἷος ἂν εἴη ὁ κάλλιστος ἄνθρωπος, καὶ πάντα εἰς τὸ γράμμα ἱκανῶς ἀποδοὺς, μὴ ἔχῃ ἀποδεῖξαι ὡς καὶ δυνατὸν γενέσθαι τοιοῦτον ἄνδρα ;* Μὰ Δία οὐκ ἔγωγε. » (Πλάτ. Πολιτ. Ε'. 472).

Τί θέλει δὲ εἴπει ὁ ἀναγνώστης ὅταν ἀκούσῃ, ὅτι πρὸς μείζω ἔτι τοῦ Πλάτωνος ὕβριν, παραθέτει ἕν τινι αὐτοῦ καλλιτεχνικῷ λόγῳ ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων οἱονεὶ πρὸς βεβαίωσιν, ὅμοιόν τι τάχα χωρίον γαλατικὸν τὸ ἑξῆς· L'artiste finira même par egaler les anciens, pour les quels imiter la nature et exprimer la beauté etait une seule et même chose! Φεῦ τῆς ἀθλιότητος καὶ ἐλεεινότητος οὐχὶ

πλέον σοῦ, ἀλλὰ τῶν ἀκουόντων καὶ μὴ συριτόντων σε, μεταξὺ τῶν ὁποίων δὲν εὑρέθη οὐδεὶς νὰ διεκδικήσῃ τὸν ἄνδρα διὰ τὰς ἀποδιδομένας αὐτῷ ταύτας τεχνικὰς βαναυσολογίας, ῥίπτων σοι κατὰ πρόσωπον τὸ ἑξῆς τοὐλάχιστον τοῦ Τιμαίου χωρίον, ἐν ᾧ ὁ κατ' ἐξοχὴν καλλιτέχνης φιλότιμος, ὡς ἐν ἑστίᾳ οὕτως εἰπεῖν, συνεκέντρωσε τὰς περὶ τέχνης καὶ καλοῦ θεωρίας του. « Ἔστιν οὖν δὴ κατ' ἐμὴν δόξαν πρῶτον διαιρετέον τάδε· Τί τὸ ὂν ἀεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν ἀεί, ὂν δὲ οὐδέποτε; τὸ μὲν δὴ νοήσει μετὰ λόγου περιληπτὸν ἀεὶ κατὰ ταυτὰ ὄν, τὸ δ' αὖ δόξῃ μετ' αἰσθήσεως ἀλόγου δοξαστὸν, γιγνόμενον καὶ ἀπολλύμενον, ὄντως δὲ οὐδέποτε ὄν . . . . *Ὅτου μὲν ἂν ὁ δημιουργὸς* (ὁ τεχνίτης) *πρὸς τὸ κατὰ ταὐτὰ ἔχον βλέπων ἀεὶ, τοιούτῳ τινὶ προσχρώμενος παραδείγματι, τὴν ἰδέαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ ἀπεργάζηται, καλὸν ἐξ ἀνάγκης οὕτως ἀποτελεῖσθαι πᾶν· οὗ δ' ἂν εἰς τὸ γεγονὸς, γεννητῷ παραδείγματι προσχρώμενος οὐ καλόν.* »

Ἀφοῦ δὲ τοιουτοτρόπως ὁ Πλάτων ἐν μέσαις Ἀθήναις περιϋβρίσθη ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτῇ τοῦ Πλατωνισμοῦ παρ' ἐκείνου, ὅστις ἀνερυθριάστως καυχᾶται ὅτι εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς *πρώτας ὑγειεῖς περὶ τέχνης ἀρχὰς*, ἐπὶ τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας στηριζομένας, αἴφνης διὰ μιᾶς ἀπροσδοκήτου ὅλως καὶ αἰφνηδίας στροφῆς, λακτίζων τὴν ἀρχαιότητα ὁμολογεῖ ἀφελέστατα ἐν πρωτοφανεῖ διανοίας συγχύσει, ὅτι τὰ θαυμαστὰ ταῦτα περὶ τέχνης ἀξιώματά τε καὶ δόγματα, ὁ *ἀοίδιμος Δαβὶδ ὁ ἐξ Ἀγγερίας παρέδωκεν εἰς τὴν σχολὴν κατὰ τὴν ἐνταῦθα διάβασίν του!*

Ἐνώπιον τῆς νέας ταύτης σκηνῆς, ἣν ἀνοίγουσιν ἡμῖν αἰφνηδίως οἱ τριταγωνισταὶ οὗτοι τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας, ἱστάμενοι, τί πρῶτον, τί δ' ὕστερον τερατολόγημα καλλιτεχνικὸν νὰ παρατηρήσωμεν καὶ νὰ σημειώσωμεν;

Ὁ περιώνυμος οὗτος τῆς Γαλλίας τεχνίτης καὶ ἐνταυτῷ φιλέλλην ἀνὴρ, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1851 ἐκπεσὼν προσωρινῶς τῆς πατρίδος του συνεπείᾳ τῶν γνωστῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπελθουσῶν πολιτικῶν ταραχῶν. Πλὴν δυστυχῶς ὅσῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀνδρὸς ἦν ἀξιάγαστος,

τοσούτῳ ἡ περὶ τέχνης αὐτοῦ θεωρία εἶν' ἀναξία ἀρχαιομαθοῦς ἀνδρὸς καὶ πεπαιδευμένου τεχνίτου. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία, ὅτι σπουδαίαν ἀφορμὴν εἰς τὴν πλάνην ταύτην ἔδωκαν αἱ τοῦ περιωνύμου διδασκάλου αὐτοῦ Κανόβα τελευταῖαι ἰδέαι περὶ τῆς γλυπτικῆς, γεννηθεῖσαι αὐτῷ ἐξ ἄλλης πάλιν πλάνης, ὅτι τὰ κάλλιστα ἐκεῖνα ἀνάγλυφα τοῦ Παρθενῶνος, τὰ κομισθέντα τότε εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ἐγείραντα τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμόν, ὤφειλον τὴν ἐντέλειαν αὐτῶν εἰς τὴν τῆς φύσεως πιστὴν ἀπομίμησιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀπὸ τῆς σπουδῆς τῶν ἀριστουργημάτων τούτων τοῦ Φειδιακοῦ ἐργαστηρίου, χρονολογεῖται ἡ ἐνδοξοτάτη τεχνικὴ ἐποχὴ τοῦ Κανόβα, πλὴν οὐχὶ διότι τὰ ἔργα ταῦτα εἶναι ἀπομίμησις τῆς ἀτομικῆς φύσεως, ὅπερ ἤθελεν εἶσθαι ὕβρις εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἰδανικὴν τοῦ Φειδίου τέχνην, ἀλλὰ διότι περιορισθεὶς ὁ Κανόβας ἔκτοτε νὰ ἐργάζηται ἐπὶ τοῦ τύπου οὕτως εἰπεῖν τῶν ἀναγλύφων τοῦ Παρθενῶνος, λεληθότως ἀντέγραφε καὶ ἐμιμεῖτο οὐχὶ κυρίως τὴν ἀτομικὴν φύσιν μετὰ τοῦ ἀμυδροῦ καὶ ἀτελοῦς αὐτῆς κάλλους, ἀλλὰ τὴν φύσιν τὴν λαμπρῶς ἀποκαλυφθεῖσαν διὰ τῆς γενικεύσεως τῆς ἀτομικότητος εἰς τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου ἐκείνου τῆς ἀρχαιότητος ἀριστοτέχνου, πρὸς ὃν ἐδόθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὡς προνόμιον, ἡ δύναμις τοῦ παριστάναι διὰ τῶν ὀργάνων τῆς φύσεως τὴν ἰδέαν τῆς φύσεως διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ οὕτως εἰπεῖν οἰκοῦντος δημιουργικοῦ δαίμονος.

Ὁ Κανόβας ἐπίστευεν ἴσως, ὅτι ὁ Φειδίας ἔπλασε π. χ. τὸν Ὀλύμπιον Δία ἀπομιμούμενος ἴσως Ὀλυμπιονίκην τινὰ ἀθλητήν! Ἀλλ' ὁ Φειδίας αὐτὸς ὁμολογεῖ, ὅτι οὐχὶ ἡ ἀτομικὴ φύσις ἀλλ' ἡ ἰδέα ὑπῆρξεν ἡ τὴν ἰδέαν αὐτῷ ἐμπνεύσασα τοῦ Ὀλυμπίου αὐτοῦ Διός.

Ἦ, καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπεῤῥώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ὀλόλυξεν Ὄλυμπον.
(Ἰλιὰς Α΄. 518. ἑξ.)

Ὁ Ἐνετὸς τεχνίτης ἐφρόνει ἴσως μετὰ τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν, ὅτι πρωτότυπον (model) τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς τοῦ Φειδίου ὑπῆρξεν ἴσως τις πωγονοφόρος φιλόσοφος· ἀλλ' ὁ Κικέρων, ὁ

καθ' ἑκάστην μετὰ τῶν ἐνδοξοτέρων ἀριστοτεχνῶν Ἑλλήνων ἀναστρεφόμενος, πάνυ διαφόρως ἐξηγεῖ ἡμῖν τὸν τρόπον τοῦ ἐργάζεσθαι τῶν μεγάλων τεχνιτῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ῥητῶς ἡμῖν λέγων ἐν τῷ Ῥήτορι τάδε· « Neque enim ille artifex (Phidias) cum faceret Jovis formam aut Minervæ, contemplabatur aliquem a quo similitudinem duceret; sed ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quœ lam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem et manum dirigebat·» ἤτοι, « Οὐδ' ἐκεῖνος ὁ ἀριστοτέχνης (ὁ Φειδίας) ὅτε ἔπλαττε τὴν μορφὴν τοῦ Διὸς ἢ τῆς Ἀθηνᾶς, εἶχεν ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τινα, ὃν ἐμιμεῖτο. Ἀλλ' ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ περιεστρέφετο ἔξοχόν τι εἶδος κάλλους, ὅπερ θεωρῶν, καὶ εἰς τοῦτο προσηλωμένος, διεύθυνε τὴν τέχνην καὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ πρὸς τὴν ὁμοιότητα τούτου. » Ἀλλὰ μήπως τάχα ἐν ἄλλαις λέξεσι δὲν λέγει τὸ αὐτὸ περὶ ἑαυτοῦ καὶ ὁ τῶν νεωτέρων χρόνων Πολύγνωτος, ὁ πολὺς καὶ μέγας Ῥαφαὴλ, ὁ γράψας τὴν καλλίστην Γαλάτειάν του οὐχὶ ἐκ τῆς φύσεως, καίπερ ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὴν καλὴν Φορναρίνην του, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδέας μᾶλλον τοῦ Φιλοστράτου; Ἰδοὺ δὲ τί περὶ τούτου λέγει ῥητῶς ἐν τῇ περιωνύμῳ ἐκείνῃ πρὸς τὸν προστάτην αὐτοῦ Castiglione ἐπιστολῇ του· «Essendo carestia e de' buoni giudici e di bellie donne, io mi servo di certa idea che mi viene alla mente » τουτέστι, « Ἐπειδὴ οἱ ἀληθεῖς κριταὶ τοῦ καλοῦ καὶ αἱ καλαὶ γυναῖκες εἰσὶ σπάνιαι, ἔχω ὑπ' ὄψιν ἐσωτερικήν τινα τοῦ καλοῦ ἰδέαν. » (Raccolta di lettere sulla pittura. Τόμ. 1. σελ. 83.). Ἂν ἡ ἰδέα μου αὕτη, ἐξακολουθεῖ ὁ τεχνίτης, ἔχῃ τινὰ ὑπεροχὴν τεχνικὴν, ἀγνοῶ, ἀγωνίζομαι ὅμως πρὸς ἐπίτευξιν τούτου. Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ Ῥαφαὴλ νὰ διστάζῃ περὶ τῆς τεχνικῆς ὑπεροχῆς τῆς εἰκόνος του, διότι ὡς ἐστι δυσχερεστάτη ἡ γνῶσις τοῦ ὄντος καλοῦ, εἰς θεοειδεῖς τινας μόνον ἀνθρώπους αἰσθητοῦ γιγνομένου, διὰ τῆς πλησιεστέρας συγγενείας τῶν ψυχῶν αὐτῶν πρὸς τὴν θείαν φύσιν, οὕτως ἐστὶ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς τέχνης τοῦ καλοῦ αὐτοῦ ἀληθὴς διατύπωσις διὰ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν μέσων τῆς φύσεως ἔτι δυσχερεστέρα, ὡς πᾶσα ἐν γένει τῆς θεωρίας ἐφαρμογὴ ἐν τῷ κόσμῳ.

Δυσεπιτεύκτου ἄρα ὄντος τοῦ ὄντως καλοῦ, ἀναντιῤῥήτως μό-

νη σωτηρία τῆς τέχνης σήμερον εἶναι τῶν ἀρχαίων ἀριστουργημάτων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Κανόβα ἡ ἀπομίμησις, δι' ἧς λεληθότως ἀποκτῶμεν τὴν ἕξιν τοῦ ὄντως καλοῦ. Πρὶν δὲ ὁ ἡμέτερος ἀρχιτέκτων τοιαύτας ἐκφέρῃ κατὰ τῆς τέχνης ἐν γένει, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῆς ἀρχαίας, ὕβρεις, περὶ μιμήσεως τῆς φύσεως, ὤφειλε νὰ ῥίψῃ τοὐλάχιστον ἓν βλέμμα πρὸς τὸν σοφὸν αὐτοῦ Μιλιτίαν, σοφῶς ἐνταῦθα κατ' ἀλήθειαν λέγοντα· « L'artista che imitasse la natura tale qual è, mancherebbe interamente al suo scopo. Non vale tanta pena rappresentare quello che sia di continuo sotto gli ochi. Il vero pregio dell' arte è di esporre quello che non si vede mai riunito in un soggetto. Perciò coloro che si danno a copiare la mera natura sono sopranominati naturalisti; e per quanta manifattura possano mettere in queste loro copie non meritano certo applauso grande. Talvolta sarebbero biasimevoli, e tanto maggiormente quanto piu fedeli e più esatte riuscissero certe loro imitazioni. (Dell' arte di vedere nelle belle arti κτλ. σελ. 198. τόμ. 1.).

Ὤφειλον δὲ οἱ μετὰ τοσαύτης τόλμης ἀνακηρύσσοντες ὡς ἀλάνθαστα δόγματα τέχνης ἑλληνικῆς τὰς δόξας τοῦ Κ. Ἐμερίκου Δαβὶδ, ὤφειλον λέγω τοὐλάχιστον νὰ γνωρίζωσι τὴν περιώνυμον πάλην, ἥτις ἐντεῦθεν ἠγέρθη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πολυμαθεστάτου Quatremère de Quincy, καθ' ἣν ὁ πρῶτος ἡττήθη ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἀντιπάλου του.

Περὶ τὰς ἀρχὰς δηλονότι τοῦ παρόντος αἰῶνος τὸ Ἰνστιτοῦτον τῆς Γαλλίας συνεστήσατο διαγώνισμα, *τίνες ὑπῆρξαν οἱ λόγοι τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς, καὶ διὰ τίνων μέσων δυνάμεθα σήμερον νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν τελειότητα ταύτην.* Ὁ Κ. Ἐμερῖχος Δαβὶδ ὑπεστήριζε τὴν τότε ἐπιπολάζουσαν γνώμην τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐνδελεχὴς σπουδὴ τοῦ φυσικοῦ ἀτομικοῦ κάλλους προήγαγεν ἀποκλειστικῶς τὴν ἀρχαίαν τέχνην εἰς τὴν θαυμαζομένην αὐτῆς τελειότητα, καὶ ἑπομένως ἡ τῆς ἀτομικῆς φύσεως ἀπομίμησις εἶναι ἡ μόνη ὁδὸς πρὸς ἐπίτευξιν τῆς τελειότητος τῶν ἀρχαίων (α).

(α) Ὅρα Recherches sur l'art statuaire. Paris. 1805.

Ἔζη τότε συγχρόνως ἐν Παρισίοις ἀνὴρ μεστὸς ἀρχαίας σοφίας καὶ πνεύματος, ὁ περιώνυμος συγγραφεὺς τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὁ ἀνωτέρω ῥηθεὶς Quatremère de Quincy, ὅστις διὰ σειρᾶς ὁλοκλήρου σοφωτάτων διατριβῶν (α) κατεπολέμησε τὴν πλάνην καὶ τὴν σαθρότητα ταύτης τῆς διδασκαλίας, ἀποδείξας διὰ λόγων ἀναντιῤῥήτων ὅτι πᾶσα ἡ πορεία τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἐν γένει εἶναι ἐναντία εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἀτομικῆς ἀπομιμήσεως τῆς φύσεως, κατ' ἐξοχὴν δὲ μάλιστα ἐπὶ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ἐποχῆς τοῦ Φειδίου. Εἶναι δὲ λίαν περίεργον ὅτι ὁ Κ. Ἐμερῖκος Δαβὶδ ἠθέλησε καὶ τὸν Πλάτωνα νὰ ἐνοχοποιήσῃ εἰς τὰς ἰδέας του, λέγων ὅτι αὐτὸς ὁ κατ' ἐξοχὴν τεχνίτης φιλόσοφος μετέχει τῶν ἰδεῶν περὶ μιμήσεως τῆς φύσεως, καθόσον τὸ ἰδανικὸν αὐτοῦ καλὸν δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ τὸ ὁρατὸν καὶ τὸ αἰσθητόν, διότι ἡ λέξις ἰδέα παράγεται ἐκ τοῦ *εἶδος* καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ *εἴδω*, τὸ βλέπω. Ἐνταῦθα δὲ ἀντὶ ἄλλου ἀρκεῖ ἡ ἑξῆς λακωνικὴ παρατήρησις τοῦ Κ. Κουζίνου. Platon aurait été fort surpris de cette interpretation exclusive du mot εἶδος !

Τοιαῦτα εἰσὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Κ. Δαβὶδ παραδοθέντα εἰς τὴν μεγαλόσχημον τοῦ Πολυτεχνείου διεύθυνσιν δόγματα, τὴν ἀνερυθριάστως δι' αὐτῶν συνδέουσαν τὴν κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν ἀπὸ τοῦ Φειδίου καταγωγήν της, καὶ ἀγνοοῦσαν προσέτι ὅπερ τὸ χείριστον τὴν ὑπὸ τῆς ἀκαδημίας τῶν Παρισίων ἐπίσημον ἀποδοκιμασιαν αὐτῶν, διὰ τῆς προκηρύξεως νέου περὶ καλοῦ καὶ τέχνης διαγωνίσματος, καὶ ὁμοθύμου βραβεύσεως κατόπιν συγγράμματος ἄρδην ἀνατρέποντος τὰ παραδοθέντα ταῦτα ἀξιώματά τε καὶ παραγγέλματα. Ἐπέπρωτο δὲ, ἵνα κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σηκουάνα ὑπὸ τὸν παχὺν ἐκεῖνον Κελτικὸν οὐρανὸν, ν' ἀντηχῇ τοσοῦτον λαμπρὰ ἡ περὶ καλοῦ καὶ τέχνης τοῦ θείου Πλάτωνος οὐρανοβάμων φωνὴ, ἐν δὲ Ἀθήναις ὑπὸ τὸν οὐράνιον τοῦτον τῆς Ἑλλάδος πνευματικώματον θόλον, ἐνώπιον τοῦ Παρθενῶνος, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ, ὅπου ποτὲ ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ ἐκείνην καὶ ὑψηλὴν πλάτανον ἀντήχησαν οἱ φθόγγοι τοῦ Πλάτωνος,

---

(α) Αἱ διατριβαὶ αὗται μετετυπώθησαν κατόπιν ὑπὸ τὸν τίτλον· Essais sur l'ideal dans ses applications pratiques. Παρίσ. 1837.

δι' ὧν μετὰ θείου ὄντως ἐνθουσιασμοῦ περιέγραψεν ὡς ἀριστοτέχνης τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ θείου ἔρωτος τοῦ ἰδανικοῦ καλοῦ, σήμερον τοσοῦτον βαναύσως καὶ καπηλικῶς ἡ παχυλωτάτη ἀμάθεια νὰ κυλίῃ εἰς τὸν βόρβορον τῆς ὕλης τὴν ἀϋλοτάτην πτῆσιν τῶν Πλατωνικῶν ἰδεῶν! (α)

Ὁ ῥοῦς τοῦ λόγου παρέσυρεν ἡμᾶς πέραν ἴσως τῶν διαγεγραμμένων ὁρίων τῆς ἀπαντήσεως ταύτης· ἀλλ' ἄκοντες σχεδὸν προήχθημεν εἰς τὴν παρέκβασιν ταύτην, ἐκ τῆς ἀγανακτήσεως, ἥτις ἠγέρθη ἐντὸς ἡμῶν παροδικόν τι ῥιψάντων βλέμμα εἴς τινας τῶν καλλιτεχνικῶν καλουμένων λόγων τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἐν οἷς πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ἀδιαλύτων, ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων διέλυσε, τίνι τρόπῳ δηλαδή τις ἀμαθέστατος ὢν νὰ μὴ δύνηταί ποτε νὰ ἐξελέγχηται ἐπὶ ἀμαθείᾳ.

Πάντες βεβαίως ἀποροῦντες θεωροῦσι τοῦτο ἀδύνατον. Ἀλλὰ τὰ ἀδύνατα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις δυνατὰ εἰσὶ παρὰ Καφταντζόγλῳ. Ἰδοὺ δὲ διά τίνος ἁπλουστάτης μεθόδου κατέστησε δυνατὸν τὸ παρ' ἄλλοις ἀδύνατον. Δι' εἰκοσαετῶν τουτέστι περίπου ὠδίνων κατώρθωσε σμικρὸν κατὰ σμικρὸν ἐκδιδοὺς νὰ γεννήσῃ καλλιτεχνικά τινα ποικίλης ἱστορίας λογίδρια, συναγωγὴν ἄνωθεν ἕως κάτω πεπληρωμένην ἐν εἴδει παντοπωλείου δι' ὅσων δύναταί τις νὰ φαντασθῇ *καλλιτεχνικῶν* διαφόρων πραγματειῶν, πάντῃ ἀνομοίων, ἀσυναρτήτων, ἀντιφατικῶν καὶ ἀλλοπροσάλλων. Οὕτω δὲ ἐντὸς τοῦ ποικίλου τούτου ἐργαστηρίου αὐτοῦ περικεχαρακωμένος ὁ ἀρχιτέκτων, ἐτέθη εἰς τοιαύτην φοβερὰν ἀμυντικὴν θέσιν κατὰ παντὸς, ὥστε ὁσάκις παρά τινος ἀγοραστοῦ ἐλεγχθῇ διά τι ἐν αὐτῷ κατατεθειμένον ψευδὲς ἢ διεφθαρμένον ἢ νόθον τεχνικὸν ἢ ἐπιστημονικὸν προϊὸν, ν' ἀποστομόνῃ εὐθὺς τὸν ἀδιάκριτον τοῦτον ἀγοραστὴν, καὶ ἀποδεικνύῃ αὐτὸν ἀμέσως ψευδόμενον καὶ τυφλὸν ὡς ἀσπάλακα, ἐξάγων ἀπό τινος ἄλλης ἀπαρατηρήτου θήκης ἢ θέσεως τὸ ζητούμενον πρᾶγμα, κατὰ τὴν ὄρεξιν τοῦ ἀγοραστοῦ (β). Πρὸς τοιοῦτον βεβαίως νέου εἴδους καλ-

---

(α) Μετ' ἐνδομύχου ὅμως χαρᾶς ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι τοὐλάχιστον εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ΚΚ. Α. Ῥαγκαβῆ καὶ Γρηγορίου Παππαδοπούλου, ἡ ἀρχαία τέχνη εὗρεν ἤδη ἀξίους ἀντιπροσώπους.

(β) Εἶναι δὲ μεγάλη ἐλπὶς ὅτι ἡ γνωστὴ φιλοτιμία τοῦ καλλι-

λιτεχνικὸν Βριάρεων ἑκατόγχειρα, ὁ ἀγὼν εἶναι δεινὸς καὶ ἡ νίκη πολύδακρυς !

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὰ καλλιτεχνικὰ προοίμια.

Ὅτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἠθέλησαν τὰ ὄρνεα κατὰ βουλὴν τοῦ Διὸς νὰ καταστήσωσι βασιλέα τὸν ὡραιότατον ὄρνιν, ὁ ἀσχημότατος πλὴν φιλοδοξότατος κολοιὸς ἐφαντάσθη αὐτὸς ἐπὶ τῶν ὀρνέων νὰ βασιλεύσῃ. Ὅθεν συλλέξας ἐκ περάτων τῆς γῆς τὰ κάλλιστα τῶν καλλίστων ὀρνέων πτερὰ, καλλιτεχνικῶς περιέθηκεν αὐτὰ καὶ προσεκόλλησεν εἰς τὸ σῶμά του. Ποικίλος δὲ οὕτω γενόμενος οὐ μόνον ἐν γένει πλέον περιεφρόνει ἀετοὺς καὶ ἱέρακας, ἀλλὰ παρέστη γαῦρος καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἐνώπιον τοῦ Διὸς ζητῶν βασιλείαν· ὁ δὲ Ζεὺς ἔμελλεν ἤδη καὶ νὰ χειροτονήσῃ αὐτὸν τῶν ὀρνέων ἡγεμόνα καὶ βασιλέα. Ἀγανακτήσαντα ὅμως τότε τὰ ὄρνεα, ἐπέπεσον κατὰ τοῦ ἀγύρτου κολοιοῦ καὶ ἀποσπάσαντα ἕκαστον τὸ ἴδιον αὐτοῦ καὶ οἰκεῖον πτερὸν, ἀπεγύμνωσαν αἰσχρῶς τὸν ἄθλιον κολοιὸν, τοῖς πᾶσι αὐτὸν καταδείξαντα ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ φυσικῇ δυσμορφίᾳ.

Τοιοῦτός τις, ἔλεγέ μοι ἀστεῖός τις φίλος, περιεφέρετο ἐν Ἀθήναις κορδακιζόμενος ἐν καλλιτέχναις ποικιλώτατός τις κολοιὸς, ἀπὸ πλείστων ἐτῶν ζητῶν ἡγεμονίαν ἢ βασιλείαν. Οἱ πολλοὶ θεώμενοι τὰ ἀραβουργῆ ποικίλματα (les arabesques) τοῦ νέου τούτου κολοιοῦ ἐν τεχνίταις, ἐθαύμαζον τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὸ σπάνιον αὐτοῦ κάλλος, ἀκτινοβολοῦντος καὶ ἐξαστράπτοντος ἐκ τῶν καλλιτεχνικῶς περιτεθειμένων τῷ σώματι λαμπροτάτων πτερῶν

τεχνικοῦ ἡμῶν πραγματευτοῦ, θέλει παρέξει ἡμῖν προσεχῶς ἀφορμὴν ἀναλυτικωτέρας τινος ἀπογραφῆς τοῦ καλλιτεχνικοῦ τούτου αὐτοῦ καπηλείου πρὸς διασκέδασιν, πλὴν διασκέδασιν διδακτικὴν καὶ ὠφέλιμον τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν. Ἔστωσαν δὲ τὰ εἰρημένα ὡς τοσαῦται μόνον νύξεις εὐρυτέρων καὶ περιεργοτέρων ἀποκαλύψεων.

τῶν ὀρνέων τῆς Ῥώμης, Ἀθηνῶν, Λονδίνου, Μεδιολάνων, Βονωνίας, Πάρμης κλπ. Γαῦρος δὲ καὶ οὗτος ὡς ἦν φυσικὸν, ἀλουργίδας περιβεβλημένος τοιαύτας, περιεφέρετο εἰς τὰς ἀγυιὰς ἀναφωνδὸν ζητῶν τὴν ἡγεμονίαν, ἣν κακοζήλως καὶ ἀνελεημόνως διεφιλονείκουν καὶ ἠρνοῦντο αὐτῷ, οἱ κακότεχνοι ἀετοὶ καὶ ἱέρακες, μὴ ὄντες μέλη ὡς φαίνεται ἐλεήμονα τῆς ἐλεήμονος ἑταιρίας. Ἀλλ ὁ νέος ἡμῶν κολοιὸς δὲν εἶναι ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος τοῦ Αἰσώπου ὄρνις, ὁ καταβληθεὶς καὶ καταισχυνθεὶς ὑπὸ ἑνὸς ἁπλοῦ πτερυγίσματος. Οὗτος εἶναι ἀρειμάνιος, Καίσαρος ἔχων πολεμιστήριον φύσιν· ὅθεν καὶ ἐπὶ τοῦ Ῥουβίκωνος ἱστάμενος τῆς φαντασίας αὐτοῦ, γενναίως ἐκφωνεῖ ὁ θαυμάσιος,

Fais ce que dois
des artistes roi
advienne que pourra !!!

σκορπίζει καὶ σπείρει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ διὰ τῆς *ἐλεήμονος ἑταιρίας*, ἀνηλεῶς ἐπιβαλούσης εἰς πάντας τῆς βασιλείας αὐτοῦ τοὺς τίτλους καὶ δικαώματα *ἱερὰ τοῖς περὶ τὴν τέχνην φιλοτεχνοῦσι!* Πλὴν εἰς μάτην· τὰ ἄγρια ταῦτα πτηνὰ δὲν εἶναι δυσυχῶς ἐλεήμονα! Θορυβωδῶς δὲ πτερυγίζοντα καὶ περιϊπτάμενα, ἐπιμόνως καὶ ταῦτα ζητοῦσι νὰ πολεμήσωσι, καὶ ἀσπλάγχνως τὸν δυστυχῆ κολοιὸν νὰ γυμνώσωσι.

Ἐν τῇ τραγικοκωμικῇ ταύτῃ περιεργοτάτῃ σκηνῇ, πλήρεις ὄντες δακρύων καὶ γέλωτος, ἀδυνατοῦμεν ὡς ἐσμὲν νὰ παραμείνωμεν μέχρι τέλους.

Ἀλλ' ἤδη καιρὸς νὰ πλησιάσωμεν ἐγγύτερον καὶ ἀτομικώτερον τὸν Κ. Καφταντζόγλουν.

Πλήρης ὄγκου καὶ ἀγυρτίας ἄρχεται ὁ ποικίλος ἡμῶν ἀρχιτέκτων τῆς *κακοτεχνικῆς* αὐτοῦ ἐξετάσεως, ἀπὸ ἀρχιτεκτονικοῦ τινος δόγματος οἱονεὶ κορωνίδος τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος· τίς ἄρα ἡ κυριωτάτη αἰτία τῆς πτώσεως καὶ τῆς παρακμῆς τῆς τέχνης καὶ ἰδίως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς! Βεβαίως ἐνταῦθα προσδοκᾷ ν' ἀκούσῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι αἰτία ἢ μᾶλλον τὰ αἴτια τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τῆς τέχνης εἶναι π. χ. τοῦ αἰῶνος ἡ ἀγροικία, τῆς κοινωνίας ἡ ἐκβαρβάρωσις, τῶν μέσων ἡ ἔλλειψις, τῆς ἐλευθερίας ἡ

καταστροφὴ, τῆς παιδείας ὁ περιορισμὸς, τῆς ἀρχαίας καλλιτεχνίας ἡ ἄγνοια, τῆς θρησκείας ἡ διαφορὰ, καὶ ἄλλα παρόμοια. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Τὸ ἰσχυρότατον αἴτιον τῆς παρακμῆς τῆς τέχνης καὶ μάλιστα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατὰ τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα, εἶναι ἡ ἄγνοια τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐκ μέρους ἐκείνων οἵτινες ἔχουσι χρείαν τῶν γνώσεων τῶν ἀρχιτεκτόνων!!!

Τί δὲ σκοπεύει τάχα ὁ μέγας οὗτος σοφὸς δι' αὐτοῦ ν' ἀποδείξῃ; Οὐδὲν ἧττον, ἢ ὅτι ἐγὼ εἰμὶ ἡ αἰτία τῆς πτώσεως καὶ τῆς παρακμῆς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐν Ἑλλάδι, ἐγὼ λέγω, ὅστις μὴ ὢν ἀρχιτέκτων μετεχειρίσθην ἀρχιτέκτονα πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ Πανεπιστημίου!

Ἐάν τις ἠρώτα τινὰ π. χ. τίς ἡ αἰτία τῆς πτώσεως καὶ τῆς παρακμῆς τῆς μαγειρικῆς, οὗτος δὲ ἀπεκρίνετο· ἡ ἄγνοια τῆς μαγειρικῆς τῶν πεινώντων· τί ἤθελέ τις κρίνει περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ νοὸς τοῦ ἀνθρώπου τούτου; Ἐάν τις ἰσχυρίζετο ἔτι, ὅτι ὅπως ᾖ τι συμπόσιον ἄριστον, δέον ἵνα ᾖ τέλειος μάγειρος ὁ προσκαλῶν ἐπ' αὐτό; εἰς τίνα βαθμὸν ἀγροικίας ἤθελέ τις δικαίως πιστεύσει ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἔφθασε, ὁ νομίζων ὅτι αἱ βασιλικαὶ τράπεζαι τότε μόνον θέλουσιν εἶσθαι καλαί, ὅταν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἦναι μάγειρος!

Ἐὰν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἐκπίπτῃ καὶ παρακμάζῃ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀμάθειαν τῶν μεταχειριζομένων τοὺς ἀρχιτέκτονας, τότε μὰ τὴν ἀλήθειαν οὐ μόνον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν ἤθελεν ἀκμάσει ποτὲ, ἀλλὰ οὔτε κἂν ἤθελε προφθάσει ποτὲ νὰ γεννηθῇ καὶ ὑπάρξῃ· διότι πάντες σχεδὸν οἱ οἰκοδομοῦντες εἶναι μὴ ἀρχιτέκτονες, καὶ δι' αὐτὸ μάλιστα προσκαλοῦσι τοὺς ἀρχιτέκτονας, οὓς ἄλλως δὲν ἤθελον ἔχει ποσῶς καὶ ἀνάγκην. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ ὑπάρχουσιν ἐν γένει οἱ ἀρχιτέκτονες ὅπως οἰκοδομῶσι τῶν μὴ ἀρχιτεκτόνων τοὺς οἴκους. Αὐτὴ δὲ μάλιστα αὕτη ἡ ἄγνοια τῶν πολλῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἰδίαν ἐπιστήμην ἢ τέχνην, καὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας ἴδιόν τι σύνολον ἐπιστημόνων ἢ τεχνιτῶν· καθότι τίς ἡ ἀνάγκη αὐτῶν ἂν πᾶς τις ἦν ἀρχιτέκτων; Ἰδοὺ τὸ δόγμα ὅπερ οἱονεὶ στεφάνην καὶ κορωνίδα ἔθετο ἐπὶ κεφαλῆς ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, ἀκρίτως ἀντιγράφων τὸν ἄκριτον *(ἐν πολλοῖς)* διδάσκαλον αὐτοῦ Μιλιτίαν, ὅστις ἑαυτὸν ἀλλα-

χοῦ ἀναιρῶν, λέγει ῥητῶς, ὅτι «τῶν ἀρχιτεκτόνων τὰ σφάλματα πρέπει νὰ διορθῶσι τῶν μὴ ἀρχιτεκτόνων αἱ ἐπικρίσεις.» (Miliz. Archit. civil. τόμ. Γ'.)· δι' οὗ προδήλως παραδέχεται καὶ ὁμολογεῖ ὅτι δὲν εἶναι μόνοι οἱ ἀρχιτέκτονες, οἱ δυνάμενοι νὰ κρίνωσι περὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων, ἀλλὰ πάντες ἐν γένει οἱ ἐλευθερίως ἀνατεθραμμένοι πολῖται, οἵτινες πολλῶν ἀρχιτεκτόνων πολλάκις κατὰ τὴν κρίσιν ταύτην εἰσὶν ἀνώτεροι, ὅπερ ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Βιτρούβιος λέγων· «Ἐκ δύο στοιχείων πᾶσαι αἱ τέχναι συνίστανται, ἐκ τῆς πράξεως καὶ τῆς θεωρίας αὐτῶν, ἐκ τούτων τὸ μὲν, τουτέστι ἡ πρᾶξις, εἶναι τὸ ἔργον ἀποκλειστικῶς τοῦ τεχνίτου, τὸ δὲ, ἤτοι ἡ θεωρία (ratiocinatio) εἶναι κοινὴ εἰς ἅπαντας τοὺς λογίου,· alterum commune cum omnibus doctis. (Vitruv. de architect. βιβλ. Α'. κεφ. 1. 15). Αὐτὸ δὲ τοῦτο λέγει ἐν ἄλλαις λέξεσι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης λέγων περὶ τῶν Λακεδαιμονίων ὅτι, καίπερ μὴ ὄντες μουσικοὶ, κρίνουσιν ὅμως κάλλιστα περὶ μουσικῆς (Πολιτ. 8, 4). Ἂν δὲ τὰ ἔργα τοῦ ἀρχιτέκτονος συνέπιπτον πάντοτε μετὰ τῶν κανόνων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, αὐτὸς ὁ *σοφὸς Μιλιτίας* δὲν ἔλεγεν ὅτι «ἡ ἀξία τοῦ ἀρχιτέκτονος εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ καταφαίνεται». (Architect. civile Τόμ. Γ'. σελ. 362). Εἶναι δὲ νομίζω ἐκ τῶν πραγμάτων ὁμολογούμενον, ὅτι τὰ ἔργα πολλάκις τοῦ ἀοχιτέκτονος πᾶν ἄλλο, ἢ τὴν ἀξίανκαὶ ἱκανότητα αὐτοῦ ὁμολογοῦσι. Φρονῶ δὲ ὅτι καὶ ὁ ἡμέτερος ἀρχιτέκτων ἰδίως, οὐδεμίαν ἐν συνειδήσει ἔχει ἀξίωσιν ἐπὶ τοσοῦτον ἀκροσφαλοῦς ἀποδείξεως νὰ οἰκοδομήσῃ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ αὐτοῦ *ἡγεμονικὰ δικαιώματα*, καθόσον τότε τὰ ἀνελεήμονα ὄρνεα συναθροιζόμενα ἐκ τοῦ προχείρου ἐπὶ τοῦ διαβοήτου ἐκείνου ὀρνιθῶνος τοῦ καλλιτεχνικωτάτου οἴκου αὐτοῦ, θέλουσι ψάλλει ἀμέσως τὰ ἐπικήδεια. Τὸ πεφυσιωμένον δὲ καὶ ἀληθῶς κολοιῶδες ἀνωτέρω ἀξίωμα τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, αὐτὸς ὁ νομοθέτης τῆς τέχνης Βιτρούβιος ἀναιρεῖ αὐταῖς λέξεσι λέγων καὶ τάδε· «Ὀφείλει δὲ καλῶς νὰ γινώσκῃ ὁ ἀρχιτέκτων, ὅτι ὅπως ἐπιτύχῃ πρέπει νὰ μὴ καταφρονῇ τὰς γνώμας καὶ τῶν τελευταίων τεχνιτῶν, καὶ ἐκείνων μάλιστα οἵτινες δὲν εἶναι ὁμότεχνοι, καθότι *δὲν εἶναι μόνοι οἱ ἀρχιτέκτονες, ἀλλὰ πάντες ἐν γένει, οἱ δυνάμενοι νὰ κρίνωσι περὶ ἔργων τῆς τέχνης*». (Vitr. de Archit. βιβλ. 6. κεφ. 11).

Τὸ χείριστον ὅμως ἐνταῦθα διὰ τὸν ἡμέτερον ἀρχιτέκτονα εἶναι τὸ ἀμέσως ἑπόμενον τοῦ Βιτρουβίου χωρίον, ὅπερ ὡς μὴ συμφέρον παντάπασιν ἀπεσιώπησεν ἄλλοτε, ἀφορῶν ἰδίως τοὺς ἀνθρώπους τῆς τέχνης. «Ὑπάρχει ὅμως (λέγει) αὕτη ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀρχιτεκτόνων καὶ μὴ ὡς πρὸς τοῦτο, ὅτι οἱ μὴ ἀρχιτέκτονες κρίνουσι περὶ ἀρχιτεκτονικοῦ τινος ἔργου ὑπάρχοντος ἤδη, ἐνῷ ὁ (ἀληθὴς) ἀρχιτέκτων γινώσκει τὸ κάλλος κτιρίου τινός, ὃ πρῶτον ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ ᾠκοδόμησε, πρὶν ἢ ἀρχίσῃ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ παράστασίν του». (Βιτρούβ. αὐτόθι). Τί λέγεις ἐνταῦθα σοφὲ ἀρχιτέκτων; Συμφωνοῦσι ταῦτα πρὸς τὰ παραδοθέντα ἐκεῖνα παραγγέλματά τε καὶ δόγματα τοῦ Κ. Ἐμερίκου Δαβίδ; Δύνανται τάχα νὰ μαρτυρήσωσι ταῦτα καὶ οἱ πτωχοὶ ἐκεῖνοι τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τεχνῖται, οἵτινες σὲ ἠνάγκασαν νὰ παύσῃς τέλος τὰς ἐπὶ τοῦ κτιρίου ἀτελευτήτους σου δοκιμὰς, μηδεμιᾶς ἰδέας ἐν τῷ νῷ ὑπαρχούσης, ἀπειλήσαντές σε καὶ νὰ σὲ ἐνάξωσιν εἰς τὰ δικαστήρια πρὸς ἀποζημίωσιν;

Ἂν λοιπὸν, σοφὲ ἀρχιτέκτων, αἰτία τῆς παρακμῆς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς δὲν ἦναι κυρίως ἡ ἔλλειψις τῶν οἰκοδομικῶν γνώσεων παρὰ τοῖς δεομένοις οἴκων, ὡς δὲν εἶναι αἰτία τῆς πτώσεως καὶ τῆς παρακμῆς τῆς ἰατρικῆς π. χ. ἡ ὑπὸ τῶν νοσούντων ἄγνοια τῶν μέσων τῆς θεραπείας, ὅρα μὴ ἕτερόν τι μᾶλλον εἶναι τὸ ἀληθὲς καὶ κύριον αἴτιον τῆς παρακμῆς τῆς τέχνης, ἡ ἔλλειψις τουτέστι τῶν ἐν τῷ ἀτόμῳ τοῦ ἀρχιτέκτονος προσόντων ἐκείνων, ἅπερ ἀποτελοῦσι τὸν ἀληθῆ ἀρχιτέκτονα, κατὰ τὸν πατέρα τῆς τέχνης, προσόντων ἄμεσον ἐχόντων ῥοπὴν εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἀρχιτέκτονος, ὁλόκληρον πολλάκις ἔθνος καίπερ ἀδίκως δυσφημίζοντα καὶ ἐξευτελίζοντα, κατὰ τὸν Μιλιτίαν, *τὸν φιλόσοφον ἀρχιτέκτονα* (α) καὶ τὸν *κλεινὸν τεχνογράφον* Ἐμιρίκον Δαβίδ (6).

(α) Λέγοντα ὁ θέλων νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀθλίαν ἔθνους τινὸς κατάστασιν, ἂς ῥίψῃ ἓν βλέμμα εἰς τὰς δημοσίους αὐτοῦ οἰκοδομάς. Miliziia Archit. civil. Τόμ. Γ'.

(6) «Ἐκ τοῦ ἀνεγειρομένου μνημείου ὁ καλλιτέχνης, ἡ πατρὶς αὐτοῦ, ὁ αἰὼν ἐν ᾧ ζῇ, ἢ μεγάλως θέλουσι καταφρονηθῇ, ἢ δόξαν θέλουσι λάβει ἀθάνατον». Emeric David Rechereh. sur l'art statuaire σελ. 148 Paris 1805.

ἀδίκως, λέγω, διότι εἰς τί ἐνέχεται ἢ κατὰ τί πταίει τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος φερ' εἰπεῖν, ἂν τὸ Ἀρσάκειον ἦναι ὁ τύπος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εὐηθείας, ἢ ἡ ἁγία Εἰρήνη τὸ πρότυπον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀμαθείας καὶ βαναυσότητος ; Πολὺ ὀρθότερον ἄρα ὁ *φιλόσοφος* ἀρχιτέκτων Μιλιτίας ἤθελεν εἴπει ἂν ἔλεγεν· «ὁ θέλων νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τινὸς ἀρχιτέκτονος, ἂς ῥίψῃ ἓν βλέμμα εἰς τὰς οἰκοδομάς του».

Εἶναι δὲ ὄντως περιεργότατον, πῶς ἐνταῦθα ὁ ἄνθρωπος, οὐδεμίαν ἔχων συνείδησιν ἑαυτοῦ, γαυριῶν ἐπαναλαμβάνει ὅ,τι πολλάκις ὁ γέρων Ἀγαθάγγελος, ὡς αὐτὸς βεβαιοῖ, ἔλεγε πρὸς αὐτὸν, ὅτι «ἄλλα τὰ γράμματα καὶ ἄλλα τὰ πράγματα», μὴ αἰσθανόμενος ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ ἁπλουστάτου πλὴν σοφωτάτου λογίου ἀπαγγέλλει τελεσιδίκως καὶ ἀνεκκλήτως τὴν καταδίκην του, ἐπαναλαμβανομένην κομψότερον ὑπὸ τοῦ Δουκὸς τοῦ Βαλμῆ, στεντωρείᾳ τῇ φωνῇ πρὸς αὐτὸν βοῶντος, ὅτι «τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα γίνονται διὰ τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης οὐχὶ διὰ φράσεων», καὶ φράσεων πολλάκις οὐδεμίαν ἐχουσῶν σημασίαν καὶ ἔννοιαν.

Τρία, λέγει ὁ νέος ἡμῶν ἐν τεχνίταις Καῖσαρ, ὑπῆρξαν τὰ αἴτια τὰ ὠθήσαντα αὐτὸν νὰ διαβῇ τὸν Ῥουβίκωνα ἔνοπλος, καὶ νὰ ῥίψῃ τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων κῦβον !

Πρῶτον ἡ ἡρωϊκὴ καὶ ἐνθουσιώδης φιλία πρὸς τὸν ἀρχιτέκτονα Χάνσεν, ἄνδρα φίλτατον καὶ διττῶς συνάδελφον τοῦ νέου ἡμῶν Ἀχιλλέως, μὴ ἀνεχομένου ὅπως εἰς τὴν φήμην τοῦ Πατρόκλου αὐτοῦ προστριβῇ καὶ ἡ ἐλαχίστη κηλίς. Δεύτερον, ὁ διακαὴς πρὸς τὴν ἐπιστήμην ζῆλος. Τρίτον, ἡ ἔμφυτος αὐτοῦ φιλαλήθεια καὶ ἡ παῤῥησία.

Ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς πρώτης ἀφορμῆς τῆς ἐκστρατείας τοῦ ἥρωος, ἥτις φέρει καὶ ἱπποτικώτερον χαρακτῆρα. Ἐν προοιμίῳ δὲ ἀναλύπτει ἡμῖν ὁ ἀνδρεῖος καὶ νέον τι ὅλως ἄγνωστον μέχρι τοῦδε αἴτιον τῆς ἀγανακτήσεως αὐτοῦ κατὰ τῆς ἀποβαρβαρώσεως τοῦ Πανεπιστημίου, τὴν σχέσιν δηλαδὴ τῆς πατρότητος πρὸς τὸ τέκνον αὐτοῦ τὸ Πανεπιστήμιον, ὅπερ ἐν τῇ θαυματουργῷ Ῥώμῃ ἐτεκνοποίησε ! Ἀκούσατε δὲ πῶς ἐγένετο τοῦτο τὸ θαῦμα. Τὸ 1833 ὅτε ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων ἐσπούδαζε τὰς τέχνας ἐν

τῷ ἀρχιγυμνασίῳ τῆς σοφίας τῆς Ῥώμης, ὁ σεβάσμιος ἀρχιμανδρίτης Μισαὴλ ἐπεσκέφθη τότε τὴν πόλιν ταύτην. Ἰδὼν δὲ καὶ θαυμάσας τὸ περίβλεπτον τοῦτο τῆς σοφίας ἀρχιγυμνάσιον, ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν, ἵνα ἴδῃ ὅσον οὔπω ἀνεγειρόμενον καὶ ἐν Ἑλλάδι τοιοῦτον ἀρχιγυμνάσιον ἢ πανεπιστήμιον, οὗ τὸ σχέδιον ὅμως νὰ συντάξῃ καὶ ἐκτελέσῃ ὁ ἡγεμὼν ἀρχιτέκτων. Ἐν τῷ ἅμα λοιπὸν συνέταξε σχέδιον, ὅπερ, ὦ τοῦ θαύματος, καὶ χρυσῷ βραβείῳ ἐστέφθη ἐν Ἰταλίᾳ. Μετὰ 4 ἔτη, ὅτε ἠκούσθη πανταχοῦ ὅτι ἀνεγείρεται ἐν Ἑλλάδι Πανεπιστήμιον, φρονῶν ὅτι ἡ Ἑλλὰς κατοικεῖται ὑπὸ ἀγρίων Ἰνδῶν, κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα *βέβαιος ὢν περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σχεδίου του.* Πλὴν δυστυχῶς τὸ περίπυστον τοῦτο ἔργον δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν, ἀπεφασίσθη δὲ *ἐκ προκαταλήψεως ὡς καταλληλότερον* τὸ τοῦ Χάνσεν. Ἰδοὺ λοιπὸν φίλτατοι ἀναγνῶσται τίνι τρόπῳ ὁ Κ. Καφταντζόγλους εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου. Ἐκτιμήσατε νῦν, ὅσοι ἐστὲ πατέρες, τὴν φύσιν τῆς περιέργου ταύτης πατρότητος!

Ἐκ τῆς γελοίας ὅμως ταύτης ἐξ αἵματος συγγενείας, ἂν οὐχὶ ἄλλο, τὰ ἀληθῆ τουλάχιστον αἰσθήματα καταφαίνονται τοῦ ἡμετέρου ἀρχιτέκτονος πρὸς τὸν ἀρχιτέκτονα Χάνσεν, εἰς οὐδὲν κατ' οὐσίαν ἀλλοιωθέντα διὰ παρελεύσεως εἰκοσιπέντε ὅλων ἐτῶν! *Ἐκ προκαταλήψεως* λέγει καὶ σήμερον ὁ καλὸς οὗτος τοῦ Κ. Χάνσεν φίλος ἀντὶ τοῦ ἰδικοῦ του ἐνεκρίθη τοῦ Χάνσεν τὸ σχέδιον, καὶ οὐχὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἀρετὴν καὶ τὴν σκοπιμότητα. Καὶ πῶς τοῦτο ἠδύνατο νὰ συμβῇ σοφὲ ἀρχιτέκτων; Τότε δὲν ὑπῆρχεν ἡ ὀκτωβριανὴ μεταπολίτευσις, ἡ ἀναδείξασα ὡς λέγεις *ἀμαθεῖς τοὺς πεπαιδευμένους*, καὶ ἡ ἀνακηρύξασα *καλλιτέχνας τοὺς κακοτέχνας.* Ἂν τότε ἀντὶ τοῦ σοῦ, κατὰ τὸν σὸν τοῦ σκέπτεσθαι τρόπον, τοῦ Χάνσεν ἐνεκρίθη τὸ σχέδιον, τοῦτο βεβαίως ἦν τὸ καλείτερον σχετικῶς τὸ δὲ σὸν, πολὺ χεῖρον. Πότε δὲ λέγει προσέτι ὁ Καφτανζόγλους ὅτι ἐκ προκαταλήψεως ἐνεκρίθη τοῦ Χάνσεν τὸ σχέδιον, ἀντὶ τοῦ ἰδικοῦ του χρυσῷ βραβείῳ στεφθέντος ὑπὸ συλλόγου σοφῶν ἀνδρῶν; σήμερον, ὅτε ὡς νέος Ἀχιλλεὺς προτάσσει ὑπὲρ τοῦ φίλου Πατρόκλου τὰ στήθη του, ἵνα διὰ τῆς ἀδελφικῆς πρὸς τὸν Χάνσεν φιλίας καλύψῃ τὰς ἀληθεῖς οὐχὶ λίαν ἐντίμους τοῦ λιβέλλου αὐτοῦ ἀφορμάς!

Πλὴν τάχα εἶναι ἀληθὲς καὶ τὸ δεύτερον, ὅτι ὁ ζῆλος πρὸς τὴν τέχνην ὤθησε τὸν τεχνίτην εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ταύτην κληθεῖσαν ἐξέτασιν; Τοῦτο ἔτι μᾶλλον εἶναι ἀπίστευτον. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἦν τῆς τέχνης ἀληθὴς θιασώτης, πῶς ὅτε ἠνεῴχθη αὐτῷ εὐρὺ στάδιον τεχνικῆς ἐνεργείας, ἐκρύπτετο ἐπὶ τρεῖς μῆνας περίπου ὄπισθεν τῶν ἐλεεινῶν ῥαδιουργιῶν, καὶ δὲν ἀνεδέχετο μετὰ ζήλου ἀγάπης καὶ πίστεως τὸ προσφερόμενον αὐτῷ ἔργον τῆς ἀποπερατώσεως καὶ ἀνακαινίσεως τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ἵνα καὶ ἑαυτὸν τιμήσῃ καὶ τὸν *ἐπιστήθιον* φίλον του Χάνσεν δοξάσῃ, ὡς τοσοῦτον ἐπιθυμεῖ; Εἶναι ταῦτα λόγοι καὶ πράξεις τιμίου ἀνθρώπου, ὅταν μὲν καλῆται ἐπί τι ἔργον, ὃ μάλιστα ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ, δολίως νὰ ὑπεκφεύγῃ αὐτὸ διὰ σκοποὺς ἐπιβούλους, ὅταν δὲ πρόκειται περὶ συκοφαντίας καὶ κατακρίσεως αὐτόκλητος νὰ προκύπτῃ ἐν μέσῳ, τῶν ἐργασθέντων ἐν αὐτῷ μετ' ἀφοσιώσεως θρασὺς ὑβριστής; Πάσης ὅμως ὕβρεως καὶ θρασύτητος ὑβριστικωτέρα καὶ θρασυτέρα εἶναι ἡ τελευταία αἰτία εἰς ἣν ἀποδίδει τὴν κακοτεχνικήν του ἐξέτασιν, ἡ ἔμφυτος δηλονότι αὐτοῦ φιλαλήθεια καὶ ἡ ἑλληνικὴ παῤῥησία! Ἐπειδὴ πάντες ἤδη γινώσκουσι τὴν φιλαλήθειαν τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων, εἶναι περιττὸν νὰ ἐνδιατρίψωμεν περισσότερον εἰς ταύτην τὴν ἰδιάζουσαν ἀρετὴν τοῦ τεχνίτου. Τοιαύτης δὲ οὔσης τῆς φιλαληθείας τοῦ ἀρχιτέκτονος εἴπετο ἵνα μὴ διαφέρῃ αὐτῆς κατ' οὐδὲν καὶ ἡ παῤῥησία τοῦ καλλιτέχνου, ὡς ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πηγάζουσα καθαρᾶς καὶ ἁγνῆς πηγῆς. « Παῤῥησίη, φιλόσοφε, ἀπὸ γνώμης ἐλευθέρης καὶ ἀληθείην ἀσπαζομένης προέρχεται· παρέξει δὲ αὐτὴν ἀμώμητον, οὐ τῷ πᾶσι καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπιτιμᾶν καὶ λοιδορέεσθαι, νομίζων τοῦτο εἶναι τὴν παῤῥησίην· ἀλλ' εἰ πρὸς οὓς δεῖ, καὶ ὑπὲρ τίνων χρὴ, καὶ ἐν ᾧ χρὴ, μετὰ τοῦ χρηστίμου τῶν παριστάμενων ξὺν νόῳ προσδιαλέγοιο. »

Φιλία ἄρα, τέχνη, παῤῥησία, ἀλήθεια, δὲν εἶναι οὐδὲ δύνανται νὰ ἦναι αἰτία τοιούτων ψευδολογιῶν καὶ βαναυσοτήτων. Ἐκ πηγῆς καθαρᾶς δὲν ἐκρέει ἀκαθαρσία καὶ βόρβορος. Τὰ εὐγενῆ τῆς φιλίας καὶ τῆς ἀληθείας αἰσθήματα δὲν γεννῶσι φθόνους ἀγενεῖς, χαμερπεῖς ἐκδικήσεις, πάθη ἀνελεύθερα καὶ ἀνάγωγα, παραλόγους καὶ μωρὰς ἀπαιτήσεις, ὧν ὡς ἐν παραδείγματι μίαν μό-

νην ἀναφέρω τοῦ ἀρχιτέκτονος ταύτην, τοῦ νὰ μνημονεύσω αὐτοῦ δηλαδὴ μετ' ἐπαίνου ἐν τῷ λόγῳ τῶν πρυτανικῶν εὐθυνῶν διὰ τὰς *ἀμίσθως* χορηγουμένας πολυετεῖς αὐτοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὑπηρεσίας! Ἡ κατηγορία αὕτη σκοποῦσα βεβαίως ἵνα τῇ Πρυτανείᾳ προστρίψῃ τὸν μῶμον τῆς ἀγνωμοσύνης πρὸς τοιοῦτον εὐεργετικώτατον ἄνδρα, μὲ ἀναγκάζει ἀέκοντα συντομώτατα νὰ ἐκθέσω τὴν ἱστορικὴν σχέσιν τοῦ Κ. Καφταντζόγλου πρὸς τὸ ἄγνωμον τοῦτο Πανεπιστήμιον.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κ. Χάνσεν κατὰ τὸ ἔτος 1843 περίπου, τὸ Πανεπιστήμιον στερούμενον χρημάτων ἔμενεν ὡς πάντες οἴδασιν, οἷον ἡ ἐμὴ πρυτανεία παρέλαβε τοῦτο κατὰ τὸ ἔτος 1863. Πᾶσαι αἱ ἐσωτερικαὶ τακτικαὶ ἐργασίαι, αἱ συνήθεις εἰς πάντα τὰ κτίρια, ἐξετελοῦντο ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου τοῦ καταστήματος, πληρονομένου κατὰ μῆνα 60 δραχμὰς ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ Πανεπιστημίου.

Αἱ ὀλίγαι δὲ σπανιώταται ἀρχιτεκτονικαὶ ἐργασίαι ἐξετελοῦντο, εἴποτε τούτων ἡ ἀνάγκη παρίστατο ὑπὸ τῶν ἀρχιτεκτόνων τῆς πόλεως, οἷς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν ἀνετίθη ἐκ περισσοῦ καὶ τὴν ἐργασίαν ταύτην. Τοιοῦτοι δὲ κατὰ καιροὺς ὑπῆρξαν οἱ Κ. Α. Γεωργαντᾶς, ὅστις διεσκεύασε κατὰ τὸ 1852 τὰ δύο ἀκροατήρια τῆς ἀνατομίας καὶ φυσικῆς, ὁ Γ. Ζέζος, καὶ ὁ Γ. Μεταξᾶς, πάντες χορηγήσαντες φιλοτίμως τὴν συνδρομήν των, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ποτε ἀξιώτεως πληρωμῆς. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1858 ὁ Πρύτανις Κ. Φίλιππος Ἰωάννου τὴν ἑξῆς ἐν τῇ συγκλήτῳ προέτεινε πρότασιν.

« Πρὸς τούτοις δὲ παρετηρήθη ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον ἔχει χρείαν καθ' ἑκάστην ἀρχιτέκτονος! ὅστις νὰ παρατηρῇ ἑκάστοτε τὰ ἀναγκαῖα διὰ νὰ γίνωσιν ἀντικείμενα, καὶ νὰ ἐπιμελῆται ἐν γένει τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ *ἐπίπονον*! τοῦτο ἔργον *δὲν δύναται νὰ ἐκπληροῖ ὁ Κ. Μεταξᾶς* (ὅστις οὐδέποτε σημειωτέον παρεπονέθη διὰ τοὺς πόνους αὐτοῦ), *διότι εἶναι βεβαρυμένος μὲ πολλὰς καὶ διαφόρους ἐργασίας τοῦ δημοσίου καὶ τοῦ δήμου, ἕνεκεν τῶν ὁποίων πολλάκις ἀποδημεῖ τῶν Ἀθηνῶν* (ὡς ἂν τὸ Πανεπιστήμιον καθ' ἑκάστην καὶ ἀδιαλείπτως ᾠκοδομεῖτο καὶ διεσκευά-

ζετο) καλὸν εἶναι νὰ παρακληθῇ ὁ Κ. Καφταντζόγλους, ὅτις εἶναι πάντοτε ἐνταῦθα νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦτο. » (Πρακτικὰ τῆς συγκλήτου συνεδριάσ. τῆς 9. Ἰανουαρ. 1858.).

Συνεπείᾳ τῆς προτάσεως ταύτης, ἣν ὁ Κ. Καφταντζόγλους, ὡς ἐννοεῖται οἴκοθεν, ἐδέχθη ἀμέσως, προεκλήθη διάταγμα καὶ ἔκτοτε ὑπάρχει *Ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου*, διορισθεὶς αἰτήσει *ἐμμέσῳ* αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ἐνεργείᾳ τῶν φίλων του, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ ἐννοήσῃ εὐκόλως, χάριν τιμῆς, ἄνευ μισθοῦ δηλονότι, ἵνα εἰς τὸ ὁρμαθολόγιον τῶν λοιπῶν πτερῶν του, προσθέσῃ καλλιτεχνικῶς καὶ τὸ πτερὸν τοῦ ὄρνιθος τῆς Ἀθηνᾶς. Διήρκεσε δὲ ἡ γόνιμος ἀρχιτεκτονικὴ αὐτοῦ ἐνέργεια μέχρι τοῦ ἔτους 1861, τουτέστι μίαν καλλιτεχνικὴν Ὀλυμπιάδα. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1862 ἔτους τῆς Ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως, ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου ἐγκατέλιπε τὸ Πανεπιστήμιον· ὅθεν καὶ ὁ προκάτοχός μου ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν ἑτέρου ἀρχιτέκτονος τοῦ Κ. Θεοφιλᾶ πρὸς διασκευὴν μιᾶς αἰθούτης τοῦ Πανεπιστημίου πρὸς διανυκτέρευσιν τῆς φρουρᾶς τῆς πανεπιστημιακῆς φάλαγγος. Κατὰ δὲ τὸ 1863—1864, γινώσκει ἤδη τὸ κοινὸν ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων ὁποία ὑπῆρξεν ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου πρός τε τὸ Πανεπιστήμιον αὐτὸ καὶ τὸν Πρύτανιν. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὰ τὰ τέσσαρα καλλιτεχνικὰ ἔτη πρυτανεύοντος τοῦ Κ, Πάλλη, αὖθις τὸ Πανεπιστήμιον ἠναγκάσθη νὰ προστρέξῃ εἰς ἄλλον ἀρχιτέκτονα, ὅτε ἐσκέπτετο περὶ ἑνώσεως τῶν δύο πλευρῶν. Ἴσως ὅμως ἐνταῦθα ὁ ἀρχιτέκτων προφασισθῇ τὸ σέβας αὐτοῦ πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν. Οὐδὲν ὅμως τῆς προφάσεως ταύτης ψευδέστερον, ὡς θέλει ἀποδειχθῇ εὐθὺς κατωτέρω. Ἐν παρόδῳ δὲ ἐνταῦθα εἰρήσθω, ὅτι ὁ μετασχηματισμὸς οὗτος τοῦ Πανεπιστημίου ἀπὸ Η εἰς |≡| καθ' ἡμᾶς εἶναι ζήτημα μόνον χρόνου. Ἴσως ὅταν τὸ ἦτα γενῇ τετράγωνον, ἢ μᾶλλον τρία συνηνωμένα παραλλόγραμμα, ἡμεῖς δὲν ὑπάρχομεν πλέον, πεπείσμεθα ὅμως ὅτι αἱ ὁσημέραι αὐξάνουσαι ἀνάγκαι τοῦ Πανεπιστημίου θέλουσι παραγάγει ἐν τῷ μέλλοντι τὴν μεταμόρφωσιν ταύτην δι' ἀκαταμαχήτου δυνάμεως.

Κατ' αὐτὰ δὲ τὰ τεσσαρα ἔτη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς βασιλείας του, τί ἄρα ἔπραξε δι' ὃ ἀξιοῖ ἐπαίνους, μισθοὺς, ἀμοιβάς; Ἐγὼ

μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἐκτὸς τῆς σιδηρᾶς πύλης τῶν προπυλαίων, ἥτις ἀντικασέστησε μετὰ τοταῦτα ἔτη ἓν φράγμα ξύλινον ἐξ ἀροκανίστων σανίδων δὲν γνωρίζω ἄλλο. Καθότι αἱ συνήθεις τεκτονικαὶ ἐργασίαι τοῦ Πανεπιστημίου καὶ αἱ κατ' ἔτος γιγνόμεναι ἐπισκευαὶ δύο ἢ τριῶν ἰδιοκτήτων αὐτοῦ οἰκιῶν, αἱ ἀφορῶσαι τὰ ἀναγκαῖα, τοὺς ὑπονόμους, τοὺς ἐξώστας καὶ τὰς κεράμους αὐτῶν, εἶναι ἔργον ἀποκλειστικῶς τοῦ ἐπιστάτου τοῦ Πανεπιστημίου, ὅστις οὐ μόνον δι' αὐτὸ καὶ πληρόνεται, ἀλλὰ καὶ σκοπιμώτερον καὶ εὐθυνότερον ἐκτελεῖ αὐτὰς μόνος. Μόνη ἄρα ἡ σιδηρᾶ αὕτη θύρα τῶν προπυλαίων δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔργον ἀρχιτεκτονικόν. Ἀλλ' ἡ θύρα αὕτη ὑπῆρχεν ἤδη ἐσχεδιασμένη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν. Ἀλλ' ὁ Κ. Καφταντζόγλους ὁ σήμερον ἐπιστήθιος οὗτος φίλος καὶ θαυμαστὴς τῆς καλλιτεχνίας τοῦ Χάνσεν, δὲν ἤρεσε τὸ σχέδιον τοῦτο! ὅθεν ἐτροποποίησε τὴν θύραν ταύτην *ἐπὶ τὸ βέλτιον!* ὡς ἐκ τῆς ἑξῆς ἐπισήμου ἀποδείξεως καταφαίνεται.

«Περὶ τοῦ πυλῶνος εἶπεν ὁ Γραμματεὺς, ὅτι ὁ Κ. Καφταντζόγλους *ἐτροποποίησεν ἐπὶ τὸ βέλτιον τὸ τοῦ Κ. Χάνσεν σχέδιον.* Ἡ σύγκλητος παραδεχθεῖσα τοῦ σχεδίου τοῦ Κ. Χάνσεν τὴν τροποίησιν (ἐγκρίνοντος τοῦ Κ. Φιλίππου) ἀνέθηκεν εἰς τὸν Πρύτανιν τὴν κατασκευήν». (Πρακτικὰ συγκλήτου συνεδρ. 15 Μαρτίου 1858).

Τὸ γεγονὸς τοῦτο νομίζω ἀποδεικνύει πάσης ἄλλης ἀποδείξεως ἀποδεικτικώτερον, οὐ μόνον τὰ ἀληθῆ τοῦ νέου Ὀρέστου ἡμῶν, πρὸς τὸν Πυλάδην αἰσθήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀληθῆ καὶ πραγματικὰ αὐτοῦ φρονήματα ἐπὶ ἀλλοτρίων σχεδίων. Μίαν καὶ μόνην θύραν μονίμως ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐτοποθέτησε, θύραν εἰς ἣν βεβαίως ὁ Κ. Χάνσεν ἕνεκεν τῆς ἐπισήμου θέσεως αὐτῆς κατέβαλε πᾶσαν φροντίδα ἵνα ᾖ οὐ μόνον καλλίστη, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὸν λοιπὸν τῶν προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου κόσμον, καὶ ταύτην λέγω τὴν θύραν δὲν ἠνέχθη νὰ κατασκευάσῃ εἰς τὸν σιδηρουργὸν, κατὰ τὸ ἀρχικὸν τοῦ ἀρχιτέκτονος σχέδιον, ἀλλὰ μετέβαλεν αὐτὴν τροποποιήσας ἐπὶ τὸ βέλτιον! Τί δὲ ἤθελε πράξει, ἐὰν οὗτος ἐπεχείρει ν' ἀποπερατώσῃ τὸ ὅλον κτίριον! Ἰδοὺ καὶ πάλιν ἀναγνῶσται ὁ ἄνθρωπος ὁ τολμῶν ἀνερω-

θριάστως νὰ κηρύττῃ *βεβήλους* τοὺς τροποποιήσαντας δῆθεν τοῦ Χάνσεν τὸ σχέδιον!

Πρὸς τί δὲ τέλος, ἂν εἰς ὅ,τι λέγεις, ἔχῃς πεποίθησιν καὶ συνείδησιν, ὅτι ἀπορρέει τοῦτο ἐκ τῆς ἱερᾶς φωνῆς τοῦ καθήκοντος, αἱ γελοῖαι ἐκεῖναι περιστροφαὶ, καὶ τὰ χαλιμαϊκὰ πλάσματα, ὅτι *ξένος τις ἐλθὼν ἐξ Ἰταλίας*, σὲ ἠνάγκασε νὰ εἰσέλθῃς τὸ πρῶτον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, οὗ ἡ ἐκβαρβάρωσις, ἀποδοθεῖσα παρὰ σοῦ καὶ αὕτη πρὸς δικαιολογίαν τῆς τέχνης εἰς τῆς *πολιτικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας τὰ θαύματα*, διήγειρε τὴν καλλιτεχνικὴν ἀγανάκτησίν σου! Οὐδὲν ἀληθῶς εὐηθέστερον καὶ γελοιωδέστερον, ἢ ἡ εὐήθεια περιβεβλημένη ἀφυῶς τὸ προσωπεῖον τῆς εὐφυΐας! Αἱ κατὰ τῆς ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως καὶ τῆς πολιτικῆς ἡμῶν δῆθεν *παλιγγενεσίας* ἀειδέσταται εἰρωνεῖαί σου, φιλόπατρι ἀρχιτέκτων, οὖσαι δευτέρα ἔκδοσις τῶν πατριωτικῶν ἐκείνων περὶ αὐτοχθόνων καὶ ἑτεροχθόνων ἀλλαχοῦ ἐκτεθέντων συλλογισμῶν, εἶναι ἀνάξιαι ἀπαντήσεως. Αἱ δὲ ὑβριστικαὶ ἀνανεώσεις τῶν πολυθρηνήτων ἐκείνων ἐθνικῶν διαιρέσεων, εἰς Ὀθωνιστὰς καὶ ἐπαναστάτας, σήμερον ὅτε τὸ ἔθνος ἔχει ὑπέρποτε μεγίστην ἀνάγκην ἑνότητος, ὁμονοίας, συμπνοίας καὶ συνδιαλλαγῆς, ἵνα θεραπεύσῃ τὰ καίρια τραύματά του, καὶ περιπλεύσῃ τοὺς περικυκλοῦντας αὐτὸ φοβερωτάτους σκοπέλους, σήμερον, λέγω, ὅτε αἱ στιγμιαῖαι ἐκεῖναι παραφοραὶ, βιαίων μεταβολῶν συνέπειαι ἀναπόδραστοι, ἀπεκηρύχθησαν παρὰ τῶν ἰδίων γονέων των, σήμερον λέγω αἱ τοιαῦται ἀνανεώσεις εἶναι ἄξιαι στιγματισμοῦ ἐθνικοῦ, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ, τὴν ἀποσβεσθεῖσαν ταύτην πυρκαϊὰν ἀνάπτει αὖθις ἄνευ λόγου καὶ οὐδενὸς δικαιώματος, ἐκεῖνος, ὅστις φέρων ὑποκριτικῶς ὡς *ἀξίωμα τοῦ λοιποῦ ἐν Ἑλλάδι βίου του τὸ λάθε βιώσας*, παρίσταται ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς δημοτιότητος, ὡς τῆς εἰρηνικῆς καὶ φιλονόμου τέχνης ἁπλοῦς ἀντιπρόσωπος! Ἄνευ δὲ λόγου εἶπον καὶ *δικαιώματος*, διότι μὰ τὴν ἀλήθειαν, ὅστις ἐν ταῖς δειναῖς ἐκείναις ἡμέραις τοῦ ἔθνους, ὅτε οἱ πολῖται διῃρημένοι εἰς δύο στρατόπεδα διὰ τοῦ αἵματός των ὑπεράσπιζον τὰς ἰδέας των, αἰσχρῶς ἐν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ ἐγκατέλιπε τὴν πατρίδα καὶ ἀπεκήρυξε τὸν ἑλληνικὸν ἐθνισμὸν, καταφυγὼν εἰς ξενικὴν προστασίαν, δεκάπηχυν ἐπὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἀλλογενῆ

ἐμπήξας σημαίαν ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας, δὲν δύναται πλέον ἐντίμως νὰ συζητῇ ἐθνικὰ ἀντικείμενα, οὕτως ἀναφανδὸν λακτίσας καὶ προδώσας τὸ ἔθνος.

Δὲν συζητοῦμεν λοιπὸν μετὰ σοῦ Κ. Καφταντζόγλου ὡς Ἕλληνος πολίτου, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς κοσμοπολίτου, ὡς ἀρχιτέκτονος, ὡς τεχνίτου.

Ἤδη δὲ ἤθελεν εἶσθαι πλέον καιρὸς νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν ἡμέτερον ἀρχιτέκτονα εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ κτιρίου, ἂν δὲν παρετηροῦμεν ἐκ τύχης ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ αὐτοῦ σκευοθήκῃ ἐρριμένας ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ δύο νέας εὐφυΐας αὐτοῦ, τιμώσας κατὰ ἀλήθειαν τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρά του καὶ τὴν τεχνικὴν ἱκανότητα καὶ δραστηριότητά του. Καὶ πρῶτον μὲν ἀναφέρει ἡμῖν ὁ τεχνίτης μετ' ἐνθουσιασμοῦ, τὴν χρονολογικὴν ἱστορίαν τῆς ἀνεγέρσεως *τοῦ ἀρχιγυμνασίου τῆς σοφίας τῆς Ῥώμης*, ἵνα καὶ ταύτην ἐν αὐτῷ τὴν ἄκραν σοφίαν θαυμάσωμεν, ὅτι ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους αἰῶνας καὶ ἕνδεκα ἀρχιερατείας Παπῶν ἔμεινεν ἀτελείωτον!!! Καὶ τί τάχα δι' αὐτοῦ ζητεῖ ν' ἀποδείξῃ ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων; τὴν αὐτὴν ἴσως καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μέχρις ἐμοῦ προνοοῦσαν σοφίαν τοῦ νὰ μείνῃ τὸ κτίριον ἀτελείωτον ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσι Πρυτανείας; Ἔστω καὶ τοῦτο οὐδεὶς ἡμῖν φθόνος! Ἐνταῦθα ὅμως ὁ ἐνθουσιώδης οὗτος τῆς ἄκρας ταύτης σοφίας λάτρις καὶ ὀπαδὸς, τὴν βεβήλωσιν τῆς ὁποίας μετὰ καλλιτεχνικῆς εὐφυΐας καθειρωνεύεται ἐκφωνῶν· « Ὦ τί μέγα δυστύχημα, ὅτι κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα δὲν ἐγεννήθη ἐν Ῥώμῃ ῥέκτης τις Πρύτανις, ἵνα ἀποπερατώσῃ αὐτὸ ἐν διαστήματι ἑπτὰ μηνῶν! » δὲν συλλογίζεται ὅτι ἐμπίπτει εἰς δύο γελοιωδέστατα ἄτοπα, ἅπερ ζητεῖ παντὶ σθένει ἀπὸ σκοποῦ ν' ἀποφύγῃ· καθότι οὐδὲν ἄλλο ἡμῖν δυστυχῶς διὰ τούτου σαφέστατα λέγει, ἢ πρῶτον ὅτι αἱ δέκα ἐκεῖναι ἀρχιερατεῖαι τῆς Ῥώμης ὡμοίαζον κατὰ τοῦτο τὰς εἰκοσιπέντε πρυτανείας τῶν Ἀθηνῶν, μέχρις οὗ εὑρέθη πάπας τις κατὰ τὸ 1660, *ὅστις ἐπεχείρησε τὴν ὁλοσχερῆ τελείωσιν τοῦ μνημείου, περάνας τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ ὡς καὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ κτιρίου*!!! καὶ δεύτερον ὅτι δὲν εἶναι, ὡς διαῤῥήγνυται ὁ ἡμέτερος σοφὸς ἀρχιτέκτων, ἔγκλημα ἀρχιτεκτονικὸν ἄλλος ν' ἀρ-

χίση τὴν οἰκοδομὴν, καὶ ἄλλος νὰ τελειώση αὐτὴν ἀρχιτέκτων· καθότι αὐτὸς ὁ ἴδιος πάλιν διδάσκει ἡμᾶς, ἐλεεινῶς πρὸς ἑαυτὸν ἀντιλέγων, ὅτι τὴν οἰκοδομὴν τῆς ῥωμαϊκῆς ταύτης σοφίας ἄλλος ἀρχιτέκτων ἤρχισεν ἐπὶ Σήτξου Δ΄. ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος *ἐξέτεινε* κατόπιν τὸ ἀρχικὸν αὐτῆς σχέδιον ἐπὶ Λέοντος Γ΄. ἕτερος ἀρχιτέκτων Ἰάκωβος ὁ Πόρτας ἤρξατο νὰ κατασκευάζη τὴν στοὰν τῆς αὐλῆς· ὁ Βορρομίνης *ἐπηύξησε* τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Ζ΄. τὸ ὅλον ἀποπεράτωσε κτίριον τροποποιῶν καὶ οὕτως ἀναντιρρήτως μέρη τινὰ τοῦ σχεδίου μήπω ἐκτελεσθέντα. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ οὐσιώδεις μεταγενέστεραι ἀλλοιώσεις, αὐξήσεις καὶ προσθῆκαι ἐν τῷ σχεδίῳ, θεωροῦνται ἐν Ῥώμῃ μὲν ὡς τεχνικῆς σοφίας ἀπόρροιαι, ἐν Ἀθήναις δὲ, καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου παρέγκλισις ὡς βεβήλωσις, διότι ἴσως δὲν ἠδυνήθη ἄρδην τὸ σχέδιον τοῦ Χάνσεν ν' ἀνατραπῇ, ὑπὸ τοῦ νέου τούτου *ἀντιθέτου* καὶ *ἀντιστρόφου* Ἀπολλοδώρου. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος ἀποδεικνύει ἐνταῦθα, ἐκτὸς τῶν προφανῶν παραλογισμῶν, τὴν προφανῆ αὐτοῦ κακὴν πίστιν, ὅσῳ πιθανῶς γινώσκει ὅτι, οὐδ' οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν ὡς ἔγκλημα, τὴν διαδοχικὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κτιρίου διαφόρων ἀρχιτεκτόνων ἐνέργειαν. Ἀντὶ πολλῶν δὲ ἓν μόνον τοῖς ἀναγνώσταις γνωστότατον ἀναφέρω παράδειγμα, τὸν ἱερώτατον ἐν Ἐλευσῖνι ναὸν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης. Ὁ Ἰκτῖνος ἦν ὁ πρῶτος τοῦ ναοῦ αὐτοῦ ἀρχιτέκτων κτίσας τὸν σηκὸν, ὁ Κόροιβος κατόπιν ἔθηκε τοὺς κίονας ἐπιζεύξας αὐτοὺς τοῖς ἐπιστυλίοις. Ἀποθανόντος δὲ τούτου Μεταγένης ὁ Ξυπέτιος ἐπέστησε τὸ διάζωμα καὶ τοὺς ἄνω κίονας, Ξενοκλῆς δὲ ὁ Χολαργεὺς τὸ ὀπαῖον ἐπὶ τοῦ ἀνακτόρου ἐκορύφωσε. Τέλος δὲ Φίλων ὁ ἀρχιτέκτων ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως προσέθηκε τῷ ναῷ νέαν ὅλως δωρικὴν δωδεκάστυλον πρόστασιν. Καὶ οὐδεὶς εὑρέθη ἐν τῇ ἀρχαιότητι Καφταντζόγλους νὰ εἴπῃ ὅτι κατεστράφη διὰ τοῦτο ὁ ἁγιώτατος οὗτος τῆς Ἑλλάδος ναός! Προστεθείσθω δ' ἔτι καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἐν Ἀθήναις μάλιστα Ὀλυμπίου Διὸς, ἀρξάμενος κατὰ τὸν δώριον κόσμον ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου, μεταῤῥυθμισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς εἰς ῥυθμὸν κορινθιακὸν, δι' ἀρχιτέκτονος μάλιστα Ῥωμαίου, καὶ τελειώσας ὑπὸ Ἀδριανοῦ!

Νῦν δὲ προσέτι καὶ τοῦτο μανθάνομεν παρὰ τοῦ σοφοῦ τού-

του μαθητοῦ τε καὶ ὀπαδοῦ τῆς σοφίας τοῦ ἀρχιγυμνασίου τῆς Ῥώμης, ὅτι ἀρχιτεκτονικῆς σοφίας εἶναι ἀπόδειξις, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως κτιρίου τινὸς τριάδες αἰώνων καὶ δεκάδες ἀρχιερατειῶν Παπῶν νὰ παρέρχωνται μέχρι τῆς τελειώσεώς του! Τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται θεωρῶν ὡς μεγάλην σοφίαν ὁ μεγαλουργὸς ἐκεῖνος τοῦ Περικλέους αἰὼν, ὁ θαυμάζων τὸ τάχος μαλιστα τῆς ἐκτελέσεως τῶν μεγίστων ἔργων. Οὐδ' ὁ Πλούταρχος ἦν ὡς φαίνεται μαθητὴς τῆς σοφίας τοῦ ἀρχιτέκτονος, τὸ τάχος μάλιστα αὐτῶν καὶ οὗτος θαυμάζων· « ἔνθα καὶ μᾶλλον θαυμάζεται τὰ Περικλέους ἔργα πρὸς πολὺν χρόνον ἐν ὀλίγῳ γενόμενα· καὶ « ὧν γὰρ ἕκαστον ᾤοντο πολλαῖς διαδοχαῖς καὶ ἡλικίαις μόλις ἐπὶ τέλους ἀφίξεσθαι, ταῦτα πάντα μιᾶς ἀκμῇ πολιτείας ἐλάμβανε τὴν συντέλειαν! ». Φαίνεται δὲ μάλιστα ὅτι τοὐναντίον οἱ ἀρχαῖοι ὅσῳ ἐθαύμαζον τὴν ταχύτητα τῆς ἐκτελέσεως τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν Προπυλαίων τῆς ἀκροπόλεως, τοσούτῳ ἐμέμφοντο καὶ διεκωμώδουν τὴν βραδύτητα τοῦ μακροῦ τείχους, ὃ ἠργολάβησε Καλλικράτης ὁ ἀρχιτέκτων, καὶ ὁ Κρατῖνος ὁ ποιητὴς διεκωμώδει λέγων ἐπὶ τῆς σκηνῆς·

Πάλαι γὰρ αὐτὸ λόγοισι προάγει Περικλέης
Ἔργοισι δὲ οὐδὲ κινεῖ . . . . . .

Λυπηρὸν δὲ εἶναι τῳόντι ὅτι ὁ ἡμέτερος ἀρτιτέκτων δὲν ἔζη ἐπὶ Ἱέρωνος, ἵνα συμβουλεύσῃ τὸν μέγαν ἐκεῖνον τῶν Σικελιωτῶν βασιλέα, ὅτι δὲν εἶναι ἔργον σοφίας νὰ κατασκευάσῃ τὸν τεράστιον ἐκεῖνον τῆς ἀρχαιότητος Λεβιαθὰν, τὴν καλουμένην ναῦν τοῦ Ἱέρωνος εἰς ἓν μόνον ἔτος! τί δυστύχημα προσέτι ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ὁ σύμβουλος τοῦ Διονυσίου ἵν' ἀποτρέψῃ αὐτὸν νὰ τειχίσῃ τὴν ἀκρόπολιν τῶν Συρακουσίων Ἐπιπολῶν ἐντὸς 20 ἡμερῶν δι' 60 χιλιάδων ἀνδρῶν! Τί δυστύχημα ἔτι, ὅτι δὲν συνεβουλεύθη καὶ ὁ μέγας Ἐπαμεινώνδας τὸν ἡμέτερον τοῦτον σοφὸν, ἵνα μὴ περαιώσῃ τῆς Μεσσήνης τὰ τείχη μετὰ τῶν 32 πύργων αὐτῶν ἐντὸς μόνον 85 ἡμερῶν! Τί μέγα προσέτι δυστύχημα ὅτι καὶ ἡ ἐν Λονδίνῳ τελευταῖον ἐπιτροπὴ τῆς παγκοσμίου ἐκθέσεως δὲν ἔλαβε πρῶτον τὴν γνώμην του, ἵνα μὴ ἀρχίσῃ καὶ τελειώσῃ τὸ μέγα ἐκεῖνο κρυστάλλινον παλάτιον, εἰς τρεῖς μόνους μῆνας!

Πλὴν τότε δὲν ἤθελεν εἶσθαι βεβαίως ὁ Δίφιλος ὁ παροιμιακὸς τῆς ἀρχαιότητος ἥρως, περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς νωθρότητος καὶ βραδύτητος.

Οἱ ἀρχαῖοι δηλονότι, ὁσάκις ἤθελον νὰ ἐκφράσωσι τὴν παραδειγματικήν τινος τεχνίτου νωθρότητα, ἔλεγον tardior Diphilo, ἤτοι « Διφίλου βραδύτερος. » Ἦν δὲ οὗτος ὁ Δίφιλος ἀρχιτέκτων ἐν Ῥώμῃ δραστηριότατος καὶ ταχύτατος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κικέρωνος, οἷος λ. χ. ὁ ἡμέτερος οὗτος, ὁ δύο ἤδη ὁλόκληρα ἔτη βασανιζόμενος εἰς μικρόν τι τοῦ Ἀρσακείου κιγκλίδωμα καὶ μὴ κατορθώσας ἔτι νὰ φέρῃ αὐτὸ εἰς πέρας ! Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κικέρωνος Κούϊντος διὰ κακήν του τύχην ἀνέθετο αὐτῷ ἐξοχικάς τινας οἰκοδομὰς ἐν Μανλιάνῳ κειμένας. Βραδέως δὲ καὶ μόλις τούτων προβαινουσῶν, ὁ ἀδελφὸς παρεκάλεσε τὸν Κικέρωνα νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ ἔργα ταῦτα, καὶ νὰ ἴδῃ τέλος πάντων τί κάμνει τόσα ἔτη ὁ Δίφιλος. Ὁ Κικέρων δὲ ἀπαντᾷ αὐτῷ· In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem. « Ἐν Μανλιάνῳ εὗρον τὸν Δίφιλον τοῦ Διφίλου βραδύτερον. » Ἐν ἄλλῃ δέ τινι αὐτοῦ ἐπιστολῇ γράφει πάλιν· « Τὰ ἔργα ταῦτα ἀδελφὲ ἀπαιτοῦσιν ἀρχιτέκτονας Φιλοτίμους οὐχὶ Διφίλους. » Ὀργίζεται δὲ βεβαίως ὁ ἡμέτερος ἀρχιτέκτων, ὅτι τὴν μωρίαν τοῦ Κουΐντου καὶ ἡμεῖς δὲν ἐπράξαμεν σήμερον, ἀντὶ Διφίλων Φιλοτίμους προσκαλέσαντες ἀρχιτέκτονας. Πλὴν τί ποιητέον; Ἡ φύσις δυστυχῶς τοιούτους μᾶς ἔπλασε, ν' ἀγαπῶμεν ἐν πᾶσι τοὺς *Φιλοτίμους* καὶ οὐχὶ τοὺς *Διφίλους*.

Ἔστω δ' ἡμῖν τελευταία ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ σημείωσις, ἡ πρώτη ἐν τῇ *καλλιτεχνικῇ* ἐξετάσει κακοήθης ἐκ πλαγίου κατηγορία, ὅτι τὰς πρυτανικὰς ἡμῶν εὐθύνας ἐξεδώκαμεν *δημοσίᾳ δαπάνῃ*. Τίς ἄρχων ἢ προϊστάμενος ἐξέδωκέ ποτε ἄλλως ἢ δημοσίᾳ δαπάνῃ, τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας τὰ δημόσια ἔγγραφα ; Ἰδίαις δαπάναις ἐκδιδοῖ ἡ κυβέρνησις τὰς πρὸς τὰς ὑποδεεστέρας ἀρχὰς ἐγκυκλίους της ; Ἡ βουλὴ τὰ πρὸς τοὺς βουλευτὰς διανεμόμενα νομοσχέδιά της, ἡ σύνοδος τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὁδηγίας της, ὁ ἄρειος πάγος τὰς ἀποφάσεις του, τὸ Πανεπιστήμιον τὰς εὐθύνας τῶν πρυτάνεών του ; Τίς Πρύτανις ἐξέδοτό ποτε ἰδίᾳ δαπάνῃ τὸν λόγον τῆς πρυτανείας του, ἵνα νῦν τολμήσῃς νὰ παρατηρήσῃς δῆθεν εἰς ἐμὲ τὴν ἐξαίρεσιν ταύτην ;

Ἐπειδὴ ὅμως ἐπὶ τοσοῦτον προήχθης εἰς τὴν συκοφαντίαν καὶ φορτικότητα, ἄκουσον λοιπὸν φορτικώτερον ἤδη τὴν διαφορὰν ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ἐμῶν εὐθυνῶν καὶ τῶν λόγων τῶν ἄλλων Πρυτάνεων, ὅτι οὗτοι μὲν κατὰ νόμον ἐξέδωκαν τούτους δημοσίᾳ δαπάνῃ ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ πανεπιστημίου, διὰ δὲ τὰς ἐμὰς διττὰς εὐθύνας τὸ ταμεῖον τοῦ Πανεπιστημίου ἐδαπάνησε τοσαῦτα, ὅσα καὶ διὰ τὴν ὅλην αὐτοῦ ἀποπεράτωσιν καὶ τὴν ἀνακαίνισιν· οἱ μὲν ἄλλοι ἐξέδωκαν τοὺς λόγους αὐτῶν ἐξ ἑτοίμων χρημάτων, ἐγὼ δὲ ἐξέδωκα αὐτοὺς ἐκ τῶν πόρων οὓς ἐγὼ πρῶτον ἐδημιούργησα καὶ τῷ Πανεπιστημίῳ παρέδωκα ἐντὸς ἑνὸς ἔτους εἰκοσιεπτὰ χιλιάδας ὡς Πρύτανις, καὶ ἑκατοντεσσαράκοντα χιλιάδας ὡς ἄγνωστος καὶ ἁπλοῦς πολίτης, ἀνθ' ὧν ἁπάντων παρὰ πάντων ὑμῶν τῶν γνωστῶν πατριωτῶν μέχρι τῆς σήμερον ἐκαρπωσάμην καὶ ἔδρεψα ὕβρεις μόνον, συκοφαντίας, ἔχθρας, καὶ διαβολάς!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Τὸ σχέδιον τοῦ Κ. Χ. Χάνσεν καὶ αἱ μεγαλογραφίαι τοῦ Κ. Ράλ.

Τὸν Κ. Χριστιανὸν Χάνσεν τὸν θεμελιωτὴν ἀρχιτέκτονα τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου νεώτατοι ὄντες ἐγνωρίσαμεν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ἔτος 1838, καὶ εἰσέτι μένει ζωηρὰ ἡ ἐντύπωσις ἣν ἐνεποίησεν ἡμῖν ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ γλυκύτης τοῦ ἤθους του, τὸ εὐγενὲς καὶ εὐπροσήγορον τῆς συμπεριφορᾶς του, καὶ ἡ γενικὴ περὶ τῆς αὐστηρᾶς αὐτοῦ τιμιότητος φήμη. Τὰ αἰσθήματα δὲ ταῦτα ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν ὁ χρόνος ἐκράτυνε, τοῦ Κ. Χάνσεν ἐν πάσῃ περιστάσει ἐμπράκτως διαδηλώσαντος τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐνθουσιώδη ἀγάπην του.

Ἡ δικαία ὅμως ὑπόληψις ἡμῶν πρὸς τὸν ἄνδρα, δὲν δύναται καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐμποδίσῃ ἡμᾶς νὰ ἐξελέγξωμεν καὶ τὰς ἀγυρτίας τοῦ νεοφωτίστου φίλου αὐτοῦ Κ. Καφταντζόγλου, σατανικῶς ἀποδιδόντος τῷ κτιρίῳ αὐτοῦ ἰδιότητας, ἃς ἡ ἐπιστημονι-

καὶ ἐμβρίθεια τοῦ ἀνδρὸς, ἐσμὲν βέβαιοι, ἤθελεν ἀποδοκιμάσει, ἂν ἐλάμβανε γνῶσιν αὐτῶν.

Μὴ νομίσῃ δὲ ποσῶς ὁ *ἐπιστήθιος* τοῦ Κ. Χάνσεν φίλος καὶ συνεταῖρος ὅτι, διότι ἡμεῖς βιαζόμεθα ἕνεκεν αὐτοῦ νὰ σημειώσωμεν ποῦ καὶ ποῦ ἐλλείψεις τινὰς τοῦ κτιρίου, ἐπιτυγχάνει τάχα αὐτὸς τοῦ σκοποῦ ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν *ἐκ προκαταλήψεως ἀντὶ τοῦ ἰδικοῦ του προετιμήθη*, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ πιστεύσωμεν, τοιαῦτα ἔχοντες αὐτοῦ ἐνώπιον ἡμῶν ἐλεεινὰ παραδείγματα, ὅτι δύναται ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων νὰ ἔχῃ ποτὲ τὴν γελοίαν ἀξίωσιν νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν φίλον του Κ. Χάνσεν, καὶ νὰ πιστεύῃ σπουδαίως ὅτι εἶναι ποτὲ δυνατὸν Ἀχιλλέως συναγωνιζομένου πρὸς Πάτροκλον νὰ νικήσῃ ὁ τελευταῖος. Ἄλλως τε δὲ εἶναι καὶ τοῖς πᾶσι γνωστὸν, ὅτι ἂν τὸ τοιοῦτον *τυχαίως* ποτὲ καὶ συνέβαινε, δὲν ἤθελεν εἶσθαι οὐδ' ἀνασχετὸν ἐν τοιαύτῃ καὶ τοσαύτῃ φιλίᾳ!

Ὅθεν αἱ παρατηρήσεις, ἃς *ἐξ ἀνάγκης* θέλομεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπιφέρει εἰς τοῦ Κ. Χάνσεν τὸ σχέδιον, κυρίως ἀναφέρονται πρὸς τὸν τρυφερὸν ἡμῶν Πάτροκλον, ὅστις ἐξ ὑπερβαλλούσης βεβαίως ἀγάπης καὶ ἀρχιτεκτονικῆς πλεοναζούσης σοφίας, ἀποδίδει τῷ Κ. Χάνσεν ἰδέας, ἃς οὐδέποτε ὁ ἐμβριθὴς οὗτος καὶ σπουδαῖος ἀνὴρ ἐξέφρασε πώποτε.

Κατὰ πρῶτον λοιπὸν ἐνώπιον τοῦ κτιρίου ἱστάμενοι ἐρωτῶμεν τὸν σοφὸν ἡμῶν ἀρχιτέκτονα, καθ' ὃν τὸ Πανεπιστήμιον εἶναι οἱονεὶ ναὸς ἑλληνικώτατος καθαρωτάτου ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, ὃν ἡμεῖς οἱ βαρβαροι καταστρέψαμεν, εἰς ποῖον ἰωνικοῦ ναοῦ ἀρχαῖον διάγραμμα εὗρε ποτὲ τοιοῦτον ἰωνικὸν ναὸν ἐν σχήματι τοῦ στοιχείου Η; Εἰς ποῖον ναὸν ἑλληνικὸν εἶδε παρὰ τοὺς ἰωνικοὺς κίονας, σειρὰν ὁλόκληρον ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτῶν στύλων τετραγωνικῶν ἢ ἐλευθέρων ὀρθοστατῶν, ἀναπολούντων ἡμῖν τοὺς αἰγυπτιακοὺς ναοὺς τῆς Ἐλεφαντίνης; Εἶναι μὲν γνωστὸν ὅτι δύο καὶ τρεῖς ἀρχιτεκτονικοὺς κόσμους ἢ ῥυθμοὺς, ἥνωσαν πολλάκις οἱ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος ἀρχιτέκτονες ἐν τῷ αὐτῷ κτιρίῳ. Τοιοῦτος δὲ ἦν π. χ. ὁ ἐν Τεγέᾳ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἔργον Σκόπα, συνενῶν ἐν τῷ αὐτῷ κτιρίῳ τὰς τρεῖς ἑλληνικὰς τῶν κιόνων τάξεις, καὶ ἔχων τὸ μὲν περιστύλιον Ἰωνικὸν, τῶν δὲ ἐν τῷ σηκῷ ἐσω-

τερικῶν κιόνων τὴν κατωτέραν σειρὰν, ὡς εἴθιστο ἐν τοῖς ὑπαίθροις ναοῖς, Δωρικὴν, τὴν ἀνωτέραν δὲ Κορινθίαν. Ἀλλ' ἡ ἕνωσις αὕτη καὶ μίξις τῶν ῥυθμῶν ἀντικείμενον εἶχέ τι συγγενὲς καὶ ὁμογενὲς, οὐχί τι ὅλως ἀλλότριον καὶ ἀλλοφυὲς, οἷοι εἰσὶν οἱ αἰγυπτιακοὶ ὀρθοστάται οὗτοι, ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ θριγγὸς τοῦ ἰωνικωτάτου τούτου κτιρίου. Γνωστὸν δὲ εἶναι τοῖς πᾶσιν ὅτι οἱ Ἕλληνες τοσοῦτον ἀπεστρέφοντο τοὺς τετραγωνικοὺς τούτους στύλους, ὡς ἐλευθέρους κίονας, καίπερ ὑπὸ τοῦ Πλινίου *ἀττικοὺς* καλουμένους, ὥστε ἐνῷ ἐβιάσθησαν ἐξαιρετικῶς ἐν τῷ Ἐρεχθείῳ χάριν τῆς *παγκύφου* ἱερᾶς ἐλαίας, φυομένης ἐντὸς τοῦ ναοῦ ν' ἀφήσωσιν ἀνοικτὴν τὴν δυτικὴν τοῦ ναοῦ πλευρὰν, σχηματίζοντες ἐπ' αὐτῆς διὰ παραστατῶν τρεῖς θυρίδας, περιεκάλυψαν ἔξωθεν αὐτοὺς δι' ἡμικιόνων, ἵν' ἀποφύγωσι τὴν ἀσχημίαν τῶν τετραγωνικῶν τούτων στύλων. Ὀκταγόνων στύλων παραδείγματα, καί τοι σπανιώτατα, ἔχομεν τοὺς ὀκταγώνους κίονας τοῦ ἐν Λίμναις τῆς Μεσσηνίας ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (τανῦν τῆς Παναγίας Βωλιμνιάτισσας), τετραγώνων ὅμως στύλων ἀντὶ στρογγύλων κιόνων ἡ Ἑλλὰς οὐδὲν παρέχει παράδειγμα εἰς τὰ σωζόμενα μνημεῖα αὐτῆς. Ἓν δὲ μόνον οὐχὶ ἐν Ἑλλάδι ἀλλ' ἐν Ἀσίᾳ μνημεῖον τέχνης Ἑλληνικῆς φέρει τοιούτους τετραγωνικοὺς στύλους, τὰ ἐν Πριήνῃ μεταγενέστερα προπύλαια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, φέροντα ὅμως πάντα ἤδη τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς παρακμῆς τῆς τέχνης οἷα ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ τρίτου ἢ καὶ δευτέρου αἰῶνος. Καὶ ὄντως αἱ ἄνισοι ταινίαι τοῦ ἰωνικοῦ ἐπιστυλίου, τῆς ζωοφόρου τὸ μὴ ἀνάλογον ὕψος, ἡ ἐπ' αὐτῆς ἔλλειψις τῶν κυματίων, ἡ διακοπὴ τῆς λείας ἐπιφανείας τοῦ τοίχου διὰ παραστατῶν, ἡ ἀδιάλειπτος μείωσις τῶν παραστάδων καὶ ἄλλα εἰσέτι ἀποδεικνύουσι προφανῶς, ὅτι τὰ προπύλαια ταῦτα φέρουσι πάντα τῆς παρακμῆς τὰ σημεῖα. Σημειωτέον δὲ ἐνταῦθα καὶ τοῦτο, ὅτι τὴν ἀνάμιξιν μάλιστα στρογγύλων ἐῤῥαβδωμένων κιόνων μετὰ τετραγώνων στηλῶν ἢ καὶ ἀραβδώτων κιόνων οὐδαμοῦ ἡ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ παρεδέξατο. Τοῦτο ὑπῆρξε καὶ ἔμεινεν ἴδιον τῆς Αἰγυπτιακῆς τέχνης. Χαίρομεν δὲ ἀληθῶς ἰδόντες ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, τὰς ἐπὶ τοῦ σχεδίου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου τροποποιήσεις τοῦ Κ. Κάλκου, ἐξοβελίσαντος τὰς ἀνθελληνικὰς ταύτας

συνθέσεις καὶ μίξεις Ἑλληνικῶν κιόνων μετὰ ἐλευθέρων ὀρθοστατῶν.

Εἰς ποῖον ποτὲ προσέτι, ἐπανερχόμενοι ἐπὶ τὸ προκείμενον, τοῖχον ναοῦ ἐν γένει ἑλληνικοῦ ὑπῆρξε ποτὲ σειρὰ ὁλόκληρος θυρῶν καὶ θυρίδων ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου ἐν τῷ ναῷ; Διατί ἡ κυρία τοῦ ἰωνικωτάτου ναοῦ τούτου θύρα δὲν ἔχει τὰς ἀναλογίας τοῦ ὕψους τῶν θυρῶν τῶν ναῶν; Ποῦ ἐν τῇ θύρᾳ ταύτῃ οἱ πρόμοχθοι ἢ αἱ παρωτίδες τοῦ ἰωνικοῦ Ἐρεχθείου; Ποῦ εἰσὶν τοῦ ἰωνικωτάτου τούτου ναοῦ, αἱ γλυφαὶ ἐπὶ τῆς ζωοφόρου; Ποῦ ἐντὸς τοῦ ἀετοῦ τὰ περιφανῆ ἀγάλματα; Εἰς τίνος ἰωνικοῦ ναοῦ ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων σφίγγες (α); Διατί ἡ εἴσοδος τοῦ ἰωνικωτάτου τούτου ναοῦ εἶναι πρὸς δυσμάς; Πρὸς τί ἡ ἐπέκτασις τῶν ταινιῶν τοῦ ἰωνικοῦ περιστυλίου ἐπὶ τῶν αἰγυπτιακῶν τετραγώνων στύλων; Διατί ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα πολλὰ ἅπερ ὡς περιττὰ παραλείπομεν; Διὰ τὸν ἁπλούστατον τοῦτον λόγον, ὅτι ὁ Χριστιανὸς Χάνσεν οἰκοδομῶν τὸ Πανεπιστήμιον δὲν ἐφαντάσθη νὰ κτίσῃ ναὸν ἑλληνικώτατον καθαρωτάτου ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ, ὡς ὁ φιλόσοφος Καφταντζόγλους κηρύσσει *σήμερον*, φρονῶν ὅτι ἔχει Κάφρους ἐνώπιόν του, ἀλλ' ἁπλῶς μεγαλοπρεπές τι καὶ λαμπρὸν οἰκοδόμημα ἀληθῶς ἰδιότροπον καὶ ἰδιόῤῥυθμον, προϊὸν τῆς ἐλευθερίας τοῦ τεχνίτου, ἑλληνίζον ἐν τοῖς ἀρχιτεκτονικοῖς αὐτοῦ κοσμήμασι καὶ τοῖς κίοσι τῶν προπυλαίων, αἰγυπτιάζον ἐν τῷ περιστυλίῳ καὶ τοῖς ἀκρωτηρίοις αὐτοῦ, νεωτερίζον δὲ ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς ὡς εἰκός, διά τε τὴν ἰδιάζουσαν τοῦ κτιρίου φύσιν καὶ τὸν σκοπόν.

Ἀλλ' αἱ ἐρωτήσεις ἡμῶν πρὸς τὸν ἡμέτερον σοφὸν ἀρχιτέκτονα δὲν ἔπαυσαν διὰ τοῦτο· ἐρωτῶμεν λοιπὸν αὐτόν· πῶς, ἐνῷ γινώσκει ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον δὲν εἶναι προωρισμένον διὰ τὸ *γυναικεῖον φῦλον*, δὲν εἶναι δηλονότι *παρθεναγωγεῖον ἀρσάκειον*, θαυμάζει τὸν ἰωνικὸν αὐτοῦ ῥυθμὸν, ὅστις κατ' αὐτὸν εἶναι *κατάλληλος μόνον διὰ τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ὡραίου φύλου!* Τοιαῦτα δὲ λέγει ἄνθρωπος καλούμενος ἀρχιτέκτων, ζῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἔχων ἐνώπιόν του τὸν οἶκον τῆς παρθένου τοῦ μεγάλου Ἰκτίνου,

---

(α) Περὶ τούτων προσεχῶς τὰ προσήκοντα.

τὸ ἄκρον τοῦτο ἄωτον τοῦ δωρικοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῇ ἀρχαιότητι! Τὸ γελοιωδέστατον ὅμως ἐνταῦθα εἶναι τὸ ἑξῆς, ὅτι πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θεωρίας ταύτης φέρει μάρτυρα, ἐξ ἀκοῆς βεβαίως, καὶ τὸν Βιτρούβιον, ὅστις πᾶν ἄλλο ἢ τοῦτο λέγει ὁ δυστυχής. Πραγματευόμενος δηλονότι ὁ Ῥωμαῖος ἀρχιτέκτων περὶ τῆς Statio ἤτοι τοῦ παρ' Ἕλλησι καλουμένου *θεματισμοῦ* ἐν τῇ τέχνῃ, συμβουλεύει ἁπλῶς ἵνα οἱ μὲν ναοὶ τοῦ Διός, τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης ὦσιν ὕπαιθροι· οἱ δὲ τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Ἄρεως καὶ τοῦ Ἡρακλέους, δωρικοί· οἱ δὲ τῆς Ἀφροδίτης, Ἀνθοῦς, (Flora), Περσεφόνης καὶ τῶν Νυμφῶν, Κορινθιακοί· οἱ δὲ τῆς Ἥρας, Ἀρτέμιδος, καὶ τοῦ παρθενικωτάτου Βάκχου καὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίων αὐτῷ θεῶν (qui eadem sunt similitudine) Ἰωνικοί». (ὅρα Βιτρούβ. 1, 2). Παραλείποντες ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς τὰ τοιαῦτα ὅλως διόλου ἠγνόει, καθότι παρὰ τὸν *δωρικὸν* ναὸν ἐν αὐτῇ τῇ ἀκροπόλει τῆς ἑλληνικῆς Ἀθηνᾶς, ἵσταται ὁ *ἰωνικώτατος* ναὸς τῆς αἰγυπτιαζούσης μάλιστα πολιάδος Ἀθηνᾶς, ὁ δὲ ναὸς τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Περσεφόνης, ὃν ὁ Βιτρούβιος θέλει Κορίνθιον μάλιστα, ἦν ἐν Ἐλευσῖνι αὐστηρότατος δωρικός, ἐρωτῶμεν τὸν σοφὸν τοῦτον ἀρχιτέκτονα ἂν καὶ Βάκχους καὶ σατύρους ἀνατρέφει τὸ Ἀρσάκειον Παρθεναγωγεῖον ἵνα *ὡς εἰκὸς* οἰκοδομηθῇ κατὰ τὴν ἰωνικὴν τάξιν; Ἀλλ' εἶναι τάχα καὶ ἀληθές, ὅτι τὸ διαβόητον τοῦτο Ἀρσάκειον ὑπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αὐτοῦ ἔποψιν, φέρει ἰωνικὸν χαρακτῆρα; Τί ἐν αὐτῷ μαρτυρεῖ τὴν ἰωνικότητά του; τὸ διάγραμμά του, αἱ ἀναλογίαι του, οἱ γύψινοι ἐντετειχισμένοι αὐτοῦ ἰωνικοὶ ἡμικίονες, οἱ δωρικοὶ αὐτοῦ ἐγκεκροτημένοι ἡμικίονες τῆς τερατώδους πύλης, ἥτις δὲν φαίνεται γενομένη διὰ τὸ κτίριον, ἀλλὰ τὸ κτίριον διὰ τὴν πύλην, ἐφ' ἧς *ἄνευ λόγου ἀρχιτεκτονικοῦ*, ὑπάρχει γελοῖός τις ἀετὸς πρωτοφανὴς εἰς πύλας ἰωνικῶν μνημείων, ὅστις ἐπὶ μὲν τοῦ μέσου ἀκρωτηρίου φέρει παραδόξως ἐμπεπηγμένην πελωρίαν τινὰ σχετικῶς *προτομὴν* Ἀθηνᾶς, σύμβολον τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ Παρθεναγωγείου σοφίας, ἐν δὲ τῷ τυμπάνῳ, μόλις φαίνεται ὡς τις μυῖα ἀναγεγλυμμένη, χάριν βεβαίως εὐγνωμοσύνης, ἡ μικροσκοπικὴ κεφαλὴ τοῦ φιλογενοῦς Ἀρσάκη, καθιδρυτοῦ καὶ κτήτορος τοῦ καταστήματος τούτου; Φεῦ τῆς ἀβελτηρίας!

Ἤδη δὲ μεταβαίνομεν εἰς τὰς μεγαλογραφίας τοῦ Κ. Ῥάλ, ἐν αἷς ὡς ἐν μεγαλογραφίᾳ τῳόντι ἐξεικονίζεται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνταῦθα δὲ ἐξ ἀνάγκης ὀφείλομεν, ὡς σῶμα τρόπον τινὰ τοῦ ἐγκλήματος καὶ ὡς παράδειγμα *καλλιτεχνικῆς ἐξετάσεως*, ὁλόκληρον νὰ μεταφέρωμεν τὴν εὐφυᾶ φράσιν τοῦ χρηστοῦ ἀρχιτέκτονος. «Εἰσερχόμεθα εἰς τὴν στοὰν τὴν κατὰ μίμησιν τῆς πολυθρυλλήτου ποικίλης στοᾶς σχεδιασθείσης ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν, καὶ ὑπὸ βαθείας λύπης κατεχόμενοι ἀδημονοῦμεν βλέποντες τὴν διάνοιαν τοῦ ἀρχιτέκτονος *αἰσχρῶς καὶ καπήλως παραμορφωθεῖσαν*, καὶ τὸ μέγα ἄδικον, τὸ δωρεὰν εἰς τὴν τέχνην γενόμενον. Ὅθεν ἐρωτῶμεν τὸν Κ. Πρύτανιν... ποῦ αἱ ἐν τῇ μονογραφίᾳ τοῦ Πανεπιστημίου σημειωθεῖσαι τοιχογραφίαι, τῶν ὁποίων ἡ μὲν διάθεσις καὶ ἄνευ μικροσκοπίου καλῶς φαίνεται, τὰ δὲ πλεῖστα προκαταρκτικὰ σχέδια ὡς γνωστὸν συνετάχθησαν κατὰ παραγγελίαν τοῦ φιλογενοῦς Κ. Σίνα ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Ῥάλ, καὶ ἕτοιμα πρὸς ἐφαρμογὴν ὄντα *δὲν ἐξετελέσθησαν ἕνεκα τῆς συμβάσης μεταπολιτεύσεως*» ;

Κατόπιν δὲ τούτων ἀμέσως ἐκφωνεῖ ὁ Λουκιάνιος οὗτος τῶν ῥητόρων διδάσκαλος πατάσσων τὸν μηρὸν, καὶ λαρυγγίζων, καὶ ἐπιχρέμπτων τοῖς λεγομένοις, καὶ μεταφέρων τὴν πυγὴν, ἵνα συγκινήσῃ μέχρι δακρύων τοὺς ἀκροατὰς, «Οἴμοι τῶν κακῶν! ποῦ ὁ μῦθος τῆς Ἀθηνᾶς, ποῦ ὁ Σωκράτης συνδιαλεγόμενος περὶ Ἀθανασίας, ποῦ ὁ Πλάτων διδάσκων τὸ καλὸν, ποῦ ὁ Ἀριστοτέλης ἐρευνῶν τὰ τῆς φύσεως, ποῦ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ποῦ οἱ σοφοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, ποῦ ὁ σύλλογος τῶν βυζαντινῶν ; ποῦ ὁ Γαζῆς, ὁ Λάσκαρις, οἱ Γιλφόρδοι, οἱ Κοραεῖς, οἱ Εὐγένιοι, Θεοτόκαι, ποῦ ὁ μέγας ζηλωτὴς τῆς ἐλευθερίας Ῥήγας ὁ Φερραῖος καθήμενος μεταξὺ τῶν πέντε ἀποστόλων αὐτοῦ, κρούων τὴν λύραν καὶ ψάλλων τὸν θούριον ἡμῶν πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ πρὸ τεσσάρων αἰώνων δεδουλωμένου ἑλληνικοῦ ἔθνους ; ποῦ ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ πρωτομάρτυς τοῦ 1821 ; Ποῦ τέλος τὸ θῦμα τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ὁ Α. Ὑψηλάντης, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν μαθητῶν λαμβάνων παρ' αὐτῶν τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος σπαρτιατικὸν ὅρκον» ; καὶ ἄλλα ἔτι τοιαῦτα *ποῦ*, μόλις αὐτὰ χωροῦντα νὰ καταγραφῶσιν, ὅπου

ἔμελλον αἱ θαυμασταὶ αὗται νὰ παρασταθῶσι πολυγνώτιοι μεγαλογραφίαι!

Εὖγε ῥητορικώτατε καὶ πατριωτικώτατε ἀρχιτέκτων! Τί πρὸς σὲ ἀληθῶς ὁ Παιανιεύς; Πάντα λεγέσθω καὶ ἐκφαυλιζέσθω, ὅσα κεν ἔλθῃ ἐπ' ἀκερίμαν γλῶσσαν, περὶ τῷ μετώπῳ μὲν ἡ κνημὶς, περὶ τῇ κνήμῃ δὲ ἡ πόρπη. Ἔπειγε καὶ σύνειρε καὶ μὴ σιώπα μόνον! Φεῦ μυριάκις κατὰ ἀλήθειαν τῆς ἀγυρτίας καὶ ἀναιδείας σου!

Ἀκούσατε λοιπὸν ἀναγνῶσται καὶ κρίνατε·

Ὅτε κατὰ τὸ 1843 ὁ Κ. Χάνσεν ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸ μέγα πολύφυλλον τοῦ Πανεπιστημίου σχέδιον. Τοῦτο, ὅτε μετὰ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ἔτη προὔκειτο περὶ τῆς ἐσωτερικῆς διασκευῆς τῶν ἀκροατηρίων τῆς ἀνατομίας καὶ φυσικῆς, ἐζητήθη παρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος διὰ τῆς ἀπὸ 25 Νοεμβρίου ἐπιστολῆς τῆς Πρυτανείας (ἀριθ. πρωτοκ. 2,471) τοῦ 1852. Ψεύδεται ἄρα ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων καὶ ἐνταῦθα *κατὰ τὸ σύνηθες* λέγων, ὅτι « ὁ Κ. Χάνσεν καί τοι παυθεὶς ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ὑπηρεσίας, ἀναχωρῶν παρέδωκε χάριν τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸν ἀντικαταστήσαντα αὐτὸν ἀξιωματικὸν τοῦ μηχανικοῦ ἀντίγραφον τοῦ σχεδίου τοῦ Πανεπιστημίου. » Ὁ Κ. Χάνσεν ὅμως ὡς τίμιος ἄνθρωπος ἀπέστειλεν αὐτὸ μετὰ τὴν αἴτησιν τῆς Πρυτανείας *ἀμέσως* εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Δὲν ἐμιμήθη δηλονότι τὸν Κ. Καφταντζόγλουν ἀφαιρέσαντα ἐκ τοῦ γραφείου τῆς ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ἀρσακείου ἐπιτροπῆς τὸ σχέδιον τοῦ περιτειχίσματος, καὶ κατ' οὐδένα λόγον ἀποδιδόντα αὐτὸ εἰς τοὺς νομίμους κατόχους του. Πλὴν περὶ τούτου προσεχῶς ἀκριβέστερον. Παρεδόθησαν δὲ πάντα τὰ πρωτότυπα τοῦ σχεδίου φύλλα ἐκτός τινων μικρῶν καὶ ἀσήμων τμημάτων πρὸς τὸν τότε ἀρχιτέκτονα τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Α. Γεωργαντᾶν, ὅστις ἐπεστάτει τῆς διασκευῆς τῶν εἰρημένων ἀκροατηρίων. Ἀποθανόντος δὲ τούτου, τὰ σχέδια ταῦτα οὐκ οἶδ' ὅπως ἐχάθησαν. Τὸ βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι τὴν σήμερον ἐκτὸς ἐλαχίστων τινων τμημάτων δὲν ὑπάρχουσι πλέον. Ἐν ἔτει δὲ 1851 ὁ Κ. Χάνσεν ἐξέδοτο ἐν τῇ γερμανικῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἐφημερίδι ἐν μικρογραφίᾳ τὸ σχέδιον τοῦ Πανεπιστημίου εἰς πέντε μικρὰ λιθογραφήματα, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον τὸ περιέχον τὴν κάτοψιν τοῦ Πανεπιστημίου (οὐχὶ βεβαίως δόντος αὐτὸ τοῦ Κ. Καφταντζόγλου, καί

περ ἐμμέσως ὁμολογοῦντος σήμερον ἄνευ αἰσχύνης ὅτι πολλὰ τοιαῦτα ἀντίτυπα εὑρίσκοντο παρ' αὐτῷ!) μετετύπωσα ἐν Λειψίᾳ εἰς κλίμακα ηὐξημένην πρὸς χρῆσιν κοινὴν, εἰς 250 κάλλιστα ἀντίτυπα ὑπάρχοντα σήμερον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Τοῦ μικρογραφικοῦ λοιπὸν σχεδίου τούτου τοῦ Κ. Χάνσεν δημοσιευθέντος, ὡς ἤδη εἴπομεν, μετὰ ἕνδεκα ἔτη ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως τοῦ Πανεπιστημίου, τὸ δεύτερον φύλλον περιέχει τὴν πρόσοψιν τοῦ κτιρίου, ἐν ᾗ καταφαίνονται εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ τοίχου ὄπισθεν τοῦ πτερώματος δεκατρία εἰκόνων συμπλέγματα.

Αἱ εἰκόνες αὗται ἔμελλον, ὡς ἀπὸ χρόνων ἠκούομεν, νὰ γραφῶσιν ἐπὶ τοῦ τοίχου δαπάναις τοῦ Κ. Σίνα διὰ τοῦ ζωγράφου Ῥάλ, ὅστις κατὰ τὸν ἡμέτερον σοφὸν ἀρχιτέκονα *καὶ τὰ διαγράμματα αὐτῶν ἔχει μάλιστα ἤδη ἕτοιμα* Ὅτε ἄρα προύκειτο νὰ συντελεσθῇ ὁ νέος οὗτος τῶν πανελλήνων ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος ἐν Δελφοῖς, διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Ἑλλήνων ἁπάντων (α), ἐξ οὗ το ἔθνος χρηστηριάζεται σήμερον οὐχὶ πλέον τοὺς χρησμοὺς τοῦ Λοξίου, ἀλλὰ τῆς ἐπιστήμης τὰ ἀψευδῆ ἀξιώματα, ἀπηυθύνθη ἡ Πρυτανεία ἐν πάσῃ αὐτῆς ἀθωότητι καὶ πρὸς τὸν ἱδρυτὴν τοῦ ἀστεροσκοπείου καὶ τὸν θεμελιωτὴν τῆς ἀκαδημίας, ζητοῦσα τὴν συνδρομήν του πρὸς τὴν ἀποπεράτωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ κτιρίου, ἐν πεποιθήσει φρονοῦσα, ὅτι οὐδεμία ἄλλη καταλληλοτέρα ταύτης εὐκαιρία τῷ Κ. Σίνᾳ παρίσταται ἵνα ἐκτελέσῃ ὅ,τι ἴσως προὐτίθετο. Πλὴν δυστυχῶς οὐδεμία ἐντεῦθεν *φωνὴ, οὐδεμία ἀπάντησις.* Πολλοὶ δὲ ἐνταῦθα εἰσὶν οἱ γινώσκοντες, ὁποίας μάλιστα προσπαθείας κατέβαλον ἵνα οἱ ἐν Βιέννῃ ὁμογενεῖς, ὥς ποτε, καὶ νῦν διαπρέψωσιν ἐν τῇ ἀποπερατώσει τοῦ Πανεπιστημίου. Ἀλλ' εἰς μάτην! Ὅ,τι δὲ ἦν δι' ἐμὲ ἀληθῶς μέχρι τοῦδε μυστήριον, τοῦτο

(α) «Ἀμφικτυόνων δὲ μισθωσάντων τὸν ἐν Δελφοῖς νῦν ἐόντα νηὸν τριηκοσίων ταλάντων ἐξεργάσασθαι· ὁ γὰρ πρότερον ἐὼν αὐτόθι, αὐτομάτως κατεκάη. Τοὺς Δελφοὺς δὲ ἐπέβαλλε τεταρτημόριον τοῦ μισθώματος παρασχεῖν, πλανώμενοι δὲ οἱ Δελφοὶ περὶ τὰς πόλεις ἐδωτίναζον· ποιεῦντες δὲ τοῦτο οὐκ ἐλάχιστον ἐξ Αἰγύπτου ἐνείκαντο. Ἄμασις μὲν γάρ σφι ἔδωκε χίλια στυπτηρίης τάλαντα· οἱ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ οἰκέοντες Ἕλληνες εἴκοσι μνέας». Ἡρόδ. 2,180.

ἀποκαλύπτει σήμερον ἐπιχαίρων ὁ φιλόπατρις ἀρχιτέκτων! *Ἐπῆλθε* λέγει *ἡ Ὀκτωβριανὴ μεταπολίτευσις καὶ τὰ πάντα ἀνετράπησαν*!!! Πρέπει τῳόντι νὰ πιστεύσωμεν ὅτι μέχρι τῆς Ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως ἐξετείνετο τῶν ἐν Βιέννῃ ὁμογενῶν ἡμῶν ὁ ζῆλος καὶ ἡ ἀγάπη αὐτῶν πρὸς τὸ ἔθνος; Ἡμεῖς τοὐλάχιστον δὲν ἀδικοῦμεν ἐπὶ τοσοῦτον αὐτούς.

Ἂν δὲ νῦν αἱ τοιχογραφίαι αὗται, ὧν τὴν ἔλλειψιν οὐδεὶς βεβαίως ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ᾐσθάνθη πώποτε, ὑπὸ τοῦ ζωγράφου Ῥὰλ ἤδη ἐσχεδιάσθησαν, καὶ δὲν λείπει ἄλλο πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν, ἢ ἡ καλὴ θέλησις τοῦ Κ. Σίνα, τί πταίει ὁ Πρύτανις, ἂν ὁ Κ. Σίνας προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς Πρυτανείας ἀμέσως τε καὶ ἐμμέσως, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐνόμισεν ὅτι δὲν πρέπει καὶ οὗτος νὰ συνδράμῃ αὐτὸ κατ' οὐδένα τρόπον διὰ τὴν συμβᾶσαν Ὀκτωβριανὴν ἐπανάστασιν, ὡς λέγει ὁ αὐτόκλητος οὗτος διερμηνεὺς τῶν ἰδεῶν τοῦ Κ. Σίνα; Τίνι δὲ τρόπῳ κατὰ συνέπειαν *αἰσχρῶς καὶ καπηλικῶς* παρεμορφώσαμεν τὴν διάνοιαν τοῦ ἀρχιτέκτονος, μηδὲν ἄλλο πράξαντες ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τοῦ τοίχου, ἢ ἀνανεώσαντες ἁπλῶς τὸ πεπαλαιωμένον καὶ καταρερυπωμένον ἀρχικὸν χρῶμα αὐτοῦ, οἷον ἀπαραλλάκτως αὐτὸς ὁ Κ. Χάνσεν ἐπέθηκε, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μάλιστα τεχνιτῶν, οἵτινες ἐπέθηκαν τὸ πρῶτον χρῶμα τοῦ τοίχου ὑπὸ τὰς ἀμέσους ὁδηγίας τοῦ ἀρχιτέκτονος; Ποῖον εἶναι τὸ *μέγα ἄδικον ὅπερ δωρεὰν ἐπράξαμεν εἰς τὴν τέχνην*; Τίς ἐμπόδισεν ἢ θέλει ἐμποδίσει ποτὲ τὸν Κ. Σίναν νὰ πέμψῃ ὁπόταν θέλῃ τὸν ζωγράφον Ῥὰλ, ἵνα γράψῃ τὸ ἄνω μέρος τοῦτο τοῦ τοίχου τοῦ Πανεπιστημίου; Ἐγὼ δὲ βεβαίως δὲν ἠδυνάμην νὰ πράξω τοιοῦτόν τι ἔγκλημα διὰ τῶν χρημάτων τῶν ὁμογενῶν, οἵτινες ἐνεπιστεύθησαν ταῦτα εἰς τὴν αὐστηρὰν οἰκονομικὴν διαχείρισίν μου, δὲν ἠδυνάμην λέγω ποτὲ, χωρὶς νὰ θεωρηθῶ μαινόμενος, νὰ δαπανήσω ἀρκετὰς δεκάδας χιλιάδων δραχμῶν, διὰ πρᾶγμα, οὗ τὴν ἀνάγκην οὐ μόνον οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ᾐσθάνθη, ἀλλ' οὐδὲ κἂν τὴν ἔλλειψιν ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ ποτέ. Ἐρωτῶ δὲ πάντα λόγιον ἄνθρωπον ἐπισκεφθέντα ποτε τὸ Πανεπιστήμιον, ἂν εἰσερχόμενος εἰς τὰ προπύλαια ᾐσθάνθη ποτὲ ἐπὶ τοῦ τοίχου κενὸν, ὅπερ ἔμελλε πάντως νὰ πληρωθῇ δι' εἰκόνων,

ἵνα ἐκλίπῃ τὸ δυσειδὲς καὶ τὸ ἄκοσμον καὶ τὸ ἀναρμόνιον τῆς ἐπιφανείας; Ἂν δὲ μέρος τι τοῦ ἐξωτερικοῦ τῆς προόψεως τοίχου πρέπει νὰ ἔχῃ γραφὰς, διατί τάχα τότε νὰ μὴ ἔχωσι τοιαύτας καὶ οἱ λοιποὶ τοῖχοι τῶν μακρῶν πλαγίων στοῶν, ὅπου περιπατοῦσιν οἱ φοιτηταὶ, διατί νὰ μὴ ὦσι κατάγραφοι καὶ αἱ αἴθουσαι τῶν παραδόσεων, ὅπου μάλιστα διημερεύουσιν οὗτοι τὸ πλεῖστον, διατί νὰ μὴ ὦσι γεγραμμέναι οὕτω καὶ αἱ ὀροφαὶ τῶν ἀκροατηρίων καὶ τῶν στοῶν, πρὸς μείζω τῶν διδασκόντων καὶ διδασκομένων ψυχαγωγίαν; Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ χρήματα ἂν ὑπῆρχον περισσὰ δι' ἔργα τοιαῦτα, δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἄμεσος πρὸς τὸν Κ. Σίναν προσβολὴ, ἢ παρ' ἄλλου αὐτῶν ἐκτέλεσις, τοῦ Κ. Σίνα ἀναβαλόντος μόνον, ὡς φαίνεται, καὶ οὐχὶ ἐξ ὁλοκλήρου ἀποβαλόντος τὴν ἰδέαν τοῦ ἔργου;

Ἔλθωμεν δὲ νῦν καὶ εἰς τὸ τεχνικὸν καὶ ἀρχιτεκτονικὸν μέρος τῆς ὑποθέσεως. Αἱ γραφαὶ αὗται τοῦ Κ. Ῥὰλ, τί κυρίως ἔμελλον νὰ κοσμήσωσι; στοὰν κυρίως καλουμένην ἢ τοῖχον ἐξωτερικὸν ναοῦ ἰωνικωτάτου; Εἰ μὲν τὸ πρῶτον, καὶ τὸ περιστύλιον ναοῦ εἶναι καὶ λέγεται κυρίως στοὰ ὅπερ ἀμφιβάλλομεν, τότε αἱ γραφαὶ αὗται εἶναι ἐν τῇ θέσει αὐτῶν, διότι ἀληθῶς αἱ στοαὶ ἦσαν κατάγραφοι. Ἀναφέρει δὲ ἡμῖν ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, ἵνα πείσῃ δῆθεν ἡμᾶς περὶ τούτου τὴν *πολυθρύλλητον ἐκείνην στοὰν*, τὴν ποικίλην τουτέστι, χωρὶς νὰ αἰσθάνηται ὅτι ἐν τῇ ἰδέᾳ αὐτῆς ἐρύθημα αἰσχύνης ὤφειλε νὰ καλύπτῃ τὸ πρόσωπόν του, καθόσον τὴν ποικίλην ταύτην στοὰν ἐν Ἀθήναις ἔγραψεν ἐν μέρει ὁ εὐγενὴς ἐκεῖνος καὶ ἐνθουσιώδης Πολύγνωτος *δωρεὰν*, καὶ δὲν ὕβρισε τοὺς Αθηναίους ποτὲ κατὰ πρόσωπον, ὅτι *ἀμισθὶ παρέσχεν αὐτοῖς τὰς ὑπηρεσίας του*! Εἰ δὲ τοὐναντίον τὸ δεύτερον ὅπερ εἶναι τὸ πιθανώτερον, τότε φρονοῦμεν ὅτι αἱ γραφαὶ αὗται εἶναι κάπως ἴσως ἀνώμαλοι, καθότι οἱ τοῖχοι τῶν ἑλληνικῶν ναῶν ἐν γένει ἐξωτερικῶς δὲν ἐζωγραφίζοντο οὕτω· κανόνες δὲ τῆς τέχνης ὑπῆρχον, ποῦ αἱ γλυφαὶ καὶ αἱ γραφαὶ ἐν αὐτοῖς ὡρισμένως ἐτίθεντο. Ἱστορικῶς δὲ τοῦτο βεβαίως γινώσκομεν, ὅτι μόνος ὁ *πρόναος* τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρείας Ἀθηνᾶς ἐν Πλαταιαῖς ἔφερε γραφὰς τοῦ Πολυγνώτου, τὸν Ὀδυσσέα φονεύοντα τοὺς μνηστῆρας τῆς Πηνελόπης, καὶ τοῦ Ὀνατᾶ, τὴν τῶν Ἀργείων

ἐπὶ Θήβαις στρατείαν. Τὸ πολὺ ἄρα κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦτο μόνον τὸ μεταξὺ τῶν δύο κιόνων, τῆς πύλης, καὶ τῶν παραστάδων περιλαμβανόμενον τετράγωνον ἠδύνατο νὰ φέρῃ γραφὰς, ὡς μόνον δυνάμενον ἴσως ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ταύτῃ βαβυλωνίᾳ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς *πρόναος*. Ἀλλ' ἔστωσαν ἐπὶ τέλους καὶ ἐφ' ἅπαν τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ τοίχου, τὸ χωριζόμενον *παραδόξως* καὶ διὰ ζώνης, τοιαῦται γραφαὶ, καὶ χάριν τοῦ Πλινίου λέγοντος σκοτεινῶς, ὅτι Πρωτογένης ἔγραψε τὸ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ἀθήναις προπύλαιον, καὶ διότι δὲν σώζονται ἱκανὰ μνημεῖα ἵνα δυνηθῶμεν ν' ἀποφανθῶμεν περὶ τούτου ἀναντιῤῥήτως. Διατί ὅμως ἐρωτῶμεν πάλιν δὲν ἐξετελέσθησαν αὗται παρ' ἐκείνου, ὅστις δύναται ἀτιμωρητὶ χάριν τῆς τέχνης νὰ δαπανᾷ εἰς τοιαύτας ἀξιεπαίνους πολυτελείας πολλὰς μυριάδας δραχμῶν; Ὁ φιλόπατρις ἀρχιτέκτων μετὰ χαιρεκάκου θριάμβου ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλιν· Ἡ ἐπανάστασις ἥτις *ἀνέτρεψε τὰ πάντα*, αὕτη καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τὰ πάντα ἀνέτρεψε! Καὶ δὲν ψεύδεσαι κατὰ τοῦτο σοφὲ ἀρχιτέκτων. Ἐντὸς ἑπτὰ μηνῶν ἡ *γιδόμανδρα* (α) ἀνετράπη καὶ μετετράπη εἰς μέγαρον. Ἓν δε μόνον ἐξ ἁπάντων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ δὲν ἀνετράπη, ἀλλ' ἔμεινεν ὡς ὁ Κ. Χάνσεν αὐτὸ κατεκόσμησε πρὸ ἑνὸς τετάρτου αἰῶνος, ἡ πλευρὰ καὶ ὁ τοῖχος δηλονότι ὁ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ ἕτοιμος ὢν νὰ φορέσῃ τὰ νέα ἐνδύματα τοῦ Κ. Ῥάλ.

Πλὴν εἶναι τάχα καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος τοῦ περινουστάτου τούτου αὐτοκλήτου ῥήτορος τοῦ Κ. Σίνα; Δύναταί τις ποτὲ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ γενναῖος ἱδρυτὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου καὶ ὁ ἐλευθέριος θεμελιωτὴς τῆς Ἀκαδημίας τοσοῦτον ἐσχάτως ὑπῆρξε φειδωλὸς καὶ μικρός; Ἐγὼ ἐν συνειδήσει δὲν τὸ πιστεύω.

Ἀλλὰ πρὸς σὲ νῦν ἀποκλειστικῶς τὸν ταπεινὸν καὶ ταπεινὰ φρονοῦντα τεχνίτην ἀποτεινόμενος λέγω, ἐκφράζων ὡς πέπεισμαι τοῦ ἔθνους ὅλου τὴν πίστιν καὶ τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὰς πρὸς τὸ ἔθνος καὶ τὴν Ἑλλάδα εὐεργεσίας τινὸς οἱουδήποτε, τὰς γιγνο-

---

(α) Αὕτη εἶναι ἡ φράσις, δι' ἧς ἐχαρακτήρισέ τις εὐφυέστατος βουλευτὴς τὰ δύο τρίτα τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἀπῄτησεν ἐπιμόνως ἵνα ἐξάπαντος μεταειρισθῶμεν τὴν λέξιν ταύτην, ὡς μόνην ἁρμόζουσαν.

μένας οὐχὶ χάριν τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ἑλλάδος αὐτῆς, ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τοῦ ἔθνους ἐντελῶς ἀποκρούει. Ὁ ἀληθὴς δὲ φιλογενὴς ἀνὴρ καὶ φιλόπατρις πρὸς μόνον τὸ ἔθνος, ὡς πρὸς αἰώνιον καὶ ἀΐδιον πόλον μαγνήτου δίκην ἀπαρεγκλίτως στρεφόμενος καὶ διηνεκῶς ἀτενίζων, εὐεργετεῖ ἀπὸ παντὸς προσωπικοῦ καὶ προσκαίρου λόγου ἀνεπηρέαστος τὴν πατρίδα του καὶ τὸ ἔθνος του. Ζῆθι ἄρα ἐς ἀεὶ καὶ ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ μεγαλόφρων καὶ μεγαλοκάρδιε Δημήτριε Μπεναρδάκη, σὺ ὁ ἀείποτε τὴν πατρίδα διὰ τὴν πατρίδα εὐεργετήσας, σὺ οὗ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὸ ἔθνος οὐδεμία ποτὲ ἀνατροπὴ μέχρι τοῦδε ἀνέτρεψεν, σὺ ὃν οὐδέποτε οὐδεμία ἀπελπιστικὴ κατάστασις τοῦ ἔθνους ἀπήλπισε, σὺ ὅστις τὴν πίστιν καὶ τὴν πεποίθησίν σου εἰς τὴν ἀθανασίαν τοῦ ἔθνους ἐν τῷ μέσῳ τῶν φόνων καὶ τοῦ θανάτου ἀπεθανάτισας!

Καθῆκον ὅμως ἡμῶν νομίζομεν ἀπαραίτητον ἵνα καὶ αὖθις ἐπαναλάβωμεν, ὅτι οὐδέποτε θέλομεν ἀποδώσει ἡμεῖς τοὐλάχιστον τῷ Κ. Σίνᾳ αἰσθήματα, οἷα ὁ αὐτοχειροτόνητος οὗτος ῥήτωρ ἀποδίδει αὐτῷ, ὡς οὐδέποτε πολὺ ὀλιγώτερον θέλομεν δυνηθῆ ποτε νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ Κ. Σίνας εἶχε καὶ τὴν ἐλαχίστην γνῶσιν τῆς παραδόξου διαγωγῆς τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐργασίας τῆς ἀκαδημίας αὐτοῦ Ε. Τσίλλερ, ὃν ἀνερυθριάστως ἀναφέρει ὁ Κ. Καφταντζόγλους ὡς *μάλα μοι δῆθεν γνωστόν*. Ναὶ μάλα μοι ἀληθῶς καὶ οὗτος γνωστὸς ἐγένετο. Τίνι ὅμως τρόπῳ ἐγένετό μοι ὡς Πρυτάνει μάλα γνωστὸς, ἦν ἄγνωστον μέχρι τοῦδε τοῖς πλείστοις. Ἤδη ὅμως προκαλούμενοι γνωστὴν τοῖς πᾶσι ποιήσομεν καὶ τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου τούτου πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον, στενώτατα συνδεομένην ὡς ἤδη ἀποκαλύπτεται, μετὰ τῆς εὐγενοῦς πρὸς τοῦτο διαγωγῆς τοῦ φιλοπάτριδος Καφταντζόγλου, εἰς ὃν πρέπει σήμερον ν' ἀποδοθῇ κατὰ μέγα μέρος, ὡς πιθαναλογοῦσιν αὐτὰ τὰ πράγματα, ἡ πρὸς τὴν Πρυτανείαν καὶ τὰς διαφόρους ἄλλας τοῦ κράτους ἀρχὰς ἀκατανόητος τοῦ ἀνθρώπου τούτου αὐθάδεια καὶ θρασύτης.

Γνωστὴ τοῖς πᾶσιν ἐστὶν ἐν Ἀθήναις ἡ ἄτακτος ἐκείνη συσσώρευσις καὶ ἐξάπλωσις τῶν μαρμάρων τῆς Σιναίας ἀκαδημίας, ἐκτεινομένων ἐναντίον πάσης ἀστυνομικῆς διατάξεως ἐκτὸς τοῦ

περιβόλου αὐτῆς μέχρι σχεδὸν τοῦ τοίχου τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τοῦ ἡμίσεως τῆς πλατείας αὐτοῦ. Γνωστὸν δὲ ἤδη καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω τοῖς ἀναγνώσταις ἐγένετο, ὅτι ἐκ τῶν πρώτων ἔργων τῆς Πρυτανείας ὑπῆρξεν ἡ κατασκευὴ τῶν περιζωμάτων, ἡ εἰσαγωγὴ ἐν τῷ καταστήματι τοῦ ἀεριόφωτος, καὶ ἡ τοποθέτησις τῶν τεσσάρων μεγάλων ἐξωτερικῶν λυχνιῶν.

Ἠναγκάσθη ἄρα κατὰ φυσικὸν λόγον ἡ Πρυτανεία μετὰ παρακλήσεις ἄλλας προφορικὰς, ἵνα καὶ ἐγγράφως διὰ τῆς ἑπομένης ἐπιστολῆς παρακαλέσῃ τὸν διευθύνοντα τὰς ἐργασίας τῆς Σιναίας ἀκαδημίας, ἵνα ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου, καὶ διὰ γενικωτέρους μάλιστα λόγους τὰ μάρμαρα ταῦτα, ἀπολύτως κωλύοντα τὰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου προσεχεῖς ἡμῶν ἐργασίας.

Κύριε,

Ἡ ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου συσσώρευσις τῶν μαρμάρων κατέστη πολλάκις λίαν τοῖς φοιτηταῖς ἐπικίνδυνος, ἐξερχομένοις τὴν νύκτα ἀπὸ τῶν παραδόσεων. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ πλατεῖα τοῦ Πανεπιστημίου προωρισμένη ἀπό τινος εἰς τὰ γυμνάσια τῆς φάλαγγος πρέπει νὰ ἦναι καθαρὰ παντὸς ἐπιπροσθοῦντος κωλύματος. Περιττὸν δὲ ἵνα εἴπωμεν καὶ ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτὴ τῶν καθηγητῶν πολλάκις ἐκ τῶν θορύβων τῶν ἐργατῶν διακόπτεται.

Ὅθεν παρακαλεῖσθε, Κύριε, ἵνα ἄρητε ἀπὸ τῆς πλατείας τὰ μάρμαρα καὶ καθαρίσητε ἀπ' αὐτῶν τὴν πλατεῖαν.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 5 Σεπτεμβρίου 1865.

Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ διευθυντοῦ τῆς Σιναίας ἀκαδημίας.

Πρὸς τὴν Σ. Πρυτανείαν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Μὲ θαυμασμόν μου ἔλαβον σήμερον τὸ ὑπ' ἀριθ. 2,677 ἔγγραφόν της, ἐν ᾧ εἶδον νὰ μὲ ἐπιβάλῃ διαταγὰς μὲ τρόπον ὁποῖον δὲν ἐπερίμενα, καὶ μάλιστα καθ' ὅσον οὐδὲ ὑπάλληλός της

εἶμαι. Ἐκτὸς δὲ τούτου βλέπω ὅτι ὁ Κ. Πρύτανις ζητεῖ ἄδικα καὶ ἀδύνατα πράγματα, διὰ νὰ μὴν εἴπαμέν τι χειρότερον.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 4 Σεπτεμβρίου 1863.

Μὲ τὸ ἀνῆκον σέβας

E. ZILLER.

Τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον τῆς Πρυτανείας πρὸς τὸν διευθύνοντα τὰ ἔργα τῆς Σιναίας ἀκαδημίας ὑπῆρξεν οὕτως εἰπεῖν τὸ σύνθημα τῶν γνωστῶν πατριωτῶν, ὅπερ μετὰ θρόμβου εἰς τὰς ἐφημερίδας τότε ἐδημοσίευσαν, ἵν' ἀποδείξωσι τοὺς παραλογισμοὺς τοῦ Πρυτάνεως καὶ ἵνα συστηματικῶς προσβάλωσι τὴν Πρυτανείαν καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ! Ἐκ τοῦ ἑπομένου δὲ ἑνὸς καὶ μόνου μετριωτάτου δοκιμίου ἐκ τῶν πολλῶν, ἃς κρίνωσι νῦν οἱ ἀναγνῶσται ὁποίαν μοχθηρίαν ὤφειλε νὰ πολεμήσῃ ἡ Πρυτανεία ἵνα φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον της.

. . . « Βλέπει λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης ὅτι ὁ Κ. Πρύτανις, ἅτε τῆς φάλαγγος ἀρχηγὸς καὶ τῆς ἐπιστήμης ἀρχός, ἀπὸ τοῦδε φροντίζει τὴν μὲν πλατεῖαν τοῦ Πανεπιστημίου νὰ καθαρίσῃ διὰ τὰ γυμνάσια (πρόσθες καὶ διὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιθεωρήσεις) τῆς φάλαγγος, τὴν δὲ διδασκαλίαν νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τῶν θορύβων τῶν ἐργατῶν, διὰ παύσεως δηλονότι τῆς ἐργασίας ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ, τοὐλάχιστον κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἑαυτοῦ Πρυτανείας. Τώρα ἐρωτῶμεν ἠδύνατο νὰ στοχασθῇ κανεὶς αὐτὰ ἀπὸ τοὺς δύο ἄλλους, ἢ καὶ ἂν τὰ ἐστοχάζετο ἠμποροῦσε νὰ τὰ πραγματοποιήσῃ; Δικαίως λοιπὸν προεκρίθη . . . καὶ εὖγε ἐποίησαν οἱ ἐκλεξάμενοι αὐτόν, διότι ἂν καὶ πρὶν ἐπισήμως ἀναδεχθῇ τὴν Πρυτανείαν γράφει τὸ αὐτὰ σοφὰ μπουγιουρδία, τί μέλλει νὰ πράξῃ ἐγκατασταθεὶς εἰς τὴν ἀρχήν; » (Ἀθηνᾶ ἀριθ. 3,176).

Τοιούτους ἔχων ὁ Τσίλλερ βοηθοὺς καὶ συμπράκτορας ὁσημέραι καθίστατο πρὸς τὴν ἀρχὴν αὐθαδέστερος, ῥίπτων ἐπὶ ταυτοῦ πλέον τοὺς ὀγκωδεστάτους λίθους αὐτοῦ ὅπου ἔφθανε. Δεκάκις τοὐλάχιστον ἀπηυθύνθη ἀλληλοδιαδόχως ἡ Πρυτανεία πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀστυνομίας, πρὸς τὸ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τμῆμα τοῦ μηχανικοῦ, πρὸς τὸ ὑπουργεῖον αὐτό. Ἰδοὺ δὲ ἓν ἐκ τῶν πολλῶν πρὸς τὴν διοικητικὴν ἀστυνομίαν ἐγγράφων, δι' οὗ τοὐλάχιστον ἀποδείκνυται τί κυρίως ἐζήτει ἡ Πρυτανεία.

Πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς διοικητικῆς ἀστυνομίας.

2,699
790

Καὶ αὖθις ἀναγκαζόμεθα νὰ γράψωμεν πρὸς ὑμᾶς Κ. Διευθυντὰ περὶ τῆς ἀπὸ τῆς πλατείας, καὶ μάλιστα τοῦ πλαγίου ἀνατολικομεσημβρινοῦ δρόμου τοῦ Πανεπιστημίου ἄρσεως τῶν σεσωρευμένων μαρμάρων τῆς Σιναίας ἀκαδημίας· καθότι ἄνευ τῆς μερικῆς τοὐλάχιστον καθαρίσεως τοῦ δρόμου τούτου δὲν δύναται ὁ ἀρχιτέκτων ἡμῶν νὰ ἰσοπεδώσῃ τὸν δρόμον διὰ τὰ λιθοστρώματα· δὲν δύνανται δὲ καὶ αἱ ἅμαξαι νὰ διέρχωνται ἐλευθέρως, νῦν μάλιστα ὅτε πρόκειται ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὰς γωνίας τοῦ Πανεπιστημίου νὰ τεθῶσιν αἱ λυχνίαι τοῦ ἀεριόφωτος.

Ἀπευθυνόμενοι ἐπανειλημμένως πρὸς ὑμᾶς περὶ τούτου Κ. Διευθυντὰ, πεποίθαμεν ὅτι ἐκπληροῦμεν καθῆκον ἡμῶν ἀπόλυτον, ὅπερ ὑμεῖς ἐκ τῆς θέσεως ὑμῶν φρονοῦμεν ὅτι θέλετε πρῶτος ἀναγνωρίσει. Εὐελπιζόμεθα δὲ ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ ὑπὲρ τῆς πολεως καὶ τοῦ Πανεπιστημίου πρόνοια ὑμῶν θέλει ὅσον οὔπω ἱκανοποιήσει τὴν ἔννομον ταύτην ἀπαίτησιν ἡμῶν.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 13 Σεπτεμβρίου 1863. Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς μάτην! τὰς νομίμους ταύτας τῆς Πρυτανείας παρὰ ταῖς ἀρχαῖς προσπαθείας παρέλυον αἱ φιλοπάτριδες ἐνέργειαι τῶν εἰλικρινῶν φίλων τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς νεολαίας αὐτοῦ, μέχρις οὗ τέλος πάντων ἀπελπισθεὶς, δι' ἰδίων ἐργατῶν μετὰ δυσαρεσκειῶν ἀνεκφράστων ἀπέσυρα τὰ μάρμαρα μέχρι τινὸς, ἵνα καταστήσω δυνατὰς τὰς περὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἐργασίας τοῦ ἀεριόφωτος. Ἀλλ' ὁ διευθυντὴς τῶν ἐργασιῶν τῆς Σιναίας ἀκαδημίας, ἐρεθιζόμενος ὑπὸ τῶν καλῶν φίλων τοῦ Πανεπιστημίου, προῆλθεν ἐπὶ τέλους καὶ μέχρις ὕβρεων πρὸς αὐτὸν τὸν διευθυντὴν τῆς ἀστυνομίας, διατάξαντα ἐπὶ τέλους αὐτὸν ἵνα μὴ φέρῃ νέα προσκόμματα εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ χρηστοήθης ἄρα οὗτος ἄνθρωπος διὰ τῆς ἀπὸ 27 Δεκεμβρίου 1863 ἀναφορᾶς του ἀπειλεῖ καὶ αὐτὸν τὸν διευθυντὴν τῆς ἀστυνομίας; ὅτι *ἂν ἡ διεύθυνσις ἔχῃ ὄρεξιν νὰ μετατοπίσῃ τὰ μάρμαρα, δυνάμει τῶν δικαίων του θὰ εὕρει αὐτὸς τὴν δύναμιν νὰ τὴν*

ἀναγκάσῃ νὰ τὰ μεταθέσῃ πάλιν εἰς τὴν προτέραν τῶν θέσιν»! Τοιαῦται αὐθάδειαι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ μένωσιν ἀκαταμήνυτοι· ὅθεν κατεμηνύθη ὡς ὑβριστὴς ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἀστυνομίας ὅτι *καθυβρίζει, περιφρονεῖ καὶ χλευάζει* τὴν ἀρχήν. Ἐδικάσθη εἰς τὸ πλημμελειοδικεῖον, καὶ διὰ τῆς ῥητορικῆς δεινότητος ἑνὸς καθηγητοῦ συναδέλφου μου, ἐσώθη τῆς τιμωρίας, *διὰ τὴν ἄγνοιαν δῆθεν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης.* (Ἀπόφασις Πλημμελειοδικῶν τῆς 17 Φεβρουαρίου 1864).

Ἰδοὺ φίλτατοι ἀναγνῶσται τίς ἐστιν οὗτος ὁ μάλα μοι γνωστὸς Τσίλλερ, ὁ *ἱκανὸς ἐνταῦθα ἀντικαταστάτης τοῦ Κ. Χάνσεν,* ὁ ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Κ. Καφταντζόγλου, ὅστις *δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι προθύμως ἤθελε δώσει πᾶσαν συνδρομὴν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ Πανεπιστημίου!!!*

Κρίνατε νῦν καὶ ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου, ὅπερ μετ' ἄκρας ἐξ ἀνάγκης παρενείραμεν ἀηδίας, πάντες ἐν πάσῃ ἀμεροληψίᾳ καὶ ἀπαθείᾳ, περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ ἀρχιτέκτονος!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Τὰ φορτικὰ καὶ ἀνοίκεια τῆς παρθένου κοσμήματα.

Ἡ ἀκμαία καὶ νεανικὴ φαντασία τοῦ ἡμετέρου τεχνίτου, ἐν τῇ ἀποπερατώσει τοῦ Πανεπιστημίου δὲν δημιουργεῖ παραβιάσεις μόνον τῶν κανόνων τῆς ξηρᾶς ἀρχιτεκτονικῆς, ἀλλὰ καὶ τρυφερωτέρων ἄλλων καὶ μᾶλλον ποιητικῶν αἰσθημάτων πενθίμως θρηνεῖ τὴν παραβίασιν καὶ βεβήλωσιν, εἰς ἣν ἡ κατάρατος ἡμῶν ἀγροικία καὶ σήμερον ἔτι ἀναισθητεῖ·

Ὀψὲ γὰρ αἰσθάνονται οἱ Κυμαῖοι·

Ὁποῖα δὲ νῦν καὶ τίνος ἕνεκεν τὰ Κροκοδείλου δάκρυα ταῦτα; διότι ἡ καλλιπάρειος καὶ εὐπάρυφος ἐκείνη *παρθένος,* ἣν ὁ Πρύτανις ἐτόλμησε καὶ νὰ ὀνομάσῃ ἐρείπιον, ἡ *περιμένουσα τὴν νυμφικὴν στολήν της πρὸς τὸν πρέποντα ὡραϊσμόν της, ἀντὶ*

τῆς ἁπλῆς καὶ καταλλήλου στολῆς ἐνεδύθη ὑπὸ χειρῶν ἀγροίκων κοσμήματα ἀνοίκεια καὶ φορτικὰ, πρὸς αἶσχος τῶν τὰ κοινὰ διεπόντων καὶ τῆς ἐπὶ τῆς καλλονῆς τῆς πόλεως ἐπιστατούσης ἐπιτροπῆς! Hinc illæ lacrymæ (ἐντεῦθεν τὰ δάκρυα)! Μὴ θρήνει ὅμως τοιοῦτον σκληρῶς τρυφερὲ καλλιτέχνα,

Οὐδὲν γὰρ θᾶσσον ξηραίνεσθαι δακρύου.

Ἄφες τοιαύτην παρθένον ἀγνώμονα, ἥτις τοὺς ῥύπους αὐτῆς καὶ τὰ ῥάκη καὶ τοὺς φθεῖρας ἀπέβαλεν, ἵνα καταστῇ τοιούτῳ φιλοκάλῳ τεχνίτῃ ἀπεχθὴς καὶ δυσάρεστος! Ἂν ἡ *ἀτοτερατωθεῖσα* αὕτη παρθένος ἀναισθητῇ εἰς τοιαύτην ἀγάπην, τῆς Νουβίας καὶ Ἀβυσσινίας αἱ φθειριῶσαι ἐκεῖναι καὶ βορβορόχριστοι Εὖαι ἀνοικταῖς ἀγκάλαις βεβαίως θέλουσι σὲ δεξιωθῆ! Ἴσως δ' ἐκεῖ εἰς τὰς καλλιτεχνικὰς ταύτας εὐδαίμονας χώρας εὑρεθῇ κἀί τις Ἀβυσσινὸς Ἀετίων, διὰ τῆς γραφίδος αὐτοῦ ν' ἀποθανατίσῃ καὶ τοὺς καλλιτεχνικοὺς γάμους τοῦ ἀρχιτέκτονος καλλιτέχνου μετά τινος τοιαύτης καλλιτέχνου παρθένου· καὶ ἴσως ἡ νέα αὕτη καλλιτεχνικὴ ζωγραφία εὕρῃ νέον τινὰ Ἀβυσσινοδίκην Προξενίδαν, ἵνα δώσῃ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ τὴν παρθένον του τῷ καλλιτέχνῃ ζωγράφῳ εἰς γάμον (α).

Οἱ συγκινητικοὶ οὗτοι θρῆνοι τοῦ ἡμετέρου ἀρχιτέκτονος, ἐπὶ τῇ μετεμφιέσει τῆς γνωστῆς ἐκείνης εὐπαρύφου παρθένου αὐτοῦ, δὲν εἶναι νέοι φίλτατοι ἀναγνῶσται. Τὰ καλλιτεχνικὰ αὐτοῦ δάκρυα ἤδη ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς τοῦ ἔτους 1864 χύνονται ἐπὶ τούτῳ, ὡς ἐκ τῆς ἑξῆς περικοπῆς γνωστῆς τινος ἐφημερίδος ἐπὶ ὡρισμέναις τισὶ συμπαθείαις καὶ σχέσεσι, σαφῶς καταφαίνεται, ἐφημερίδος μὴ συγκαταριθμουμένης, ὡς εἰκὸς, εἰς *τὰ ὄργανα τῆς παρούσης ἑλληνικῆς ἐπιπολαιότητος.*

« Διερχόμενοι προχθὲς ἀπὸ τῆς βορείας πτέρυγος τοῦ Πανεπι-

(α) Καὶ τί σοι τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους λέγω σοφιστὰς καὶ συγγραφέας καὶ λογογράφους, ὅπου καὶ τελευταῖα ταῦτα καὶ Ἀετίωνά φασι τὸν ζωγράφον, συγγράψαντα τὸν Ῥωξάνης καὶ Ἀλεξάνδρου γάμον, εἰς Ὀλυμπίαν καὶ αὐτὸν ἀγαγόντα τὴν εἰκόνα ἐπιδείξασθαι, ὥστε Προξενίδαν, Ἑλλανοδίκην τότε ὄντα, ἡσθέντα τῇ τέχνῃ, γαμβρὸν ποιήσασθαι τὸν Ἀετίωνα; Λουκιαν. Πρόδ. ἢ Ἀετίων 4.

στημίου παρετηρήσαμεν μετὰ θαυμασμοῦ, ὅτι κατὰ τὸ γινόμενον κονίαμα τῶν τοίχων, ἀλείφουσι καὶ τὸ ἐκ καθαρωτάτου πεντελησίου λίθου ἀέτωμα δι' ἐλαιοβαφῶν ἐπὶ τῷ βαρβαρικώτερον! Περίεργοι νὰ μάθωμεν τίνες ἦσαν οἱ τῆς καλαισθησίας ταύτης βαναυσοτέχναι, ἠκούσαμεν, ὅτι τὸ κονίαμα καὶ τὸν χρωματισμὸν ἐνεργεῖ αὐτὸς ὁ Κ. Πρύτανις ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐξουσίας ». κλ. κλ. Τί δυνάμεθα εἰς τῶν σοφῶν ἡμῶν ἐπικριτῶν τὰς καλλιτεχνικὰς ταύτας παρατηρήσεις περὶ χρωματισμοῦ τοῦ μαρμάρου καταλληλότερον ν' ἀντιτάξωμεν; Ἴσως τὴν παντελῆ σιωπήν! Καὶ ταύτην πραγματικῶς ἀντετάξαμεν, ὅτε τὰ πράγματα δὲν ἐπέτρεπον περιττοὺς καὶ ματαίους λόγους. Νῦν ὅμως ὅτε ταῦτα δὲν ζημιοῦνται διὰ τῶν λόγων, ἐπιτρέπεται ἴσως ἡμῖν, ἵνα ἀπὸ καρδίας οἰκτείρωμεν καὶ διὰ τοῦ λόγου τοὺς σοφοὺς ἡμῶν τούτους ἀρχαιολόγους ἐπικριτὰς, βαρβάρως κηρύττοντας βάρβαρον, ὡς ἀληθεῖς μεσαιωνικοὶ βάρβαροι, ἐν μέσαις Ἀθήναις σήμερον, τὸν κυριώτατον καὶ κάλλιστον ἀρχιτεκτονικὸν κόσμον τῶν καλλίστων τῶν ἀρχαίων οἰκοδομῶν. Μετὰ τὰς σπουδαιοτάτας καὶ ἀφθόνους ἐν τόπῳ ἀνακαλύψεις τῶν διασημοτάτων περιηγητῶν, τεχνιτῶν καὶ ἀρχαιολόγων, οἷοι φέρ' εἰπεῖν οἱ Akerblad, Dodwel, Stackelberg, Bronsted, Leake, Cockerelle, Huyot, Luines, Hittorf, Raoul Rochetée, Letronne, Quatre Mère de Quincy κτλ. κτλ. δι' ὧν δὲν εἶναι πλέον σήμερον αἴνιγμα μυρία τῶν ἀρχαίων χωρία, τὸν χρωματισμὸν τῆς Πεντελησίας καὶ Παρίας λύγδου προϋποτιθέντα, ἐν οἷς οἱονεὶ πέτρα σκανδάλου ἦν μεταξὺ τῶν ἀρχαιοτέρων κριτικῶν καὶ τὸ ἑξῆς τῆς Ὑψιπύλης τοῦ Εὐριπίδου τεμάχιον·

Ἰδοὺ πρὸς αἰθέρ' ἐξαμιλλῶνται κόραι,
γραπτοὺς ἐν αἰετοῖσι προσβλέπειν τύπους.

Κατόπιν λέγω ἁπάντων τούτων τὸ ν' ἀμφισβητῇ τις σήμερον τὸ νῦν πασίγνωστον τοῦτο τῶν ἀρχαίων ἔθιμον, εἶναι κατὰ ἀλήθειαν ἀσύγγνωστος βαρβαρότης. Il est maintenant, λέγει ὁ σοφώτατος Λετρὼν, démontré que les Grecs dans tous tes temps, mais surtout aux epoques les plus florissantes de l'art, ont appliqué la couleur aux productions dans la statuaire comme aux mo-

numens de l'architecture ; . . . . et que leurs grands edifices, même ceux de marbre, etaient coloriés, tant a l'intérieur qu'à l'exterieur, dans quelques unes de leurs parties principales». (Lettres d'un Antiquaire a un Artiste κλ. σελ. 9).

Τὰ ἐν Γαλλίᾳ ὑπάρχοντα σήμερον τεμάχια τῆς ζωοφόρου τοῦ Παρθενῶνος, τὰ ἀνάγλυφα τοῦ ναοῦ τοῦ Θησέως, ἡ ζωοφόρος τοῦ ἐν Φιγαλείᾳ ναοῦ τοῦ ἐπικουρείου Ἀπόλλωνος, τὰ ἀγάλματα τῶν ἀετῶν τοῦ ἐν Αἰγίνῃ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ ὀροφὴ τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως, αἱ μετόπαι τοῦ ναοῦ τῆς Σελινοῦντος, εἶναι σήμερον ἀναντίῤῥητοι ἀποδείξεις τῆς πλάνης τῶν νεωτέρων, ἀναγκασθέντων νὰ ὁμολογήσωσιν ἐπὶ τέλους «ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ μέχρι τινὸς ἐθεώρουν ὡς βάρβαρον, ἦν γενικὸν παρὰ τῷ λαῷ, ᾧπερ ἡ φύσις ἐδωρήσατο τὸ καθαρώτατον καὶ λεπτότατον αἴσθημα τοῦ καλοῦ εἰς πάντα τὰ εἴδη». (ὅρα αὐτόθ. σελ. 10. καὶ Raoul Rochette sur la peinture sur mur σελ. 1. ἑξ.)

Ἀρκεῖ ταῦτα ἵνα μὴ καὶ γέλωτα ὀφλισκάνωμεν τοῖς σπουδαίοις, ἐπὶ πλέον ὡς χυδαῖοι ἐνδιατρίβοντες εἰς τὰ πασίγνωστα καὶ τὰ τετριμμένα.

Ἐντεῦθεν ὅμως, ὅτι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὁ χρωματισμὸς τοῦ μαρμάρου ἐστὶ σήμερον ἀναμφισβήτητον γεγονός, δὲν ἕπεται βεβαίως, ὅτι καὶ ὁ χρωματισμὸς τῶν μαρμάρων τοῦ Πανεπιστημίου δὲν δύναται νὰ ᾖναι *φορτικὸς καὶ ἀνοίκειος ὑπὸ χειρῶν ἀγροίκων ἐντεθειμένος*. Τοῦτο δὲ νῦν κατ' ἀμφότερα ταῦτα λεπτομερέστερον ἐξετάσωμεν.

Ὅτε ὁ Κ. Χάνσεν ἐγκατέλιπε τὴν Ἑλλάδα, ἀφῆκε τὴν μίαν τοῦ Πανεπιστημίου πτέρυγα ἐντελῶς τετελειωμένην κατά τε τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ποικιλίαν, ἀντιγραφεῖσαν ἐκ τῶν καλλίστων ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων τοῦ Παρθενῶνος καὶ Ἐρεχθείου. Αὐτὸς δὲ ὁ κοινὸς ἀνθρώπινος λόγος ὑπαγορεύει, ἵνα, ὅταν πρόκειται περὶ ἐξακολουθήσεως τῆς διακοσμήσεως κτιρίου τινὸς, ἡ διακόσμησις αὕτη ἀπομιμηθῇ ἀκριβῶς τὴν ἤδη ὑπάρχουσαν, χάριν τῆς ἑνότητος καὶ τῆς ἁρμονίας. Τὴν κοινοτάτην δὲ ταύτην τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἀπαίτησιν, καὶ ταύτην ἀρνεῖται ἡμῖν ὁ λογικώτατος ἀρχιτέκτων, τοῦτο κἂν μὴ συλλογιζόμενος, ὅτι τὰ ἀρχαῖα καὶ νέα ἐξωτερικὰ τοῦ κτιρίου κο-

σμήματα ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας ὑπάρχοντα, δύνανται ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ νὰ ἐξελέγξωσι τὴν τυφλότητα τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας του. Ἀγνοεῖ δὲ προτέτι ὁ ἄνθρωπος, ὅτι τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ταῦτα κοσμήματα τοῦ Πανεπιστημίου, πρὶν ἢ ἐφαρμοσθῶσιν ὑπεβλήθησαν παρὰ τῆς Πρυτανείας *ἐκ περισσοῦ* εἰς τὴν τεχνικὴν ἐξέλεγξιν ἀνδρῶν εἰδικωτάτων περὶ τὸν κλάδον τοῦτον τῆς γραφικῆς.

Ἰδοὺ δὲ τὰ περὶ τούτου ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς Πρυτανείας.

300
185

Πρὸς τὸν ἀρχιτέκτονα Κ. Βουλαγγέρον

Ἡ Πρυτανεία τοῦ Ε. Π. ἔχουσα πεποίθησιν εἰς τὴν τέχνην, καὶ εἰς τὸ ἀνεπτυγμένον αἴσθημα τῆς καλαισθησίας ὑμῶν, παρακαλεῖ ὑμᾶς ἵνα εὐαρεστηθῆτε νὰ ἐπιθεωρήσητε τὰ παραδείγματα τῶν κοσμημάτων τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, καὶ διακοινώσητε ἡμῖν τὰς τεχνικὰς ὑμῶν παρατηρήσεις, περὶ τῆς ὀρθότητος ἢ τῆς ἀτελείας ἢ καὶ τῆς βελτιώσεως αὐτῶν περὶ τὴν ἐφαρμογὴν, ὅπως διατάξωμεν συμφωνως πρὸς τὰς παρατηρήσεις ὑμῶν, τὴν τροποποίησιν ἢ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐργασίας, ἥτις ὀφείλει εἶναι κατὰ πάντα τελεία καὶ τῇ ἀρχαίᾳ παρεμφερής.

Δέξασθε κτλ.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 1. Μαΐου 1864.

Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον πρὸς τοὺς ΚΚ. Λάντζαν καὶ Πρινόπουλον τοὺς ζωγράφους τοῦ μεσοδόμου.

296
189

α Παρακαλεῖσθε Κύριοι ἵνα ἐξετάσητε κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης ὑμῶν, ἂν τὰ ἤδη ἐπιτεθειμένα τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων καὶ τῶν ζωνῶν τοῦ Πανεπιστημίου κοσμήματα, ὡς γίγνονται ἔχουσι καλῶς, ἢ πρέπει κατά τι νὰ τροποποιηθῶσι ἢ ὅπως δηποτε νὰ βελτιωθῶσιν, ἵνα ὦσι κατὰ πάντα σύμφωνα τοῖς ἀρχαίοις. Ἔχοντες πεποίθησιν οὐ μόνον εἰς τὴν τέχνην ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ζῆλον ὑμῶν

καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν αἴσθημα, ἐλπίζομεν, ὅτι αἱ παρατηρήσεις ὑμῶν ἔσονται ἡμῖν πολλοῦ λόγου ἄξιαι πρὸς ὁδηγίαν ἡμῶν διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 30 Ἀπριλίου. 1864.

Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον περὶ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν καθηγητὴν τῆς χημείας Κ. Ξ. Λάνδερερ.

295
182

Παρακαλεῖσθε Κύριε Καθηγητὰ ἵνα ἐξετάσητε τὴν φύσιν τῶν χρωμάτων τῶν τοιχογράφων τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἀναφέρητε ἡμῖν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν ἡμῶν, ὅπως διατάξωμεν αὐτοὺς νὰ συμμορφωθῶσιν ἀκριβῶς πρὸς τὰς ὁδηγίας ὑμῶν. Πρὸ πάντων δὲ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἵν' ἀποφανθῆτε ἂν ὁ δι' ἐλαίου χρωματισμὸς ἦναι διαρκὴς, καὶ τίνι τρόπῳ δυνάμεθα νὰ τύχωμεν τοῦ βεβαίου τούτου ἀποτελέσματος. Ἔτι δὲ ἐπιστήσατε τὴν προσοχὴν ὑμῶν καὶ εἰς τὸ πρασινωπὸν χρῶμα, δι' οὗ ἐπιχρίουσιν οἱ αὐτοὶ τοιχογράφοι τοὺς τοίχους, ἂν ἔχῃ καὶ τοῦτο τὰ προσόντα τῆς διαρκείας καὶ σταθερότητος.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 30 Ἀπριλίου 1864.

Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ καθηγητοῦ τούτου πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον.

Ἀριθ πρωτ. 301.

Πρὸς τὴν Πρυτανείαν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Συνεπείᾳ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 295 ἐγγράφου τῆς Πρυτανείας, δι' οὗ προκαλοῦμαι ἵνα ἐξετάσω τὸν ἐξωτερικὸν χρωματισμὸν τοῦ καθιδρύματος τοῦ Πανεπιστημίου, λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω πρὸς ὑμᾶς Κύριε Πρύτανι, ὅτι παρατηρήσας καὶ ἐξετάσας μετ' ἐπιστασίας, τὰ χρώματα τὰ ὁποῖα ὁ ἐργολάβος ἐφαρμοζει εἶναι μεταλλικῆς φύσεως, μὴ ὑποκείμενα εἰς ἀλλοιώσεις ἢ ἀποχρωματισμὸν

διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τοῦ ὕδατος· ὅθεν εἶναι χρώματα ἀνεξίτηλα καὶ διαρκῆ. Πρὸς τούτοις ἐσυμβούλευσα τὸν ἐργολάβον νὰ προσθέσῃ πρὸς τὸ βερνίκιον ὅπερ ἐφαρμόζει διὰ τὰ ἐλαιοχρώματα, ποσὸν βερνικίου κοπάλης, ὥστε ν' ἀποκατασταθῶσι τὰ χρώματα αὐτὰ διαρκέστερα καὶ στιλπνότερα. Τοῦτο δὲ ὁ ἐργολάβος εὐχαρίστως παρεδέξατο.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 2. Μαΐου 1864.

Εὐπειθέστατος

Ξ. ΛΑΝΔΕΡΕΡ.

Τίς δ' ἐστιν ὁ Κ. Boulanger; ἐκεῖνος, ὃν ἀποκαλεῖ σήμερον ὁ ἡμέτερος ἀρχιτέκτων *γάλλον ἔμπορον πωλοῦντα ὡς ἑλληνικὰ πράγματα ξενικοῦ δυσρύθμου καὶ φορτικοῦ χαρακτῆρος* (α)! *ἄλλοτε δὲ, διακεκριμένον γάλλον καλλιτέχνην, ἀρχιτέκτονα Φ. Βουλαγγέρον, γνωστὸν καὶ ἐν Ἀθήναις διὰ τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν τοῦ ὑπὸ τῆς ῥωσσικῆς κυβερνήσεως ἐπισκευαζομένου ναοῦ τοῦ Νικοδήμου, ὅστις προσεκλήθη ὡς κριτὴς τῆς φιλοπονίας τῶν μαθητῶν τοῦ πολυτεχνείου κατὰ τὸ* 1855. *ἐκεῖνος οὗ τοὺς λόγους ἄλλοτε καθὰ ἀμερολήπτου δικαστοῦ, ἀνέφερεν ὡς σπουδαίας ἑαυτοῦ συστάσεις!*

Τίς δ' ἐστιν ὁ Κ. Λάντζας; *Καλλιτέχνης ζωγράφος Ἰταλὸς*, ὃν αὐτὸς προσεκάλεσε καὶ κριτὴν ἐν τῷ Κοντοσταυλείῳ διαγωνίσματι τῶν ἔργων τῶν μαθητῶν τοῦ Πολυτεχνείου κατὰ τὸ ἔτος 1857! Τίς δὲ ὁ Κ. Πρινόπουλος; ὁ ἄριστος τῶν ἡμετέρων τοιχογράφων, ὁ ὑπὸ *τὰς ἀμέσους ὁδηγίας τοῦ Κ. Χάνσεν κοσμήσας ἐξωτερικῶς τὴν τετελειωμένην τοῦ Πανεπιστημίου πλευράν*! Πάντῃ δὲ περιττὸν ἵνα τι περὶ τοῦ ἡμετέρου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καθηγητοῦ τῆς χημείας Κ. Ξ. Λάνδερερ εἴπωμεν, γνωστοῦ παντὶ τῷ ἐπιστημονικῷ τῆς Εὐρώπης κόσμῳ.

Τί πλέον τούτου ἠδύνατο ἐνταῦθα νὰ πράξῃ ὁ Πρύτανις; ἐγὼ

(α) Τὰς πολυφώτους δηλαδὴ λυχνίας, δι' ἃς ἀχαρακτηρίστως παραμορφῶν καθαροὺς ἀριθμοὺς, λέγει ὅτι ἐδαπανήθησαν 8,000 δραχμαὶ, ἐν ᾧ αἱ ὀκτὼ χιλιάδες αὗται δραχμαὶ ἐδόθησαν διὰ σύμπασαν τὴν δαπάνην τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀεριόφωτος ἐν τῷ μεσοδόμῳ. Ὅρα τὰ κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν κλ. σελ. 38—39.

τυλάχιστον δὲν γνωρίζω ἄλλο, εἰμὴ διὰ τῆς ἀστυνομίας νὰ σύρῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα, ὅστις ἠρνήθη τότε ἀπρεπῶς τὴν ὑπηρεσίαν του, νῦν δὲ ἔτι ἀπρεπέστερον ὑβρίζει καὶ συκοφαντεῖ τοὺς παρασχόντας αὐτὴν προθύμως.

Ἰδοὺ φίλτατοι ἀναγνῶσται τίνα εἰσὶ τὰ *φορτικὰ καὶ ἀνοίκεια τῆς παρθένου ταῦτα κοσμήματα*! Ἰδοὺ ποῖαι εἰσὶν αἱ *ἀγροῖκοι χεῖρες αἱ θεῖσαι ταῦτα αὐτῇ πρὸς αἶσχος τῶν τὰ κοινὰ διεπόντων καὶ τῆς ἐπὶ τῆς καλλονῆς τῆς πόλεως ἐπιστατούσης ἐπιτροπῆς*!!!

Πλὴν δὲν ἔχει ἐξ ἄλλου καὶ ἄδικον ὁ δεινὸς καλλιτέχνης νὰ μὴ γνωρίζῃ πλέον τὴν παλαιὰν παρθένον αὐτοῦ! Ἡ *κατάλληλος πρὸς γάμον στολή της*, τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον προηγούμενον κόσμημά της, ἀφῃρέθη ἤδη πραγματικῶς ἀπ' αὐτῆς. Τί δ' ἔστι τοῦτο; τὰ ἀναγκαῖα, τὰ οὐρητήρια, οἱ ἀπόπατοι! Προσερχόμενος νῦν ὁ καλλιτέχνης νυμφίος τῇ νύμφῃ αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ εἴπῃ πλέον αὐτῇ· « Ὀπίσω σου δραμοῦμαι εἰς ὀσμὴν μύρων σου. Ὅλη καλὴ ἡ πλησίον μου καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί. Ὀσμὴ ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα. Ἐξεγέρθητι Βορρᾶ καὶ ἔρχου Νότε, διαπνεῦσαι κῆπόν μου, καὶ ῥευσάτωσαν τὰ ἀρώματά σου »!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'.

Ἡ στέγη καὶ τὰ ἀλεξικεραύνια.

Α'. Τὰ Ἀλεξικεραύνια.

Ἤδη καιρὸς ἵνα παρακολουθήσωμεν κατὰ πόδα τὸν κατάσκοπον ἀρχιτέκτονα, λάθρα εἰσδύοντα εἰς τὸ κτίριον, οὐχὶ ὡς ὁ κύριος ἢ ὁ φίλος διὰ τῆς θύρας καὶ κλίμακος, ἀλ' ὡς ὁ ἐπιτηδειότατος νυκτοκλέπτης δ ἀ τῆς στέγης καὶ τῶν κεραμίδων αὐτοῦ. Ὅτε ὁ νόμος το καθῆκον καὶ ἡ τιμὴ προσεκάλει αὐτὸν εἰς τὸ κτίριον, ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων ἐσιώπα, ἐκρύπτετο, ἐφοβεῖτο! νῦν

δὲ, ὅτε ταῦτα πάντα τὸν ἀποβάλλουσι καὶ τὸν ἀπωθοῦσι, αἴφνης καὶ ἀπροσδοκήτως πηδᾷ ὡς ὁ ψευδοπροφήτης ἐκεῖνος τῆς Χαλιμᾶς διὰ τοῦ μηχανικοῦ *σεντουκίου του* εἰς τὴν στέγην τοῦ Πανεπιστημίου, ἵνα δι' αὐτῆς ἐπιβούλως εἰςδύσῃ εἰς τῆς ὡραίας Ζουλιμᾶς τοὺς θαλάμους καὶ δώματα. Οὐδεὶς ὅμως ἐνταῦθα ὁ κίνδυνος· διότι ὁ ἄγρυπνος ὀφθαλμὸς τοῦ κυρίου παρακολουθεῖ τοῦ κατασκόπου τὰ ἐλάχιστα διαβήματα.

Ἐπὶ τῆς στέγης λοιπὸν ταύτης ἤδη ἱστάμενος ἐρωτᾷ οἱονεὶ ὁ κλέπτης τὸν κύριον· Διατί ἐπὶ τοῦ ἰωνικωτάτου τούτου ναοῦ δὲν ἐφρόντισας νὰ στήσῃς πρεπόντως ἀλεξικέραυνα, ἵνα σώσῃς αὐτὸν ἐκ τοῦ οὐρανίου πυρός; Διατί δὲν ἔσπευσας ν' ἀσφαλίσῃς, ὡς οἱ προηγούμενοι σωτῆρες Πρυτάνεις φιλοστόργως τὸ τέκνον των, ἀπὸ *τῶν οὐρανίων ἐχθρῶν του*; Διατί σιγῇ παρέλειψας τὰς τοσαύτας ἐπὶ τῶν ἀλεξικεραύνων προηγουμένως *ἀμίσθως* ἐκτελεσθείσας ἐργασίας τῶν ἐπιτροπῶν, ἐν αἷς ἐγὼ ἤμην τὸ κυριώτατον μέλος; Διατί ἀπεσιώπησας τὰς *ἀμίσθους* τῆς στέγης κα ταμετρήσεις μου; Τοιαῦται εἰσὶν αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ θρῆνοι τοῦ νέου τούτου προφήτου τοῦ Ἰσραὴλ, βοῶντος οἱονεὶ ἐν ἐρήμῳ ἀπὸ τῆς στέγης τῆς νέας αὐτοῦ Ἱερουσαλὴμ!

Ἐνταῦθα φίλτατοι ἀναγνῶσται οὐδεμία ὑπάρχει καταλληλοτέρα ἱκανοποίησις πρὸς τὸν νέον τοῦτον ψευδοπροφήτην τοῦ Βάαλ, κατηγοροῦντά με, ὅτι ἀπεσιώπησα καὶ ἀπέκρυψα ὑπὸ φθόνου βεβαίως τοὺς μόχθους καὶ πόνους τῶν προκατόχων πρυτάνεων συγκλήτων καὶ ἐπιτροπῶν, ἡ αὐτὴ ἡ ἐπίσημος ἱστορία τῶν ἀλεξικεραύνων, ἐξηγμένη αὐτολεξεὶ ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς συγκλήτου, ἐξ ἧς ὅμως θέλουσι πάντες πεισθῆ δυστυχῶς ὅτι φιλία μᾶλλον καὶ συμπάθεια πρὸς αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ φειδὼ πρὸς τὸ παρελθὸν ὑπηγόρευσαν καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μεταξὺ ἄλλων πολλῶν σιωπήν μου, ὅσῳ μάλιστα καὶ ἐπεπείσμην ἤδη ἱστορικῶς, ὅτι οἱ οὐράνιοι τοῦ Πανεπιστημίου ἐχθροὶ, δὲν εἶναι ὅσῳ ὑπὸ τῶν ἐπιγείων αὐτοῦ φίλων παρίστανται φοβεροὶ καὶ δεινοὶ, ἐν τῇ δυσμενείᾳ αὐτῶν ὑπάρξαντες πάντοτε τοσοῦτον ὀξεῖς καὶ ταχεῖς, ὅσῳ καὶ ἡ πρόνοια τῶν σωτήρων τοῦ Πανεπιστημίου, πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ ἀπ' αὐτῶν.

Ὅτε κατὰ τὸ 1841 ὁ ἀρχιτέκτων Χάνσεν ἐστέγασε τὴν δυ-

τικὴν πλευρὰν τοῦ Πανεπιστημίου, εἴτε διότι δὲν ἐθεώρησε τοὺς οὐρανίους αὐτοῦ ἐχθροὺς τοσούτῳ ἐπικινδύνους, εἴτε διότι ἴσως ἐσυλλογίσθη ὅτι ἐπὶ στέγης *ἰωνικωτάτου ναοῦ* ῥάβδοι σιδηραῖ καὶ κρεμάμενα σύρματα εἶναι γελοιογραφία, ἀφῆκε τὸ Πανεπιστήμιον εἰς τὴν προστασίαν αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν του, ἀφιερώσας αὐτὸ τῷ Πανελληνίῳ Ἀλεξικεραύνῳ Ὑψιβρεμέτῃ καὶ Τερπικεραύνῳ Διΐ, ὅστις χάριν τῆς προμάχου αἰδοίης παρθένου αὐτοῦ θυγατρὸς, ἔσωσεν αὐτὸ καὶ ἐφύλαξε κάλλιον πολλῶν ἐπιγείων φίλων, ἀλώβητον ἄτρωτον καὶ ἀνεπηρέαστον μέχρι τοῦ 1848, ὅτε ἡ πρόνοια τοῦ τότε Προμηθέως Πρυτάνεως ἔστησεν ἐπὶ τῆς στέγης αὐτοῦ δύο μόνα ἀλεξικέραυνα! δι' ὧν πρῶτον κυρίως ἐπέσυρε τοὺς ἀληθεῖς κινδύνους τῶν οὐρανίων δυνάμεων. Πρῶτον δὲ μετὰ τέσσαρα ἔτη, διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς ὑποθέσεως ὁ Πρύτανις τοῦ 1852, δι' ἐγγράφου αὐτοῦ τῆς 24 Ὀκτωβρίου, παρεκάλεσε τοὺς Καθηγητὰς τῆς φυσικῆς καὶ χημείας Κ. Βούρην καὶ Βενιζέλον, ν' ἀποφανθῶσιν ἂν οἱ δύο κεραυναγωγοὶ ἀρκῶσι νὰ προφυλάξωσι τὸ κατάστημα ἀπὸ τῶν οὐρανίων ἐχθρῶν του, ἢ πρέπει νὰ ὁπλισθῇ κατ' αὐτῶν, καὶ δι' ἄλλων τοιούτων ὅπλων ἀμυντηρίων. Ἡ σύγκλητος μετὰ ἓν ἔτος τὴν 16 Ἰουνίου 1853 παραδεξατο, ὅτι πρέπει νὰ στηθῶσιν ἐπὶ τῆς στέγης δύο ἕτεραι τοιαῦται φοβεραὶ πανοπλίαι. Μετὰ ἓν δὲ πάλιν ἔτος, διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς ὑποθέσεως ἡ κατασκευὴ αὐτῶν ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 12ης Μαΐου 1854. Μετὰ πέντε μῆνας κατεσκευάσθησαν πραγματικῶς, καὶ ἀντὶ δύο παρουσιάσθησαν ἐν τῇ συγκλήτῳ τὴν 13 Ὀκτωβρίου ἓξ μάλιστα κεραυναγωγοὶ, κατασκευασθέντες ὑπὸ τοῦ Βαϊσεμβὰχ διὰ δραχμὰς 1200, οἵτινες καὶ ἐστήθησαν ἐντελῶς παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῶν θέσει. Μετὰ ἓν πάλιν ἔτος τὸ 1855, ἀφ' οὗ δηλαδὴ ἐστήθησαν ἤδη, ὁ Πρύτανις διώρισεν ἐπιτροπὴν ἵνα ἐξετάσῃ ἐπιτοπίως, ἂν καλῶς οἱ κεραυναγωγοὶ κατεσκευάσθησαν καὶ ἐτοποθετήθησαν. Αὕτη δὲ ἀπεφήνατο ὅτι, α τὰ ἀλεξικεραύνια ταῦτα κατεσκευάσθησαν κατὰ τοὺς γνωστοὺς εἰς τὴν Εὐρώπην, μέχρι τοῦδε κανόνας τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ὅτι οἱ κανόνες οὗτοι ἐτροποποιήθησαν κατὰ τὰς γενομένας *τὸν παρελθόντα μῆνα* παρατηρήσεις παρὰ διαφόρων ἐπιτροπῶν. Ἑπομένως κατὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας τῶν ἐπι-

τροπῶν τὰ στηθέντα ἀλεξικεραύνια ἔχουσιν ἐλλείψεις. Ἡ δὲ σύγκλητος, καίπερ παραδεξαμένη τὰς παρατηρήσεις ταύτας τῆς ἐπιτροπῆς ὡς σοφὰς, ἀπεφάσισεν ὅμως μὴ φοβουμένη ὡς φαίνεται τοσοῦτον τοὺς οὐρανίους τοῦ Πανεπιστημίου ἐχθρούς, ἵνα μείνωσιν οἱ ἠλεκτραγωγοὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ἔχουσι, νὰ καταδυθῶσι δὲ μόνον τὰ ὀκτὼ σύρματα εἰς δύο *φρεάτια* κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπῆς. Τρία ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰσέτι ὁλόκληλα ἔτη παρῆλθον, καὶ οἱ οὐράνιοι ἐχθροὶ τοῦ Πανεπιστημίου μεθ' ὅλας ταύτας τὰς κατ' αὐτῶν ὑπονοίας οὐδὲν ἐπεβουλεύσαντο κατὰ τοῦ κτιρίου. Τὴν δεκάτην δὲ Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1858, ὁ Πρύτανις παρεκάλεσε τὸν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὡς ἤδη εἴρηται, διορισθέντα Κ. Καφταντζόγλουν ὡς ἀρχιτέκτονα τοῦ Πανεπιστημίου, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς καταστάσεως *τῶν συρμάτων, ἅτινα ἐξεχώσθησαν ἐκ τῆς καταβιβάσεως* τῆς πλατείας. Οὗτος δὲ ἐντεῦθεν ποιούμενος ἐπίσημον ἔναρξιν τῶν ὑψηλῶν ἀρχιτεκτονικῶν καθηκόντων του, ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς νεωτάτης ἐπιστήμης ἐδογμάτισεν, ὅτι τὰ σύρματα πρέπει νὰ καταδυθῶσιν οὐχὶ εἰς φρεάτια ἀλλ' εἰς φρέατα! ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς καταδύσεως πρέπει ν' ἀποφανθῶσιν οἱ καθηγηταὶ τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν! οἵτινες μόνοι εἶναι ὡς φαίνεται εἰς κατάστασιν νὰ γινώσκωσι τὸ arcanum τοῦτο τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης! Ποῦ εἶσαι Βιτρούβιε νὰ θαυμάσῃς τὰς φυσικὰς τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος γνώσεις, σὺ ὁ ἀπαιτῶν παρ' αὐτοῦ, ὅτε μάλιστα αὗται δὲν ἐκυλίοντο οὕτως εἰπεῖν εἰς τὰς ὁδοὺς ὡς τὴν σήμερον, γνῶσιν σπουδαίαν τῶν νόμων τῆς φύσεως *πολλῶν ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ παρεμβαλλομένων φυσικῶν προβλημάτων*, quam necesse est studiosius novisse, quod habet multas et varias quæstiones naturales! Τὴν 17 Ὀκτωβρίου 1859 ἡ περὶ τοῦ τρόπου τῆς καταδύσεως σχηματισθεῖσα ἐπιτροπὴ ἀπεφήνατο ἵνα τὰ σύρματα *καταδυθῶσιν εἰς βόθρους ἀνθράκων, καὶ καταλήγωσιν εἰς φρέατα!* Κατὰ ταῦτα ἄρα ἔπρεπε νὰ ἐξορυχθῶσι πλείους ἢ εἷς βόθροι ἀνθράκων καὶ φρέατα· διότι ἐξ ἧς ὀκτὼ σύρματα κατέρχονται νῦν εἰς τὴν γῆν ἐκ τῆς στέγης· ἀλλ' ἡ σύγκλητος τὴν 13 Νοεμβρίου 1859 ἐνέκρινε τὴν ἐξόρυξιν ἑνὸς μόνου φρέατος (α)!

(α) Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὰ ἀξιώματα τῆς ἐπιστήμης δύο καὶ τρία σύρματα

Ἐρωτῶμεν δὲ νῦν τὴν σύγκλητον τοῦ 1858, ἐπίστευσεν ὡς ἀληθῆ καὶ σωτήριον διὰ τὴν οἰκοδομὴν, τῆς ἐπιτροπῆς τὴν γνωμοδότησιν ταύτην, ἢ ἐθεώρησεν αὐτὴν ὡς γελοίαν; Ἂν τὸ πρῶτον ὤφειλε νὰ διατάξῃ αὐθωρεὶ τὴν ἐξόρυξιν τῶν φρεάτων τούτων καὶ βόθρων· ἂν δὲ τὸ δεύτερον, δὲν ἔπρεπε νὰ ὑποβάλῃ τὸ Πανεπιστήμιον εἰς δαπάνας ματαίας, καταφρονοῦσα προσέτι τοιουτοτρόπως τῆς ἐπιστήμης, δι' ἐξορύξεως ἑνὸς ἁπλοῦ καὶ μόνου φρέατος ἐντελῶς περιττοῦ, τῶν ἄλλων συρμάτων ἔργῳ βεβυθισμένων ἁπλῶς εἰς τὴν γῆν.

Μετὰ ὀκτὼ δὲ μῆνας τοῦ ἐπιόντος ἔτους 1859 τὴν 19 Μαΐου, ὁ Πρύτανις ἀνεκοίνωσε πρὸς τὴν σύγκλητον τὸ χαρμόσυνον γεγονὸς, ὅτι εἰς τὸ ἐξορυχθὲν φρέαρ, εὑρέθη εἰς βάθος μέτρων 9 ½ ἄφθονον ὕδωρ *ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρου*, καὶ δύνανται *νὰ τεθῶσι τὰ σύρματα τῶν κεραυναγωγῶν*. Ποῖα ἐρωτῶμεν σύρματα καὶ πόσα σύρματα; Πάντα δηλαδὴ ἐξ ἁπάσης τῆς περιφερείας τοῦ καταστήματος νὰ συγκαταδυθῶσιν *ὡς ἔχουσιν* εἰς τὸ φρέαρ τοῦτο χωρὶς ν' ἀλλάξῃ ὅλον τὸ σύστημα; ἢ μόνον τὸ σύρμα τὸ πλησιέστερον νὰ βυθισθῇ εἰς τὸ φρέαρ; Τὸ πρῶτον φαίνεται τοσοῦτον ἄτοπον διά τε κατασκευὴν καὶ τὴν ἔκτασιν τοῦ κτιρίου, ὥστε πιστεύομεν ὅτι, διὰ τοῦ πληθυντικοῦ τούτου ἀριθμοῦ τῶν συρμάτων, δὲν ἐφρόνει τοῦτο ὁ Πρύτανις· τὸ δεύτερον ἄρα εἶναι τὸ λογικώτερον, ἀλλὰ τί ὠφελεῖ ἓν ἢ δύο καὶ τρία σύρματα βεβυθισμένα εἰς τὸ σωτήριον ὕδωρ, ἂν ἡ ἐπιστήμη διατάσσῃ ἵνα πάντα ὦσιν βεβυθισμένα εἰς φρέατα; Πάσας ὅμως εὐτυχῶς τὰς ἀπορίας ταύτας ἔλυσεν ἄριστα ἐπὶ τέλους τὸ πρακτικώτατον καὶ σοφώτατον πάντων ἀξίωμα dolce far niente. Πλὴν εἶναι τάχα καὶ ἀληθὲς ὅτι ἡ κατάδυσις τῶν συρμάτων εἰς τὰ φρέατα εἶναι ἡ μόνη σωτήριος; Πολλοὶ σοφοὶ φυσικοὶ

δύνανται νὰ βυθισθῶσιν εἰς ἓν φρέαρ, οὐχὶ ὅμως βεβαίως ὡς ἔχουσι νῦν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τὰ σύρματα, τὸ Πανεπιστήμιοο τοὐλάχιστον κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ἔχῃ πρὸς τοῦτο τρία ἢ δύο τοὐλάχιστον φρέατα. Ἄρα ἐξ ἀνάγκης ἔπρεπε νὰ ἀνοιχθῶσιν ἕτερα δύο φρέατα· καθότι φρέαρ τι ἐν τῇ μεσημβρινῇ ἀνατολικῇ γωνίᾳ τῆς νοτίας αὐλῆς τοῦ Πανεπιστημίου ὑπάρχον, δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς τὴν κατάδυσιν συρμάτων, τοῦ ὕδατος αὐτοῦ χρησίμου ὄντος καθ' ἑκάστην εἰς πόσιν.

ἀμφιβάλλουσι. Προχείρως δὲ ἀναφέρομεν τὸν Κ. Φορτὼμ λέγοντα μάλιστα τοὐναντίον, καὶ προκρίνοντα τὴν κατάδυσίν των εἰς ἄνθρακας· «Celui-ci (le conducteur) λέγει ὁ φυσικὸς οὗτος τὸ 1861, se divisera dans le sol en plusieurs branches (Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐκεῖνο, ὅπερ πάντες οἱ φυσικοὶ συνιστῶσιν ὡς σπουδαιότατον εἶναι ἡ διαίρεσις ἐν τῇ γῇ τοῦ σέρματος εἰς πολλοὺς κλάδους) qui seront enterées dans un trou, au milieu d'une masse de braise de boulanger. Il vaut mieux employer cette disposition que de faire arriver le conductenr dans un puits ou dans un lieu humide; le fer se rouillerait dans l'eau, en outre les parois en pierres du puits nuiraeint à la conductibilité, tândis que la braise conduisant bien l'electricité, et offrant une grande surface, le conducteur se trouve en contact avec le sol par un grand nombre de points. (Traité de phys. τόμ. Β΄. σελ. 204). Ἀλλὰ μήπως τάχα κατὰ τὰς τελευταίας παρατηρήσεις τῆς ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν τῆς Γαλλίας, ἥτις τὰ σιδηρᾶ σύρματα ἀντεκατέστησε διὰ χαλκίνων, τὸ φρέαρ ἦναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον; Ἰδοὺ τὶ λέγει ὁ Κ. Gannot περὶ τούτου ἐν τῇ ἄρτι δημοσιευθείσῃ φυσικῇ αὐτοῦ τοῦ ἔτους 1866! « Le conducteur se rend ordinairement dans un puits, et pour mieux etablir la communication avec le sol, on le termine par deux ou trois ramifications. Si l'on n'a pas de puits à proximité on pratique dans le sol, un trou de quatre à six mêtres de profondeur, et après y avoir introduit le pied du conducteur, on achève de remplir le trou avec de la braise de boulanger, qui conduit bien. » (Gannot Physique σελ. 770.) Ἀλλὰ μήπως καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Κ. Πουϊλλὲτ τὸ φρέαρ θεωρεῖται ὡς τὸ μόνον σωτήριον; Ἰδοὺ τί περὶ τούτου λέγει ὁ Κ. Boutan ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ τοῦ 1863 σελ. 429. «Antrefois on avait conseillé de ne ramifier le conducteur que dans la nappe d'eau, mais à propos de l'installation des paratonnères du Louvre et des Tuileries, M. Pouillet au nom d'une commission de l'academie des sciences, à signalé une disposition nouvelle qui a son importance. Il recommande de partager le conducteur â son arrivée dans le sol en deux branches. L'une qui devra descendre qusqu'à la couche aquifère la

plus rapprochée de la surface, l'autre qui devra s'etendre horizontalement en se ramifiant presque immediatement au dessous du pavé. La terre est elle sèche au debout de l'orage! le sol superficiel est mauvais conducteur de l'electricité, et la branche profonde du paratonnère fonctionne seule, enpechant le depart du fluide repoussé. La terre est elle mouilée par la pluie elle est conductrice, et alors la branche superficielle du conducteur sert à peu près seule à la preservation de l'édifice.»

Ἀλλὰ μήπως τελευταῖον εἶναι βέβαιον καὶ πόσην ἔκτασιν προστατεύει ἓν ἀλεξικέραυνον; Ἡ πεῖρα φαίνεται ἀποδεικνύουσα ἐν γένει, ὅτι εἷς ὀβελὸς προφυλάσσει κύκλον ἀκτῖνος διπλασίας τοῦ ὕψους του. Κατὰ ταῦτα ἄρα πλείω ἀλεξικέραυνα τεθειμένα ἐπὶ μιᾶς στέγης, πρέπει νὰ εὑρίσκωνται εἰς ἀπόστασιν τετραπλασίαν τοῦ ὕψους των. Πλὴν, λέγει πάλιν ἐνταῦθα ὁ Κ. Φορτώμ· « Cela depend d'une foule de circonstances et surtout des materiaux qui entrent dans les constructions! Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω ῥηθεῖσα ἀπόστασις δὲν ἐξαρκεῖ διὰ τὴν στέγην, ἥτις π. χ. καλύπτεται ὑπὸ μεταλλίνων κεράμων ἢ συνδέεται διὰ πολλῶν δεσμῶν σιδηρῶν. Σημειωτέον δὲ ὅτι εἰσέτι μένει κλασικὴ ἡ ἐν ἔτει 1825 δημοσιευθεῖσα περὶ ἀλεξικεραύνων πραγματεία τοῦ Gay Lussac, ἣν ἐσχάτως ἐκ νέου ἐξέδωκεν ἡ ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν μετὰ προσθήκης τινὸς παραρτήματος, ἀφορῶντος ἰδίως τὰς οἰκοδομὰς αἵτινες ποιοῦσι μεγάλην χρῆσιν σιδήρου.

Τὴν 11 Δεκεμβρίου 1859 ἀπεφασίσθη νὰ κοσμηθῇ τὸ φρέαρ τοῦτο διὰ βαθμίδος καὶ λιθοστρώτου καὶ νὰ γενῇ ὁ προϋπολογισμός! Τὴν 30 Δεκεμβρίου 1859 ὑπεβλήθη ἐπισήμως ὁ μέγας οὗτος προϋπολογισμὸς ἐκ δραχμῶν 261 καὶ λεπτῶν 40. Τρία δὲ πάλιν ὁλόκληρα ἔτη παρῆλθον ἀπὸ τῆς κατεστειγούσης ἐκείνης ἐξορύξεως τοῦ ζωοποιοῦ τούτου φρέατος, καὶ εἰς τὸ σωτήριον τοῦτο ὕδωρ οὐδὲν σύρμα κατεβυθίσθη διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς ὑποθέσεως. Τὸ τρίτον δὲ ἔτος κατὰ τὴν 14 Μαΐου 1862 ἦλθε πάλιν εἰς μέσον τὸ ζήτημα τῶν συρμάτων τῶν κεραυναγωγῶν, ὅτε ἀπεφασίσθη ἵνα σύμφωνα τοῖς ἀποφασισθεῖσι κατὰ τὸ 1858 ζητηθῇ παρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος ὁ προϋπολογισμὸς τῆς κατασκευῆς τῶν ὀχετῶν καὶ τῆς καταδύσεως τῶν συρμάτων εἰς τὸ ἐξορυχθὲν φρέαρ.

Τότε δὲ πρῶτον ἐνθυμήθη ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων, ὅτι πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν ἤτοι κατὰ τὸ 1855 ἡ ἐπιτροπή, ἧς ἦν μέλος καὶ οὗτος ἀνέφερεν ὅτι οἱ κεραυναγωγοὶ εἰσὶ τοποθετημένοι κατὰ τὸ ἀρχαῖον σύστημα, ὅτι τὰ σύρματα εἰσὶν ὠξειδωμένα, ὅτι ἡ τοποθέτησις εἶναι ἐλαττωματική, καὶ ὅτι οἱ κεραυναγωγοὶ πρέπει νὰ τοποθετηθῶσι κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Pouiller. Τοσαύτη σοφία ὡς ἦν ἐπόμενον παρ' ὀλίγον ἐσάλευσε τὸν νοῦν τῆς συγκλήτου. Τί πρῶτόν τις ὅμως νὰ θαυμάσῃ ἐνταῦθα, τὴν ἀβελτηρίαν τοῦ ἀρχιτέκτονος, διατάσσοντος φρέατα, φρεάτια καὶ ὀχετοὺς πρὸς κατάδυσιν τῶν συρμάτων, ἅπερ αὐτὸς οὗτος ὡς μέλος τῆς πρὸ ὀκταετίας συστάσης ἐπιτροπῆς ἀπεφήνατο ὡς ὠξειδωμένα καὶ ἄχρηστα, ἢ τὴν τελευταίαν μοχθηρίαν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι τοὺς τοσούτους τῶν πρὸ ἡμῶν πόνους περὶ τὸ κατεπεῖγον τοῦτο καὶ σωτήριον ζήτημα τῶν ἀλεξικεραύνων ἡμεῖς ἀπεσιωπήσαμεν;

Ἡ σύγκλητος λοιπὸν ἀκούσασα ταῦτα ἀπεφήνατο κατὰ προτροπὴν βεβαίως τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος ἵνα *παραγγελθῇ ἡ κατασκευὴ τῶν κεραυναγωγῶν εἰς Παρισίους! ὑπὸ τὰς ὁδηγίας καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ καθηγητοῦ τῆς φυσικῆς καὶ τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος*! Οἱ ὀχετοὶ λοιπὸν καὶ τὰ φρέατα, καὶ τὰ σύρματα, καὶ οἱ ἄνθρακες, καὶ οἱ βόθροι ἐξέλιπον διὰ μιᾶς ἐκ τοῦ μέσου! Ἀλλὰ μετὰ πέντε μῆνας διὰ τὸ κατεπεῖγον τοῦ πράγματος ἡ περιώνυμος αὕτη ἐπὶ τῶν ἀλεξικεραύνων ἐπιτροπὴ ἀνέφερε τῇ συγκλήτῳ ἐν τῇ συνεδριάσει αὐτῆς τῆς 21 Σεπτεμβρίου 1862 ὅτι *κατὰ τὰς πληροφορίας ἃς λαμβάνει ἐκ Παρισίων* πρέπει νὰ σκαφῶσι τὰ φρέατα ὥστε νὰ ἔχωσιν ὕδωρ 75 ὑφεκατόμετρα! Ἤρχισεν ἄρα νέα ἐξόρυξις τοῦ περιβοήτου τούτου φρέατος ὅπως εὑρεθῇ ὕδωρ 75 ὑφεκατόμετρα· καὶ ὁ Κ. Καφταντζόγλους ἤρχισεν αὖθις νὰ ἐκτελῇ *ἀμισθὶ* τὴν ἐπίπονον ταύτην ἐργασίαν. Ἐνταῦθα ὅμως πᾶς τις δικαίως ἐμπίπτει εἰς ἀπορίαν περὶ τοῦ βάθους τοῦ ὕδατος τοῦ ἱστορικοῦ τούτου φρέατος. Ὁ Κ. Στρούμπος δηλαδὴ ἀνέφερεν εἰς τὴν σύγκλητον πρὸ πέντε ἐτῶν ὅτι τὸ βάθος τοῦ εὑρεθέντος ὕδατος τοῦ ἐξορυχθέντος φρέατος ἦτον ἓν καὶ ἥμισυ μέτρον, ἤτοι 150 ὑφεκατόμετρα. Νῦν δὲ μετὰ πέντε ἔτη ὁ ἀρχιτέκτων σκάπτει δι' ἡμερομισθίων ἐπὶ ἱκανοὺς μῆνας τὸ φρέαρ τοῦτο, ὅπως εὕρῃ ἐν αὐτῷ ὕδωρ μόνον

75 ὑφεκατόμετρα! Ἐνταῦθα ἄρα ἓν ἐκ τῶν δύο συμβαίνει, ἢ ὁ Κ. Στροῦμπος ἠπάτησε τὴν σύγκλητον ἀπατηθεὶς ἴσως καὶ αὐτός· καὶ οὕτως ἔκτοτε οὐδὲν ὑπῆρχε φρέαρ, οἷον ἀπῄτει ἡ ἐπιστήμη πρὸς σωτηρίαν τοῦ καταστήματος, καὶ τὸ *πολύπηχυ* ἑπομένως τοῦτο *φρέαρ τὸ ἐξορυχθὲν διὰ δαπάνης οὐ μικρᾶς* (κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν) ἦν καθαρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος ἀγυρτία· ἢ ἂν αἱ πληροφορίαι τοῦ Κ. Στρούμπου ἦσαν ἀληθεῖς, ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων ἔπρεπε ἴσως νὰ ἐξακολουθῇ νὰ σκάπτῃ ἀμισθὶ, ἐπὶ τοσοῦτον, ἔστω καὶ μέχρι τοῦ κέντρου τῆς γῆς, ἕως οὗ δηλονότι καταντήσῃ εἴς τι σημεῖον τῆς γῆς ἔχον ἀκριβῶς μόνον 75 ὑφεκατόμετρα ὕδατος κατὰ τὰς ἐκ Παρισίων ληφθείσας πληροφορίας! Ἄλλως δὲν ἐξηγοῦνται τὰ 75 ὑφεκατόμετρα ἐντὸς φρέατος ἔχοντος ἓν καὶ ἥμισυ μέτρον ὕδωρ. Σημειωτέον δὲ ἐνταῦθα ὅτι αἱ ἐκ Παρισίων αὗται πληροφορίαι, ὧν τὴν ἀκρίβειαν οὐδόλως σκοποῦμεν ν' ἀμφισβητήσωμεν, εὑρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1863 δημοσιευθέντα συστήματα τῆς φυσικῆς τοῦ Κ. Boutan καὶ Almeida, ἀπαιτούντων ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ῥηθέντων ὕδωρ *μεγάλης ἐκτάσεως!* que le métal aboutisse à une nappe de grande étendue! σελ. 429.

Εἴδομεν δὲ ἀνωτέρω φίλτατοι ἀναγνῶσται, ὅτι συνεπείᾳ πολυετῶν σκέψεων πρυτάνεων συγκλήτων ἐπιτροπῶν καὶ σοφῶν ἀρχιτεκτόνων παρηγγέλθησαν οἱ μηχανικοὶ τῶν Παρισίων νὰ κατασκευάσωσι τὸ ἠλεκτραγωγὸν τοῦ Πανεπιστημίου σωτήριον σύστημα! ὅπερ ἀπὸ πέντε ἐτῶν κατασκευάζεται ἔτι διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς ὑποθέσεως ὑπὸ τὰς *ὁδηγίας καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Κ. Στρούμπου καὶ τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος.* Καὶ ὅμως ἔχει ὁ ἄνθρωπος οὗτος τὴν ἀναίδειαν ἔτι νὰ γράφῃ· « Περὶ δὲ ἀλλαγῆς συρμάτων οὐδεμία φροντὶς ἐγένετο οὐδὲ περὶ ἀντικαταστάσεως αὐτῶν διὰ σιδηρῶν ῥάβδων κλ.» Πλὴν δὲν ἀρκεῖ τοῦτο ὁ ἀβδηριτισμὸς προχωρεῖ ἔτι περαιτέρω καὶ λέγει· « Ὀφείλω χάριν τῆς ἀσφαλείας τῆς οἰκοδομῆς ἵνα ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν τῆς παρούσης πρυτανείας καὶ αὐτῆς τῆς κυβερνήσεως ἵνα διατάξῃ τὴν ἐπιθεώρησιν *τῶν συρμάτων* καὶ τὴν καταβίβασιν αὐτῶν εἰς τὰ *φρέατα!!!* Τίς γράφει ταῦτα; ἐκεῖνος, ὅστις πρὸ ἐτῶν πολλῶν ἐκήρυξεν ἤδη τὰ σύρματα ταῦτα δῆθεν ἄχρηστα, καὶ τὸ ὅλον

σύστημα ἐλαττωματικὸν, ὅπερ ὡς τοιοῦτον μέλλει ν' ἀντικατασταθῇ παρ' ἄλλου, κατασκευαζομένου ἤδη ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὰς *ὁδηγίας καὶ τὴν ἐπιμέλειαν* αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Κ. Στρούμπου κατὰ τὴν ῥητὴν ἀπόφασιν τῆς συγκλήτου! Ὁπόσον ὅμως ταῦτα πάντα εἰ σὶ καθαραὶ ἀγυρτίαι τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἀποδεικνύει τὸ ἑξῆς ἱστορικὸν γεγονός. Ὅτε ἐπὶ τῆς ἐμῆς Πρυτανείας *τὰ πάντα ἀνετράπησαν* ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, συνανετράπησαν μετ' αὐτῶν καί τινα σύρματα τῶν ἠλεκτραγωγῶν, διὰ τῆς ἀνασκάψεως ποῦ καὶ ποῦ τοῦ ἐδάφους τοῦ Πανεπιστημίου. Τὰ σύρματα λοιπὸν ταῦτα, παρεκάλεσα διὰ τοῦ ἑπομένου ἐγγράφου τὸ κατάλληλον μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, ἵνα τοποθετήσῃ ὡς ἀπήτουν οἱ κανόνες τῆς τέχνης του.

2701
908

Πρὸς τὸν καθηγητὴν τῆς φυσικῆς
Κύριον Δ. Στροῦμπον.

Παρακαλεῖσθε Κύριε καθηγητὰ ἵνα ἐπιθεωρήσητε τὸ σύρμα τῶν ἀλεξικεραύνων τὸ πρὸ τῶν προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπερ ἐκόπη, καὶ ὡς ἐκ τούτου φρονοῦμεν ὅτι καθίσταται ἄχρηστον.

Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς ἵνα διορθώσητε αὐτὸ κατὰ τοὺς κανόνας τῆς ἐπιστήμης.

Ἀθῆναι τὴν 2 Δεκεμβρίου 1863. Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Τί δὲ ἀπήντησεν ὁ Κ. Στροῦμπος πρὸς τὸν ἐγχειρίσαντα αὐτῷ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐπιστάτην τοῦ καταστήματος Δημήτριον Δουγαρόπουλον; ὅτι τὰ τοιαῦτα δὲν ἀνήκουσιν αὐτῷ, ἀλλ' ἂς τὸ δέσῃ ὅπως γινώσκει ὁ ἐπιστάτης δι' ἄλλου σύρματος!

Ἰδοὺ φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται ἡ πρωτότυπος καὶ μοναδικὴ ἴσως αὕτη ἱστορία τῶν κεραυναγωγῶν τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, ἣν κατηγορῶμαι ὑπὸ τοῦ *καλλιτέχνου* ὅτι ἀπεσιώπησα ἐπὶ σκοπῷ νὰ στερήσω ἄλλους δικαίων ἐπαίνων! Ὑμεῖς δὲ νῦν κρίνατε ἐκ τῶν ἱστορικῶν τούτων γεγονότων, ἂν καλῶς ἢ κακῶς ἔπραξα σιγῇ παραλείψας καὶ ταύτην μέχρι τῆς παρούσης στιγ-

μῆς, καθ' ἣν βαναύσως πλέον προκαλοῦμαι ἵνα ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ ἐξηγήσω τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐν ταῖς Πρυτανικαῖς εὐθύναις ἐστέρησα τοὺς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ Πανεπιστημίου δίκην κεραυνοῦ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἤδη μοχθήσαντας, ἵνα σώσωσι τὸ Πανεπιστήμιον ἀπὸ τῶν φοβερῶν οὐρανίων ἐχθρῶν του, οἵτινες ὅμως οἱ δυστυχεῖς ὅτι ἀδίκως ἐσυκοφαντοῦντο τοσαῦτα ἔτη, ἀπέδειξαν τρανώτατα διὰ τῆς διαγωγῆς των, ἀλλάξαντες καὶ φύσιν χάριν αὐτοῦ, καθὸ μεταβληθέντες ἀπὸ κεραυνῶν εἰς χελώνας.

Β'. Ἡ Στέγη.

Ἐπὶ τῆς στέγης δὲ εἰσέτι ὁ προφήτης ἱστάμενος, καὶ τοῦτον ἐκ τῶν στεγανῶν αὐτοῦ χειλέων ἐκφέρει τὸν θρῆνον! Ἵνα τί δὲν ἠλλάγηταν φεῦ αἱ κεράμοι αὗται, ἃς ἐγὼ ἐρωτηθείς ποτε ἐκήρυξα *ἀνεπιτηδείους* ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν ροὴν τῶν ὑδάτων; ἵνα τί δὲν ἐτέθησαν κέραμοι σχήματος ἀρχαίου ἁρμοδίου εἰς τὴν οἰκοδομὴν, ἐξ ἐκείνων, ἅς ποτε ὁ Βύζης ὁ Νάξιος ἐπενόσε, δι' ὃ ἔστησαν αὐτῷ οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἀνδριάντα κατὰ τὸ 560 π. Χ.; Οἱ θρῆνοι οὗτοι τοῦ ἀρχιτέκτονος, πιστεύσατε ἀναγνῶσται, ἐξέρχονται ἀληθῶς ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ· καθότι αἱ ἀναρμόδιοι αὗται καὶ ἄχρηστοι κέραμοι, ἐνόσῳ ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ Πανεπιστημίου ὑπάρχουσιν, ἐξελέγχουσι τὸ ἀναρμόδιον καὶ ὅλως ἄχρηστον αὐτοῦ ὡς ἀρχιτέκτονος τοῦ κτιρίου.

Γινώσκετε πάντες, ὅσοι ἀνέγνωτε τὴν πρὸς τὸν λίβελλον τῶν Δέκα ἀπάντησίν μου, τὰ γοερὰ ἐκεῖνα καὶ περιεργότατα ἔγγραφα τῆς διευθύνσεως τοῦ φυσιογραφικοῦ μουσείου πρὸς τὰς Πρυτανείας τοῦ 1858, 1859 καὶ 1861, παραλειπομένων ἐνταῦθα τῶν ἀπὸ τοῦ 1852 παρατηρήσεων τοῦ ἀρχιτέκτονος Α. Γεωργαντᾶ περὶ ταχυτάτης ἐπιδιορθώσεως τῆς στέγης τοῦ μεσοδόμου, ἵνα μὴ κρουνηδὸν τὰ ὕδατα καταῤῥέοντα ἄρδην καταστρέψωσι τὴν παρθένον τοῦ ἀρχιτέκτονος. «Κρίνομεν δὲ χρέος μας, ἔγραφον τὸ 1858 οἱ ἔφοροι τοῦ μουσείου, νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ἂν καὶ ἐφέτος δὲν γίνῃ ἡ ἐπισκευὴ αὕτη, πολλὴ θέλει εἶσθαι ἡ ἐν τῷ μέλλοντι ζημία, διότι διὰ τῶν καταῤῥεόντων ὑδάτων ἤρξατο καὶ αὐτὴ ἡ ξυλεία τῆς στέγης νὰ σήπηται» (9 Δεκεμβρίου 1858). «Σᾶς παρακαλοῦμεν θερμῶς, ἔγραφον πάλιν οἱ δυστυχεῖς ἔφοροι

οὗτοι τὸ 1859, νὰ λάβητε ὑπ' ὄψιν τὴν λίαν κακὴν κατάστασιν τῆς αἰθούσης. Ἡ στέγη τοῦ κτιρίου εἶναι εἰς πολλὰ μέρη ἀνοικτὴ καί τινες τῶν ὀπῶν *τόσον μεγάλαι*, ὥστε καὶ πτηνὰ ζωντανὰ εἰσέρχονται δι' αὐτῶν. Πολλάκις τὰ περιπλανηθέντα αὐτὰ πτηνὰ ῥίπτουσι λιθάρια ἐκ τῆς στέγης, σπάζουσιν ὑέλους καὶ ἄλλως πως φθείρουσιν, ἰδίως διὰ τῆς κόπρου των τὰς συλλογάς. Ἡ κόνις δὲ δὲν ἐμβαίνει μόνον ἄνωθεν διὰ τῶν εἰρημένων ὀπῶν τῆς στέγης, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν χασμάτων τοῦ πατώματος . . . . Πλὴν βεβαιωθῆτε Κύριε Πρύτανι, ὅτι αἱ τοῦ μουσείου συλλογαὶ εὑρίσκονται *μόλις εἰς καλλιτέραν θέσιν*, παρὰ ἂν εὑρίσκωνται εἰς δημόσιον δρόμον κλ. (30 Ἰουλίου 1859).

Τὸ ἔτος 1861, ἔγραφε πάλιν ἡ διεύθυνσις τοῦ φυσιογραφικοῦ μουσείου· « Πολλάκις εἰς τὴν Πρυτανείαν ἀνήνεγκον, ὅτι ἡ στέγη τοῦ Πανεπιστημίου στάζει *κρουνηδὸν καὶ πολλαχοῦ*, ὥστε οὐ μόνον αἱ συλλογαὶ *φθείρονται* ἀλλὰ καὶ ἡ *ὀροφὴ* αὐτὴ τοῦ μεσοδόμου καὶ τὸ *ἔδαφος σήπονται* . . . ὅπως ἀνέκαθεν ἔσταζεν απαραλλάκτως στάζει καὶ νῦν . . . οὔτε τόπος ὑπάρχει ἐν τῷ μεσοδόμῳ ὄντως ἐστεγασμένος. Θερμότατα λοιπὸν παρακαλοῦμεν τὴν Πρυτανείαν ἵνα διατάξῃ ὅπως γένῃ ὅσον τάχιον διόρθωσις τῆς στέγης ἵνα μὴ προσγεννᾶται *αἶσχος* καὶ αὐτῇ τῇ Σ. Πρυτανείᾳ κλ. κλ. (α) (13 Δεκεμβρίου 1861).

Συνεπείᾳ τῶν θρήνων τῶν δύο προηγουμένων ἐγγράφων σχηματίζεται ἐπιτροπὴ ἐκ τοῦ Κ. Στρούμπου, Μιτζοπούλου καὶ τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ ἀρχιτέκτονος ἵνα γνωμοδοτήσῃ περὶ τῆς στέγης τῆς στεγνῆς παρθένου αὐτοῦ. Μετὰ ἐννέα δὲ μῆνας διὰ τὸ κατεπεῖγον τῆς ὑποθέσεως, ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου ἀπεφήνατο τὴν 17 Ἰουνίου 1860 ὅτι ἡ στέγη εἶναι *ἀνεπίδεκτος διορθώσεως*, καὶ ὅτι *εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐμποδισθῶσι τὰ ὕδατα ἐφ' ὅσον εἶναι κεκαλυμμένη ἡ στέγη μὲ ἐπιτοπίους κεράμους!* (Πρακτ. συνεδρ. συγκλήτου τῆς 17 Ἰουνίου 1860). Ἀνεδέχθη δέ τις τότε Φιλοσόπουλος ἵνα διὰ *χιλίας διακοσίας* δραχμὰς ἐπισκευάσῃ τὸ μικρὸν μόνον μέρος τῆς στέγης τοῦ μεσο-

---

(α) Πλήρη τὰ ἔγγραφα ταῦτα εὕρηνται ἐν σελίδι 72, 73, 88 τῆς ἁπαντ. τοῦ φιλοσ. Λιβ. τῶν Δέκα.

δόμου, ὅπερ διὰ ζίγκου καλύπτεται! Καὶ ὅμως φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται ἡ ἀνεπίδεκτος αὕτη διορθώσεως στέγη κατὰ τὸ 1864 διὰ μόνον 600 δραχμῶν (α) διορθώθη τοιουτοτρόπως ὥστε πέρυσι κατὰ τὸ ἔκτακτον ἐκεῖνο καὶ ὅλως ἀσύνηθες ἐν Αθήναις ἔτος τῶν ῥαγδαίων ὄμβρων, ὅτε οὐδεμία ἐν τῇ πόλει οἰκοδομὴ μηδ' αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων ἐξαιρουμένων, ἔμεινεν ὑπὸ τῶν καταῤῥεόντων ὑδάτων ἀνεπηρέαστος, ἡ στέγη τοῦ Πανεπιστημίου μόλις εἰς δύο σημεῖα ἔδειξεν ἴχνη τινῶν σταλαγμῶν, οὓς ταχεῖά τις καὶ ἄμεσος πρόνοια ἤθελεν ἐν ἀκαρεῖ καὶ αὐτοὺς ἐξαλείψει.

Παραλείποντες δὲ τὸ ἐγκληματικὸν μέρος τῆς ἀνωτέρω ἀρχιτεκτονικῆς γνωμοδοτήσεως, ἣν καὶ ταύτην ὁ ἀφιλοκερδὴς ἡμῶν ἀρχιτέκτων καταλογίζει ἴσως μεταξὺ τῶν *ἀμίσθως* χορηγηθεισῶν τῷ ἀγνώμονι Πανεπιστημίῳ *εὐεργετικῶν* ὑπηρεσιῶν του, ἐρωτῶμεν νῦν σπουδαίως τὸν ἀρχιτέκτονα, πῶς δὲν ᾐσχύνθη νὰ ἐκφέρῃ τοιαύτην γελοίαν γνώμην, ἥτις ὅπως ἔχῃ ὄψιν τινὰ λογικότητος ἐξ ἀνάγκης προϋποθέτει, ὅτι πᾶσαι τῶν Αθηνῶν αἱ οἰκοδομαὶ αἱ στέγουσαι τὰ ὄμβρια ὕδατα δὲν εἶναι κεκαλυμμέναι μὲ *ἐπιτοπίους κεράμους*; Ἀλλὰ πᾶσιν ἡμῖν ἐστὶ πασίγνωστον, ὅτι πᾶσαι σχεδὸν αἱ οἰκίαι τῶν Ἀθηνῶν καλύπτονται ὑπὸ ἐπιτοπίων κεράμων, καὶ ὅμως οὐδεμία αὐτῶν, ὅταν τέκτων τις μόνον εὐσυνείδητος ἐφαρμόζῃ ἢ ἐπισκευάζῃ τὰς κεράμους αὐτάς, πάσχῃ ἐκ τῆς εἰσροῆς τῶν ὑδάτων. Ἐν τίνι συνειδήσει ἐρωτῶμεν τὸν ἀρχιτέκτονα μετ' ἄκρας ἀγανακτήσεως τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ἠνέχθη ν' ἀφήσῃ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη νὰ καταῤῥέωσι *κρουνηδὸν* ἐντὸς τοῦ μεσοδόμου τὰ ὕδατα, διαφθείροντα τὴν πολυδάπανον ξυλείαν τῆς στέγης αὐτοῦ καὶ τὰ σανιδώματα; Τίνι δὲ τρόπῳ τολμᾷ ν' ἀπαιτῇ παρὰ τοῦ Πρυτάνεως χάριν δικαιώσεως τῆς τεκτονικῆς ἀμαθείας του, νὰ δαπανήσῃ χιλιάδας δραχμῶν πρὸς καταστροφὴν ἔργου ἤδη ὑπάρχοντος, δι' ἐλαχίστης δαπάνης κατασταθέντος ἐπιτηδείου ἵνα ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν καὶ προορισμόν του;

(α) Ὅρα συμβόλ. μβ'. τῶν κατὰ τὴν ἀποπερ. κτλ. τοῦ ἐθν. Πανεπιστημίου· « Περὶ τῆς ἐπισκευῆς τῆς στέγης τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς γενικῆς ἐπιχρίσεως τῶν κεράμων αὐτοῦ. » Σελ. 73.

Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν, λέγεις σοφώτατε, ἡ στέγη τοῦ Πανεπιστημίου πρέπει νὰ καλυφθῇ διὰ *καλυπτήρων*! Καὶ τί τάχα πρὸς τοῦτο; (ὑποτιθεμένου πάντοτε ὅτι ὁ Χάνσεν ἠδύνατό ποτε νὰ ἐκφέρῃ τοιαύτην μωρίαν). Δύναται ὁ Κ. Χάνσεν, καὶ πᾶς οἱοσδήποτε ἐνόσῳ δὲν δαπανᾷ νὰ λέγῃ ὅ,τι θέλῃ. Ὁ Πρύτανις ὅμως καὶ Πρύτανις μάλιστα ἀναδεχθεὶς εἰς ἑαυτὸν πᾶσαν τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών του, ὀφείλει μόνον νὰ πράττῃ ὅ,τι τῷ Πανεπιστημίῳ συμφέρει· συμφέρει δὲ τῷ Πανεπιστημίῳ, πλείστων ὅσων στερουμένῳ εἰσέτι, ἵνα μὴ δαπανῶνται τὰ μετὰ πόνου καὶ μόχθου συναχθέντα πρὸς τὴν ἀποπεράτωσίν του ποσά, δι' ἀρχιτεκτονικὰς κενὰς ἐπιδείξεις, ἐπὶ εἰκοσιπέντε ὁλόκληρα ἔτη θεωρηθείσας ὡς περιττὰς, ὑπὸ τοσούτων *ἀκαμάτων φιλοτίμων καὶ δραστηρίων Πρυτάνεων*!

Διατί δ' ἐπὶ τέλους αὐτὸς ὁ Κ. Χάνσεν τὴν τετελειωμένην πτέρυγα τοῦ Πανεπιστημίου, ἣν κατέλιπε δεῖγμα καὶ ὑπογραμμὸν ἀρχιτεκτονικῆς τελειότητος, δὲν ἐκάλυψε διὰ τοιούτων, οἵους σὺ λέγεις κεράμων; διατί σὺ αὐτὸς, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ ἰωνικωτάτου Παρθεναγωγείου σου, εἰς ὃ πάσας ἐξήντλησας τὰς ἀρχιτεκτονικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς δυνάμεις σου, δὲν ἔθηκας τοιαύτας κεράμους; Διατί σὺ, ὅστις διὰ πάσης ἑκάστοτε ἀγυρτίας, κατόπιν πάντοτε ἑορτῆς, παρέχεις τὰς συμβουλάς σου αὐτόκλητος, ἀφοῦ γινώσκεις ὁμολογεῖς καὶ κηρύττεις ὅτι ἡ κεράμωσις οἰκοδομῆς τινος εἶναι ἓν *ἐκ τῶν κυριωτάτων μελημάτων τοῦ ἀρχιτέκτονος*, καὶ ἡ *πρωτίστη μάλιστα μέριμνα* αὐτοῦ, δὲν ἐμερίμνησας, οὐχὶ νὰ ἐπινοήσῃς, ὡς ἀπαιτεῖς παρ' ἡμῶν, νέον τι κεραμώσεως εἶδος, ἵνα σοι ὡς δευτέρῳ Βύζῃ ἀνεγείρωμεν καὶ ἡμεῖς οἱ νεώτεροι χρυσοῦν ἀνδριάντα, ἀλλὰ νὰ μεριμνήσῃς καὶ σώσῃς τοῦ ἀτυχοῦς Πανεπιστημίου αὐτὴν τὴν ὑπάρχουσαν στέγην, ἥτις παρ' ὀλίγον πᾶσα ἐσήπετο διὰ τὴν περὶ τὴν κεράμωσιν ἀρχιτεκτονικήν σου σοφίαν; Ἀκούσατε δὲ νῦν προσφιλεῖς ἀναγνῶσται κατὰ λέξιν καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν ἀρχιτέκτονα· «Ἠγνόει φαίνεται ἡ Πρυτανεία ὅτι ἡ κεράμωσις οἰκοδομῆς τινος ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὡς ἓν τῶν κυριωτέρων μελημάτων τῶν ἀρχιτεκτόνων, καὶ ἡ διακόσμησις αὐτῆς εἶναι καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἡ πρωτίστη τοῦ

ἀρχιτέκτονος μέριμνα. Ἂν δὲ ἠγνόει τοῦτο ἡ ἐνεργήσασα τὴν διακόσμησιν ἢ ἀνακαίνισιν τῆς οἰκοδομῆς Πρυτανεία, ἔπρεπε νὰ ἐρωτήσῃ τὸν πολυμαθῆ καθηγητὴν τῆς ἀρχαιολογίας Κ. Ῥαγκαβῆν, καὶ ἤθελε μάθει ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἀνέστησαν καὶ ἀνδριάντα εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Βύζην τὸν ἐκ Νάξου κατὰ τὸ 560 π. Χ. διὰ τὴν ἐφεύρεσιν νέου εἴδους κεράμων! ». (σελ. 21—22). Ἐὰν πρὶν ἐκφέρῃς εἰς τοσοῦτον ὀλίγας λέξεις τοσαῦτα ἱστορικὰ ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ ψεύδη, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ἐπαναλαμβάνοντες καὶ ἡμεῖς τοὺς λόγους σου, ἠρώτας διὰ μὲν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὸν πολυμαθῆ ἡμῶν τοῦτον συνάδελφον καθηγητὴν τῶν ἀρχαιοτήτων, ἤθελες παρ' αὐτοῦ μάθει βεβαίως, ὅτι ὁ Βύζης πρῶτον δὲν ἦτον ἀρχιτέκτων ἀλλὰ γλύπτης· καὶ δεύτερον ὅτι δὲν ἐπενόησε ποσῶς νέον εἶδος κεράμων, ἀλλὰ μετεχειρίσθη νέαν ὕλην πρὸς κατασκευὴν τῶν ἤδη ἐν χρήσει κεράμων· α κέραμος δὲ οὐ γῆς ὀπτῆς ἐστιν, ἀλλὰ *κεράμου τρόπον* λίθος ὁ Πεντέλησιν εἰργασμένος. ο Ἐὰν πρὸς τούτοις σοφὲ ἀρχιτέκτων ἠρώτας καὶ ἑλληνιστήν τινα ἢ γραμματικὸν, ἤθελες μάθει ὅτι τοῦ Παυσανίου τὸ κείμενον, ὅπερ ἡμῖν ἀναφέρεις δὲν λέγει ὅτι *οἱ ἀρχαῖοι ἀνέστησαν καὶ ἀνδριάντα εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Βύζην*, ἀλλ' ὅτι ὁ εὐεργὸς Νάξιος γλύπτης κατεσκεύασε τὰ ἐν Νάξῳ ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος!

Νάξιος εὐεργός με γένει Λητοῦς πόρε Βύζεω
παῖς, ὃς πρώτιστος τεῦξαι λίθου κέραμον (α).

Ἐὰν ἠρώτας σοφὲ ἀρχιτέκτων τινὰ κριτικὸν, ἤθελες μάθει νὰ μὴ ἀντιγράφῃς ἀκρίτως ὅ,τι ἔμπροσθέν σου εὑρίσκεις, ὡς ἔπραξας καὶ ἐνταῦθα κατὰ τὸ σύνηθες ἀντιγράψας τὸν Βιγκελμάνον (ἱστορ. τῆς τέχν. 4, 26) χωρὶς νὰ γνωρίζῃς τί οἱ κριτικοὶ ἐνταῦθα εἶπον περὶ τῆς πλάνης αὐτοῦ! Ἐὰν ἠρώτας τινὰ χρονολόγον καὶ ἱστορικὸν ἤθελες μάθει καὶ περὶ τὰς ἡλικίας καὶ τοὺς βίους τῶν ἀν-

---

(α) Ὅρα περὶ τῆς λέξεως Εὔεργος ἢ εὐεργὸς καὶ τῶν ἐντεῦθεν παραγομένων ἐννοιῶν, Sibelis ἐν Παυσ. τόμ. 2 σελ. 212, καὶ Thiersch Geschichte der bild. Kunst. σελ. 210. Ὁ πολυμαθὴς καὶ σοφὸς ἡμῶν συνάδελφος Κ. Α. Ῥαγκαβῆς ἐν τῇ ἀξιολογωτάτῃ αὐτοῦ ἀρχαιολογίᾳ μνημονεύων τούτου τοῦ Βύζεω, κατὰ παραδρομὴν βεβαίως ἔγραψε Σάμιος ἀντὶ Νάξιος.

θρώπων νὰ ἦσαι σωφρονέστερος καὶ οὐχὶ τερατολόγος καὶ τερατοποιὸς, ἐξάγων ἐκ τῆς σοβαρᾶς καὶ σώφρονος ταύτης φράσεως τοῦ Παυσανίου 5,10· «Ἡλικίαν δὲ ὁ Βύζης οὗτος κατὰ Ἀλυάττην τὸν Λυδὸν καὶ Ἀστυάγην τὸν Κωαξάρου βασιλεύοντα ἐν Μήδοις· » τὸ ἔτος 560, οὐχὶ τοὐλάχιστον ὡς ἔτος τῆς ἀκμῆς τοῦ τεχνίτου, ἀλλ' ὡς τὸ ἔτος καθ' ὃ ἀνηγέρθη αὐτῷ ἀνδριὰς διὰ τὴν ἐφεύρεσιν νέου εἴδους κεράμων! Φεῦ κατ' ἀλήθειαν τῆς πρωτοφανοῦς ταύτης αὐθαδείας καὶ ἀγυρτίας σου!

Κατὰ τὸν Νάξιον λοιπὸν τοῦτον Βύζην, ὃν ὠφείλομεν νὰ μιμηθῶμεν ἔπρεπε νὰ κατασκευάσωμεν τὰς κεράμους τοῦ Πανεπιστημίου μαρμαρίνους ἐκ λίθου Πεντελησίας! Εὖγε σοφώτατε ἀρχιτέκτων! Ἐπειδὴ δὲ ἤδη, φίλτατοι ἀναγνῶσται, ἀπὸ τοῦ δυνατοῦ καὶ πραγματικοῦ, ἐξεπέσαμεν εἰς τὸ ἀδύνατον καὶ μυθῶδες διὰ τῆς πραγματικῆς σοφίας τοῦ ἀρχιτέκτονος, εὐχόμεθα ἵνα αἱ κεραμίδες τοῦ Πανεπιστημίου, ἂν δύνηται νὰ φέρῃ τοῦτο τὸ βάρος αὐτῶν, κατασκευασθῶσι ποτε οὐ μόνον μαρμάρινοι, ἃς οἱ Ῥωμαῖοι τοσοῦτον ἐθαύμαζον, ὥστε ὁλόκληρον ποτὲ τὴν τοιαύτην κεράμωσιν τοῦ ναοῦ τῆς Λακινίας Ἥρας (α) ἀφῄρεσεν ὁ Κήνσωρ Φούλβιος Φλάκκος, καὶ μετήνεγκεν εἰς Ῥώμην ἵνα στεγάσῃ τὸν ὑπ' αὐτὸ οἰκοδομούμενον ναὸν τῆς Fortuna æquestris (Valer. Maxim. 1, 20)· ἀλλὰ καὶ χάλκινοι καὶ κατάχρυσοι, οἷαι ἦσαν αἱ τοῦ Καπιτωλίου ἐν Ῥώμῃ (Πλίν. 33, 18). Οὐδεὶς ἡμῖν φθόνος. Ἀγανακτεῖ ὅμως ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπὶ τῇ ἀγυρτίᾳ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, τοσοῦτον δογματικῶς ἀποφαινομένου περὶ πραγμάτων, ὧν οὐδεμίαν ἀκριβῆ αὐτὸς ἔχει γνῶσιν, ὡς αὖθις ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς ἑξῆς ἑλεεινῆς μεταφράσεως γερμανικῆς περιόδου. Ἐν τῇ τῆς Βέννης ἀρχιτεκτονικῇ ἐφημερίδι, λέγει ὁ Χάνσεν· «Das Dach ist vor der Hand mit gewöhnlichen Ziegeln eingedekt, wird aber fur die Folge mit Dachziegeln nach antiker Form belegt werden.» Οὐδὲν λογικώτερον καὶ ὀρθότερον τῆς φράσεως

(α) Λακίνιον ἀκρωτήριον 200 σταδίους ἀπέχον τῆς Κρότωνος, ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἄκρας τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος. Σώζεται ἔτι τοῦ ναοῦ τούτου μεταξὺ τῶν ἐρειπίων μία στήλη ὀρθή, ἐξ ἧς τὸ ἄκρον τοῦτο καλεῖται σήμερον Capo delle colonne, ὡς παρ' ἡμῖν τὸ Σούνιον. Περίεργον δὲ εἶναι ὅτι καλεῖται προσέτι καὶ Capo di Nau, τουτέστιν ἀκρωτήριον τοῦ ναοῦ.

ταύτης, ἤτοι· «Ἡ στέγη ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι κεκαλυμμένη διὰ συνήθων κεράμων, θέλει δὲ καλυφθῆ εἰς τὸ μέλλον διὰ κεράμων ἀρχαίου σχήματος.» Ὁ σοφὸς δὲ ἡμῶν ἀρχιτέκτων ἐνταῦθα λέγει· «Θέλει δὲ καλυφθῆ διὰ *καλυπτήρων κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον κατεσκευασμένων!* Ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς σοφώτατε ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ Πανεπιστημίου οὐδὲν ἄλλο ἢ καλυπτῆρες μόνον ὑπάρχουσιν, οἱ μὲν πρηνεῖς οἱ δὲ ὕπτιοι! Ὅπως ἐννοήσωσι δηλονότι οἱ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν τὴν μωρίαν τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἀνάγκη ἵνα αὐτοῖς ὑπομνήσωμεν ὅτι ἐκ δύο στοιχείων συνέκειτο τὸ σύστημα τῆς κεραμιδώσεως τῶν ἀρχαίων, ἐκ τῶν *στρωτήρων* καὶ τῶν *καλυπτήρων*. Οἱ μὲν ἦσαν αἱ ἐπίπεδοι κέραμοι ἤτοι πλίνθοι αἱ στρωννύμεναι πρῶτον ἐπὶ τῆς στέγης, καὶ ἔχουσαι πρὸς τὰ ἄκρα παραλλήλους τινὰς ἐξοχάς, οἱ δὲ, αἱ ἐπιτέθεμεναι κοῖλαι κεραμίδες, ἵνα καλύψωσι τὰ μεταξὺ τῶν στρωτήρων κενὰ, καὶ ἐμποδίσωσι οὕτω τῶν ὑδάτων τὴν εἰσροήν. Μόνοι ἄρα στρωτῆρες, καλούμενοι ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων tegulæ, καὶ μόνοι καλυπτῆρες imbrices, οὐδὲν κατορθοῦσιν· ἀλλ' ἐπὶ τῶν στρωτήρων πρέπει νὰ ἐπιτεθῶσιν οἱ καλυπτῆρες ὅπως ἡ κεράμωσις ᾖ ἀρχαία. Κρίνατε νῦν ἐκ τούτων πάντες τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀκρίβειαν τῆς γλώσσης τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἥτις καὶ ἐν τούτῳ εἰσέτι λαμπρῶς καταφαίνεται, ὅτι κατηγορεῖ ἡμᾶς πρὸς τοῖς ἄλλοις μὴ θέντας ἐπὶ τοῦ γείσου *ἀκροκεράμους*! Ποῖοι εἶναι οὗτοι οἱ ἀκροκέραμοι; Κατὰ ἀλήθειαν ἀγνοοῦμεν. Εἰκάζομεν δὲ ὅτι ἀκροκεράμους ἀποκαλεῖ βαρβάρως τοὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καλουμένους imbrices extremi, ἢ frontati, καὶ antefixa, τουτέστιν *ἡγεμόνας καλυπτῆρας ἢ καὶ ἄκρους καλυπτῆρας*, οὓς πρῶτος ὁ Σικυώνιος Διβουτάδης ἐκόσμησε δι' εἰκόνων *προστύπων ἢ ἐκτύπων*· primus personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia prostypa vocavit, postea idem ectypa fecit. (Plin. 35, 43).

Δὲν ἐθέσαμεν, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ἡγεμόνας καλυπτῆρας ἐπὶ τοῦ γείσου, διὰ τὸν ἁπλούστατον τοῦτον λόγον, ὅτι ἦσαν ἀδύνατοι νὰ τεθῶσιν ἄνευ τῆς ἐντελοῦς καταστροφῆς τοῦ ὅλου συστήματος τῆς παρούσης κεραμιδώσεως τοῦ Πανεπιστημίου, πρᾶγμα, ὅπερ φαίνεσαι ἐντελῶς ἀγνοῶν. Ἵνα ἐπὶ τοιούτου κτιρίου, οἷον ἐστὶ τὸ Πανεπιστήμιον τεθῶσιν ἀξιοπρεπῶς ἡγεμόνες καλυπτῆρες, δέον

ἵνα ὦσιν οὗτοι ἀνάλογοι τὸ μέγεθος πρὸς τοῦ κτιρίου τὰς διαστάσεις. Τοῦτο ὅμως ἐξ ἀνάγκης προϋποθέτει ἀνάλογον ἀπόστασιν τοῦ ἑνὸς καλυπτῆρος ἀπὸ τοῦ ἄλλου, ὅπερ μόνον κατορθοῦται διὰ τῶν ἐν τῷ μέσῳ παρεμβαλλομένων εὐρέων στρωτήρων. Ἤθελε δὲ εἶσθαι καὶ τοῦ γελοίου γελοιωδέστερον ἂν ἐθέτομεν σήμερον ἐπὶ τῆς στέγης ἡγεμόνας καλυπτῆρας, μὴ δυναμένους ἐξ ἀνάγκης ἵνα ἔχωσιν ὡς ἤδη εἴρηται τὸ ἀνάλογον ὕψος καὶ πλάτος. Ἰδοὺ δὲ ὁ λόγος, δι' ὃν ἴσως καὶ αὐτὸς ὁ Κ. Χάνσεν δὲν ἔθηκε τοιούτους ἡγεμόνας καλυπτῆρας ἐπὶ τῆς στέγης τῆς τετελειωμένης τοῦ Πανεπιστημίου πλευρᾶς, καί περ ἕνα μόνον παρ' ἑκατέρῳ ἀετῷ σχεδιάσας. Ἀλλ' ἂν ἐπὶ τέλους, ὡς λέγεις, αἱ βάρβαροι *ὀρθοκέραμοι* θεωροῦνται ὡς κόσμος τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀναπόφευκτος, διατί, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, τὸ ἰωνικώτατον ἐκεῖνο καὶ ἑλληνικώτατον ἀρσάκειον παρθεναγωγεῖον ἐστέρησας τοιούτου ἀναποφεύκτου ἑλληνικοῦ κόσμου; Διότι ἄλλα ὄντως εἶναι τὰ γράμματα καὶ ἄλλα τὰ πράγματα ὡς σοὶ ἔλεγεν ὁ γέρων Ἀγαθάγγελος! Ἐπειδὴ ὅμως ἐξ ἁπάντων τούτων φαίνεσαι, σοφὲ ἀρχιτέκτων, οὐδεμίαν ἔχων γνῶσιν τῆς κεραμιδώσεως τῶν ἀρχαίων ἰδιωτικῶν τε καὶ δημοσίων κτιρίων, σὲ παραπέμπομεν εἰς τὴν σπουδαιοτάτην ἀγγλικὴν συλλογὴν, United Antiquities of Athens, London 1817, ἐξ ἧς θέλεις μάθει πολλὰ, ὧν οὐδεμίαν σήμερον φαίνεσαι ἔχων ἰδέαν.

Ἀπὸ τῆς στέγης καὶ ἄλλη εἰσέτι τοῦ προφήτου ἀκούεται θρηνώδης φωνή. Οἴμοι τῶν κακῶν! Ποῦ εἰσιν αἱ συμβολικαὶ σφίγγες, τὸ σύμβολον τοῦ καθιδρύματος τούτου, ἐπὶ τῶν γωνιαίων ἀκρωτηρίων τοῦ ὄπισθεν ἀετοῦ, ὧν καὶ αἱ *διαστάσεις προσδιορίζονται παρὰ τοῦ ἀρχαίου Βιτρουβίου*; « Πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδὸν ἐπιστρέψατε καὶ ἴδετε εἰ ἐστὶν ἄλγος κατὰ τὸ ἄλγος μου, ἐταράχθη ἡ κοιλία μου, καὶ ἡ καρδία μου ἐστράφη ἐν ἐμοὶ ὅτι παρεπικράνθην! Ἀκούσατε δὴ πάντες ὅτι στενάζω ἐγώ! Οὐκ ἔστιν ὁ παρακαλῶν με » ! ! ! Ναὶ οὐδεὶς φεῦ! ὑπάρχει ὁ παρακαλῶν σε καλλικέλαδε προφῆτα τῆς νέας Σιών! Τὸ ἀνιλεὲς τῆς Αθηνᾶς ὄρνεον ἐδίωξε τῆς αἰγυπτιακῆς μυστηριώδους καὶ αἰνιγματικῆς σοφίας τὸ σύμβολον. Τὸ ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων μιξοφυὲς ἐκεῖνο καὶ μιξοπάρθενον τέρας τοῦ 1838

ἀντικατέστησεν ἡ ἐπὶ τῶν θυρῶν ἀττικὴ γλαύξ τοῦ 1864. Θρηνεῖς τὴν ἀντικατάστασιν ταύτην σοφὲ ἀρχιτέκτων! ἀλλὰ τοιαύτη εἶναι ἡ ἀξιοθρήνητος αὕτη κατὰ σὲ ἐποχή. Δὲν θέλει μυστήρια, δὲν θέλει τάξεις, δὲν θέλει προνόμια! « *Ἐπῆλθεν ἡ Ὀκτωβριανὴ μεταπολίτευσις καὶ τὰ πάντα ἀνετράπησαν!* Ἔῤῥει τὰ κάλα, πεινῶντι τῶνδρες, Μίνδαρος δ' ἀπεσούα! » Ὑπομονὴ φιλόπολι καὶ φιλόπατρι ἀρχιτέκτων! « Τάχα κεν ἐς αὔριον ἔσετ' ἄμεινον. »

Ὁ ἑλληνικώτατος καὶ ἰωνικώτατος οὗτος ἀρχιτέκτων ἀνὴρ, κατηγορεῖ ἡμᾶς ἑλληνικώτατα καὶ ἰωνικώτατα, ὅτι δὲν ἐπληρώσαμεν σφιγγῶν τὰς γωνίας τῆς στέγης τοῦ Πανεπιστημίου. Λέγομεν λοιπὸν ἁπλῶς ἐνταῦθα, ὅτι δὲν ἠθελήσαμεν, καὶ δὲν ἠθελήσαμεν διότι ἐθεωρήσαμεν ὡς ἀδικαιολόγητον σπατάλην τὴν δαπάνην πολλῶν χιλιάδων δραχμῶν διὰ σφίγγας· δὲν θελήσαμεν, διότι οὐ μόνον ἀναγκαῖαι δὲν ἦσαν, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς περιτταί· δὲν ἠθελήσαμεν τέλος, διότι δὲν ἀρέσκουσιν ἡμῖν· αἱ σφίγγες ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων· καὶ δὲν ἀρέσκουσιν ἡμῖν, διότι οὐδένα *ἡμεῖς τοὐλάχιστον γινώσκομεν* ἑλληνικὸν ναὸν σφίγγας φέροντα ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων αὐτοῦ. Ἀσύγγνωστος σπατάλη χρημάτων ἤθελεν εἶσθαι κατὰ ἀλήθειαν δι' ἡμᾶς, ποριζομένους τὰ μέσα τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ Πανεπιστημίου, οὐχὶ διὰ Στουρναρείων καὶ Τοσιτζίων διαθηκῶν, νὰ ῥίψωμεν τοσαύτας, ὡς εἴρηται, χιλιάδας δραχμῶν ἵνα κοσμήσωμεν, χάριν τῆς ἀρχικῆς ἰδέας τοῦ Κ. Χάνσεν, τὰς γωνίας τοῦ Πανεπιστημίου διὰ *δεκατεσσάρων σφιγγῶν!* κατὰ τὰς πλευρὰς τοῦ κτιρίου ἐκείνας, αἵτινες κατ' οὐδὲν ἀρχιτεκτονικῶς διαφέρουσι πρὸς ἰδιωτικὰς ὁπωσοῦν μεγάλας οἰκίας, αἷς μάλιστα ἐν Ῥώμῃ, εἰρήσθω τοῦτο ἐκ περισσοῦ, ἦσαν ἀπηγορευμένα τὰ ἀκρωτήρια· καὶ μόνον κατ' ἐξαίρεσιν ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ Καίσαρος, τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, ἐπετράπη τοιοῦτόν τι. (Πλούταρχ. Καίσ. 63. Cicer. Philipp. 2, 43) (α). Σύμβολον εἴπομεν εἶναι ἡ σφὶγξ Αἰγυπτιακὸν καθα-

(α) Ἐκ τινος δὲ χωρίου τοῦ Ἀριστοφάνους, Ὄρνιθ. 113. «Τὰς γὰρ ἡμῶν οἰκίας ἐρέψομεν πρὸς ἀετὸν» φαίνεται ὅτι ἐν Ἀθήναις ἐν γένει οὐδ' ἀετοὺς ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν αἱ οἰκίαι. Ἕτερον ὅμως χωρίον τοῦ Ἱπποκράτοος, ὃ ἑρμηνεύει ὁ Γαληνὸς « ἢ π ρ ὸ ς ἀ έ τ ω μ α ο ἴ κ ο υ » (Ἱπποκρ τόμ. 5. σελ. 616 ἔκδ. Βασιλ.) φαίνεται παραδεχόμενον ἐν ταῖς οἰκίαις ἐκτὸς τοῦ συνήθους ἡ λ ι α σ τ η ρ ί ο υ καὶ τὸ ἀέτωμα. Πλὴν ταῦτα ἐκτὸς τοῦ προκειμένου ὄντα, ἀφίενται πρὸς διασάφησιν τοῖς ἀρχαιολογοῦσιν ἐ π ι σ τ α μ έ ν ω ς.

ρῶτατον, φυσικῶς τέ καὶ θρησκευτικῶς μετὰ τῆς Αἰγύπτου στενώτατα συνδεόμενον· τὸ μὲν, διότι ἐκ δύο φύσεων παρθένου καὶ λέοντος συγκειμένη, συμβολικῶς ἐκφράζει τὴν ὑπὸ τὰ ὕδατα τοῦ Νείλου κατακλυζομένην Αἴγυπτον, ὅταν ὁ ἥλιος διατρέχῃ τοὺς ἀστερισμοὺς τοῦ λέοντος καὶ τῆς παρθένου· τὸ δὲ, διότι παριστᾷ τὸ σκοτεινὸν καὶ αἰνιγματῶδες καὶ συμβολικὸν τῆς ἱερατικῆς τῶν Αἰγυπτίων θρησκείας, ὅθεν καὶ ἐτίθεντο αὗται πάντοτε σχεδὸν πρὸ τῶν ναῶν κατὰ στίχους μακρούς, οἱονεὶ φύλακες τῶν ἐν αὐτοῖς μυστηρίων.

Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ ἑλληνικῇ τέχνῃ, ἡ κατ' ἀρχὰς ἐν Ἑλλάδι μιξοφυὴς καὶ πτερόεσσα κόρα, διαφόρους καὶ ποικίλας λαβοῦσα τροποποιήσεις, πολυειδῶς ἐγένετο κατόπιν ἀντικείμενον τῆς ποιήσεως καὶ τῆς τέχνης τῆς γλυπτικῆς, οὐχὶ ὅμως καὶ ὡς κόσμημα ἀρχιτεκτονικὸν ἐπὶ τῶν ἀετῶν τῶν ἑλληνικῶν ναῶν. Ἔγλυψε μὲν ὁ Φειδίας τὴν σφίγγα ἐπὶ τῆς κόρυθος τῆς Ἀθηνᾶς, περιστοιχίσας αὐτὴν ὑπὸ γρυπῶν ἑκατέρωθεν, ἱερῶν τῷ ἡλίῳ συμβόλων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀετῶν τοῦ Παρθενῶνος ἔστησεν ἁπλᾶ ἀνθεμωτὰ ἀκρωτήρια. Εἶχον μὲν στηρίγματα οἱ βραχίονες τοῦ θρόνου τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, σφίγγας ἁρπαζούσας τῶν Θηβαίων τὰ τέκνα, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀετῶν τοῦ ἐν Ὀλυμπίῳ ναοῦ τοῦ Διὸς, ἵσταντο ὡς κοσμήματα· ἐπίχρυσοι νίκαι καὶ λέβητες. (Παυσαν. 5, 10) Ἐπὶ τοῦ μέσου ἀκρωτηρίου τοῦ ἀετοῦ τοῦ ἐν Τιτάνῃ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἵστατο Ἡρακλῆς, καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων πλαγίων νίκαι. Ἑνὶ δὲ λόγῳ ἵνα μὴ μακρηγορῶμεν, ἐπὶ τῶν ἀετωμάτων τῶν ἀρχαίων ναῶν ἀπαντῶμεν ἀγάλματα, ἀγγεῖα, ἅρματα, τρόπαια, τρίτωνας, ἀετοὺς, γοργόνια, ἁπλᾶ ἀκρωτήρια, ἀρχιτεκτονικὰ ἄλλα κοσμήματα, οὐχὶ ὅμως σφίγγας. Μόνον δὲ ἐν τῷ θριγκῷ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀετῶν τοῦ ἐν Ἄσσῳ τῆς Ἀσίας ναοῦ ὑπάρχουσι μεταξὺ ἄλλων καθαρῶς ἀσιατικῶν ἐμβλημάτων, ἀναγεγλυμμέναι σφίγγες. Ἀλλ' ὁ ἀρχαϊκότατος οὗτος ναὸς τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἄσσου φέρει τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα παράδοξα ἴχνη αἰγυπτιακὰ καὶ ἀσιατικὰ, ὥστε δὲν δύναται, ἐννοεῖται, νὰ χρησιμεύσῃ ποτῶς ὡς πρότυπον ναοῦ καθαρωτάτου καὶ ἰωνικωτάτου. Τὸ παραδοξώτερον δὲ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ εἶναι, ὅτι τὰ ἀνάγλυφα ταῦτα ἅπερ σήμερον εὑρίσκονται ἐν τῷ ἐν Παριτίοις μουσείῳ τοῦ Λούβρου

δὲν εἶναι ἀναγλυμμένα ἐπὶ τῶν μετοπῶν, ὡς εἴθισται ἐν τῷ δωρικῷ τῶν ναῶν κόσμῳ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐπιστυλίων, πρᾶγμα καὶ τοῦτο ἐνταῦθα ἐξαιρετικὸν καὶ μοναδικὸν, ἐξηγούμενον ἁπλῶς διὰ τῆς ἀρχαϊκότητός των, ἐν οἷς ὡς εἴρηται προφανῶς καταφαίνεται ὁ μετὰ τῶν συμβόλων τῆς Ἀσίας σύνδεσμος αὐτῶν, καθόσον ἀναντιῤῥήτως σφίγγες, λέοντες σπαράσσοντες ἐλάφους, ταῦροι μαχόμενοι κατ' ἀλλήλων εἶναι καθαρὰ Αἰγυπτιακὰ καὶ βαβυλώνεια σύμβολα. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱστορικὰ τοῦ ναοῦ τούτου ἀνάγλυφα, ὁ Μενέλαος π. χ. μαχόμενος κατὰ τοῦ Πρωτέως, ἀναπολεῖ ἡμῖν τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς αἰγυπτιακὰς παραλίας, κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ Ἡροδότου. (Βιβλ. 2. Κεφ. 12.) (α).

Ἀντὶ ἄρα σφιγγῶν, ἠδύνατο κάλλιστα ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου ἵνα ἐκλέξῃ ἕτερόν τι οἱονδήποτε ἑλληνικὸν τῶν ἀετωμάτων κόσμημα, ἐμφαῖνον καταλληλότερον τὴν φύσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ἐπαναλαμβάνομεν, διατί νὰ ῥίψωμεν ἀσκόπως τοσαύτας χιλιάδας δραχμῶν, ἵνα στήσωμεν πανταχοῦ ἐπὶ τῆς στέγης σφίγγας, *ἐκ παραλλήλου μετὰ τῶν ἀρχαϊκῶν βεβαίως καπνοδόχων!* ἐνῷ οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι δωρικοὶ καὶ ἰωνικοὶ ἀληθεῖς ναοὶ, πολλάκις ἐστεροῦντο ἀκρωτηρίων ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀετωμάτων αὐτῶν; ἔστω δὲ ἡμῖν πρόχειρον παράδειγμα αὐτὸ τὸ Θησεῖον.

Ἐπὶ τέλους δὲ, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, δὲν δύναταί ποτε Πρύτανις σώας ἔχων τὰς φρένας, καὶ γινώσκων τὰς ἐσωτερικὰς τοῦ Πανεπιστημίου ἐλλείψεις, νὰ ῥίψῃ 35000! δρ. διὰ νὰ στήσῃ ἐπὶ τῆς στέγης αὐτοῦ 14 αἰγυπτιακὰς σφίγγας! (β).

Κρίνατε νῦν καὶ ἐκ τούτων φίλοι ἀναγνῶσται τὸν ἄνθρωπον, ὅστις ἀνερυθριάστως κατακρίνει ἡμᾶς, ὡς θηρεύοντας δῆθεν *ἐξωτερικὰς ἐπιδείξεις!*

(α) Ὅρα περὶ τῶν σπουδαιοτάτων τούτων ἀρχαίων λειψάνων τῆς Ἄσσου, τὴν ἀκριβῆ περιγραφὴν αὐτῶν, ἐν Πανδώρᾳ ἣν αὕτη ἐδημοσίευσεν ἐκ τοῦ εἰσέτι ἀνεκδότου συγγράμματός μου· Περίπλους τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐν ἔτει 1846 κτλ.

(β) Μὴ νομίσῃ δὲ ὁ ἀναγνώστης τοῦτο ὑπερβολήν. Καί τοι ἐξ ἀρχῆς οὐδεμίαν εἴχομεν πρόθεσιν οὐδὲ ὀβολὸν νὰ δαπανήσωμεν διὰ σφίγγας, ὅμως ἠρωτήσαμεν· καὶ συνδιελέχθημεν περὶ αὐτῶν μετὰ τεχνιτῶν. Ὁ λιθοξὸς δὲ Μαρμαρινὸς, ὃν ἐσύστησεν ἡμῖν ὁ Κ. Καστόρχης ὡς τιμιώτατον καὶ ἐπιεικέστατον, διὰ τρεῖς μόνας σφίγγας ἀπῄτησε κατ' ἐλάχιστον ὅρον 7 1/2 χιλιάδας δραχμῶν!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Τὸ μέγα ὡρολόγιον τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Καταβαίνων ὁ προφήτης ἀπὸ τῆς στέγης καταβεβλημένος ἀπὸ τῶν θρήνων, στρέφει κύκλῳ ἔτι ἅπαξ τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ φρίττει ἐν τῇ θέᾳ *ἀποτροπαίου τινὸς σκανδάλου τοῦ καλοῦ*, τῶν κωδώνων τουτέστι τοῦ μεγάλου ὡρολογίου! καὶ ἐν τῇ ἄκρᾳ ἀγανακτήσει αὐτοῦ ἐπὶ τῇ Πρυτανικῇ ταύτῃ κακαισθησίᾳ, ἀνατείνων τὰς χεῖρας αὐτοῦ πρὸς τὸν οὐρανὸν γοερῶς ἀνακράζει! «*Ἀτυχὲς Πλάτων, ἀτυχὲς Ἀριστότελες*! (Τῷ ὄντι ἀτυχὴς Πλάτων καὶ ἀτυχὴς Ἀριστότελες, ἀπὸ ἀνδρῶν γενόμενοι καὶ οὐδέτερα!) *Ὁποία χρῆσις καὶ ἐφαρμογὴ τῶν παρ' ὑμῶν ὁρισθέντων κανόνων τοῦ καλοῦ! Ὁποία σύγκρισις!*» Καταβὰς δὲ καὶ ἐν τῇ στοᾷ γενόμενος, αὖθις ἀνυψῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανόν, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐξ ὕψους ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ *ῥέκτου ἀνακαινιστοῦ τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου*, φρίττει πάλιν ἐν τῇ σκανδαλώδει θέᾳ τοῦ μεγάλου δίσκου τοῦ ὡρολογίου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου φλεγμαίνεται καὶ ἐξαγριοῦται ἡ φαντασία αὐτοῦ, φανταζομένου ἐν τούτῳ τὸ συμβολικὸν ἀπεικόνισμα τοῦ ὀνόματος τοῦ φιλοδόξου Πρυτάνεως, μιμηθέντος ἐνταῦθα τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους τεχνίτας Σαῦρον καὶ Βάτραχον, οἵτινες μὴ τολμῶντες νὰ ἐγγράψωσιν εἰς τὰ ἔργα των τὰ ὀνόματά των, ἐνέγραψαν αὐτὰ συμβολικῶς γλύψαντες σαῦραν καὶ βάτραχον!» Πάντα ταῦτα φίλτατοι ἀναγνῶσται ἐμπεριέχονται εἰς τὸν ἁπλοῦν δίσκον τοῦ ὡρολογίου, παρισταμένου αὐτῷ ὡς *φρεάτιον*! Φεῦ τῆς πονηρίας σου σοφὲ ἀρχιτέκτων! «Ποῦ εἶσθε; ἀνακράζει πάλιν ἐνώπιον τοῦ *φρεατίου* τούτου ἱστάμενος, ποῦ εἶσθε θεῖε Πλάτων καὶ μεγάλε Ἀριστοτέλη διδάσκαλοι τοῦ *καλοῦ* καὶ τοῦ *χρησίμου* (!) ἵνα ἴδητε πῶς ὁ νέος Πρύτανις τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τῶν νέων Ἀθηνῶν κατέστρεψε, διὰ περιφανῆ καὶ *ματαίαν* ἐπίδειξιν κακαισθησίας, τὸν καλήτερον ἐξωραϊσμὸν τῆς οἰκοδομῆς, διὰ καταστροφῆς τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ καλλιτέχνου ἀρχιτέκτονος, ὃ τοσαῦται πρυτανεῖαι ἐσεβάσθησαν, τὴν πραγματικὴν ὠφέλειαν ἐν πᾶσι θηρεύουσαι καὶ οὐχὶ ματαίας καὶ κενὰς ἐπιδείξεις!»

Τοιαύτη βάρβαρος πονηρία καὶ μοχθηρία ψυχῆς, φίλοι ἀναγνῶσται, καθίστησιν ἀναπόφευκτον τὴν ἀκριβῆ προηγουμένως ἔκθεσιν τῆς ἱστορίας τοῦ ἀτυχοῦς τούτου ὡρολογίου, ὅπερ κατέστη, ὡς βλέπετε, τὸ κάρφος τῶν καλλιτεχνικῶν ὀφθαλμῶν τοῦ εὐσυνειδήτου τούτου ἀνθρώπου.

Οὐδεὶς μὴ κατὰ πάντα τετυφλωμένος τὸν νοῦν καὶ πεπωρωμένος τὴν καρδίαν ἐξ ὁλοκλήρου, δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι ἡ ὕπαρξις ἑνὸς κοινοῦ μεγάλου ὡρολογίου, τεθειμένου ἐν θέσει ἀπόπτῳ καὶ περιφανεῖ, καθ' ὃ νὰ κανονίζωνται ἐξίσου τῶν καθηγητῶν αἱ παραδόσεις, ὡς πρός τε τὴν ἔναρξιν καὶ τὴν λῆξιν αὐτῶν, εἶναι ἀπόλυτος ἀκαδημαϊκὴ ἀνάγκη, ὡς ἤδη καὶ ἄλλοτε εἴρηται. Τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ τὴν οὐσιώδη ἔλλειψιν, τὸ Πανεπιστήμιον ἠθέλησε νὰ πληρώσῃ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1852, πρυτανεύοντος τοῦ μακαρίτου Περικλέους Ἀργυροπούλου (α), ἐμοῦ δὲ ὄντος τότε κοσμήτορος τῆς σχολῆς τῶν Νομικῶν. Ἐν τῇ συνεδριάσει ἄρα πρῶτον τῆς 3 Δεκεμβρίου 1852, ὁ Πρύτανις προέτεινε τὴν τοποθέτησιν τοιούτου ὡρολογίου, ὡς ἐκ τῶν ἑξῆς πρακτικῶν τῆς συγκλήτου γίγνεται δῆλον.

« Ἐνταῦθα ὁ Πρύτανις ἀνέφερε περὶ τῆς ἀνάγκης μεγάλου ὡρολογίου, καθ' ὃ νὰ ῥυθμίζωνται αἱ ὧραι τῆς διδασκαλίας, εἰπὼν ὅτι ἡ ἀξία αὐτοῦ θέλει εἶσθαι ὡσεὶ δραχμαὶ 800, ἐξ ὧν ἔχει παρὰ πολίτου τινὸς ὑπόσχεσιν συνεισφορᾶς 100 δραχμῶν. Πέποιθε δὲ ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ θέλουσι συναχθῆ ἐκ συνεισφορῶν. Ἐζήτησε δὲ παρὰ τῆς συγκλήτου τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ἐνεργήσῃ περὶ τῆς τούτου κατασκευῆς πάντα τὰ ἀπαιτούμενα. Ἡ σύγκλητος παρεδέχθη τὴν τοῦ πρυτάνεως πρότασιν. »

Διὰ τῆς ἀκαμάτου δὲ δραστηριότητος τοῦ μακαρίτου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, πρεσβευτοῦ ὄντος τότε ἐν Παρισίοις, κατεσκευάσθη τὸ ὡρολόγιον τοῦτο ἐν τῷ ἐργοστασίῳ τοῦ Wagner

---

(α) Ἔκτακτοι μετὰ δύο ἔτη πολιτικαὶ περιστάσεις, ἐπαγαγοῦσαι καὶ ἄλλας δυσαρεσκείας προσωπικὰς ἐχώρισαν ἡμᾶς δυστυχῶς μέχρι τοῦ ἀώρου θανάτου του. Θεωρῶ ὅμως ἱερὸν καθῆκον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἵνα δημοσίως ἐνταῦθα εἴπω, ὅτι ἡ Πρυτανεία τοῦ μακαρίτου Π. Ἀργυροπούλου ὑπῆρξε μία ἐκ τῶν σπανίων ἐκείνων Πρυτανειῶν, τῶν διακρινομένων διὰ πνεύματος διοικητικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ οὐχὶ τοῦ τυχαίου.

ἀντὶ φράγκων 1550. Ἐστάλη δὲ εἰς Ἀθήνας ἐκ Παρισίων τὴν 5 Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους. Γνωστῆς τῷ Πρυτάνει γενομένης δι' ἐπιστολῆς τῆς ἀποστολῆς τοῦ ὡρολογίου τούτου, καὶ λόγου γενομένου ἐν τῇ συγκλήτῳ περὶ τῆς ἀμέσου τοποθετήσεως αὐτοῦ, ἡ σύγκλητος ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 9. Ἰουλίου 1853 ἀπεφήνατο τάδε·

« Περὶ δὲ τῆς τοποθετήσεως τοῦ ὡρολογίου, ἡ σύγκλητος παρεδέχθη κατὰ τὴν ὁμόφωνον τῶν ἀρχιτεκτόνων ΚΚ. Ζέζου καὶ Α. Γεωργαντᾶ πρότασιν, προσκληθέντων εἰς τοῦτο παρὰ τοῦ Πρυτάνεως, τοῦ νὰ τεθῇ ἄνωθεν τῆς μεγάλης πύλης, τῆς μηχανῆς τεθειμένης ἐντὸς τοῦ ἀετώματος τοῦ ἀναγνωστηρίου, καὶ τῶν κωδώνων ὑπεράνω τῆς στέγης. »

Τὸ ὡρολόγιον ἔφθασεν εἰς Πειραιᾶ περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου, τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς παραδόσεως τῆς Πρυτανείας πρὸς τὸν διάδοχον Πρύτανιν. Δυστυχῶς ὁ νέος Πρύτανις, μὴ ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων τοῦ προκατόχου του, ἐγένετο ἡ κυριωτάτη αἰτία τῶν τοσούτων περιπετειῶν τοῦ ὡρολογίου τούτου. Ὅθεν ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς νέας συγκλήτου τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1853 γενομένου λόγου περὶ αὐτοῦ, ὁ Πρύτανις παρὰ τὰ δεδογμένα ἤδη τῇ προτέρᾳ συγκλήτῳ, εἶπεν ὅτι δὲν δύναται νὰ τοποθετήσῃ τὸ ὡρολόγιον πρὶν ἀποφανθῇ περὶ τούτου νέον ἀρχιτεκτονικὸν συμβούλιον. Συνεκροτήθη ἄρα τοιοῦτον προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως, εἰς ὃ προσεκλήθη καὶ ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων. Καὶ τὸ συμβούλιον δὲ τοῦτο, ἐν ᾧ παρῆν καί τις ἐπιτροπὴ ἐκ καθηγητῶν, πάλιν κατὰ πλειονοψηφίαν ἐπεφάσισε νὰ στηθῇ τὸ ὡρολόγιον κατὰ τὰ πρότερον δεδογμένα. Ἀλλ' ὁ Πρύτανις, ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς συγκλήτου τῇ 2 Νοεμβρίου 1853, «ἀνήνεγκεν ὅτι ἐπειδὴ ἡ γνώμη τῶν ἀρχιτεκτόνων συνελθόντων ἐπὶ τούτῳ καὶ σκεφθέντων μετὰ τῆς διορισθείσης ἐπιτροπῆς *ἐφάνη ὡς εἰπεῖν ἀμφίβολος*, εἶναι καλὸν νὰ ἐρωτηθῇ περὶ τούτου ὁ ἐν Τεργέστῃ διαμένων Κ. Χάνσεν. Ἡ σύγκλητος παρεδέχθη τὴν γνώμην ταύτην καὶ ἀνέβαλε τὴν τοποθέτησιν τοῦ ὡρολογίου μέχρις ἀπαντήσεως αὐτοῦ.» Τὴν ἑπομένην ἡμέραν (3 Νοεμβρίου 1853) ὁ Πρύτανις ἔγραψε τῷ Κ. Χάνσεν ζητῶν τὴν γνώμην του· μετὰ 7 δὲ μῆνας ἤτοι τὴν 12 Μαΐου τοῦ ἑπομένου ἔτους 1854, ἀπήντησεν ἐκ Τεργέστης ὁ ἀρ-

χιτέκτων. Μετὰ τρεῖς δὲ μῆνας ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς ἐπιστολῆς ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς συγκλήτου τῇ 16 Ἰουλίου 1854, ὁ Πρύτανις ἀνήνεγκεν ὅτι ἔλαβεν ἤδη τὴν γνωμοδότησιν τοῦ Κ. Χάνσεν. Λαβὼν τὴν γνώμην αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ λάβῃ καὶ τὴν τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου Κ Ζέζου. Ἡ σύγκλητος δὲ λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὰς περὶ ὡρολογίου γνωμοδοτήσεις αὐτῶν, καὶ παρατηρήσασα ὅτι ἐκ τῆς διαφωνίας αὐτῶν, ἅτε *μὴ ὑπαρχούσης θέσεως*, ἠδύνατο νὰ προκύψῃ δυσμορφία· ὑπολογισαμένη δὲ προσέτι καὶ τὰς δαπάνας, ἃς θέλει ὑποστῇ τὸ Πανεπιστήμιον διὰ τὴν τοποθέτησιν αὐτοῦ, καὶ τὴν συντήρησίν του, ἀπεφάσισε νὰ γενῇ φροντὶς περὶ τῆς πωλήσεώς του, καὶ εἰ δυνατὸν εἰς τὴν τιμὴν εἰς ἣν ἠγοράσθη. » (Πρακτ. τῆς συγκλήτου 16 Ἰουλίου 1854.

Τῆς συγκλήτου αὕτη ἡ ἀπόφασις (α) παρουσιάζεται ὡς ἀπορρέουσα ἀμέσως ἐκ τῶν γνωμοδοτήσεων τῶν ἀρχιτεκτόνων Ζέζου καὶ Χάνσεν. Ἡ ἀπόρροια ὅμως αὕτη νομίζομεν, ὅτι ἔχει πολλὴν τὴν σχέσιν καὶ ὁμοιότητα πρὸς τὴν γνωστὴν ἤδη ἀπόρροιαν καὶ ἐκπόρευσιν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐκ τοῦ πατρὸς Καφταντζόγλου. Καθότι ἡ μὲν γνωμοδότησις τοῦ Ζέζου εἶναι ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τοῦ 1852, ἀποφηναμένου μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου Α. Γεωργαντᾶ, ἵνα τοποθετηθῇ τὸ ὡρολόγιον ἐν ᾗ θέσει ὑπάρχει σήμερον. Τίς δὲ ἦν ἡ γνωμοδότησις τοῦ Κ. Χάνσεν, καὶ τοῦτο νῦν τοῖς πᾶσι ἔσται γνωστόν.

Ὁ Κ. Χάνσεν ἐν τῇ ἐκ Τεργέστης ἐπιστολῇ του τῆς 12 Μαΐου 1854 (ἀριθ. πρωτοκ. 130) λέγει ὅτι, *κυρίως* μὲν οὐδαμοῦ ὑπάρχει νομίζει κατάλληλος ἐν τῷ κτιρίῳ θέσις διὰ τὸ ὡρολόγιον· κατὰ τὴν γνώμην του δὲ, ἐπειδὴ τὸ κτίριον ἔχει ἑλληνικὸν ῥυθμὸν (β), ἥκιστα κατάλληλος εἶναι ἡ θέσις αὐτοῦ ὑπὸ τὸν πυλῶνα

(α) Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῇ συνεδριάσει ταύτῃ ἔλειπον τὰ σπουδαιότερα ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην πρόσωπα, οἱ ΚΚ. Ἀργυρόπουλος, Ῥαγκαβῆς, Πήλληκας καὶ Πρινάρης. Παρῆσαν δὲ μόνοι οἱ Κ.Κ. Κωστῆς, Φίλιππος Ἰωάννου, Μακκᾶς, Κοντογόνης καὶ Μανούσης. Ἡ ἀπόφασις ἄρα αὕτη τῆς συγκλήτου φέρει ἐν ἑαυτῇ καθαρῶς τῆς μονομερείας τὸν χαρακτῆρα.

(β) Προσεχῶς ἐξετάσομεν τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τῶν ἑλληνικῶν κτιρίων πρὸς τὰ ὡρολόγια.

(unter dem portale). Πλὴν καὶ αὐτὸς, μεθ' οὗ καὶ ὁ ἀρχιτέκτων Σάουβερτ ἐντελῶς συνεφώνησε, φρονεῖ ὅτι ἡ *καταλληλοτάτη θέσις εἶναι ἡ τοποθέτησις αὐτοῦ ὑπεράνω τῆς εἰσόδου τοῦ μεσοδόμου* (doch scheint mir am zweckmâsigsten ueber den Eingang der Aula anzubringen). *Οἱ δὲ κώδωνες δύνανται καταλλήλως νὰ τοποθετηθῶσιν ἐλεύθεροι ἐπὶ τῆς στέγης.* (Die glocken Kônnen gut an derselben Mauer ueber dem Dache freistehend angebracht werden!) Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἰδιοχείρως διέγραψεν ὁ Κ. Χάνσεν καὶ τὸ σχέδιον τῆς τοποθετήσεως τῶν κωδώνων ὑπεράνω τῆς στέγης, ὃ παραθέτομεν ἐν ξυλογραφίᾳ, ἵνα διὰ τῶν ὀμμάτων ἤδη ἴδωσιν οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν τὸ ἠθικὸν κάλλος τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, τοῦ ἀνερυθριάστως καὶ ἀναισχύντως θρηνοῦντος καὶ λέγοντος· «Ὁ περιφανὴς ἐκεῖνος καὶ περίβλεπτος τρίπους ἢ τετράπους, ὁ ἐπὶ τῆς στέγης ἱδρυθεὶς ὡς τρίπους τῆς ἀτεχνίας ἢ τῆς πανεπιστημιακῆς κακαισθησίας, κατὰ ποῖον σχέδιον ἐσχεδιάσθη; Ποία ἀγχίνους κεφαλὴ ἐκυοφόρησε τοιοῦτον ἀποτρόπαιον τοῦ καλοῦ σκάνδαλον!»

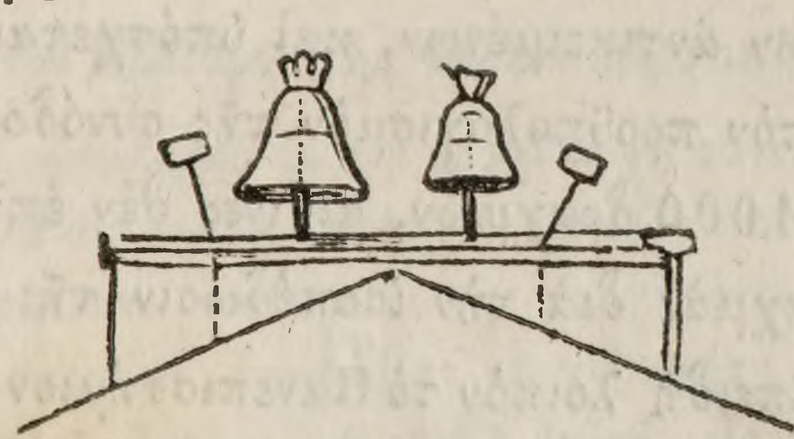

Κατόπιν τῆς γνωμοδοτήσεως ταύτης τοῦ Κ. Χάνσεν, τὸ προσεχὲς ἔτος 1855, γενομένου πάλιν λόγου ἐν τῇ συγκλήτῳ περὶ τοῦ ὡρολογίου τούτου, ὁ πρύτανις Κ. Φίλιππος Ἰωάννου ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 3 Μαρτίου, «ἀναστὰς ἔλεξεν ὅτι πολλάκις περὶ τούτου ἐγένετο λόγος καὶ τὸ ἐξαγόμενον ὑπῆρξεν, ὅτι ὁ ῥυθμὸς τοῦ Πανεπιστημίου βλάπτεται διὰ τοῦ ὡρολογίου! Πρὸς τούτοις δὲ ἡ σύγκλητος καὶ δι' ἄλλους οἰκονομικοὺς λόγους δὲν παρεδέχθη τὴν τοποθέτησίν του.» Ἀπεφασίσθη ἄρα καὶ πάλιν κατὰ συνέπειαν νὰ πωληθῇ τὸ δυστυχὲς ὡρολόγιον· ἐὰν δὲ δὲν κατορθωθῇ ἡ πώλησίς του νὰ σκεφθῇ αὖθις περὶ τούτου ἡ σύγκλητος! Τὸ δὲ ἑπόμενον ἔτος ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς συγκλήτου

τῇ 6 Ὀκτωβρ. 1856 ὁ Πρύτανις Κ. Κοντογόνης προέτεινε νὰ δοθῇ τὸ μέγα ὡρολόγιον τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν ὡς ἀντάλλαγμα παπύρων αἰγυπτιακῶν! Ἀλλ' ἡ σύγκλητος τότε εὐτυχῶς ἀπέρριψε τὴν πρότασιν ταύτην, ἀναβαλοῦσα τὴν περὶ τούτου ἀπόφασίν της, ὡς εἴθισται, εἰς ἄλλην συνεδρίασιν. Τὸ ἐπιὸν δὲ ἔτος 1857 ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 14 Δεκεμβρίου 1857, ὁ Κ. Φίλιππος Ἰωάννου ὢν πάλιν Πρύτανις ἔλεξε τάδε·

« Περὶ τοῦ μεγάλου ὡρολογίου πολλάκις ἐγένετο λόγος εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν σύγκλητον, ἀλλὰ θέσις δι' αὐτὸ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ δὲν εὑρέθη! Ἐγένετο πρότασις περὶ τῆς ἐκποιήσεως αὐτοῦ παρὰ τῶν προκατόχων ἡμῶν, ἀλλὰ δὲν ἐγένοντο δεκταὶ οὔτε εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς μητροπόλεως οὔτε εἰς ἄλλας ἐπιτροπάς. Ἡ δὲ φιλεκπαιδευτικὴ ἑταιρία προτείνασα ἄλλοτε νὰ λάβῃ αὐτὸ ὡς ἀντάλλαγμα παπύρου καὶ φαρέτρας καὶ πλακὸς μὲ ἐπιγραφὴν, δὲν εἰσηκούσθη εἰς τὴν σύγκλητον. Νῦν δὲ ὁ Κ. Πρόεδρος τῆς βουλῆς προτρέπει ἡμᾶς νὰ συγκατεθῶμεν εἰς τὴν αἴτησιν τῆς ἑταιρίας καὶ νὰ παραχωρήσωμεν αὐτῇ ἐπὶ ἀνταλλαγῇ τῶν εἰρημένων ἀντικειμένων, καὶ ὑπόσχεται νὰ περιλάβῃ χάριν τούτων εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τῆς συνόδου ταύτης τῆς βουλῆς ἐκτὸς τῶν 1000 δραχμῶν, αἵτινες δὲν ἐπληρώθησαν καὶ ἄλλας 2000 δραχμὰς διὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ Πανεπιστήμιον δὲν ἔχει νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸ (quod erat probandum) ὅσῳ δὲ μένει φθείρεται, νομίζω καλὸν νὰ μὴ ἀρνηθῇ ἡ σύγκλητος τὴν χάριν ταύτην εἰς τὴν ἑταιρίαν! »

Ἡ σύγκλητος ἐνέδωκε τότε εἰς τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ Κ. Φιλίππου, καὶ τὸ ὡρολόγιον ὅπερ μετὰ τοσαύτης προθυμίας καὶ ζήλου παρηγγέλθη καὶ κατεσκευάσθη διὰ τὸ Πανεπιστήμιον ἐχαρίσθη εἰς τὴν φιλεκπαιδευτικὴν ἑταιρίαν! Εὐτυχῶς ὅμως ἡ σύγκλητος ἔσχε τὴν εὐτυχῆ ἰδέαν νὰ ὁρίσῃ συγχρόνως πρῶτον, ἵνα μὴ δοθῇ εἰς τὴν ἑταιρίαν τὸ ὡρολόγιον πρὶν παρασκευασθῇ ὁ τόπος τῆς ἀμέσου τοποθετήσεώς του· καὶ δεύτερον νὰ τεθῇ εἰς θέσιν ὅπου νὰ ἦναι συγχρόνως χρήσιμον εἰς ἅπασαν τὴν συνοικίαν καὶ ἰδίως εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. (Συνεδρ. τῆς

14 Δεκεμβρίου 1857 (α). Οἱ ὅροι οὗτοι ἔσωσαν τὸ ὡρολόγιον ἀπὸ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας.

Σημειωτέον δὲ ἐν παρόδῳ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων τῆς ἀρχαιολογικῆς ἑταιρίας ὁ κινήσας ἀοράτως πάσας ταύτας τὰς ἱστορίας, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Κ. Καφταντζόγλους, ὁ προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου ἵνα γνωμοδοτήσῃ, ἂν δύναται νὰ στηθῇ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τὸ ὡρολόγιον, καὶ ἀποφηνάμενος λογικώτατα καὶ συνεπέστατα, ὅτι ἐν μὲν τῷ Πανεπιστημίῳ ὡς κτιρίῳ ἑλληνικοῦ ῥυθμοῦ δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ ὡρολόγιον, ἐν δὲ τῷ Ἀρσακείῳ κτιρίῳ ῥυθμοῦ ἑλληνικωτάτου καὶ ἰδίως ἰωνικοῦ δύναται καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ τὸ ὡρολόγιον!!! Καὶ ὅμως ἡ γνώμη αὕτη αὐτοῦ ἀπέναντι καὶ αὐτῆς τῆς γνωμοδοτήσεως τοῦ Κ. Χάνσεν κατίσχυσεν!

Σημειωτέον δὲ πρὸς τούτοις ὅτι, ἡ σύγκλητος φαίνεται συγκατετέθη εἰς τὴν παραχώρησιν ταύτην τοῦ ὡρολογίου τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἐκ τούτου ὅτι ἡ ἑταιρία ὑπέσχετο ἵνα χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ ὅσον τάχιστα. Τοῦτο δὲ ἀναντιῤῥήτως ἀποδεικνύε-

---

(α) Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας.

Ἡ ἀκαδημαϊκὴ σύγκλητος ἐν τῇ προχθεσινῇ συνεδριάσει της λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν πολλάκις παρὰ διαφόρων μελῶν τοῦ ὁποίου προΐστασθε συμβουλίου ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν τῆς ἀποκτήσεως τοῦ μεγάλου ὡρολογίου τοῦ Πανεπιστημίου, ἀπεφάσισε νὰ χορηγήσῃ αὐτὸ εἰς χρῆσιν τῆς ἑταιρίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ τεθῇ τοῦτο εἰς θέσιν ὅπου νὰ ἦναι συγχρόνως χρήσιμον εἰς ἅπασαν τὴν συνοικίαν καὶ ἰδίως εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Κοινοποιοῦντες τοῦτο ἡμῖν, παρακαλοῦμεν, Κύριε Πρόεδρε ἵνα εὐαρεστηθῆτε ἅμα εὑρεθῇ καὶ π α ρ α σ κ ε υ α σ θ ῇ κατάλληλος τοῦ ὡρολογίου θέσις νὰ ἀγγείλητε τοῦτο ἡμῖν, ὅπως πέμψωμεν ἀμέσως τὸ ὡρολόγιον.

Ἀθήνησι τῇ 23 Δεκεμβρίου 1857.

Ὁ Πρόεδρος
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.

Ἀναγνωρίζει λοιπὸν ὁ Κ. Πρύτανις ὅτι τὸ ὡρολόγιον τοῦτο εἶναι χρήσιμον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ τόσον μάλιστα χρήσιμον, ὥστε καὶ μακρὰν τοῦ Πανεπιστημίου δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τῷ Πανεπιστημίῳ!!! καὶ ὅμως ἀποβάλλεται καὶ χαρίζεται!

ται, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ἀπὸ 28 Δεκεμβρίου 1857 πρὸς τὸν πρύτανιν ἐγγράφου τῆς ἑταιρίας, ἀπαιτούσης ἀμέσως τὴν παράδοσιν τοῦ ὡρολογίου, δῆθεν διότι ἤδη διετάχθησαν οἱ ἁρμόδιοι τεχνῖται νὰ σχεδιάσωσι τὰ τῆς ἀνεγέρσεως. «Ἐπιθυμοῦμεν, γράφει ἡ ἑταιρία, ὥστε ἡ ἐπίσημος ἡμῶν αὕτη διαβεβαίωσις, νὰ πείσῃ ὑμᾶς κύριε Πρύτανι, εἰς τὸ νὰ μᾶς σταλῇ τὸ ὡρολόγιον ἀπὸ τοῦδε, διότι ἐπιφορτισθέντες παρ' ἡμῶν οἱ ἁρμόδιοι ἀρχιτέκτων καὶ ὡρολογοποιὸς νὰ σχεδιάσωσι τὰ τῆς ἀνεγέρσεως, εὑρίσκονται εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἔχωσιν αὐτὸ ἀδιαλείπτως ὑπ' ὄψιν.» (Ἔγγραφ. ἑταιρ. ὑπ' ἀριθ. 4,299 τῆς 28 Δεκεμβρ. 1857)· καὶ δεύτερον, ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἑταιρίαν ἀπαντήσεως τοῦ Πρυτάνεως, λέγοντος νὰ ἀναβληθῇ μικρὸν ἡ ἔναρξις τῆς ἐργασίας τῆς τοποθετήσεως, ἕως οὗ δοθῇ ἡ περὶ παραχωρήσεως τοῦ ὡρολογίου ἄδεια τοῦ ὑπουργείου. «Κρίνομεν δὲ ἀναγκαῖον νὰ δηλώσωμεν εἰς ὑμᾶς τοῦτο, ἵνα μὴ γίνῃ ἔναρξις τῆς ἐργασίας πρὸς τοποθέτησιν τοῦ ὡρολογίου, προτοῦ νὰ δοθῇ εἰς ἡμᾶς ἡ ἄδεια τοῦ ὑπουργείου, τὴν ὁποίαν ἅμα λαβόντες θέλομεν σπεύσει νὰ σᾶς γνωστοποιήσωμεν.» (Ἔγγραφ. Πρυταν. ὑπ' ἀριθ. 1738. — Δεκεμβρ. 28 1857). Ἐπελθούσης μετ' ὀλίγον τῆς ἐγκρίσεως τοῦ ὑπουργείου ἡ πρυτανεία ἔπεμψε τῇ ἑταιρίᾳ τὸ σχέδιον μόνον τοῦ ὡρολογίου, καὶ τὴν σημείωσιν τῆς ἀξίας αὐτοῦ φρ. 1550, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ὡρολόγιον, κωλυομένη εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἤδη ῥηθέντων ὅρων τῆς συγκλήτου. (Ἔγγραφ. Πρυταν. ἀριθ. 1794.—Φεβρουαρ. 26 1858.

Ἡ ἑταιρία μὴ δυνηθεῖσα οὕτω νὰ κατορθώσῃ ὡς φαίνεται τὸν κυριώτατον αὐτῆς σκοπὸν, ν' ἀφαιρέσῃ τὸ ὡρολόγιον ἐκ τῆς κατοχῆς τοῦ Πανεπιστημίου, οὐδὲν ἔπραξε κατόπιν ἵνα χρησιμοποιήσῃ ταύτην τὴν προσφορὰν, καὶ οὐδένα ἐπὶ ἓξ ὅλα ἔτη ἐξεπλήρωσεν ὅρον αὐτῆς, δι' οὗ πρῶτον ἐδικαιοῦτο ν' ἀπαιτήσῃ τὸ ὡρολόγιον. Οὕτω δὲ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἀπὸ τοῦ 1852 τὸ ὡρολόγιον τοῦτο ἔκειτο ἄχρηστον ἐντὸς ὑπογείων καθύγρων, ὁσημέραι φθειρόμενον καὶ καταστρεφόμενον, μέχρις οὗ τελευταῖον κατὰ τὸ 1864 ἐξήχθη εἰς τὸ φῶς ἐκ τοῦ σκότους, καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἐπεσκευάσθη καὶ σχεδὸν ἀνεκαινίσθη, πολλῶν οὐσιωδῶν αὐτοῦ ὀργάνων θραυσθέντων καὶ ἀφανισθέντων, ἵνα καταστῇ τέλος πάντων τῷ Πανεπιστημίῳ χρήσιμον κατὰ τὰ ἀνέκαθεν δεδογμένα, καὶ κατὰ

τὴν ὁμόφωνον ἐπίσης παραδοχὴν παρὰ τῆς συγκλήτου τῆς προτάσεως τοῦ Πρυτάνεως περὶ τῆς τοποθετήσεως τοῦ ὡρολογίου. «Γενομένου λόγου παρὰ τοῦ Πρυτάνεως Κ. Φρεαρίτου περὶ τοῦ μεγάλου ὡρολογίου τοῦ Πανεπιστημίου, ἡ σύγκλητος ὁμοφώνως ἀπεφήνατο νὰ στηθῇ ὡς *ἀπολύτως ἀναγκαῖον* εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.» (Πρακτ. συγκλ. συνεδρ. τῆς 2 Μαΐου 1864).

Συμβούλιον δὲ ἀρχιτεκτονικὸν συγκείμενον ἐκ τῶν ΚΚ. Θεοφιλᾶ ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τοῦ εἰδικωτάτου περὶ ταῦτα Κ. Θ. Ἠπίτου, συσκεφθέντων μετ' ἄλλων ἔτι ἀρχιτεκτόνων καὶ μηχανικῶν, ἀπεφήνατο τάδε·

Ἀριθ. πρωτ.
394

Πρὸς τὸν Κ. Πρύτανιν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Συνεπείᾳ τῆς ὑμετέρας αἰτήσεως λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἐκθέσωμεν τὴν γνώμην ἡμῶν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατάλληλον τοποθέτησιν τοῦ παρ' ὑμῖν ὑπάρχοντος μεγάλου ὡρολογίου ἐν τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ. — α'.) Ἐπειδὴ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὡρολόγιον ἔχει ἕνα μόνον ἁπλοῦν δίσκον, ἕπεται ὅτι εἶναι προωρισμένον νὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τοίχου τινός. β'.) Ἐπειδὴ ἡ συμμετρία τοῦ καταστήματος καὶ ἡ εἰδικὴ διάταξις τῶν κουφωμάτων δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐπὶ τῶν πλαγίων πλευρῶν ἢ προαυλίων τοποθέτησιν αὐτοῦ, ἀνάγκη νὰ τοποθετηθῇ εἰς ἓν τῶν δύο μετώπων. γ'.) Ἐπειδὴ τοιαύτης φύσεως ὡρολόγια τοποθετοῦνται εἰς τὰ καταφανέστερα μέρη τῶν οἰκοδομῶν, θεωροῦμεν προτιμητέαν τὴν ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου πρόσοψιν τοῦ κτιρίου, καὶ ἐπὶ τῆς προσόψεως ταύτης τὴν κατακόρυφον γραμμὴν τὴν διχοτομοῦσαν τὸ μέτωπον. δ'.) Ἐπὶ τῆς κατακορύφου ταύτης γραμμῆς ὑπάρχουσι τρεῖς θέσεις πρὸς τοποθέτησιν. 1) Ἡ ἄνωθεν τοῦ ἀετώματος, ἥτις δὲν εἶναι κατάλληλος, ὡς ἀπαιτοῦσα ἀνέγερσιν οἰκοδομήματος καταστρέφοντος τὸ ἔρρυθμον τῆς οἰκοδομῆς. 2) Ἡ ἐντὸς τοῦ ἀετώματος, ἥτις ἐπίσης δὲν εἶναι κατάλληλος· καθότι καὶ δύσκολον εἶναι νὰ κατορθωθῇ θέσις διὰ τὴν κατακόρυφον κίνησιν τῶν βαρι-

δίων, καὶ ἔτι δυσκολώτερον νὰ πλησιάζῃ συχνάκις ὁ ἐπιφορτισμένος τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ ὡρολογίου, ὅπως ἀναβιβάζῃ τὰ βαρίδια, ὅπερ κατορθοῦται εἰς τὸ ὑπάρχον ὡρολόγιον μόνον διὰ κλειδίου. 3) Ἡ ἐντὸς τῆς στοᾶς καὶ ἄνωθεν τῆς μεγάλης θύρας ἐπιφάνεια, εἰς τὴν ὁποίαν τοποθετούμενον τὸ ὡρολόγιον, ὁ μὲν δίσκος αὐτοῦ ἔσεται ὁρατὸς μέχρι τῆς ὁδοῦ σταδίου, ὁ δὲ μηχανισμὸς τοποθετούμενος ἐντὸς θυρίδος ἐπίτηδες ἀνοιχθησομένης ἐντὸς τῆς βιβλιοθήκης, θέλει ἐπιτρέπει τὴν συνεχῆ ἐπιτήρησιν καὶ τακτοποίησιν αὐτοῦ. Θεωροῦντες ἄρα τὴν τελευταίαν ταύτην θέσιν ὡς τὴν μόνην κατάλληλον διὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ μνησθέντος ὡρολογίου, ποιοῦμεν ὑμῖν γνωστὸν ὅτι ἂν τὸ μεταξὺ τοῦ μηχανισμοῦ καὶ τοῦ πατώματος τῆς βιβλιοθήκης διάστημα δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν κίνησιν τῶν βαριδίων, δύναται εὐκόλως δι' ἁπλουστάτης μεταλλαγῆς διευθύνσεως νὰ φερθῶσι ταῦτα ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς μεγάλης θύρας, κινούμενα ἐντὸς ἐπίτηδες κατασκευασθησομένων παραστάδων.

Ὡς ἐκ περισσοῦ φρονοῦμεν ὅτι ἤθελεν εἶσθαι καλὸν νὰ ὦσι κεκομμένοι οἱ ἐπὶ τοῦ δίσκου ἀριθμοί, ὥστε νὰ γίνωνται ὁρατοὶ καὶ ἐν τῷ σκότει, τιθεμένου ὄπισθεν τοῦ μηχανισμοῦ καταλλήλου φωτός.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 12 Μαΐου 1864.

Θ. ΗΠΙΤΗΣ,
Α. ΘΕΟΦΙΛΑΣ.

Τῆς συγκλήτου δὲ παμψηφεὶ πάλιν παραδεξαμένης τὴν γνωμοδότησιν ταύτην·

«Ἡ σύγκλητος λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὸ σχέδιον τοῦτο, καὶ λαβοῦσα καὶ προφορικῶς παρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος τὰς ἀνηκούσας δεασαφίσεις, παρεδέξατο ὁμοφώνως τὴν περὶ τοποθετήσεως πρότασιν τῶν δύο ἀρχιτεκτόνων Θεοφιλᾶ καὶ Ἠπίτου.» (Πρακτ. τῆς συγκλ. συνεδρ. τῆ, 30 Μαΐου 1864).

Τὸ ὡρολόγιον τέλος πάντων μετὰ 14 ἔτη ἐτοποθετήθη ἐν διαστήματι τριάκοντα ἡμερῶν εἰς τὴν θέσιν του.

Κρίνατε νῦν ἐκ τούτων καὶ αὖθις, φίλτατοι ἀναγνῶσται, τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἄνευ τοῦ ἐλαχί-

στου ἴχνους αἰδοῦς ἑξεμεῖ ἀσυττόλως ἐνταῦθα, ὅσα ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κεφαλαίου τούτου ἀνεφέραμεν κατὰ λέξιν.

Ἴσως δὲ νομίζουσιν οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν, ὅτι τὰ πάθη τοῦ ὡρολογίου τούτου ἐνταῦθα κατέπαυσαν. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Ἀπὸ τοῦδε μάλιστα ἄρχεται τὸ δραματικώτερον μέρος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν ἡ ἐφορία τῆς βιβλιοθήκης, βλέπουσα τὰς ἱκανῶς σπουδαίας καὶ ἐκτάκτους προπαρασκευὰς τῆς τοποθετήσεως, καὶ τρομάζουσα τοὺς *βαρυγδούπους κώδωνας τοῦ ἠχηροτέρου ὡρολογίου τούτου τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ μέλλοντος νὰ καταστήσῃ ἄχρηστον τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ ἀναγνωστήριον, ὅπου καὶ ὁ τοῦ κώδωνος ἦχος εὐκόλως κωλύει τὴν μελέτην τοῦ ἀναγνώστου*, διεμαρτυρήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον διὰ τῆς ἀπὸ 27 Μαΐου ἐγγράφου αὐτῆς, *κατὰ τοῦ ἀδώρου τούτου δώρου εἰς τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην!* Κατόπιν τῆς διαμαρτυρήσεως ταύτης τὸ ὑπουργεῖον πτοηθὲν καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἐγγράφου τῆς ἐφορίας, ἥτις ποιητικῇ ἀδείᾳ περιέγραψε τὸ ὡρολόγιον τοῦτο ὥστε ἑπτακέφαλον δεινὸν καὶ ἀργαλέον θηρίον, ἀπειλοῦν ἀνὰ πᾶν ὥρας τέταρτον τὴν καταστροφὴν τῆς βιβλιοθήκης, ἐξανέστη καὶ τοῦτο κατὰ τοῦ φοβεροῦ τούτου καὶ ἀποτροπαίου τέρατος. (Ἔγγρ. 30 Μαΐου 1864).

Τῆς δὲ φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας τουναντίον, ὁρώσης τὰς ἐπ' αὐτοῦ σπουδαίας τῆ, Πρυτανείας ἑτοιμασίας, σφοδρότερον ἤδη ἐκ νέου ἐξηγέρθη ἐν ἑαυτῇ ὁ παλαιὸς τοῦ ὡρολογίου πόνος, δι' ὃ καὶ διὰ τοῦ ἑξῆς ἐγγράφου αὐτῆς ἐντόνως ἀπῄτει παρ' ἡμῶν τὴν ἄμεσον ἀπόδοσιν τοῦ ἀρχαίου τούτου ἀντικειμένου τῶν νεαρῶν αὐτῆς πόθων.

745
547

Πρὸς τὸν Κ. Πρύτανιν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Τὸ μέγα ὡρολόγιον τῆς φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας τὸ περιελθὸν ἐξ ἀνταλλαγῆς ἰσοτίμων ἀρχαίων παπύρων καὶ ἄλλων εἰδῶν, παρακατατεθειμένων δὲ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μέχρις οὗ ἑτοιμασθῇ ὁ πρὸς τοποθέτησιν αὐτοῦ ἀναγκαῖος τόπος, θέλει ἤδη τοποθετηθῇ, συμπληρουμένης τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ἀρσακείου. Πα-

ρακαλοῦμεν λοιπὸν νὰ τὸ παραδώσητε εἰς τὸν κομιστὴν τῆς παρούσης Δαμιανὸν Κωνσταντίνου, ὑπάλληλον τοῦ γραφείου τῆς ἑταιρίας.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 16 Ἰουνίου. 1864.

Ὁ Πρόεδρος κτλ.

Εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο τῆς ἑταιρίας, ὅπερ δὲν δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ὡς τύπος ἱστορικῆς καὶ νομικῆς ἀκριβείας ἡ Πρυτανεία ἀπήντησε τάδε·

464
273

Πρὸς τὸν Κ. Πρόεδρον τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρίας.

Τὸ ἐπί τινος τῶν συναδέλφων πρυτάνεων πρὸ πολλῶν ἐτῶν παραδόξως δοθὲν τῇ φιλεκπαιδευτικῇ ἑταιρίᾳ ὡρολόγιον τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπὸ τὴν αἵρεσιν ἵνα στήσῃ τοῦτο αὕτη ὅσον οὔπω εἰς τόπον ὑψηλὸν καὶ ὁρατὸν, ὅπως ᾖ χρήσιμον τῷ Πανεπιστημίῳ, δὲν ἀνήκει πλέον τῇ ἑταιρίᾳ ταύτῃ, μὴ ἐκπληρωσάσῃ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον πρὸς μεγίστην βλάβην τοῦ Πανεπιστημίου, τὸν ὅρον, ὑφ' ὃν καὶ μόνον ἐδόθη. Τὸ Πανεπιστήμιον ἀπὸ τῆς κατοχῆς τοῦ ὁποίου οὐδέποτε ἐξῆλθε τὸ ὡρολόγιον τοῦτο, ἀσκοῦν ἐπ' αὐτοῦ τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητός του ἔστησεν ἤδη αὐτὸ ἐντὸς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν τόπῳ εὐθέτῳ, ἐξ οὗ καὶ τῇ ἑταιρίᾳ ταύτῃ καὶ πᾶσι τοῖς περιοίκοις ἐστὶ θεατόν τε καὶ ἀκουστόν. Τὸ μόνον δὲ δικαίωμα, ὅπερ ἴσως τῇ ἑταιρίᾳ ταύτῃ ἐναπολείπεται, εἶναι ἡ ἀπαίτησις ἑνὸς παπύρου καί τινων ἀρχαιοτήτων, ἃς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ λόγῳ δῆθεν ἀνταλλαγῆς μετέδοτο τῷ Πανεπιστημίῳ. Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα Κ. Πρόεδρε εὑρίσκονται πάντοτε εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἑταιρίας, τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει πλεονεκτοῦντος.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 6 Ἰουνίου 1864.

Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Ἡ ψυχρὰ αὕτη καὶ ἀποφαστικὴ τῆς *θηριώδους* Πρυτανείας ἀπάντησις, ἐπάγωσε τὴν τρυφερὰν καὶ ποθοῦσαν καρδίαν τῆς

ἑταιρίας. Τὸν αἴτιον ἄρα τῶν τοσούτων αὐτῆς πόνων κατήγγειλεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον (ἔγγραφ. ἑταιρ. 15 Ἰουν. 1864). Ἀλλὰ καὶ τοῦτο φεῦ τὰς πληγάς της δὲν ἠδυνήθη νὰ θεραπεύσῃ! Τὰ δάκρυα ἄρα καὶ τοὺς θρήνους αὐτῆς ἐπὶ πέντε μῆνας ἐξ ἀνάγκης τότε κατέστειλεν. Ἀλλ' ὁ πόθος ἐκ νέου τὰ στήθη αὐτῆς κατεσπάραξε. Τὰ πλατωνικὰ καὶ ἁγνὰ αἰσθήματα δὲν ἀπαιτοῦσι πάντοτε τὸ πρωτότυπον τῆς ἀγάπης αὐτῶν ἀντικείμενον, ἀλλ' ἱκανοποιοῦνται ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον καὶ διὰ τοῦ ἀντιτίμου αὐτῶν. Ὅθεν ἡ πενθοῦσα καὶ χηρεύουσα ἑταιρία εὐθετοτέραν κατόπιν τὴν περίστασιν κρίνουσα, ἐζήτησε παρὰ τοῦ τρυφεροτέρου ἡμῶν διαδόχου Πρυτάνεως, τοὐλάχιστον τὸ ἀντίτιμον τοῦ ὡρολογίου δραχμὰς 2,500! (α). (Ἔγγραφ. ἑταιρ. 1 Δεκεμβρίου 1864. καὶ 19 Ἀπριλ. 1865).

Ἡ τρυφερὰ καρδία τοῦ διαδόχου ἡμῶν, ῥαγεῖσα εἰς τὰ τοσαῦτα δεινὰ καὶ παθήματα ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τῆς νομικῆς σχολῆς κατὰ τοῦ ἀτέγκτου τυράννου. Ἀλλὰ ἡ ἀπάνθρωπος καὶ ἄσπλαγχνος αὕτη σχολή, ἔτι μᾶλλον παρ' ἐλπίδα τὴν καρδίαν τῆς ἑταιρίας ἐσπάραξε καὶ ἐπλήγωσεν, ἐνδοῦσα μὲν *κατ' ἐπιείκειαν* (β), ἐμοῦ τότε ἐκ τύχης ἀπόντος ἐκ τῆς συνεδριάσεως,

---

(α) Σημειωτέον δὲ καὶ αὖθις ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἀξία τοῦ ὡρολογίου ἦν μόνα φράγκα 1550! Ἐὰν δὲ ἀφαιρέσωμεν τὰς τοσαύτας ἐπὶ τοῦ ὡρολογίου ἀναγκαίας δαπάνας τοῦ Πανεπιστημίου, πόσα εἰσέτι ὑπόλοιπα μένουσι;

(β) Κατ' ἐπιείκειαν δὲ λέγομεν μετὰ νομικῆς πεποιθήσεως, διότι δὲν δύναται ὁ ἐμβριθὴς εἰσηγητὴς τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἰς τὴν σχολὴν, ἐπιμελέστερον ἐγκύψας εἰς τὴν μελέτην αὐτῆς, νὰ μὴ συμφωνήσῃ, ὅτι ἐν τῇ ἐκρύθμῳ ταύτῃ πράξει, οὐδὲ τὰ στοιχεῖα κυρίως τῶν ἀνωνύμων συναλλαγμάτων (contractus innominati) ὑπάρχουσιν, οὐδὲ οἱ ὅροι τῆς ἀνταλλαγῆς (permutatio) ἀπαντῶνται. Ἂν δὲ δύναται ἡ πρᾶξις αὕτη ν' ἀναχθῇ εἰς νομικόν τινα τύπον, ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὁ τῆς ἐπαγγελίας δωρεᾶς ὑπὸ αἵρεσιν· καθόσον τὰ ὑπὸ τῆς ἑταιρίας τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀντιδοθέντα φέρουσιν ἁπλῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς ἑκουσίας προσφορᾶς λόγῳ εὐγνωμοσύνης. «Ἀποδεχόμεθα μετ' εὐγνωμοσύνης τὴν ὁποίαν ἡ ἀκαδημαϊκὴ σύγκλητος εὐαρεστεῖται νὰ προσενέγκῃ προσφορὰν τοῦ μεγάλου ὡρολογίου.» (Ἔγγραφ. ἑταιρ. 28 Δεκεμβρ. 1857). Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἑταιρία λίαν ἐπιτηδείως ἤθελε νὰ χαρακτηρίσῃ ἐν αὐτῷ τὴν πρᾶξιν ὡς ἀνταλλαγὴν, λόγῳ ὅτι χορηγεῖ καὶ αὕτη ἀντὶ τοῦ ὡρολογίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἄλλα πράγματα· ἀλλ' ἡ σύγκλητος μηδόλως ταῦτα ὑπ' ὄψιν λαμβάνουσα ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτῆς ἀπαντήσει λέγει, ὡς εἴδομεν, ἁπλῶς ὅτι, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν πολλάκις ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν τῆς ἀποκτήσεως τοῦ ὡρολογίου, ἀπεφάσισε

εἰς μετρίαν τινὰ ἀποζημίωσιν, ἀλλ' ὑπομνήσασα τῷ Κ. Πρυτάνει χρέος τι τῆς ἑταιρίας ταύτης πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅπερ δικαιοῦται ἵν' ἀντιτάξῃ αὐτῇ πρὸς συμψηφισμὸν ἐν ἀνάγκῃ. Ὅπως ἐννοήσωσι τοῦτο, ὀφείλουσιν ἵνα γινώσκωσιν οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν, ὅτι ἐν ἔτει 1843 ὁ μακαρίτης Σπυρίδων Βαλέτας ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ διέταξε τάδε. « Τὰ ἐκ τῆς ὁμολογίας τοῦ Βαρῶνος Κωνσταντίνου Σακελλαρίου ἐκ δραχμῶν 74171 *συναχθησόμενα* χρήματα μετὰ τῶν τόκων αὐτῶν, διορίζω νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη, ἐξ ὧν τὸ ἓν τέταρτον νὰ δοθῇ εἰς τὴν φιλεκπαιδευτικὴν ἑταιρίαν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ἄλλο τέταρτον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ὄθωνος, τὸ ἄλλο τέταρτον εἰς τὴν ἐθνικὴν βιβλιοθήκην, καὶ τὸ ἄλλο τέταρτον εἰς τὸν ἰατρὸν τῆς πατρίδος μου Βικέντιον Μανφρέδον ». (Διαθήκης Σ. Βαλέτα κεφ. κέ. γενομένης ἐν Ἀθήναις τὴν 2 Ἰουνίου 1843). Ἡ φιλεκπαιδευτικὴ ἄρα ἑταιρία, δυνάμει τῆς διατάξεως ταύτης ἐν ἀγνοίᾳ

νὰ χορηγήσῃ αὐτὸ εἰς χρῆσιν τῆς ἑταιρίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ τεθῇ τοῦτο, ὅσον οὔπω βεβαίως, εἰς θέσιν χρήσιμον ἰδίως τῷ Πανεπιστημίῳ, καὶ πρὸ πάσης αἰτήσεως αὐτοῦ νὰ παρασκευασθῇ πρῶτον ὁ τόπος τῆς ἀμέσου τοποθετήσεώς του. (Ἔγγρ. πρυτ. ἀριθ. 1729 πρβλ. ἔγγρ. πρυτ. ἀριθ. 1738 καὶ ἔγγρ. ἑταιρ. 4299). Οἱ ὅροι οὗτοι, ὑφ' οὓς τὸ Πανεπιστήμιον ὑπέσχετο νὰ χορηγήσῃ τὸ ὡρολόγιον δὲν ἐξεπληρώθησαν. Τῆς ἑταιρίας δὲ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐπίσημα ἔγγραφα τὸ δικαίωμα τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ ὡρολογίου γεννᾶται πρῶτον, μετὰ τὴν παρασκευὴν τῆς καταλλήλου θέσεως πρὸς τὴν ἄμεσον τοποθέτησίν του· ὥστε οὐδὲ σήμερον, ἐκ μόνου ἤδη τοῦ ὅρου τούτου, καὶ καθ' ἣν περίπτωσιν παραδεχθῇ τις ἀτόπως τὸ ἀόριστον τοῦ χρόνου, ἐγεννήθη αὐτῇ τὸ δικαίωμα τῆς αἰτήσεως· καθόσον αἱ κεναὶ φράσεις, ὅτι ὅσον οὔπω συμπληροῦται ἡ οἰκοδομή, οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐνταῦθα νομικὴν σημασίαν. Πολὺ δὲ δυσκολευόμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον εἶχεν ἀνάγκην νὰ ὑπομνήσῃ τῇ ἑταιρίᾳ τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῆς· ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ὅτι τὸ ζήτημα συνδέεται μετὰ τῆς ἐγκρίσεως τῆς προϊσταμένης ἀρχῆς, ἧς ἡ ἐνέργεια σκοπεῖ ἁπλῶς τὴν ἀποφυγὴν τῶν ζημιῶν τῆς περιουσίας τοῦ Πανεπιστημίου. Ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω δὲ μόνην τῆς ἐπιεικείας ἔννοιαν καὶ ἡ σύγκλητος ἀπεδέχθη τὴν γνωμοδότησιν τῆς σχολῆς, ὡς ἐκ τοῦ ἑξῆς ἐγγράφου τοῦ διαδόχου ἡμῶν πρυτάνεως καταφαίνεται. « Ἡ ἀκαδημαϊκὴ σύγκλητος λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν οὐχὶ τὸ κατ' ἀκρίβειαν δίκαιον, ἀλλὰ τὴν ἠθικὴν σχέσιν, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο καθιδρυμάτων, δὲν ἐδίστασε νὰ παραδεχθῇ τὴν ἀπόδοσιν τῆς σημερινῆς ἀξίας τοῦ ὡρολογίου. — Μοὶ ἐπεφόρτισεν ὅμως ὅτι ἀξιοῖ νὰ λάβῃ παρὰ τῆς φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας μετὰ τῶν τόκων αὐτοῦ, τὸ ἓν τέταρτον κλ. κλ. » (Ἔγγρ. Πρυτ. τῆς 2. Ἰουλίου 1865).

τῶν ἄλλων δικαιούχων, κατέσχε κτῆμά τι ἐν Λαμίᾳ τοῦ Κωνσταντίνου Σακελλαρίου, ἐξεποίησεν αὐτὸ καὶ ἔλαβε τοῖς μετρητοῖς 36000 δαρχμάς! Τρίτος τις κατόπιν ἐνάγων ἐκ τῶν 36000 τούτων δραχμῶν, ἕνεκεν ἄλλων αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ κτήματος ἀπαιτήσεων, ἔλαβε περίπου 15000 δραχμάς, ὥστε ἔμεινε τῇ ἑταιρίᾳ ταύτῃ τελεσιδίκως καθαρὸν καὶ ἀναμφισβήτητον ὑπόλοιπον 20000 δραχμαὶ, αἵτινες ἔμελλον καὶ ὤφειλον νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη, πρὸς τὰ τέσσαρα πρόσωπα κατὰ τὴν διάταξιν τῆς διαθήκης, ὁρίζουσαν σαφῶς καὶ ῥητῶς ὅτι, *τὰ συναχθησόμενα* ἐκ τῶν 74171 δραχμῶν μετὰ τῶν τόκων αὐτῶν θέλουσι διανεμηθῇ εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη. Ἐπειδὴ ἄρα ἐξ αὐτῶν συνήχθησαν μόναι 20000, ἕπεται ὅτι αἱ εἴκοσι αὗται χιλιάδες πρέπει νὰ διανεμηθῶτι εἰς τέσσαρα μέρη μετὰ τῶν τόκων αὐτῶν, οἵτινες ὑπερβαίνουσιν ἤδη τὰς 20 καὶ 25 χιλιάδας δραχμάς. Ἡ ἑταιρία ἄρα ὀφείλει νὰ δώσῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τὸ τέταρτον τοῦ ποσοῦ τούτου, τοὐλάχιστον 10000 δραχμάς. Καὶ ὅμως, φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται, ἡ ἑταιρία αὕτη, ἥτις παρεβίασε τοσοῦτον σκανδαλωδῶς τελευταίας ἱερὰς διατάξεις, ἥτις σφετερισθεῖσα ἀλλότρια δικαιώματα, ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν παρανόμως κατακρατεῖ τὴν περιουσίαν τριῶν προσώπων, ἔχει τὸ θάῤῥος νὰ γράφῃ· «ὁ Πρύτανις ἀδιαφορῶν περὶ τῆς ἱερότητος τῆς ἀλλοτρίας ἰδιοκτησίας, ἐτοποθέτησε τὸ ὡρολόγιον αὐτὸ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ!!!» (ἔγγραφ. ἑταιρ. 1. Δεκεμβρ. 1864).

Αὕτη φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ πολυπαθοῦς τούτου ὡρολογίου τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπερ ἐπὶ τῆς στέγης, οἱονεὶ κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, ἀνὰ πᾶν τέταρτον τῆς ὥρας διακωδωνίζει τὰ πάθη του καὶ τὰς πολυειδεῖς κατ' αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικὰς μηχανοῤῥαφίας (α). Ἀλλ' ἤδη καιρὸς ἵνα διακωδωνίσῃ καὶ τὴν ἄκραν αὐτοῦ περὶ αὐτὸ ἀμαθίαν, δογματίζοντος ὅτι εἰς κτίρια ἑλληνικοῦ ῥυθμοῦ δὲν τίθενται ὡρολόγια, καταστρε-

---

(α) Τὸ ἀνωτέρω σχεδίασμα τοῦ Κ. Χάνσεν, ἐτροποποιήθη παρ' ἡμῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ κώδωνες ἱστάμενοι χάριν προφυλάξεως ὑπὸ μικράν τινα στέγην ἐτέθησαν εἰς θέσιν χαμηλοτέραν ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ κτιρίου, ὥστε 225 βήματα κατὰ μέτωπον καλύπτονται ὅλως ὑπὸ τοῦ ἀετοῦ.

φομένης τῆς ἁρμονίας αὐτῶν διὰ τῶν ἀναρμονίων τούτων ὀργάνων! Ἂν τοῦτο ἦναι ἀληθὲς, ἐξ ἀνάγκης ἐντεῦθεν ἕπεται, ὅτι πάντα τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κτίρια, ἅτινα φυσικῷ τῷ λόγῳ ἦσαν ἑλληνικοῦ ῥυθμοῦ, δὲν εἶχον ὡρολόγια· καὶ δὲν εἶχον τοιαῦτα, εἴτε διότι οἱ ἀρχαῖοι ἠγνόουν τὰ ὡρολόγια, εἴτε γινώσκοντες ἐθεώρησαν αὐτὰ ἢ ὡς περιττὰ, μηδεμίαν ἀξίαν ἀποδιδόντες τῷ χρόνῳ ὡς βάρβαροι, ἢ ὡς πράγματα τοσοῦτον αἰσχρὰ, ὥστε ἀπηξίουν νὰ θέσωσιν αὐτὰ εἰς τὰς ὡραίας οἰκοδομάς των. Πλὴν κατὰ δυςτυχίαν τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, τὸ τρίτον ἤδη κεφάλαιον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Βιτρουβίου ἄρχεται οὕτω· Partes architecturæ ipsius sunt tres, ædificatio, gnomonice et machinatio. Δηλαδὴ τὰ μέρη τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰσὶ τρία, οἰκοδομικὴ, γνωμονικὴ ἤτοι ὡρολογοποιΐα, καὶ μηχανική! Οἱ ἀρχαῖοι δηλονότι ἐθεώρουν τὴν γνωμονικὴν ἤτοι ὡρολογοποιΐαν, τοσοῦτον οὐσιώδη καὶ στενῶς συνδεομένην μετὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὥστε διῄρεσαν αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην εἰς τρία μεγάλα καὶ κύρια μέρη, οἷον εἰς οἰκοδομικὴν, ὡρολογοποιΐαν καὶ μηχανικήν! Μὴ ζητήσωμεν δὲ μακρὰν τὴν ἀπόδειξιν τούτου. Ἐνώπιον ἡμῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχει τὸ μέγιστον τῆς ἀγυρτίας τοῦ ἀρχιτέκτονος ἡμῶν ἐλεγκτήριον, τὸ μέγα τοῦ Ἀνδρονίκου Κηρύττου διπλοῦν ὡρολόγιον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου βεβαίως οἱ διαβάται ἱστάμενοι ἔλεγον·

Ἐνθάδε μιστύλλουσι δρόμον φαεθοντίδος αἴγλης,
ὕδασι δ' ἠελίοιο ταλαντεύουσι κελεύθους.

Ὅλως ἄπο σκοποῦ ἐστιν ἐνταῦθα βεβαίως ἵνα ἐκθέσωμεν, ὁπόσον καὶ διατί τὰ ἀρχαῖα ὡρολόγια πάνυ διάφορα τῶν ἡμετέρων, ἦσαν πολὺ αὐτῶν δυσκολώτερα, στηριζομένων ἐπὶ ἁπλουστάτου μηχανισμοῦ, ἐξίσου τὰς ὥρας δεικνύοντος εἰς πάντας τοὺς τόπους. Καὶ ὅμως ἡ ἱστορία τῆς τέχνης διετήρησεν ἡμῖν εἴδη πολλὰ τὴν σήμερον ἄγνωστα ἀρχαίων ὡρολογίων ἡλιακῶν τε καὶ ὑδατίνων, ὧν τὸν μηχανισμὸν ἀτελέστατα καὶ κατὰ συμπερασμὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γινώσκομεν σήμερον. Τοιαῦτα π. χ. ἀναφέρουσιν ἡμῖν οἱ ἀρχαῖοι τὸ *ἡμικύκλιον*, ἐφευρεθὲν ὑπὸ τοῦ Βερόζου· τὴν *σκάφην* ἢ τὸ *ἡμισφαίριον* καὶ τὸν *δίσκον*, ἐφευρεθέντα ὑπὸ τοῦ Ἀριστάρχου τοῦ Σαμίου· τὴν *ἀράχνην* ὑπὸ τοῦ ἀστρο-

νόμου Εὐδόξου· τὴν *Πλίνθον* ὑπὸ Σκόπα τοῦ Συρακουσίου· τὸ *πρὸς τὰ ἱστορούμενα* ὑπὸ Παρμενίωνος, τὸ *προσπάγκλιμα* ὑπὸ Θεοδοσίου· τὸν *Πελεκῖνον* ὑπὸ Πατρόκλου· τὴν *φαρέτραν* ὑπὸ Ἀπολλωνίου· τὴν *σφῆνα* ὑπὸ Διονυσιοδώρου· τὴν *γονάρχην* ἔτι, τὸ *ἐγγόνατον*, τὸ *ἀντιβόρειον* κλ. Κτησιβίου διάφορα *χειμερινὰ ὡρολόγια* καὶ ἄλλα πολλά, ὧν τὰ ὀνόματα σήμερον ἀγνοοῦνται. (Vitruv. de archit. βιβλ. 9. κεφ. 9. Shaubach Geschichte der Griech. Astronomie σελ. 331 ἑξ. Montucia Histoire des Mathematiques Τόμ. 1. σελ. 720 ἑξ.).

Τούτων δὲ τὰ μὲν ἦσαν στερεὰ καὶ ἀκίνητα ἐν αὐτοῖς τοῖς κτιρίοις, τὰ δὲ κινητὰ, καὶ ἐγκόλπια μάλιστα ὡς τὰ ἡμέτερα, καὶ τοιαῦτα ἦσαν πιθανώτατα τὰ καλούμενα *πρὸς τὰ ἱστορούμενα* καὶ *προσπάγκλιμα*. Τοιαῦτα δὲ ὡρολόγια ἤδη ἀνεκαλύφθησαν δύο, τὸ μὲν περὶ τὰ 1740 ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ κράτει, δημοσιευθὲν ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῶν Saggi di dissertationi academicæ· τὸ δὲ ἐν ἔτει 1755 ἐν Portici, ὑπάρχον ἀπεικονισμένον ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ συγγράμματος Pitture antiche di Ercolano κτλ. ἀμφότερα δὲ ἀκριβῶς περιγεγραμμένα ἐν Martini Abhandlung von den Sonnen Uhren der Alten. Λειψίᾳ 1777. Τοσοῦτον δὲ τὰ ὡρολόγια ἦσαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πρᾶγμα σύνηθες, καὶ ἀναγκαῖον μάλιστα στοιχεῖον τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, ὥστε καὶ ἡ νομοθεσία ἤδη περιέλαβεν αὐτὰ εἰς τὰς διατάξεις της, ἐν ᾗ περιπτώσει λεπτότατα θέλει ὁ νόμος νὰ διακρίνῃ μεταξὺ τῶν λέξεων supellex καὶ instrumentum. Ἄκουε δὲ σοφὲ ἀρχιτέκτων τί λέγει ὁ Παπινιανὸς ἐν βιβλ. ἑβδ. Responsorum, L. 12. §. 23. Digest. de instructo κτλ. 33, 7. « Quæ non sunt affixa (in domo) suppelectili annumerantur, excepto horologio aereo, quod non est affixum, nam et hoc instrumento domus contimeri. » Διαιρεῖ δηλονότι ὁ μέγας οὗτος ῥωμαῖος νομικὸς, μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ὡρολόγια τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν εἰς δύο τάξεις, εἰς ὡρολόγια μόνιμα, affixa in domo, καὶ εἰς ὡρολόγια κινητὰ non affixa, καὶ τὰ μὲν θεωρεῖ ὡς ἀποτελοῦντα μέρος τοῦ οἴκου, τὰ δὲ ὡς σκεύη αὐτοῦ ἐκτὸς τοῦ *χαλκίνου ὡρολογίου*, ὅπερ καί τοι μὴ μόνιμον, νομίζει ὅτι πρέπει νὰ συμπεριλαφθῇ instrumento domus, διὰ τὴν ἀναγκαιότητα βεβαίως αὐτοῦ ἐν

τῷ οἴκῳ. Ὅταν λοιπὸν ὁ νόμος ἀναγκάζηται νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ κανονίσῃ χάριν ἀποφυγῆς διενέξεων τὴν ἔννομον σχέσιν τῶν πραγμάτων τούτων, ὁποία τάχα ἦν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τῶν ὡρολογίων ἡ χρῆσις! Καὶ ὅμως ὁ σοφώτατος ἡμῶν ἀρχιτέκτων εἰς τοὺς λόγους ἡμῶν λεγόντων, ὅτι ἂν ὁ Πλάτων εἶχε τοιοῦτον τέλειον ὡρολόγιον δὲν ἤθελεν ἀπαξιώσει νὰ στήσῃ αὐτὸ ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ αὐτοῦ, ἐπιφωνεῖ· «*Ἀτυχὲς* Πλάτων καὶ *ἀτυχὲς* Ἀριστότελες ὁποία χρῆσις καὶ ἐφαρμογὴ τῶν παρ' ὑμῶν ὁρισθέντων κανόνων τοῦ καλοῦ! » Τῳόντι χιλιάκις καὶ μυριάκις εἶ ἀτυχὴς θειότατε Πλάτων, εἰς τηλικαύτην ἐμπεσὼν καπηλικὴν ἀγυρτίαν ἀγνοοῦσαν, ὅτι αὐταὶ αἱ χεῖρές σου κατεσκεύασαν *νυκτερινὸν ὡρολόγιον* πρὸς χρῆσιν ἴσως τῶν φοιτητῶν σου! (Ἀθήν. 4, 75).

Τί δὲ περὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ εὐφυΐας ἐκείνης νὰ εἴπωμεν, λέγοντος, « ὅτι τὸν δίσκον τοῦ ὡρολογίου δίκην φρεατίου ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐθέσαμεν, ἵνα συμβολικῶς τὸ ὄνομα ἡμῶν ἀποθανατίσωμεν καὶ δοξάσωμεν, ὡς οἱ τῆς Σπάρτης ἐκεῖνοι ποτε ἀρχιτέκτονες Σαῦρος καὶ Βάτραχος, μὴ τολμῶντες νὰ ἐγγράψωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἐφ' οὗ εἰργάζοντο ἐν Ῥώμῃ ναοῦ ἀνεγειρομένου ὑπὸ τοῦ Μετέλλου, ἔγλυψαν ἐπὶ τῶν κιονοκράνων τῶν στηλῶν αὐτοῦ σαύραν καὶ βάτραχον! » Τί πρῶτον ἐνταῦθα, φίλτατοι ἀναγνῶσται, νὰ παρατηρήσωμεν καὶ θαυμάσωμεν, τὴν εὐήθειαν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὴν παχυλωτάτην αὐτοῦ ἀμάθειαν περὶ ἀντικείμενα ὅλως τεχνικὰ καὶ ἀρχιτεκτονικά; Καὶ πρῶτον μὲν ἐνταῦθα εἰρήσθω, ὅτι ταῦτα λέγων, ἀκρίτως καὶ ἐπιπολαίως ἀντιγράφει καὶ ἐπαναλαμβάνει πλάνας ἤδη πεπαλαιωμένας, περὶ νομίμων τοῖς τεχνίταις ἀπαγορεύσεων, τοῦ ἐγγράφειν τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἰδίων ἔργων. Ἡ πλάνη αὕτη πηγάζουσα ἀρχικῶς ἔκ τινος διεφθαρμένου χωρίου τοῦ Κικέρωνος (α), ἀνεπτύχθη περιέργως, μεταβαίνουσα ἀπὸ μιᾶς οὕτως εἰπεῖν εἰς ἄλλην χεῖρα, ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐστηρίχθη καὶ ἐπὶ ῥωμαϊκῶν ἀπαγορευτικῶν δῆθεν νόμων, καὶ δὴ διατάξεως τινὸς

(α) Quæst. Tuscul. 1, 15. Quid enim (Phidias) sui similem speciem inclusit in clypeo Minervae quum inscriberet non liceret! Ἡ λέξις non ἀντικαταστατέα ἔστι διὰ τῆς λέξεως nomen, δι' ἧς πρῶτον ἡ φράσις τίθεται εἰς ἁρμονίαν μετὰ τῆς λογικῆς τοῦ λόγου σειρᾶς, καὶ μετὰ τῆς πράξεως τῆς ἀρχαιότητος.

τοῦ Ἀδριανοῦ, ἣν ὅμως εἰσέτι οὐδεὶς ῥωμαϊστὴς ἐγένετο ἱκανὸς νὰ ἀνακαλύψῃ. Εἶναι ἀνοίκειον, ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει τῆς ἐπιστήμης, ἵνα ἐνδιατρίψωμεν τὸ παράπαν ἀποδεικνύοντες τὸ ψεῦδος τῆς ἐλεεινῆς ταύτης πλάνης. Τὸ μετριοφρονέστερον καὶ φιλοσοφικώτερον *ἐποίει*, καὶ τὸ τολμηρότερον *ἐποίησε καὶ ἐπώεσε* καθ' ἑκάστην ἐν Ἑλλάδι ἀπαντῶνται ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν τεχνιτῶν. Πασίγνωστον δ' ἐστὶ τὸ ἐπὶ τοῦ Ὀλυμπίου Διός·

Φειδίας Χαρμίδου υἱὸς Ἀθηναῖος μ' ἐποίησε.

Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀνδριάντες αὐτῶν ἐτίθεντο ἄνευ *μεγάλης τόλμης* παρὰ τοῖς ἀγάλμασι τῶν θεῶν. Οὕτως οἱ ἀνδριάντες τοῦ Ξενοφίλου καὶ Στράτωνος ἐδείκνυντο πλησίον τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας ἐν Ἄργει. Ὁ Χειρίσοφος ὁ ποιήσας τὸν ἐν Τεγέᾳ Ἀπόλλωνα παρίστατο ἐκ μαρμάρου καὶ οὗτος παρὰ τῷ Θεῷ. Ὁ Παῤῥάσιος καὶ ὁ Σιλανίων, οἱ γραφεῖς εἰκόνων καὶ οἱ πλάσται Θησέως ἐτιμῶντο μετὰ τοῦ Θησέως παρὰ τῶν φιλοτέχνων Ἀθηναίων. Ἀγοραὶ καὶ στοαὶ ἐκαλοῦντο ἀπὸ τῶν οἰκοδομησάντων αὐτὰς τεχνιτῶν. Ἡ ἐν πειραιεῖ ἀγορὰ Ἱπποδάμεια ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἱπποδάμου. Ἡ ἐν Ἀθήναις Πεισιανάκτιος, ἡ μετὰ ταῦτα ποικίλη, ὠνομάσθη καὶ αὕτη ἀπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Πεισιάνακτος. Ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ *στοὰ Ἀγνάπτειος* ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ οἰκοδομήσαντος αὐτὴν Ἀγνάπτου. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρόδῳ ἐν Ἑλλάδι. Ἐν δὲ Ῥώμῃ τάχα συνέβαινε τουναντίον; Ἐν Ῥώμῃ λέγω, ὅπου ἡ τέχνη, ἧς τὴν ἀξίαν ὁ βάρβαρος ἐκεῖνος καὶ ἄτεχνος κατ' ἀρχὰς λαὸς, δὲν ἐξετίμα ἀρκούντως; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ, ἐπ' αὐτῆς μάλιστα τῆς ὑπερηφάνου καὶ ἀγερώχου δημοκρατίας, οἱ τεχνῖται οὐ μόνον οἱ πολῖται Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ξένοι, τουτέστιν οἱ Ἕλληνες, ἠδύναντο νὰ ἐπιγράφωσι καὶ ἑλληνιστὶ μάλιστα τὰ ὀνόματά των ἐπὶ τῶν ἔργων των. Ἓν δὲ μόνον ἀρκείτω ἐνταῦθα παράδειγμα τοῦ Δημοφίλου καὶ τοῦ Γοργάσου, ἐπιγραψάντων ἑλληνιστὶ τὰ ὀνόματά των ἐπὶ τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος ἐν Ῥώμῃ, ἀναφερόμενον ὑπὸ του Πλινίου. Versibus inscriptis græce, quibus significarunt a dextra opera Damophili esse, a parte leva Gorgasi α (Πλίν. 35, 12:45. Ὅρα δὲ ἰδίως Morcelli de styl. veter. inscript. τόμ. 2. σελ. 330 ἑξῆς). Ἡ ἀτολμία ἄρα

τῶν ἀρχιτεκτόνων Σαύρου καὶ Βατράχου τοῦ νὰ ἐγγράψωσι τὰ ὀνόματά των ἐπὶ τοῦ ναοῦ, ὃν κατεσκεύαζον, καὶ ἂν ἀποτεθῇ ἀληθὴς ἡ ἱστορικὴ αὕτη παράδοσις, ὅπερ πολὺ ἀμφιβάλλεται, καθόσον καὶ μετ' ἄλλων συνδέεται ἱστορικῶν ἀμφιβολιῶν, ἔχει λόγον ὅλως ἐξαιρετικὸν, ὃν αὐτὸς ὁ Πλίνιος, ἀποκαλύπτει ἡμῖν διὰ τοῦ τρόπου τῆς διηγήσεώς του. (Ὅρα Πλίν. 36, 5:14). Ἀλλ' ὑποτεθείσθω ὅτι πᾶσα ἡ διήγησις τοῦ Πλινίου ἔχεται ἱστορικῆς ἀκριβείας, τί λέγει ἐπὶ τέλους ὁ Πλίνιος; « Ἐπειδὴ ἠρνήθησαν αὐτοῖς τὴν ἐπιγραφὴν, ἄλλως πως ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των (hoc tamen alio modo usurpasse), τὰ σύμβολα δηλονότι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν σαῦραν καὶ βάτραχον γλύψαντες ἐπὶ τῶν *σπειρῶν τῶν κιόνων* (in columnarum spiris)». Τί δὲ λέγει ὁ ἡμέτερος σοφὸς ἀρχιτέκτων; «Μὴ *τολμῶντες* νὰ ἐγγράψωσιν ἐπὶ τοῦ ναοῦ τὰ ὀνόματά των ἔγλυψαν ἐπὶ τῶν *κιονακράνων αὐτοῦ* σαύραν καὶ βάτραχον!» Δηλαδὴ ὁ ἔχων ἀπαιτήσεις καθηγητοῦ τῆς πολιτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, δὲν ἐξεύρει νὰ διακρίνῃ τίς ἔστιν ἡ σπεῖρα τοῦ κίονος, καὶ τί ἐστι τὸ κιονόκρανον, ἐκλαμβάνων τὴν σπεῖραν ἀντὶ τοῦ κιονοκράνου! τοὺς πόδας τουτέστιν ἀντὶ τῆς κεφαλῆς! (α) Καὶ ἂν μὲν ἡ λέξις ἦν λατινικὴ τὸ πρᾶγμα ἐδικαιολογεῖτο· ἀλλ' οἱ Λατῖνοι αὐτοὶ ἐνταῦθα χρῶνται πολλάκις τῇ καθαρᾷ ἑλληνικῇ λέξει *Σπείρᾳ*, ἵνα σημήνωσιν ἰδιαίτερόν τι μέρος τῆς βάσεως τῶν ἰωνικῶν κιόνων, ὅπερ αὐτοὶ ἐκάλουν ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν torus· καὶ ταύτην τὴν σημασίαν, ἥτις ἐστὶν ἡ κυρία τῆς λέξεως σημασία, ἔχει ἡ λέξις ἐν τῇ περιφήμῳ ἐκείνῃ ἐπιγραφῇ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ἐρεχθείου, περὶ ἧς κατωτέρω θέλομεν λαλήσει τὰ δέοντα. Ἀλλὰ τὸ περίεργον εἶναι, ὅτι καὶ ἐν τῷ ψεύδει αὐτῷ πάλιν ψεύδεται ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων. Πᾶσαι αὗται δηλονότι αὐτοῦ αἱ ψευδολογίαι πηγάζουσιν ἐκ τῆς τυφλῆς ἀντιγραφῆς χωρίου τινὸς τοῦ Βιγκελμά-

---

(α) Πολυδ. 7, 121. « Στυλοβάτης ἡ τοῦ Δωρικοῦ κίονος **βάσις**. **Σπεῖρα** δὲ ἡ τοῦ Ἰωνικοῦ. » — Vitruv. 3, 3: 1. 4, 1: 7. Basi **spiram** supposnerunt pro calceo, capitulo Volutas. — Festus v. Spira Dicitur et basis columnæ unius tori ant duorum. » — Pliu. 36, 23: 56. Primum columnis **spirae subditae**, et capitula addita. Ὅρα ἰδίως τὴν σοφωτάτην περὶ τούτου πραγματείαν τοῦ Bötticher Die Tectonik der Hellenen 1, σελ. 66, καὶ ἑξ.

νου, δεινῶς ἀπατηθέντος ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως Σπεῖρα (α). Ἀλλ' ὁ Βιγκελμάνος δὲν ἀποκαλεῖ τοὐλάχιστον χονδροειδέστατα Σπεῖραν τὸ κιονόκρανον, ἀλλὰ τὰς ἕλικας μόνον τοῦ ἰωνικοῦ κιονοκράνου (volutas) ἐχούσας σχῆμα σπειροειδὲς, ταῖς ἐλυγαῖς τοῦ ὄφεως ὅμοιον Ὁ ἡμέτερος ὅμως σοφὸς ἀρχιτέκτων τὰ πάντα συγχέων ἐν τῇ συγκεχυμένῃ αὐτοῦ κεφαλῇ καὶ τὰς ἕλικας ταύτας ἀποκαλεῖ κιονόκρανον! διπλῆν οὕτως ἀποδιδοὺς τῷ σοφῷ Βιγκελμάνῳ πλάνην, ἥτις αὐτῷ μὲν, καθὰ ἐν τῇ σημειώσει εἴρηται, ἦν συγκεχωρημένον, οὐδενὶ ὅμως, οὐχὶ τεχνίτῃ καὶ ἀρχιτέκτονι, ἀλλ' ἁπλῶς λογίῳ συγχωρεῖται κατόπιν, ἔχοντι ὑπ' ὄψιν τὰς κριτικὰς ἐρεύνας τῶν μεταγενεστέρων σοφῶν.

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐν πάσῃ ταύτῃ τῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἱστορίᾳ τοῦ Σαύρου καὶ τοῦ Βατράχου, τίς ἡ σχέσις ἡμῶν πρὸς αὐτούς; Ἡμεῖς ἐν ταύτῃ παριστῶμεν ἐξ ἀνάγκης τοῦ Μετέλλου τὸ πρόσωπον, σὺ δὲ σοφώτατε εἰ κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ Σαῦρος καὶ Βάτραχος, ἂν ἐπεστάτεις τοῦ Παναπιστημίου ὡς ἀρχιτέκτων, διὰ *καφτανίου* τινος, λάθρα ἐγγεγλυμμένου ἐν ταῖς ἕλιξι τινὸς κιονοκράνου τοῦ Πανεπιστημίου, παραδιδοὺς εἰς τὴν ἀθανασίαν τὰς ἀμίσθους ὑπηρεσίας σου! Εὐχῆς δ' ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἂν ὡμοίαζες κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Πλινίου τοὺς δύο ἐκείνους εὐγενεῖς Λάκωνας ἀρχιτέκτονας, οἵτινες τοσαῦτα εἰς μάτην γενναίως δαπανήσαντες ἐκ τῆς περιουσίας αὐτῶν, ἐλπίζοντες μίαν μόνην ἀντὶ πάντων τούτων ἐπιγραφὴν, inscriptionem sperantes, περιωρίσθησαν ἐν τῇ σκληρᾷ κατόπιν ἀρνήσει αὐτῆς ἵνα γλύψωσι μετριοφρόνως, ἔν τινι τοῦ κτιρίου γωνίᾳ, εὐτελῆ τινα ζωΰφια ὡς ταπεινὴν ἐνθύμησιν τῶν πόνων αὐ-

---

(α) Ἡ ἀπάτη ὅμως τοῦ μεγάλου Βιγκελμάνου, ὃς αὐτὸς ἑαυτὸν κατόπιν ἐπανορθοῖ ὡς πρὸς τὸν Βιτρούβιον 3, 3. (Explication des monumens de l'antiquité n. 206)· δικαιολογεῖται ἐκ τούτου τοὐλάχιστον, ὅτι αὐτὸς ἀνεκάλυψεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου ἐκτὸς τῆς Ῥώμης ἰωνικόν τι κιονόκρανον, φέρον ἐν ταῖς ἕλιξιν λεπτῶς ἀναγεγλυμμένα σαῦραν καὶ βάτραχον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐρειπίοις τοῦ οἴκου τοῦ Κασσίου ἐν Τίβολι ἀνεκαλύφθη μέγα ἀνθέμιον, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Βισκόντι τόμ. Α' πίναξ ά., φέρον ἐν ἑαυτῷ τὰ αὐτὰ σύμβολα σαῦραν τουτέστι καὶ βάτραχον, καὶ ἕτερόν τι προσέτι ἐντομον παραπλήσιον τῇ μελίσσῃ Ὁ δὲ Passeri ἐν Thesaur Gem. κτλ. πίναξ 146 ἀναφέρει καὶ ἕτερον λίθον, φέροντα ἀστέρας σαῦραν καὶ βάτραχον καὶ καρκῖνον. Ἀποδοτέα λοιπὸν καὶ ταῦτα εἰς τοὺς Λάκωνας ἀρχιτέκτονας;

τῶν καὶ τῶν δαπανῶν. Εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι, λέγω, ἂν ἦσσ Σαῦρος καὶ Βάτραχος, καθόσον τότε τοὐλάχιστον δὲν ἤθελεν ὑβρίζεσθαι τοσοῦτον ἀγενῶς τὸ Πανεπιστήμιον ὡς μὴ πληρῶσαν τὰς πολυετεῖς ἀμίσθους ὑπηρεσίας σου. Σαῦρα δὲ μόνον καὶ βάτραχος φαίνεσαι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης σου. Μένων δὲ διαβόητος ἐν τῇ γνώμῃ καὶ τοῖς φρονήμασιν, ὁ καταγγείλας ποτὲ, ἐπὶ ἀσεβείᾳ καὶ ὕβρει πρὸς τοὺς θεοὺς τὸν μέγαν ἐκεῖνον Φειδίαν, « ὅτι ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τῆς Ἀθηνᾶς ἑαυτὸν μὲν παρέστησε γέροντα φαλακρὸν, πέτρον ἐπηρμένον δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν, τοῦ δὲ Περικλέους εἰκόνα παγκάλην ἀνέθηκε μαχομένου πρὸς Ἀμαζόνα. » Τὸν τεκτονικὸν τοῦτον φθόνον ὁ μέγας Φειδίας μέχρι τελευταίας ῥανίδος πληρέστατα ἐξεκένωσεν, ἀπαχθεὶς εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ ἐν αὐτῷ τελευτήσας ! ! !

Εἰ ἡμεῖς ἦμεν Φειδίαι, ἀπὸ καρδίας, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ἠθέλομεν σοὶ χαρίσει τὴν δόξαν ταύτην τοῦ Μένωνος, ἐφ' ἣν γιγαντιαίοις βήμασι σπεύδεις!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Αἱ στῆλαι τῶν εὐεργετῶν, αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ αἱ θύραι.

Τὰ τρία ταῦτα ἀντικείμενα τοῦ κεφαλαίου τούτου, φίλτατοε ἀναγνῶσται, εἶναι τὸ λαμπρότατον κάτοπτρον τῶν τριῶν λαμπρῶν ἰδιοτήτων τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, ὧν λαμπροτάτην ἐπ' ἐσχάτων ἀπόδειξιν παρέσχεν ἡμῖν ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ ἐξετάσει του, κατὰ πρῶτον λόγον τῶν γνώσεων, δεύτερον τῆς χρηστοηθείας, καὶ τρίτον τῆς ὑπὲρ τοῦ Πανεπιστημίου εἰλικρινοῦς ἀρχιτεκτονικῆς μερίμνης αὐτοῦ.

Α'.) Αἱ θύραι τοῦ Περιστυλίου.

Πᾶσιν ἐστὶ γνωστὸν, ἐκτὸς μόνου τοῦ προμηθέως τούτου ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου, ὅτι τὸ ἀριστερὸν καὶ δεξιὸν περιστύλιον τοῦ Πανεπιστημίου, ἢ αἱ στοαὶ κατὰ τὸν σοφὸν ἀρχι-

τέκτονα, οὖσαι ἀνοικταὶ καὶ τοῖς πᾶσιν ἐλεύθεραι νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ κτιρίου, ἦσαν τὸ συγκείμενον πάσης κακοηθείας, παρέχουσαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν σχεδὸν τῷ καθαριστῇ κλητῆρι ἐναργεῖς καὶ σαφεῖς τὰς ἑαυτῆς ἀποδείξεις. Διὰ σιδηρῶν ἄρα θυρῶν ἐκλείσθησαν ἑκατέρωθεν, ἐπὶ τῆς ἐμῆς πρυτανείας, τὰ δύο ἀνοικτὰ πτερὰ τοῦ *ἰωνικωτάτου τοῦ Πανεπιστημίου ναοῦ*, ὅστις ἔπαυσεν ἔκτοτε νὰ παρέχῃ, ὡς τι πρωτοφανὲς γραφικῆς ἐργαστήριον, καθ' ἑκάστην τοῖς ἡμετέροις φοιτηταῖς ποικίλην καλλιτεχνικῶν ἐπιγραφῶν καὶ διαγραμμάτων ἔκθεσιν. Τῆς καλλιτεχνίας ταύτης τὴν στέρησιν θρηνῶν σήμερον ὁ γνωστὸς ἡμῶν καλλιτέχνης, κατηγορεῖ ἡμᾶς μετὰ στωϊκότητος, ἵνα μὴ εἴπωμεν μετὰ κυνισμοῦ, ὅτι δὲν ἀφήκαμεν ὡς καὶ πρὶν τὰς *στοὰς ταύτας* συνεντευκτήριον καὶ συλλαλητήριον τῆς ἀκολασίας! (α) « Δὲν ἐσυλλογίσθημον, λέγει ὁ νέος οὗτος συνήγορος τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων, ὅτι πράξαντες τοῦτο πρὸς μόνον σκοπὸν ἁπλῆς κατηγορίας, καταγινώσκομεν ἀδίκως τῶν προτέρων πρυτανειῶν ἀσύγγνωστον ἀμέλειαν τῆς ἀσφαλείας τοῦ καθιδρύματος, ἐνῷ τοὐναντίον ἐκεῖναι οὐχὶ πρὸς κενὰς ἐπιδείξεις, ἀλλ' εἰς μόνα τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τοῦ Πανεπιστημίου ἀπέβλεπον, περὶ τῆς προφυλάξεως αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κεραυνῶν προνοήσαντες, καὶ εἰς πυρασφαλιστικὰ καταστήματα ἐγγράψαντες αὐτό! » (β).

(α) Ἡ ἀστυνομία εἶναι εἰς πᾶσαν περίστασιν πρόθυμος, ἵνα δώσῃ περὶ τούτων πρὸς πάντας λεπτομερεστάτας πληροφορίας.

(β) Τῶν ἀξιεπαίνων τούτων φροντίδων τῶν προκατόχων μου ἐγὼ εἰμὶ ὁ πρῶτος ἐπαινέτης καὶ θαυμαστής. Τίνι ὅμως τρόπῳ συνδέεται λογικῶς πᾶσα μεταγενεστέρα βελτίωσις μετὰ τῆς κατηγορίας τοῦ παρελθόντος, τοῦτο μόνη ἡ καφταντζόγλειος φιλοσοφικὴ κεφαλὴ δύναται νὰ χωρήσῃ. Ἵνα μὴ φανῶμεν λοιπὸν κατηγοροῦντες τοὺς πρὸ ἡμῶν, οὐδεμίαν ὀφείλομεν ποτὲ βελτίωσιν νὰ ἐπιχειρήσωμεν! Φεῦ τῆς ἀβελτηρίας! Δὲν ἐμνημόνευσα δὲ ἐπίτηδες μέσου τινος ἄλλου ἀσφαλιστικοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν προκατόχων μου, διὰ παραπήγματός τινος καλλιτεχνικοῦ καὶ ἀποσπάσματος πυροσβεστικοῦ, ὅπερ κατηγορεῖ ἡμᾶς ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ ὅτι κατηργήσαμεν, διότι τοῦτο ἤθελε φέρει ἡμᾶς εἰς μακρὰς καλλιτεχνικὰς ἐξηγήσεις. Πρακτικῶς δὲ ἐθεωρήσαμεν τὴν διανυκτέρευσιν ἀποσπάσματος ὅλως περιττὴν καὶ ἀνωφελῆ, τοῦ στρατῶνος τῶν δραστηρίων πυροσβεστῶν, ἀπέχοντος μόλις 100 μέτρα ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου.

Παραλείποντες τοῖς ἀναγνώσταις ἵνα ἐκτιμήσωσιν ἐπαξίως καὶ αὖθις τὰς ἤδη γνωστὰς αὐτοῖς καὶ ἐξ ἄλλης τινος περιστάσεως φωνασκίας ταύτας, ἐξετάζομεν ἁπλῶς ἐν συντόμῳ ἐνταῦθα τὸ τεχνικὸν μόνον μέρος αὐτῶν. Αἱ θύραι αὗται, λέγεις σοφὲ ἀρχιτέκτων, διακόπτουσιν ἀτόπως τὴν στοάν, δὲν ἐτοποθετήθησαν πρεπόντως πρὸς τὸν σκοπόν, καὶ εἶναι ἀπειρόκαλοι, ὡς μὴ ἔχουσαι τὸ σχέδιον τῆς μέσης ὡραίας ἑλληνικῆς θύρας. Ἂν αἱ θύραι αὗται ἐτέθησαν πρεπόντως ἢ μὴ πρὸς τὸν κύριον σκοπόν των, τοῦτο τὸ γινώσκουσι κάλλιον οἱ ἀπὸ δύο ἤδη ἐτῶν ἔξωθεν τοῦ παραδείσου ἱστάμενοι. Ἂν ἦναι ἀπειρόκαλοι ἢ φιλόκαλοι, εἰς τοῦτο δύναται ν' ἀπαντήσῃ κάλλιον ὁ Κ. Βουλαγγέρος ὁ σχεδιάσας αὐτάς, καὶ τοῦ ὁποίου τὴν φιλόκαλον κρίσιν πολλάκις ἐπεκαλέσθης εἰς τὰς γνωστὰς ἐκείνας καλλιτεχνικὰς τοῦ Πολυτεχνείου ἐκθέσεις σου. Τὸ γελοῖον ὅμως ἐνταῦθα κυρίως εἶναι, ὅτι δὲν ἀρκεῖται ὁ καλλιτέχνης νὰ ψέξῃ τὸ ἀπειρότεχνον καὶ κακότεχνον τῶν θυρῶν, ἀλλ' ἐν τῷ ψόγῳ αὐτῶν ἀπροὶξ δράττεται τῆς εὐκαιρίας ὁ νέος οὗτος τῆς Ῥουσσαϊκῆς ἐκείνης κωμῳδίας ἥρως l'amant de soi même, ἵνα ἑαυτὸν θαυμάσῃ καὶ ἐπαινέσῃ. Ὁπόσον ἄστοχοι καὶ ἀναρμόνιοι εἶναι αἱ θύραι αὗται, παραβαλλόμεναι πρὸς τὴν μέσην ὡραίαν ἑλληνικὴν θύραν, ἣν ἐγὼ κατεσκεύασα *τροποποιήσας ἐπὶ τὸ βέλτιον* τοῦ φίλου μου Χάνσεν τὸ ἄστοχον σχέδιον! Δὲν ὁμοιάζει λοιπὸν ὡς βλέπετε, φίλοι ἀναγνῶσται, ὁ καλλιτέχνης ἡμῶν τὸν ἀρχαῖον ἐκεῖνον φιλοτιμώτατον Ἀπολλόδωρον, τὸν ἐπικληθέντα μαινόμενον, ὡς θραύοντα ἐκ μετριοφροσύνης τὰ ἔργα του, ἀτελῆ καὶ μηδενὸς ἄξια ἐν τῇ ἰδέᾳ αὐτοῦ παριστάμενα, ἀλλ' ὡς ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος τοὐναντίον γνωστὸς Ἀστυδάμας, ἑαυτοῦ ἐν ἐλλείψει ἄλλων πλέκει ἐγκώμια, κωφεύων τῇ παροιμίᾳ ἥτις ἠρέμα λέγει αὐτῷ·

Σαυτὴν ἐπαινεῖς ὥς περ Ἀστυδάμας γύναι.

Ἂν δὲ τελευταῖον ἀτόπως, ὑπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν σημασίαν, ἐτέθησαν, εἰς τοῦτο ἐγὼ ἀπαντῶ, ὡς διατάξας τὰς θύρας ταύτας. Καὶ πρῶτον μὲν ἐνταῦθα ὑπομιμνήσκω σε τῶν λόγων τοῦ ἀρχιτέκτονος Βιτρουβίου, ὅτι αἱ γενικαὶ καὶ ἀόριστοι φράσεις

καὶ φωνασκίαι, ἀτόπως, μὴ προσηκόντως, ἀστόχως, ἀναρμονίως, ἀπειροκάλως, ἀφιλοκάλως, ἀκαταλλήλως, δὲν εἶναι ἴδιαι ἀρχιτέκτονος, ἀλλὰ σοφιστοῦ σπερμολόγου, καὶ χυδαίου λιβελλογράφου, non enim de architectura sic scribitur uti historia aut pœmata. (Vitruv. προοίμ. βιβλ. ε΄.). Ὁ ἐπιστήμων ἀνὴρ ἐν γένει, καὶ ὁ ἀληθὴς ἀρχιτέκτων ἰδίᾳ, καταδεικνύει ἀκριβῶς καὶ σαφῶς ποῦ καὶ πῶς οἱ κανόνες τῆς ἐπιστήμης παρεβιάσθησαν· δὲν κόπτεται καὶ ὀδύρεται ὡς θεατρικός τις τριταγωνιστὴς ἐπὶ συμφοραῖς, ἃς οὐδ' ὁ νοῦς ὁμολογεῖ οὐδ' ἡ καρδία αἰσθάνεται. Ἀγνοεῖς ἄρα, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ὅτι ὁ πρόναος τῶν ἀρχαίων ναῶν ἦν καὶ ἔμπροσθεν καὶ κατὰ τὰ πλάγια διὰ σιδηρῶν κιγκλίδων (θριγκῶν) ἀπὸ τῶν λοιπῶν μερῶν ἀποκεκλεισμένος! Ἂν δὲ ἐνταῦθα συνέβη τι ἄτοπον, τὸ ἄτοπον τοῦτο βεβαίως εἶναι ὅτι τοιαῦται θύραι σιδηραῖ δὲν ἐτέθησαν καὶ μεταξὺ τῶν παραστάδων καὶ τῶν κιόνων, ἵνα προφυλάττωσιν ἀπὸ ὀχληρῶν ἐπισκέψεων καὶ τὸ μικρὸν τοῦ προνάου τετράγωνον. Ἐθεωρήθη ὅμως ὑπὸ τῆς πρυτανείας τοῦτο ὡς περιττὸν, μηδενὸς δυναμένου ἐν αὐτῷ νὰ κρυβῇ, πανταχόθεν ὄντι φανερῷ καὶ ἀπόπτῳ.

Β΄.) Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν τεσσάρων σχολῶν.

Ἐνταῦθα κατὰ ἀλήθειαν ἀπορῶ τί πρῶτον τοῦ ἀνθρώπου τούτου νὰ ἐξελέγξω, τὴν ἀμάθειαν δηλονότι, ἢ τὴν πονηρίαν καὶ μοχθηρίαν.

Αἱ ἐπιγραφαὶ περὶ ὧν ὁ λόγος, δηλαδὴ *σχολὴ θεολογικὴ, νομικὴ, ἰατρικὴ, φιλοσοφικὴ*, ἐτέθησαν ἕνεκεν πρακτικῆς ἀνάγκης ἐπὶ τῶν θυρῶν τῶν τεσσάρων σχολῶν, ἵνα οἱ προσερχόμενοι ξένοι, οἱ θέλοντες ν' ἀκροασθῶσι παραδόσεώς τινος νομικῆς π. χ. μὴ εἰσέρχωνται εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς θεολογίας, ἢ οἱ θέλοντες ν' ἀκούσωσι μαθήματός τινος τῆς ἰατρικῆς, μὴ ἐμβαίνωσιν εἰς τὸ ἀκροατήριον τῆς φιλοσοφίας, ὡς τοῦτο πολλάκις μέχρι τοῦδε λίαν ἀτόπως συνέβαινε, μηδενὸς γινώσκοντος κατὰ πρῶτον εἰσερχομένου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, τίνες εἰς τίνα γίγνονται παραδόσεις. Ἡ φύσις δὲ αὕτη τοῦ πράγματος ἀπήτει ἵνα αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται τεθῶσιν, ὅπου ἤδη ἐτέθησαν, τουτέστιν ὑπὲρ τὴν θύραν ἑκάστου ἀκροατηρίου. Ἡ ἀρχιτεκτο-

πικὴ δὲ διάθεσις τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἂν ἡ ἐν τῷ μέσῳ μεγάλη πύλη, ἡ οὖσα ὡς αὐτὸ τὸ προπύλαιον πανταχόθεν καταφανὴς, δὲν ἔφερέ τινα καὶ αὕτη ἐπιγραφὴν, ἡ ἀναλογία τοῦ ὅλου ἤθελε πάθει ἐπαισθητῶς· ἐτέθη ἄρα καὶ ἐπ' αὐτῆς χρυσῆ ἐπιγραφὴ γράμμασιν ἀρχαϊκοῖς, *Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον.* Τί δὲ λέγει εἰς ταῦτα ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων; « Κατὰ κανόνα ἀρχιτεκτονικὸν ἡ ἐπιγραφὴ ἡ ὁρίζουσα τὸν σκοπὸν ἢ τὴν χρῆσιν οἱουδήποτε οἰκοδομήματος, οὐδόλως τίθεται ὑπὸ τὴν στοὰν ἐν δευτερευούσῃ τινὶ καὶ κεκρυμμένῃ θέσει, ἀλλ' ἐν τῷ πρωτίστῳ καὶ περιφανεστάτῳ τόπῳ, ὅπως ὁ προσερχόμενος μακρόθεν προγινώσκῃ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ τόπος τῶν ἀναθηματικῶν λεγομένων ἐπιγραφῶν ὡρίσθη ὁ θριγγὸς τῶν προπύλων, καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου κατὰ τὴν δωρικὴν τάξιν, ἢ ἐπὶ τῆς ζωοφόρου κατ' ἀμφοτέρας τὰς λοιπὰς τήν τε ἰωνικὴν καὶ κορινθιακήν. » Κατὰ τὸν κριτικώτατον τοῦτον ἄνθρωπον ἄρα, ἔπρεπεν, ὅπως ὁ προσερχόμενος γινώσκῃ ποῖον εἶναι τὸ ἀκροατήριον τῆς θεολογίας, τῆς νομικῆς, τῆς ἰατρικῆς ἢ φιλοσοφίας, νὰ ὑπάρχωσιν αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ἀκροατηρίων τούτων ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τοῦ Πανεπιστημίου, τουτέστι κατὰ σειρὰν ἄνωθεν τῶν τετραγώνων στύλων ἢ ὀρθοστατῶν, ὅπως ἀναπληρώσωσιν ἴσως τὰ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ὑπάρχοντα συνήθως ἀνάγλυφα τῶν ἰωνικῶν ναῶν! Φεῦ τῆς ἀβελτηρίας σου σοφὲ ἀρχιτέκτων! Κατὰ ἀλήθειαν αἰσχύνη μὲ καταλαμβάνει πολλάκις ἀνάγκαζόμενον ἕνεκα ἀνωτέρων λόγων, ν' ἀπαντῶ εἰς τοιούτους παραλογισμοὺς καὶ τοιαύτας μωρίας!

Ἀλλ' εἶναι τάχα ἧττον μωρὰ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ σοφία ὅτι ὁ τόπος τῶν ἀναθηματικῶν ἐπιγραφῶν *ὡρίσθη* ἀμεταθέτως ὁ θριγκὸς τοῦ προστύλου; Παραλείποντες κατὰ πρῶτον ἐνταῦθα, ἵνα μὴ ἐπ' ἄπειρον ἐκτείνωμεθα, ὅτι ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, ἀποκαλῶν ἀναθηματικὰς τὰς ἐπὶ τῶν θυρῶν τοῦ Πανεπιστημίου εἰρημένας ἐπιγραφὰς, ἐλεεινῶς προδίδει τὴν ἐντελῆ αὐτοῦ ἀμάθειαν περὶ τὸ ἁπλούστατον τοῦτο τῆς ἐπιγραφικῆς ἀντικείμενον, περιοριζόμεθα μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐτίθεσαν συνήθως τὰς *ἀναθηματικὰς* ἐπιγραφὰς ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ τῶν προστύλων διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ θέσις αὕτη ὡς καταφανεστέρα, ἐξεπλήρου τὸν πασίγνωστον

σκοπὸν τῆς ἐπιγραφῆς. Ἀλλ' ὅτε ἐπὶ τοῦ δωρικοῦ ἐπιστυλίου καὶ τῆς ἰωνικῆς ζωοφόρου ἡ ἐπιγραφὴ τιθεμένη δὲν ἐξεπλήρου ἀκριβῶς τὸν σκοπόν της, κατελιμπάνετο ἡ θέσις αὕτη καὶ ἀντ' αὐτῆς ἄλλη τις ὑπὸ τῶν λογικῶν ἐκείνων ἀνθρώπων προετιμᾶτο. Ἡ λέξις ἄρα *ὡρίσθη* τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, αἰνισσομένη νόμον τινὰ ἢ διάταξιν ἐπιβάλλουσαν τὸ τοιοῦτον, εἶναι ἐνταῦθα τοὐλάχιστον ἂν οὐχὶ ἄλλο γελοία. Ὀλίγα δέ τινα ἀρχιτεκτονικὰ παραδείγματα δύνανται προχείρως καὶ κατ' οὐσίαν ν' ἀποδείξωσιν ἔτι γελοιωδεστέραν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν σοφίαν τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος. Ὅθεν ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν ἡμετέρων Ἀθηνῶν ἀπαντῶμεν ἤδη ἐν μὲν τῇ καλουμένῃ σήμερον Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς, ἐπιγραφὰς οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ μέσου ἀκρωτηρίου τοῦ ἀετώματος, ἐν δὲ τῷ μνημείῳ τοῦ Φιλοπάππου ὑπάρχει ἐπιγραφὴ ἐπὶ μιᾶς ἐκ τῶν παραστάδων αὐτοῦ. Ὁ Πολύβιος δὲ λέγει ἡμῖν ῥητῶς, ὅτι αἱ *προξενικαὶ* ἐπιγραφαί, ἀνεγινώσκοντο ἐν ταῖς *φλιαῖς* τῶν ναῶν. (Πολύβ. βιβλ. 12.). Φλιαὶ δὲ, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, δὲν εἶναι οὐδὲ τὸ ἐπιστύλιον οὐδὲ ἡ ζωοφόρος τῶν προστύλων, ἀλλ' αἱ γωνιαῖαι τῶν ναῶν παραστάδες (antæ). Αἱ πολυθρύλλητοι ἐκεῖναι ἐπιγραφαὶ, *Γνῶθι σαυτὸν*, *Μηδὲν ἄγαν*, τὸ μυστηριῶδες ΕΙ, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς δὲν ἦσαν, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἐγγεγραμμέναι, ἀλλ' ἐν τῷ *πρόναῳ*! Πρόναος δὲ ὁ καὶ πρόδομος (vestibulum, *ἡ στοὰ* τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος) εἶναι τὸ ἐμπρόσθιον μεταξὺ τοῦ σηκοῦ καὶ τῶν προστύλων διάστημα τοῦ ναοῦ. Τίνες δὲ ἦσαν οἱ ἄνδρες οἱ τὰ εἰρημένα καὶ ἄλλα ἴσως ἐν τῷ προνάῳ *τῷ θεῷ ἀναθέντες*; Θαλῆς, Βίας, Πιττακὸς, Κλεόβουλος, Σόλων, Χίλων, Περίανδρος σοφὲ ἀρχιτέκτων! Ὁ ναὸς τοῦ Ἄρεως ἐν Ῥωμῇ ἔφερεν ἐντὸς τοῦ τυμπάνου τοῦ ἀετοῦ τὴν ἐπιγραφὴν ΝΙΚΗ, καὶ ἐπὶ τῆς ζωοφόρου ΟΠΛΟΦΟΡΟΣ. Ἐν Θήρᾳ δὲ τῇ νήσῳ καὶ ἐπὶ τῶν δωρικῶν κιόνων εὕρηνται ἐπιγραφαί. Ἐν Κόρᾳ δὲ τῇ ἀποικίᾳ τοῦ Ἀργείου Κόρακος, ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡρακλέους, ναοῦ δωρικοῦ προστύλου τετραστύλου, ναοῦ, ὃν αὐτὸς ὁ Ῥαφαὴλ ἀκριβῶς κατεμέτρησε καὶ ἰχνογράφησεν, ὅτε ὑπὸ τοῦ Λέοντος δεκάτου προσεκλήθη ὡς ἀρχιτέκτων τοῦ ἁγίου Πέτρου ὑπάρχει, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ἡ ἑξῆς ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή·

M. Mælius M. F. Z. Tarpilius Duomvires de Senatus Sententia ædem faciendam cœraverunt eisdemque probaverunt.

Ποῦ δὲ ὑπάρχει αὕτη; ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ! σοφώτατε ἀρχιτέκτων (α). Ἀλλ' ἂν δὲν σοὶ ἀρέσκῃ ἡ ἐποχὴ τοῦ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου (β), καὶ ἄλλο σοὶ παρέχομεν προχείρως παράδειγμα ἑλληνικώτατον, κατὰ τέσσαρας περίπου αἰῶνας ἀρχαιότερον τούτου, τὸν ἐν Πρυήνῃ θαυμαστὸν ἐκεῖνον ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, φέροντα οὐχὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου, οὐχὶ ἐπὶ τῆς ζωοφόρου, οὐχὶ ἐπὶ τῆς θύρας, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς γωνιαίας τοῦ σηκοῦ παραστάδος τὴν περιώνυμον ταύτην γνησίαν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφήν·

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΑΝΕΘΗΚΕ ΤΟΝ ΝΑΟΝ
ΑΘΗΝΑι ΠΟΛΙΑΔΙ.

Γινώσκεις δὲ σοφὲ ἀρχιτέκτων τίς ᾠκοδόμησε (nobiliter architectatus) τὸν λαμπρὸν τοῦτον ἰωνικὸν ναόν, γράψας καὶ ἴδιον περὶ τούτου βιβλίον; ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀρχιτέκτων Πύθιος ἢ Πυθεὺς, ὁ πολυμαθέστατος καὶ αὐστηρότατος συγγραφεὺς, ὁ ἀπαιτῶν παρὰ τῶν ἀρχιτεκτόνων ἐν τοῖς αὐτοῦ ὑπομνήμασιν architectum omnibus artibus et doctrinis plus oportere posse facere, quam qui singulas res suis industriis et exercitationibus ad summam claritatem perduxerunt. (Vitruv. 1, 14.). Ὅ,τι δὲ οὐδ' ὁ αὐστηρότατος Πύθιος ἐθεώρησεν ἔγκλημα κατὰ τῆς τέχνης, οὐδ' ὁ μέγιστος τῶν βασιλέων τῆς γῆς ἐνόμισε προσβολὴν κατὰ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, τοῦτο σήμερον ἐγείρει τοῦ Καφταντζόγλου τὴν ἀρχι-

---

(α) Τὸ περιεργότατον δὲ εἶναι ὅτι αὐτὸς οὗτος, ἐκθειάζων ἡμῖν τὸ κτίριον τοῦ ἀρχιγυμνασίου τῆς σοφίας τῆς Ῥώμης, λέγει ὅτι φέρει καὶ ἐπιγραφὴν ἀναθηματικὴν ὑπεράνω τῆς θύρας!

(β) Ἐνῷ ἐγράφομεν ταῦτα ἐστάλησαν ἡμῖν παρὰ τοῦ βιβλιοπώλου αἱ ἱστορικαὶ καὶ φιλολογικαὶ διατριβαὶ τοῦ K. Egger, καὶ ἡ πρώτη σελὶς ἥτις ὑπέπεσεν εἰς τὰς ὄψεις ἡμῶν, εἶναι ἡ ἀποδεικνύουσα ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι ἀρχαιοτέρα καὶ τοῦ Αὐγούστου, συμπίπτουσα περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Σύλλα. Emile Egger. Notes sur divers monuments d'Epigraphe latine. Τόμ. Β'. σελ. 376 τῶν ἑαυτοῦ Memoires d'histoire ancienne et de philologie.

τεκτονικὴν ἀγανάκτησιν! Ἀλλ' ἐπειδὴ ἴσως τὰ ἀνωτέρω διέθεσαν ἡμᾶς σοβαρώτερον, ἀκούσατε νῦν ψυχαγωγίας χάριν καὶ τὰς παραινέσεις προσέτι τοῦ ἡμετέρου παιδαγωγοῦ. « Ἂν δὲν ἐγνώριζον οἱ ἀποτερατωταὶ, ποῦ καὶ πῶς τίθενται ἀλλαχοῦ αἱ ἀναθηματικαὶ αὗται ἐπιγραφαὶ, μὴ ὑπαρχόντων ἐνταῦθα πολλῶν δημοσίων καθιδρυμάτων· ἂν δὲν ἤθελον νὰ ἐρωτήσωσί τινα ἔμπειρον περὶ τὰ τοιαῦτα (οἷος βεβαίως ἐστὶν ὁ ἡμέτερος οὗτος σοφὸς παιδαγωγὸς ἀρχιτέκτων), διὰ τί νὰ μὴ παρατηρήσωσι τὴν οἰκείαν θέσιν τῆς *ἀναθηματικῆς* ἐπιγραφῆς ἐπὶ μαρμάρου ἐγκεκολαμμένης εἰς τὸ πρόπυλον τοῦ παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ νοσοκομείου τῶν τυφλῶν; » Κατὰ ἀλήθειαν μέχρι τῆς φωτεινῆς ἀποκαλύψεως ταύτης, ὡς τυφλοὶ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη διεβαίνομεν ἐνώπιον τοῦ νοσοκομείου τούτου τῶν τυφλῶν, μὴ φωτισθέντες ποτὲ ἐκ τῆς περιφανοῦς καὶ φαεινῆς ταύτης ἐπιγραφῆς ἐν τῷ θριγκῷ τῶν προστύλων, μακρόθεν ὥς τινος φωτοβόλου φάρου προσκαλούσης τοὺς προσερχομένους τυφλούς. Ἀλλὰ πολλάκις καὶ τὸ πολὺ φῶς τυφλόνει τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς τὸ σκότος!

Πλὴν δὲν ἀρκεῖται ὁ ἀστεῖος ἡμῶν οὗτος ἀρχιτεκτονικὸς παιδαγωγὸς εἰς τὰς παραινέσεις, ἡ πατρικὴ αὐτοῦ ἀγανάκτησις παρασύρει αὐτὸν καὶ εἰς ἐπιπλήξεις, διότι ἐτολμήσαμεν γράμμασιν ἀρχαϊκοῖς χρυσοῖς νὰ ἐπιγράψωμεν ἐπὶ τοῦ κονιάματος τὰς διαφόρους σχολάς. « Τοιαῦται ἐπιγραφαὶ, λέγει ὁ χρηστοήθης ἀρχιτέκτων, τίθενται ἐπὶ ἐφημέρων οἰκοδομῶν, ἢ ἐπὶ ἐμπορικῶν ἐργαστηρίων, ἐκτὸς ἂν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ αἱ αἴθουσαι τῶν παραδόσεων ὡμοιώθησαν ὑπὸ τῶν ἀνακαινιστῶν πρὸς ἐμπορικὰ ἐργαστήρια τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης! » Τί πρῶτον καὶ ἐνταῦθα, φίλοι ἀναγνῶσται, νὰ σημειώσωμεν; τὴν μωρίαν τοῦ ἀρχιτέκτονος συγχέοντος τὸ μόνιμον κτίριον μετὰ τῶν προσκαίρων αὐτοῦ ἀκροατηρίων, ἢ τὴν καπηλικὴν αὐτοῦ παραβολὴν τῶν αἰθουσῶν τῶν παραδόσεων, πρὸς καπηλεῖα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων; Ἀγνοεῖς λοιπὸν, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ὅτι πανταχοῦ τὰ ἀκροατήρια τῶν παραδόσεων εἰσὶ φύσει πρόσκαιρα καὶ προσωρινά; Ἡ σήμερον π. χ. αἴθουσα τῆς ἰατρικῆς δύναται νὰ γενῇ αὔριον αἴθουσα τῆς θεολογίας, καὶ τὸ σημερινὸν ἀμφιθέατρον τῆς ἀνατομίας δύναται αὔριον νὰ γενῇ

ἀκροατήριον τῆς θεολογίας ἢ τῆς φιλοσοφίας, καὶ οὕτω καθεξῆς περὶ τῶν λοιπῶν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἀναγκῶν. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὡς φαίνεται, συνειθίσας σταθερῶς καὶ μονίμως τὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην νὰ ἐμπορεύηται, καὶ μάλιστα τὴν δυστυχῆ ταύτην ἀρχιτεκτονικὴν, δι' ἣν ἐπὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη ὡς ἀρχιτέκτων διευθυντὴς τοῦ σχολείου τῶν τεχνῶν, ἀδρῶς ἐπληρόνετο ἐκ τοῦ ἀτυχοῦς δημοσίου ταμείου, οὐδέποτε ὅμως οὐδενὶ, οὐδαμοῦ, οὐδὲ ἓν μάθημα διδάξας αὐτῆς δημοσίᾳ, πανταχοῦ ὡς εἰκὸς ὀνειροπολεῖ καὶ φαντάζεται καπηλεῖα καὶ ἐμπορικὰ ἐργαστήρια, συμφωνότερα ἴσως πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, ἢ πρὸς τοῦ ἀληθοῦς ἀρχιτέκτονος τὰ εὐγενῆ καὶ γενναῖα αἰσθήματα (α).

Πολὺ ὅμως εἰσέτι ἀπέχετε, φίλτατοι ἀναγνῶσται, νὰ γνωρίσητε πάσας τὰς πονηρίας τοῦ δικτάτορος Πρυτάνεως. Μέχρι τοῦδε ἐμάθετε, ὅτι ἐξ ἀμαθείας αὐτοῦ δὲν ἐτέθησαν πρεπόντως καὶ κανονικῶς αἱ ἐπιγραφαὶ, νῦν δὲ θέλετε μάθει καὶ ἄλλον λόγον, δι' ὃν αἱ ἐπιγραφαὶ δὲν ἐτέθησαν ἐπὶ τῆς ζωοφόρου τῆς προσόψεως τοῦ προπύλου, καὶ παρεβιάσθη οὕτω τὸ κανονικὸν καὶ τὸ πρέπον! Ὁ λόγος δὲ οὗτος εἶναι, τίς τάχα φαντάζεσθε ὅτι εἶναι; εἶναι «ἀρχαία ἀβροφροσύνη καὶ ἀφοσίωσις (τάχα), διότι τοῦτο (τὸ πρόπυλον) μετὰ τῶν κιόνων τοῦ ἀετώματος καὶ τῆς κλίμακος ἀνήγειρε, δαπάνῃ 40900 δρεχμῶν, ἕτερος εὐεργέτης τοῦ Πανεπιστημίου (ὁ βασιλεὺς Ὄθων), ὅστις ὑπὸ μετριοφροσύνης δὲν ἠθέλησε οὔτε τὸ ὀνόμά του νὰ χαραχθῇ, οὔτε ἡ προσφορὰ νὰ ἀναγραφῇ, ὡς συνήθως γίνεται ἱστορικῆς ἀναμνήσεως χάριν!» (σελ. 29). Φεῦ τῆς ἀβελτηρίας! Εἰπέ μοι λοιπὸν, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ὁ μετ' ἀναιδείας ἐνταυτῷ καὶ ἠλιθιότητος ἐνταῦθα λέγων, ὅτι ὁ βασιλεὺς Ὄθων δὲν ἠθέλησε τὸ ὄνομα αὐτοῦ νὰ χαραχθῇ καὶ ἡ προσφορὰ αὐτοῦ νὰ ἀναγραφῇ, ποῦ δὲν ἠθέλησεν ἀμφότερα ταῦτα, τάχα ἐν τῇ ἱστορίᾳ; Ἀλλ' ἡ ἱστορία αὕτη ἐπ' ἐσχάτων μάλιστα, δι' ἐμοῦ διετράνωσε τὴν γενναίαν ταύ-

---

(α) Τοὺς ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ τῶν τεχνῶν ἄθλους τοῦ Λ. Καφταντζόγλου, οἵτινες ὡς νέα τις κόπρος τοῦ Ἀργείου, ἀπαιτοῦσιν ἀληθεῖς Ἡρακλεῖς, ἵνα καθαρίσωσιν αὐτοὺς, ἴσως καὶ ἐν τῇ πραγματείᾳ ἣν ἤδη ταύτῃ κατωτέρω θέλομεν ἐξετάσει παροδικῶς.

ταύτην τοῦ Ὄθωνος προσφοράν, γνωστὴν τοῖς πᾶσι γενομένην ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ Πανεπιστημίου! Τάχα ἐν τῇ γενικῇ βίβλῳ τῆς ἀναγραφῆς τῶν πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον προσφορῶν; Ἀλλ' ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ βίβλῳ, ἧς οὐδὲ ἡ ἰδέα ὑπῆρχεν, ἐγὼ πάλιν πρῶτον ἐν αὐτῇ ἀνέγραψα ταύτην! Τάχα ἐν τόπῳ τινὶ ἐπισήμῳ ἄλλῳ; Πλὴν ποῦ ὁ τόπος, ὃν ἡτοιμάσατε ταύτης τῆς ἀναγραφῆς, ἣν ἠρνήθη; Ποῦ ἡ στήλη, ἣν ἀνηγείρατε πρὸς διαιώνισιν τῆς εὐεργεσίας, ἣν κατεφρόνησε; Σήμερον πρῶτον, μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς τετάρτου αἰῶνος καὶ τριῶν εἰσέτι ἐτῶν δύναται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπισήμως ν' ἀναγινώσκηται, ὡς ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια καὶ ἀκρίβεια ἀπαιτοῦσι, μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ Πανεπιστημίου εὐεργετῶν, ἐν ταῖς στήλαις, ἃς οὐχὶ σεῖς ἀλλ' ἐγὼ πρῶτος καὶ ταύτας ἀνήγειρα! Δύναται δὲ λέγω, διότι ἐν τῇ γνωστῇ ἐκείνῃ ἐποχῇ τῆς ἐπαναστατικῆς ἐξάψεως τῶν πνευμάτων, ὅτε αἱ στῆλαι αὗται τῶν εὐεργετῶν ἀνηγείροντο, ἔδοξέ μοι καταλληλότερον ἵνα μείνῃ κενόν τι ἐν τῇ στήλῃ διάστημα κατόπιν τοῦ τρίτου ὀνόματος, ὡς θέλει ἴδει σαφέστερον κατωτέρω ὁ ἀναγνώστης, ἵνα ὑπὸ τῶν ἀμέσων διαδόχων μου ἀσφαλέστερον προστεθῇ τοῦ ἐλευθερίου δωρητοῦ τὸ βασίλειον ὄνομα, ὅπερ ὅμως εἰσέτι μετὰ δύο ἤδη ἔτη ὑπ' οὐδενὸς προσετέθη! Ἄλλα λοιπὸν ἀρχιτέκτων εἶναι τὰ *γράμματα καὶ ἄλλα τὰ πράγματα*, ὡς ὁ γέρων Ἀγαθάγγελος σοφῶς μὲν πλὴν εἰς μάτην καὶ ἀνωφελῶς σὲ ἐδίδασκε.

Ἐπειδὴ δὲ ἀληθῶς *ἀρκούντως λυπηρὰ τὰ λεχθέντα, ἃς ἐξέλθωμεν τῶν προπυλαίων τούτων ὅσον τάχιστα, ἵνα παρηγορηθῶμεν τοὐλάχιστον* ἐκ τῆς θέας νέου λειμῶνος πολυανθοῦς, ὃν ἐνώπιον ἡμῶν ἀναπτύσσει αὖθις ἡ χρηστότης καὶ ἡ εὐγένεια τῶν αἰσθημάτων τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἀρχιτέκτονος, ὡς πρὸς τὰς στήλας ταύτας τῶν εὐεργετῶν.

Γ'. Αἱ στῆλαι τῶν εὐεργετῶν.

Ἀνὴρ τοσοῦτον εἰλικρινὴς καὶ φιλόπατρις, οἷος ὁ ἡμέτερος ἀρχιτέκτων, ἐξ ἀνάγκης ἔμελλε νὰ ἐπιστήσῃ πρὸ πάντων τὴν προσοχήν του εἰς τὰς στήλας τῶν εὐεργετῶν, καὶ σπεύσῃ νὰ προσέλθῃ μετ' εὐγνωμοσύνης εἰς ταύτας, ἵνα προσενέγκῃ τὰς

εὐχαριστίας αὐτοῦ εἰς τὰ ὀνόματα τῶν γενναίως προσενεγκόντων ἀφθόνους συνδρομὰς ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς τῶν ἑλληνοπαίδων ἐκπαιδεύσεως διὰ τοῦ καθιδρύματος τούτου! Τοιαῦται ἐνταῦθα αἱ χρηστοήθεις εἰρωνεῖαι τοῦ ἀρχιτέκτονος!

Δὲν ἀνεχόμεθα ποσῶς νὰ καταθλίψωμεν τὰς εὐαισθήτους ψυχὰς τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν, περιγράφοντες τοὺς ἀτελευτήτους δρόμους, τὰς στροφὰς, τὰς ἀναστροφὰς, τὰς ἀναβάσεις καὶ καταβάσεις, τὰς ἀπελεύσεις καὶ ἐπανελεύσεις τοὺς ὑποδρόμους καὶ τοὺς περιδρόμους, οὓς οἱ πόδες αὐτοῦ, *ἀδημονοῦντες πάντοτε διὰ τὴν προφανῆ ἀπάτην τῆς Πρυτανείας*, ἐπὶ ὥρας ἐποίουν πολλὰς κατακλώμενοι, ὅπως ἀνακαλύψωσι *τὸ πεθούμενον τοῦτο προσκυνητήριον, ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ* φεῦ! κατερριμένον καὶ κατακείμενον, ὅπερ ἡ γνωστὴ αὐτοῦ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τοὺς εὐεργέτας τοῦ ἔθνους, ἐφαντάζετο νὰ ἴδῃ τοσοῦτον μέγα καὶ κολοσσιαῖον, ὥστε καὶ ὑπὸ τῶν εἰσπλεόντων εἰς Πειραιᾶ νὰ ὁρᾶται καὶ δείκνυται, ὥς ποτε ἡ ἐν Ἀκροπόλει Πρόμαχος Ἀθηνᾶ ἐκ τοῦ Σουνίου ἐφαίνετο!

Θαυμάζοντες ἀνεπιφθόνως τὴν ποιητικὴν ταύτην τοῦ ἀρχιτέκτονος φαντασίαν, ἀφίεμεν εἰς ἄλλους ἱκανοτέρους τὴν κρίσιν περὶ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ βάθους αὐτῆς. Ἡμεῖς δὲ εἰς ταπεινοτέρας σφαίρας ἐνδιαιτώμενοι, καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγος ἑπομένως τὰ πράγματα ἐξετάζοντες, ἐπιλαμβανόμεθα πρῶτον *τῆς ἀπάτης τῆς Πρυτανείας*, ἥτις καί περ προκηρύξασα, ὅτι θέλει στήσει αὐτὰς ἔμπροσθεν τῶν προπυλαίων, ἔστησε ταύτας ὄπισθεν αὐτῶν! «Φεῦ! ἐκφωνεῖ ἐνταῦθα ὁ νέος Ἱερεμίας, ἀδυνατῶν καὶ ὑπὸ τὴν στέγην νὰ στεγνώσῃ τοὺς ἐπὶ τῆς στέγης ἤδη ἐκχυθέντας ποταμοὺς τῶν δακρύων του. Φεῦ! «*σήμερον τὰ πάντα ἀνετράπησαν ἐν Ἑλλάδι! καὶ αἱ σημασίαι τῶν λέξεων καὶ αἱ κυριολεξίαι κινδυνεύουσι νὰ ἀλλάξωσι καὶ νὰ μεταβληθῶσι! σήμερον τὸ ἐνώπιον καὶ τὸ ἔμπροσθεν κατὰ τὸ ἐν χρήνέον λεξικὸν σημαίνει τὸ ὄπισθεν!*» Τάλαινα τῳόντι Ἑλλὰς τί ἔπαθες καὶ τί μέλλεις νὰ πάθῃς, ἀφοῦ σήμερον τὸ ἔμπροσθεν σημαίνει τὸ ὄπισθεν!

Ἰδοὺ, φίλοι ἀναγνῶσται, καὶ ἄλλη μέχρι τοῦδε ἄγνωστος ἰδιότης τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος! Πρὸ μικροῦ ἐξέπληξεν ἡμᾶς ἡ φαν-

τασία τοῦ ποιητοῦ, νῦν δ' ἐκθαμβοῖ ἡμᾶς τοῦ γραμματικοῦ ἡ ἀκρίβεια καὶ τοῦ κριτικοῦ ἡ λεπτότης! Ἀνάστα Ἀρχιτέκτων Πύθιε ἵνα θαυμάσῃς τὸν σοφὸν ἡμῶν ἀρχιτέκτονα, καὶ ἀναγγείλῃς τῷ θείῳ Πλάτωνι, δυσανασχετοῦντι διὰ τὴν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἔλλειψιν σοφῶν καὶ μεγάλων ἀρχιτεκτόνων, ὅτι εὑρέθη τέλος σήμερον μεταξὺ ἡμῶν ὁ ζητούμενος καὶ μὴ εὑρισκόμενος τῷ καιρῷ ἐκείνῳ πάνσοφος ἀρχιτέκτων!

Ἀνάξιον καὶ ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν θεωροῦμεν ἐνταῦθα ἵνα δικαιολογήσωμεν, οὐχὶ διατί *τὸ ἐνώπιον καὶ τὸ ἔμπροσθεν* ἐγένετο *ὄπισθεν*, ἀλλὰ κυρίως διατί τὸ *κάτω* ἐγένετο *ἄνω*, καθόσον πᾶς τις, ἐκτὸς τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, εἰκάζει ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον αὐτοῦ· ὅτι δηλαδὴ ἐν τῇ ἐκτελέσει ἡ ἀνωτέρα μᾶλλον ἐξησφαλισμένη θέσις προετιμήθη τῆς κατωτέρας, ἐκτεθειμένης οὔσης εἰς τὰς ἡμερησίας καὶ νυκτερινὰς προσβολὰς τοῦ τυχόντος. Ἀπαξιῶ δὲ ὡσαύτως καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ ἐνδιατρίψω ἀποδεικνύων, ὅτι αἱ ἀνεγερθεῖσαι δύο ἐγκεκροτημέναι στῆλαι τῶν εὐεργετῶν εἰς τὸ πρόθυρον τοῦ μεσοδόμου, ἀπέναντι τῆς ἐπισημοτάτης ἀναβάθρας τοῦ Πανεπιστημίου, δὲν εἶναι *δύο μικρὰ καὶ ποταπὰ στηλίδια ἄνευ ἐπικράνου! ἀτελῆ, σχῆμα ἔχοντα νεκρικῶν σημάτων, μάντεις κακῶν τοῖς προσερχομένοις, πάσης συμμετρίας καὶ εὐρυθμίας ἄμοιρα, κοινοτάτης ἐργασίας! μηδεμίαν σχέσιν καὶ ἁρμονίαν ἔχοντα πρὸς τὸ προπύλαιον τῆς στοᾶς καὶ τὸ διάθυρον τοῦ οἰκοδομήματος!* Ἐκ τοῦ παρατεθειμένου *ἀκριβοῦς* αὐτῶν διαγράμματος, δύνανται πάντες νὰ κρίνωσι καὶ περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν, καὶ ἂν προσέτι ἡ Πρυτανεία ἐξεπλήρωσεν ἀκριβῶς ὅ,τι διὰ τοῦ ψηφίσματος αὐτῆς προεκήρυξεν, ἵν' *ἀνεγείρῃ τοῖς εὐεργέταις στήλην ἐκ λαμπροῦ Πεντελησίου μαρμάρου, φέρουσαν χρυσοῖς γράμμασι τὰ ὀνόματα τῶν παρόντων καὶ μελλόντων εὐεργετῶν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, ὅπως ᾖ τοῖς πᾶσι κατάδηλος ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ Πανεπιστημίου.* Ἤδη δὲ παρίσταται καὶ ἡ ἁρμόδιος εὐκαιρία, ἵνα μάθῃ τὸ πανελλήνιον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀναγεγραμμένων τούτων ἀειμνήστων εὐεργετῶν ἐν τῇ πρώτῃ στήλῃ, κατὰ τὴν ἑξῆς ὄντα διατεθειμένα τάξιν·

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΤΟΙΣ ΑΟΙΔΙΜΟΙΣ ΑΥΤΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙΣ

Δ. ΠΛΑΤΥΓΕΝΕΙ. Δ. ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗι. Κ. ΚΑΙ Α. ΙΩΝΙΔΑΙΣ. . . . . ΗΓΕΜΟΝΙ ΜΙΛΟΣΧΗι. ΤΗι Α΄. ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΒΟΥΛΗι ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ. Δ. Γ. ΓΑΛΑΝΩι. Χ. ΕΥΘΥΜΙΩι. Ι. ΔΑΝΑΣΤΑΣΗι. ΑΔΕΛΦΟΙΣ ΤΟΣΙΤΖΑι ΚΑΙ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗι. Ν. ΖΩΣΙΜΑι. Α. ΒΡΑΝΗι. Σ. ΔΟΥΜΠΑι. Ζ. ΧΑΡΑΜΗι. Γ. ΑΒΡΑΜΙΩι ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΩι. Π. ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ. Δ. ΤΥΡΚΑι. ΑΥΓΟΥΣΤΩι ΒΡΑΝΔΗι. ΓΕΡΜΑΝΗι. Ν. ΚΙΟΠΕΚΑι. Κ. ΧΑΔΙΑι. Δ. ΡΕΜΒΑΚΑΚΗι. Ν. ΜΑΥΡΩι. Σ. ΤΣΙΤΣΙΝΙΑι. Α. ΛΕΥΚΙΑι. Γ. ΣΙΝΑι. Ν. ΙΕΡΑΠΟΛΕΩΣ. Ι. ΚΑΤΡΙΜΑΤΖΩι. Α. ΓΚΙΚΑι. Δ. ΝΑΟΥΣΑΙΩι. Μ. ΠΕΡΙΔΗι. Θ.Χ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ. Π. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗι. Ι. ΣΟΥΤΖΩι. Ν. ΜΑΚΡΗι. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΩι. Κ. ΓΟΥΝΑΡΗι. Θ. ΛΑΣΚΑΡΕΙ. Κ. ΒΙΒΕΣΚΩι. Ν. ΤΑΜΠΑΚΩι. Δ. ΡΑΛΛΗι. Ε. Γ. ΚΑΡΥΑΔΗι. Κ. ΓΑΛΑΤΗι. Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΩι. Κ. ΚΛΕΑΝΘΕΙ. Μ. ΚΑΡΑΛΗι. Ι. ΑΝΔΡΕΑΔΗι. Θ. ΤΟΥΛΗι. ΧΑΡΙΤΩΦ. Α. ΡΕΤΚΙΝ. Ι. Ρ. ΡΩΘ. Θ. ΒΑΡΖΕΛΗι. Α. ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΩι. Π. ΤΣΙΡΟΠΟΥΛΩι. Γ. ΠΑΓΚΑι. Α. ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΩι (α).

Ὁ κύριος σκοπὸς τῆς πρυτανείας ἐν τῇ ἀνεγέρσει τοῦ μνημείου τούτου, ἣν ἁπλῶς ἡ ὁρατὴ καὶ αἰσθητὴ ἔνδειξις τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ Πανεπιστημίου εὐγνωμοσύνης, ἣν ὤφειλε τοῖς εὐεργέταις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ πανελληνίου συστάσεως, ἐκφραζομένη ἀφελῶς καὶ ἑλληνικῶς, οὐχὶ βαρβάρως καὶ ἀλαζο-

(α) Ἤδη δὲ καὶ ἕτερον εὐεργέτου ὄνομα προστίθεται εἰς τὴν στήλην ταύτην τῆς γνησίας ἑλληνικῆς ἀρετῆς, τὸ τοῦ Κ. Στεφάνου Ξένου, προσενεγκόντος κατ' αὐτὰς τῷ ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ δεκαπέντε πολυτίμους ἐλαιογραφίας, καὶ καταθέντος οὕτω τὰ θεμέλια τῆς πρώτης ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων πινακοθήκης.

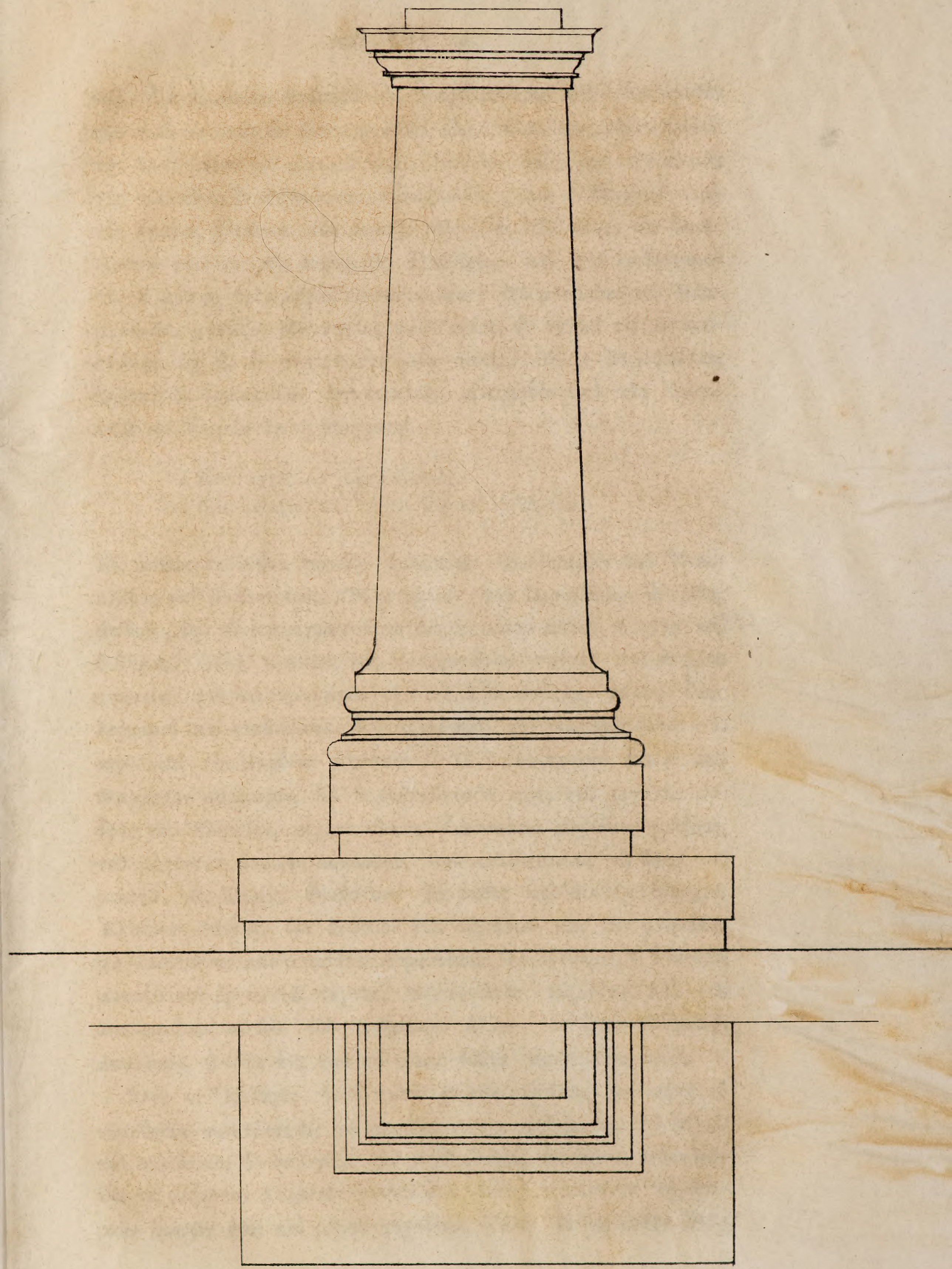

νως, διὰ μνημείων ὑπερηφάνων, μαρτυρούντων οὐχὶ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν ὑπὲρ ὧν ἀναγείρονται, ἀλλὰ τῶν ἀνεγειρόντων αὐτὰ τὴν ἀλαζονείαν καὶ ματαιότητα. Ἐπὶ τῆς δόξης καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος, ἓν ἁπλούστατον βωμοειδὲς χῶμα ἐν Πειραιεῖ παρὰ τὸν λιμένα, ἐδείκνυε τὸν σωτῆρα τῆς ὅλης Ἑλλάδος, τὸν θεμελιωτὴν ἐκεῖνον τῆς σημερινῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης, τὸν μέγαν Θεμιστοκλέα! Τὸ μνημεῖον τοῦ Ἐπαμινώνδα, μεταξὺ Μαντινείας καὶ Τεγέας, ἦν στήλη τις ἁπλουστάτη, ἐφ' ἧς ἦν ἀνηρτημένη μία ἀσπίς! Τὸ ἐν Θερμοπύλαις ἡρῷον τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν, ἀνεγερθὲν ὑπὸ τῶν Ἀμφικτυόνων, ἦν μία ἁπλῆ ἐπιγραφή.

Ὦ Ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις
ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

Εἷς κῶνος ἐκ λίθου λευκοῦ, ἐμαρτύρει τὴν ὕπαρξιν τοῦ Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους. Τὸ μνημεῖον τοῦ Περικλέους ἦν λίθος ἁπλοῦς, ἐφ' οὗ ἐπεγέγραπτο τὸ ὄνομα μόνον αὐτοῦ, ἡ φυλὴ καὶ ὁ δῆμος! Ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ ἁπλουστάτου τούτου καὶ ἀσήμου μνημείου τοῦ ἐπισημοτάτου τῆς Ἑλλάδος ἀνδρὸς, ὁποῖοι διαλογισμοὶ καὶ αἰσθήματα δὲν συγκινοῦσι καὶ συνταράσσουσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἑκάστου! Τὸ ἁπλούστατον ἐκεῖνο καὶ ἐλάχιστον μάρμαρον, ὑφ' ὃ ἀνεπαύετο ἡ κόνις τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς τῆς Ἑλλάδος, εἶχεν ἠθικὰς διαστάσεις μυριάκις μείζους, τοῦ μεγίστου ἐκείνου κολοσσοῦ, τοῦ καλύπτοντος τὰ ὀστᾶ τοῦ μικροῦ τῆς Καρίας δυνάστου! Τὸ βάθος τοῦ αἰσθήματος τῶν Ἑλλήνων ἀπῄτει, ἵνα ἐνώπιον τῶν σημάτων καὶ τῶν μνημείων μὴ διασπᾶται καὶ διαιρῆται ἡ φαντασία, τὸ αἴσθημα, ἡ διάνοια, μεταξὺ τοῦ ἔργου τῆς τέχνης, τοῦ ἐργάτου τεχνίτου, καὶ τοῦ ὑποκειμένου αὐτοῦ τοῦ μνημείου, ἀλλὰ τὸν ὅλον ἄνθρωπον ἀπορροφᾷ ἡ ἰδέα τῆς ὑπὸ τὸ σῆμα τοῦτο κευθομένης σκιᾶς.

Ὅτε οἱ Ἕλληνες ἦσαν κατὰ πάντα μεγάλοι, καὶ αὐτὴ ἡ νομοθεσία συνετέλει εἰς τὰ μεγάλα ταῦτα αἰσθήματα. Ὁ Σόλων καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἀλληλοδιαδόχως διέταξαν, ἔνθεν μὲν ἵνα τὸ μέγιστον μνημεῖον συντελῆται ἐντὸς τριάκοντα ἐργατικῶν ἡμερῶν ἑνὸς καὶ μόνου τεχνίτου, ἔνθεν δὲ ἵνα οὐδὲν ἄλλο

τίθηται ἐπὶ τοῦ τάφου σημεῖον, ἢ ἁπλῆ τις τρίπηχυς στήλη! (Cicer. de legib. 2, 25). Ὁ δὲ θεῖος Πλάτων ὁ ἀποπνέων ὅλος τὸ πνεῦμα καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ ἑλληνισμοῦ, τάδε ῥητῶς ἐν τοῖς νόμοις αὐτοῦ διατάσσει· « Χῶμα δὲ μὴ χοῦν ὑψηλότερον πέντε ἀνδρῶν, ἔργον ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτελούμενον· λίθινα δὲ ἐπιστήματα μὴ μείζω ποιεῖν, ἢ ὅσα δέχεσθαι τὰ τοῦ τελευτηκότος ἐγκώμια βίου, μὴ πλείω τεττάρων ἡρωϊκῶν στίχων. » (Πλάτ. Νόμοι σελ. 959). Ὅθεν καὶ ὁ Παυσανίας διερχόμενος παροδικῶς τὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων ἡρώων καὶ βασιλέων τῆς Ἑλλάδος, ἐκτὸς αὐτῆς ζητεῖ πρῶτον καὶ εὑρίσκει τάφους καὶ μνημεῖα περιφανῆ, τοῦ Μαυσώλου π. χ. ἐν Καρίᾳ, τῆς Ἑλένης ἐν Ἰουδαίᾳ κτλ.

Ἡ γλῶσσα ἄρα τοῦ λέγοντος ὅτι αἱ ἁπλαῖ ἡμῶν αὗται καὶ καθαρῶς ἑλληνικαὶ ἀναθηματικαὶ στῆλαι ἐκ λίθου πεντελησίου, *δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι προσφυέστερον σήματα, ἀντὶ εὐγνωμοσύνης, ἱστορικῆς ἀγνωμοσύνης καὶ κακοτεχνίας, παριστῶντα ἐν τῷ ναῷ τῆς φιλοσοφίας τὴν σμικρότητα ἡμῶν καὶ ποταπότητα!* εἶναι γλῶσσα διεφθαρμένου καὶ δούλου βαρβάρου, καὶ οὐχὶ γνησίου καὶ ἐλευθέρου Ἕλληνος, τὴν ἐκ τῶν ἔργων ἀθάνατον δόξαν μόνην θεωροῦντος αὐτῷ κυρίως ἐμπρέπουσαν ἀμοιβὴν καὶ τιμήν. Ὑπὸ τοιούτων γνησίων ἑλληνικῶν ἰδεῶν ἐμπνεόμενος τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ Ἀλέξανδρος, ἀπέῤῥιψε τὴν τολμηρὰν ἐκείνην καὶ ἀλαζόνα πρότασιν τοῦ ἀρχιτέκτονος Στασικράτους, ὅπως μεταβάλῃ τὸν Ἄθωνα εἰς ἀνδριάντα τοῦ βασιλέως, εἰπών· « Ἔα μένειν τὸν Ἄθω κατὰ χώραν· ἀρκεῖ γὰρ ἑνὸς βασιλέως ἐνυβρίσαντος εἶναι μνημεῖον· ἐμὲ δὲ ὁ Καύκασος δείξει καὶ τὰ Ἡμωδὰ, καὶ Τάναϊς καὶ τὸ Κάσπιον πέλαγος· αὗται τῶν ἐμῶν ἔργων εἰκόνες καὶ μνημεῖα ἀθάνατα! » Μετὰ τοιαῦτα δὲ εὐγενῆ καὶ μεγάλα τῶν προγόνων ἡμῶν προηγούμενα, ἔρχεται σήμερον εἷς βαρβαροκέφαλος ἀνθρωπίσκος, τὰ μέγιστα εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀοιδίμων τοῦ Πανεπιστημίου εὐεργετῶν ἀσεβήσας, ὡς ἀμέσως ῥηθήσεται, κατηγορῶν ἡμᾶς ὅτι δὲν ἀνηγείραμεν τοῖς ἀνδράσι τούτοις, ὡς βάρβαροι, μαυσωλεῖα, οἵτινες ὡς Ἕλληνες, πεπείσμεθα, δὲν ἀξιοῦσιν ἄλλων τιμῶν, εἰμὴ ὧν ἠξιοῦντο ποτὲ καὶ οἱ μέγιστοι ἄνδρες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῆς δόξης αὐτῆς.

Λίαν δὲ χαρακτηριστικὸν, τὸ ἐν πᾶσι χρηστὸν συνειδὸς τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἀποδεικνύον, εἶναι καὶ ἡ γιγνομένη σύγχυσις τῶν ἡμετέρων τούτων ὅλως ἀνεξαρτήτων στηλῶν τῶν εὐεργετῶν, μετὰ δύο μνημείων τῆς φαντασίας τοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν, ἅπερ φαίνονται ἐν τῷ σχεδίῳ αὐτοῦ ἐξεικονισμένα παρὰ τοὺς δύο τυφλοὺς τῆς προσόψεως τοίχους, ἐφ' ὧν, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἀρχιτέκτονος, ἔμελλόν ποτε νὰ στηθῶσιν οἱ ἀνδριάντες τοῦ Περικλέους καὶ Ἀλεξάνδρου. «Αἱ ἐν τῷ ἐκδοθέντι σχεδίῳ τοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν ὑπάρχουσαι τετράπλευροι στῆλαι, αἱ μετ' ἀνδριάντων κεκοσμημέναι καὶ ἐν περιφανεστάτῳ τόπῳ τῆς προσόψεως τεθειμέναι, μετεσχηματίσθησαν ἄνευ λόγου διὰ τοῦ νέου ψηφίσματος εἰς δύο κακόζηλα ἡμιστηλίδια.» Τὸ ψήφισμα τῆς πρυτανείας, σοφὲ ἀρχιτέκτων, οὐδὲν μετεσχημάτισεν ἢ μετέβαλεν, ἐδημιούργησε δὲ ἢ μᾶλλον ἐπραγματοποίησε τὴν ἰδέαν, ἥτις ἤδη πρὸ 25 ἐτῶν διὰ βασιλικοῦ μάλιστα διατάγματος δημοσίᾳ προεκηρύχθη, ἰδέαν μείνασαν μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἰδέαν, ἧς τὸ κενὸν οἱ ἀνδριάντες τοῦ Περικλέους καὶ Ἀλεξάνδρου δὲν ἠδύναντό ποτε νὰ πληρώσωσι. Κατ' οὐδένα δὲ λόγον ἢ τρόπον ἐναντιούμεθα εἰς τὴν ἀνέγερσιν καὶ τῶν κολοσσιαίων τούτων ἀνδριάντων τῶν δύο μεγίστων τῆς ἀρχαίας ἡμῶν εὐκλείας ἀνδρῶν. Εὐχόμεθα δὲ τοὐναντίον ἀπὸ καρδίας, ἵνα πᾶσα ἡ πλατεία τοῦ Πανεπιστημίου πληρωθῇ τοιούτων μνημείων καὶ ἀνδριάντων, ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, ἀναπτερούντων ὡς εἰκὸς τὴν φαντασίαν τῆς νεολαίας, καὶ ἐξαπτόντων τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῆς καὶ τὸ φρόνημα. Ταῦτα ὅμως, σοφώτατε, καί τοι καλὰ καὶ εὐκταῖα, δὲν εἶναι ἔργα σωφρονούσης τινὸς πρυτανείας, ἥτις ὥς τις ἀγαθὸς οἰκογενειάρχης, οὗ ἡ αὐλὴ Ταντάλου δίκην διψᾷ ἐν παντὶ, ἀποκλειστικῶς ὀφείλει ἐντὸς τοῦ Πανεπιστημίου νὰ συγκεντρόνῃ πάσας τὰς ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἐγκαθιδρύματος διηνεκεῖς καὶ ἀπαύστους αὐτῆς προσπαθείας. Πλὴν δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, ἀλλ' ὁ ἀγχίνους οὗτος διερμηνεὺς καὶ γραμματεὺς τοῦ λιβέλλου τῶν Δέκα, ἐν τῇ ἀνεγέρσει τῶν στηλῶν τῶν εὐεργετῶν ἀνακαλύπτει νέαν ἐκ προθέσεως προσβολὴν, κατὰ τῶν προκατόχων σεβαστῶν ἐπιτροπῶν καὶ πρυτανειῶν, καθ' ὧν

δῆθεν οὕτω προστρίβεται ἀμέλεια καὶ ἀγνωμοσύνη πρὸς τοὺς εὐεργέτας τοῦ Πανεπιστημίου. Εἰς τὰς νέας ταύτας φλυαρίας ἃς ἀπαντήσῃ κάλλιον ἡ συνείδησις τῶν προκατόχων σεβαστῶν πρυτανειῶν καὶ ἐπιτροπῶν, καθόσον οὐδεμίαν ἔχω ὄρεξιν νὰ δαπανήσω τοῦ λοιποῦ οὐδὲ στιγμὴν εἰς τοιαύτας μωρίας.

Μοναδικὴ ὅμως κατὰ ἀλήθειαν καὶ ἀκατανόητος παρίσταταί μοι πᾶσα ἡ Αἰσχίνειος αὕτη, κατὰ τῆς εὐτελείας δῆθεν καὶ τῆς σμικρότητος τῶν στηλῶν τῶν εὐεργετῶν, τοῦ ἀνθρώπου τούτου δημηγορία, τοσοῦτον εὐκόλως λησμονοῦντος ὁποία ὑπῆρξεν ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ πρὸς αὐτούς, ὅτε ἡ πρυτανεία ὡς ἐπαῖτις πανταχοῦ ἔκρουε θύρας, ἵνα εὕρῃ ἐπὶ τούτῳ δύο τοὐλάχιστον ἐντελῶς καθαρὰ καὶ ἀκηλίδωτα μάρμαρα. Ἐν ταῖς πρυτανικαῖς εὐθύναις οὐδένα προθέμενος ἄλλον κατὰ καθῆκον σκοπὸν, ἢ ἁπλῶς τὴν ξηρὰν τῶν γεγονότων ἀφήγησιν, παραλείψας σιγῇ κατὰ πρέπον πάντα τῶν στηλῶν τὰ ἱστορικὰ ἐπεισόδια, ἀνήνεγκον μόνον μετ' ἐνδομύχου χαρᾶς τὴν πρὸς τοὺς εὐεργέτας ἡμῶν ἱεροῦ καθήκοντος ταύτην ἐκπλήρωσιν. Ἐν τῇ ἀπαντήσει μου πρὸς τῶν Δέκα φιλοσόφων τὸν λίβελλον, λίαν ἀσαφῶς ὑπηνιξάμην μόνον τὰ περὶ τὰς στήλας ταύτας γενόμενα σκάνδαλα. Ἀλλ' ἤδη ἐπῆλθεν ὁ χρόνος ἵνα γνωρίσῃ τὸ κοινὸν καὶ τὸν ἥρωα τούτων. Δύο ὡς γνωστὸν ὑπῆρχον ἐν ἐνεργείᾳ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον μεγάλα ἐν Πεντελικῷ μαρμαρορυχεῖα, τὸ τῆς Σιναίας ἀκαδημίας, καὶ τὸ τοῦ πολυτεχνείου Στουρνάρη καὶ Τοσίτζα. Εἰς ταῦτα ἄρα κατὰ φυσικὸν λόγον ὤφειλε πᾶς τις ἐν ἀνάγκῃ νὰ καταφύγῃ, ἵνα εὕρῃ ὅ,τι τὰ μικρὰ τῶν ἐν Ἀθήναις μαρμαρογλύφων ἐργαστήρια δὲν ἠδύναντο αὐτῷ νὰ παρέξωσι. Κατεφύγομεν ἄρα καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀνάγκης εἰς ταῦτα, οἱονεὶ ἐπαιτοῦντες παρ' αὐτῶν ἁδρᾷ πληρωμῇ ἓν μόνον τοὐλάχιστον μάρμαρον, ἐκ τῶν δύο τῶν ἀναγκαιούντων ἡμῖν. Ἀλλὰ τὸ μὲν μαρμαρορυχεῖον Κουμέλη, εἰς ὃ ἐπανειλημμένως ἀπηυθύνθησαν ἐν ὀνόματι ἡμῶν ὅ,τε ἐργολήπτης Φίλιππος Γενοβέζος καὶ Ἰωάννης Καραϊτιανὸς, ἐξώρυσσε μάρμαρα διὰ μόνην τὴν ἀκαδημίαν, ἧς ὁ πρόθυμος διευθυντὴς Τσίλλερ ῥητῶς, ὡς φαίνεται, τῷ ἐργολάβῳ τούτου ἀπηγόρευσε πᾶσαν τοιαύτην πρὸς ἡμᾶς παροχήν. Τοῦ

δὲ μαρμαρορυχείου τοῦ εἰρημένου πολυτεχνείου οἱ ἐργολάβοι, παρ' ὧν ἐζητήσαμεν τοῦτο κατόπιν, ἐντελῶς ἀπὸ τῆς ἀκαδημίας ἀπελπισθέντες, ἀγαθοὶ καὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι, εἶπον ἡμῖν εἰλικρινῶς ὅτι, ἂν ἓν μόνον μάρμαρον ἐξαγάγωσι πρὸς χρῆσιν ἄλλου τινὸς καταστήματος, ἄνευ ἀδείας τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Πολυτεχνείου, συγκειμένης ἐκ τοῦ μακαρίτου Μανάκη καὶ τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, ὀφείλουσι νὰ πληρώσωσι ποινικὴν ῥήτραν 3,000 δραχ. κατὰ τὰ μεταξὺ αὐτῶν συναφθέντα συμβολαια. Εἶναι δὲ πρόθυμοι πάντοτε, εἰδοποίησαν ἡμᾶς, νὰ παράσχωσι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλα εἰσέτι, ἅμα δοθῇ αὐτοῖς ἡ ἄδεια αὕτη. Ἀπηυθύνθημεν ἄρα διὰ τοῦ ἑξῆς ἐγγράφου ἡμῶν πρὸς ταύτην τὴν διμελῆ ἐπιτροπὴν, μετὰ πεποιθήσεως ὅτι τοὐλάχιστον ὁ μακαρίτης Μανάκης θέλει ἐπιτρέψει τοῦτο χάριν τῶν εὐεργετῶν.

Πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Πολυτεχνείου.

Ἐπειδὴ κύριοι τὸ Πανεπιστήμιον ἔχει ἀνάγκην ἑνὸς μαρμάρου, καθαρωτάτου, ὅπερ ζητήσαντες δὲν εὕρομεν ἐν ταῖς ἀποθήκαις τῶν λιθοξόων τῆς πόλεως, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς νὰ δώσητε τὴν ἄδειαν πρὸς τοὺς ἐν τῷ Πεντελικῷ ἐξορύσσοντας τὰ μάρμαρα τοῦ Πολυτεχνείου, ἵνα ἐξορύξωσιν εἰς λογαριασμὸν τοῦ Πανεπιστημίου τὸ μάρμαρον τοῦτο.

Δέχθητε κτλ.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 15 Ἰουνίου 1864.

Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, εἰς ὃ οὐδεμία ἐδόθη ἀπάντησις, ἴσως διόλου δὲν ἐνεχειρίσθη πρὸς τὸν μακαρίτην Μανάκην, ἀσθενοῦντα τότε, καὶ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ περιφρουρούμενον μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὡς περ θηρίον ὑπὸ περιέργων τινῶν κερβέρων. Παρεκάλεσα ἄρα τότε τὸν Κ. Θεοφιλᾶν ἵνα γράψῃ πρὸς τὸν Κ. Καφταντζόγλουν, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Α. Μανάκη ἦν μόνος ἐπί τινα χρόνον ἐπίτροπος τοῦ Πολυτεχνείου, καὶ παρακαλέσῃ αὐτὸν ἵνα χορηγήσῃ τὴν ἄδειαν ταύτην. Ἀλλ' οὗτος ἀπήν-

σε τῷ Κ. Θεοφιλᾷ, ὅτι ἕνεκεν τῶν διατυπώσεων ἐν τοῖς συμβολαίοις δὲν δύναται ν' ἀποφασίσῃ νὰ παραχωρηθῇ ἡ ἄδεια εἰς τοὺς ἐργολάβους. Ἀλλ' ἂν καὶ ἦτον τοῦτο δυνατὸν, ἤθελον σᾶς συμβουλεύσει, ἔλεγε, νὰ ζητήσητε τοῦτο εἰς τὰ μαρμαρορυχεῖα τῆς Ἀκαδημίας ὡς καθαρώτερα! Εἴδομεν δὲ ἤδη ὁποία ὑπῆρξεν ἡ προθυμία τῶν καθαρῶν τούτων λατομείων τῆς Σιναΐας ἀκαδημίας! Ἐξωδίκως ὅμως καὶ πλαγίως ἐλέγετο ἡμῖν, ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Πολυτεχνείου εἶναι μὲν πρόθυμος νὰ δώσῃ τὴν ἄδειαν ταύτην, ἀλλ' ὁ ἡγούμενος τῆς Πεντέλης ἀπαγορεύει τοῦτο αὐτῇ. Γράφομεν λοιπὸν καὶ πρὸς τὸν ἡγούμενον, παρακαλοῦντες αὐτὸν ἵνα παραχωρήσῃ χάριν τῶν ἀοιδίμων εὐεργετῶν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, τὴν ἄδειαν ταύτην. Ἰδοὺ δὲ ἡ εἰλικρινὴς καὶ εὐγενὴς ἀπάντησις τοῦ ἡγουμένου·

Ἀριθ πρωτ.
533

Πρὸς τὴν Σ. Πρυτανείαν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Κύριε Πρύτανι,

Ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Πολυτεχνείου αὐθαιρέτως, καὶ ἄνευ τῆς ἀδείας καὶ συγκαταθέσεως τῆς Μονῆς, ἐξορύττει μάρμαρα ἐκ λατομείων τῆς Μονῆς, ἥτις ἐπιφυλάττεται νὰ διεκδικήσῃ ἐν καιρῷ τὰ δίκαιά της. Τὸ νὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς τοὺς ἐν τοῖς αὐτοῖς λατομείοις ἐργαζομένους κατ' ἐντολὴν τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Πολυτεχνείου νὰ ἐξορύξωσι τὸ παρ' ὑμῶν ζητούμενον μάρμαρον, ἀντίκειται εἰς τὸ συμφέρον τῆς Μονῆς. Προθύμως δὲ θέλομεν ἐπιτρέψει, εἰς ὅντινα ἡ Πρυτανεία ἤθελεν ἐπιτρέψει, τὴν ἐξόρυξιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μαρμάρου, εἰς ἕτερον ἐκ τῶν λατομείων τῆς Μονῆς. Ὑποσημειούμεθα μετὰ τῆς πρασηκούσης πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Ἰουλίου. 1864.

Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Πεντέλης
ΚΥΡΙΛΛΟΣ.

Δημοσίᾳ ἄρα ἐνταῦθα ἀπονέμομεν τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν τῷ ἡγουμένῳ Κ. Κυρίλλῳ, καὶ προφορικῶς ἡμῖν ἐπιδειξαμένῳ ζῆλον ἵνα συντελέσῃ ἄλλως πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον σκοπόν.

Ἐν τούτῳ δὲ ἐσχηματίσθη νέα ἐπιτροπὴ τοῦ Πολυτεχνείου, ἧς μέλος ἦν πάλιν καὶ ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων. Ἐσπεύσαμεν ἄρα καὶ πρὸς ταύτην νὰ γράψωμεν τὸ ἑξῆς ἔγγραφον, ὅπερ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνέγνωμεν μάλιστα τῷ διοικητῇ τῆς Τραπέζης κυρίῳ Γεωργίῳ Σταύρῳ.

Πρὸς τὴν νεαν ἐπιτροπὴν τοῦ Πολυτεχνείου.

Τὸ ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον κύριοι, ἔχει ἀνάγκην δύο καθαρωτάτων μεγάλων μαρμάρων τοῦ Πεντελικοῦ πρὸς ἀνέγερσιν τῶν στηλῶν τῶν ἀοιδίμων εὐεργετῶν αὐτοῦ. Τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν πολλὰ μοχθήσαντες εὕρομεν ἤδη. Τὸ δ' ἕτερον οὐδαμοῦ ἐν Ἀθήναις εὑρίσκεται. Διὰ ταῦτα καταφεύγομεν πρὸς τὴν νέαν ταύτην ἐπιτροπὴν τοῦ Πολυτεχνείου, παρακαλοῦντες αὐτὴν ἵνα εὐαρεστηθῇ νὰ ἐπιτρέψῃ τοῖς μαρμαρορύχοις αὐτῆς ἐν Πεντελικῷ, ὅπως ἐξορύξωσι τὸ μάρμαρον τοῦτο καθαρὸν καὶ ἀκηλίδωτον, εἰς λυγαρισμὸν τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπερ θέλει καταβάλει ἀκριβῶς τὴν ἀξίαν του. Πεπείσμεθα, κύριοι, ὅτι δὲν θέλετε ἀνεχθῆ, δι' ἔλλειψιν τῆς ἀδείας ταύτης, νὰ ματαιωθῇ τοιοῦτος ἱερὸς σκοπὸς, οἷος ἐστὶν ὁ προκείμενος. Οἱ ἐργολῆπται περιμένουσι μόνον τὴν ἡμετεραν ἄδειαν ἵνα ἐξορύξωσι τὸ μάρμαρον τοῦτο, ὅπερ ἤδη, ὡς βεβαιοῦσιν, ἀπήντησαν ἐν τῷ λατομείῳ ἐντελῶς καθαρόν. Πρὸς μείζω δὲ τοῦ ἔργου ταχύτητα εὐαρεστήθητε νὰ πέμψητε αὐτὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅπως ἀμέσως διαβιβάσωμεν εἰς Πεντελικὸν πρὸς τοὺς ἐργολήπτας ὑμῶν Ζανῆν, Μπενάρδον καὶ Καρβελᾶν.

Δέξασθε κτλ.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 30 Ἰουλίου 1864.

Ὁ Πρύτανις
Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

Ὁ διοικητὴς τῆς Τραπέζης, πρὸς ὃν, ὡς εἴρηται, ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνέγνωμεν τὸ ἔγγραφον τοῦτο, παρέπεμψεν ἡμᾶς πρὸς τὴν Κ.

Τοσίτζα καὶ τὸν Κ. Καφταντζόγλουν. Ἐτρέξαμεν λοιπὸν καὶ πρὸς τὴν Κυρίαν Ἑλένην Τοσίτζα, ἁπλῶς ἵνα ἐξαντλήσωμεν πάντα τὰ μέσα καὶ ἐκπληρώσωμεν τὸ τελευταῖον ἡμῶν καθῆκον πρὸς τοὺς ἀοιδίμους ἐκείνους ἄνδρας. Αὐτόθι δὲ εὕρομεν κατὰ τύχην καὶ τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα. Ἡ κυρία αὕτη, δεινῶς πάσχουσα ὑπὸ ἀσθενείας χρονίας, διὰ σχημάτων παρέπεμψεν ἡμᾶς εἰς τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ παρακαθημένου ἀρχιτέκτονος τοῦ νέου Πολυτεχνείου, ὅστις σαφῶς τότε πλέον ἐξέφρασε, παρόντος ἐκ τύχης καὶ τοῦ ἀξιοτίμου δικηγόρου Κ. Ν. Στεφανίδου, τὰς καλὰς ὑπὲρ τοῦ Πανεπιστημίου προθέσεις του, καὶ τὸ πρὸς τοὺς εὐεργέτας αὐτοῦ βαθύτατον σέβας του, ἓν καὶ μόνον ἀρνηθεὶς μάρμαρον εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν, ἐκ τῶν δωρεὰν ἐξορυσσομένων λατομείων τοῦ ἔθνους, ἁδρῶς καὶ τοῦτο πληρονόμενον τῇ ἐπιτροπῇ ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Πανεπιστημίου!

Ἰδοὺ φίλτατοι ἀναγνῶσται ὁ ἄνθρωπος, ὅστις κατόπιν τῶν γεγονότων τούτων ἔχει τὴν ἀνήκουστον εἰσέτι τόλμην νὰ ἐπικρίνῃ τὸν Πρύτανιν, μὴ ἀνεγείραντα μαυσωλεῖα καὶ κολοσσοὺς εἰς τοὺς εὐεργέτας τοῦ Πανεπιστημίου, ἐκεῖνος, ὅστις ἑνὸς εὐτελεστάτου μαρμάρου τοσοῦτον ἀγενῶς αὐτοὺς ἀπηξίωσεν! Ἰδοὺ δὲ προσέτι καὶ τίνι τρόπῳ ἐννοεῖ ἐν τῇ πράξει ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅτι «ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀμοιβαία πρὸς ἀλλήλους βοήθεια καὶ συνδρομὴ εἶναι ἡ κρηπὶς τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ, ἡ ἀρχὴ πάσης τέχνης, καὶ ἡ μόνη ἀληθὴς πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ συντήρησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὁδός!» (Λόγος Καφταντζόγλ. ἐν ἔτει 1851).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ὁ μεσόδομος τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Α'.) Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ μεσοδόμου διάθεσις

Ἀνοίξωμεν ἤδη τὰς θύρας τοῦ εὐρέος ἡμῶν μεσοδόμου τούτου, ἵνα δι' αὐτῶν εἰσέλθωμεν εἰς νέον εὐρύτατον στάδιον πάσης φύσεως

ψευδολογίας καὶ ἀμαθείας ἀρχιτεκτονικῆς. Στῶμεν δὲ πρῶτον ἐπὶ μικρὸν, ἐπὶ τοῦ ἀναναπαύματος τῆς κλίμακος πρὸς τῇ πύλῃ, ἵνα προηγουμένως ἐρωτήσωμεν τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα, τίνι δικαιώματι αὐτὸς ὁ παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἐστερημένος, ὁ μετὰ τοσούτου κυνισμοῦ ἐπιτιμῶν καὶ τὰς ἐλαχίστας παρεγκλίσεις ἀπὸ τοῦ θεοπνεύστου νῦν σχεδίου τοῦ Χάνσεν, ὁ μετὰ τοσαύτης ἀναιδείας ἀνακηρύττων ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ παραλλάξῃ σχέδιον ἄλλου ἀρχιτέκτονος· τίνι δικαιώματι λέγω, αὐτὸς οὗτος καὶ δεύτερον ἤδη παρεβίασε τὸ σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν, τὴν θύραν ταύτην τοῦ μεσοδόμου ἄλλως ὅλως κατασκευάσας ἢ κατὰ τὸ ἐν Βιέννῃ τυπωθὲν σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν (α); Ἡμεῖς ἂν ἐν τῇ ἀποπερατώσει τοῦ Πανεπιστημίου, ἐπηνέγκαμεν τινὰς νεωτερισμοὺς εἰς τὸ σχέδιον, οὓς ἤδη ἐν τῷ λόγῳ ἡμῶν ἐδηλώσαμεν ἐπὶ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Πανεπιστημίου στηριζομένους, ἐπράξαμεν τοῦτο διότι, οὐδ' ἀνεκηρύξαμεν ποτὲ τὸ πρωτοφανὲς διὰ τὴν μωρίαν του δόγμα, ὅτι ὁ κύριος τῆς οἰκίας δὲν ἔχει ποτὲ τὸ δικαίωμα ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ σχεδιάσαντος αὐτὴν ἀρχιτέκτονος, μηδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ τροποποιῇ τὴν οἰκίαν του, οὐδὲ παρεδέχθημεν ποτὲ ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπιστήμης τοῦ κυρίου Χάνσεν τὸ σχέδιον· σὺ ὅμως ὁ κηρύττων μετὰ τοσαύτης θρασύτητος ἐν τῇ καλουμένῃ καλλιτεχνικῇ ἐξετάσει σου ἀμφότερα ταῦτα, μὴ ἐφαρμόζων αὐτὸ κατ' ἀκρίβειαν, δυοῖν θάτερον, ἢ κακουργεῖς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἢ ἐμπαίζεις τὴν κοινωνίαν. Πλὴν δυστυχῶς ἀμφότερα πράττεις· τὸ μὲν, διότι αἱ θύραι ἐκεῖναι τοῦ Κ. Χάνσεν, αἱ ἐν τῷ σχεδίῳ αὐτοῦ παριστάμεναι, εἰσὶν ὄντως κάλλισται, πεποικιλμέναι οὖσαι ὑπὸ ἀστέρων καὶ ἀραβουργῶν ἄλλων ποικιλιῶν ὡς

(α) Δὲν δύναμαι κατ' ἀλήθειαν νῦν μετ' ἀκριβείας νὰ εἴπω, τίνα θύραν ἐννόει ὁ γραμματεὺς λέγων, ὡς ἤδη ἀνωτέρω εἴρηται, ὅτι ὁ Κ. Καφταντζόγλους διεσκεύασεν ἐπὶ τὸ βέλτιον, τροποποιήσας τοῦ Κ. Χάνσεν τὸ σχέδιον. Ὅπως δήποτε ὅμως τοῦ γραμματέως ὁ λόγος ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας θύρας· καθότι ἀμφότεραι, οὖσαι τὰ μόνα ἔργα τοῦ ἀρχιτέκτονος, εἰσὶν ὅλως διάφοροι τῶν ὑπὸ τοῦ Κ. Χάνσεν ἐσχεδιασμένων θυρῶν.

θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω· τὸ δὲ, διότι, ὅ,τι σήμερον ὑμνεῖται ὡς ναὸς ἑλληνικώτατος, καθαρώτατος, ἰωνικωτάτου ῥυθμοῦ, τοῦτο ἄλλοτε καὶ ἀλλαχοῦ ὑβρίζεται καὶ ἐξευτελίζεται, ὡς σχεδιασθὲν ὑπὸ ἀλλοδαποῦ ἀλλοδαπὴν φέρον στολήν (α)! Ἔτι δὲ σὲ ἐρωτῶμεν σοφώτατε, πῶς ἀπὸ λυγκέως διὰ μιᾶς ἀσπάλαξ ἐγένεσο, ἐνώπιον μιᾶς ἀληθοῦς ἐνταῦθα τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου ἀνατροπῆς, τῆς δυσειδεστάτης λέγω ἐκείνης τῆς βιβλιοθήκης θύρας, ἐπὶ τοίχου μηδὲν τοιοῦτον ἐπιτρέποντος ῥῆγμα, ἄνευ ἐντελοῦς καταστροφῆς τῆς ἁρμονίας καὶ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀναλογιῶν τοῦ κτιρίου; Τοιαύτην θύραν συγχωρεῖ ὁ σοφὸς Μιλιτίας σου; ἢ πᾶσα ἀπὸ τῶν ἀναλλοιώτων κανόνων τῆς συμμετρίας καὶ ἀρχιτεκτονικῆς ἀναλογίας παρέκβασις, καὶ χυδαιοτάτη αὐτῶν παραβίασις εἶναι συγχωρητὴ καὶ καλὴ, ὅταν μόνον γίγνηται ὑπὸ τῶν σοφῶν ἐκείνων ἐπιτροπῶν, ὧν τοὺς μόχθους ἡμεῖς τοσοῦτον πονήρως ἐπὶ ταὐτοῦ ἀπεκρύψαμεν; Ἀλλὰ μὴ χρονοτριβῶμεν ψίλον κατὰ τὴν παρομίαν ζητοῦντες εἰς τ' ἄχυρα. Εἰσέλθωμεν ἤδη εἰς τὸν μέγαν μεσόδομον, ὅπου μέγα τῷ σοφῷ ἀρχιτέκτονι ἀνοίγεται στάδιον δόξης. Ῥίψωμεν δὲ κατὰ πρῶτον ἓν βλέμμα γενικὸν ἐπὶ τῆς ὅλης διαθέσεως τῆς εὐρυτάτης ταύτης αἰθούσης, ὑπὸ μὲν τοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν σχεδιασθείσης ἐν σχήματι ἑλληνικοῦ καθαρωτάτου ναοῦ, ὑπὸ δὲ τοῦ ἀποπερατωτοῦ καὶ ἀνακαινιστοῦ μετασχηματισθείσης εἰς Πομπαδουρικὴν ὀρχήστραν. Ἐρωτῶμεν λοιπὸν κατὰ πρῶτον, ὡς ἀμαθεῖς, τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα, κατὰ τί ὁ μεσόδομος τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστη-

---

(α) «Ἡ δὲ σπάνις τῶν ἐγχωρίων πολιτικῶν ἀρχιτεκτόνων ἐπὶ τοσοῦτον καθ' ἑκάστην ἐπαισθητοτέρα ἀναδεικνύεται, ὥστε καὶ τὰ πολυδάπανα καὶ κύρια μέχρι τοῦδε οἰκοδομήματα ἐσχεδιάσθησαν ὑπὸ ἀλλοδαπῶν φέροντα ἀλλοδαπὴν στολήν· ὅθεν οὐδένα ἐγχώριον χαρακτῆρα δύναται ἡ ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς τέχνης νὰ χαράξῃ ἐπ' αὐτῶν!» Ἓν δὲ νῦν ἐκ τῶν κυριωτάτων, εἰ μὴ καὶ τὸ κυριώτατον δημόσιον οἰκοδόμημα, σχεδιασθὲν ὑπὸ ἀλλοδαποῦ εἶναι βεβαίως καὶ τὸ Πανεπιστήμιον. Προφητεύσατε λοιπὸν, ἂν δύνασθε φίλοι ἀναγνῶσται, τίς ἐστιν ἡ ἀληθὴς ἰδέα τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος περὶ τοῦ κτιρίου τούτου, ἂν ὑποτεθῇ δηλονότι, ὅτι ὑπάρχει τις ἐν γένει ὡρισμένη ἰδέα ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ἀνθρώπου τούτου.

ρίου εἶναι ναὸς ἑλληνικός, ἢ μᾶλλον σηκὸς ἑλληνικοῦ ναοῦ, ἵνα ἐπιτέλνωμεν τῆς ἀμαθείας ἡμῶν τὴν πολλὴν ἀπορίαν; Φρονοῦμεν δὲ ὅτι ἡ λογικωτέρα ἐν τῇ ἀλογίᾳ ταύτῃ ἀπάντησίς σου ἐνταῦθα ἤθελεν εἶσθαι, ὅτι ὁ μεσόδομος τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου εἶναι ἴσως σηκὸς ἑλληνικοῦ ναοῦ ἐκ τῆς τάξεως τῶν καλουμένων ὑπαίθρων. Θύραι δύο ἀντίθετοι, ὀπισθόδομος ἐστεγασμένος, δύο σειραὶ στηλῶν διαιροῦσαι τὸν σηκὸν εἰς τρεῖς διαιρέσεις, ταῦτα πάντα εἰσὶν ἐνδείξεις εἰκόνος ὑπαίθρου ναοῦ.

Ἐνταῦθα ὅμως κατὰ πρῶτον ἐρωτῶμεν (α), εἰς τίνα ἰωνικώτατον ναὸν ἀπαντῶνται τοιοῦτοι, οἷοι οἱ τοῦ ἡμετέρου τούτου ναοῦ, στύλοι τετράγωνοι ἤτοι ὀρθοστάται, διαιροῦντες ἀντὶ κιόνων τὸν σηκὸν εἰς τρεῖς διαιρέσεις; Ἡμεῖς, σοφὲ ἀρχιτέκτων, οὐδαμοῦ τῆς ἑλληνικῆς γῆς τοιοῦτον ἑλληνικὸν ναὸν ἀπηντήσαμεν. Μένει ἄρα, ὡς φαίνεται, κεκρυμμένος ἐν τῷ λαβυρίνθῳ τῆς σοφῆς κεφαλῆς σου. *Ἄτλαντας* δὲ μόνον εἰς ἓν σημεῖον καὶ μνημεῖον γῆς ἑλληνικῆς ἀπηντήσαμεν, οὐχὶ ἁπλοῦς ὀρθοστάτας, ἀντικαθιστάντας τοὺς δωρικοὺς καὶ ἰωνικοὺς ἐν τοῖς ὑπαίθροις ἐσωτερικοὺς κίονας· καὶ τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι ὁ ἐν Ἀκράγαντι τῆς Σικελίας μηδέποτε συντελεσθεὶς δώριος ναὸς τοῦ Διός.

Ἡ ἰδέα τῶν Ἀτλάντων ἢ Τελαμώνων, ἀνθρωπίνων τουτέστι μορφῶν, φερουσῶν ἀντὶ κιόνων τὸν θριγκὸν ἢ τὸν ὄροφον τοῦ ναοῦ ἢ ἄλλου κτιρίου, καί περ ἰδέα ἀνατολική, δὲν εἶναι ὅμως ξένη καὶ τῇ Ἑλλάδι. Τὸ ἐνώπιον ἡμῶν ἱστάμενον ἔτι Ἐρέχθειον, καὶ ἡ ἐν Σπάρτῃ ποτὲ στοὰ τῶν Περσῶν εἰσὶν ἀδιαφιλονείκητα τούτου μαρτύρια. Οἱ κυρίως ὅμως καλούμενοι παρ' Ἕλλησι μὲν Ἄτλαντες, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις Τελαμῶνες, ἦσαν συνηθέστεροι ὡς γνωστὸν ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Καθαρᾶς δὲ καὶ ἀρχαίας

(α) Σημειωτέον δὲ τὸ ἑξῆς, ὅτι αἱ ἐρωτήσεις αὗται ἡμῶν ἀποκλειστικῶς ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Κ. Καφταντζόγλουν, ὅστις ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἀγυρτίαν προήγαγεν, ὥστε ν' ἀποδίδῃ τῷ καλῷ κἀγαθῷ Κ. Χάνσεν, ἐμπαίζων τὴν κοινωνίαν, ἰδέας, ἃς τερατώδης μόνον φαντασία καὶ χυδαιοτάτη ἀμάθεια δύναται νὰ ἐκφέρῃ μετὰ τοιαύτης θρασύτητος. Ὁ χρηστὸς καὶ μετριοφρονέστατος Χάνσεν, τὸν ἰωνικώτατον τοῦτον τοῦ Καφταντζόγλου ναὸν ἀποκαλεῖ ἁπλῶς A u l a, τὸν δὲ πολυθρύλλητον αὐτοῦ ὀπισθόδομον ὀνομάζει Capelle für die Prüfungen der Theologie.

τέχνης ἑλληνικῆς γνωστὸν σήμερον μνημεῖον, φέρον ἀντὶ κιόνων Ἄτλαντας, εἶναι ὁ ἐν Ἀκράγαντι οὗτος ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

Πολλὰ ὡς εἰκός, ἕνεκεν τῆς ἐντελοῦς καταπτώσεως τοῦ μνημείου τούτου, ἐρρέθησαν περὶ τῆς ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ναοῦ διαθέσεως τῶν Ἀτλάντων τούτων, ὑπὸ τῶν ἐξοχοχωτέρων ἀρχαιολογούντων ἀρχιτεκτόνων. Οὕτω π. χ. ὁ Ἄγγλος Cockerell (The temple of Jupiter Olympius at Agrigentum. London 1830), καὶ ὁ Γερμανὸς Klenze (Der Tempel des Olympischen Jupiters zû Agrigent), ὁρμώμενοι ἐκ τῆς διαθέσεως τῶν ὑπαίθρων ναῶν, ἐχόντων δύο ἐπαλλήλους τάξεις κιόνων, ὑπέθεσαν ὅτι οἱ Ἄτλαντες οὗτοι ἀπετέλουν τὴν ὑπερῴαν στοάν, ὅπερ ὅμως διὰ τῶν νεωτέρων καταμετρήσεων ἀπεδείχθη ψευδές· καθότι οὕτω τεθειμένοι οἱ Ἄτλαντες οὗτοι, ἤθελον κατὰ πολὺ ὑπερέχει τῆς ὀροφῆς. Ὁ δὲ Abbate Maggiore (Nota Sulla collocazione de' cosi detti giganti nell' Olympico Agrigentino), λέγει πολὺ πιθανότερον, ὅτι ἦσαν μᾶλλον προσανακεκλιμένοι, ἤτοι ἐγκεκροτημένοι εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τῶν ὀρθοστατῶν τοῦ σηκοῦ, ἣν γνώμην παραδέχεται καὶ ὁ τὸ σπουδαιότατον σύγγραμμα περὶ τῶν Σικελικῶν ἀρχαιοτήτων ἐκδοὺς Duca di Serra di Falco, λέγων· « Ne piace in tanto annunciare come quest' ultima ipotesi piu delle altre s e m b r i al vero accostarsi. » (Ὅρα Duca di S. di Falco. Le antichità della Sicilia. Τόμ. Γ'. σελ. 66). Ἐπανιόντες δὲ νῦν ἐπὶ τὸ προκείμενον μετὰ τὴν ἀνεπαίσθητον ταύτην ἀκουσίαν παρέκβασιν, ποῦ εἰσὶν ἐρωτῶμεν δεύτερον, σοφὲ ἀρχιτέκτων, οἱ διπλοῖ ἐπάλληλοι κίονες τὴν ὑπερῴαν στοὰν τοῦ σηκοῦ τῶν ὑπαίθρων ἀποτελοῦντες; Τίς ναὸς ἑλληνικὸς καθαρώτατος εἶχέ ποτε ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὁλόκληρον θυρίδων σειρὰν ἵνα λαμβάνῃ τὸ φῶς του; Τίς ποτε ὀπισθοδομος ἰωνικωτάτου ῥυθμοῦ εἶχε δύο θυρίδας, οἷαι ἐν τῷ ἡμετέρῳ ὑπάρχουσι; Ποῖος ὕπαιθρος ναὸς εἶχεν ἐν τῷ σηκῷ καὶ τρίτην τοιαύτην διαίρεσιν ἐν εἴδει προνάου; Εἰς ποῖον ναὸν *ἑλληνικοῦ καθαρωτάτου ῥυθμοῦ* ὑπῆρχον αἱ τέσσαρες πλάγιαι κλίμακες, δι' ὧν ἀναβαίνομεν σήμερον εἰς τὰς ἰταλικὰς *γαλερίας*, ἤτοι τὰ θεωρεῖα τοῦ μεσοδόμου; Εἰς ποῖον ἐν Ἑλλάδι ἑλληνικὸν ναὸν *καθαρώτατον* ὁ ὀπισθόδομος ἦν ποτε ἀνοικτὸς ἀντὶ

θύρας, ἔχων δύο ἰωνικοὺς ἐν τῷ μέτῳ κίονας; Τί θέλει ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ἰωνικωτάτου τούτου ναοῦ ὀροφή, μηδὲ στέγης ἐξωτερικῆς ἐν μέσῳ ἐν τοῖς ὑπαίθροις πιθανῶς ὑπαρχούσης; Ἰδοὺ φίλτατοι ἀναγνῶσται ὁ ἑλληνικώτατος καὶ ἰωνικώτατος οὗτος ναός, ὃν μετεσχηματίσαμεν εἰς Δουβαρρικὴν καὶ Πομπαδουρικὴν τοῦ ιζ'. καὶ ιη'. αἰῶνος ὀρχηστικὴν αἴθουσαν!

Ἴδωμεν ἄρα νῦν, οὐ μόνον τίνι τρόπῳ ἐγένετο ὁ μετασχηματισμὸς καὶ ἡ μεταμόρφωσις αὕτη, ἀλλ' ἂν καὶ ἦναι δυνατὸν ἄλλος τις νὰ κατορθώσῃ ποτὲ νὰ ἐκφράσῃ διὰ τοσούτων ὀλίγων λέξεων ἀρχιτεκτονικὰ πλειότερα αἴσχη;

Β'.) Αἱ διαστάσεις τῶν ὀρθοστατῶν.

« Ποῖος κακὸς δαίμων, ἐρωτᾷ ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, ἐνέπνευσε τὴν ἰδέαν τῆς μεταβολῆς τῶν *διαστάσεων τῶν τετραγωνικῶν ἐσωτερικῶν στύλων* ἢ *παραστατῶν* τοῦ μεσοδόμου; » Τοῦτο φίλτατοί μου ἀναγνῶσται, καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τὸν Κ. Θεοφιλᾶν ὑπῆρξε καὶ ὑπάρξει πάντοτε σφιγγὸς Βοιωτικὸν ἀδιάλυτον αἴνιγμα, μέχρις οὗ ὁ νέος ἡμῶν Οἰδίπους διαλύσῃ αὐτό. Τίνες εἰσὶν αἱ διαστάσεις αὗται; τὸ ὕψος, τὸ πλάτος, ὁ ὄγκος, ἡ περιφέρεια, ἡ ἀπόστασις αὐτῶν; Ἀλλ' ὅ,τι καὶ ἂν ᾖ τοῦτο, εἰς τίνος ποτε λογικοῦ ἀνθρώπου χωρεῖ κεφαλὴν, ὅτι δύναταί τις νὰ μεταβάλῃ τὰς διαστάσεις ὀγκωδεστάτων λιθοκτίστων στύλων, ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ἐγηγερμένων, φερόντων τὴν ὀροφὴν, χωρὶς νὰ καταστρέψῃ τὸ οἰκοδόμημα; Ἐγὼ κατὰ ἀλήθειαν ἀδυνατῶ εἰς τοῦτο νὰ ἀπαντήσω, καθόσον μάλιστα γινώσκω, ὅτι οἱ στύλοι οὗτοι οὐδεμίαν ἄλλην ἔπαθον μεταβολὴν, ἢ τὴν τῆς ἐπιχρίσεως αὐτῶν διὰ στιλπνῆς μαρμαροκονίας! Ὁ ἄνθρωπος ἄρα ἐνταῦθα κατὰ ἀλήθειαν μαίνεται! « Εἰς ποίαν τάξιν ἢ ῥυθμὸν, ἐρωτᾷ ἀκολούθως ἡμᾶς, ἀναφέρονται οὗτοι οἱ τετραγωνικοὶ στύλοι τῶν δύο ἑκατέρωθεν πτερωμάτων; » Εἰς τὴν τάξιν ἀπαντῶμεν καὶ τὸν ῥυθμὸν, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, εἰς ὃν ἀνήκουσι καὶ οἱ τετραγωνικοὶ στύλοι τῆς προσόψεως, καὶ τῶν δύο πλαγίων πλευρῶν! Ἐὰν δὲ μέχρις ἐνταῦθα περιωρίζετο ἡ ἐρώτησις αὕτη, ἠδύνατο διὰ τὸ γενικὸν αὐτῆς καὶ ἀόριστον νὰ ἔχῃ ὄψιν τινὰ λογικότητος καὶ ἐπιστημονικότητος· ἀλλ' ὄχι, ὁ ἄνθρωπος

πόλεμον ἤδη ἀδιάλλακτον κατὰ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης κηρύξας, προχωρεῖ καὶ ἐρωτᾷ περαιτέρω· « Οἱ τέσσαρες ἰωνικοὶ τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου μαρμάρινοι κίονες, δὲν ἐξήρκουν ἄρα γε ὡς δεῖγμα; » Κατὰ τί, ἐρωτῶμεν ἐνταῦθα, ἠδυνάμεθα ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ νὰ λάβωμεν ὡς δεῖγμα τοὺς ἰωνικοὺς κίονας, ἵνα κατ' αὐτοὺς διατυπώσωμεν τοὺς ὀρθοστάτας; Κατὰ τὸ σῶμα; ἀλλ' ἐκεῖνοι εἰσὶ στρογγύλοι καὶ ἐῤῥαβδωμένοι, οὗτοι δὲ εἰσὶ τετράγωνοι καὶ λεῖοι! Κατὰ τὸ κιονόκρανον; Ἀλλ' ἀγνοεῖς ὡς φαίνεται τοιαύτας ἀρχιτεκτονικὰς φλυαρίας ἐκφέρων, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, ὅτι τὸ κιονόκρανον τοῦ ἰωνικοῦ κίονος δὲν δύναταί ποτε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δεῖγμα ἐπικράνου παραστάδος, καὶ ὅτι τὰ ἐπίκρανα τούτων οὐδέποτε ἦσαν ὅμοια πρὸς τὰ κιονόκρανα τῶν κιόνων, ἀλλὰ διάφορα καὶ ἁπλούστερα, ἐκτὸς τῶν κορινθιακῶν κιονοκράνων, ἅτινα ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἐπικράνων τῶν παραστάδων, καὶ τοῦτο διότι δὲν παρεῖχον ταῦτα ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὰς ἀνυπερβλήτους σχεδὸν ἀρχιτεκτονικὰς δυσχερείας τῶν ἰωνικῶν. Τὰ ἐπίκρανα τῶν παραστάδων τοῦ ἰωνικοῦ Ἐρεχθείου καὶ τοῦ ποτὲ παρὰ τῷ Ἰλισσῷ ἱσταμένου ἰωνικοῦ ναοῦ τῆς ἀγροτείρας ἴσως Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Δήμητρος, εἰσὶ τοῦ κανόνος τούτου περιφανῆ παραδείγματα, σοφὲ ἀρχιτέκτων! « Κατὰ πρῶτον ξενίζεταί τις, λέγει ὁ πολυμαθὴς ἀρχιτέκτων Ἴρτιος, βλέπων ἐν τοῖς δωρικοῖς καὶ ἰωνικοῖς μνημείοις τὴν διαφορὰν τῶν κιονοκράνων ἀπὸ τῶν ἐπικράνων τῶν παραστάδων. (σελ. 116). Οἱ Ἕλληνες καλῶς ἐνόησαν, ὅτι ἡ ἰωνικὴ ἕλιξ οἵα ἐν τῷ κιονοκράνῳ ὑπάρχει, δὲν εἶναι ἐφαρμοστέα εἰς τὰ τῶν παραστάδων ἐπίκρανα (σελ. 117). Τὸ μόνον παραστάδος ἐπίκρανον, ὅπερ ὡμοίαζε τὸ κιονόκρανον ἀκριβῶς εἶναι τὸ κορινθιακόν. » (Ὅρα Hirt die Baûkunst der Alten σελ. 114—117). Ἄκουσον δὲ τί ἔτι σαφέστερον ἐσχάτως λέγει ὁ διάσημος Γάλλος ἀρχιτέκτων καὶ καθηγητὴς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐν τῇ σχολῇ τῶν καλῶν τεχνῶν ἐν Παρισίοις Κ. Leonce Reynaud, περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου· « Le même sentiment delicat de veritables convenances de l'art, a conduit cette architecture grecque, a ne pas attribuer aux chapitaux des pilastres la même disposition qu'à ceux de colonnes correspon-

dantes (σελ. 276)· καὶ κατωτέρω· Elle (ἡ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ) n'admit pas le moindre rapport de forme entre le chapitau du pilastre et celui dela colonne (σελ. 278. ὅρα ἔτι σελ. 279 καὶ 280. Traite d'Architecture τόμ. Β'. Παρίσ. 1860). Καὶ ὅμως ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων παρέχει ἡμῖν, ὡς δεῖγμα τῶν ἐπικράνων τῶν παραστατῶν (pilastres), τὸ ἐντελὲς ἰωνικὸν κιονόκρανον τῶν τεσσάρων ἰωνικῶν τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου ἰωνικῶν κιόνων! Ζῆθι εἰς αἰῶνας σοφὲ ἡμῶν ἀρχιτέκτων, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης! Ἀλλ' ὁ ἀρχιτέκτων ἡμῶν, φίλτατοι ἀναγνῶσται, δὲν εἶναι ἁπλῶς τεχνίτης, εἶναι ἀνὴρ πανδαὴς καὶ πανεπιστήμων. Ἤκουσεν ἄρα, ὡς φαίνεται, ὅτι ἐν τῇ δικονομίᾳ δύναται ὁ ἐναγόμενος, εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔγγραφον, νὰ προτείνῃ πάσας ταὐτοχρόνως κατὰ τοῦ ἐναντίου αὐτοῦ τὰς δυνατὰς ἐνστάσεις ὑπαρκτάς τε καὶ ἀνυπάρκτους, ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς, ὅπως μία τοὐλάχιστον ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιτύχῃ. Δικονομικῶς ἄρα καὶ ἐνταῦθα ὁ ἀρχιτέκτων μαχόμενος, προτείνει μετὰ τὰ ἀνωτέρω καὶ τάδε· «Ἀλλ' ἂν οἱ *ἰωνικοὶ κίονες δὲν ἐχρησίμευσαν ὡς δεῖγμα*!, τοὐλάχιστον τὸ ἐν Βιέννῃ σχέδιον δὲν ἐδίδαξε τοὺς ἀνακαινιστὰς τὸν ῥυθμὸν τῶν κιονοκράνων τῶν παραστατῶν, εἰς τὴν ἰδέαν τῶν ὁποίων ὁ καλλιτέχνης ἀρχιτέκτων Χάνσεν ἐνεπνεύσθη, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ *κιονοκράνου* τοῦ ἐν Μιλήτῳ ναοῦ τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος, καὶ τοῦ ἐν Πριήνῃ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς;» Τί πρῶτον τί δ' ἔσχατον ἐνταῦθα ψεῦδος, φίλτατοι ἀναγνῶσται, ἱστορικὸν, ἢ ἐπιστημονικὸν καὶ ἀρχιτεκτονικὸν, νὰ σημειώσωμεν καὶ παρατηρήσωμεν; Ἀρχόμεθα ὅμως ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἵνα καταντήσωμεν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην. Σύγγνωτε δέ μοι ἂν καὶ ἐνταῦθα *Ἀλκίνου ἀπόλογον* κατὰ τὴν παροιμίαν ἐξ ἀνάγκης ποιήσομαι. Καὶ πρῶτον ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ τῶν ἐπικράνων τῶν *παραστατῶν* τοῦ μεσοδόμου, διακριτέον ἐστὶν ἀκριβῶς τὸ ἐπίκρανον τοῦ παραστάτου, οἷον ἐξεικονίζεται ἐν τῷ ἐν Βιέννῃ δημοσιευθέντι σχεδίῳ τοῦ 1851, ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ ἐπικράνου τοῦ παραστάτου, οἷον ἐκτίσθη ἔργῳ δι' ἀσβέστου καὶ πλίνθων ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ 1839. Ἐν τῷ Βιενναίῳ σχεδίῳ τὰ ἐπίκρανα τῶν παραστατῶν εἶναι τῷόντι

ἀντιγεγραμμένα ἐκ τῶν κακοζήλων ἐπικράνων τῶν μεταγενεστέρων προπυλαίων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Πριήνῃ. Τοῦτο, σοφὲ ἀρχιτέκτων, πολὺ πρὸ σοῦ ἡμεῖς τὸ παρετηρήσαμεν. Ἀλλ' ἐν τῷ κτιρίῳ αὐτῷ ὁ Κ. Χάνσεν διετύπωσε πρὸ δωδεκαετίας ἄλλον ῥυθμόν, ἁπλούστερον, συγγενῆ τῷ δωρίῳ, ὅμοιον τῷ ῥυθμῷ τῶν ἐπικράνων τῶν ὀρθοστατῶν τῆς προσόψεως. Ἂν ὁ Κ. Χάνσεν ἐσκόπει νὰ θέσῃ ἐπὶ τῶν ὀρθοστατῶν τοῦ μεσοδόμου ἐπίκρανον, οἷον ἐν τῷ Βιενναίῳ αὐτοῦ σχεδίῳ ἐξεικονίζεται, ὤφειλε τοὐλάχιστον νὰ διατυπώσῃ τὸν σκελετὸν αὐτοῦ, ἐν ᾧ οἱ ὀρθοστάται ἐκτίζοντο. Ἀλλ' ὁ Κ. Χάνσεν τοὐναντίον, *ἔκτισε* διὰ πλίνθων τὰ ἐπίκρανα τῶν ὀρθοστατῶν κατὰ πάντα ὅμοια τοῖς ἐπικράνοις τῶν ὀρθοστατῶν τῆς προσόψεως, ἐξ οὗ ἀποδείκνυται ὅτι, ἡ ἀρχικὴ τοῦ Κ. Χάνσεν ἰδέα, ἦν νὰ ἐπαναληφθῇ ἐν τῷ μεσοδόμῳ ὁ ἀρχιτεκτονικὸς τῆς προσόψεως κόσμος, ὅπερ ἦν τὸ λογικώτερον καὶ κανονικώτερον. Ἡμεῖς ἄρα οὐδὲν ἄλλο ἐνταῦθα ἐπράξαμεν, ἢ νὰ ἐκτελέσωμεν κατ' ἀκρίβειαν τὴν ἐν τῷ κτιρίῳ ἔργῳ ἐξεικονιζομένην τοῦ Κ. Χάνσεν ἰδέαν, οὐχὶ διὰ μεταγενεστέρων γραμμῶν ἐπὶ χάρτου, ἀλλὰ διὰ πλίνθων καὶ ἀσβέστου πρὸ χρόνων διατυπωθεῖσαν ἐπὶ λίθου τοῦ Ὑμηττοῦ. Ὅτι δὲ τοῦτο ἦν ἡ ἀρχικὴ τοῦ Κ. Χάνσεν ἰδέα, ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ὄψεως τοῦ μεσοδόμου, ἐφ' οὗ οἱ ἐσωτερικοὶ αὐτοῦ ὀρθοστάται αὖθις ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ τοίχου ἐπαναλαμβάνονται ὡς παραστάδες μετὰ δωρικῶν ἐπικράνων. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ ζητήματος μέρους. Τὸ δὲ ἐπιστημονικὸν καὶ τὸ τεχνικόν, ὁποῖον τάχα φέρει τὸ πρόσωπον; Ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων ἐνταῦθα διδάσκει ἡμᾶς, πόθεν κυρίως ἐνεπνεύσθη ὁ Κ. Χάνσεν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἐν τῷ σχεδίῳ ἐπικράνου τῶν ὀρθοστατῶν, καὶ λέγει μυστικῶς πως· « *Εἰς τὴν ἰδέαν τούτων ἐνεπνεύσθη ὡς φαίνεται ὁ καλλιτέχνης ἀρχιτέκτων ἐκ τοῦ κιονοκράνου τοῦ ἐν Μιλήτῳ ναοῦ τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ ἐν Πριήνῃ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς!* Θαυμαστὴ ὄντως ἡ σοφία σου σοφὲ ἀρχιτέκτων! Ἐν τούτοις τὸ βέβαιον ἐνταῦθα φαίνεται ὄν, ὅτι ἐξ ἀκοῆς μόνον ταῦτα γινώσκεις, οὐχὶ δὲ ἐξ ὄψεως καὶ ἐκ πείρας καθότι, πρῶτον μὲν δὲν ἤθελες ὀνομάσει *κιονόκρανον*, ὅτι δὲν εἶναι ἢ μόνον ἐπίκρανον ἐσωτερικῆς παραστάδος, οὐχὶ δὲ κίονος τοῦ ναοῦ τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλω-

νος· δεύτερον, δὲν ἤθελες ἀτόπως μετ' αὐτοῦ συνδέσει καὶ τὸ *κιονόκρανον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Πριήνῃ*, ὅπερ, ἐκτὸς ὅτι καὶ τοῦτο δὲν εἶναι ποσῶς κιονόκρανον ἀλλ' ἐπίκρανον ὀρθοστάτου, δὲν ἀνήκει ποσῶς εἰς τὸν ναὸν, ἀλλ' εἰς τὰ πορρωτέρω τοῦ ναοῦ κείμενα προπύλαια, ὄντα ὡς ἤδη εἴρηται, ἐποχῆς μεταγενεστέρας, καὶ τέχνης οὐχὶ τῆς ἀρίστης (α)· τρίτον, δὲν ἤθελες ὀνομάσει τοσοῦτον γελοίως, ἵνα μή τι εἴπω καταλληλότερον, τὰ ὑπὲρ τὴν σιδηρᾶν θύραν χυτὰ ἐκ σιδήρου ἀραβουργῆ ἡμῶν κοσμήματα Δουβαρρικὰ καὶ Πομπαδουρικὰ, ὄντα ἐλευθέρα ἀντιγραφὴ τοῦ ἀραβουργοῦς κοσμήματος τοῦ ἀληθοῦς ἐπικράνου τῆς παραστάδος τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος, οὐχὶ δὲ τοῦ ἐπικράνου τῶν ὀρθοστατῶν τῶν προπυλαίων τοῦ ἐν Πριήνῃ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ὄντος κατὰ πολὺ ἐκείνου κατωτέρου τήν τε τέχνην καὶ τὴν κομψότητα τοῦ διαγράμματος, ἀντιγραφὴ, λέγω, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι τὸ ὑπερέχον αὐτοῦ ἀνώτατον κόσμημα, μετετρέψαμεν εἰς στέφανον ἐξ ἐλαίας, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐθέσαμεν τοῦ Πανεπιστημίου τὸ γνήσιον σύμβολον, τὴν ἀττικὴν γλαῦκα τῆς Ἀθηνᾶς. Παρακαλῶ δὲ πάντας τοὺς ἀναγνώστας μου ἵνα παραβάλωσι τὰ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων θυρῶν ἀραβουργῆ ταῦτα κοσμήματα (β) πρὸς τὰ

(α) Die Pfeiler (schon an sich eine leblose Architecturform) umpassend mit attischen Basen und schwererem Capitâl versehen, welches leztere eine nicht günstige Nachahmùng von den Kapitâlen dor Wandpfeiler des Tempels des Apollo Didymæus bildet! Der gange Bau (τῶν προπυλαίων δηλαδὴ) namhaft jùnger als der Tempel zu dem er gehòrt. (Kugler Kunstgeschichte σελ. 189·

(β) Τί θέλουσιν, ἴσως ἐρωτῶσιν ἐνταῦθα τινὲς τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν, οἱ Ἄραβες καὶ ἡ Ἀραβία ἐν τοῖς κοσμήμασι τοῦ ναοῦ τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος κτισθέντος; Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο Ἀραβουργὲς, Arabesque, σημαίνονται σήμερον α'.) πάντα τὰ εἴδη τῶν ἀνθρωπίνων μορφῶν ἢ καὶ ζώων, εἴτε ἐν ὅλῳ εἴτε ἐν μέρει συνηρμολογημένα αὐθαιρέτως πρὸς ἄλληλα. β'.) Πάντα τὰ εἴδη τῶν φυτῶν, καρπῶν, φύλλων, κατὰ φαντασίαν ἐντετμημένων, περιεστραμμένων καὶ ἀποσυντεθειμένων. γ'.) Πάντα τὰ εἴδη τῶν σχημάτων φανταστικῶν κτιρίων, σκευῶν, ἐπίπλων καὶ ἀντικειμένων ἄλλων τῆς τέχνης. Οἱ Ἄραβες παραλαβόντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γραφικῆς, ἥτις

τοῦ ἐπικράνου τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος, ἵνα θαυμάσωσι κατὰ προαίρεσιν, ἢ τὰς γνώσεις, ἢ τὸ ἦθος τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἀρχιτέκτονος. Εὐκόλως δὲ εὑρίσκουσι ταῦτα ἀπεικονισμένα εἰς τὰ ἑξῆς τρία ἀρχιτεκτονικὰ συγγράμματα. α΄.) Stuart Jonian Antiquities. β΄.) Hirt die Baukünst der Alten Πίναξ κδ΄. γ΄.) Kugler Geschichte der Baûkûnst. τόμ. Α΄. σελ. 269. Ὅσοι ὅμως δὲν δύνανται ν' ἀποκτήσωσι ταῦτα, καὶ θέλουσι τοὐλάχιστον νὰ ἴδωσι τὸ ἐπίκρανον τῶν ὀρθοστατῶν τοῦ μεσοδόμου κατὰ τὸ ἐν Βιέννῃ σχέδιον, ἀντιγεγραμμένον ἀκριβῶς ἐκ τῶν ὀρθοστατῶν τῶν προπυλαίων τῆς Πριήνης, ἃς διατρέξωσι τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὅπου ἐπί τινος οἰκίας ἴδωσι κερατοειδῆ τινα ἑκατέρωθεν κεφαλὴν παραστάτου, φέρουσαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς κυκλικάς τινας γραμμάς, τοῦτο εἶναι τὸ *ἐμπνευσθὲν κιονόκρανον* τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ ἀρχιτέκτονος. Πολλῷ δὲ ἀπέχει τούτου, ἤδη κατὰ τὰς ἀναλογίας τοῦ ὕψους καὶ πλάτους, τὸ κάλλιστον καὶ κομψότατον ἐπίκρανον τῆς παραστάδος τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος, ὅπερ δυσκόλως θέλει τις δυστυχῶς ἀπαντήσει ἐν ταῖς Ἀθήναις. Τοὐλάχιστον ἐγὼ οὐδαμοῦ ἀπήντησα, ἢ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἀπήντησα αὐτὸ ἀκριβῶς ἐξεικονισμένον.

Γ΄.) Ὁ ὀπισθόδομος.

Ἑτέρα κατηγορία ἣν ἡμῖν ἀπαγγέλλει ὁ αὐτόκλητος οὗτος

ἐκαλεῖτο εἰδικώτερον ποικιλία, ἀπέβαλον ὑπὸ τοῦ νόμου αὐτῶν ἀπαγορευόμενοι τὰς παραστάσεις ἀνθρώπων καὶ ζώων, ἀπομιμηθέντες ἀποκλειστικῶς τὰς ποικίλας παραστάσεις τοῦ φυτικοῦ βασιλείου. Ὅτε δὲ οἱ Ἄραβες οὗτοι ἐν ταῖς κατακτηθείσαις χώραις ἀνήγειραν μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα, ἅπερ ἐσωτερικῶς ἐκόσμουν διὰ τοιούτων ποικιλιῶν, οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν ἐκείνων μηδεμίαν ἔχοντες ἰδέαν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαίας τέχνης, ὠνόμασαν τὰ προϊόντα ταῦτα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἔθνους, ὅπερ ἁπλῶς ἀπεμιμήθη αὐτὰ παρὰ τῆς ἀρχαιότητος. Βιασθέντες δὲ κατόπιν καὶ οὗτοι νὰ κοσμήσωσι τὰ γοτθικὰ κτίριά των διὰ γλυφῶν καὶ γραφῶν, καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλα παραδείγματα, εἰμὴ τῶν Ἀράβων τὰ ποικίλματα ταῦτα, μετεχειρίσθησαν αὐτὰ εἰς τὰ κτίριά των ὡς ἔργα Ἀραβικά· ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα Arabeschi, ὄνομα ὅπερ εἰσέτι ἐξακολουθεῖ ἐν Εὐρώπῃ διδόμενον, καὶ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀρχαίων μνημείων τῆς Πομπηΐας, τοῦ Ἡρακλείου, καὶ τῶν θερμῶν τοῦ Τίτου, εἰς πάντα τὰ εἴδη ταῦτα τῆς ἑλληνικῆς ποικιλίας.

Defensor Universitatis, εἶναι, ὅτι *ἠλλάξαμεν τὸν κόσμον τοῦ ὀπισθοδόμου τοῦ προσδιωρισμένου ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος εἰς θεολογικὰς ἐξετάσεις.*

Ὁ πολυθρύλλητος οὗτος κόσμος τοῦ ὀπισθοδόμου, ὃν ὁ Κ. Χάνσεν προσδιώρισεν (ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτοῦ) διὰ τὰς ἐξετάσεις τῶν ΔΥΟ θεολόγων, οἵτινες ἐν διαστήματι εἰκοσιεννέα ἐτῶν ἔδωκαν θεολογικὰς ἐξετάσεις! συνίστατο, φίλτατοι ἀναγνῶσται, εἰς λεῖον τινὰ τοῖχον διακοπτόμενον ἐπὶ τὸ ῥωμαϊκώτερον διὰ παραστάδων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον σεσημειωμέναι ἐν τῷ σχεδίῳ ἀρχαίων τινῶν προτομαί. Ἰδοὺ δὲ τίνι τρόπῳ ἡμεῖς κατεστρέψαμεν καὶ τὸν κόσμον τοῦτον. Πρῶτον μὲν τὸν τοῖχον τοῦ ὀπισθοδόμου *ἑλληνικώτερον* ἐνταυτῷ *καὶ συμφωνότερον* πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ μέρη, οὐ μόνον τοῦ μεσοδόμου αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς ὅλης οἰκοδομῆς, ἐχούσης πανταχοῦ ἐσωτερικῶς τοὺς τοίχους αὐτῆς λείους, ἀφήκαμεν λεῖον· καὶ δεύτερον, τὰς ἐπ' αὐτοῦ σεσημειωμένας προτομὰς τῶν φιλοσόφων, ἐγράψαμεν ἐπὶ τῶν μεταξὺ τῶν ἀριστερῶν καὶ δεξιῶν θυρίδων κενῶν διαστημάτων τοῦ τοίχου τοῦ κυρίως μεσοδόμου. Τρίτον δὲ, ἀντ' αὐτῶν ἀνηρτήσαμεν ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ὀπισθοδόμου τὰς μεγαλογραφικὰς εἰκόνας τῶν ἀποθανόντων καθηγητῶν καὶ πρυτάνεων, καὶ τῶν δύο μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ι. Πλατυγένους καὶ Δ. Μπεναρδάκη. Ἐκ τούτων λοιπὸν βλέπετε, φίλοι ἀναγνῶσται, ὅτι ὁ μὲν τοῖχος ἤδη ἐξ ἀνάγκης ἐγένετο λεῖος, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης παραβιάσεως τῶν γνησίων κανόνων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, μὴ ἀγαπώσης τοιαύτας διακοπὰς τοίχων *ἰωνικῶν ναῶν διὰ παραστατῶν* ἐπὶ συνεχοῦς μάλιστα κρηπίδος βασιζομένων (ὅρα Hirt Bauk. d. Alten σελ. 238), ἵνα τεθῶσι κατὰ σειρὰν αἱ εἰς φυσικὸν μέγεθος εἰκόνες τῶν τεθνεώτων καθηγητῶν, αἵτινες θέλουσι πληρώσει πάντα τὸν ὀπισθόδομον μετὰ χρόνους. Αἱ δὲ προτομαὶ τῶν φιλοσόφων ἀπὸ τοῦ ὀπισθοδόμου, τριπλάσιαι μάλιστα τὸν ἀριθμὸν, μετηνέχθησαν εἰς τὸν μεσόδομον. Ἀλλ' ὁ νέος οὗτος συνήγορος τῶν τεθνεώτων καθηγητῶν καὶ πρυτάνεων, ἀπὸ μεγάλου βεβαίως σεβασμοῦ πρὸς τούτους ὁρμώμενος, θεωρεῖ ἀσυγχώρητον καταστροφὴν καὶ βεβήλωσιν τοῦ κόσμου τοῦ μεσοδόμου, τὴν ἀνάρτησιν τῶν μεγαλογραφικῶν εἰκόνων

τῶν εὐεργετῶν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν ἀποθανόντων καθηγητῶν, αὐταῖς λέξεσι λέγων τάδε· «Οἱ ἀρχαῖοι ἡμῶν προπάτορες ἀναλόγως τοῦ σεβασμοῦ κατεσκεύαζον καὶ μεγάλα τὰ ἀγαλματα τῶν ὑπ' αὐτῶν τιμωμένων θεῶν τε καὶ ἡρώων· καὶ αὐτοὶ οἱ βυζαντινοὶ χριστιανοὶ τὴν αὐτὴν ἐτήρουν ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ἱστορήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων· ὁ δὲ ῥέκτης καὶ ἀποπερατωτὴς Πρύτανις τοὐναντίον ἔπραξε, τὰς μὲν μεγαλογραφικὰς εἰκόνας τῶν ἀποβιωσάντων καθηγητῶν ἐν περιφανεῖ θέσει τοῦ ὀπισθοδόμου ἀναρτήσας, τὰς δὲ τῶν ἀρχαίων σοφῶν ἐν τῇ ζωφόρῳ μικροσκοπικῶς κατατάξας, καὶ καταστρέψας οὕτω τὴν ἀρχικὴν τοῦ ὀπισθοδόμου διακόσμησιν.» Ταῦτα δὲ πάντα θεωρεῖ ὁ εὐσεβὴς ἀρχιτέκτων *ἀρχιτεκτονικὰ ἀσεβήματα*! (σελ. 45). Πρὸ τεσσάρων μηνῶν, φίλτατοι ἀναγνῶσται, φιλοσοφικοὶ καθ' ἡμῶν ἐγράφησαν λίβελλοι, διότι δῆθεν ἠσεβήσαμεν εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀποθανόντων, διηγηθέντες ἁπλῶς ὅ,τι ἡμεῖς ἐν τῇ πρυτανείᾳ ἡμῶν ἐπράξαμεν. Νῦν δὲ ἀρχιτεκτονικοὶ καθ' ἡμῶν συντάσσονται λίβελλοι, διότι παρ' ἀξίαν ἐτιμήσαμεν τοὺς ἀποθανόντας! καὶ ἡ ἀπονεμηθεῖσα αὕτη πρὸς αὐτοὺς τιμὴ καλεῖται *ἀρχιτεκτονικὸν ἀσέβημα*! Ὑμεῖς νῦν ἐκ τούτων κατὰ προαίρεσιν κρίνατε τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν χρηστῶν ἡμῶν φιλοσοφικῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν λιβελλογράφων! Ἐκ τῶν ἐπιζώντων ἄρα καθηγητῶν καὶ πρυτάνεων ὅσοι σύμμαχοι καὶ φίλοι καὶ συνήγοροι τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, τῶν εὐσεβῶν τούτων καὶ εὐγενῶν αὐτοῦ αἰσθημάτων μετέχοντες, δύνανται εὐκόλως, ἀρχιτέκτονα μάλιστα ἔχοντες τοῦ Πανεπιστημίου αὐτόν, καταβιβάζοντες τὰς εἰκόνας ταύτας, νὰ ἱκανοποιήσωσι τοὺς καλλιτεχνικοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ νέου τούτου συνηγόρου τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων καθηγητῶν καὶ πρυτάνεων!·

Τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, φίλοι ἀναγνῶσται, ὃν ἤδη ἔγνωτε ἀρκούντως, ὡς ἄκρον ἀρχιτέκτονα, πατριώτην, καλλιτέχνην, γραμματικόν, ποιητήν, καὶ συνήγορον τῆς τιμῆς τῶν ἀποθανόντων καθηγητῶν καὶ πρυτάνεων, θέλετε γνωρίσει ἀμέσως καὶ ἐν ἄλλῃ αὐτοῦ ἰδιότητι, τῇ τοῦ ἐντίμου καταμηνυτοῦ ἐπὶ ἐξυβρίσει τοῦ ἱεροῦ προσώπου τοῦ βασιλέως! Ἰδοὺ, φίλτατοι ἀναγνῶσται, αὐτολεξεὶ τὸ κατηγορητήριον τοῦ ἀξίου τούτου καὶ γνησίου διαφ-

δόχου τῶν διαβοήτων ἐκείνων ἐν Ῥώμῃ καταμηνυτῶν πάσης ὁπωσοῦν εὐγενοῦς καὶ ἐλευθέρας ἰδέας. « Ἡ προτομὴ τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου πρέπει νὰ ἦναι τεθειμένη εἰς περιφανῆ τινα θέσιν, ὡς ἄλλοτε ἦν ἡ τοῦ πρώην βασιλέως Ὄθωνος; Ἡμεῖς αὐτοὶ ἀπαντῶμεν καὶ λέγομεν ὡς Ἕλληνες! ὅτι βεβαίως τοιαύτη τοποθέτησις εἶναι ἄφευκτος καὶ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Τούτου λοιπὸν ὁμολογουμένου, διατί ἡ βασιλικὴ προτομὴ ἐτοποθετήθη οὐχὶ ἐν τῇ κυρίᾳ αἰθούσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς θύρας ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ, μεταξὺ τῶν τεθνεώτων καθηγητῶν καὶ τοῦ ἀοιδίμου Πλατυγένους, ὄπισθεν τοῦ ἐν ὡρισμέναις ἡμέραις ἀγορεύοντος ῥήτορος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ γίνηται εὐθὺς ὁρατὴ τῷ εἰσερχομένῳ, κωλυομένης τῆς ὁράσεως ὑπὸ τῶν ἀτόπως κρεμασθέντων καὶ κακῶς τοποθετηθέντων πολυελαίων; »

Κατὰ τί διαφέρει, φίλοι ἀναγνῶσται, ἡ καταμήνυσις αὕτη τῆς διαβοήτου ἐκείνης ἐν τῇ ἱστορίᾳ μηνύσεως τοῦ ἀτίμου Μαμέρκου Σκαούρου κατὰ τοῦ Γαΐου Σιλανοῦ, ὡς ὑβρίσαντος δῆθεν τὴν θειότητα τοῦ Αὐγούστου καὶ καταφρονήσαντος τὴν μεγαλειότητα τοῦ Τιβερίου; Κατὰ τί παραλλάσσει ταύτης ἡ κατὰ τῶν Ἀλεξανδρέων κακοῦργος ἐκείνη τοῦ ἀτίμου Ἀπίωνος καταμήνυσις, ὅτι δὲν προσέφερον δῆθεν τῷ Καίσαρι τὰς ἀπαιτουμένας θείας τιμάς; Ὁποία διαφορὰ μεταξὺ τῆς καταμηνύσεως ταύτης καὶ τῶν διαβοήτων ἐκείνων ἐν Ῥώμῃ καταμηνύσεων ἐπὶ Νέρωνος· « Οὐκ ἦλθες ἀκροασόμενος Νέρωνος, ἢ παρῆσθα μέν, ῥαθύμως δὲ ἠκροῶ, ἐγέλας, οὐκ ἐκρότησας, οὐκ ἔθυσας ὑπὲρ τῆς φωνῆς, ἵνα πυθῶδε λαμπροτέρα ἔλθῃ! » Ἀνάστα θειότατε Ἀπολλώνιε, ἵνα ἴδῃς οἷαι καὶ σήμερον περὶ τοὺς Ἕλληνας εἰσὶν ἀτῶν Ἰλιάδες, καὶ αὖθις ἐνώπιον ἁπάντων μεγαλοφώνως ἀνακηρύξῃς· « Σοὶ μὲν χάρις ὦ βασιλεῦ· διὰ δὲ τοὺς ἀλιτηρίους τούτους, ἀπολώλασι μὲν αἱ πόλεις, πλήρεις δ' αἱ νῆσοι φυγάδων, ἡ δὲ ἤπειρος οἰμωγῆς! » (α). Ἀλλ' εὐτυχῶς ἐπειδὴ δὲν

(α) Θέλετε νὰ μάθητε, φίλοι ἀναγνῶσται, μέχρι τίνος φθάνει ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ ἐξαχρείωσις τῶν τοιούτων ἀνθρώπων; Ἀκούσατε τὴν ῥητὴν καταμήνυσιν τοῦ Ἀπολλωνίου παρὰ τοῦ καταμηνυτοῦ Εὐφράτου ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος Τίτου, τοῦ αὐτοκράτορος δηλονότι ἐκείνου,

ζῶμεν σήμερον εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὅτε αἱ τοιαῦται τῶν τοιούτων καταμηνύσεις ἐν τῇ ἀρίστῃ περιπτώσει, ἤνοιγον τῶν καταμηνυθέντων θυμάτων τὰς φλέβας, ἐξετάσωμεν τὴν κατηγορίαν τοῦ καταμηνυτοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αὐτῆς μόνην ἔποψιν.

Κατηγορεῖ λοιπὸν ἡμᾶς ὁ μαθητὴς τοῦ ἀρχιγυμνασίου τῆς σοφίας τῆς Ῥώμης, ὅτι κατεφρονήσαμεν τὸ *πρόσωπον τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α'.*, *τοποθετήσαντες τὴν προτομὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ, μεταξὺ τῶν τεθνεώτων* καθηγητῶν καὶ πρυτάνεων, καὶ τῶν δύο μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Δ. Πλατυγένους καὶ Δ. Μπεναρδάκη, *ὄπισθεν τοῦ ἐν ὡρισμέναις ἡμέραις ἀγορεύοντος ῥήτορος!* Καταφρονεῖται λοιπὸν ἡ βασιλικὴ προτομὴ εὑρισκομένη μεταξὺ τῶν εἰκόνων τῶν καθηγητῶν καὶ πρυτάνεων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου; Φεῦ τῆς ἠλιθιότητος καὶ ἀβελτηρίας σου! Καταφρονεῖται ἡ βασιλικὴ προτομὴ, διότι ὁ ῥήτωρ ἐν ὡρισμέναις ἡμέραις, ἅπαξ ἢ δὶς δηλονότι τοῦ ἔτους στρέφει πρὸς ταύτην τὰ νῶτα; Φεῦ τῆς πονηρίας καὶ καταχθονιότητός σου, ἐνώπιον τῆς ὁποίας παῖδες ἦσαν οἱ κακοηθέστατοι ἐκεῖνοι κατάσκοποι καὶ καταμηνυταὶ τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, οὐδέποτε τοιοῦτόν τι φαντασθέντες! Ὁσάκις ἄρα ὁ ἱερεὺς ἐπὶ τῆς ὡραίας πύλης ἱστάμενος, τὰ νῶτα ἔχει ἐστραμμένα πρὸς τὰ ἱερώτατα ἐν τοῦ ναοῦ τῷ ἀδύτῳ, καταφρονεῖ τῆς θεότητος!

Ποῖον δὲ ἄλλο νῦν ἐν τῷ ἰωνικωτάτῳ τούτῳ ναῷ, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, ὑπάρχει τοῦ ὀπισθοδόμου τιμιώτερον μέρος; Παραλείποντες ὅσα ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν περὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ὀπισθοδόμου, ἵνα μὴ ἐπ' ἄπειρον ἐκτείνωμεν τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ἥτις ἀρκούντως ἤδη παρὰ θέλησιν ἐξε-

---

τοῦ ἐπικαλουμένου ὡς γνωστὸν amor ac deliciæ generis humani, συγκεφαλαιουμένην εἰς τὰ ἑξῆς τέσσαρα κακουργήματα· α'.) ὅτι δὲν ἔφερε τὰ αὐτὰ ἐνδύματα, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι! β'.) ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐκάλουν αὐτὸν θεόν! γ'.) ὅτι ἐν Ἐφέσῳ γενόμενος, προεῖπε τοῖς Ἐφεσίοις ὅτι μέλλουσι νὰ νοσήσωσι! δ'.) ὅτι πορευθεὶς ποτὲ εἰς ἀγρὸν μετά τινος παιδὸς, τίνι ἔθυσε τὸν παῖδα; (Ὅρα Φιλόστρ. Βίον Ἀπολ. βιβλ. ή. κεφ. ς'.

τάθη, ἀναφέρομεν μόνον τὸ πρὸ ποδῶν παράδειγμα τοῦ ὀπισθοδόμου τοῦ Παρθενῶνος. Ὅτε δηλονότι οἱ Ἀθηναῖοι, εἰς πᾶσαν ὑπερβολὴν ἐν γένει ὄντες ἐπιρρεπέστατοι, δι' ὑπερβολικῶν τιμῶν ἠθέλησαν νὰ τιμήσωσι τὸν Δημήτριον, τὸν ἐπικληθέντα πολιορκητήν, ὡς ἐλευθερώσαντα τὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ Κασσάνδρου καὶ Πτολεμαίου δεδουλωμένην, οἱ διεφθαρμένοι καὶ αἰσχροὶ ἐκεῖνοι γνωστοὶ Στρατοκλεῖς, Δρομοκλεῖδαι καὶ ἄλλοι ἐνομοθέτουν, ά.) Ἵνα οἱ πεμπόμενοι πρὸς Δημήτριον, ἀντὶ πρεσβευτῶν, ὀνομάζωνται *θεωροί*! β'.) Ὁσάκις ὁ Δημήτριος παραγένηται εἰς Ἀθήνας, ὑποδέχωνται αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῶν ἰδίων τῇ Δήμητρι καὶ τῷ Διονύσῳ ξενισμῶν! γ'.) Ὁ ὑπερβαλλόμενος τοὺς ἄλλους κατὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς ὑποδοχῆς λαμβάνῃ δημοσίᾳ ἀργύριον εἰς ἀνάθημα! δ'.) Ὁ μὲν Μουνυχιὼν μετονομασθῇ Δημητριών, τῶν δὲ ἡμερῶν ἡ ἕνη καὶ νέα προσαγορευθῇ Δημητριάς, τῶν δὲ ἑορτῶν τὰ Διονύσια μετονομασθῶσι *Δημήτρια*! έ.) Ἐν τῷ ἱερῷ πέπλῳ τῆς πολιούχου Ἀθηνᾶς μετὰ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς προσενυφαίνηται καὶ ὁ Δημήτριος καὶ ὁ Ἀντίγονος! ς'.) Αἱ πρὸς τὸν δῆμον ἀπαντήσεις τοῦ Δημητρίου Σωτῆρος θεωρῶνται χρησμοί, πᾶν δ' ὅ,τι ἂν ὁ βασιλεὺς Δημήτριος κελεύσῃ, τοῦτο καὶ πρὸς θεοὺς ὅσιον, καὶ πρὸς ἀνθρώπους εἶναι δίκαιον! Ταῦτ' ἔπραττον Ἀθηναῖοι, λέγει ἐνταῦθα στενάζων ὁ Πλούταρχος, φρουρᾶς ἀπηλλάχθαι καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἔχειν δοκοῦντες! Ἐξαντλήσαντες δὲ οὕτω πάντα τῶν δουλικωτάτων τιμῶν τὰ εἴδη οἱ ποτὲ Μαραθωνομάχοι, μία μόνη εἰσέτι ἔμενεν αὐτοῖς κολακεία, ἡ διὰ ψηφίσματος ἐνοίκησις τοῦ Δημητρίου Σωτῆρος ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ τοῦ Παρθενῶνος, θεωρουμένῳ ὡς τόπῳ τιμιωτάτῳ καὶ ἱερωτάτῳ. Ὅ,τι δὲ οἱ διαβόητοι ἐκεῖνοι Στρατοκλεῖς καὶ Δρομοκλεῖδαι, ἐθεώρουν ἐσχάτην τιμὴν ἀπονεμομένην πρὸς ἄνθρωπον, τοῦτο ὁ ἡμέτερος σοφὸς ἀρχιτέκτων θεωρεῖ καταφρόνησιν! ἐξ ὑπερβολῆς βεβαίως ἀρχιτεκτονικῆς σοφίας καὶ Δρομοκλειδείου ἀφοσιώσεως!

Δὲν εἶναι δὲ, φρονῶ, περιττὸν ἵνα, ἤδη ὄντες ἐνταῦθα, ὑπομνήσωμεν τοῖς ἀναγνώσταις ἡμῶν, ὅτι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες τοιαῦτα ἐπώλουν τῷ Δημητρίῳ Σωτῆρι εὐδοκιμοῦντι αἰσθήματα, οὐδεὶς ἐδεξιώθη αὐτὸν ἐκ τοῦ Πειραιῶς διωκόμενον, ἀλλὰ πέμ-

ψαντες αὐτῷ πρεσβείαν, παρεκάλουν ἀπέχεσθαι τῆς πόλεως, ὡς ἐψηφισμένου τοῦ δήμου μηδένα ἐν τῇ πόλει δέχεσθαι τῶν βασιλέων! «Τὸ γὰρ φαυλότατον, ὡς ἔοικεν, εὐνοίας ὄχλων βασιλεῦσι καὶ δυνάσταις τεκμήριον, ἐστιν ὑπερβολὴ τιμῶν, ἧς, ἐν τῇ προαιρέσει τῶν ἀποδιδόντων ἐχούσης τὸ καλὸν, ἀφαιρεῖ τὴν πίστιν ὁ φόβος. Τὰ γὰρ αὐτὰ καὶ δεδιότες ψηφίζουσι καὶ φιλοῦντες. Διόπερ οἱ νοῦν ἔχοντες, οὐκ εἰς ἀνδριάντας, οὐδὲ γραφὰς, οὐδ' ἀποθεώσεις, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὰ ἔργα καὶ τὰς πράξεις τὰς ἑαυτῶν ἀποβλέποντες, ἢ πιστεύουσιν ὡς τιμαῖς ἢ ἀπιστοῦσιν ὡς ἀνάγκαις». (Πλουταρχ. Δημήτρ. 30). Ἐκτιμήσατε νῦν ἀναγνῶσται καὶ αὖθις ἀπὸ κορυφῆς μέχρις ὀνύχων τὸν ἄνθρωπον, ἐνώπιον τῆς ἀναιδείας τοῦ ὁποίου Στρατοκλεῖς καὶ Δρομοκλεῖδαι ἤθελον βεβαίως ἐρυθριάσει.

Ἐπιθυμοῦμεν ὅμως ἵνα ἀκούσωμεν παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὁποίαν ἄλλην περιφανῆ ἄγνωστον ἡμῖν θέσιν κατεῖχε ποτὲ ἡ προτομὴ τοῦ πρώην βασιλέως Ὄθωνος, ἣν οἱ παράδοξοι οὗτοι πρόμαχοι καὶ τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἀπαιτοῦσιν ἵνα κατέχῃ καὶ σήμερον ἡ βασιλικὴ προτομὴ, καθότι ἡμεῖς τουλάχιστον οὐδεμίαν ἄλλην τοιαύτην ἐν πεποιθήσει γινώσκομεν (α).

(α) Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θρασύτης τοῦ ἀνθρώπου ἐκλόνισε τὴν πεποίθησιν ταύτην ἡμῶν, ἐγράψαμεν πρὸς τὸν Γραμματέα τοῦ Πανεπιστημίου ἐπιστολὴν, ἐρωτῶντες αὐτὸν ποῦ ἦν τεθειμένη πρὶν ἡ προτομὴ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Ἰδοὺ δὲ τί ἀπήντησεν ἡμῖν ὁ Γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου.

«Καθόσον ἐνθυμοῦμαι, ἡ προτομὴ τοῦ πρώην βασιλέως Ὄθωνος ἦν τεθειμένη εἰς ἐξαίρετον, ὡς εἰκὸς, θέσιν, ὑπεράνω τῆς πρὸς βορρᾶν πύλης τοῦ αὐλίου. Αὕτη τότε ἐλογίσθη ὡς θέσις ἁρμόζουσα, ὥστε εἰς τὴν προτομὴν τος βασιλέως νὰ ἀτενίζωσιν οἱ διὰ τῆς ἀπέναντι μεγάλης πύλης εἰσερχόμενοι. Ἄλλο δὲν ἐνθυμοῦμαι».

Ἀθῆναι, τὴν 18 Νοεμβρίου 1865. Γ. ΔΟΚΟΣ.

Ὁ ἐστὶ ἡ προτομὴ τοῦ βασιλέως Ὄθωνος ὑπῆρχεν ἀ κ ρ ι β ῶ ς ὅπου καὶ σήμερον ἡ τοῦ βασιλέως Γεωργίου, μὲ μόνην ὅμως ταύτην τὴν διαφορὰν, ὅτι σήμερον ἡ βασιλικὴ προτομὴ εὑρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ τῶν καθηγητῶν, τῶν πρυτάνεων, τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ πάντων τῶν σοφῶν τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας Ἑλλάδος, ἡ δὲ προτομὴ τοῦ πρώην βασιλέως ἦν ἐν τῷ μέσῳ ζώων μικρῶν μετὰ μεγάλων, ἐντὸς ἐρειπίου, ὅπου ὁ τ α ρ ι χ ε υ τ ὴ ς ἠ δ ύ ν α τ ο ἄνευ κ ό π ο υ

Κατηγορεῖ ἡμᾶς κατόπιν ὁ σοβαρὸς καὶ σεμνὸς φιλόσοφος, ὅτι τὸν ναὸν τῆς σοφίας μετατρέψαμεν εἰς ὀρχηστικὴν αἴθουσαν καὶ εἰς καφφενεῖον, διότι ἀντὶ τῆς ἐν τῷ σχεδίῳ φατνωματικῆς ὀροφῆς κατεσκευάσαμεν ταύτην ἐπίπεδον. Ὁμολογοῦμεν βεβαίως ὅτι ἡ ὀροφὴ δὲν ἐγένετο φατνωματικὴ, πλὴν διὰ τοῦτο τάχα ὁ μεσόδομος ἀπὸ ναοῦ σοφίας μετεβλήθη εἰς καφφενεῖον καὶ . . . . . κατὰ τὴν χρηστοήθη γλῶσσαν δύο στενωτάτων φίλων, οὓς ἐν αὐτῷ τῷ μεσοδόμῳ, κατὰ τὸν ποιητικὸν διαγωνισμὸν, ἀγανακτήσας τις φοιτητὴς, διὰ πάσης παῤῥησίας ἐστυλίτευσε δημοσίᾳ; (α). Ἂν αἱ μὴ φατνωματικαὶ ὀροφαὶ καλύπτωσι καὶ στέγωσι τὰς ὀρχηστικὰς αἰθούσας καὶ τὰ καφφενεῖα, τότε πάντα τὰ δημόσια κτίρια, μηδ' αὐτῶν ἐξαιρουμένων τῶν ἱερῶν ναῶν, εἶναι καφφενεῖα καὶ . . . . . Ἂν δὲ τὰ φατνώματα διακρίνωσι τοὺς ναοὺς τῆς σοφίας, τότε ἡ ὀρχηστικὴ αἴθουσα τῶν ἀνακτόρων εἶναι δικαίως ὁ μόνος ἐν Ἀθήναις τῆς σοφίας ναὸς, καθότι ταύτης ἡ ὀροφὴ εἶναι φατνωματικῶς κατεσκευασμένη. Δὲν διανοούμεθα δὲ ποσῶς νὰ ἰσχυρισθῶμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἡ φατνωματικὴ ὀροφὴ δὲν εἶναι ἀρχαϊκὴ, τοῦτο ὅμως ἐνώπιον ἁπάντων λέγομεν μετὰ παῤῥησίας, ὅτι μόνον μία ἀσελγὴς καὶ ἀκόλαστος γλῶσσα δύναται νὰ ἐκφέρῃ τὸν βλάσφημον παραλογισμὸν, ὅτι ἡ ἐπίπεδος ὀροφὴ μεταβάλλει τοὺς ναοὺς τῆς σοφίας εἰς καφφενεῖα καὶ . . . . . Ἂν τοῦτο οὕτως εἶχε πολλὰ ἀληθῶς καφφενεῖα ἤθελον μεταβληθῆ ὡς ἐκ θαύματος εἰς σοφίας καὶ ἐπιστήμης ναοὺς, πολλοὶ δὲ ναοὶ, βουλευτήρια καὶ πανεπιστήμια εἰς καφφενεῖα καὶ ἀκόλαστα καταγώγια!

Ἴσως δὲ ἐρωτᾷ τις ἐνταῦθα, διατὶ, ὅταν ἡ φατνωματικὴ ὀροφὴ ἦναι ἀρχαϊκὴ, δὲν ἐγένετο τοιαύτη καὶ ἡ τοῦ μεσοδόμου

νὰ θηρεύῃ πτηνὰ, ἵνα πλουτίζῃ τὰς ὀρνιθολογικὰς συλλογάς!

Ἰδοὺ φίλτατοι ἀναγνῶσται ὁ ἄνθρωπος, ὁ τολμῶν μετὰ πρωτοφανοῦς κυνισμοῦ νὰ γράφῃ. «Ἡ προτομὴ τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ πρώτου, πρέπει νὰ ἦναι τεθειμένη εἰς περιφανῆ τινα θέσιν, ὡς ἄλλοτε ἡ τοῦ πρώτου βασιλέως Ὄθωνος! Φεῦ τῆς κακοηθείας σου σοφὲ ἀρχιτέκτων!

(α) Ὁ φοιτητὴς οὗτος εἶναι ὁ Κ. Γάσπαρης Συρῖγος ἐκ Θήρας.

τοῦ πανεπιστημίου; Δὲν ἐγένετο ἀπαντῶμεν ἐνταῦθα, τοιαύτη, πρῶτον· διότι δὲν ἐθεωρήσαμεν τὴν ἔλλειψιν φατνωμάτων ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ μεσοδόμου ὡς μέγα δυστύχημα, πασῶν τῶν λοιπῶν αἰθουσῶν τοῦ πανεπιστημίου, μουσείων, δηλονότι βιβλιοθήκης, ἀκροατηρίων, ἀναγνωστηρίων, στοῶν, πρυτανείων καὶ τῶν λοιπῶν ἐκτὸς τοῦ στενοῦ πτερώματος τῆς προσόψεως καὶ τοῦ διαθύρου, ἐχόντων τὰς ὀροφὰς αὐτῶν ἐπιπέδους· δεύτερον, διότι ἤθελον δαπανηθῇ πρὸς κατασκευὴν φατνωμάτων τὰ πενταπλάσια, ἡ δὲ Πρυτανεία ὅτε ἤρξατο τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ Πανεπιστημίου, δὲν εἶχεν ἄλλα κεφάλαια, εἰ μὴ τὰς ὁσημέραι καταστρεφομένας ὑπὸ τῆς ἀγενεστάτης ῥαδιουργίας ἐλπίδας της. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς, ηὐλόγησε παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην προσδοκίαν τὸ ἔργον, καὶ ἠδυνήθη ἡ Πρυτανεία οὐ μόνον διὰ τὴν ὅλην ἀποπεράτωσιν καὶ ἀνακαίνισιν τοῦ κτιρίου νὰ μὴ λάβῃ οὐδὲ ὀβολὸν ἐκ τοῦ κενωθέντος ταμείου τοῦ πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ καταλίπῃ προσέτι περίσσευμα καθαρὸν ἔκ τε τῶν συνδρομῶν καὶ τῶν οἰκονομιῶν της, διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς ἀνάγκας τοῦ καθιδρύματος δρ. 45570. 44! Λάβετε λοιπὸν, ὅσοι δὲν ἐπιδιώκετε ἐξωτερικὰς ἐπιδείξεις, Πρυτάνεις διάδοχοι τὰ χρήματα ταῦτα, ῥίψατε αὐτὰ εἰς τὴν ὀροφὴν, μεταμορφώσατε αὐτὴν διὰ τῆς δυνάμεώς των ἀπὸ ἐπιπέδου εἰς τετραγωνικὴν, καὶ καταστήσατε αὐτὴν οὕτως ἀγαθῇ τύχῃ ἀπὸ καφφενείου καὶ . . . . . εἰς ἀληθῆ ναὸν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σοφίας! Ἐγὼ μὲν ὁ ἀποκλειστικῶς τὰς *κενὰς ἐπιδείξεις θηρεύων* τὰς ἀνωτέρω χιλιάδας τῶν δραχμῶν παρέδωκα τῷ διαδόχῳ μου, ἀποκλειστικῶς πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν μεγάλων καὶ ἐπαισθητῶν ἐπιστημονικῶν ἀναγκῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' αἱ μέλλουσαι αὐταὶ Πρυτανεῖαι καὶ σύγκλητοι, αἱ εἰς *μόνην τὴν ἠθικὴν καὶ πραγματικὴν τῶν σπουδαζόντων ὠφέλειαν ἀποβλέπουσαι*, ἂς μετατρέψωσι ταύτας εἰς ξύλα τετράγωνα ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς νεολαίας αὐτῆς!

Δ'.) Αἱ ἐν τῷ μεσοδόμῳ γραφαὶ καὶ ἡ λοιπὴ διακόσμησις.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς ἕτερον ἀντικείμενον, τὰς ἐν τῷ μεσο-

δόμῳ γραφὰς, τὰς ποικιλίας καὶ τὰς ἐν αὐτῷ ἀναρτηθείσας πολυφώτους λυχνίας.

Ὁ φιλόσοφος ἀρχιτέκτων κατηγορεῖ ἡμᾶς ἐνταῦθα αὐταῖς λέξεσιν ὅτι, δι' αὐτῶν μετετρέψαμεν τὸν ναὸν τῆς σοφίας εἰς *φιλαρμονικὸν Παρισιανὸν καφφενεῖον καὶ ὀρχηστικὴν Δουβαρρικὴν αἴθουσαν*, πέμψαντες μὲν εἰς κόρακας τὸν θεῖον Πλάτωνα διατάσσοντα, ὅτι διακωλυτέον τὸ *κακόηθες καὶ ἀκόλαστον καὶ ἄσχημον ἐν εἰκόσι ζώων κτλ.*, *λαβόντες δὲ τὰς ἐμπνεύσεις ἡμῶν ἐκ τῆς κακίστης ἐποχῆς τῆς τέχνης, τῆς ἐπονομασθείσης Πομπαδουρικῆς καὶ Δουβαρρικῆς, μορφωθείσης ἐκ τῶν ἐμπνεύσεων τῶν φιλαρέσκων ἐκείνων Φρυνῶν τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ'. αἰῶνος, ἐποχῆς τῆς παραβιάσεως παντὸς κανόνος τῆς τε λογικῆς καὶ τοῦ καλοῦ!* (ὅρα σελ. 11. 37. 43).

Ἐνταῦθα καὶ ἄκων ἐν τῇ ὑποκριτικῇ ταύτῃ καὶ ταρτουφικῇ ἠθικολογίᾳ καὶ τῇ συγχύσει τῶν ἰδεῶν, ἀναμιμνήσκομαι φίλοι ἀναγνῶσται, δύο τινῶν τῶν ἑξῆς· πρῶτον μὲν ἀστείου τινὸς γεγονότος, λαβόντος χώραν ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Ἀντιγόνου, καὶ δεύτερον τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Ἀντισθένους πρός τι μειράκιον. Γνωστόν ἐστι δηλονότι πρῶτον, ὅτι ἐν τοῖς συμποσίοις τῶν ἀρχαίων μετὰ διάφορα ἀκροάματα εἰσήρχοντο καὶ αἱ *ὀρχηστρίδες*. Ἐν τῷ συμποσίῳ λοιπὸν τούτῳ τοῦ βασιλέως Ἀντιγόνου, μεταξὺ τῶν ἄλλων προσκεκλημένων παρεκάθηντο καὶ φιλόσοφοι, συνοφρυούμενοι καὶ ἐξαγριούμενοι εἰς τὴν ἰδέαν αὐτὴν τῆς ὀρχήσεως καὶ τῶν ὀρχηστικῶν αἰθουσῶν. Μάρτυς δέ τις αὐτόπτης διηγεῖται ἐνταῦθα τὸ ἑξῆς ἀστειότατον γεγονός. « Τῶν φιλοσόφων δέ τις συμπίνων ἡμῖν, εἰσελθούσης αὐλητρίδος καὶ οὔσης εὐρυχωρίας παρ' αὐτῷ, βουλομένης τῆς παιδίσκης παρακαθῆσαι οὐκ ἐπέτρεψεν, ἀλλὰ σκληρὸν αὐτὸν εἰσῆγε· Εἶθ' ὕστερον πωλουμένης τῆς αὐλητρίδος, καθάπερ ἔθος ἐστὶν ἐν τοῖς πότοις γίγνεσθαι, ἐν τῷ ἀγοράζειν πάνυ νεανίσκος ἦν· καὶ τῷ πωλοῦντι ἄλλῳ τινι θᾶττον προσθέντι ἠμφισβήτει, καὶ οὐκ ἔφη αὐτὸν πεπρακέναι· καὶ τέλος εἰς πυγμὰς ἦλθεν ὁ σκληρὸς ἐκεῖνος φιλόσοφος, ὁ ἐν ἀρχῇ οὐδ' ἂν παρακαθῆσαι ἐπιτρέπων τῇ αὐλητρίδι ». Τὸ δεύτερον δὲ γεγονὸς, ὅπερ ἀκουσίως ἐνταῦθα ἀνακαλεῖ ἡ μνήμη ἡμῶν εἶναι, ὡς εἴρηται, ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἀντισθένους πρός τι μειράκιον ἐρωτῆσαν

αὐτὸν, τίνων ἔχει ἀνάγκην ἄμεσον εἰς τὰ γράμματα· «Βιβλιαρίου καὶ νοῦ, ἀπήντησεν ὁ Ἀντισθένης, καὶ γραφείου καὶ νοῦ, καὶ πινακιδίου καὶ νοῦ!»

Κατηγορούμεθα λοιπὸν ὑπὸ τοῦ σοβαροῦ καὶ σεμνοῦ φιλοσόφου, ὅτι ὀρχηστρίδων καὶ φιλαρέσκων Φρυνῶν ἐμπνεύσεις μᾶλλον, ἢ τῶν ἀξιωμάτων τοῦ θείου Πλάτωνος περὶ τοῦ καλοῦ, ἀπόῤῥοιαι εἰσὶν αἱ γραφαὶ καὶ αἱ ποικιλίαι τοῦ μεσοδόμου. Ἴδωμεν ἄρα νῦν ἐν λεπτομερείᾳ, ἧς τὴν ἀκρίβειαν ὑπὸ τὴν προσωπικὴν ἡμῶν εὐθύνην ἀναδεχόμεθα, κατὰ πόσον εἶχεν ἄδικον ἐκεῖνος, ὅστις ἔλεγε ποτὲ ἔν τινι ἀρχαίῳ συλλόγῳ. «Ὑμεῖς δὲ ὦ φιλόσοφοι καὶ τῶν δελφίνων καὶ τῶν ἐλεφάντων ἐστὲ κατὰ τὴν γνώμην ἀγριώτεροι καὶ ἀνημερώτεροι».

Τρία τινὰ ἐν τῇ διακοσμήσει τοῦ μεσοδόμου διὰ γραφῶν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν ἡ πρυτανεία, τὴν λογικὴν καὶ πρέπουσαν οἰκονομίαν, τὴν φύσιν τοῦ καθιδρύματος, καὶ τὴν παροῦσαν ἐν Ἑλλάδι τῆς τέχνης κατάστασιν. Δὲν ἔλειψαν ἡμῖν ἐνταῦθα βεβαίως αἱ συμβουλαὶ πολλῶν καὶ σπουδαίων φίλων, περὶ τοῦ εἴδους καὶ τῆς φύσεως τῶν γραφῶν τῆς ὀροφῆς καὶ τῶν τοίχων. Ὁμολογοῦμεν ὅμως μεθ' ὅλης τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὑπολήψεως ἣν τρέφομεν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ἀκούοντες αὐτοὺς ἠθέλομεν πάθει τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Ἀστρατὶν Χότζα πάθημα, ὅτε ἀπεφάσισε κατὰ τὰς συμβουλὰς τῶν φίλων του νὰ κτίσῃ τὸν φοῦρνόν του. Οἱ μὲν δηλονότι συνεβούλευον ἡμᾶς ἵνα γράψωμεν ἐν μεγαλογραφίᾳ τὸν Ἄρειον Πάγον συνεδριάζοντα, οἱ δὲ τὰς ἑπτὰ οἰκουμενικὰς συνόδους, οἱ δὲ τὸν Πλάτωνα διδάσκοντα ἐν Ἀκαδημίᾳ τοὺς μαθητάς του, οἱ δὲ τὸν Ἀριστοτέλη παιδαγωγοῦντα καὶ διδάσκοντα τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Φιλίππου, οἱ δὲ τὸν μυστικὸν δεῖπνον τοῦ Ἰησοῦ, οἱ δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἀγωνιστῶν, οἱ δὲ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, ἄλλοι τὰς ναυμαχίας τῶν τριῶν νήσων, ἄλλοι τὰς δύο ἐν Ἀθήναις ἐθνικὰς συνελεύσεις, ἄλλοι τὸν Ἱπποκράτην ἀποβάλλοντα τὰ δῶρα τοῦ Ξέρξου, ἄλλοι τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως, καὶ ἄλλοι τὴν ὀκτωβριανὴν ἐπανάστασιν, καὶ οὕτω καθεξῆς ἐπ' ἄπειρον.

Εἰ προὔκειτο περὶ μεγαλογραφιῶν, στενῶς συνδεομένων ὅμως μετὰ Πολυγνώτων, Ῥαφαήλων, Πουσίνων κτλ. κτλ. ἵνα μὴ αἱ με-

γαλογραφίαι καταντήσωσι γελοιογραφίαι, καθόσον μικρόν τι διάστημα πάντοτε χωρίζει τὸ σοβαρὸν καὶ σπουδαῖον ἀπὸ τοῦ γελοίου καὶ κωμικοῦ, δὲν ἔλειπεν ἡμῖν ὕλη ἄφθονος ἱστορικὴ ἐκ τῶν ἀρχαίων μάλιστα τοῦ ἔθνους ἡμῶν παραδόσεων. Αἱ γραφαὶ π. χ. τῆς Λέσχης τῶν Δελφῶν, διαφοροτρόπως ἤδη ἰχνογραφηθεῖσαι καὶ ἑρμηνευθεῖσαι ὑπὸ τῶν Caylus, τῶν ἀδελφῶν Riepenhausen, Meyer, Siebelis, καὶ ἰδίως διὰ τῶν εὐφυεστάτων ἑρμηνειῶν τοῦ K. Böttiyer, ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχαιολογίᾳ τῆς γραφικῆς, ἠδύναντο νὰ παρέξωσιν ἡμῖν ἄπειρον λαμπρᾶς ἑλληνικῆς μεγαλογραφίας ὕλην. Αἱ αἴθουσαι τοῦ Οὐατικανοῦ τῆς νέας Ῥώμης γραφεῖσαι ὑπὸ τοῦ νέου Πολυγνώτου, τοῦ Ῥαφαήλου, δὲν ἤθελον εἶσθαι καὶ αὗται ἴσως ἐν ἀνάγκῃ μικρὰ βοήθεια καὶ ἐπικουρία, τῷ βουλομένῳ ἔχειν μάλιστα τὰς εὐλογίας τοῦ πατρὸς ἀρχιτέκτονος, μεθ' ὅλης αὐτῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐνιαχοῦ κωμῳδίας. Ἐν μιᾷ δηλονότι τῶν αἰθουσῶν τούτων (della signatura) ὁ μέγας τεχνίτης ἐζωγράφησε τὴν καλουμένην σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ᾗ παρέστησε τοὺς σοφοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, φέροντας πρόσωπα γνωστῶν ἀνθρώπων τῆς συγχρόνου ἐποχῆς! Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν γεραρῶν σοφῶν τῆς Ἑλλάδος εὕρηται καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Πάπα Ἰουλίου Β΄. νεανίας καλὸς, φέρων λευκὸν ἐπενδύτην χρυσοῖς κεκοσμημένον κρωσοῖς, καὶ προσεγγίζων τὸν Πλάτωνα! Μεταξὺ ἔτι τῶν σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, εὕρηται καὶ ὁ Ἄραψ Ἀβερρόης, καὶ ὄπισθεν αὐτοῦ τὸ δεκαετὲς μειράκιον, ὁ Δοὺξ τῆς Μαντούης Φερδινάνδος Β΄. Τῆς παραδόξου δὲ ταύτης κλασικῆς τῶν Ἀθηνῶν σχολῆς ἀποτελεῖ μέρος καὶ ὁ Πέρσης Ζωροάστρης· ἔτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀθάνατος ἄλλως Ῥαφαὴλ μετὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Πέτρου Περουγίνου! Ἐπὶ ἄλλης δέ τινος πλευρᾶς τῆς αἰθούσης γέγραπται ὁ Παρνασσὸς, ἐν ᾧ παρίσταται ὁ Ἀπόλλων καθήμενος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἑλικῶνος, ὑπὸ τὴν σκιὰν χλοερῶν δαφνῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐννέα μουσῶν. Ἡ ἱπποκρήνη ἀναβλύζει ὑπὸ τοὺς πόδας του. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν μουσῶν ὑπάρχει αἴφνης παρὰ τὸν Ὅμηρον καὶ ὁ Δάντης, παρὰ τὸν Πίνδαρον ὁ Πετράρχης μετὰ τῆς Laura, μετὰ τοῦ Ὁρατίου ὁ Σουαζὸρ, ὁ Τιβαλδέις καὶ ὁ Βοκάκιος. Τὸ πάντων ὅμως περιεργότατον ἐν τῷ κλασικῷ τού-

τῳ Παρνασῷ εἶναι αὐτὸς ὁ Ἀπόλλων φέρων τὸ πρόσωπον τοῦ γνωστοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης βιολιστοῦ Giacomo Sanecondu! Ἵνα δὲ συμπληρωθῇ πᾶσα αὕτη ἡ κλασικὴ κωμῳδία, ὁ κιθαρῳδὸς καὶ εὐφόρμιγξ Ἀπόλλων μετετράπη *ἐν τῇ γεραρᾷ καὶ καλλιτέχνῳ Ῥώμῃ* εἰς διευθυντὴν ὀρχήστας θεάτρου, κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ βιολίον, ἵνα παίζῃ ἴσως τοὺς δωρίους ὕμνους τοῦ Barbier di Seviglia. Βλέπετε λοιπὸν, φίλοι ἀναγνῶσται, ὅτι ὕλη καὶ ὕλη μάλιστα κλασικὴ ὡς ἡ ἀνωτέρω, δὲν ἔλειπεν εἰς ἡμᾶς, ἔλειπον μόνον οἱ Ῥαφαῆλαι καὶ τὰ χρήματα τῶν Παπῶν, ἅπερ σωρηδὸν εἰσῆγον εἰς Ῥώμην τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀγαθῶν Γερμανῶν (α). Ἐκ τῶν ἐνόντων ἄρα ἀπεφασίσαμεν ἵνα μετασχηματίσωμεν τὸν ναὸν τῆς σοφίας εἰς καφφενεῖον, καὶ . . . . τὰς ἑξῆς *ἀκολάστους, κακοήθεις, καὶ ἀσχήμους εἰκόνας ζώων*, εἰς τὴν ὀροφὴν καὶ τοὺς τοίχους ἀποτυποῦντες.

Ὁ μεσόδομος τοῦ Πανεπιστημίου διαιρεῖται ἤδη ἀρχιτεκτονικῶς εἰς τρεῖς διαιρέσεις ἀνίσους, ἃς δύναταί τις ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν νὰ ὀνομάσῃ ἴσως πρόδομον, μεσόδομον καὶ ὀπισθόδομον, χωριζομένας ἀπ' ἀλλήλων μόνον διὰ τεσσάρων κιόνων ἰωνικῶν. Ἐντεῦθεν ἕπεται, ὅτι καὶ ἡ ὀροφὴ αὐτοῦ διαιρεῖται εἰς τρία τοιαῦτα ἄνισα μέρη. Πρῶτον λοιπὸν ἡ ὀροφὴ τῆς μέσης διαιρέσεως, ἤτοι τοῦ κυρίως καλουμένου μεσοδόμου, διῃρέθη ὑπὸ τοῦ ζωγράφου διὰ τὸ μέγεθος αὐτῆς εἰς τρία ἴσα μέρη, ἕκαστον τῶν ὁποίων φέρει ἐν τῷ μέσῳ οὐρανὸν πλήρη χρυσῶν ἀστέρων, περικυκλούμενον ὑπὸ χρυσοῦ κύκλου τοῦ ζωδιακοῦ, περιστεφομένου ἔξωθεν ὑπὸ σειρᾶς ἑλληνικῶν ἀνθεμίων. Ἐπὶ πάσης δὲ τῆς ὀροφῆς ταύτης τοῦ κυρίως μεσοδόμου ἔξωθεν τῶν οὐρανῶν εἰσὶ γεγραμμέναι αἱ ἐννέα Μοῦσαι, περικυκλούμεναι ὑπὸ ἀραβουργῶν κοσμημάτων. Μεταξὺ τῶν μουσῶν εἰσὶ γεγραμμένα Γοργόνεια (β). Μαίανδροι χωρίζουσι πάσας τὰς διαιρέσεις, χρυσᾶ δὲ ἀνθέμια καὶ χρυσοῖ ἀστέρες εἰσὶ διεσπαρμένοι ἐπὶ πάσης τῆς ὀροφῆς. Καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τοῦ μεσοδόμου. Ἐν

(α) Οἱ Πάπαι ποτὲ δηλονότι, ὁσάκις ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ θησαυροφύλαξ ὅτι δὲν ὑπάρχουσι χρήματα, ἀπήντων· Sunt pecata Germanorum· ἤτοι, ὑπάρχουσιν ὅμως ἁμαρτήματα Γερμανῶν.

(β) Ἡ ἐπὶ τῶν στέρνων τῆς Ἀθηνᾶς ἀναγεγλυμμένη ὑπὸ Φειδίου κεφαλὴ τῆς Μεδούσης.

δὲ τῇ τοῦ ὀπισθοδόμου ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῷ μέσῳ ὁ κατάστερος οὐρανὸς μετὰ τοῦ χρυσοῦ ζωδιακοῦ κύκλου καὶ τῶν περικυκλούντων αὐτὸν ἑλληνικῶν ἀνθεμίων. Πέριξ δὲ εἰσὶ γεγραμμέναι αἱ ὡραῖαι τέχναι· κατὰ δὲ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς ὀροφῆς τὰ σύμβολα τῶν τεσσάρων τοῦ Πανεπιστημίου σχολῶν· οἷον, τῆς μὲν θεολογίας τὸ διάγραμμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ Α καὶ Ω· τῆς δὲ νομικῆς ἡ Θέμις κρατοῦσα εἰς χεῖρας τῆς δικαιοσύνης τὴν πλάστιγγα· τῆς ἰατρικῆς ὁ Ἱπποκράτης μετὰ τοῦ ὄφεως καὶ τῆς βακτηρίας· τῆς δὲ φιλοσοφίας ὁ Ἀριστοτέλης καθήμενος, καὶ ἐπὶ τῆς χειρὸς ὡς σκεπτόμενος στηρίζων τὴν κεφαλήν. Πανταχοῦ δὲ καὶ ἐνταῦθα χρυσοῖ ἀστέρες, ἀνθέμια, μαίανδροι καὶ ἀραβουργῆ, ἤτοι γνήσιαι ἑλληνικαὶ ποικιλίαι, κοσμοῦσι τὴν ὀροφήν. Τοῦ δὲ στενωτάτου προδόμου ἡ ὀροφὴ κοσμεῖται ἐπίσης ἐν τῷ μέσῳ μὲν διὰ χρυσοῦ οὐρανοῦ, ἑκατέρωθεν δὲ εἰσὶ γεγραμμένα δύο Γοργόνεια, περικυκλούμενα ὑπὸ ἀραβουργῶν. Καὶ ἐνταῦθα ἑλληνικοὶ μαίανδροι καὶ ἀναθέμια καὶ χρυσοῖ ἀστέρες ποικίλλουσι τὸ ὅλον τῆς ὀροφῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῇ ὀροφῇ, ἡ δὲ περιθέουσα ζωφόρος πᾶσαν τὴν αἴθουσαν διὰ τῶν τριῶν αὐτῆς ῥηθεισῶν διαιρέσεων, ἀντιγραφεῖσα σχεδὸν ἀπαραλλάκτως ἐκ τοῦ σχεδίου, σύγκειται ἐκ ποικιλιῶν τῆς Πομπηΐας, φερουσῶν ἐν τοῖς μεταστυλίοις δύο ἑλληνικὰς ἀντικειμένας σφίγγας, ἐπὶ δὲ τῶν στύλων ἢ ὀρθοστατῶν κυκλικὴν στεφάνην, ἐν ᾗ γέγραπται ἡ εἰκὼν σοφοῦ τινος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ ζωφόρος τοῦ ὀπισθοδόμου ὁμοιάζει κατὰ πάντα τὴν ζωφόρον τῶν δύο ἄλλων διαιρέσεων τῆς αἰθούσης, μετὰ μόνης ταύτης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐν αὐτῇ ἡμεῖς ἐγράψαμεν τοὺς σοφοὺς τοῦ Βυζαντίου, τοὺς μεταδόντας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν δύσιν, καὶ τοὺς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως μοχθήσαντας ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Πανταχοῦ δὲ ἐν τῇ ζωοφόρῳ ὑπεράνω τῶν ἐν τοῖς μεταστυλίοις γεγραμμένων σφιγγῶν, ἐγράφη *κατὰ παραγγελίαν ἡμῶν* ἡ γλαῦξ, ὡς ἐκτυποῦται ἐν τοῖς ἀττικοῖς τετραδράχμοις.

Οἱ ἄνδρες δὲ, οἱ ἐν τῷ ζωφόρῳ εἰκονισμένοι, εἰσὶν οἱ ἑξῆς. Πρῶτος ὁ κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς, ὁ θειότατος Ὅμηρος· δεύτερον οἱ κορυφαῖοι τῆς δραματικῆς ποιήσεως, ὁ ταρτάρεος Αἰσχύλος, ὁ οὐράνιος Σοφοκλῆς καὶ ὁ ἐπίγειος Εὐριπίδης. Ἐκ τῶν ἑπτὰ

καλουμένων σοφῶν ὁ Πιττακός. Ἐκ τῶν λυρικῶν ποιητῶν ὁ Ἀλκαῖος, Τυρταῖος, Ἀνακρέων καὶ ἡ Σαπφώ. Ἐκ τῶν κωμικῶν ὁ Μένανδρος. Ἐκ τῶν σατυρικῶν ὁ Ἀρχίλοχος. Ἐκ τῶν μυθογράφων ὁ Αἴσωπος. Ἐκ τῶν ῥητόρων ὁ Λυσίας, Ἰσοκράτης, Δημοσθένης καὶ Αἰσχίνης. Ἐκ τῶν ἱστορικῶν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Θουκυδίδης. Ἐκ τῶν ἰατρῶν ὁ θεῖος Ἱπποκράτης. Ἐκ τῶν φιλομούσων βασιλέων ὁ Πτολεμαῖος, ὁ περιώνυμος ἱδρυτὴς τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μουσείου, τοῦ πρώτου τούτου παραδείγματος τῶν νεωτέρων πανεπιστημίων καὶ ἀκαδημιῶν. Καὶ οὗτοι μὲν οἱ ἐν τῇ ζωφόρῳ τοῦ προδόμου καὶ μεσοδόμου· οἱ δὲ ἐν τῇ τοῦ ὀπισθοδόμου εἰσὶν ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, ὁ Χρυσολωρᾶς, ὁ Κ. Λάσκαρις, ὁ Ι. Λάσκαρις, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης, ὁ Ν. Θεοτόκης, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ὁ ἀείμνηστος φιλέλλην Ἄγγλος Γυλφόρδος, ὁ ἱδρυτὴς τῆς Κερκυραίας ἀκαδημίας. Ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων τοῦ μεσοδόμου, ὑπὸ τὴν ἀριστερὰν καὶ δεξιὰν στοὰν εἰσὶν ἀπεικονισμένοι ἰδίως οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων σχολῶν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, οἷον Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἰωνικῆς φυσικῆς σχολῆς· Ζήνων ὁ Ἐλεάτης, ὁ πρῶτος ἱδρυτὴς τῆς διαλεκτικῆς φιλοσοφίας· ὁ Σωκράτης, τῶν σοφιστικῶν λόγων ἡ ἄκρα κοπίς· ὁ θεῖος Πλάτων, ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἀρχαίας ἀκαδημίας· Ζήνων ὁ Κιτιεὺς, ὁ ἔνδοξος ἀρχηγὸς τῆς αἱρέσεως τῶν στωϊκῶν· ὁ Ἀριστοτέλης ὁ μέγας κατακτητὴς τῆς καθολικῆς διανοίας· Πυθαγόρας ὁ μαθηματικὸς φιλόσοφος καὶ μέγας νομοθέτης τῆς μεγάλης Ἑλλάδος· Θεόφραστος ὁ Ἐφέσιος, ὁ μέγας μαθητὴς τοῦ ἐνδόξου ἀρχηγέτου τῶν περιπατητικῶν· Χρύσιππος ὁ πολυγραφώτατος τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας στύλος· Ἐπίκουρος ὁ ὀλιγαρκέστατος καὶ λιτότατος τῆς ἡδονῆς καὶ ἀλγηδόνος φιλοσοφικώτατος ἀνατόμος· Μητρόδωρος ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, ὁ ἀκατάπληκτος καὶ ἀγαθὸς κατὰ πάντα· Καρνεάδης ὁ μέγας ῥήτωρ φιλόσοφος, ὁ εἰς τὰς σκληρὰς καὶ ἀφιλοσόφους ἐκείνας τῶν Ῥωμαίων ψυχὰς τὸν ἔρωτα τῆς φιλοσοφίας ἐμπνεύσας, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου αὐτοῦ· Ποσειδώνιος ὁ πολυμαθέστατος καὶ ἐπιστημονικώτερος τῶν στωϊκῶν· Ἀντισθένης ὁ πιστότατος μαθητὴς τοῦ Σωκράτους καὶ τῆς στοᾶς ὁ ἄμεσος πρόδρομος· Σό-

λων καὶ Λυκοῦργος, οἱ δύο μέγιστοι καὶ ἀντίθετοι νομοθέται τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης. Ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ τοῦ ὀπισθοδόμου ἀνήρτηνται αἱ εἰκόνες τῶν ἀποθανόντων τοῦ Πανεπιστημίου καθηγητῶν, τῶν ἀοιδίμων τουτέστι Α. Λευκίου, Γ. Γενναδίου, Ν. Βάμβα, Μισαὴλ ἀρχιεπισκόπου, Θ. Φαρμακίδου, Δ. Μαυροκορδάτου, Ι. Βενθύλου, Γ. Μαυροκορδάτου, Θ. Μανούσου, Ν. Πετζάλη, Π. Ἀργυροπούλου καὶ Ν. Κωστῆ (α). Ἐν τῷ μέσῳ τῶν εἰκόνων τούτων ἵστανται αἱ εἰκόνες τῶν δύο μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Δημητρίου Πλατυγένους τοῦ καταβαλόντος τὰς βάσεις τῆς χρηματικῆς περιουσίας τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ Δ. Μπεναρδάκη τοῦ θέντος τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπὶ περιχρύσου προμόχθου ἵσταται τοῦ βασιλέως ἡ προτομή.

Νῦν δὲ τί ἐξ ἁπάντων τούτων μετέβαλε τὸν ναὸν τῆς σοφίας εἰς καφφενεῖον καὶ ὀρχηστικὴν αἴθουσαν, σοφὲ ἀρχιτέκτων; τί ἐξ αὐτῶν ἐνέπνευσαν ἡμῖν αἱ φιλάρεσκοι Φρῦναι; τί ἐκ τούτων ἁπάντων σκανδαλίζει τῶν ἠθῶν σου τὴν αὐστηρότητα ἀναχωρητὰ τῶν ἐρήμων τῆς Θηβαΐδος, καὶ ἀσκητὰ τῶν ἀπροσίτων κρημνῶν τοῦ Ἄθωνος; Μήπως αἱ ἀπεικονισμέναι Μοῦσαι μετέτρεψαν τὸν ναὸν τῶν μουσῶν εἰς ἀκολάστων Φρυνῶν καταγώγιον; Πλὴν τότε κατὰ μείζονα λόγον τοιοῦτον καταγώγιον ἦν ἡ ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος, ἐν ᾗ ἵδρυντο βωμοὶ μουσῶν, χαρίτων καὶ ἐρώτων! Μὴ αἱ εἰκόνες τῶν ὡραίων τεχνῶν, τῶν ἁγνῶν αἰσθημάτων σου ἐβεβήλωσαν τὴν ἁγνότητα; Μὴ οἱ κατάστεροι χρυσοῖ οὐρανοὶ καὶ τὰ ζώδια, τὸ κάλλιστον κόσμημα τῆς θεοτεύκτου ἀσπίδος τοῦ

(α) Πολὺ ἐπροσπαθήταμεν ἵνα εὕρωμεν ἐνταῦθα εἰκόνα τινὰ ἢ σχεδιαγράφημα τῶν ἀοιδίμων Γερμανῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ῥοσσίου καὶ Οὐλερίχου, Ἔρτσογ καὶ Φέδερ, ἵνα ἐντεῦθεν ἐξεικονίσωμεν αὐτοὺς κατὰ τὸν νενομισμένον τρόπον, καὶ παραθῶμεν τοῖς λοιποῖς προαπελθοῦσι συναδέλφοις, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθημεν. Τὸ βραχὺ ἐτήσιον τῆς πρυτανείας διάστημα δὲν ἐπέτρεψεν ἡμᾶς καὶ νὰ ζητήσωμεν τοῦτο εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν παρὰ ταῖς οἰκογενείαις αὐτῶν. Χρέος ὅμως ἱερὸν τῶν διαδόχων ἡμῶν εἶναι, ἵνα ἐκ παντὸς τρόπου τάξωσιν αὐτοὺς ἐν τῇ χορείᾳ τῶν λοιπῶν συναδέλφων καθηγητῶν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Ἀχιλλέως; Μὴ τὸ Γοργόνειον, ὅπερ ἔφερεν ἐπὶ τῶν στέρνων αὐτῆς ἡ παρθένος; Μὴ τὰ σύμβολα τῶν τεσσάρων τοῦ Πανεπιστημίου σχολῶν; Μὴ οἱ μαίανδροι ὁ κατ' ἐξοχὴν οὗτος ὀροφικὸς τῶν ἀρχαίων κόσμος; Μὴ οἱ ποιηταὶ, οἱ ῥήτορες, οἱ ἱστορικοὶ, οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος; Μὴ οἱ μετα δόντες τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὴν Δύσιν πρόσφυγες τοῦ δυστυχοῦς Βυζαντίου; Μὴ οἱ Εὐγένιοι καὶ οἱ Θεοτόκαι; Μὴ αἱ εἰκόνες τελοσπάντων τῶν τεθνεώτων καθηγητῶν καὶ πρυτάνεων, καὶ τῶν δύο μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, παρέχουσι εἰς τὸν ναὸν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σοφίας ὄψιν ὀρχήστρας Πομπαδουρικῆς καὶ Παρισιανοῦ καφφενείου; Ἀπάντησον, ἢ ἄλλως ἡ βλάσφημος αὕτη καὶ ἀκόλαστος γλῶσσά σου, οὐ μόνον μοὶ δίδει τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ μοὶ ἐπιβάλλει καὶ τὸ καθῆκον, ἵνα συμπεράνω διάνοιαν βλάσφημον καὶ καρδίαν ἀκόλαστον καὶ διεφθαρμένην· Ἡ τέχνη ὡς καὶ ἡ θρησκεία ἐπὶ τῆς θύρας αὐτῆς ἐχάραξε πάντοτε, « Odi profanum vulgus et arceo. » « Ἔξω οἱ κύνες ἔξω οἱ βέβηλοι. » Καὶ Σιληνοὺς ἄρα καὶ Σατύρους καὶ Ἀφροδίτας ἂν ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ Πανεπιστημίου ἐγράφομεν, ἡ σώφρων διάνοια καὶ καρδία, ἤθελεν ἀνατρέξει ὁρῶσα ταῦτα οὐχὶ εἰς τὸν οἶνον, τὴν μέθην, καὶ τὰς γηΐνους τυχὸν ἡδονὰς, ἀλλ' εἰς ἣν ταῦτα ἐμποιοῦσι φιλοφροσύνην, καὶ πόθον καὶ ὁμιλίαν ἡμῖν καὶ συνήθειαν πρὸς ἀλλήλους. « Τοῖς καθαροῖς μὲν πάντα καθαρὰ, τοῖς δὲ μεμολυσμένοις καὶ τοῖς ἀπίστοις, οὐδὲν καθαρὸν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις! Τοῦ ἁγνοῦ δὲ τούτου καὶ καθαροῦ μαθητοῦ τοῦ ἀρχιγυμνασίου τῆς Ῥώμης ἡ ἁγνοτάτη συνείδησις, δὲν σκανδαλίζεται μόνον ἐκ τῶν εἰκόνων τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θέας ἀψύχων πραγμάτων! Οὐ μόνον ἄρα τὰς μούσας ὡς τύπους ἴσως δαιμόνων, ἡ φαντασία τοῦ ἁγίου πατρὸς ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν μουσῶν ἀποπέμπει, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν αὐτῷ πολυφώτους λυχνίας ἐμπτύει καὶ ἐξορκίζει ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου ναοῦ, ὡς ἐμπνεύσεις τῶν ἀκολάστων Φρυνῶν τοῦ ιζ'. αἰῶνος. Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, κράζει ὁ νέος προφήτης, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου! Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς, ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον φιλαρέσκων Φρυνῶν! Σύγγνωθη πάτερ! Ἠγνοοῦμεν μέχρι τοῦδε, ὅτι καὶ

αἱ λυχνίαι, μεταβάλλουσι τὸν ναὸν εἰς καφφενεῖον καὶ ὀρχηστικὴν αἴθουσαν. Χάριν δέ σοι βεβαίως ὀφείλομεν, μαθόντες νῦν νὰ ἐκτιμῶμεν δεόντως πᾶσαν οἰκοδομὴν, ἐν ᾗ ἤρτηνται πολύφωτοι λυχνίαι καὶ πολυέλαιοι. Ἀντιγράφομεν δὲ ἐνταῦθα αὐτολεξεὶ τὰ χρυσᾶ ταῦτα ἔπη σου, ἵν' ἀκούσωσι ταῦτα πάντες καὶ συνετισθῶσιν οἱ ἄφρονες! «Ἀλλ' ἴσως οἱ περὶ τὸν Πρύτανιν ἐνόμισαν ἀναγκαῖον, ἀφ' οὗ ἐκοσμήθη ἡ αἴθουσα τοῦ ναοῦ τῆς σοφίας δίκην ὀρχηστικῆς αἰθούσης, νὰ φαίνωνται κρεμάμεναι καὶ *πολύφωτοι λυχνίαι πρὸς τελείαν ἀφομοίωσιν μετὰ τῶν ὀρχηστικῶν αἰθουσῶν.*»... (σελ. 43). Ἀπὸ τοῦδε λοιπὸν εὐσεβεῖς χριστιανοὶ μάθετε, ὅτι ὁσάκις εἰσέρχεσθε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν εἰσέρχεσθε εἰς ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰς ὀρχηστικὴν αἴθουσαν, καὶ εἰς Παρισιανὸν καφφενεῖον! Αἰσχύνου ὀλίγον ἄνθρωπε καὶ σέβου πλειότερον ταύτην τὴν κοινωνίαν, παρ' ἧς οὐδὲν μέχρι τοῦδε οἶδας κακόν!

Σεβόμενοι τοὺς ἀναγνῶστας ἡμῶν παραλείπομεν ὅ,τι κακόηθες ἐν πάσῃ ταύτῃ τῇ ἱστορίᾳ, καὶ περιορίζομεν ἁπλῶς τὸ ζήτημα εἰς τὸ ἀρχιτεκτονικὸν αὐτοῦ μέρος.

Τὸ περὶ φωτισμοῦ ἐν γένει τῶν ἀρχαίων μεγάλων ναῶν ζήτημα, εἶναί τι ἐκ τῶν δυσχερεστέρων ἀρχαιολογικῶν καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ζητημάτων, ὡς πάντες οἴδασιν οἱ μὴ Καφταντζόγλοι, ἀδιαλύτου κυρίως μένοντος εἰσέτι τοῦ προβλήματος περὶ τῆς ἀληθοῦς κατασκευῆς τῶν ὑπαίθρων ναῶν, καί περ λέγοντος τοῦ Βιτρουβίου, « Medium sub divo et sine tecto. » (de archit. 3, 1.). Ὅτι ὅμως οἱ ἀρχαῖοι τὰς λυχνίας ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῶν δὲν ἐθεώρουν ὡς μεταβαλλούσας αὐτοὺς εἰς φιλαρέσκων Φρυνῶν καταγώγια, μαρτυρεῖ ἤδη αὐτὸ τὸ Ἐρέχθειον, ἐν ᾧ ὑπῆρχε λύχνος χρυσοῦς, ἔργον τέχνης περιεργότατον Καλλιμάχου, ὡς ἑξῆς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου περιγραφόμενος· « Λύχνον δὲ τῇ θεῷ χρυσοῦν Καλλίμαχος ἐποίησεν. Ἐμπλήσαντες δὲ ἐλαίου τὸν λύχνον, τὴν αὐτὴν τοῦ μέλλοντος ἔτους ἀναμένουσιν ἡμέραν. Ἔλαιον δὲ ἐκεῖνο τὸν μεταξὺ ἐπαρκεῖ χρόνον τῷ λύχνῳ, καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἐν ἡμέρᾳ καὶ νυκτὶ φαίνοντι. Καὶ οἱ λίνου Καρπασίου θρυαλλὶς ἔνεστιν, ὃ δὴ πυρὶ λίνον μόνον οὐκ ἔστιν ἁλώσιμον. Φοῖνιξ δὲ ὑπὲρ τὸν λύχνον χαλκοῦς ἀνήκων εἰς τὸν ὄροφον ἀνασπᾷ τὴν ἀτμίδα. » (Παυσαν. 1, 26.).

Ὁ δὲ Πλίνιος ῥητῶς λέγει τάδε. Ἄκουε σοφὲ ἀρχιτέκτων. « Placuere et lychnuchi pensiles in delubris aut arborum modo mala ferentium lucentes, qualis est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicaverat eidem deo. » (Plin. 34, 8.). Ὅ ἐστὶ κατὰ λέξιν· « Ἀρέσκουσιν ἐν τοῖς ναοῖς καὶ λυχνοῦχοι κρεμαστοί, ἢ φέροντες τὰς λυχνίας ὡς τὰ δένδρα τοὺς καρπούς. Τοιοῦτος δ' ἔστιν ὁ λυχνοῦχος τοῦ ναοῦ τοῦ Παλατίνου Ἀπόλλωνος, ὃν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐν τῇ ἁλώσει τῶν Θηβῶν, λαβὼν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ἀνέθηκε τῷ αὐτῷ θεῷ ἐν Κύμῃ. » Γνωστὴ δὲ προσέτι εἶναι τοῖς πᾶσι, πλὴν ὡς φαίνεται τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, ἡ διαβόητος ἱστορία τοῦ μοναδικοῦ ἐκείνου λυχνούχου, διά τε τὴν λαμπρότητα, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν τέχνην αὐτοῦ, ὃν ὁ νέος Ἀντίοχος βασιλεὺς τῆς Συρίας κατεσκεύασεν ἵνα κοσμήσῃ δι' αὐτοῦ τὸν ἱερώτατον ναὸν τοῦ Διὸς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τῆς Ῥώμης, καὶ ὃν ὁ διαβόητος Βέῤῥης ἀτίμως ἐν Σικελίᾳ ὑπεξήρεσεν ἀπατήσας τὸν Βασιλέα. (Cicer. contra Verrem. 4, 27—30.).

Ἀλλ' ἂν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, δὲν σὲ ἐδίδαξαν, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ὅτι αἱ λυχνίαι ἐν τοῖς ἱεροῖς ναοῖς δὲν ἐθεωροῦντο ὡς ἀνίεροι ἐμπνεύσεις ὀρχηστρίδων Φρυνῶν, δὲν εὑρέθη κανεὶς τοὐλάχιστον ῥαββῖνος ἐν τῇ νέᾳ Ἱερουσαλὴμ, περὶ τὴν κλασικὴν ἐκείνην συνοικίαν τῆς incantados νὰ σὲ φωτίσῃ πειστικώτερον ἴσως, τί πρέπει νὰ φρονῇς περὶ Πομπαδουρικῶν καὶ Δουβαῤῥικῶν λυχνιῶν, ἃς βαβαί! ἐντὸς τοῦ θεοκτίστου ναοῦ τοῦ Σολομῶντος εὑρίσκομεν, μετὰ ἓξ μάλιστα γαλλικωτάτων κρίνων, ῥυθμοῦ τουτέστι τῶν γνωστῶν σοι ἐκείνων καταράτων Φρυνῶν; Ἐπικατάρατοι ὄντως ἔστωσαν ἅγιε πάτερ αἱ πολυφάρμακοι αὗται Φρύναι, δι' ἃς εἰς τοσούτους ἤδη, ἐντὸς τῆς σκανδαλώδους αἰθούσης αὐτῶν, περιέπεσας παραλογισμοὺς, ὧν καὶ οἱ ἑπόμενοι δὲν εἶναι οὐδ' οἱ ἐλάχιστοι οὐδ' οἱ τελευταῖοι!

Ε'.) Αἱ Μακεδορίδες Καρυάτιδες καὶ τὰ τοῦ μεσοδόμου ἀγάλματα.

Διατί δηλονότι ἐρωτᾷ αὖθις ὁ ἐξεστηκὼς ἤδη ἄνθρωπος

οὗτος, μηδενὸς κατὰ δυστυχίαν Ἀργειφόντου, ὡς ἔοικε, παρασχόντος αὐτῷ τὸ σωτήριον μῶλυ (α), « διατί *ὑπεξηρέθησαν τὰ διακοσμοῦντα ἐσωτερικῶς τοὺς στάτας τῶν θυρίδων ἀγάλματα, σχεδιασθέντα κατ' ἔμπνευσιν τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ στοᾶς τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα* Incantados, *ἢ κοινῶς τῶν στοιχείων τῆς Καμάρας, φερούσης Μακεδονίδας Καρυάτιδας, ὡς ἡ Καρυᾶτις τοῦ Ἐρεχθείου ;* » (σελ. 40). Ἐνταῦθα ὁ ἄνθρωπος κατὰ ἀλήθειαν μαίνεται. Τρομερὰ καὶ ταχυτάτη ὡς *κεραυνὸς* ἐνέσκηψεν ἡ ἐκδίκησίς σας φοβεραὶ καὶ πολυφάρμακοι Φρῦναι ! Δὲν ἀρκεῖ ἡμῖν ὅτι μετετρέψαμεν τὸν ναὸν τῆς σοφίας εἰς ὀρχηστικὴν αἴθουσαν Φρυνῶν, ἀλλὰ χάριν αὐτῶν ὑπεξηρέσαμεν καὶ τοῦ ναοῦ τὰ ἀγάλματα !

Τὰς δάφνας, φαίνεται, ἃς ἤδη ἔδρεψας τοῦ εὐγενοῦς *καλλιτέχνου*, τοῦ ἐνθουσιώδους ποιητοῦ, τοῦ λεπτολόγου γραμματικοῦ, τοῦ στωϊκοῦ ἢ κυνικοῦ φιλοσόφου, ἐθεώρησας ἀνεπαρκεῖς σοφώτατε ἀρχιτέκτων, ἄνευ τῆς δάφνης τῆς θέμιδος. Ἤδη δὲ καὶ αὕτη αὐτοδικαίως στεφανοῖ τὴν σοφὴν κεφαλήν σου, δυνάμει τῆς νέας ταύτης ἀγνώστου πᾶσιν ἡμῖν ἀνακαλύψεως τῆς ὑπεξαιρέσεως (β). Αὐτὴ δὲ ἡ προστᾶτις τοῦ δικαίου θεὸς, τὸν διδακτορικόν σοι ἐγχειρίζουσα στέφανον, συνθιασώτην αὐτῆς καὶ ἑταῖρον προσαγορεύει, διὰ παντὸς τοῦ βίου φιλοτίμως οὕτω τῆς ἐπιστήμης ἔχεσθαι παραινοῦσα ! Βλέπεις λοιπὸν ποῦ σὲ φέρουσιν

(α) Μῶλυ ἀπὸ τοῦ μωλεύειν τὰς νόσους. Διοσκορίδ. 3, 54. Τοῦτο τὸ φάρμακον ἔδωκεν ὁ Ἑρμῆς πρὸς τὸν Ὀδυσσέα, ἵνα ματαιώσῃ τὴν παρὰ τῆς Φρύνης Κίρκης τοῦ Ὀδυσσέως ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς σῦν μεταμόρφωσιν.

Ὡς ἄρα φωνήσας πόρε φάρμακον Ἀργειφόντης
. . . . . .
Μῶλυ δή μιν καλέουσι θεοί . . . . .

Ὀδύσσ. 10, 305.

(β) Ἔνοχος ὑπεξαιρέσεως εἶναι ὅστις διακατέχει ἢ φυλάττει ξένον ἀκίνητον πρᾶγμα, καὶ ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ν' ἀποστερήσῃ τούτου τὸν ἰδιοκτήτην χωρὶς ἀποζημιώσεως τὸ κατακρατεῖ, τὸ ἀναλίσκει ὅλον, ἢ ἕν μέρος, ἢ τὸ παραχωρεῖ εἰς ἄλλους ἐπὶ δικαιώματι ἰδιοκτησίας· (ποινικὸς νόμ. ἄρθρ. 267).

αἱ παράλογοι αὗται ἐπὶ τοῦ χάρτου πρὸς τὰς φιλαρέσκους Φρύνας ὀργαί; Καταδικάσθης ἄρα ὡς φαίνεται ὑπ' αὐτῶν, ἵνα ἀδιαλείπτως παραλογίζεσαι. Καθότι τί ἐν τῇ προηγουμένῃ ταύτῃ ἐρωτήσει σου, σοφὲ ἀρχιτέκτων, δὲν εἶναι παραλογισμὸς καὶ ἀρχιτεκτονικὸν, ἀρχαιολογικὸν, καὶ ἱστορικὸν χυδαιότατον ψεῦδος;

Ἀρχόμενοι ἄρα ἀπὸ τοῦ τελευταίου, δὲν αἰσχύνεσαι πρῶτον σοὶ λέγομεν, ἀποκαλῶν *Καρυάτιδας*, τὰς *κόρας* τῆς προστάσεως τοῦ Πανδροσίου, ἀκρίτως ἐπαναλαμβάνων τὸν μῦθον τοῦ Βιβρουβίου περὶ αὐτῶν (α), ἐνῷ σήμερον οὐδεὶς σχεδὸν ἀγνοεῖ τὸ

(α) Κατὰ τὸν μῦθον δηλονότι τοῦ Βιτρουβίου οἱ Καρυᾶται (οἱ κάτοικοι τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Καρύας) παρασχόντες χεῖρα βοηθείας τοῖς Πέρσαις κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῶν μηδικῶν, κοινῇ τῶν Ἑλλήνων βουλῇ κατεστράφησαν μετὰ τὴν νίκην, πάντων μὲν τῶν ἀνδρῶν σφαγέντων, πασῶν δὲ τῶν γυναικῶν καταδικασθεισῶν εἰς δουλείαν. Ἵνα δὲ μᾶλλον ᾖ ἐπαισθητὴ ἡ κατάστασις αὕτη, ἀφῆκαν αὐτοῖς τὴν στολὴν τῶν ἐλευθέρων. Ὅπως δὲ καὶ ἡ τέχνη διαιωνίσῃ τὸ αἶσχος τοῦτο, μετεχειρίσθη αὐτὰς ἀντὶ στηλῶν, ἐκφραζουσῶν τὴν δουλικὴν τοῦ φέρειν καὶ βαστάζειν κατάστασιν. (Vitruv. 1, 1). Αἱ Καρύαι ἢ Κάρυα, (τανῦν Καρυαῖς) πόλις τῆς Λακωνικῆς οὐ μακρὰν ἀπέχουσα τῶν Ἀρκαδικῶν ὅρων, καὶ ἀνήκουσα κατ' ἀρχὰς ἰδίως εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν χώραν τῶν Τεγεατῶν, κατεστράφη μὲν ἀληθῶς, ἀλλ' οὐχὶ κοινῇ τῶν Ἑλλήνων βουλῇ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Πέρσας προδοσίαν αὐτῆς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Ἀρχιδάμου διὰ τὴν συμμαχίαν τῆς πόλεως μετὰ τῶν Θηβῶν περὶ τὴν 103 Ὀλυμπιάδα, ὅτε ἤδη πρὸ πολλοῦ ἵσταντο ἐν τῷ Πανδροσείῳ αἱ κόραι, τοῦ ἀρχιτέκτονος Διοκλέους ἀρχιτεκτονήσαντος τὸ Ἐρέχθειον κατὰ τὴν 92 Ὀλυμπιάδα, καὶ ἐν τῇ παραστάσει αὐτοῦ ἔχοντος πιθανότατα ὑπ' ὄψιν αὐτοῦ τὴν περίφημον κανηφόρον τοῦ Πολυκλείτου· Ὅτι οἱ συνήγοροι τοῦ Βιτρουβίου, ὃς ἐν ἐλλείψει τῶν ἡμετέρων Ἑλλήνων ἀρχιτεκτόνων ἐστὶν ἡμῖν ἡ μόνη ἀρχιτεκτονικὴ συστηματικὴ ἀρχαία πηγὴ, οὐχὶ ὅμως καὶ πηγὴ ἐν πᾶσιν ἀψευδὴς καὶ ἀλάνθαστος, ἐπενόησαν πρὸς δικαιολογίαν τοῦ μύθου δευτέραν ὁμώνυμον πόλιν ἐν Ἀρκαδίᾳ (Παυσ. 8, 13, 11) καὶ συνέδεσαν μετ' αὐτῆς οὐ μόνον τὴν παροδικὴν εἴδησιν τοῦ Ἡροδότου περὶ αὐτομόλων Ἀρκάδων, ἀλλὰ καί τινα μεταγενεστέραν ἐπιγραφὴν ἐπί τινος ἀναγλύφου ἀνακαλυφθέντος ἐν Πουτεόλι ΤΗ ΕΛΛΑΔΙ ΤΟ ΤΡΟΠΑΙΟΝ ΕΣΤΑΘΗ ΚΑΤΑΝΙΚΗΘΕΝΤΩΝ ΤΩΝ ΚΑΡΥΑΤΩΝ· ταῦτα πάντα εἰσί μοι γνωστὰ, μετ' αὐτοῦ τοῦ ἱερέως Giuseppe Maria Parascandalo ἑρμηνευτοῦ τοῦ ἀναγλύφου τούτου, οὗ τὰ ἑρμηνευτικὰ ἐπιχειρήματα καὶ αὐτὸν τὸν Βιτρούβιον ἤθελον σκανδαλίσει ἀναντιῤῥήτως.

ἀληθὲς αὐτῶν καὶ γνήσιον ὄνομα, γνωστὸν τοῖς πᾶσι γενόμενον ἀπὸ χρόνου πολλοῦ, ἐξ αὐτῆς τῆς περιωνύμου ἐκείνης ἐπιγραφῆς περὶ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Ἐρεχθείου, ἐπιγραφῆς, ἧς τὸ πρωτότυπον κατέχουσιν αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ Βρετανοὶ ἀρχιτέκτονες, ὧν ἑταῖρον μετὰ στόμφου ἀποκαλεῖς σεαυτόν; (α). Ἡ λαμπρὰ τῶν παρθένων τούτων παναθηναϊκὴ πομπικὴ στολή, δὲν σὲ διδάσκει τοὐλάχιστον ὅτι δὲν δύνανται τὰ ἀγάλματα ταῦτα νὰ παριστῶσι γυναῖκας καταδικασθείσας εἰς δουλείαν δι' ἄτιμον προδοσίαν; Αἱ κόραι λοιπὸν *τῆς προστάσεως τοῦ Πανδροσίου* σοφὲ ἑταῖρε τῶν Βρετανῶν ἀρχιτεκτόνων, δὲν εἶναι αἱ σαὶ *Καρυάτιδες τοῦ Βιτρουβίου*, ἀλλ' αἱ γνωσταὶ τῶν μεγάλων ἐκείνων Παναθηναίων κανηφόροι παρθένοι τῶν Ἀθηνῶν, (ἔστω καὶ ἀρρηφόροι χάριν τοῦ Μυλλέρου), ὧν τὸ κάλλος ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν αἰθέρων θεὸν ποτὲ εἰς τὴν γῆν κατεβίβασε. (Ovid Metamorph. 2, 713)· εἶναι πολὺ πιθανῶς τὸ ἀντίγραφον τοῦ ὀρειχαλκίνου ἀριστουργήματος τοῦ Πολυκλείτου, ὅπερ κατόπιν ὁ Σκόπας ἀπεμιμήθη εἰς μάρμαρον. (Cicer. Verr. 4, 3, Πλίν. 36, 5. ὅρα Böttiger Andeûtungen ûeber die Archaeol. σελ. 117).

Ἀλλ' ἔστω καὶ οὗτος ὁ ἀρχιτεκτονικὸς σολοικισμός, ὅστις εἶναι γνήσιος ἀττικισμὸς καὶ ἀληθὴς πολυμάθεια, ἀπέναντι τῆς ἑπομένης ἀρχιτεκτονικῆς χυδαιότητος. Ἀποκαλέσας τὰς κόρας τοῦ Πανδροσίου Καρυάτιδας, ἔχεις τοὐλάχιστον τὴν τιμὴν νὰ ψεύδησαι μετὰ τοῦ Βιτρουβίου καὶ ἄλλων πολλῶν ἀντιγραφέων αὐτοῦ· ἀλλ' ὀνομάζων τὰ ἀνάγλυφα τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ στοᾶς Καρυάτιδας Μακεδονίδας, πάντα ὅρον θεμιτῆς ἀμαθείας ὑπερπηδᾷς. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτὴ ἡ γελοία γραμματικὴ σύνθεσις

(α) Ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη ἐπιγραφὴ ἀνακαλυφθεῖσα ἐν τῇ Ἀκροπόλει τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου περιηγητοῦ Chandler μετεκομίσθη εἰς Ἀγγλίαν. Ἐγένετο δὲ πρῶτον γνωστὴ τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ συγγράμματός του, καὶ δεύτερον πολὺ βέλτιον ἐν Walpole Memoirs relating to Asiatic and European Turkei. σελ. 586· καὶ τελευταῖον ἐν Böck Corp. Inscript. Τομ. Α'. μέρος Β'. σελ. 363. Πρῶτος δὲ ἐποιήσατο ταύτης ἀρχιτεκτονικὴν χρῆσιν ὁ Schneider ἐν ἔτει 1807 ἐν τοῖς ἐν πολλοῖς ἀτελέσιν αὐτοῦ ὑπομνήμασι εἰς Βιτρούβιον Τομ. Β'. σελ. 259 ἑξ. Νῦν δὲ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εὕρηται ἐν Βρετανικῷ μουσείῳ Τμῆμα 6. ἀριθ. 26.

Μακεδονίδες Καρυάτιδες εἶναι αὐτόχρημα παραλογισμός, τὴν αὐτὴν ἔχουσα σημασίαν καὶ ἔννοιαν οἵαν καὶ ἡ ἑξῆς· Ἀθηναία Πειραιῶτις καὶ Σαλαμινία Αἰγινῖτις. Δεύτερον αὐτὴ ἡ ἰδέα ἔστω καὶ τῆς *Καρυάτιδος* δὲν ὑπάρχει ἐνταυθα· τὸ μὲν, διότι δὲν ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα μόνον *Μακεδονίδες Καρυάτιδες* ἀλλὰ καὶ *Μακεδόνες Καρυᾶται*, κατὰ τὴν ἀξιομίμητον φράσιν τοῦ ἀττικοῦ ξυγγραφέως· τὸ δὲ, διότι αἵ τε Μακεδονίδες αὗται Καρυάτιδες καὶ οἱ Μακεδόνες οὗτοι Καρυᾶται, δὲν φέρουσι ποσῶς τὸ ἐπιστύλιον τῆς στοᾶς, ἀλλὰ τοῦτο βαστάζεται ἢ στηρίζεται ἐπὶ τετραγώνων στύλων ἢ ὀρθοστατῶν, ἐφ' ὧν εἰσὶ κατὰ τὰς δύο πλευρὰς μόνας ἀναγεγλυμμένα ἔκτυπά τινα ἀνάγλυφα. Ἂν τοὐλάχιστον ἔλεγες ἐνταῦθα, σοφὲ ἀρχιτέκτων, Μακεδόνες ἄτλαντες ἢ τελαμῶνες, τότε ἴσως ἤθελες ψευσθῆ κατὰ τὰ ἐννέα δέκατα. Νῦν ὅμως ἀποκαλῶν Μακεδονίδας Καρυάτιδας, ὅ,τι δὲν εἶναι οὐδὲ Μακεδόνες Ἄτλαντες ἢ τελαμῶνες, ἀλλ' ἁπλοῖ ἀναγεγλυμμένοι ὀρθοστάται, καθίστασαι ἐν ἀληθείᾳ ἄξιος ἀρχιτεκτονικῆς ἀγχόνης ἐν μέσῃ Μακεδονίᾳ.

Τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ τοῦτο λείψανον τῆς ἀρχαίας τέχνης, φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται, ὅπερ *κοινῶς* μὲν καλεῖται στοιχεῖον τῆς καμάρας, *ἀττικῶς* δὲ ὡς φαίνεται Incantados, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ ῥυπαρωτάτης τινὸς συνοικίας Ἑβραίων, κεκαλυμμένον μέχρι τοῦ ἡμίσεος ὕψους αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀκαθάρτων αὐτῶν καλυβῶν. Ὡς δὲ ὑπάρχει τὴν σήμερον σύγκειται ἐκ πέντε κορινθιακῶν κιόνων, ὑπεράνω τῶν ὁποίων ἵστανται ὥς τις ὑπερῴα στοὰ, ὀρθοστάται συνδεόμενοι ἄνωθεν διὰ συνεχοῦς τινος ἐπιστυλίου. Οὗτοι δὲ οἱ ὀρθοστάται κοσμοῦνται ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν δι' ἀναγλύφων (ἐκτύπων) μυθολογικῶν. Ἰδοὺ φίλτατοι ἀναγνῶσται, αἱ Μακεδονίδες Καρυάτιδες τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἀρχιτέκτονος, δι' ἃς εἶχε τὴν τόλμην νὰ ὑβρίσῃ καὶ τοὺς Γάλλους ἐπὶ βανδαλισμῷ, σώσαντας ἀληθῶς τὸ μνημεῖον τοῦτο τῆς ἀρχαιότητος ἀπὸ τῶν καθημερινῶν βεβηλώσεων καὶ ἀκρωτηριασμῶν τῶν Θεσσαλονικέων Ἑβραίων, χάριν ὀλίγων παράδων θραυόντων τῷ τυχόντι τὰ λεπτότατα καὶ κάλλιστα μέρη τῶν ἀναγλύφων αὐτοῦ (α). Εἴμεθα

(α) Εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ 40 παράδες κατὰ τὸ 1846, ὅτε ἤμεθα ἐν

δὲ βέβαιοι ὅτι ὅταν *οἱ ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι τῆς γαλλικῆς καλλιτεχνίας* μάθωσιν, ὅτι ὁ σοφὸς ἑταῖρος κατ' ἀξίαν τῆς ἐν Ῥώμῃ καλλιτεχνικῆς ἀκαδημίας κτλ. ὁ καὶ ἀρχιτέκτων τῶν ἐν Ἀθήναις ἀρχαιοτήτων, ἀποκαλεῖ *Μακεδονίδας Καρυάτιδας* τὰ πρὸς τοὺς ὀρθοστάτας προσερειδόμενα ἢ προσανακεκλιμένα ἀνάγλυφα ἔκτυπα τοῦ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἀρχαίου τούτου μνημείου, δὲν θέλουσιν ἔχει πλέον τὸν ἐλάχιστον ἔλεγχον συνειδήσεως, ὅτι ἀφῄρεσαν ἀπὸ τὰς καλλιτεχνικὰς ὄψεις τοιούτων σοφῶν τὸ μνημεῖον τοῦτο, οὗ ἡ ἀφαίρεσις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀληθὴς πρὸς τὴν τέχνην εὐεργεσία. Ne croyez et ne dites pas que nous sommes des Vandales. La Grèce, et par la j' entends toute la Grèce n' a pas de meilleure amie que la France.... je crois que la sympathie de la France n'a pas été déracinée. Ainsi donc il ne s'agit pas d'exercer du vandalisme, croyez bien»· Ταῦτα γράφει ὁ εὐγενὴς καὶ φιλέλλην ἄγνωστος Γάλλος, ἀπαντῶν πρὸς τὰς ἐπὶ βανδαλισμῷ βανδάλους κατηγορίας τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, μὴ ἐννοοῦντος ποσῶς ὁποία εἰς τὰς εὐγενεῖς φράσεις ταύτας ἐμπεριέχεται δικαιοτάτη πικρία! Je ne s'agit pas, λέγει ὁ σοφὸς Γαλάτης d'exercer du vandalisme croyez le bien; οἴκοθεν δὲ ἐννοεῖται τὸ ἑξῆς ἀποσιωπηθὲν μέρος τῆς φράσεως: mais de sauver du vandalisme les monuments de vos ancêtres! Τὸ πάντων ὅμως γελοιωδέστατον ἐν πάσῃ ταύτῃ τῇ κωμικωτάτῃ καὶ γελοιοτάτῃ ὑποθέσει τῆς *ὑπεξαιρέσεως* τῶν ἀγαλμάτων ἀπὸ τοῦ μεσοδόμου τοῦ πανεπιστημίου, εἶναι ἡ πρωτοφανὴς ἰδέα, ὅτι διὰ τῆς *ὑπεξαιρέσεως* ταύτης ἀφῃρέθη ἡ *παραμυθία καὶ ἡ ἐμψύχωσις εἰς τὴν ἀναγεννωμένην ἐγχώριον τέχνην τῆς γλυπτικῆς!* Ὡς ἂν οἱ ὁμογενεῖς ἐχορήγησαν τὰ χρήματά των ἵνα ἐμψυχώσωμεν π. χ. τὸν ἄλλως λίαν ἀξιότιμον Κ. Φυτάλην, καὶ οὐχὶ ὅπως ἀποπερατώσωμεν διὰ τῆς μεγίστης οἰκονομίας αὐτὸ τὸ καταῤῥέον κτίριον τοῦ πανεπιστημίου, ἢ ὡς ἂν διὰ τῶν 150,000 δραχμῶν τῶν δαπανηθεισῶν πρὸς ἀποπερά-

---

Θεσσαλονίκη, εἷς παῖς Ἑβραῖος τῆς συνοικίας ἐκείνης προσέφερεν ἀξιόλογόν τι τεμάχιον τῆς πτέρυγος τοῦ ἀετοῦ ἁρπάζοντος τὸν Γανυμήδη.

τωσιν τοῦ κτιρίου, δὲν ἐνεψυχώθησαν δι' αὐτῶν ἐνταυτῷ καὶ αἱ διάφοροι τέχναι, ἢ ὡς ἂν τέλος πάντων ὅ,τι δὲν ἐγένετο σήμερον ἰδίως διὰ τὴν γλυπτικὴν, δὲν δύναται νὰ γενῇ δι' αὐτὴν τὴν ἐπαύριον, ὅσῳ μάλιστα τὰ ἀγάλματα τίθενται ἐντὸς τῶν τετελειωμένων κτιρίων, οὐχὶ δὲ τὰ κτίρια ἐντὸς τῶν ἀγαλμάτων. Ἀλλ' ὁ πρακτικὸς νοῦς τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, ὁ θεωρῶν πάντοτε σχεδὸν τὰ δευτερεύοντα ὡς τὰ κύρια, καὶ τὰ κύρια ὡς τὰ δευτερεύοντα, ἤθελεν ὡς φαίνεται νὰ κατασκευάσωμεν πρῶτον τὰ ἀγάλματα ὅπως ἐμψυχώσωμεν οὐχὶ βεβαίως τὴν γλυπτικὴν ἀλλά τινας ὡρισμένους γλύπτας, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξαντλήσαντες τοὺς πόρους ἡμῶν εἰς ἐλεήμονας γλυπτῶν, ἐμψυχώσεις (α), νὰ κατασκευάσωμεν διὰ τοῦ ἀέρος τὸ κτίριον, ἐν ᾧ ἔμελλον τὰ ἀγάλματα νὰ τεθῶσι! Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων ποῦ καὶ πότε, σοφὲ ἀρχιτέκτων, διὰ τῆς χρηματικῆς μόνης ἐμψυχώσεως ἤκμασαν αἱ τέχναι; τίς ποτε διὰ τῶν χρημάτων ἐγένετο Φειδίας ἢ Ἀλκαμένης, Ζεῦξις ἢ Ἀπελλῆς; Ἂν τὰ χρήματα ἠδύναντο ν' ἀναδείξωσι ἐξόχους τεχνίτας, ζωγράφους γλύπτας καὶ ἀρχιτέκτονας, ἤθελον ἐνεργήσει πρῶτον τὸ θαῦμα τοῦτο ἐπὶ σὲ αὐτὸν σοφώτατε ἀρχιτέκτων. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα. Μόνος ὁ πλοῦτος δὲν ἀρκεῖ ν' ἀποδείξῃ Ἰκτίνους καὶ Πολυκλείτους, καθότι τότε πάντες οἱ βαθύπλουτοι βάρβαροι

(α) «Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν οὐδεμία παρὰ τῶν ἀποπερατωτῶν καὶ ἀναπαινιστῶν φαίνεται ληφθεῖσα πρόνοια περὶ ἐμψυχώσεως ἐγχωρίων καλλιτεχνῶν· τοὐναντίον μάλιστα ἐν τοῖς συμβολαίοις ἀπαντῶνται χάριν ἁπλῆς ἐπιδείξεως ὀνόματα ἀλλοδαπῶν τινων ἀνικανωτέρων κατὰ τὴν τέχνην παρὰ τοὺς ἡμετέρους ὡς ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν μαρτυρεῖται». Τί ν' ἀπαντήσῃ τις εἰς τὸν ἀληθῆ τοῦτον πολύπουν καὶ χαμαιλέοντα, ποτὲ μὲν οὕτω, ποτὲ δὲ ἄλλως μεταβαλλόμενον κατὰ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς πέτρας; Σήμερον ὑβρίζει τοὺς ἀλλοδαποὺς χάριν τῶν τζιρακίων του, αὔριον τοὺς ἡμεδαποὺς χάριν τῶν συμφερόντων του. Φθονεῖ δὲ ὁ κοσμοπολίτης οὗτος τεχνίτης δύο ἢ τρεῖς τεχνίτας ἀλλοδαποὺς ἐργασθέντας καὶ τούτους μεταξὺ 300 καὶ ἐπέκεινα ἡμεδαπῶν τεχνιτῶν, χωρὶς νὰ συλλογίζηται ὅτι οἱ ἀλλοδαποὶ οὗτοι κατὰ τὸ ἥμισυ ὀλιγώτερον τῶν ἡμετέρων ἀνεδέχθησαν τὰς ἀνατεθείσας αὐτοῖς ἐργασίας, καὶ δὴ ὀνομαστὶ ὁ Φίλιππος Γενοβέζος κατασκευάσας τὴν κρήνην, ἧς τὴν εἰκόνα θέλουσιν ἰδεῖ κατωτέρω οἱ ἀναγνῶσται διὰ 3000 δραχμὰς, ἐνῷ ὁ ἡμέτερος Κ. Μαλακατὲς ἐζήτει οὐχ ἧττον τῶν 7000!

θελον εἶσθαι τοιοῦτοι. Τοὐναντίον δὲ βλέπομεν ὅτι οἱ μεγάλοι τῶν αἰώνων ἀριστοτέχναι ἦσαν παῖδες πτωχότατοι, πλὴν πλουσιώτατοι κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν εὐφυΐαν, ἥτις μόνη τὴν ἀληθῆ δημιουργεῖ καὶ προάγει τέχνην. Ἡ εὐφυΐα σοφὲ ἀρχιτέκτων, εἶναι ὡς ἡ πιεζομένη πανταχόθεν ἀτμὶς, ἥτις ὅσῳ μᾶλλον πιέζεται τοσούτῳ μᾶλλον ἐκρήγνυται. Τὰ χιλιόδραχμα ποιητικὰ διαγωνίσματα τοῦ Ἀμβροσίου Ῥάλλη καὶ Βουτζινᾶ δὲν ἐδημιούργησαν τοὺς Χρηστοπούλους, Σούτζους, Ῥαγκαβεῖς, Ὀρφανίδας καὶ ἄλλους ἐν ἡμῖν ποιητὰς, ἐν τῷ μέτῳ τῶν στερήσεων καὶ τῶν καταδιωγμῶν λαμπρῶς ἀναπτύξαντας τὴν ποιητικὴν αὐτῶν μοῦσαν, ὡς οὐδὲ οἱ γελοῖοι ἐκεῖνοι τοῦ καλουμένου Πολυτεχνείου σου *καλλιτεχνικοὶ* διαγωνισμοὶ, κατώρθωσαν ν' ἀναδείξωσιν ἕνα κἂν μόνον ἀληθῆ *καλλιτέχνην*! Ναὶ μὲν βεβαίως αἱ καλαὶ τέχναι δὲν τρέφονται διὰ τοῦ ἀέρος· οὐδὲν ὅμως γελοιωδέστερον, ἢ ἡ ἰδέα, ὅτι τὰ ἄφθονα τῶν συμμάχων χρήματα κατεσκεύασαν τὸν Παρθενῶνα καὶ παρήγαγον τὸν Φειδίαν, ἢ ὅτι τὰ ἑλληνικὰ (ἀείποτε σπάνια χρήματα) κατέστησαν τὴν Ἑλλάδα μέγα τι μουσεῖον τῶν ὡραίων τεχνῶν. Μόνον, ὅπου ἡ ἰδέα τῆς τέχνης δὲν πηγάζει ἐξ αὐτῶν οὕτως εἰπεῖν τῶν ἐγκάτων τοῦ ἔθνους, ὁ πλοῦτος δύναται νὰ ἦναι ἁπλῶς ὁ συντηρητὴς αὐτῆς· πλὴν τέχνη, ὀφείλουσα τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς εἰς ὑλικὰ ἐξωτερικὰ μέσα, δὲν εἶναι κυρίως τέχνη, οἵαν ᾠήθάνετο αὐτὴν ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην, ὁ διὰ τῆς τέχνης ἐξευγενιζόμενος, καὶ τὴν τέχνην διὰ τῆς τέχνης ἐξευγενίζων, ἀλλὰ μέσον ἁπλῆς ἱκανοποιήσεως προσωπικοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ ἀτομικῆς φιλαυτίας· καὶ κατὰ ταύτην μόνον τὴν ἔννοιαν εἶχε δίκαιον ἀληθῶς ὁ Κ. Ἐμερῖκος Δαβὶδ λέγων· L'art statuaire est en quelque sorte l'art des gouvernements et des rois. (Recherches sur l'art statuaire σελ. 533). Ἀλλ' ἡ μὲν πτωχὴ σχετικῶς Ἑλλὰς τὰ ὄρη αὐτῆς εἰς ἀγάλματα θεῶν καὶ ἀνδριάντας ἡρώων μετέτρεψεν· ἡ δὲ Ῥώμη, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀναριθμήτου πλούτου τῆς ληστείας καὶ τῆς ἁρπαγῆς τῶν ἑλληνικῶν ἀριστουργημάτων, ἔμεινε πάντοτε σχεδὸν ψυχρός τις αὐτῶν καὶ ἀπαθὴς θεατής. Τίς τοῦ φαινομένου τούτου ὁ λόγος; Ὅτι οὐδ' ὁ πλοῦτος, οὐδ' ἡ *διδασκαλία τῶν ἀληθῶν ἀξιωμάτων τῆς τέχνης*, ἅπερ κατ' ἔτος κατὰ τῆς τέχνης ἐπανηγύριζες,

σοφὲ ἀρχιτέκτων, δημιουργοῦσι τοὺς ἀληθεῖς τεχνίτας καὶ μεγάλους ἀριστοτέχνας, ὡς οὐδὲ τὰ ἄφθονα ἐπιστημονικὰ μέσα, καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἀξιωμάτων τῆς ἐπιστήμης, παράγουσι τοὺς ἐναρέτους ἄνδρας καὶ τοὺς ἀληθεῖς ἐπιστήμονας. « Ἀφ' ἧς, λέγει ὁ μουσοτραφὴς Ἰακώβσιος, ἀπεπειράθησαν οὐ μόνον τὸ μηχανικὸν ἀλλὰ καὶ τὸ πνευματικὸν μέρος τῆς τέχνης κατὰ κανόνας τινὰς νὰ διδάξωσι, ἐγεννήθη ἡ μωρία ὅτι δύναται διὰ πεπερασμένων δυνάμεων νὰ δημιουργηθῇ τὸ ἄπειρον, τουτέστι τὸ καλὸν διὰ τῆς *ἐννοίας*, καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου ν' ἀντικατασταθῇ διά τινος ἐξωτερικοῦ μηχανισμοῦ. Ἂς παρηγορηθῇ ὅμως ἡ τέχνη διὰ ταύτην τὴν πλάνην, ἐκ τῆς ἀρετῆς, ἥτις καθ' ἑκάστην βεβηλοῦται τοιουτοτρόπως διὰ τῆς διαστροφῆς τῆς παιδεύσεως, προσπαθούσης δι' ἐξωτερικῶν μέσων, ἄνευ ἀρετῆς, ἀθλητὰς τῆς ἀρετῆς νὰ δημιουργήσῃ ! (Ὅρα Jacobs ueber den Reicht. d. Griechen an plast. Kunstwerken κλ.) Ἄλλαι ἄρα ἦσαν αἱ αἰτίαι, αἱ ἀναπτύξασαι ἐν Ἑλλάδι τὴν τέχνην εἰς ἀνέφικτον μέχρι συντελείας ἴσως αἰῶνος βαθμόν. Τὸ πλῆθος δηλονότι καὶ ἡ συσσώρευσις τῶν μοναδικῶν ἐκείνων ἐκτάκτων συμπτώσεων, ἔν τε τῇ θρησκείᾳ, τῇ πολιτείᾳ, καὶ τῷ βίῳ τῷ δημοτίῳ καὶ ἰδιωτικῷ, αἵτινες τὸ ἔμφυτον ἤδη αἴσθημα τοῦ καλοῦ ἐν τῷ ἐξαιρετικῷ καὶ προνομιούχῳ ἔθνει, οἱονεὶ εὔρωστον τινὰ καὶ ἀκμαῖον πυρῆνα, ἀνέπτυξαν εἰς δένδρον μέγα, καρποφόρον, καὶ ἀμφιλαφές.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, ὁ περίπυστος ἡμῶν *καλλιτέχνης* ἔχει τὸ θάρρος νὰ κατηγορήσῃ ἔτι ἡμᾶς, ὅτι δι' ὀλίγων τινῶν δραχμῶν δὲν ἐνεψυχώσαμεν, τίνα ; τὴν *ἐγχώριον γλυπτικήν* ! ἧς πρὸ αἰώνων κυρίως ἀπέπτη εἰς οὐρανοὺς ἡ ψυχή, ἅμα ἐμφανισθείσης τῆς νέας ἰδίως θρησκείας τοῦ πνεύματος !

Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὰς σατανικὰς αὖθις ἐκείνας λυχνίας, *αἵτινες δὲν φαίνονται ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ ἀρχικῷ σχεδίῳ τοῦ Κ. Χάνσεν, ὡς περιτταὶ καὶ ὡς ἄχρηστοι καὶ ἀναρμόδιοι, διότι οὐδέποτε ἐν οὐδενὶ Πανεπιστημίῳ τελοῦνται νυκτὸς αἱ δημόσιαι τελεταὶ τῶν γραμμάτων*, λέγομεν πρὸς τὸν ἀληθῶς ἀγράμματον τοῦτον ἄνθρωπον, ὅτι θέντες τὰς πολυφώτους λυχνίας ἐν τῇ αἰθούσῃ, δὲν ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν οὐδὲ τὸ

σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν, οὐδὲ τὴν παροῦσαν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν γραμμάτων παρ' ἡμῖν ἐν γένει κατάστασιν, ἀλλ' ἀπεβλέψαμεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ μέλλον, ὅτε ἡ ἐπιστήμη καὶ τὰ γράμματα, ὡς ἐλπίζομεν, γενόμενα ἡμερώτερα, θέλουσι προσκαλεῖ καὶ εἰς ἑσπερινὰς συνεδριάσεις τοὺς μύστας αὐτῶν ἐν τῷ κοινῷ τούτῳ ναῷ τῶν μουσῶν, ὡς πανταχοῦ τοῦτο γίγνεται, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ὅπου τὰ σχολαστικὰ μίση καὶ οἱ τεκτονικοὶ φθόνοι δὲν μεταβάλλουσιν εἰς ἀκοινωνήτους βαρβάρους, τοὺς ὀφείλοντας ἐκ τῶν καθηκόντων αὐτῶν, ἵνα ὦσιν οἱ κοινωνικώτεροι πάντων πρὸς ἀλλήλους πολῖται, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνίας αὐτῆς. Ἀνάγνωθι, σοφὲ ἀρχιτέκτων, τὴν ἀπὸ 1. Ὀκτωβρίου 1864 ἐγκύκλιον τοῦ ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας παιδεύσεως τῆς Γαλλίας, περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς πολλαπλασιάσεως τῶν δημοσίων ἑσπερινῶν παραδόσεων (Circulaire aux Recteurs sur la propagation des lecons publiques du soir). Ἀνάγνωτε αὐτὴν πάντες, ὅσοι οἰκτρῶς τὴν ἁρμονίαν καὶ τὴν ἑνότητα ἐν τῇ νομοθεσίᾳ παραγνωρίζοντες, πρῶτον μὲν κόπτετε καὶ ῥάπτετε ὅ,τι τύχῃ, δεύτερον, ὅπερ ἔτι περιεργότερον, καίπερ πάσχοντες ἐκπαιδευτικὴν Γαλλομανίαν, ἐκ τῆς Γαλλίας λαμβάνετε ὅσα ἡ Γαλλία ἤδη ἀποδοκιμάζει καὶ ἀποβάλλει, ἀποβάλλετε δὲ ἢ ἐντελῶς ἀδιαφορεῖτε εἰς ὅ,τι ἀποτελεῖ ἰδίως τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς Γαλλίας δόξαν! Ἀνάγνωτε λέγω ταύτην, ἵνα ἴδητε ὁποίαν σημασίαν κοινωνικὴν, ἔχουσιν αἱ δημόσιαι αὗται ἑσπεριναὶ τῶν γραμμάτων συνεδριάσεις, δι' ἃς καὶ αἱ πολύφωτοι αὗται λυχνίαι ἐν τῷ μεσοδόμῳ ἐτέθησαν, ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς αἰσιωτέρους καιρούς.

Αἱ τοιαῦται ἐπιστημονικαὶ ἑσπερίδες (conferences du soir) πανταχοῦ σήμερον ἐν Γαλλίᾳ ὑπάρχουσιν, ἐκτεινόμεναι ἀπὸ τῆς Δουνκέρκης μέχρι Καρκάσσου (Carcassone), καὶ ἀπὸ τῆς Νικαίας μέχρις Ἀβραίας (Havre). Ἐντὸς δὲ τῶν Παρισίων, ἐκτὸς τῶν περιωνύμων φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν δημοσίων ἑσπερίδων τῆς Σορβόννης (Soirées litteraires et scientiffques de la Sorbonne) ἃς λαμπρύνουσι διὰ τῶν ποικίλων αὐτῶν γνώσεων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν φώτων τὸ Ἰνστιτοῦτον, ἡ Ἀκαδημία, ἡ σχολὴ τῶν ὡραίων τεχνῶν, τὸ φυσιογραφικὸν μουσεῖον, αἱ διάφοροι σχολαὶ τῶν ἐπιστημῶν, τὸ πολυτεχνικὸν σχολεῖον, τὸ Γαλλικὸν

λύκειον (College de France) αἱ σχολαὶ τῶν ἐπαρχιῶν καὶ αὐτά τὰ γυμνάσια, ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν Παρισίοις καὶ ἰδιαίτεραι ἐπιστημονικαὶ ἑσπερίδες (conferences) περὶ πάσης ἐν γένει φιλολογικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ὕλης· ἤτοι ά.) les conferences de la rue cadet, ὅπου ἐν ἄλλοις τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Κ. Beauvallet ἐδίδαξε τὴν ἀπαγγελίαν, ἀναγνοὺς τεμάχια κλασικῶν συγγραφέων. β΄.) Les conferences de la rue de la paix, ὅπου ὁ Κ. Anqnetil λαμπρῶς περιέγραψε τὴν περιήγησιν αὐτοῦ εἰς τὴν Βιρμανίαν. γ΄.) Ὁ Cercle de societés savantes, ὅπου ὁ Κ. Lesueur ἐξέθηκε τὰς τελευταίας γεωγραφικὰς ἀνακαλύψεις τῶν περιηγητῶν τῶν διαφόρων ἐθνῶν. δ΄.) Ἡ Societé de prevoyance et de secours mutuels de la maison leclaire, ὅπου ὁ Κ. Danjoy ποικίλως ἀνέπτυξε τὰ γενικὰ τῆς ὑγιεινῆς ἀξιώματα. έ.) Αἱ conferences de la rue Bonaparte, ὅπου μεταξὺ ἄλλων πολλῶν καὶ ὁ Κ. Gaudry ἐξέθηκε τοὺς γεωλογικοὺς θησαυροὺς, οὓς ἡ δυστυχὴς Ἑλλὰς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς περιέχει! Κατόπιν δὲ τούτων ἁπάντων, παραδείγματος χάριν καὶ τούτων ἀνενεχθέντων, ἔρχεται εἷς ἀγράμματος ἄνθρωπος μετὰ τοσούτου θράσους νὰ ἐξυβρίσῃ ἡμᾶς, ὅτι μετετρέψαμεν τὸν ναὸν τῆς σοφίας καὶ ἐπιστήμης εἰς καφενεῖον καὶ ὀρχηστικὴν αἴθουσαν! καὶ διατί; διότι ἐθέσαμεν ἐν αὐτῷ πρὸς ἐπιστημονικὴν χρῆσιν τῆς αἰθούσης ταύτης καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς, πολυφώτους καταχρύσους βραχίονας καὶ λυχνίας, τὸν ῥυθμὸν τῶν ὁποίων θεωρεῖ *ἐμπνευσθέντα ἐκ τῶν φιλαρέσκων Φρυνῶν Πομπαδούρ καὶ Δουβαρρύ!*

Ἀνοίκειον δὲ ὅλως ἐνταῦθα νομίζομεν οὐδὲ στιγμὴν ν' ἀπολέσωμεν, ἐξετάζοντες εἰς τίνα ῥυθμὸν ἀνήκουσιν αἱ πολύφωτοι αὗται λυχνίαι, αἱ κατασκευασθεῖσαι πρὸ μικροῦ εἰς τὰ ἐπισημότατα τῶν Παρισίων ἐργοστάσια, ἐξ ὧν λαμβάνει καὶ αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων τὰς πολυφώτους λυχνίας τῶν πολυτελῶν ἀνακτόρων του· τοῦτο ὅμως σοὶ λέγομεν οἰκτείροντές σε ἐνταῦθα, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ὅτι ἤθελες εἶσθαι ἀληθῶς εὐτυχὴς, ἂν ἡ κεφαλὴ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ καρδία σου ἐνεπνέετο ἐκ τῶν φιλαρέσκων τούτων Φρυνῶν, τῶν ἀρετῶν τῶν ὁποίων οὐδεμίαν φαίνεσαι σχὼν ἰδέαν οὐδέποτε. Ἡ φιλάρεσκος ἐκείνη Φρύνη Πομπαδούρ, σοβαρὲ καὶ σεμνὲ φιλόσοφε, ὑπῆρξεν ἡ ὁμολογουμένη προξᾶτις πάσης τοῦ καιροῦ ἐκείνου φιλολογικῆς

δόξης. Αὐτὴ ἡ φιλάρεσκος Φρύνη ἔδωκε τῷ Βολταίρῳ τὸν τίτλον τοῦ ἱστοριογράφου τῆς Γαλλίας. Τῷ περιωνύμῳ Μαρμοντὲλ ἐχορήγησε τὸ προνόμιον τῆς Ἀθηνᾶς (La Minerve). Αὕτη ἔπωσε τοῦ Μοντεσκιοῦ τὸ ἀθάνατον σύγγραμμα ἀπὸ τῆς καταςροφῆς καὶ τῶν ἀπηνῶν διωγμῶν τῶν ἐχθρῶν του. Τῷ Δουκλῷ, ὅς τὴν ἐξύβρισεν ἐν τοῖς ὑπομνήμασιν αὐτοῦ, παρέσχεν ὡς ἀμοιβὴν σποδαίαν τινὰ σύνταξιν. Αὕτη ἡ φιλάρεσκος Φρύνη ὑπῆρξεν ἡ προστᾶτις πάντων τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν, τῶν προδρόμων τούτων τῆς γαλλικῆς ἐλευθερίας. Ὁ Ἑλβέτιος, ὁ Κενναῖ, ὁ Διδερῶτος, ὁ Δαλαμβέρτος ταύτην εἶχον θερμοτάτην προστᾶτιν. Ὁ Βολταῖρος ἔγραφε περὶ αὐτῆς πρὸς τὸν Δαλαμβέρτον, elle etait des notres. Σὺ δὲ ἂν ἦσο ἀληθὴς τεχνίτης πολὺ δικαιότερον ἤθελες γράψει τοῦτο περὶ αὐτῆς, καθότι αὕτη ὑπῆρξεν ἰδίως ἡ προστᾶτις τῆς τέχνης. Αὕτη ἐσύστησε τὸ περίπυστον μέχρι τῆς σήμερον ἐργαστάσιον ἐκεῖνο τῶν Sevres ; Αὕτη τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν καθίδρυσιν τῆς περιωνύμου στρατιωτικῆς σχολῆς. Αὐτῆς ἦν ἡ πρώτη ἰδέα τῆς πρώτης ἐκθέσεως τῶν εἰκόνων τοῦ Λούβρου. Ταύτης ἐπίνοιαι εἰσὶν αἱ μέγισται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μεταῤῥυθμίσεις τῶν Παρισίων, οἷαι π. χ. τὸ ἐσωτερικὸν ταχυδρομεῖον τῆς πόλεως, ἡ τομὴ τῆς πλατείας τοῦ Λουδοβίκου, ἡ φύτευσις τῶν ἡλυσίων πεδίων κλπ. Καὶ ταῦτα μὲν ἡ νεωτάτη *Φρύνη* Πομπαδούρ ; Ὁποῖα δὲ καὶ ὁπόσα εὐγενῆ καὶ γενναῖα αἰσθήματα δὲν ἤθελες ἐμπνευσθῆ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐκείνων Ἑλληνίδων φιλαρέσκων Φρυνῶν ! Καὶ πρῶτον μὲν ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθοῦς Θηβαίας Φρύνης, τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν (α), καὶ τὸν ἄκρον τῆς τέχνης ἐνθουσιασμὸν (β). Ἐκ τῆς *Φρύνης* Ἀσπασίας τῆς Φωκαΐδος,

---

(α) Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος κατέσκαψε τῶν Θηβῶν τὰ τείχη, ἡ Φρύνη ὑπέσχετο ν' ἀνοικοδομήση αὐτὰ, ἂν ἐπιγράψωσιν, Ἀλέξανδρος μὲν κατέσκαψε, ἀνέστησε δὲ Φρύνη. Ἀθήν. 13.

(β) Ὁ Πραξιτέλης ἔδωκε τῇ Φρύνῃ τὴν ἄδειαν ἵνα ἐκλέξῃ τὸ κάλλιστον ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Αὕτη ὅμως θέλουσα νὰ ἐξιχνιάσῃ τί αὐτὸς ὁ μέγας τεχνίτης ἐθεώρει τοιοῦτον, ἐπενόησε τὸ ἑξῆς. Ἡμέραν τινὰ δηλονότι, οὔσης αὐτῆς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πραξιτέλους, εἰσέρχεται δρομαῖος ἄνθρωπός τις, κατὰ προηγουμένην αὐτῆς ἐντολὴν, ἀγγέλλων αὐτῷ ὅτι πυρπολεῖται τὸ γλυπτικὸν αὐτοῦ ἐργαστήριον. Σώσατέ μοι τοὐλάχιστον, ἔκραξεν ἐν τῇ ἀγωνίᾳ αὐτοῦ ὁ μέγας τεχνίτης τὸν Σάτυρον καὶ τὸν ἔρωτα

τῆς σοφωτάτης καὶ καλλίστης γενομένης, τὴν ἀφιλοκέρδειαν, τὴν ἀληθῆ φιλίαν, καὶ τὴν καταφρόνησιν τῶν ὑπὸ σοῦ λατρευομένων χρημάτων (α). Ἐκ τῆς *Φρύνης* Θαΐδος, τὸ αἴσθημα τῆς ἐκδικήσεως τῆς ὑβρισθείσης πατρίδος (β). Ἐκ τῆς *Φρύνης* Λαμίας, τὸ φιλότεχνον καὶ ἐλευθέριον (γ). Ἐκ τῆς *Φρύνης* Λεαίνης, τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας, τὴν ἀνδρικὴν καρτερίαν καὶ ἐχεμύθειαν (δ). Ἐκ τοῦ Λεοντίου, τὴν κομψότητα καὶ τὴν ἀττικὴν χάριν τοῦ ὕφους (ε). Ἐκ δὲ τῆς *Φρύνης* Γναθαίνης, τὴν ἀστειότητα καὶ τὸ ἀττικὸν ἅλας (ζ), οὗ πρὸ παντὸς ἄλλου ἔχεις ἀνάγκην εἰς μεγάλας ποσότητας.

Ἤδη δὲ ἤθελεν εἶσθαι πλέον καιρὸς ἵνα ἐξέλθωμεν τῆς ὀρχηστικῆς ταύτης αἰθούσης τῶν φιλαρέσκων Φρυνῶν, ἂν αἱ κατάρατοι Φρύναι δὲν ἀπῄτουν ἐπιμόνως καὶ ἄλλην ἔτι σκληροτέραν ἐκδίκησιν.

« Δὲν εἶναι γελοῖον, λέγει ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, μᾶλλον δὲ λυπηρὸν, λυχνίαι γαλλικωτάτου ῥυθμοῦ τοῦ ΙΖ΄. καὶ ΙΗ΄. αἰῶνος, *ἐποχῆς τῆς παραβιάσεως παντὸς κανόνος* τῆς τε λογι-

---

Ἡσύχασον Πραξίτελες ἀπεκρίθη ἡ Φρύνη, ἔμαθον ἤδη τί θεωρεῖς ὡς τὰ ἀριστουργήματα τῆς γλυφίδος σου. Ἔλαβε δὲ τότε τὸν ἔρωτα, ὃν προσήνεγκε τῇ γενεθλίῳ πόλει αὐτῆς ταῖς Θεσπιαῖς, δι' οὗ πρῶτον τὸ ἄσημον ἐκεῖνο πολίχνιον ἐγένετο ἀκολούθως τὸ περίπυστον ἀντικείμενον τῆς ἐπισκέψεως πάντων τῶν Ἑλλήνων. Παυσαν. 1, 20. Ἀθήν. 13, 591. Α. Ῥαγκαβῆ ἀρχαιολ. σελ. 383.

(α) Ὅρα Αἰλ. ποικίλ. ἱστορ. 12, 1. Ξενοφ. Κυρ. Ἀναβ. 1, 10. Πλούτ. Ἀρταξ. 28.

(β) Μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναβᾶσα εἰς τὴν Ἀσίαν, αὕτη ἔβαλε πρώτη τὸ πῦρ εἰς τὰ ἐν Περσεπόλει τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀνάκτορα, ἵνα ἐκδικηθῇ τὰς ὑπὸ τοῦ Ξέρξου πυρποληθείσας Ἀθήνας. Πλούτ. Ἀλέξ. 38.

(γ) Αὕτη κατεσκεύασεν ἰδίαις δαπάναις τὴν ἐν Σικυῶνι ποικίλην στοάν. Ἀθήν. 13, 577.

(δ) Ἔνδοξος ἐστὶ καὶ Λέαινα Ἁρμοδίου ἐρωμένη τοῦ τυραννοκτονήσαντος, ἥτις καὶ αἰκιζομένη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἱππίαν τὸν τύραννον, οὐδὲν ἐξειποῦσα ἐναπέθανε ταῖς βασάνοις. Ἀθήν. 13, 596.

(ε) Meretricula Leontium contra Theophrastum ausa est scribere scito quidem illa sermone et attico. Cicer. de natur. deor. 1, 33.

(ζ) Ἐμμελὴς δ' ἦν πάνυ ἡ Γνάθαινα καὶ οὐκ ἀνάστειος φθέγξασθαι. Ἀθήν. 13.

κῆς καὶ τοῦ καλοῦ, νὰ νομίζωυται ὡς ἑλληνικαὶ, καὶ ὡς τοιαῦται νὰ τοποθετῶνται ἐν ἑλληνικῷ *ναῷ τῆς σοφίας καὶ τοῦ καλοῦ*; Τοιαύτη ἄγνοια τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης εἶναι πρὸς Θεοῦ συγγνωστὴ εἰς τοὺς ἀναλαμβάνοντας τὴν ἀποπεράτωσιν *τοιούτου ἑλληνικωτάτου μνημείου*;

Διατί ἐξακολουθεῖς ἀδιακόπως, σοφὲ ἀρχιτέκτων, μετ' ἀνηκούστου ἀναισχυντίας νὰ ἐμπαίζῃς ταύτην τὴν κοινωνίαν; Αἶσχος θεωρεῖς σήμερον ἐντὸς *ναοῦ ἑλληνικωτάτου καὶ ἰωνικωτάτου, ἐκπορευθέντος ἐκ τῶν πολυχρονίων σπουδῶν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος*, τὴν ὕπαρξιν λυχνιῶν γαλλικῶν! καὶ ἡ πρᾶξις ἡμῶν αὕτη τῆς τοποθετήσεω, τοιούτων αἰσχροτάτων πραγμάτων, ἐντὸς κτιρίου *ἀποπνέοντος παντα-χόθεν τὰς καθαρωτάτας ἐμπνεύσεις τῆς ἀρχαιότητος, ἐν τῇ ἀκμαιοτάτῃ ἐποχῇ τῆς τέχνης*, παρὰ σοῦ θεωρεῖται βεβήλωσις καὶ ἀσυγχώρητος ἄγνοια τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης! Ἀκούσατε λοιπὸν, ἀναγνῶσται, τί πρὸ χρόνων, ὁ σήμερον ἐμπαίζων ἀσυστόλως πάντας ἡμᾶς, ἐπισήμως ἔγραφεν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν περὶ τοῦ ἑλληνικωτάτου καὶ ἰωνικωτάτου τούτου ναοῦ τῆς σοφίας καὶ τοῦ καλοῦ! « Edifici moderni ne abbiamo il palazzo del Re, che è sisultato una caserna semplice, dopo tutte le veglie e gli studii del achitetto bavarese. . . . Habiamo pure l' universita, eretta con soscrizioni con molto lusso m a l i n t e s o e c o n p o c o e f f e t o. Ecco ciò che ci hanno lasciato i bavaresi per memoria architectonica!» δηλαδή· «Νεώτερα κτίρια ἔχομεν τὸ ἀνάκτορον, ἀποβὰν ἁπλοῦς στρατῶν μεθ' ὅλας τὰς ἀγρυπνίας καὶ τὰς σπουδὰς τοῦ Βαυαροῦ ἀρχιτέκτονος . . . . . Ἔχομεν δὲ καὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἐγερθὲν διὰ συνδρομῶν μετὰ πολλῆς πολυτελείας κακῶς ἐννοουμένης καὶ μετὰ μικροῦ ἀποτελέσματος. Ἰδοὺ τί μᾶς ἀφῆκαν οἱ Βαυαροὶ ὡς ἀρχιτεκτονικὰ ἐνθυμήματα!» (Ἀριθ. 1. Ἐπιστολὴ πρὸς Κάρολον Πρόμις καθηγητὴν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰς Τουρῖνον 10 Μαΐου 1844).

Ἰδοὺ καὶ ἕτερον ἐπίσημον δοκίμιον τοῦ ἐμπαιγμοῦ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἐν ὕφει μάλιστα κλασικῷ τῆς γαλλικῆς ἀκαδημίας· « Le palais royal fait par Gertner est horible malgre

toutes le colonnes greques et les proportions du Parthenon. L'université batie avec luxe et en un plan mal entendu· figurez vous que les cours avec peristyles si connues aux Grecs, sont en horreur ans bavarois· ils n'ont pas faits une seule cour avec des portiques, ils n'ont pas arrangé une seule avec des portiques si necessaires aux climat de la Grèce. Voila notre architecture Bavarogreque, en peu de mots distribution mal entendue, mauvais rapport en general, et copie de reproduction de toutes les moulures des monuments d'Acropole. Mais il aurait peu du mal dans tout cela, si la barbarie gotique n'aurait planté. κτλ.(α) ὃ ἐςὶ κατὰ λέξιν «Τὰ ἀνάκτορα οἰκοδομηθέντα ὑπὸ τοῦ Γαίρτνερ εἶναι αἰσχρὰ, (horrible, φρικαλέα) μ' ὅλους τοὺς ἑλληνικοὺς κίονας καὶ τὰς ἀναλογίας τοῦ Παρθενῶνος. Τὸ Πανεπιστήμιον οἰκοδομηθὲν μετὰ πολυτελείας καὶ μετὰ σχεδίου κακῶς ἐννοουμένου (mal entendu), φαντασθῆτε ὅτι αἱ αὐλαὶ μετὰ περιστυλίων, τοσοῦτον γνωσταὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, προξενοῦσι φρίκην εἰς τοὺς Βαυαροὺς, *δὲν κατεσκεύασαν οὐδὲ μίαν μόνην μετὰ στοῶν (!!!) δὲν συνηρμολόγησαν μίαν μόνην αὐλὴν μετὰ στοῶν τοσοῦτον ἀναγκαίων εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος (!!!)* Ἰδοὺ ἡ Βαυαροελληνικὴ ἀρχιτεκτονική! ἐν ὀλίγαις λέξεσι διανομὴ κακῶς ἐννοουμένη, κακὴ σχέσις ἐν γένει, καὶ ἀντιγραφὴ τῆς ἐπαναλήψεως πάντων τῶν θριγκῶν (;) τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως (6). Ἀλλ' εἰς ὅλα ταῦτα τὸ κακὸν ἤθελεν εἶσθαι μικρὸν, ἂν ἡ *Γοτθικὴ* βαρβαρότης κλ.» (Ἀριθ. 4. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Constan du Feu ἀρχιτέκτονα τῆς ἀκαδημίας τῆς Ῥώμης. Ἀθῆναι 29 Μαΐου 1844). Ἠκούσθη ποτὲ μείζων ταύτης ἀναίδεια καὶ ἀναισχυντία; Ὑπῆρξε ποτὲ αἰσχρότερον τούτου καὶ ἀτιμώτερον ψεῦδος; ὑπῆρξε ποτὲ στυγερωτέρα ταύτης διαβολὴ καὶ συκοφαντία κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ Κ. Χάνσεν, ὅτι οὐδεμία αὐλὴ τοῦ Πανεπιστημίου ἔχει στοὰς, ὡς ἐμπνεούσας φρίκην τοῖς Βαυαροῖς, ἐν ᾧ πᾶσαι τουναντίον αἱ αὐλαὶ τοῦ Πανεπιστημίου περικυκλοῦνται ὑπὸ στοῶν, καὶ οὐ-

(α) Ἅπαξ δὲ διὰ παντὸς εἰρήσθω ἐνταῦθα, ὅτι πάντα ταῦτα ὑπὸ τὴν προσωπικὴν ἡμῶν εὐθύνην ἀναδεχόμεθα.

(6) Ὅ,τι δύνωνται ἂς ἐννοήσωσιν ἐν τῇ συγχύσει ταύτῃ οἱ ἀναγνῶσταιὰ

δεμία αὐλὴ τοῦ Πανεπιστημίου ὑπάρχει ἄνευ στοῶν, μηδ' αὐτῆς τῆς προσόψεως καὶ τοῦ μεσοδόμου ἐξαιρουμένων ; Ἰδοὺ τὸ εὐγενὲς θῦμα τῆς Γοτθικῆς βαρβαρότητος ! ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος, ὃν οἱ Βαυαροὶ ἐθυσίασαν, ἰδοὺ *ὁ τεχνίτης ὁ μὴ δυνάμενος νὰ φέρῃ τῶν Βαυαρῶν τὴν Γοτθικὴν βαρβαρότητα, καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ ῥαδιουργίας, καὶ διὰ τοῦτο ἑκουσίως ἀποσυρθεὶς ὡς ἐρημίτης εἰς τὴν νῆσον τοῦ Μίνωος, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς Βαρβαροκρατίας, μέχρις οὗ ἡ ἐθνικὴ ἐκδίκησις ἐνσκήψασα κατὰ τῆς κεφαλῆς των, προσεκάλεσεν αὐτὸν γενικὸν διευθυντὴν πασῶν τῶν τεχνῶν τῆς Ἑλλάδος* ! (α) καὶ μετὰ πρωτοφανοῦς ὡς τοιοῦτον ἀποκαλοῦντα θρασύτητος τὸν ΙΖ΄. καὶ ΙΗ΄. αἰῶνα ἄνευ ἐξαιρέσεως, *ἐποχὴν τῆς παραβιάσεως παντὸς κανόνος τῆς τε λογικῆς καὶ τοῦ καλοῦ !!!*

Ὁ αἰὼν, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, ὅστις παρήγαγεν ἐν τῇ ποιήσει ἕνα Κορνήλιον (Corneille) τὸν ἐνθουσιώδη ἐκεῖνον διερμηνέα τῶν ἡρώων, τὸν ὑμνῳδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τὸν ποιητὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ τῆς Χιμαίνης, ὅστις ἐγέννησεν ἕνα Ῥακίναν, τὸν ἀμίμητον τοῦτον ζωγράφον τῶν τρυφερωτάτων παθῶν τῆς ψυχῆς, ὅστις ἀνέδειξεν ἕνα Μολιέρον, τὸν ἐγχαράξαντα ἀνεξιτήλως εἰς τὴν μνήμην ἁπάντων τοὺς ἰδανικοὺς χαρακτῆρας τοῦ φιλαργύρου, τοῦ ὑποκριτοῦ, τοῦ ἀσώτου κλ. Ὁ αἰὼν ὁ γεννήσας τὸν Σακεσπῆρον, τὸν Μίλτωνα, τὸν Κερβάντες, τὸν Ἀλφιέρην καὶ Μεταστάσιον, τὸν Σχίλλερον καὶ τὸν Γαίτην, εἶναι αἰὼν τῆς κακίστης τῆς τέχνης ἐποχῆς τῆς μορφωθείσης ἐκ τῶν ἐμπνεύσεων τῶν φιλαρέσκων Φρυνῶν ; Φεῦ τῆς ἀβελτηρίας καὶ τῆς ἐλεεινότητός σου ! Ὁ αἰὼν, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ὁ παραγαγὼν ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ συγγραφεῖς Φενελῶνας, Βοσσουέτους, Φλεσιέρους, Μασσιλιῶνας, Διδερότους, Μοντεσκιοὺς, Καρτεσίους, Βειλάνδους, Λέσιγγας, Ἑρδέρους, Ῥοβερσῶνας καὶ Γίββωνας, εἶναι αἰὼν τῆς παραβιάσεως παντὸς κανόνος τῆς λογικῆς ; Ὁ αἰὼν, ὅστις ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἐγέννησεν ἕνα Εὐστά-

---

(α) Περὶ τούτων ἁπάντων κατὰ λέξιν ἀντιγεγραμμένων ἐξ αὐθεντικῶν ἐγγράφων, θέλει γενῇ ἄλλοτε ἐν ἄλλοις πολλοῖς ἐκτενέστατος λόγος.

θιον Λεσουήρον, ἕνα Πουσῖνον, Λεβροῦν, Κλαύδιον Βερνέτον, Μουρῖλον, Ῥούβενς, Φὰν Δύκ, Κορνήλιον κλ., εἶναι ἐποχὴ τῆς κακοτεχνίας τῶν φιλαρέσκων Φρυνῶν; Ὁ αἰὼν ὅστις ἐν τῇ μουσικῇ ἀνέδειξε κατὰ ἀλήθειαν κολοσσοὺς, οἷοι εἰσὶ φέρ' εἰπεῖν ὁ Glück, ὁ Mozzart, ὁ Haydn κλ., εἶναι ἐποχὴ πάσης ἁρμονίας καὶ εὐρυθμίας ἐστερημένη; Ὁ αἰὼν ὁ γεννήσας ἐν τῇ γλυπτικῇ τὸν Πουγὲτ, Γιραρδὼν, Σαραζὶν, Νατὲρ, Πίχλερ καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸν Κανόβαν, εἶναι ἐποχὴ τῆς παραβιάσεως πάσης τέχνης; Ὁ αἰὼν ὁ γεννήσας ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ τὸν Brosse, Lemercier, Mansart, Perrault μεταφραστὴν καὶ ἑρμηνευτὴν τοῦ Βιτρουβίου, τὸν Βερνίνην οὐ μόνον ἄριστον ἀρχιτέκτονα, ἀλλὰ καὶ χαρακτῆρος ἀρίστου ἄνδρα κατὰ τὸν σοφὸν μάλιστα Μιλιτίαν σου, Wren, Kampen, Schinkel καὶ ἄλλους πολλοὺς, εἶναι αἰὼν τῆς ἀλογίας καὶ ἀτεχνίας; Ἀγνοεῖς, σοφὲ ἀρχιτέκτων, τὴν ὀρθοτάτην καὶ φιλοσοφικωτάτην παρατήρησιν τῶν Ἀράβων, ὅτι ἕκαστος εἶναι γνησιώτερον τέκνον τῆς ἐποχῆς του ἢ τῶν γονέων του; Δὲν εἶναι δὲ οὗτος ὁ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰὼν, ὁ παραγαγὼν τὸν μέγαν Βιγκελμάνον, ὅστις πρῶτος ἔρριψε τὰ θεμέλια τῆς ἀρχαιολογίας τῆς τέχνης, καὶ πρῶτος ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἵνα ἐκτιμῶμεν ἐν γνώσει καὶ ἐπισταμένως τὰ ἀριστοτεχνήματα τῶν ἀρχαίων, σταθερὰ ἀξιώματα καὶ κριτικοὺς περὶ τέχνης κανόνας δημιουργήσας; Ὁ ΙΖ' καὶ ΙΗ' οὗτος αἰὼν τῶν φιλαρέσκων Φρυνῶν δὲν εἶναι ὁ γεννήσας καὶ τὸν σοφώτατον Μιλιτίαν σου, οὗ τοὺς λόγους ἑκάστοτε ἡμῖν ἀναφέρεις ὡς αὐθεντίας τῆς λογικῆς καὶ τῆς τέχνης; Ἐν τῷ φορτικῷ τούτῳ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνι δὲν ἐγένοντο αἱ πρῶται συστηματικαὶ ἀπόπειραι, περὶ τῆς ἀκριβοῦς περιγραφῆς καὶ καταμετρήσεως τῶν ἀπανταχοῦ σωζομένων λειψάνων τῆς τέχνης τῆς ἀρχαιότητος, διὰ τῶν ἀρχαιολόγων περιηγητῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων Spon, Wheler, Chandler, Leroy, Stuart, Revet, Society of dilettanti, Montfaucon, Bartoli, Gori κτλ. κλ. κλ; Ἰδοὺ καὶ πάλιν φίλοι ἀναγνῶσται, ὁ πρωτοφανὴς οὗτος ἐπὶ θρασύτητι ἄνθρωπος, ὁ ἐκφωνῶν ἐν τῇ παντελεῖ αὐτοῦ ἀγνοίᾳ τῶν στοιχείων αὐτῶν τῆς γενικῆς ἱστορίας, « Τοιαύτη ἄγνοια τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης εἶναι πρὸς Θεοῦ συγγνωστὴ εἰς τοὺς ἀναλαμβάνοντας τὴν ἀποπεράτωσιν τοιούτου μνη-

μείου ; » ! Τοιοῦτος ἱστορικὸς ἀνὴρ καὶ σοφὸς ἀρχιτέκτων ἦτον ἑπόμενον, ἵνα τελευταῖον καὶ σαρκαστικῶς μάλιστα ἐπιτιμήσῃ ἡμῖν, ὡς ἀπόῤῥοιαν καὶ τοῦτο ἀγνοίας τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης, τὴν ἐπὶ τοῦ ῥητορικοῦ ἄμβωνος ἀναγεγλυμμένην κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς νεύουσαν ἐντελῶς πρὸς τὰ κάτω ! Οἱ ἀρχαῖοι τεχνῖται (τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ παῖδες γινώσκουσι σήμερον) παρίστων πάντοτε τὴν Ἀθηνᾶν, σοβαρὰν παρθένον καὶ νεύουσαν τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω, ἵνα ἐκφράσωσι διὰ τούτου τὴν σκέψιν, τὴν μελέτην καὶ τὴν σπουδὴν, ἀντιθέτως πρὸς τὴν δεσποτικὴν καὶ ἀλαζόνα Ῥώμην, φέρουσαν ὀρθίαν τὴν κεφαλὴν, εἰς ἔνδειξιν τῆς κυριάρχου καὶ ἡγεμονικῆς αὐτῆς φύσεως. Ἀλλ' ἤδη κατὰ ἀλήθειαν ἄρχομαι νὰ πιστεύω καὶ ἀναγκάζομαι νὰ πεισθῶ, ὅτι οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι ἀριστοτέχναι τῆς ἀρχαιότητος δὲν ἀπεικόνιζον τὴν Ἀθηνᾶν κάτω νεύουσαν, ἵνα διὰ τούτου ἐκφράσωσι μόνον τὴν παρθενικὴν συστολὴν, τὴν αἰδῶ, καὶ τὴν βαθεῖαν σκέψιν τῆς θεοῦ τῆς σοφίας, ἀλλ' ἵνα, μαντεύοντες ὁπόσα ψεύδη, ὁποῖαι ἀγυρτίαι, καὶ ὁπόσοι παραλογισμοὶ, θέλουσι ποτὲ μετὰ τοσαύτης ἀναισχυντίας ἐν τῷ ὀνόματι αὐτῆς ἀνακηρυχθῆ, εἰς τὸ διάστημα τῶν αἰώνων, παραστήσωσι τὴν αἰσχύνην τῆς θεοῦ καὶ τὸ ἐρύθημα τῆς παρθένου, ἐπὶ τῇ ἀναιδείᾳ ταύτῃ καὶ τῇ θρασύτητι τῶν παντοειδῶν καπήλων τοῦ ἱεροῦ καὶ θείου ὀνόματός της !

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Τὰ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Πρὶν ἢ ἐξέλθωμεν τοῦ μεσοδόμου τούτου, διὰ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ θύρας, στήσωμεν μικρὸν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ ταύτης τῆς θύρας, ἥτις ἀντικατέστησεν ἐλεεινάς τινας πεπαλαιωμένας σανίδας, ὑπεράνω τῶν ὁποίων ἐκειτο ποτὲ ἡ προτομὴ τοῦ πρώην βασιλέως Ὄθωνος ! Ἡ θύρα αὕτη φίλοι ἀναγνῶσται, κατεσκευάσθη παρ' ἡμῶν ἐν γνώσει παρὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Χάνσεν. Διατί δὲ τοῦτο ; Διότι ἂν ἐλαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν τοῦ

Χάνσεν τὸ σχέδιον, ἠθέλομεν ἔχει ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ δύο ἀνομοίας θύρας, ὅλως οὔσης διαφόρου τῆς ἀπέναντι κειμένης, ἣν ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων, ὡς εἴδη ἀνωτέρω εἴρηται, ἐσχεδίασε τροποποιήσας ἐπὶ τὸ βέλτιον τοῦ Κ. Χάνσεν τὸ σχέδιον! Ὅπως ἄρα ἐκτελέσωμεν τὸ κάλλιστον τῆς θύρας τοῦ Κ. Χάνσεν σχέδιον, ἢ ὠφείλομεν ἀντὶ μιᾶς, νὰ κατασκευάσωμεν δύο ὁμοίας θύρας, πέμποντες εἰς κόρακας τὴν παλαιὰν Καφταντζόγλειον θύραν ἐπὶ ζημίᾳ ὅμως 500 δραχμῶν, ἢ ἔπρεπε νὰ κατασκευάσωμεν καὶ τὴν νέαν θύραν σύμφωνον τῇ ἀρχαιοτέρᾳ, ὅπερ καὶ ἐπράξαμεν, οὐ μόνον χάριν οἰκονομίας, ἀλλ' ἵνα μὴ θεωρηθῇ τὸ τοιοῦτον καὶ ἄμεσος προσωπικὴ αὐτοῦ προσβολή. Ἐν τούτοις δὲ καὶ ἐνταῦθα κατηγορεῖ ἡμᾶς παραδόξως, ἔνθεν μὲν, ὅτι δὲν ἐξετελέσαμεν τοῦ Κ. Χάνσεν τὸ σχέδιον! ἔνθεν δὲ, ὅτι ψευδόμεθα λέγοντες ὅτι κατὰ πάντα ἀκριβῶς ἐφηρμώσαμεν τὸ σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν! Ἰδοὺ αἱ μωρίαι, εἰς ἃς περιπίπτει, ὅςις οὐδὲ ἰουδαϊκῶς δύναται νὰ ἑρμηνεύσῃ καθαρώτατα καὶ σαφέστατα κείμενα! Ἡμεῖς οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ εἴπομεν, ὅτι κατὰ γράμμα ἐξετελέσαμεν τοῦ Κ. Χάνσεν τὸ σχέδιον, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ πολλάκις ἐπανελάβομεν λέγοντες, ὅτι *κατὰ πάντα ἐξετελέσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδίου τοῦ Χάνσεν*, ὅπερ ἤδη ἀφ' ἑαυτοῦ ὑπαινίσσεται τὴν ὕπαρξιν ἀλλοιώσεών τινων καὶ διαφορῶν. Δὲν εἴπομεν δὲ οὐδὲ ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ πρῶτον, διότι ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν τῷ πρυτανικῷ ἡμῶν ἤδη λόγῳ, ἀνηγγείλαμεν πέντε νεωτερισμοὺς ἢ καινοτομίας, ἃς ἐπηνέγκαμεν ἐξ ἀνάγκης εἰς τοῦ Κ. Χάνσεν τὸ σχέδιον· καὶ εἰς τὰς πέντε ταύτας θέλουσιν ἤδη προστεθῇ ἕτεραι τέσσαρες, διαφυγοῦσαι τότε τὴν μνήμην ἡμῶν, αἱ ἑξῆς. Πρῶτον εἰς πάσας τὰς θυρίδας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἐφηρμώσαμεν σιδηρᾶς κιγκλίδας, ἵνα *μὴ λαμβάνωσι χώραν ἔκτακτοι νυκτεριναὶ ἐπισκέψεις ἰδίως ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἀποθήκῃ*. Δεύτερον τὰ σκοτεινὰ ὑπόγεια τῆς βορείου πλευρᾶς ἐχρησιμοποιήσαμεν· ά.) καταστήσαντες τὰς θυρίδας αὐτῶν ὅσον ἐνδέχεται φωτεινὰς διὰ μαρμαρίνων θωρακείων, ἐμποδιζόντων τοῦ λοιποῦ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν πρόσχωσιν· καὶ β'.) καθαρίσαντες τὴν ἐν αὐτοῖς κόπρον τοῦ Αὐγείου, καὶ διαθέντες, μετὰ τὴν χρίσιν καὶ τὴν διὰ μαρμάρων καὶ σανίδων στρῶσιν αὐτῶν, τὸ μὲν ὡς ὁπλοθήκην τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, λαμπρὰν ἐνθύ-

μησιν τῶν ἀτρήτων πόνων τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ σώματος ὑπὲρ τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, τὰ δὲ δύο ἕτερα ὡς χημεῖον καθαρώτατον τοῦ ὑφηγητοῦ Κ. Χρηστομάνου. Τρίτον, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν, αἱ στοαὶ τῶν αὐλῶν τοῦ πανεπιστημίου ἦσαν ἄνωθεν ἐστεγασμέναι διὰ σκεπῆς κεκλιμένης καὶ κεκαλυμμένης ἐν εἴδει στέγης διὰ κεραμίδων· τὴν ἄχρηστον ταύτην καὶ ἄκομψον στέγην ἡμεῖς ἀφαιρέσαντες, μετεβάλομεν εἰς δῶμα ἐπίπεδον (terrasse) περικοσμήσαντες αὐτὸ διὰ στηλιδίων καὶ σιδηρῶν θωρακίων, ἵνα καὶ χρήσιμον τὸ μέρος τοῦτο καθιστᾶται εἴς τε τὴν δημοσίαν βιβλιοθήκην καὶ τὸ μουσεῖον τὸ φυσιογραφικόν, καὶ πολὺ χαριέστερον ἑαυτὸ παρέχει τῇ ὄψει. Τέταρτον, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν αἱ αὐλαὶ τοῦ Πανεπιστημίου φαίνονται ὅτι κλείονται διὰ τοίχου, ἡμεῖς δὲ καὶ ἐνταῦθα καινοτομήσαντες ἀντὶ τοίχου κατεσκευάσαμεν ἐπὶ μαρμαρίνου στηθαίου, κιγκλίδωμα ςερεὸν καὶ κομψόν, ἀφ'οὗ καταφαίνεται ἔξωθεν πᾶσα ἡ ἐσωτερικὴ τῶν πλευρῶν τούτων τοῦ Πανεπιστημίου διάθεσις. Ἐννέα ἄρα ἐν τῇ ἀποπερατώσει τοῦ Πανεπιστημίου ἐπιχειρήσαντες νεωτερισμοὺς ἢ καινοτομίας, ὧν τὴν ἀνάγκην ἢ τὴν χρησιμότητα ἀφίεμεν εἰς τὴν κρίσιν, οὐχὶ σοῦ βεβαίως Κ. Καφταντζόγλου, ἀλλὰ τοῦ πολὺ δικαιοτέρου καὶ σοφωτέρου κοινοῦ, ἀ. δηλ. τὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς βορείας αὐλῆς ἀνέγερσιν τῆς μεγάλης κρήνης, β') τὴν διὰ σιδηρῶν πυλῶν ἐξασφάλισιν τῆς προσόψεως τοῦ Πανεπιστημίου, γ') τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀεριόφωτος, δ') τὴν ἀνέγερσιν τῶν ςηλῶν τῶν εὐεργετῶν, ἐ) τὴν τοποθέτησιν τοῦ μεγάλου ὡρολογίου, ς') τὴν ἐξασφάλισιν διὰ σιδηρῶν κιγκλίδων τῆς βορειοανατολικῆς πλευρᾶς, ζ') τὴν χρησιμοποίησιν τῶν σκοτεινῶν ὑπογείων εἰς ὁπλοθήκην καὶ χημεῖον, ἡ.) τὴν κατασκευὴν δωμάτων ἐπὶ τῶν στοῶν τῶν αὐλῶν, θ'.) τὴν μεταβολὴν εἰς κιγκλίδωμα τοῦ αὐλείου τοίχου· Ἐννέα λέγομεν καινοτομίας ἐπιχειρήσαντες, δὲν ἠδυνάμεθα ποτὲ νὰ εἴπωμεν, ὡς οὐδὲ εἴπομεν, ὅτι ἐξετελέσαμεν κατὰ γράμμα τοῦ Κ. Χάνσεν τὸ σχέδιον, ἀλλὰ ὅτι τὰ πάντα ἐξετελέσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδίου τοῦ Κ. Χάνσεν. Ἡ κρήνη π. χ. ἐπὶ τῶν ὑπαρχουσῶν αὐλῶν· τὸ ἀεριόφως, ἐντὸς τοῦ κτιρίου· αἱ σιδηραῖ πύλαι ἐν τῇ προσόψει· ἡ ἀνέγερσις τῶν στηλῶν, ἐνώπιον τοῦ μεσοδόμου· τὸ ὡρολόγιον ἐπὶ τῆς στέγης

καὶ ἐντὸς τοῦ τοίχου τῆς προσόψεως, ἡ ὁπλοθήκη καὶ τὸ χήμειον ἐντὸς τῶν ὑπογείων· τὰ δώματα, ἐπὶ τῶν στοῶν· καὶ τὸ κιγκλίδωμα ἐπὶ τοῦ αὐλείου τοίχου. Πλὴν τάχα σοφώτατε ἀρχιτέκτων, καὶ ἂν ἀληθῶς μετεβάλλομεν καὶ ἀνετρέπομεν τὸ σχέδιον τοῦ Κ. Χάνσεν, κρημνίζοντες τοίχους, ἐπιτιθέντες νέας ὀροφὰς, ἑνοῦντες κεχωρισμένας πλευρὰς, ἀνοίγοντες θύρας (α), κλείοντες παράθυρα, προστιθέντες παραρτήματα καὶ ἄλλα πολλὰ, τί τάχα, μήπως δὲν εἴχομεν τὸ δικαίωμα μετὰ τῆς συγκλήτου κατὰ νόμον νὰ πράξωμεν πάντα ταῦτα, πρὸς τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τοῦ Πανεπιστημίου, κατὰ τὰς ὁσημέραι νέας ἀναφαινομένας ἀνάγκας τοῦ καθιδρύματος; Πότε ἡμεῖς ἐκηρύξαμεν τὸ μωρὸν καὶ γελοῖον ἀξίωμα, ὅτι *ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἀρχιτέκτονος, δὲν δύναται ὁ κύριος νὰ μεταβάλῃ τὸ ἀρχικὸν τῆς οἰκίας του σχέδιον*, ὡς ἐκήρυξας μὲν σὺ, ἔπραξας δὲ ὅλως τὸ ἐναντίον, δύο μόνας θεὶς ἐν τῷ Πανεπιστημείῳ θύρας, καὶ ταύτας ὅλως διαφόρους τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τοῦ ἀρχιτέκτονος; Μάθε δὲ νῦν σοφὲ ἀρχιτέκτων καὶ ἄκουσον ἅπαξ διὰ παντὸς, ὅτι ἂν ἀξιῶ ἀπαντήσεως τὰς μωρὰς ταύτας παρατηρήσεις καὶ ἐρωτήσεις σου, πράττω τοῦτο ἀποκλειστικῶς χάριν μόνον τοῦ κοινοῦ, ὅπερ παντοιοτρόπως καὶ νῦν προσπαθεῖς νὰ ἐξαπατήσῃς.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ κτιρίου. Ἡ πλευρὰ αὕτη, φίλτατοι ἀναγνῶσται, τὴν ὀροφὴν τῆς ὁποίας ὡς ἐνθυμεῖσθε, ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων δύο περίπου μῆνας ἐσκέπτετο, ἂν πρέπῃ νὰ κατασκευάσῃ διὰ σανίδων, ἢ καλαμωτῆς ἢ *πανίου*! κατοικεῖται σήμερον ὑπὸ πλήθους κτηνῶν καὶ παντοειδῶν τετραπόδων, ἅπερ θεωροῦμεν ἐνταῦθα τὰ μόνα κατάλληλα ν' ἀπαντήσωσιν εἰς τὰς σοφὰς περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς πλευρᾶς ταύτης ἐρωτήσεις τοῦ ἀρχιτέκτονος. Τί ἐγένετο ἐν τῇ πλευρᾷ ταύτῃ, πάντες δύνανται νὰ ἴδωσι λεπτομερῶς ἐν τῇ εἰδικῇ βίβλῳ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ Πανεπιστημίου, ἔνθα σαφῶς καταφαίνεται καὶ ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐργασιῶν. Οἱ μὴ

(α) Οἵας π. χ. ἠδυνάμεθα νὰ ἀνοίξωμεν πρὸς τὰ δώματα, ἵνα ἐξέρχωνται εἰς αὐτὰ εὐχερέστερον οἱ ἐκ τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ μουσείου, δι' ὃ μάλιστα καὶ κατηγορούμεθα, ὅτι δὲν ἐπράξαμεν!

δυνάμενοι ἐντεῦθεν νὰ φωτισθῶσι, καὶ μέχρι τοῦδε εὐτυχῶς ὑπῆρξεν εἷς μόνος οὗτος ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων, διευθύνονται πρὸς τοὺς σοφοὺς καὶ νοήμονας κατοίκους τοῦ μέρους τούτου, ἵνα λάβωσιν ἐξ αὐτῶν τὰς δεούσας, ὡς εἰκὸς, σοφωτάτας πληροφορίας· Ἐν ὅμως ἐνταῦθα ἐξ ἅπαντος ὀφείλομεν νὰ μὴ παραλείψωμεν ὡς χαρακτηριστικώτατον, τὴν ἑξῆς δηλονότι περίοδον τῆς *καλλιτεχνικῆς αὐτοῦ ἐξετάσεως.* «Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον περίεργον εἶναι ὅτι, ἐν ᾧ τῇ μιᾷ ἡμέρᾳ παρεδίδετο εἰς τὸν διάδοχον τοῦ ἀποπερατωτοῦ Πρυτάνεως τὸ Πανεπιστήμιον τέλειον ἐσωτερικῶς, ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν ὑπογείων μέχρι τοῦ ὕψους τῆς στέγης καὶ τῶν κεράμων αὐτοῦ, ὁ διάδοχος Πρύτανις Κ. Ἡρ. Μητζόπουλος ἔγραφε πρός με εὐθὺς μετ' ὀλίγον ὕστερον, ζητῶν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συνδρομήν μου, ὅπως ἐπιστατήσω εἰς διαφόρος ἀναγκαίας ἐργασίας, γενησομένας ἐπὶ τοῦ ἀποπερατωθέντος πανεπιστημίου! » Τίνες δὲ νομίζετε, φίλτατοι ἀναγνῶσται, εἰσὶν αὗται αἱ ἀρχιτεκτονικαὶ ἐργασίαι, δι' ἃς τοσοῦτον ἐπισήμως, διὰ μακρῶν κολακευτικοτάτων ἐγγράφων, ἐζητήθη ἡ πολύτιμος αὕτη τοῦ σοφωτάτου ἀρχιτέκτονος συνδρομή; Ἀφίνω ἐνταῦθα κάλλιον νὰ λαλήσῃ ὁ ἀρχιτέκτων Κ. Θεοφιλᾶς, ὅστις ἐν τῇ ἀπαντήσει αὐτοῦ ῥητῶς λέγει ἐνταῦθα ταδε. «Δὲν δύναμαι ὅμως τελευταῖον, λέγει ὁ ἀξιότιμος οὗτος ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ σώματος, ν' ἀποσιωπήσω καὶ τὴν ἔκπληξιν, ἣν μοὶ ἐπροξένησεν ἀλληλογραφία τις τοῦ ἀρχιτέκτονος Κ. Καφταντζόγλου μετὰ τοῦ νῦν πρυτάνεως Κ. Μητζοπούλου, περὶ κατασκευῆς καλλιτεχνικῶν τινων φυλλοπαραθύρων ἐν τῇ βορείᾳ πλευρᾷ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, πρὸς διαφύλαξιν τῶν ἐν αὐτῇ ἀποτεταμιευμένων ζώων, ἀντὶ τῆς παρ' ἡμῶν μελετωμένης κατασκευῆς παραπετασμάτων, ἔργον ὅπερ ὡς μηδενὸς λόγου ἄξιον παρελείψαμεν, ἀναθέντες αὐτὸ ἐν τῷ προσεχεῖ μέλλοντι εἰς τὸν ἐπιστάτην τοῦ καταστήματος. Ὁ Κ. Καφταντζόγλους ὤφειλε νὰ αἰσχυνθῇ νὰ δημοσιεύσῃ τοιαῦτα ἔγγραφα, οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύοντα ἢ τὴν σκαιότητα τῶν ἀνταλλασσόντων ἐπισήμως τοιαῦτα, περὶ πράγματος ἀφορῶντος τὸν πρῶτον τυχαῖον τέκτονα, ἢ τὸν ἐπιστάτην ἰδιωτικῆς τινος ἐλαχίστης οἰκίας» (Ἔλεγχος κλ. σελ. 42). Ἐμάθετε ἤδη ἀναγνῶσται περὶ τίνος ἐζητεῖτο ἡ μεγάλη αὕτη ἀρχιτεκτο-

νικὴ συνδρομὴ τοῦ σοφοῦ. Τί δὲ φρονεῖτε ὅτι ἀπήντησε πρὸς τὸν Πρύτανιν ὁ φιλαληθέστατος οὗτος καὶ ἀφιλοκερδέστατος ἄνθρωπος ; Ἀκούσατε αὐτὴν φίλοι ἀναγνῶσται ὁλόκληρον, καὶ κρίνατε τὸν συγγραφέα ! « Ἀγνοῶ, Κύριε Πρύτανι πῶς προσκαλοῦμαι πάλιν καὶ σήμερον νὰ ἀναλάβω τὴν *διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν, αἵτινες ἴσως παρελείφθησαν κατὰ τὴν λεγομένην γενικὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ πανεπιστημίου*, ἐν ᾧ δὲν λανθάνει τὴν Πρυτανείαν ὅτι, ἐμοῦ ὄντος ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου *πολλὰ* ἔτη, καὶ *ἀμίσθως* ὑπηρετήσαντος, καὶ *οὐκ ὀλίγας ἐργασίας διευθύναντος* κατὰ καιροὺς, πρὸς τὴν σκόπιμον ἀποπεράτωσιν τοῦ πανεπιστημίου, προσεκλήθη ἐν ΑΓΝΟΙΑ ΜΟΥ ἄλλος ἀρχιτέκτων, ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Κ. Α. Θεοφιλᾶς ὡς ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου, ἵνα *ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ* ἀναλάβῃ τὰς πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ οἰκοδομήματος ἐργασίας, ... τὰς ὁποίας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ προκατόχου ὑμῶν Πρυτάνεως καὶ ἐξετέλεσεν, ὡς λέγει, μετ' *ἄκρας ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ λεπτοτάτης καλαισθησίας*· δι' ὃ καὶ ἡ Πρυτανεία, ἡ συνεργασθεῖσα μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν τοιαύτην ἀποπεράτωσιν τοῦ μνημείου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρχαίου σχεδίου, δημοσίᾳ ὁμολογεῖ χάριτας ἐν τῇ λογοδοσίᾳ αὐτῆς πρὸς τὸν οὕτω πως συνδιενθύναντα τὴν *διόρθωσιν τοῦ μνημείου*. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων λυποῦμαι τὰ μέγιστα, Κ. Πρύτανι, ὅτι εὑρίσκομαι εἰς θέσιν σήμερον ν' ἀρνηθῶ τὴν ὑπηρεσίαν μου εἰς καθίδρυμα τοσοῦτον περιφανὲς, καὶ ἀφορῶν τὴν ἐθνικὴν πρόοδον καὶ τὴν μέλλουσαν δόξαν τῆς πατρίδος ἡμῶν, ὑπὲρ οὗ, καθὼς ἀνωτέρω εἶπον καὶ εἰς ἡμᾶς εἶναι γνωστὸν, ἐπὶ πολλὰ ἔτη *ἀμίσθως* οὐκ ὀλίγους κόπους κατέβαλον ! ὑπάρχοντος λοιπὸν νῦν τοῦ ἀρχιτέκτονος τοῦ ἀνακαινίσαντος αὐτὸ, δὲν νομίζω πρέπον ν' ἀναλάβω πάλιν ἐγὼ *τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἀποπερατώσεως τῶν ἔργων ὑπὸ ἄλλων ἀρχῶν ὁδηγούμενος* καὶ ἴσως ἀντίθετον ἔχων ἰδέαν ! »

Πῶς φαίνεται ὑμῖν φίλοι ἀναγνῶσται, ἡ ἐπίσημος αὕτη πρὸς Πρύτανιν ἀπευθυνομένη ἐπιστολὴ, μετὰ τὰ ἐκτεθέντα ἤδη γνωστὰ ὑμῖν γεγονότα ; Πῶς φαίνεται ἡ πρωτοφανὴς ἐν ἀληθείᾳ ἀναίδεια τοῦ λέγειν καὶ ἤδη, ὅτι *αὐτοῦ ὄντος* ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου ΕΝ ΑΓΝΟΙΑι ΑΥΤΟΥ προσεκλήθη ὡς ἀρχιτέκτων

τοῦ Πανεπιστημίου ὁ Κ. Θεοφιλᾶς; καὶ τοῦτο λεγόμενον οὕτως ἐπισήμως καὶ αὐθεντικῶς κατὰ πρόσωπον πρὸς Πρύτανιν, ὅστις πρὸ διετίας μετὰ τῶν λοιπῶν συγκλητικῶν συγκατεδίκασε καὶ συναπέβαλεν αὐτὸν ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου, δοὺς τῷ Πρυτάνει τὴν ῥητὴν ἐντολὴν ἵνα προσκαλέσῃ ἄλλον ἀρχιτέκτονα; (πρακτικὰ τῆς συγκλήτου συνεδρ. 20 Νοεμβρ. 1863). Πῶς φαίνεται ὑμῖν φίλοι ἀναγνῶσται ἡ παράδοξος αὕτη δογματικότης τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, γράφοντος πρὸς πρύτανιν, ἐν γνώσει ὄντα τῶν πάντων, ὅτι ὁ Κ. Θεοφιλᾶς προσεκλήθη ἵνα *ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ* ἀναλάβῃ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ Πανεπιστημίου, ἣν ἀποκαλεῖ καὶ *διόρθωσιν τοῦ μνημείου*, ἐνῷ γινώσκετε ἤδη ὅτι ὁ εὐγενὴς οὗτος ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ σώματος, ἀνεδέχθη τὸ δυσχερὲς καὶ ἐπίπονον ἔργον τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ Πανεπιστημίου ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἰδέας ἀνταμοιβῆς, ἡ δὲ σύγκλητος παρεκάλεσεν αὐτὸν ἐπὶ τέλους, ὡς μικρὰν ἐνθύμησιν νὰ δεχθῇ παρ' αὐτῆς μετὰ τῶν εὐχαριστιῶν της χρηματικόν τι συνάμα δῶρον, ὅπερ ὡς τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου οὐκ ἐᾷ καθεύδειν τὸν νέον τοῦτον Θεμιστοκλῆ; Πῶς φαίνεται ὑμῖν, φίλοι ἀναγνῶσται, τὸ χυδαιότατον διηνεκὲς ἀναμάσσημα τῶν πολυετῶν *ἀμίσθων ὑπηρεσιῶν του, καὶ τῶν πολλῶν ἀμίσθων ἐργασιῶν του, πρὸς τὴν σκόπιμον ἀποπεράτωσιν τοῦ οἰκοδομήματος*, πρὸς τὴν ἐντελῆ ἐν ἄλλαις λέξεσι τοῦ σχεδίου τοῦ Κ. Χάνσεν καταστροφὴν, ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς βελτιώσεως, ἀφοῦ εἰς δύο καὶ μόνας θύρας δύο ἔπραξεν οὐσιώδεις βελτιώσεις αὐτοῦ; Ποίας φύσεως καὶ ποίου χαρακτῆρος ἄνθρωπος ἐπὶ τέλους, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς, εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅστις ἐν τῇ ἐπισήμῳ πρὸς τὸν πρύτανιν ἐπιστολῇ του, ἀρνεῖται ὁριστικῶς καὶ δεύτερον τὴν ὑπηρεσίαν του, καὶ ὅμως μετὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην ὑβριστικωτάτην πρὸς τοῦτον ἐπιστολὴν, διὰ τῶν φίλων τοῦ Πρυτάνεως ἐμμέτως ῥαδιουργεῖ, ἵνα εἰσέλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸ πανεπιστήμιον, καὶ προσενέγκῃ εἰς τὰ κτήνη καὶ τὰ τετράποδα τὰς ἀρχιτεκτονικὰς αὐτοῦ σπουδαιοτάτας ὑπηρεσίας, ἃς καὶ ἀποκαλεῖ μετὰ πρωτοφανοῦς ἀρχιτεκτονικῆς ἀναιδείας *ἐξακολούθησιν τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ κτιρίου*; Ποίας δὲ τυχὸν ὑπηρεσίας καὶ ἐργασίας δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ προσδοκᾷ τὸ πανεπιστήμιον παρ'

ἄνθρώπου εἰσβάλλοντος πλέον εἰς τοῦτο, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ταύτῃ λέγει, οὐχὶ ὡς φίλου καὶ ἀρχιτέκτονος, ἀλλ' ὡς κεκηρυγμένου ἐχθροῦ, πνέοντος μόνον ἀγρίαν ἐκδίκησιν καὶ καταστροφήν; Ταῦτα δὲ λέγων δὲν ἐννοῶ νὰ προσβάλω τὸν προσκαλέσαντα αὐτὸν πρώην Πρύτανιν, ὅστις προσεκάλεσεν αὐτὸν, ὡς ἔλεγε στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ νομίμου, ὅπερ ἐγὼ ὁ *Δικτάτωρ* Πρύτανις δὲν ἠθέλησα νὰ διαταράξω, μὴ φανταζόμενός ποτε τοιαύτην παντὸς δικαίου καὶ νομίμου καπήλευσιν καὶ κατάχρησιν. Δὲν ἐννοῶ, λέγω, νὰ προσβάλω τὸν πρώην Πρύτανιν, ὅσῳ μάλιστα καὶ ἐβεβαίωσεν ἐπισήμως ὁ Κ. Μητζόπουλος ἐνώπιον τῆς συγκλήτου, ὅτι ὅτε προσεκάλεσεν αὐτὸν, ἠγνόει παντάπασι τὸν καλλιτεχνικὸν τοῦτον τοῦ ἀρχιτέκτονος βόρβορον. «Ὀφείλω δὲ τοῦτο ἐν λόγῳ τιμῆς νὰ διαβεβαιώσω, ὅτι ὅτε ἐκάλεσα αὐτὸν εἰς τὴν προκειμένην ἐργασίαν, δὲν ἐγίνωσκον τὸ φυλλάδιον τῶν ἐνστάσεων κατὰ τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ πανεπιστημίου, ὅπερ ἔπειτα ἔμαθον ὅτι ἐξέδωκεν ὁ Κ. Καφταντζόγλους». (Συνεδρίασ. συγκλ. 15 Ἰουνίου 1865). Τίνι ὅμως τρόπῳ καὶ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ καλλιτεχνήματος τούτου συμβιβάζονται αἱ ὑπὸ τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἀρχῶν ἀρχιτεκτονικαὶ αὐτοῦ προσκλήσεις, εἰς τοῦτο, ἀφορῶν ἀποκλειστικῶς τὸν ἴδιον αὐτῶν τοῦ σκέπτεσθαι τρόπον, οὐδεμίαν *ἐξ ὑποκειμένου* παρέχομεν προσοχήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Οἱ θολοειδεῖς διάδρομοι.

Κατέλθωμεν ἤδη τὴν κλίμακα τοῦ μουσείου, καὶ διευθύνωμεν τὰ βήματα ἡμῶν πρὸς τοὺς διαδρόμους, ἵν' ἀκούσωμεν πάλιν τῆς σοφίας τοῦ ἀρχιτέκτονος, λεγούσης ἡμῖν κατὰ λέξιν τάδε· «Ἵνα τί ἔμειναν αἱ ἀνοιχθεῖσαι αὗται διαβάσεις ὑπὸ τὴν ἀναβάθραν τοξοειδεῖς, ἐν ᾧ εἰς τὸ *ἀρχαῖον σχέδιον* δὲν ὑπάρχουσι τοιαῦται *περιφανεῖς*; Ἡ προσθήκη ἁπλῶς καμπύλης, ὁρατῆς

εἰς τὰς ἑλληνικὰς εὐθυγράμμους οἰκοδομὰς, γινομένη ἄνευ λόγου, λογίζεται, ὡς γνωστὸν, ἀρχιτεκτονικὸς σολοικισμός . . . Τὸ τοξοειδὲς σχῆμα τῆς οἰκοδομητικῆς (;) ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ῥυθμισθῇ εἰς εὐθεῖαν ἄνευ βλάβης τῆς στερεότητος, προστιθεμένων δύο ὀρθοστατῶν μετά τινος ἀνωφλίου». (σελ. 55).

Τί πρῶτον, τί δ' ὕστερον αὖθις ἐνταῦθα νὰ σημειώσωμεν ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ ἀρχιτεκτονικῇ παντοειδεῖ τοῦ Αὐγείου κόπρῳ; Πρῶτον μὲν ψεύδεται ἀναιδέστατα ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, λέγων ὅτι αἱ ὑπὸ τὴν *ἀναβάθραν τοξοειδεῖς ἀναβάσεις δὲν ὑπάρχουσι περιφανεῖς ἐν τῷ ἀρχαίῳ σχεδίῳ*. Ἐνταῦθα πλέον εὐτυχῶς οὐδεμιᾶς ἔχομεν θεωρίας ἀνάγκην, ἀλλ' ἁπλῆς χρήσεως τῶν ὀμμάτων ἡμῶν, ἵνα πεισθῶμεν ὀφθαλμοφανῶς μέχρι τίνος βαθμοῦ φθάνει τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἡ ἀσύνετος μοχθηρία. Ἂν εἰς τὸ ἀρχαῖον τοῦ Κ. Χάνσεν σχέδιον ὑπάρχωσιν ἢ μὴ περιφανεῖς τοξοειδεῖς διαβάσεις, τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς παραλλήλου δυτικῆς τοῦ πανεπιστημίου πλευρᾶς, ἣν ὁ Κ. Χάνσεν ἀποκλειστικῶς ἐξετέλεσεν. Ἐν τῇ πλευρᾷ ὅμως ταύτῃ, ἀπὸ 28 ἤδη ἐτῶν, διαμαρτύρονται κατὰ τῆς ἀγυρτίας ταύτης δύο τοξοειδεῖς περιφανέσταται διαβάσεις, ἐν τῇ αὐτῇ ἀπαραλλάκτως θέσει, ὑπὸ τὴν ἀναβάθραν τουτέστιν ὑπάρχουσαι, χάριν ὑποστηρίξεως τοῦ ἐπικειμένου βάρους. Πάντες δὲ δύνανται περὶ τούτου νὰ πεισθῶσιν εὐκόλως, ἂν θελήσωσι διαβαίνοντες νὰ ῥίψωσιν ἓν μόνον βλέμμα εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν κλίμακα διαδρόμους τῶν δύο τούτων τοῦ πανεπιστημίου πλευρῶν. Τοὺς τοξοειδεῖς δὲ τούτους θόλους, ἐν αὐτῷ τῷ ἀρχαιοτάτῳ σχεδίῳ τοῦ Κ. Χάνσεν ὑπάρχοντας, κατηγορεῖ ἡμᾶς ὁ ἐπιστήθιος τοῦ Κ. Χάνσεν φίλος, ὅτι δὲν μετετρέψαμεν εἰς εὐθεῖαν καὶ ἐπίπεδον ὀροφὴν, καὶ διδάσκει μάλιστα ἡμᾶς τίνι τρόπῳ ἠδυνάμεθα νὰ ἐκτελέσωμεν τοῦτο· «Τὸ τοξοειδὲς σχῆμα τῆς *οἰκοδομητικῆς* (;) ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ῥυθμισθῇ εἰς εὐθεῖαν ἄνευ βλάβης τῆς στερεότητος, προστιθεμένων δύο ὀρθοστατῶν καὶ ἑνὸς ἀνωφλίου». Θαύμάσατε φίλοι ἀναγνῶσται καὶ αὖθις τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἤδη πολλάκις ἠκούσατε λέγοντα, ὅτι καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀπὸ τοῦ σχεδίου τοῦ Κ. Χάνσεν παρέγκλισις εἶναι ἔγκλημα! Καὶ διατὶ ταῦτα πάντα; *διότι ἡ προσθήκη ἁπλῶς καμπύλης ὁρατῆς εἰς ἑλληνικὰς εὐθυ-*

γράμμους οἰκοδομὰς, γινομένη ἄνευ λόγου, λογίζεται ὡς γνωστὸν ἀρχιτεκτονικὸς σολοικισμός! Καμάρωσον φίλτατε Χάνσεν τὸν γενναῖον σου Πάτροκλον τὸν ἐνδυθέντα ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ τὴν πανοπλίαν σου, ἵνα πατάξῃ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πάντας τοὺς Τρῶας ἐχθρούς σου!

Δὸς δέ μοι ὤμοιιν τὰ σὰ τεύχεα θωρηχθῆναι.
ῥεῖα δὲ κ' ἀκμῆτες ἄνδρας ἀϋτῇ
ὤταιμεν προτὶ ἄστυ νεῶν ἀπο καὶ κλισιάων,
ὥς φάτο λισσόμενος μέγα νήπιος!

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἱστορικὰ καὶ τὰ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν στηριζόμενα τοῦ φιλαλήθους ἀρχιτέκτονος ψεύδη! Ὁποῖα δὲ καὶ τὰ σοφὰ αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικὰ ἀξιώματα; «*Ἡ προσθήκη ἁπλῶς καμπύλης ὁρατῆς εἰς τὰς ἑλληνικὰς εὐθυγράμμους οἰκοδομὰς, γινομένη ἄνευ λόγου, λογίζεται ὡς γνωστὸν ἀρχιτεκτονικὸς σολοικισμός!*» Ἐνταῦθα ὁ χρηστὸς ἀρχιτέκτων, ὁ διεκδικῶν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν δόξαν τοῦ ἐπιστηθίου φίλου αὐτοῦ Κ. Χάνσεν, ἀποκαλεῖ ῥητῶς καὶ σαφῶς τὸν φίλον, οὐ μόνον *σόλοικον* ἀλλὰ καὶ *παράλογον*· σόλοικον, διότι εἰς ἑλληνικὰς εὐθυγράμμους οἰκοδομὰς, μία ἁπλῆ καμπύλη εἶναι σολοικισμός· παράλογον, διότι θεωρεῖ ὡς φαίνεται *ἄνευ λόγου* γενομένους τοὺς διαδρόμους τοξοειδεῖς. Εἶναι ἀληθῶς ἀνάξιον συζητήσεως, ἂν ἄνευ λόγου ἢ μετὰ λόγου ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ Κ. Χάνσεν οἱ διάδρομοι θολωτοὶ, καθότι οἱ πλέον ἀγροῖκοι γινώσκουσιν, ὅτι ἡ καμπύλη, τὸ τόξον, ὁ θόλος, ἀντέχουσι μᾶλλον τῆς εὐθείας καὶ ὁριζοντείου ἐπιφανείας εἰς μεγάλα ἐπιβεβλημμένα βάρη. Ἐνταῦθα δὲ ἅπαν τὸ βάρος τῆς μαρμαρίνης κλίμακος εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλευρὰς στηρίζεται ἐπὶ τῶν διαδρόμων τούτων. Ὅθεν προστεθείσθω καὶ οὗτος ὁ παραλογισμὸς εἰς τοὺς πολυαρίθμους ἄλλους τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἀρχιτέκτονος, καθόσον, ὡς φαίνεται σπουδαίως ὤμωσεν ἤδη καὶ ἀμετακλήτως ὁ ἄνθρωπος, εἰς οὐδένα ν' ἀφήνῃ ἄλλον τοῦ λοιποῦ τὴν τιμὴν τῆς ὑπερβολῆς τοῦ παραλογίζεσθαι. Ἐξετάσωμεν ὅμως ὁπωσοῦν εἰδικώτερον τὸ νέον ἀρχιτεκτονικὸν αὐτοῦ δόγμα, ὅτι ἡ *καμπύλη εἰς τὰς ἑλληνικὰς εὐθυγράμμους οἰκοδομὰς εἶναι ἀρχιτεκτονικὸς σολοικισμός.* Ἐνταῦθα δύο τινὰς τὸ κλασικὸν τοῦτο κείμενον συγχω-

ρεῖ ἑρμηνείας, ἢ ὅτι εἰς κτίρια ἐν γένει εὐθύγραμμα, ἡ καμπύλη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρχιτεκτόνων ἀπηγορεύετο, ἢ ὅτι οἱ Ἕλληνες τῇ καμπύλῃ ἐν γένει γραμμῇ οὐκ ἐχρῶντο, δι' ὃ καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ εὐθύγραμμα κτίρια θεωρεῖται αὕτη σήμερον ὡς σολοικισμός. Ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη εἶναι ψευδὲς, ἀποδεικνύει τὸ περιφανέστατον εὐθύγραμμον τῆς ἀρχαιότητος κτίριον, ὁ περικαλλέστατος Παρθενὼν, ἐν ᾧ οὐδεμία μάλιστα ὑπάρχει εὐθεῖα γραμμὴ, ἀλλ' ἅπασαι ἀπὸ τοῦ στερεοβάτου μέχρι τοῦ γείσου εἰσὶ καμπύλαι, ὡς σήμερον οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὁ μὴ παντάπασι περὶ τὰ τοιαῦτα χυδαῖος. Πλὴν ἴσως λέγει ἐνταῦθα, ὅτι αἱ καμπύλαι αὗται δὲν εἶναι ὁραταί. Ναὶ εἰς ἡμᾶς τῳόντι αἱ καμπύλαι τοῦ Παρθενῶνος γραμμαὶ δὲν εἶναι σήμερον ὁραταὶ, ἀλλὰ διὰ τῶν γεωμετρικῶν ὀργάνων γνωσταὶ καὶ καταληπταὶ, πλὴν ἦσαν τάχα καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους αὗται ἀόρατοι, οἵτινες τοσοῦτον ᾐσθάνοντο τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν, ὥστε καὶ μετέτρεψαν πάσας τὰς εὐθείας εἰς καμπύλας γραμμὰς χάριν τῆς ὀπτικῆς ἁρμονίας; Ἀνεξήγητόν τι, μέχρι τῶν τελευταίων περὶ τούτου ἀρχιτεκτονικῶν ἀνακαλύψεων ὑπὸ τῶν διασήμων ἀρχιτεκτόνων, Penrose, Hoffer καὶ ἄλλων, χωρίον τοῦ Βιτρουβίου, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, « Stylobatam ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per scabellos impares' si enim ad libellam derigetur, alveolatus oculo videbitur, ὑποδεικνύει τουναντίον, ὅτι αἱ σήμερον ἡμῖν ἀόρατοι καὶ ἀνεπαίσθητοι ὁριζόντειοι καμπύλαι αὗται γραμμαὶ, δὲν ἦσαν ὅλως ἀόρατοι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἀλλ' ἔστω αἱ καμπύλαι αὗται ἦσαν καὶ τότε ἀόρατοι, πλὴν αἱ κάθετοι καμπύλαι τῶν κιόνων, ἐκφραζόμεναι ἐν τῇ ἐντάσει καὶ τῇ μειώσει αὐτῶν, ἦσαν καὶ αὗται ἀόρατοι, σήμερον οὖσαι παρ' ἡμῶν ὁραταὶ καὶ λίαν ἐπαισθηταί; Τίνι τρόπῳ λοιπὸν σοφὲ ἀρχιτέκτων ἡ ὁρατὴ καμπύλη εἰς ἑλληνικὰ εὐθύγραμμα κτίρια εἶναι σολοικισμός; Ἐκτὸς δὲ τῶν ναῶν, οἷοι ὁ Παρθενὼν π. χ. καὶ τὸ Θησεῖον, ὅπου δύνασαι ἴσως νὰ εἴπῃς ἐν μέρει, ὅτι ἡ καμπύλη ἐνταῦθα ἐπῆλθε, ἵνα παραχθῇ ἐν τῇ ὁράσει καὶ τῇ αἰσθήσει ἡ ἐναρμόνιος εὐθεῖα γραμμὴ, τίνι τρόπῳ δεύτερον, κατὰ μείζονα μάλιστα λόγον ἡ καμπύλη, τὸ τόξον, ὁ θόλος, εἶναι σολοικισμὸς

εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἐν γένει εὐθύγραμμα κτίρια; Δὲν ἐγίνωσκε τάχα ἡ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἐν τῇ πράξει τὰ σχήματα ταῦτα, ἢ γινώσκουσα αὐτὰ τὰ ἀπέφευγεν ὡς βάρβαρα, ἄσχημα, κακόζηλα καὶ ἀνωφελῆ; Οἱ ἀρχαῖοι παραβολοειδεῖς θησαυροὶ τῆς ἀρχαιοτάτης Ἑλλάδος, οἷος π. χ. ὁ ἐν Μυκήναις, δὲν ἦσαν κτίρια καὶ οἰκοδομαὶ ἑλληνικαὶ σοφώτατε ἀρχιτέκτων; Ὁ ἐν Ὀρχομενῷ θησαυρὸς τοῦ Μινύου, δὲν ἦτο κτίριον ἑλληνικώτατον, καὶ κατὰ πιθανότατον λόγον θολωτὸν μάλιστα ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ὡς ἐκ τῆς περιγραφῆς τουλάχιστον δικαιούμεθα νὰ εἰκάσωμεν; «Θησαυρὸς δὲ ὁ Μινύου θαῦμα τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι ὂν, καὶ τῶν ἑτέρωθι οὐδενὸς ὕστερον πεποίηται τρόπον τοιόνδε. Λίθου μὲν εἴργασται, σχῆμα δὲ περιφερὴς ἔστιν αὐτῷ, κορυφὴ δὲ οὐκ εἰς ἄγαν ὀξὺ ἠνηγμένη· τὸν δὲ *ἀνωτάτω λίθον* φασὶν *ἁρμονίαν παντὶ εἶναι τῷ οἰκοδομήματι*». Ἰδοὺ, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ἐν ὀλίγαις λέξεσι πᾶσα τοὐλάχιστον ἡ θεωρία τοῦ θόλου κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ μήπως τάχα καὶ τῆς ἀψίδος αὐτῆς ἴχνη ἀρχαιότατα δὲν ἀνεκαλύφθησαν ἐν Οἰνιάδαις; (ὅρα Annali d'instituto archeol. τόμ. 10). Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ ταῦτα, δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς κατασκευῆς, ἀλλὰ περὶ τῶν ὁρατῶν καμπύλων καὶ τοξοειδῶν γραμμῶν, αἵτινες κατὰ τὸν ἡμέτερον ἀρχιτέκτονα θεωροῦνται ἀρχιτεκτονικοὶ σολοικισμοὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ εὐθύγραμμα κτίρια. Ἀγνοεῖ ἄρα ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, ὅτι ἐπὶ τῆς καλλίστης τῆς τέχνης ἐποχῆς, ὑπῆρχον πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος οἰκοδομαὶ, ὅλαι μάλιστα κυκλικαὶ, καλούμεναι *θόλοι*; Τὸ κτίριον ὅπου οἱ πρυτάνεις ἐν Ἀθήναις συνήρχοντο καὶ συνειστιῶντο δὲν ἦτο θόλος; (Παυσαν. 1, 5). Ὄπισθεν τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ εὐθυγράμμου ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ δὲν ὑπῆρχε θόλος, ἐκ λευκοῦ κατεσκευασμένος μαρμάρου ὑπὸ τοῦ διασήμου Πολυκλείτου; (Παυσαν. 2, 27). Ἐν Σπάρτῃ ἡ καλουμένη Σκιὰς δὲν ἦτο κτίριον κυκλοτερὲς καὶ ἑπομένως ἐξ ἀνάγκης καμπύλον; (Παυσαν. 3, 12) Τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐν τῷ ἱερῷ ἄλσει τοῦ Ἄλτιος καλούμενον Φιλιππαῖον δὲν ἦτο τοιοῦτον; (Παυσαν. 5, 20). Αὐτὸς ὁ Βιτρούβιος δὲν ἀναφέρει θόλον τινὰ ἐν Δελφοῖς, περὶ οὗ μάλιστα ἔγραψε Δημήτριος ὁ Φωκαεύς; (Βιτρούβ. βιβ. 7 προοίμ.) Ἡ ἐν Μαντινείᾳ καλου-

μένη κοινὴ ἑστία δὲν ἦτο θόλος; (Παυσαν. 7, 9). Τὸ περίφημον ᾠδεῖον τοῦ Περικλέους δὲν ἦτο τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινὲς καὶ κάταντες ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον; (Πλούτ. Περικλ. 13). Τὸ ἐν Ἀθήναις ἔτι σωζόμενον μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους δὲν εἶναι οὔτως εἰπεῖν κύλινδρος ἐπὶ βάσεως εὐθυγράμμου τετραγώνου, μετὰ κορυφῆς μονολίθου θολωτῆς ἢ καμπύλης; Δὲν ὑπάρχει δὲ προσέτι καὶ ἡ ῥητὴ μάλιστα ἱστορικὴ μαρτυρία παρὰ Σενέκα, ἐν τῇ 90 αὐτοῦ ἐπιστολῇ, ὅτι κατὰ Ποσειδώνειον ὁ μαθηματικώτατος Δημόκριτος ἐφεῦρε τὴν τέχνην τοῦ κατασκευάζειν τοὺς κυρίως καλουμένους θόλους κατὰ τὸν λαμπρότερον τῆς Ἑλλάδος αἰῶνα; Δὲν εἶναι δὲ γνωστότατον σοφώτατε ἀρχιτέκτων, ὅτι τὰ ἑλληνικώτατα εὐθύγραμμα κτίρια τῆς ἑλληνικωτάτης Ἀλεξανδρείας, τὰς ὀροφὰς αὐτῶν εἶχον θολωτάς; Μένω δ' ἐνταῦθα, ἐν τῷ αἰῶνι τουτέστι τοῦ Ἀλεξάνδρου, καθότι καὶ οἱ παῖδες πλέον γινώσκουσιν, ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων καὶ ἐπιγόνων καὶ ἐφεξῆς ἔλαβον ἀνάπτυξιν καὶ γενικωτάτην χρῆσιν αἱ σόλοικοι αὗται τοξοειδεῖς καὶ καμπύλαι γραμμαὶ τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, εἰς τὰ μέγιστα καὶ κάλλιστα τῶν αἰώνων ἐκείνων ἑλληνικώτατα κτίρια. Καὶ ὅμως, φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων, σήμερον ἐν τῷ παρόντι δηλονότι αἰῶνι, καθ' ὃν οὐδεμία ὁπωσοῦν ἀξία λόγου οἰκοδομὴ γίγνεται ἄνευ θόλων, μηδ' αὐτῶν τῶν πολυτελῶν αὐτοῦ σταύλων ἐξαιρουμένων, οὓς ὀνομάζει Πολυτεχνεῖον, καὶ οὗ οἱ θόλοι κατέπεσαν πρὶν ἢ τελειώσῃ τὸ κτίριον, τὴν ὕπαρξιν τῶν τεσσάρων τοξοειδῶν ἢ θολωτῶν διαδρόμων ἐν τῷ κτιρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου, ὅπερ βεβαίως δὲν εἶναι οὐδὲ Παρθενὼν οὐδ' Ἐρέχθειον, θεωρεῖ τοῦ Κ. Χάνσεν ἀρχιτεκτονικὸν σολοικισμὸν ἀσυγχώρητον! Φεῦ τῆς μωρίας σου σοφώτατε ἀρχιτέκτων!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ἡ κρήνη τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἐξέλθωμεν ἤδη τῶν καμαρωτῶν τούτων διαδρόμων, ἵνα κατὰ ἀλήθειαν καμαρώσωμεν αὖθις τὸν τεχνικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ἀνεξάντλητον τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ θησαυρὸν, εἰς κολοσσιαίας διαστάσεις ἀναπτυσσόμενον ἐν τῇ *καλλιτεχνικῇ ἐξετάσει* τῶν ἐξωτερικῶν ἔργων τῆς ἀποπερατώσεως καὶ ἀνακαινίσεως τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Τὸ πρῶτον, ὅπερ θανασίμως προσβάλλει ἐνταῦθα τὴν ἔμφυτον φιλοκαλίαν αὐτοῦ, εἶναι ἡ παρουσία τῆς ἀνεγερθείσης μεγάλης κρήνης, καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν παλαιῶν ἐκείνων καλλιτεχνικῶν ἀποπάτων ἐν τῇ βορείῳ τοῦ Πανεπιστημίου αὐλῇ!

« Τί θέλει, ἐκφωνεῖ πάλιν ἐνταῦθα ὁ καλλιτέχνης ἀνακριτὴς, ὁ ἀσύμμετρος οὗτος ὄγκος, ὁ ἀνεγερθεὶς ἄνευ ὡρισμένου ρυθμοῦ καὶ ἀναλογιῶν, ἡ ἀντιστοιχοῦσα αὕτη καλλονὴ πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ ὡρολογίου τετράπουν βωμὸν κατά τε τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἐπινόησιν!; » Ἄνθρωπος, φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται, καλούμενος καὶ ἀρχιτέκτων, ὅστις τὴν ὕπαρξιν ὡρολογίου καὶ κρήνης ἐντὸς *Πανεπιστημίου*, ὅπερ καθ' ἑκάστην ἐπισκέπτονται χίλιοι ἑκατὸν φοιτηταὶ, ἑξήκοντα πέντε καθηγηταὶ καὶ ὑφηγηταὶ, καὶ δεκαπέντε τουλάχιστον ὑπάλληλοι, μόνιμοι, ὀνομάζει *τετράπουν βωμὸν κατὰ τὴν χρῆσιν καὶ τὴν ἐπινόησιν*, νομίζω ὅτι δὲν ἀδικεῖται παραπεμπόμενος πρὸς τοὺς νοήμονας καὶ πάνυ διαλεκτικοὺς τετράποδας κατοίκους τῆς ἀνατολικῆς τοῦ Πανεπιστημίου πλευρᾶς, ἵνα συζητῇ μετ' αὐτῶν ἐν ἀνέσει, καὶ φιλοσοφικῶς διαλέγηται περὶ τῆς ἀνάγκης ἢ τῆς χρησιμότητος τῶν δύο τούτων πραγμάτων. Πολὺ ὅμως φοβοῦμαι, μήπως καὶ οἱ σοφώτατοι οὗτοι συνάδελφοι ἀποβάλωσι τὸν φιλόσοφον τῆς χορείας των, τὰς συνεπείας φοβούμενοι τῆς παραδόξου ὑδροφοβίας του. Χάριν δὲ τῶν μὴ παρόντων ἐν Ἀθήναις ἡμετέρων ἀναγνωστῶν, ἐπισυνάπτομεν ἁπλῶς τὴν ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς κρήνης ταύτης, ὡς τὴν καταλληλοτέραν ἴσως ἀπόδειξιν τῆς ἐπιφόβου

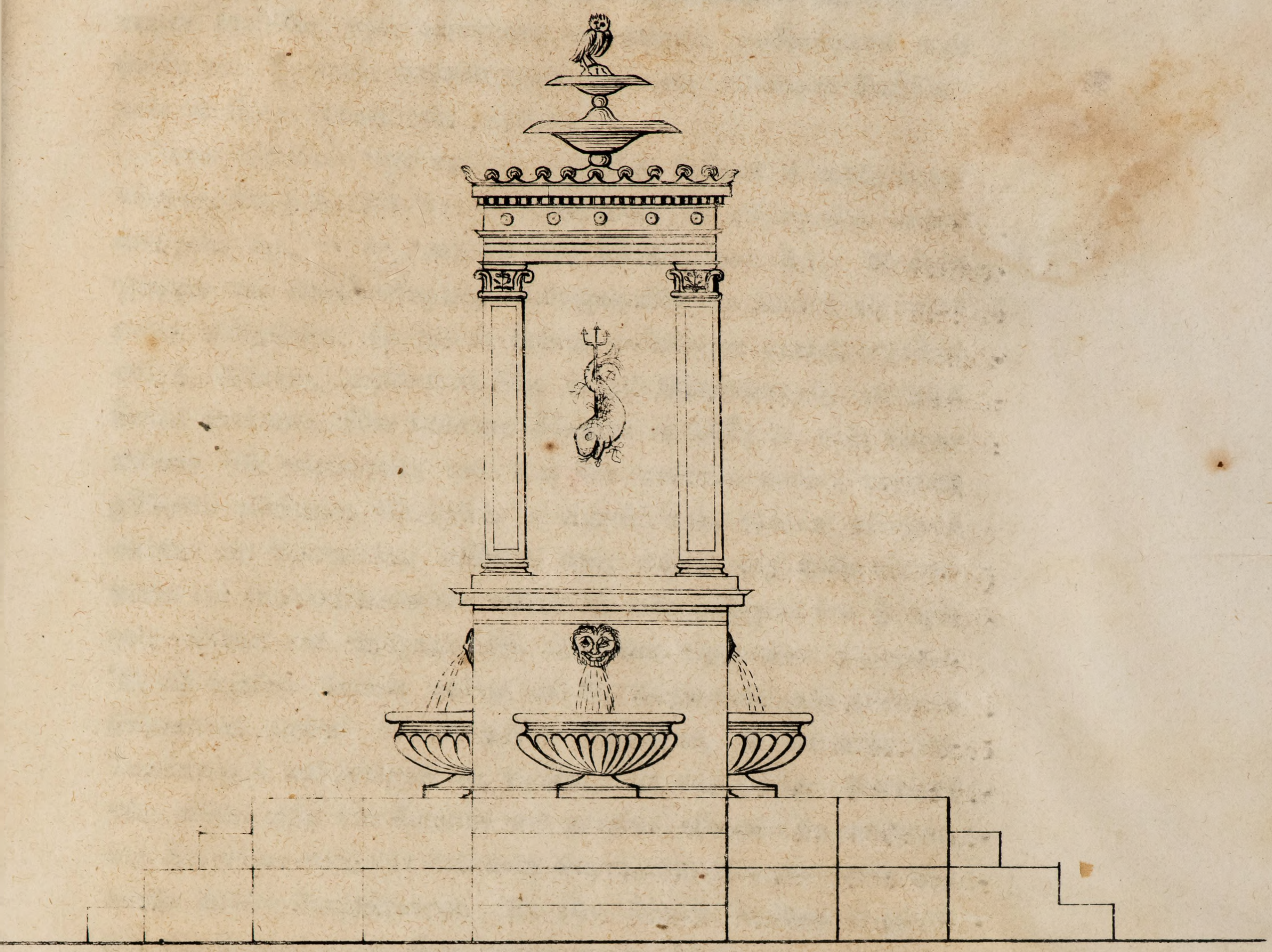

Κλ. $\frac{1}{50}$

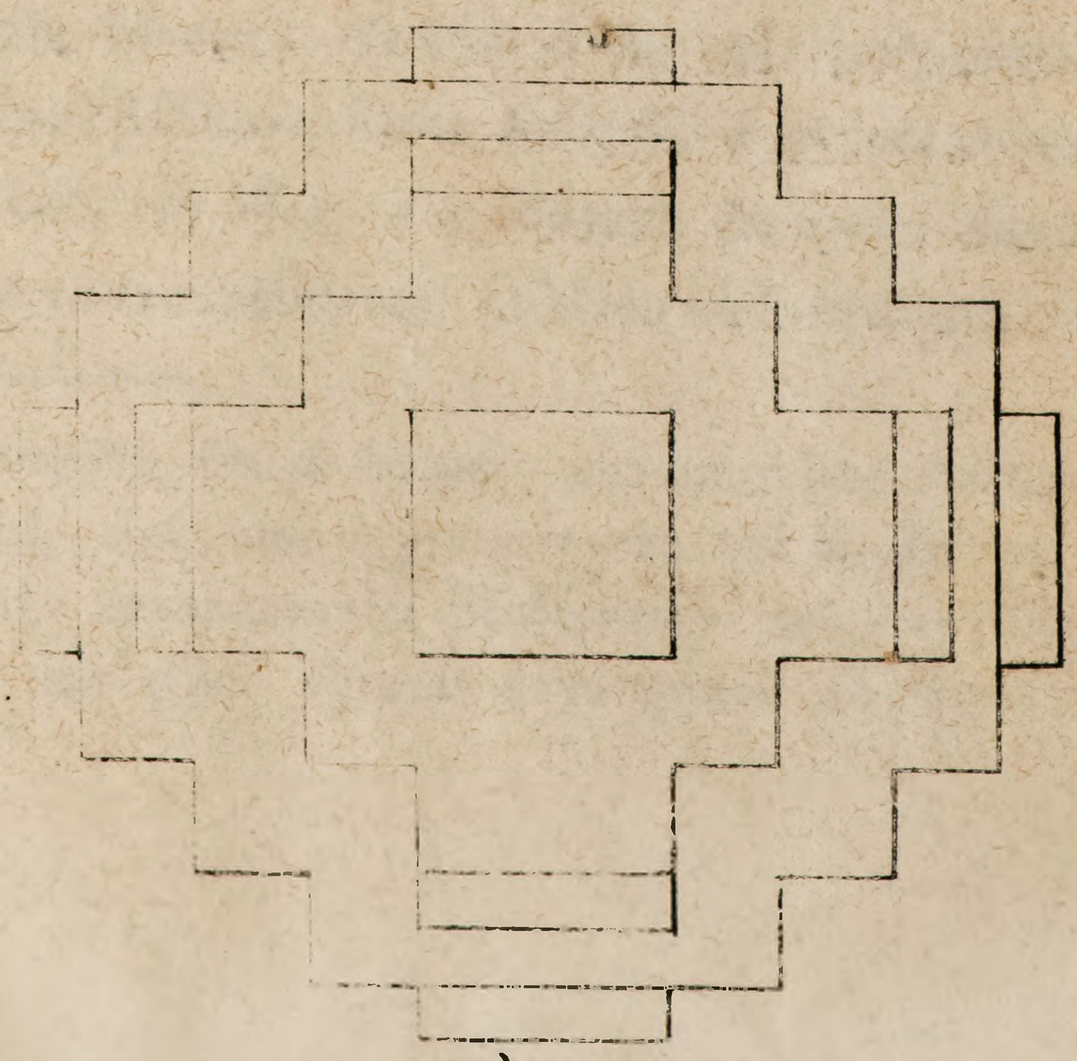

Κλ. $\frac{1}{100}$

αὐτοῦ καταστάσεως. Κρίνομεν ὅμως ἀναγκαιότατον ἵνα σημειώσωμεν ἐνταῦθα, πρὸς φωτισμὸν τοῦ κοινοῦ, χυδαιότατά τινα ψεύδη καὶ τεχνικοὺς παραλογισμούς, οἵτινες ἠδύναντο ἀνεξέλεκτοι νὰ ἐξαπατήσωσι τοὺς πολλούς.

Ἄνευ τῆς ἐλαχίστης πρῶτον συστολῆς βεβαιοῖ ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, ὅτι ὁ Κ. Χάνσεν *ἐτοποθέτησεν ἐν τῷ σχεδίῳ αὐτοῦ ἀνὰ μίαν κρήνην ἐν ἑκατέρᾳ τῶν αὐλῶν.* (σελ. 55). Τὸ διάγραμμα τοῦ Πανεπιστημίου, λιθογραφηθὲν ἐν Λειψίᾳ εἰς κλίμακα ηὐξημένην, ἐκ τοῦ ἐν Βιέννῃ ἐκδοθέντος μικροῦ σχεδίου τοῦ Κ. Χάνσεν, εὑρίσκεται ἤδη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἰς 250 διπλᾶ ἀντίτυπα, ὅθεν ἕκαστος δύναται νὰ λάβῃ ἓν, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς περιεργείας του. Καὶ δὲν πιστεύω ποτὲ ἡ παροῦσα μάλιστα φιλότιμος Πρυτάνεια ν' ἀρνηθῇ πρὸς οὐδένα αἰτοῦντα ταύτην τὴν προσφοράν, καθόσον πρὸς τοῦτο παρ' ἡμῶν ἐξετυπώθη καὶ ἐπολλαπλασιάσθη τοῦτο τὸ λιθογράφημα, ἵνα ᾖ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ προχειροτάτη ἀναίρεσις παρομοίων φλυαριῶν. Ἐν τῷ σχεδίῳ λοιπὸν τούτῳ τοῦ Κ. Χάνσεν *οὐδεμία οὐδαμοῦ* ἀπαντᾶται κρήνη· δύο δὲ μόνον οὐρητήρια, ἃ φαίνεται ἐκλαμβάνων ὁ καλλιτέχνης ὡς κρήνας, εἰς τὰς γωνίας ἑκατέρας τῶν αὐλῶν πρὸς τὴν δυτικὴν τοῦ κτιρίου πλευρὰν σημειοῦνται, καὶ δύο θύραι πρὸς τὴν ἀπέναντι ἀνατολικὴν πλευρὰν ἐντὸς τῶν αὐτῶν αὐλῶν διαγράφονται. Ἐκ τῶν δύο δὲ τούτων θυρῶν ἡ μία τῆς βορείας αὐλῆς εἶναι πραγματικὴ, δι' ἧς σήμερον εἰσερχόμεθα εἰς τὰ ἤδη μνησθέντα ὑπόγεια (α)· ἡ ἄλλη δὲ τῆς μεσημβρινῆς δηλονότι αὐλῆς εἶναι εἰκονικὴ, χάριν μόνον τῆς ἀναλογίας σημειωθεῖσα, μηδενὸς ὑπογείου ἐνταῦθα ὑπάρχοντος, ἕνεκα τοῦ *πετρώδους* τῆς θέσεως. Ταῦτα εἶναι τὰ πράγματα. Τοσοῦτον δὲ τοῦτο εἶναι βέβαιον, ὥστε ἀπὸ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ κτιρίου μέχρι τοῦ 1852, τὸ ὕδωρ ἐλαμβάνετο ἔκ τινος ἐκτὸς τοῦ Πανεπιστημίου κατασκευασθέντος ξυλίνου ὑδραγωγείου. Κατὰ

(α) Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι αἱ ὀροφαὶ τῶν ὑπογείων τούτων οὖσαι καὶ αὗται καμαρωταὶ, εἶναι νέος ἀρχιτεκτονικὸς τοῦ Κ. Χάνσεν σολοικισμὸς, ὃς διέφυγε τὴν κατασκοπικὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ ἐνεργοῦντος τὴν ἠθικωτάτην ταύτην κατ' οἶκον ἔρευναν ἀστυνομικοῦ αὐτοσχεδίου κλητῆρος.

δὲ τὸ 1852 οἱ φοιτηταὶ, συνενεγκόντες ἕκαστος ἀνὰ μίαν δραχμὴν, κατεσκεύασαν παρὰ τὴν μνησθεῖσαν ἤδη θύραν τῶν ὑπογείων κρηνίδιόν τι, προσερειδόμενον τῇ γνωστῇ ἐκείνῃ τοῖς πᾶσι καλλιτεχνικῇ γιδομάνδρᾳ μετὰ σκμαρίου, ἐξ οὗ ὑδρεύοντο πάντες μέχρι τοῦ ἔτους 1863, ὅτε ἐγὼ κατεσκεύασα ἐν τῷ μέσῳ τῆς βορείας αὐλῆς τὸν ἀπεικονισθέντα ἤδη *τετράπουν βωμὸν πρὸς κενὴν ἐπίδειξιν κακαισθησίας καὶ ἀσυμμετρίας*, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἡ περιλάλητος φιλοκαλία τοῦ καλλιτέχνου ἡμῶν ἀρχιτέκτονος τοσοῦτον προσκόπτει, ὥστε ἀναισχύντως προτείνει καὶ τὴν παντελῆ αὐτοῦ κατεδάφισιν. «Δὲν πρέπει δὲ, νὰ φανῇ τοῦτο ξένον, οὐδὲ νὰ λυπήσῃ τοὺς ἀνακαινιστὰς καὶ ἀποπερατωτὰς, διὰ τὴν ἐξάλειψιν μάλιστα τοῦ ἀγάλματος τοῦ κεχρυσωμένου Μπούφου, διότι, .. ἀφοῦ ἐν Ῥώμῃ τὰ μόλις ἀνεγερθέντα παρὰ τοῦ Βερνίνου μετὰ δαπάνης οὐ μικρᾶς κωδωνοστάσια, θεωρηθέντα ὡς βλαβερὰ, *ἕνεκα τοῦ ὄγκου καὶ τοῦ ὕψους αὐτῶν, εἰς τὴν ἀρμονίαν τῆς προσόψεως* καὶ εἰς τὸ μεγαλεῖον τοῦ θόλου, κατεδαφίσθησαν, διότι ἄλλως σκέπτονται ἐν Ῥώμῃ περὶ κωδωνοστασίων, καὶ ἄλλως οἱ παρ' ἡμῖν μιμηταὶ τῶν μιναρέδων, δὲν εἶναι ἀπρεπὲς νομίζω νὰ ἀφαιρεθῇ ἐκ τοῦ κέντρου τῆς αὐλῆς ἡ κακόζηλος αὕτη καὶ ἀσύμμετρος κρήνη διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ τὸ μνημεῖον ἀπὸ τῆς *παραλόγου* ταύτης προσθήκης». Milizia Memor. degli architetti (σελ. 56). Τὸ καλλιτεχνικώτατον τοῦτο χωρίον, φίλοι ἀναγνῶσται, ἐπίτηδες ἐνταῦθα μετήνεγκον, ἵνα καὶ ἐκ τούτου κρίνητε καὶ ἴδητε τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ ἀμάθειαν τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἀρχιτέκτονος, οὐχὶ πλέον εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἰς αὐτὰς τὰς χθεσινὰς ἀρχιτεκτονικὰς σχέσεις τοῦ ἁγίου Πέτρου τῆς Ῥώμης, ὅθεν ὡς ἀπό τινος *πολυχεύμονος πηγῆς* ἀρύεται ἡμῖν πᾶσαν τῆς κριτικῆς αὐτοῦ κεφαλῆς τὴν ποικίλην σοφίαν. Ἀκούσατε λοιπὸν, φίλοι ἀναγνῶσται, τί περὶ τούτων λέγει αὐτολεξεὶ ὁ σοφὸς Μιλιτίας, οὗ καὶ τὴν μαρτυρίαν ἀσυστόλως ἐπικαλεῖται, καὶ ὄν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς σκανδαλώδους περιστάσεως ταύτης, θεωρεῖ *φιλόσοφον ἀρχιτέκτονα καὶ νομοθέτην τῆς ἐπιστήμης*, ὁσάκις μόνον συνάδει καὶ συμφωνεῖ πρὸς τὰς ἀρχιτεκτονικὰς διεστραμμένας προθέσεις του. «I campanili mancano in S. Pietro per le b r i g h e degli artisti. Il Bernini

li progettò ne fabbrico anche uno ma l'invidia lo atterò. Ma il Bernini non si lasciò atterar dall'invidia; seguitò a lavorare». (Milizia Dizion. delle arti del disegno ἄρθρ. Bernini Τόμ. 1. σελ. 153)· ὃ ἐστί· «τὰ κωδωνοστάσια λείπουσε σήμερον τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ, διὰ τὰς ῥαδιουργίας τῶν τεχνιτῶν. Ο Βερνίνης τὰ ἐσχεδίασε, κατεσκεύασε μάλιστα καὶ τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν, ἀλλ' ὁ φθόνος τὸ κατέστρεψε. Ἀλλ' ὁ Βέρνίνης δὲν κατεστράφη ὑπὸ τοῦ φθόνου, ἐξηκολούθησε νὰ ἐργάζηται κτλ.» Ἰδοὺ δὲ καὶ τὸ χωρίον ἰδίως τοῦ Μιλιτίου, ὅπερ ἐντελῶς παρηλλαγμένον ἀναφέρει ἡμιν ὡς μαρτύριον τῶν λόγων του, αὐτολεξεὶ μεθερμηνευόμενον. Memorie degli Archititli σελ. 259. Τόμ. 5. «Τὸ κωδωνοστάσιον καθ' ἑαυτὸ ἦν καλὸν, καί τοι ὁ Βερνίνης ἐσχεδίασε καὶ καλήτερα· ἀλλὰ πῶς νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ καλλίστου θόλου καὶ τῆς ὑπερμεγέθους προσόψεως; Δὲν εἶχεν ἐντελῶς τελειώσει τὸ κωδωνοστάσιον τοῦτο, ὅτε ἤρξατο ἤδη εἴς τινα μέρη νὰ χωρίζηται ἥ τε πρόσοψις καὶ αὐτὸ τὸ κωδωνοστάσιον· (τοῦτο δὲ σημειωτέον ἐγένετο ἕνεκα τῆς ἀπάτης τοῦ ἀρχιτέκτονος Maderno βεβαιώσαντος τὸν Βερνίνην, ὅτι τὰ θεμέλια τῆς προσόψεως ἦσαν στερεώτατα). Ὁ ὄχλος τῶν φθονερῶν κηρύττει ἀμέσως φανερὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Βερνίνη, καὶ πολιορκεῖ τὸ κωδωνωστάσιον ὅπως κατεδαφίσῃ αὐτό! Οἱ συναγελασμοὶ αὐτῶν ἦσαν συνεχεῖς καὶ θορυβώδεις. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ὑπῆρξεν ὑπὲρ τοῦ Βερνίνου, καθόσον τὰ θεμέλια τῆς προσόψεως ἠδύναντο κάλλιστα νὰ ἐνισχυθῶσι, οὕτω δὲ νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ τοῦτο καὶ νὰ ἐγερθῇ καὶ τὸ ἄλλο παράλληλον. Ἤθελον δὲ ἀμφότερα κατασκευασθῆ ἂν δὲν ἀπέθνησκεν Οὐρβανὸς ὁ Η'. Ἀναβάντος ἐπὶ τοῦ Παπικοῦ θρόνου (Assunto al triregno) Ἰννοκεντίου Ι'. Παμφίλη, οἱ Ἀντιβερνινισταὶ λαβόντες καιρὸν, ὅτε ὁ Πάπας διέτριβεν εἰς τὴν ἐξοχὴν, καὶ δραμόντες αὐτόθι παριστάντες ἐρείπια, ἥρπασαν (strapparono) παρὰ τοῦ Πάπα τὴν διαταγὴν τῆς κατεδαφίσεως, καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης χρόνου μεσολαβήσεως κατηδάφισαν τὸ κωδωνοστάσιον τοῦτο. Μέγας ἦν ὁ θρίαμβος τῶν φθονερῶν, μείζων ὅμως ὑπῆρξεν ἡ φιλοσοφία τοῦ Βιρνίνη, ὅστις ἐν τῇ μακρᾷ περιπλοκῇ καὶ τῇ ἐκβάσει τῆς ῥαδιουργίας ταύτης (Cabala) δὲν ἐταράχθη ποσῶς· ἐξακολουθῶν δὲ ἡσύ-

χως νὰ ἐργάζηται κατεσκεύασε κλ.». Πόσον ἄρα ἤθελε πράξει κάλλιον ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, ἂν ἀντὶ νὰ παραποιῇ τοσοῦτον ἀναισχύντως τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων, ἐπροσπαθει νὰ ἐμπνευσθῇ κατά τι τοὐλάχιστον καὶ ὑπὸ τῶν ἀρετῶν τοῦ μεγάλου Βερνίνη, ὅστις γενναῖος καὶ ἄμοιρος φθόνου τεκτονικοῦ, δημοσίᾳ ἐπῄνεσε καὶ ἐξύμνησε τὰ ἔργα τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἃ προσεκλήθη νὰ διορθώσῃ, ὅτε δηλονότι Λουδοβῖκος ὁ ΙΔ΄. ὁ ἀκμάσας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν φιλαρέσκων Φρυνῶν, τῆς γνωστῆς ἤδη ἐκείνης δηλαδὴ ἐποχῆς τῆς παραβιάσεως πάσης λογικῆς καὶ παντὸς κανόνος τοῦ καλοῦ, προσεκάλεσε μετ' ἀληθοῦς βασιλικῆς πομπῆς εἰς Παρισίους ἐξ Ἰταλίας τὸν ἑβδομηκοντούτη Βερνίνην, ἵνα ἐκτελέσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ Λούβρου σχέδια αὐτοῦ. Ὁ Βερνίνης φθὰς εἰς Παρισίους, καὶ ἰδὼν ἐκ τοῦ S. Germain l'Auxerrois τὴν πρόσοψιν τοῦ Λούβρου, σχεδιασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀρχιτέκτονος Κλαυδίου Περῥώλτου, εἶπε δημοσίᾳ, ὅτι πάντῃ περιττὴ ἦν ἡ ἔλευσις αὐτοῦ εἰς Γαλλίαν, ὅπου ὑπῆρχον τοιοῦτοι πρώτης τάξεως ἀρχιτέκτονες (α). Ἄκουε δὲ, σοφὲ ἀρχιτέκτων, τί ἐνταῦθα, οἱονεὶ πρὸς σὲ ἀπευθυνόμενος λέγει ὁ Μιλιτίας. Fa piu onore al Bernini questo tratto di sua sincerità, che tutta la sua gran perizia nella statuaria e nell'architettura; e gli artisti in vece di biasimare le opere altrui dovrebbero in questo imitar Bernini «Μείζονα δηλονότι τιμὴν περιποιεῖ τῷ Βερνίνῃ ἡ εἰλικρίνεια αὐτοῦ, ἢ πᾶσα αὐτοῦ ἡ ἐμπειρία ἔν τε τῇ γλυπτικῇ καὶ ἀρχιτεκτονικῇ. Καὶ *οἱ τεχνῖται ἀντὶ νὰ κατηγορῶσι τὰ ἔργα τῶν ὁμοτέχνων των, ὤφειλον μᾶλλον τὸν Βερνίνην νὰ μιμῶνται εἰς τοῦτο*» (β). Ἀλλ' ἠγνόει ὡς φαίνεται ὁ Μιλιτίας, ὅτι τὰ χα-

---

(α) Δὲν πιστεύομεν δὲ ὅτι θέλει ἀμφισβητήσει τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ σοφώτατος ἀρχιτέκτων λέγων, ὅτι εἰς τὰ ἰδιόχειρα αὐτοῦ ἀπομνημονεύματα ὁ Κλαύδιος Περῶλτος δὲν ἀναφέρει αὐτὸ, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δηλονότι ὅτι δὲν μανθάνει πρῶτον ἤδη τὴν ὕπαρξιν ἐν γένει αὐτῶν.

(β) Δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν ἐνταῦθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων δὲν ἀνέγνωσε τοῦ Μιλιτίου τὰς περὶ Βιρνίνη ταύτας κρίσεις, καθότι ἐντεῦθεν μάλιστα ἐξήγαγε καὶ τὸ παραμύθιον ἐκεῖνο περὶ τῆς πρώτης τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου ἐν Ῥώμῃ συλλήψεως. Ὁ μακαρίτης Μισαὴλ, εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ μυθοποιὸς ἀρχιτέκτων, δὲν δύναται πλέον νὰ μαρτυρήσῃ· τοῦ δὲ σοφοῦ Μιλιτίου μόνος ἐγὼ τὴν σοφίαν ἐν οἴκῳ κατέχω. Ἂς

μαίζηλα ἕρπετὰ οὐδέποτε δύνανται ὡς οἱ ἀετοὶ νὰ ὑψωθῶσιν εἰς τὰς νεφέλας, καὶ ὅτι τὰ εὐγενῆ καὶ μεγάλα αἰσθήματα ἀπορρέουσι πάντοτε ἐκ μεγάλων καὶ εὐγενῶν καρδιῶν. Ἡ ἀληθὴς δὲ ἰδίως ἀξία οὐδέποτε συκοφαντεῖ, οὐδέποτε φθονεῖ, οὐδέποτε ἕρπει οὐδὲ ῥαδιουργεῖ·

Voila le vrai merite il parle avec candeur
L'envie est à ses pieds, la paix est dans son cœur.
(Voltaire. Disc. del'Envie).

Ἀλλ' ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τοὐλάχιστον, τί περὶ τῆς κρίσεως τῶν τεχνιτῶν λέγει πάλιν αὐτῷ ὁ σοφὸς Μιλιτίας·

Dans votre ouvrage tout est bien
ainsi parle la flatterie
dans votre ouvrage tout est mal
cest le langage del'envie,

ἐξακολουθεῖ λέγων· «ὁ ὡραιότερος κόσμος τῆς κρήνης ταύτης εἶναι ὁ συμβολικῶς ἐπιτεθεὶς ὡς ἀκρωτήριον καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐπιχρυσωθεὶς βύας, ἢ ὁ κοινῶς λεγόμενος *μποῦφος*, ἱστάμενος

πλάσωμεν λοιπὸν διὰ τὰ ὄρνεα παραμύθια, καὶ ἂς γενῶμεν ἡμεῖς οἱ ἀνεξέλεγκτοι πατέρες τοῦ Πανεπιστημίου. «Ξεναγωγούμενος ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ῥώμῃ ὁ ἀείμνηστος Μισαὴλ εἰς τὰ θαυμαστὰ τῆς πόλεως μνημεῖα, καὶ εἰς τὸ περίβλεπτον αὐτῆς Πανεπιστήμιον, ἐξέφρασε μετὰ πολλῆς συγκινήσεως τὴν ἀκόλουθον εὐχήν. «Ὦ πότε θέλει ἀξιωθῇ ἡ Ἑλλὰς νὰ ἴδῃ τοιοῦτον λαμπρὸν τῶν μουσῶν ἐνδιαίτημα! Εἴθε σὺ μὲν νὰ συντάξῃς σχέδιον αὐτοῦ μεγαλοπρεπὲς, ἐγὼ δὲ νὰ εὐτυχήσω νὰ βαστάσω τὸν θεμέλιον λίθον!» Ἀκούσατε νῦν ἀναγνῶσται καὶ τὸν ἑξῆς διάλογον μεταξὺ Βερνίνη καὶ Ἀννίβα Καράσση. Si raconta che andando un giorno il Bernini in compagnia di bravi Artisti, Annibale Caracci nel uscir da san Pietro rivolto si a mirar quella vecchia confessione, esclamò. Si trovera quelque sublime ingegno, che faccia una confessione corrispondente à cosi augusto tempio! il Bernini sotto voce disse sospirando. Ah foss'io quegli! (Milizia mem. degli architet. σελ. 254. τόμ. 5). Μετατρέψατε τὸν Ἀννίβαν Καράτζην εἰς ἀείμνηστον Μισαὴλ, καὶ τὸν Καυταντζόγλουν εἰς Βερνίνην, καὶ τὸfoss'io quegli εἰς fosti tu quegli, καὶ ἔχετε φίλτατοί μου ἀναγνῶσται ἐν τῷ σοφῷ ἤδη Μιλιτίᾳ τὸν περὶ Πανεπιστημίου διάλογον τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Μισαήλ! Τοιαῦτα εἶναι τὰ θαύματα τοῦ ἀρχιγυμνασίου τῆς σοφίας τῆς Ῥώμης!

ἐν τῷ μέσῳ λεκάνης ὡς ἔνυδρος κύκνος, καμαρόνων τὰ ἀξιάγαστα καὶ μεγάλα ἔργα τῆς ἀποπερατώσεως καὶ ἀνακαινίσεως τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.... καὶ προεξάρχων τῶν ἀπείρων ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων ἔξωθέν τε καὶ ἔσωθεν ἀπεικονεισθεισῶν γλαυκῶν». (σελ. 55). Μετὰ πάσης εἰλικρινείας ὁμολογοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι αἱ περὶ τὴν ζωολογίαν ἢ κτηνολογίαν γνώσεις ἡμῶν δὲν εἶναι μεγάλαι, καὶ ἀσμένως πιστεύομεν τοὺς ἐκ τοῦ σύνεγγυς γινώσκοντας τὰς διαφόρους φύσεις καὶ τὰς ἕξεις τῶν ζώων, ὅτι ἡ ζητηθεῖσα παρ' ἡμῶν ἐκ τοῦ ζωολογικοῦ ταμείου Γλαὺξ, καὶ δοθεῖσα ἡμῖν ὡς τοιαύτη, δὲν εἶναι Γλαὺξ, ἀλλ' εἶναι καὶ λέγεται Βύας, Μπούφος ἢ Κοῦκκος κατὰ τὸν σοφὸν ἡμῶν ἀρχιτέκτονα, δεινὸν ὄντα, κατὰ ταῦτα ὡς φαίνεται, καὶ ζωογνώστην ἢ κτηνολόγον. Πάντως δὲ βεβαίως, ἢ ὁ ἐπὶ τῆς κρήνης ἱστάμενος εἶναι μπούφος, ἢ μπούφοι εἶναι οἱ τὴν γλαῦκα ὡς μπούφον χαρακτηρίζοντες. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε νῦν καὶ ὁ μπούφος ζητεῖ ἐπιμόνως ἐκδίκησιν, ἐπὶ ἀγνωμοσύνῃ καὶ ἐξυβρίσει ἐνάγων τὸν ἐπίδοξον ποτὲ ἡγεμόνα, ἐνώπιον τοῦ Διός· ἐπὶ ἀγνωμοσύνῃ μὲν, διότι μπούφου, λέγει, ἦσαν τὰ πλεῖστα πτερὰ, δι' ὧν ὁ ἁπλοῦς κολοιὸς παρ' ὀλίγον τῆς ἡγεμονίας ἐτύγχανεν· ἐπὶ ἐξυβρίσει δὲ, διότι λέγει καὶ ἰσχυρίζεται, ὅτι αὐτὸς ποτὲ οὐχὶ ἐπὶ μαρμαρίνης κρήνης ἵστατο Πανεπιστημίου κειμένης ἐντὸς αὐλῆς, ἀλλ' ἐπὶ χρυσελεφαντίνου σκήπτρου βασιλίσσης θεῶν ἐπεκάθητο, ἐντὸς ἱερωτάτου ναοῦ τοῦ περιωνύμου ἐκείνου παρὰ ταῖς Μυκήναις Ἡραίου, ὅπερ Εὐπόλεμος ᾠκοδόμησε καὶ Πολύκλειτος κατεκόσμησε. (Παυσαν. 2, 17). Ὅ,τι ἄρα εἰς τὰ ὄμματα τοῦ μεγάλου Πολυκλείτου δὲν ἦτο σκάνδαλον, ἐπὶ τοῦ σκήπτρου μάλιστα τῆς Ἥρας καθήμενον, δύναται νομίζω νὰ μὴ προσκρούῃ τὸ αὐτὸ, ἐπὶ τῆς κρήνης τοῦ Πανεπιστημίου ἱστάμενον, εἰς τὰς καλλιτεχνικὰς ὄψεις τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος. Τὸ δυστύχημα ὅμως εἶναι, ὅτι αἱ καλλιτεχνικαὶ αὗται δυσικανοποίητοι ὄψεις δὲν προσβάλλονται μόνον εἰς τὴν θέαν τοῦ ὑποτιθεμένου τούτου Μπούφου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὄψιν τῶν συμβόλων ἐκείνων, ἃ ἡ ζωογνωστικὴ ἐπιστήμη του ὁμολογεῖ ἀναντιρρήτως ὡς γλαῦκας. Ἴσως ἡ ἀσιατικὴ εὐρυτάτη τοῦ ἀρχιτέκτονος φαντασία, μᾶλλον ἀρέσκεται εἰς τὰ τέρατα καὶ τὰ παρὰ φύσιν, προτιμῶσα, ὡς ἤδη εἴδο-

μεν τὰς τερατοειδεῖς σφίγγας ἀντὶ τῶν ἐν τῇ φύσει γλαυκῶν. Εἰς τοῦτο πλέον οὐδὲν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν μετὰ τὰ ἤδη ῥηθέντα· πλὴν δυστυχῶς οὕτως ἐξηγούμενος ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων, οὐδὲν ἄλλο ἀποδεικνύει ἡμῖν, ἢ ὅτι αἱ περὶ τὰ δίποδα καὶ τετράποδα γνώσεις αὐτοῦ, ἃς δὲν ἀμφισβητοῦμεν ποσῶς, περιορίζονται ἀποκλειστικῶς, κατ' ἐξιδιασμένην ἴσως ἀρέσκειαν, εἰς τὸ ζωῶδες καὶ κτηνῶδες μέρος αὐτῶν. Ἀνέκαθεν ὅμως σοφώτατε ἀρχιτέκτων ἡ τέχνη μετεχειρίσθη τὴν ἄλογον φύσιν, ἵνα δι' αὐτῆς συμβολικῶς παραστήσῃ ἰδέας τινὰς ἀνθρωπίνους καὶ λογικάς, ἀφ' ὧν σπουδαίως, φαίνεται, παρῃτήθης. Ἡ γλαὺξ δὲ αὕτη ἣν ὁρᾷς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, δὲν ἦτο μόνον ἡ προσφιλὴς συγκάτοικος ἐν ἀκροπόλει καὶ συνοδοιπόρος τῆς Ἀθηνᾶς, ἀλλὰ σύμβολον πεφιλημένον παρ' Ἕλλησι τῆς νίκης καὶ τῶν ἀγαθῶν οἰωνῶν. *Γλαὺξ ἵπταται καὶ Γλαὺξ διέπτατο*, εἰσὶ γνωσταὶ τῶν Ἀθηνῶν αἰσιολογικαὶ παροιμίαι. Ἡ γλαὺξ ἐπικαθήσασα τοῖς καρχησίοις τοῦ ἐν Σαλαμῖνι στόλου τῶν Ἑλλήνων, ἐθεωρήθη παρὰ πάντων ὡς ἄριστος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς Ἀσιανῆς δουλείας οἰωνός· « διὸ δὴ καὶ μάλιστα προσέθεντο τῇ γνώμῃ καὶ παρεσκευάζοντο ναυμαχήσοντες ». (Πλούτ. Θέμ. 12). Ὁ Ἀγαθοκλῆς πολεμῶν ἐν Ἀφρικῇ πρὸς Καρχηδονίους, καὶ ὁρῶν τοὺς στρατιώτας καταπεπληγμένους τὸ πλῆθος τῆς βαρβαρικῆς ἵππου καὶ τῆς δυνάμεως, ἀφῆκεν εἰς τὸ στρατόπεδον κατὰ πλείονας τόπους γλαῦκας· αὗται δὲ διὰ τῆς φάλαγγος πετάμεναι, καὶ προσκαθίζουσαι ταῖς ἀσπίσι καὶ τοῖς κράνεσιν, εὐθαρσεῖς ἐποίουν τοὺς στρατιώτας! (Διόδωρ. 20. 1). Διατί ἄρα τὸ ἱερὸν τοῦτο σύμβολον τῆς Ἀθηνᾶς, ὃ ἡ τέχνη τοῦ Φειδίου οὐκ ἀπηξίωσε συγκαθιδρύσαι τῇ θεῷ, συνευδοκοῦντος τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων, δυσαρεστεῖ σοφὲ ἀρχιτέκτων τοὺς καλλιτεχνικοὺς ὀφθαλμούς σου; Μήπως τάχα ὑποκρύπτεται ἄλλη τις ἐνταῦθα αἰτία, ἣν πόρρωθεν ἡμῖν ἀποκαλύπτει ὁ Χρυσόστομος Δίων, λέγων ὅτι ἡ Γλαὺξ τοσαύτην ἔχει ἐπὶ τῶν ὀρνέων ἐπιῤῥοήν, ὥστε ὅταν δήποτε φθέγξηται τὸ λυπηρὸν ἐκεῖνο καὶ οὐδαμῶς ἡδὺ αὐτῆς ἤχημα, πάντα τὰ ὄρνεα, τὰ κωφεύοντα τὸ παράπαν καὶ εἰς τῆς ἀηδόνος τῆς ἕωθεν ὀρθρευομένης τὰ ἐπαγωγὰ ἄσματα, καὶ εἰς τοῦ κύκνου, τοῦ ὑμνοῦν-

τος τὴν ὑστάτην ᾠδήν, τὸ γλυκύτατον μέλος, εὐθὺς ἐν τῇ φωνῇ αὐτῆς συναθροίζονται, περιέποντα αὐτὴν πανταχόθεν, τὰ μὲν καθεζόμενα ἐγγὺς, τὰ δὲ κύκλῳ περιπετάμενα, ἵνα ἀκούσωσι τῶν σοφῶν συμβουλῶν της; (Δίων Χρυσόστ. λόγ. 12). Μήπως λοιπὸν αὕτη ἡ κατάρατος Γλαὺξ, ἐξεγερθεῖσα ἐσχάτως ἐκ τοῦ ληθάργου αὐτῆς, ἐκίνησεν εἰς στάσιν τὰ ὄρνεα κατὰ τοῦ δυστυχοῦς κολοιοῦ, ὃν ἐξακολουθοῦσιν ἀνιλεῶς τὰ ἀνελεήμονα νὰ γυμνόνωσι τῶν ἀπατηλῶν συμβόλων τῆς γελοίας κενοδοξίας του;

Πρὶν δὲ ἀπὸ τῆς κρήνης ταύτης μεταβῶμεν εἰς τὸ κύριον τῆς καλλιτεχνικῆς ἐμπειρίας τοῦ ἀρχιτέκτονος ἀντικείμενον, παραθῶμεν ἐνταῦθα πρῶτον τὸ ἑξῆς αὐτοῦ περὶ τῆς κρήνης ταύτης τεμάχιον, χρῆζον πολλαπλῆς ἑρμηνείας. « Ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀναρμοδίου σχεδίου καὶ τῆς ἀτέχνου κατασκευῆς ταύτης τῆς κρήνης διατηρεῖται προσέτι, καθὼς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, κάθυγρον τὸ ἔδαφος τῆς αὐλῆς, ὡς ἐκ τῆς ἐκχειλίσεως καὶ τῆς κακῆς ἐξοχετεύσεως τῶν περιττῶν ὑδάτων, ἅτινα ῥέοντα πρὸς τὸ μέσον τῆς θύρας ἀποκαθιστῶσι τὴν εἴσοδον δυσάρεστον καὶ δυσδιάβατον. Διὰ τοῦτο καὶ προτείνομεν οὐχὶ τὴν ἐπισκευὴν, ἀλλὰ τὴν παντελῆ κατεδάφισιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος τοσοῦτον διαφημισθείσης κρήνης ». (σελ. 55). Καμαρώσατε, φίλοι ἀναγνῶσται, τὴν ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὅστις μετὰ τὰ κηρυχθέντα ἐκεῖνα δόγματα περὶ τῆς ἀπαραβιάστου ἱερότητος ἀλλοτρίων σχεδίων, ἔχει σήμερον τὴν ἀναίδειαν νὰ προτείνῃ κατεδαφίσεις ἔργων ἀλλοτρίων, ἃ ἡ ἔνοχος αὐτοῦ καὶ ἐγκληματικὴ ἀδιαφορία ὁσημέραι παραπέμπει εἰς τὴν ἐρείπωσιν, ἥτις εἶναι ὁ μόνος ἴσως λογικὸς σκοπὸς τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σήμερον ἀκατανοήτου αὐτοῦ παρουσίας ὡς ἀρχιτέκτονος. Διττῶς τὰ κτίρια πάντοτε καταῤῥέουσι καὶ κατερειποῦνται, ἢ διὰ πράξεων καταφατικῶν καὶ θετικῶν, ἢ διὰ πράξεων ἀρνητικῶν καὶ ἀποφατικῶν. Τὸ πρῶτον ἤθελεν εἶσθαι ἐνταῦθα λίαν τολμηρόν· τὸ δεύτερον, ἀφανῶς μὲν ἀλλ' ἀδιαλλείπτως καὶ ἀποτελεσματικῶς ἐνεργοῦν, εἶναι τὸ καταλληλότατον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μέσον. Καὶ τοῦτο ὑπάρχει ἤδη εἰς πλήρη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐνέργειαν διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος αὐτοῦ Καφταντζόγλου. Δεκατέσσαρας ἤδη

μῆνας τὰ ὕδατα τῆς κρήνης κατακλύζουσι τὴν αὐλὴν, καὶ ὁ καλούμενος ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου (α), ὅστις τοσαύτας ἀμίσθους ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐναερίους ὑπηρεσίας προσήνεγκεν, ἀγρὸν ἠγόρασε, κατὰ τὴν παροιμίαν, προκειμένου περὶ ὑπηρεσίας τινὸς πρακτικῆς· ἀλλ' ἔχει τὴν ἀνήκουστον κακοήθειαν νὰ προτείνῃ κατεδαφίσεις ἔργων πολυδαπάνων, χρηζόντων τριῶν μόνων ὡρῶν εὐσυνείδητον ἐργασίαν, ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἀκμαίαν κατάστασιν. Ὅταν ἐν ταῖς λεκάναις τῆς κρήνης, ταῖς προωρισμέναις ἵνα δέχωνται μόνον τὰ καθαρὰ περιττεύοντα ὕδατα, ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ ἀγρύπνου γραφείου πλύνωνται τὰ βρομερώτερα πράγματα, ὅταν εἰς τὰς ὀπὰς εἰσάγωνται ῥάκη καὶ ὕλαι παντοῖαι ἀκάθαρτοι, τότε μὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἂν ὑπόνομος τῆς κρήνης ταύτης ἦν τῆς Ῥώμης ἡ cloaca maxima, ἤθελε καὶ αὕτη γεμίσει καὶ πληρωθῆ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τί πράττει πᾶς diligens paterfamilias; φροντίζει νομίζω εὐθὺς περὶ τῆς καθαρίσεως καὶ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν εἰσαχθεισῶν ἀλλοτριῶν ὑλῶν. Ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὅμως, ὑπὸ τοῦ καλουμένου ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου, ἀντὶ τούτου προτείνεται ἡ παντελὴς κατεδάφισις! Καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ταῦτα αἴσχη, ὄντα δευτέρα ἔκδοσις διωρθωμένη καὶ ηὐξημένη τῶν ἐκκρεμῶν εἰσέτι τοῦ φυσιογραφικοῦ μουσείου ἀθλιοτήτων, βλέπουσι καὶ ἀκούουσι σιωπῶντες οἱ κύριοι συγκλητικοί!

Ὑπερπλεονάσαντος ὅμως τοῦ κακοῦ, ὁ φιλότιμος Πρύτανις, εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν ἔδωκε πάλιν ἀπάντησιν ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων, *καίπερ ὢν ἀρχιτέκτων τοῦ Πανεπιστημίου*, προσεκάλεσεν ἐπὶ τέλους τὸν Κύριον Θεοφιλᾶν διὰ τοῦ ἀπὸ 29 Νοεμβρίου ἐπισήμου ἐγγράφου τῆς Πρυτανείας, ἵνα δώσῃ αὐτῇ *τὰς ἀνηκούσας πρὸς ἐπισκευὴν τῆς κρήνης*

(α) Ἐν σελ. 51 εἴπομεν, πλανηθέντες ἐκ τῶν πληροφοριῶν τοῦ γραφείου, ὅτι προεκλήθη διάταγμα διὰ τὸν διορισμὸν τοῦ Κ. Καφταντζόγλου, ἀλλὰ μεταγενέστεραι ἔρευναι ἡμῶν ἀνεκάλυψαν ὅτι ἀνετέθησαν αὐτῷ ἁπλῶς τὰ ἀρχιτεκτονικὰ καθήκοντα ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ Κ. Προβιλεγγίου ἐν ἔτει 1858 τῇ ἑνδεκάτῃ Ἰουνίου, προτάσει τοῦ Κ. Φιλίππου Ἰωάννου.

ὁδηγίας. Ὁ Κύριος Θεοφιλᾶς ἐνόμισε καθῆκόν του εἰς τὴν φιλόφρονα ταύτην καὶ κολακευτικὴν πρόσκλησιν τῆς Πρυτανείας, ν' ἀναγγείλη μὲν ἀμέσως τῷ Κ. Πρύτανει τὴν πρόθυμον συνδρομήν του, ἐξ ἑτέρου ὅμως νὰ παραστήσῃ αὐτῷ εἰλικρινῶς καὶ σαφῶς, οὐ μόνον τὸ δύσκολον τῆς θέσεώς του, ἀλλὰ καὶ τὸ μάταιον τῶν πόνων του καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν του, ὑπάρχοντος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀνθρώπου ὡς ἀρχιτέκτονος, μηδεμίαν παρέχοντος βεβαιότητα, ὅτι δὲν θέλει νέας παρέξει τῇ πρυτανείᾳ προσκλήσεων ἀφορμάς.

Πρὸς τὴν Πρυτανείαν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Κύριε Πρύτανι,

Ἀσμένως ἤθελον σπεύσει ἵν' ἀναλάβω τὴν ἐργασίαν, ἣν μοὶ ἀναθέτετε, διὰ τοῦ ἀπὸ 29 Νοεμβρίου ἐγγράφου ὑμῶν, ἂν δὲν ὑπῆρχέ τι γνωστὸν βεβαίως ὑμῖν κώλυμα, καθιστὰν δυσχερῆ καὶ ἴσως ἀνωφελῆ πᾶσαν ἐμοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀρχιτεκτονικὴν ἐργασίαν, ἥτις, εἰμὶ βέβαιος, θέλει μετ' ὀλίγον πάλιν ματαιωθῆ, ὡς ἤδη ἡ κατάστασις τῆς κρήνης ἀποδεικνύει σαφέστατα τὰς ὑπονοίας μου ταύτας. Γινώσκετε, Κ. Πρύτανι, τὸν ζῆλον μεθ' οὗ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ εἰργάσθην. Γινώσκετε ὅμως καὶ τίνι τρόπῳ ὁ ζῆλός μου οὗτος ἀντημείφθη ὑπὸ τοῦ Κ. Καφταντζόγλου. Ἡ ἀρχιτεκτονική μου ἄρα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐνέργεια, ὑπάρχοντος αὐτοῦ ὡς ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου, ἀποβαίνει δι' ἐμὲ δυσχερὴς μ' ὅλην τὴν προθυμίαν, ἣν ἔχω ἵνα ὑπηρετήσω τὸ Πανεπιστήμιον, καί τὴν ὑπόληψιν ἣν τρέφω πρὸς ὑμᾶς τὸν Πρύτανιν αὐτοῦ. Πλὴν ἐὰν τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν ἀναθέσῃ ἐμοὶ δι' ὑμῶν τὰ ἔργα ταῦτα, πάραυτα θέλω σπεύσει ἵνα προσφέρω καὶ πρὸς ὑμᾶς καὶ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον τὰς μικρὰς γνώσεις καὶ τὰς δυνάμεις μου.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 30 Νοεμβρίου 1865.

Α. ΘΕΟΦΙΛΑΣ κλπ.

Τοιοῦτον τὸ πρὸς τὸν Πρύτανιν ἄβρότατον ἔγγραφον τοῦ Κ. Θεοφιλᾶ. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Πρύτανις μὴ σταθμίσας ἀκριβῶς

τοὺς ἐν αὐτῷ εὐγενῶς ἐκφραζομένους λόγους, οἵτινες ἀναγκάζουσι τὸν Κ. Θεοφιλᾶν, καὶ διὰ λόγους προσέτι τιμῆς, νὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν, ὥστε ν' ἀρνηθῇ παρὰ θέλησιν τῷ Πανεπιστημίῳ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συνδρομήν του, ἐζήτησε παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν *ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτῷ ὅπως δώσῃ τὴν γνώμην του περὶ τῆς ἐπισκευῆς τῆς κρήνης.* Ἦτον ἄρα ἑπόμενον, ἵνα διὰ τοῦ ἀρχηγείου ἤδη τοῦ Μηχανικοῦ, ἐκφράσῃ ὁ Κ. Θεοφιλᾶς καὶ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο τοὺς αὐτοὺς τῆς ἀκουσίου ἀρνήσεως λόγους του, σαφέστερον ὅμως ἤδη ἐκτεθειμένους καὶ καθαρώτερον, διὰ τοῦ ἑπομένου ἐγγράφου του·

Ὁ ὑπολογαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ Α. Θεοφιλᾶς πρὸς τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ Μηχανικοῦ ἐνταῦθα.

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 4,023 ὑμετέρας ἐπισημειωτικῆς διαταγῆς, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω, ὅτι ἡ Πρυτανεία τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, δι' ἐγγράφου της ἀπὸ 29 λήξαντος, μὲ παρεκάλεσεν ἀπ' εὐθείας ν' ἀναδεχθῶ τὴν ἐπισκευὴν τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κρήνης, ἐγὼ δὲ ἐπίσης δι' ἐγγράφου ἀπήντησα τῷ Κ. Πρυτάνει, ὅτι ἀσμένως ἤθελον σπεύσει ἵν' ἀναλάβω τὴν ἐργασίαν, ἣν μοὶ ἀνέθετε, ἂν δὲν ὑπῆρχε τι γνωστὸν αὐτῷ κώλυμα, καθιστὰν δυσχερῆ καὶ ἴσως ἀνωφελῆ πᾶσαν ἐμοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀρχιτεκτονικὴν ἐνέργειαν. Ἐν τέλει ἐπληροφόρουν τὸν Κ. Πρύτανιν, ὅτι ἂν τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν ἀνέθετεν εἰς ἐμὲ τὰς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐργασίας, ἤθελον σπεύσει νὰ προσφέρω καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Κ. Πρύτανιν καὶ πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον τὰς μικρὰς γνώσεις καὶ τὰς δυνάμεις μου. Ἀλλ' ὁ Κ. Πρύτανις παρεξηγήσας, φαίνεται, τὴν τελευταίαν ταύτην περικοπὴν τοῦ ἐγγράφου μου, ἐνόμισεν ὅτι ἤρκει πρὸς τὸν σκοπόν του, νὰ προκαλέσῃ διαταγὴν τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν, μηδόλως λαβὼν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὑπάρχοντος ἀρχιτέκτονος τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κ. Καφταντζόγλου, τοῦ τοσοῦτον ἀσυστόλως ἐπιτεθέντος κατὰ τοῦ ἐντίμου σώματος τοῦ μηχανικοῦ, ἦτον ἀδύνατον ἐγώ, ἢ ἄλλος τις συνάδελφος ν' ἀναδεχθῇ ἐργασίαν οἱανδήποτε ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἄπορον ἐν τούτοις μοὶ φαίνεται, πῶς ὁ τοσοῦτον ἐπὶ πο-

λυμαθείᾳ καυχώμενος ἀρχιτέκτων δὲν ἀναλαμβάνει τὴν ἐπισκευὴν τῆς ἐν λόγῳ κρήνης. Τοῦτο δὲ ἐπιτρέψατε νὰ ἐκφέρω, ὅτι αὐξάνει τὰς ὑπονοίας μου, ὅτι ἀπὸ σκοποῦ ἀφίνονται νὰ καταστρέφωνται αἱ ἐργασίαι τοῦ Πανεπιστημίου, αἵτινες διὰ τοσούτων μόχθων καὶ χρηματικῶν δαπανῶν ἐγένοντο. Γνωστοποιήσατε παρακαλῶ, κύριε ἀρχηγὲ, τὴν ἀναφοράν μου ταύτην πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐσωτερικῶν.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 7 Δεκεμβρίου 1865. Α. ΘΕΟΦΙΛΑΣ.

Ἐπαινετὴ μὲν βεβαίως ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ φιλοτίμου καὶ φιλοκάλου Πρυτάνεως, ζητήσαντος ὑπὲρ τοῦ Πανεπιστημίου τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συνδρομὴν τοῦ μόνου ἁρμοδίου προσώπου, τοῦ ἀνδρὸς τουτέστιν ἐκείνου, ὅςις μετὰ τοσούτου ζήλου καὶ ἀγάπης εἰργάσθη πρὸς ἀποπεράτωσιν καὶ ἀνακκίνισιν τοῦ κτιρίου, πρὸς ὃ τοσοῦτον ἀγενῶς προσηνέχθη ὁ καλούμενος αὐτοῦ ἀρχιτέκτων, ὁ κωφεύων καὶ νῦν εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ προϊσταμένου του. Καί τοι ἄρα ἡ πρᾶξις αὕτη, ὡς εἴρηται ἐστὶν ἐπαινετὴ, καὶ ἀρκούντως σημαντικὴ καὶ σπουδαία διὰ τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα, ἂν ἐν ἑαυτῷ εἶχεν ἴχνος φιλοτιμίας· ἦν ὅμως ἀτελὴς καὶ ἀνεπαρκὴς διὰ τὸν Κ. Θεοφιλᾶν, ἤδη ὡς ἀξιωματικὸν μάλιστα τοῦ μηχανικοῦ σώματος, μὴ δυναμένου νὰ συνυπάρξῃ ἀρχιτεκτονικῶς, ὅπου ὁ ὑβριστὴς καὶ συκοφάντης τοῦ σώματος λέγεται ἀρχιτέκτων. Ἃς πιστεύσωσι δὲ καὶ ὁ φίλος μου Κ. Μιλτιάδης Βενιζέλος, ὁ ἐπέτειος Πρύτανις, καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, οὓς ἀμφοτέρους παρεκίνησα καὶ προέτρεψα ἵνα πράξωσί τι γενναιότερον καὶ τελειότερον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κατὰ τὴν προκειμένην περίστασιν, ὅπερ νῦν καὶ δημοσίᾳ τοῖς πᾶσιν ὁμολογῶ, τῆς ἐν ἐμοὶ πεποιθήσεως διδούσης μοι τὸ θάρρος ἵνα κηρύξω ἐπὶ τῶν δωμάτων ὅ,τι εἶπον ἐν τῷ ταμείῳ, ἃ; πιστεύσωσι λέγω, ὅτι παρεκίνησα καὶ προέτρεψα πρὸς τοῦτο αὐτοὺς, μόνον καὶ μόνον ἐξ ἀντικειμένου χάριν αὐτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, μὴ ἀνεχόμενος τοσοῦτοι κόποι καὶ τοσαῦται δαπάναι, διὰ τῆς μοχθηρίας ἑνὸς προσώπου νὰ καταρρέωσι. Πλὴν χάριν ἴσως τῆς παλαιᾶς ἡμῶν φίλης, τῆς οἰκονομίας τῶν περιστάσεων, δὲν εἰσηκούσθην, ἀλλ' ἐξεπλήρωσα τοὐλάχιστον καὶ τὸ τελευταῖον καθῆκόν μου πρὸς καθίδρυμα, πρὸς τὴν ἀνέγερσιν

καὶ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ὁποίου τοσοῦτοι κατεβλήθησαν μόχθοι καὶ πόνοι, καὶ διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ ὁποίου, πᾶσα προσωπικὴ συμπάθεια καὶ πᾶσα οἰκονομία τῶν περιστάσεων ἔπρεπε νὰ σιγᾷ καὶ νὰ ἀφανίζηται. Ἂς μάθωμεν ὅμως πάντες οἱ διέποντες ἀρχήν τινα ἐν Ἑλλάδι, ὅτι ἡ οἰκονομία αὕτη τῶν περιστάσεων· χάριν τῆς ὁποίας καταπνίγεται συνεχέστατα ἐν ἡμῖν ἡ ἐσωτερικὴ φωνὴ τοῦ καθήκοντος, εἶναι τὸ κάκιστον τῆς διοικήσεως σύστημα κατ' ἐξοχὴν ἐν Ἑλλάδι. Δὲν λέγω δὲ διὰ τὸν τόπον αὐτὸν, διότι ἡ ὀλεθριότης αὐτοῦ ἡ αὐτὴ πανταχοῦ ὑπάρχει, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀτομικὸν αὐτὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῶν διοικούντων· καθόσον εἶναι ἤδη ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἐν Ἑλλάδι αἱ προσωπικαὶ εὐεργεσίαι καὶ χάριτες, κατὰ παράβασιν οἵαν δήποτε τοῦ καθήκοντος, δὲν ἀποφέρουσι ποσῶς τὸν σκοπούμενον ἐξ ὑποκειμένου σκοπόν. Ἡ νοημοσύνη τοῦ Ἕλληνος εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἐνῷ δέχεται ἀσμένως τὴν χάριν, καταφρονεῖ ἐνδομύχως τὸν παρ' ἀξίαν αὐτῷ χαριζόμενον, καὶ ἀντὶ χάριτος ἀποδίδει αὐτῷ μετὰ ταῦτα τὴν ὀφειλομένην ἀνταμοιβὴν, ἥτις μωρῶς καλεῖται ἀχαριστία. Ἐχέτωσαν πάντες οἱ διοικοῦντες τὸν τόπον τοῦτον διηνεκῶς ὑπ' ὄψιν αὐτῶν τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Οὐδεὶς ἴσως βασιλεὺς, τοσαύτας ἐν οὐ δέοντι προσωπικὰς ἐπεδαψίλευσε χάριτας, χάριν τῆς ἐπαράτου ταύτης οἰκονομίας τῶν περιστάσεων, καὶ ὅμως οὐδεὶς βασιλεὺς ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ αὐτοῦ στιγμῇ ἐγκατελείφθη καὶ ἠγνοήθη τοσοῦτον, ὑπὸ τῶν πεπληρωμένων τοιούτων χαρίτων! Τὸ μυστήριον δὲ τοῦ ἠθικοῦ φαινομένου τούτου, ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω εἰδικοῦ τοῦ Ἕλληνος λόγου, εἶναι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐντροπὴ τοῦ δεχομένου τοιαύτας χάριτας. Διὰ τῆς ἀχαριστίας προσπαθεῖ ὁ δεχόμενος νὰ ἐξαλείψῃ τὸ αἶσχος τῆς χάριτος, καὶ παρασταθῇ ἐνώπιον τῆς κοινῆς γνώμης καθαρὸς τοιούτου μολύσματος, ἐνῷ τοὐναντίον αἴσθημα ἰσόβιον ἐκδικήσεως ἐρεθίζει διηνεκῶς τὸν ἀδικηθέντα. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν πάντες οἱ κυβερνῶντες πίπτουσιν ἀλληλοδηαδόχως, αἰωνίως παραπονούμενοι ἐπὶ ἀχαριστίᾳ τῶν φίλων αὐτῶν. Εὐχαριστήσωμεν καὶ ἱκανοποιήσωμεν ἀντὶ τῶν ἀναξίων προσώπων τὰ πράγματα, καὶ τότε τὰ πράγματα αὐτὰ, διὰ προσώπων καὶ ταῦτα ἀποκλειστικῶς

συντελούμενα, ἕξουσι βεβαίας τὰς ποθητὰς ἡμῖν εὐγνωμοσύνας καὶ χάριτας, ἃς μόνον ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν ὀφείλομεν νὰ ζητῶμεν καὶ νὰ εὑρίσκωμεν. Ἰδοὺ αὖθις ὁ λόγος, δι' ὃν πᾶσαι αἱ κυβερνήσεις τῆς οἰκονομίας τῶν περιστάσεων πίπτουσιν ἀκλεῶς καὶ ἀδόξως, μηδὲν ὄπισθεν αὐτῶν εὐλογητὸν καταλείπουσαι ἴχνος, τῆς οἰκονομίας τῶν περιστάσεων, οὔσης πάντοτε φύσεως ἀποφατικῆς, στείρας καὶ ἀγόνου εἰς δημιουργίας πραγματικάς, ἀείποτε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ παραγομένας δι' ἰσχύος θελήσεως, μηδεμίαν ποτὲ τοιαύτην λαμβανούσης ὑπ' ὄψιν ὀλεθρίαν καὶ ἀληθῶς ἀνοικονόμητον τῶν περιστάσεων οἰκονομίαν, ἐν ᾗ καὶ ἄτομα καὶ ἔθνη ἐπὶ τέλους κατ' ἀξίαν οἰκονομοῦνται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Αἱ αὐλαὶ καὶ τὰ ἐν αὐταῖς.

Ἤδη, φίλοι ἀναγνῶται, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ κυρίως καλλιτεχνικὸν μέρος τῆς Καφταντζογλείου καλλιτεχνικῆς ἐξετάσεως, ὅπερ μετ' ἐξαιρετικῆς ἀγάπης καὶ πάθους ἀνέπτυξεν ὁ ἀνὴρ, καὶ μετ' ἰδιαζούσης φιλοκαλίας ἐπραγματεύθη, συμφώνως τῇ ἰδιότητι καὶ τῇ φύσει τοῦ πράγματος, εἰς τὰ οὐρητήρια δηλαδὴ καὶ τοὺς ἀποπάτους! Ἰχνηλατῶν ὁ καλλιτέχνης πανταχοῦ τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ μὴ εὑρίσκων πλέον ἐντὸς αὐτοῦ ἓν ἐκ τῶν κυριωτάτων κοσμημάτων, εἰς ἃ, ὡς φαίνεται, καθηδύνοντο καὶ ἐτέρποντο μέχρι πρὸ μικροῦ αἱ φιλόκαλοι ὄψεις του, θρηνητικῶς ἐκφωνεῖ ἐπὶ τέλους. «Δὲν εἶναι ἄλογον τοιοῦτον καθίδρυμα νὰ στερῆται!» Ἐνταῦθα βεβαίως προσδοκῶσιν οἱ ἀναγνῶσται ν' ἀκούσωσί τι ἀνάλογον τῆς ἐπιφωνήσεως, ὅτι δηλαδὴ στερεῖται ἴσως στοῶν, ἀγαλμάτων, παραδείσων, κρηνῶν, ἀναβρυτηρίων, δενδροστοιχιῶν καὶ ἄλλων παραπλησίων. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ! Τὰ δάκρυα τοῦ καλλιτέχνου χύνονται ποταμηδὸν διὰ οὐρητήρια! διότι στερεῖται — οὐρητηρίων! Τοιουτοτρόπως ἠπατήθησαν ποτὲ, φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται, καὶ οἱ δυστυχεῖς Μεγαρεῖς, ὅτε ἐρωτησάντων αὐτῶν τὸν Ἀντώνιον πῶς φαίνεται αὐτῷ τὸ καινὸν αὐτῶν θέα-

τρον, οὗτος ἀπήντησε μετὰ τῆς γνωστῆς ἐκείνης ῥωμαϊκῆς ἀγροικίας· μικρὸν μὲν, σαπρὸν δέ!

Δὲν ὁμοιάζουσι δὲ κἄπως, φίλοι ἀναγνῶσται, οἱ καλλιτεχνικοὶ οὗτοι θρῆνοι τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναθέματα τοῦ ἄλλου καλλιτέχνου αὐτοῦ συναδέλφου Θασίου·

Ἀνάθεμάσε Πόλι
ποῦ σὲ πενᾶνε ὅλοι,
Ἄχ καϋμένη Θάσο
πῶς νὰ σὲ ξεχάσω
καὶ πότε νὰ σὲ φθάσω!
Κάθε πέτρα
καὶ . . . . α!

Εἶναι μὲν γνωστὸν ὅτι ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων ἀνέκαθεν ἰδιαιτέραν κατέβαλε φροντίδα καὶ πρόνοιαν εἰς τῆς καλλιτεχνίας τὸ εἶδος τοῦτο, καὶ δὲν διανοούμεθα ποσῶς ὅπως ἀμφισβητήσωμεν τὴν εἰδικότητα αὐτοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα, ἢ ν' ἀρνηθῶμεν αὐτῷ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ περιπάθειαν καὶ ὑπόληψιν πρὸς τὰ κλασικώτατα ταῦτα μέρη παντὸς κτιρίου. Δὲν ἐκπλησσόμεθα ἄρα ποσῶς καὶ διὰ τὰς συνεπεῖς αὐτοῦ καὶ ὀρθοτάτας ἐξ ὑποκειμένου παρατηρήσεις, ὅτι *μόνον ἄνθρωποι ἄνευ προνοίας, ἀπειρόκαλοι, καὶ ἀδαεῖς τοῦ ἀγγλικοῦ* c o n f o r t a b l e, δύνανται ν' ἀφαιρέσωσιν ἢ *ὑπεξαιρέσωσι*, τοιαῦτα κοσμήματα ἀπὸ τῶν αὐλῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἅτινα ἔπρεπεν ἴσως νὰ εἰσαχθῶσι μάλιστα ἐντὸς αὐτῶν τῶν ἀκροατηρίων, ὅπου ἤθελον εἶσθαι βεβαίως πλέον confortable. Δὲν ἐκπλησσόμεθα λέγω ποσῶς διὰ τοῦτο, γινώσκοντες μάλιστα ἔκ τινος παλαιᾶς ἱστορίας, μέχρι τίνος *εὐσεβεστάτου βαθμοῦ* ἔφθασε ποτὲ ἡ λατρεία αὐτοῦ πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ ἀγγλικοῦ confortable, δι' ὃ οἱ Ἄγγλοι ἤθελον βεβαίως ἐρυθριάσει, λαλοῦντες καὶ σκεπτόμενοι σήμερον περὶ τῶν τοιούτων ὡς καλλιτέχναι ἐξ ἀγωγῆς, καθὼς ἐσκέπτοντο οἱ ἡμέτεροι πρὸ αἰώνων πρόγονοι, ἐκ φύσεως ὄντες τοιοῦτοι. «Μιμεῖσθαι χρὴ τὴν δημιουργήσασαν φύσιν τὸν ἄνθρωπον, ἥτις ἐν ἡμῖν τὰ μέρη

τὰ ἀπόῤῥητα οὐκ ἔθηκεν ἐν προσώπῳ, οὐδὲ τὰ τοῦ παντὸς ὄγκου περιηθήματα· ἀπεκρύψατο δὲ, ὡς ἐνῆν, καὶ κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, τοὺς τούτων ὅτι πορρωτάτω ὀχετοὺς ἀπέστρεψεν, οὐδαμῇ καταισχύνασα τὸ τοῦ ὅλου ζώου κάλλος.» (Λογγῖν. περὶ ὕψους κεφ. 43). Ἀγάμεθα δὲ καὶ θαυμάζομεν μόνον τὴν αἰφνηδίαν ἄρνησιν τοιούτων προσφιλῶν ἰδεῶν, ἀπέναντι τῆς αἴφνης ἐν τῷ μέσῳ παρουσιαζομένης πατρίδος, ἐλευθερίας, νεολαίας, ὁμογενῶν, ἀσεβῶς καὶ ἀνιέρως ἁπάντων τούτων προσβαλλομένων ἐκ τῆς *βεβήλου καὶ ἀτόπου τοποθετήσεως αὐτῶν, εἰς τόπον ἱερὸν, ὅστις ἔπρεπε νὰ μένῃ σεβαστὸς καὶ ἀμόλυντος ἀπὸ τῶν ἀποπάτων καὶ οὐρητηρίων τοῦ Πανεπιστημίου.* Εὖγε ῥητορικώτατε ἀρχιτέκτων, παῖς ἤδη μὰ τὴν ἀλήθειαν ἐνώπιόν σου διὰ τῶν πραγμάτων ἀποδεικνύεται ὁ διαβόητος ἐκεῖνος τῶν ῥητόρων διδάσκαλος, ὁ πᾶσαν τὴν τέχνην εἰς τὰ ἑξῆς συγκεφαλαιῶν. « Κόμιζε τοίνυν, τὸ μέγιστον μὲν τὴν ἀμαθίαν, εἶτα θράσος ἐπὶ τούτῳ, καὶ τόλμαν καὶ ἀναισχυντίαν, αἰδῶ δὲ ἢ ἐρύθημα οἴκοι ἀπόλειπε· ἀχρεῖα γὰρ καὶ ὑπεναντία τῷ πράγματι· Ἄλλα μὴν καὶ βοὴν ὅτι μεγίστην καὶ μέλος ἀναίσχυντον· ταῦτα ἀναγκαῖα πάνυ καὶ μόνα ἔστιν ὅτε ἱκανά· ἐπὶ πᾶσι δὲ ὁ Μαραθὼν καὶ ὁ Κυναίγυρος, ὧν οὐκ ἄν τι ἄνευ γένοιτο, καὶ ἀεὶ ὁ Ἄθως πλείσθω, καὶ ὁ Ἑλλήσποντος πεζευέσθω, καὶ ὁ ἥλιος ὑπὸ τῶν Μηδικῶν βελῶν σκεπέσθω, καὶ Ξέρξης φευγέτω, πολλὰ ταῦτα καὶ πυκνά· ἡ τόλμα δὲ καὶ ἡ ἀναισχυντία καὶ τὸ ψεῦμα πρόχειρον, καὶ ὅρκος ἐπ' ἄκροις ἀεὶ τοῖς χείλεσι, καὶ φθόνος πρὸς ἅπαντας καὶ μῖσος καὶ βλασφημία καὶ διαβολαὶ πιθαναί· Ταῦτα σὲ ἀοίδιμον ἐν βραχεῖ καὶ περίβλεπτον ἀποφανεῖ». (Λουκιαν. ῥητορ. διδάσκαλος). Ἀκούσατε λοιπὸν, φίλτατοι ἀναγνῶσται, αὐτολεξεὶ νῦν τὰ συνεπῆ, πρὸς τὰ ἀνωτέρω διδάγματα, τοῦ ἡμετέρου ἀρχιτέκτονος ῥητορικὰ ἐκφωνήματα.! «Δὲν ἔπρεπε χάριν τοῦ ὀφειλομένου σεβασμοῦ εἰς τὴν ἱερὰν μνήμην τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας πεσόντων ἐν Δραγατζανίῳ ἱερολοχιτῶν, τῶν πλείστων ὄντων *φοιτητῶν*, τῶν ὁποίων τὸ κενοτάφιον, ἀνηγέρθη χρήμασι τῶν *εὐγνωμονούντων* ὁμογενῶν, ἐν τῇ ἀπέναντι εἰρημένῃ δενδροφύτῳ πλατείᾳ, δὲν ἔπρεπε, χάριν τοῦ μνημείου τούτου, ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος τόπος νὰ μένῃ σεβαστὸς καὶ ἱερὸς καὶ ἀμόλυντος

ἀπὸ τῶν ἀποπάτων καὶ οὐρητηρίων τοῦ Πανεπιστημίου, τοποθετηθέντων παρ' αὐτὸν βεβήλως καὶ ἀτόπως ; ὦ ὁπόση ἀσέβεια εἰς τὴν ὑπὲρ πατρίδος πεσοῦσαν τρυφερὰν νεολαίαν! ὦ ὁποία ἐκτίμησις τῶν ἁγνῶν αὐτῆς αἰσθημάτων! Τοὐλάχιστον ὁ φιλόπατρις ποιητὴς Παναγιώτης Σοῦτζος ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ὁποίου γίνεται ἡ βεβήλωσις αὕτη, δὲν ἔπρεπεν ἄρά γε νὰ ὑψώσῃ τὴν ἄλλοτε πυρίνην φωνήν του, κατὰ τῆς ἀναρμοδίου τοποθετήσεως τῶν ἀποπάτων ἐν τούτῳ τῷ ἱερῷ περιβόλῳ, ἐν τῷ τεμένει τῶν νέων μαρτύρων τῆς ἀληθοῦς παλιγγενεσίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ; Ἀλλ' οἱ πάντες σήμερον σιγῶσι, καὶ ἀσυγγνώστως ὀλιγωροῦσι καὶ τῶν ἱερωτέρων ! » (σελ. 37). — Ναὶ ἀληθῶς, φιλογενέστατε πατριῶτα, πάντες ἐξέκλιναν ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν εὐσέβειαν *οὐκ ἔστι πλὴν σοῦ* οὐδὲ εἷς !

Οἱ μακρὰν οἰκοῦντες τῶν Ἀθηνῶν ἀναγνῶσται, βεβαίως ἐνταῦθα ἀγανακτοῦσι καὶ ἐξεγείρονται, ὡς εἰκός, ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ἀσεβείᾳ τῶν ἀποπερατωτῶν καὶ ἀνακαινιστῶν τοῦ Πανεπιστημίου, τὰ αἴσχιστα ἐνταῦθα δικαίως εἰκάζοντες. Ἐν δυσὶ ἄρα λέξεσι, χάριν αὐτῶν καὶ μόνον αὐτῶν, λέγομεν ὅτι ὁ ἱερὸς οὗτος τόπος εἶναι μέγας περίβολος, κείμενος ἀπέναντι τῆς βορείας τοῦ Πανεπιστημίου πλευρᾶς, ἔν τινι τοῦ ὁποίου γωνίᾳ ὑπάρχει ἀναθηματική τις στήλη ἐπὶ δύο ἱσταμένη μαρμαρίνων βαθμίδων, εἰς μνήμην τῶν ἐν Δακίᾳ πεσόντων ἱερολοχιτῶν. Ἐν τούτῳ ἄρα τῷ περιβόλῳ, τῷ δίκην Κερκύρας, ἐλευθέρῳ παντὶ καὶ βατῷ, κατεσκευάσθη μακρὰν τῆς στήλης ταύτης οἰκίσκος, παντοχόθεν ὑπὸ τοίχου ἰδιαιτέρου περικλειόμενος, εἰς χρῆσιν τοῦ Πανεπιστημίου. Τοῦθ' ὅπερ δὲ οὐδένα μέχρι τῆς ὥρας προσέβαλεν, οὐδ' ἡμᾶς κἂν τοὺς ἀπολέσαντας τοὐλάχιστον δύο ἐκ μητρὸς θείους εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐπείραξε, τοῦτο δεινῶς καὶ ἀργαλέως ἐξήγειρε τοῦ Λυσάνδρου Καφταντζόγλου τὸν πασίγνωστον πατριωτισμόν, εὔθετον αὐτῷ παρασχὸν εὐκαιρίαν ἵνα ταγωνιστήσῃ ἐν τῇ αἰσχροτάτῃ πασῶν τῶν κωμωδιῶν, τῷ ἐμπαιγμῷ τῶν ἱερωτάτων πρὸς φαύλους σκοπούς. Ὅτε προὔκειτο περὶ τῶν ἀληθῶν συμφερόντων τῆς νεολαίας, αἰσχρῶς ὑπὸ τῆς πολυτεχνικῆς ἐκείνης διευθύνσεως καπηλευομένων ἐπὶ ἔτη τοσαῦτα, οὐδὲν τότε ὑπὲρ τῆς ζώσης τρυφερᾶς νεολαίας τοιοῦ-

τον ἐξ ὅλης ψυχῆς ἐξήνεγκεν ἐπιφώνημα· νῦν δὲ λαῦρον ὑπὲρ τῆς πεσούσης νεολαίας τὸ αἴσθημα ἐκρήγνυται τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ὅτε πρόκειται ἵνα χορηγήσῃ τῇ ἐπιζώσῃ, προχείρους μόνον ἀποπάτους καὶ οὐρητήρια! Φεῦ τῆς αἰσχρότητος! Πλὴν ἀφοῦ πολλάκις ἤδη ἐθαυμάσατε, φίλοι ἀναγνῶσται, τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα εἰς τοσαύτας αὐτοῦ ἰδιότητας, θαυμάσατε νῦν αὐτὸν καὶ ὡς ὑποκριτὴν τοῦ θεάτρου.. Ἀλλ' ὑπὲρ τό δέον ἐνδιετρίψαμεν εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ φυσικὰς ταύτας ἀκαθαρσίας, ἐνῷ μέγας εἰσέτι σωρὸς μωριῶν ἵσταται ὄπισθεν ἡμῶν ἀνεγηγερμένος.

ΚΕΦΑΛΑΟΝ ΙΓ'.

Ἡ ἰσοπέδωσις τῶν αὐλῶν καὶ αἱ θύραι.

Πρώτη ἤδη προκύπτει ἐν μέσῳ ἡ πάντα φέρουσα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀθεραπεύτου βλακείας, ἡ περὶ τῆς ἀνίσου δηλονότι ἰσοπεδώσεως τῶν δύο αὐλῶν. «Αἱ δύο αὐλαί, λέγει ὁ καλλιτέχνης, τίνος ἕνεκα δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν καὶ πρέπουσαν ἰσοπέδωσιν; Δὲν εἶναι γελοῖον ἐν μὲν τῇ μιᾷ νὰ γίνηται ἡ ἀνάβασις διὰ μιᾶς βαθμίδος, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ διὰ τριῶν; Ἡ χωροστάθμισις τῶν δύο αὐλῶν εἶναι ἐν τῷ σχεδίῳ ὁμοιόμορφος. Ὁ δὲ ἱκανὸς μηχανικὸς Δανιὴλ καὶ Δελαπόρτας εἶχον ἐφαρμόσει τὴν πρέπουσαν χωροστάθμισιν πρὸς τακτοποίησιν ἀμφοτέρων τῶν αὐλῶν τοῦ Πανεπιστημίου συμφώνως πρὸς τὸ ἀρχικὸν ἐκεῖνο σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Κ. Χάνσεν. Τίνος ἕνεκα λοιπὸν δὲν ἐφηρμόσθησαν αἱ τῆς ὁδοποιΐας ἐργασίαι αὐτῶν;» (σελ. 58). Ἐνταῦθα, φίλοι ἀναγνῶσται, αὐτὸς διδάσκει ἡμᾶς πῶς νὰ κρίνωμεν τὰς κριτικωτάτας ταύτας παρατηρήσεις του, *κατὰ τὸν ἀοίδιμον τῆς ἑλληνικῆς τέχνης διδάσκαλον Δανὸν Ἀλβέρτον Θορβάλσεν*, ὃν καὶ τοῦτον ἐσχάτως ἐξέχωσε, πέμψας εἰς Κοπεγχάγην διὰ τῆς ἐπιτροπῆς, τῆς μεταβάσης εἰς Δανίαν ἵνα προσκαλέσῃ ἐκ Κοπεγχάγης τὸν νεαρὸν ἡμῶν βασιλέα, στέφανον ἐξ Ἀττικῆς ἐλαίας ἵνα τεθῇ ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ. Ἡ εὐ-

γνωμοσύνη ὡς βλέπετε, φίλοι ἀναγνῶσται, καὶ τῶν αἰσθημάτων ἡ τρυφερότης, ἐν εὐθέτῳ μάλιστα καὶ καταλλήλῳ χρόνῳ ἐκφραζομένη, εἶναι ἰδιάζον προσὸν τῆς εὐγενοῦς καρδίας τοῦ ἀρχιτέκτονος. Κατὰ τὸν ἀοίδιμον λοιπὸν Γλύπτην ἀριστοτέχνην ὃν ἡμεῖς, φίλοι ἀναγνῶσται, καίπερ μὴ στεφανώσαντες ἐκτιμῶμεν ἴσως πλειότερον, αἱ ἀνωτέρω κριτικαὶ κρίσεις τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος ἀποβαίνουσι κατώτεραι πάσης κρίσεως καὶ ἐπικρίσεως. Ἔστωσαν δὲ ὑμῖν ὡς μέτρον κρίσεως αὐτῶν τὰ ἑξῆς ἁπλούστατα ἱστορικὰ γεγονότα.

Τὸ Πανεπιστήμιον, ὡς πάντες ἴσασιν, ἀνηγέρθη ἐπὶ ἐδάφους πετρώδους λίαν ἀνωμάλου, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης προηγουμένης τοῦ χώρου ἰσοπεδώσεως, ἥτις σημειωτέον δὲν ἦτο καὶ δυνατή, τῆς πόλεως ἁπάσης ᾠκοδομημένης τοιουτοτρόπως. Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τοῦ 1858, ὅτε μετὰ τῆς γενικῆς τῆς πόλεως ἰσοπεδώσεως, ἰσοπεδώθη καὶ ἡ τὸ Πανεπιστήμιον περικυκλοῦσα πλατεία. Ἐν τῷ γενικῷ δὲ τούτῳ συστήματι τῆς ἰσοπεδώσεως, δὲν ἠδύναντο φυσικῷ τῷ λόγῳ νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν αἱ κλιμακηδὸν πολλάκις ᾠκοδομημέναι οἰκίαι, ἀλλὰ τὸ ἔδαφος ἐφ' ὧν ᾠκοδόμηντο αὗται· ὅθεν αἱ μὲν ὡς γνωστὸν ἐξεχώσθησαν καὶ ἀνέβησαν, αἱ δὲ ἐχώσθησαν καὶ κατέβησαν. Αἱ μὲν ἀπὸ ὑπογείων ἐγένοντο εἰσόγαιοι, αἱ δὲ ἀπὸ ἰσογείων καὶ ἀνωγείων κατώγειοι. Τοῦτ' αὐτὸ ἔπαθε τότε καὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ ἀναστατώσει τῆς πόλεως. Ἡ μὲν δηλονότι αὐτοῦ δυτικὴ πλευρὰ τῆς προσόψεως ἐξεχώσθη ἢ κατεβιβάσθη ἓν μέτρον· τὸ ἥμισυ μέρος τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς βορείου πλευρᾶς ἔμεινεν ἀκριβῶς ὡς εἶχεν ἀνέκαθεν· τὸ ἕτερον ἥμισυ τῆς αὐτῆς πλευρᾶς μετὰ πάσης τῆς ἀνατολικῆς τοῦ κτιρίου πλευρᾶς κατεβιβάσθη εἰκοσιπέντε ἕως τριάκοντα ὑφεκατόμετρα· τὸ ἥμισυ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς μέχρι τῆς θύρας ἔμεινε σχεδὸν ὡς εἶχε καὶ πρίν, τὸ ἕτερον δὲ ἥμισυ, ἀπὸ τῆς θύρας μέχρι τῆς μεσημβρινοδυτικῆς γωνίας, ἐξεχώσθη κατὰ ἥμισυ μέτρον καὶ 18 εἰσέτι ὑφεκατόμετρα. Τὸ δὲ ἔδαφος τῶν ἐσωτερικῶν αὐλῶν ἦν καὶ τοῦτο τοσοῦτον ἀνώμαλον, ὥστε οἱ πρὸ ἐτῶν τινων ἐν αὐταῖς κατασκευάσαντες δύο δεξαμενὰς ἀνὰ μίαν ἐν ἑκατέρᾳ, ὕψωσαν τοσοῦτον τὰς καμάρας αὐτῶν, ὥστε ἠναγκάσθημεν τελευταῖον

νὰ κρημνίσωμεν ἀμφοτέρας, καὶ κατασκευάσωμεν αὐτὰς ὅλως νέας, ταπεινοτέρας ἐν μὲν τῇ μεσημβρινῇ αὐλῇ κατὰ 25 ὑφεκατόμετρα, ἐν δὲ τῇ ἀρκτῴᾳ κατὰ 60 ὑφεκατόμετρα. Τοσαύτη δὲ νῦν ὑπάρχει ἡ διαφορὰ τοῦ ὕψους τοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὰ διάφορα σημεῖα τῆς γῆς, ὥστε ἡ ἐπὶ τοῦ στερεοβάτου περιθέουσα τὸ κτίριον μαρμαρίνη βάσις, εἴς τινα μὲν μέρη ὑψοῦται ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς 2 μέτρα καὶ 40 ἑκατοστὰ, εἴς τινα δὲ τοὐναντίον ἀπέχει αὐτῆς μόνα 45 ὑφεκατόμετρα ! Ἐπὶ τοῦ ἰσοπεδοθέντος ἄρα οὕτως, ἐδάφους τοῦ Πανεπιστημίου, κατεσκευάσθησαν ἐξ ἀνάγκης τὰ περιζώματα, ἐξέχοντα τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς 18 ὑφεκατόμετρα, καὶ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν ἐστρώθησαν ἀκολούθως τὰ πεζοδρόμια. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τούτων ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ στρωθῶσι καὶ αἱ αὐλαί.

Βάσις ἄρα ἀποκλειστικὴ καὶ ἀπόλυτος τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους τῶν αὐλῶν οὐδεμία ἄλλη ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ, ἢ ἡ ἐπιφάνεια τῶν περιζωμάτων καὶ τῶν πεζοδρομίων. Γενομένης δὲ νῦν ἀκριβοῦς χωροσταθμίσεως, εὑρέθη ὅτι ἡ διαφορὰ τοῦ ὕψους τῆς ἐπιφανείας τῶν στοῶν τῶν αὐλῶν ἀπὸ τῆς τῶν πεζοδρομίων, ἐν μὲν τῇ μεσημβρινῇ αὐλῇ, ἦν μόνον 20 ὑφεκατόμετρα, ἐν δὲ τῇ βορείῳ 68 ὑφεκατόμετρα !. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἕπεται ὅτι ἡ μὲν ἀνάβασις ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς αὐλῆς εἰς τὴν μεσημβρινὴν αὐτῆς στοὰν, ἐξ ἀνάγκης γίγνεται διὰ μιᾶς βαθμίδος, ἡ δὲ ἀνάβασις ἀπὸ τῆς βορείας αὐλῆς εἰς τὰς βορείους στοὰς διὰ τριῶν βαθμίδων, αἵτινες παρέχουσι μάλιστα τῷ κτιρίῳ κατὰ ταύτην αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ὄψιν τινὰ ἐπαισθητῆς μεγαλοπρεπείας.

Ἐρωτῶ λοιπὸν νῦν ἡμᾶς, ἀναγνῶσται, τίς μὴ πάσχων ἀθεραπεύτως τὰς φρένας, ἢ μὴ θεωρῶν τὴν κοινωνίαν ταύτην κατοικουμένην ὑπὸ ἀγρίων Ἰνδῶν, δύναταί ποτε νὰ κάμῃ τὴν ἐρώτησιν ταύτην· «Αἱ δύο αὐλαὶ τίνος ἕνεκα δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν καὶ πρέπουσαν ἰσοπέδωσιν ;. Δὲν εἶναι γελοῖον ἐν μὲν τῇ μιᾷ νὰ γίνηται ἡ ἀνάβασις διὰ μιᾶς βαθμίδος, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ διὰ τριῶν ; !!! »

Ἡ θρασύτης τοῦ ἀνθρώπου τούτου, φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται, μεθ' ἧς τοιούτους ἐνώπιον τοῦ ἔσω καὶ ἔξω κόσμου ἐκφέρει παραλογισμοὺς, πολλάκις μὲ ἔφερον εἰς θέσιν ν' ἀμφιβάλλω

καὶ περὶ πραγμάτων ἀναμφισβητήτων καὶ πασιδήλων, ὑποπτευόμενος μὴ τυχὸν ἐν ἀγνοίᾳ παραφρονῶ, ἔχων μάλιστα ὑπ' ὄψιν φοβερόν τι τοιαύτης παντελοῦς ἐλλείψεως τοῦ γνῶθι σαυτὸν, ἐν καλῇ τῇ πίστει παράδειγμα. Πάντες δηλαδὴ γινώσκετε τὸν ἔκτακτον καὶ μοναδικὸν ἴσως διοργανισμὸν τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ μακαρίτου ποιητοῦ Ἐξαρχοπούλου, ὅστις, καὶ γλῶσσαν, ὅλως διόλου νέαν ἐδημιούργησεν, ἵνα ἐκφράσῃ τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ὑπαρχούσας ἐκτάκτους ἐκείνας ἰδέας, ἃς ἡμεῖς ἐκαλοῦμεν παραλογισμοὺς φαντασίας παραδόξως φρενητιώσης. Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, φίλος τις ἡμῶν, ὡς διηγήθη ἡμῖν αὐτὸς πρὸ μικροῦ, μεταβὰς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ποιητοῦ, ἔτυχεν αὐτὸν ἤδη τελειώσαντα τὸ ἑξῆς ποιημάτιον, ὅπερ ὁ φίλος εἰσέτι φυλάσσει αὐτόγραφον, ὡς φοβερὰν ἀνάμνησιν τῆς περιεργοτάτης ἐκείνης σκηνῆς

Ἀμπὶρ δημὶ καὶ γὶὸρ καὶ γρὺ
Ἡ Ἑλλὰς ἐλευθερὶ
Εἰς ἔτη πολλὰ δηλοῖ
Καὶ ὅταν γυρίσω νὰ σὲ ἰδῶ μὲ τὸ καλὸ
Ὑπεραγία Θεοτόκε σῶσον ἡμᾶς
Ἀμὴν ἀμὴν καὶ τρὶς ἀμήν.

Μετὰ τὴν πλήρη κατανύξεως ἀνάγνωσιν τοῦ ποιήματος τούτου ἐρωτᾷ τὸν φίλον ὁ ποιητής· Αἴ φίλε, πῶς σοὶ φαίνονται αἱ ἰδέαι, τὸ αἴσθημα, τὸ ὕψος, ἡ φαντασία, αἱ παρομοιώσεις, ἡ γλῶσσα, ὁ ῥυθμὸς, ἡ στιχουργία, ἡ τέχνη καὶ ἐν ταὐτῷ ἡ ἀλήθεια; Ἀκούων ταῦτα ὁ ἄνθρωπος, ἔτι μᾶλλον ἐξίστατο καὶ ἠπόρει, ἀρχόμενος ἤδη νὰ ὑποπτεύηται ἑαυτὸν, καὶ περὶ ἑαυτοῦ ν' ἀμφιβάλλῃ. Αἴ φίλε, τὸν λέγει τότε ὁ ποιητὴς, ὁ Θεὸς δὲν μοὶ ἔδωκε πλούτη! δοξασμένον ἂς ἦναι τὸ ὄνομά του! καὶ ἐνταῦθα ἔκαμε τὸν σταυρόν του. Δὲν μοὶ ἐχάρισεν ὑγείαν· δὲν μοὶ ἔδωκε κάλλος. Μοὶ ἔδωκεν ὅμως ἓν ἀντὶ πάντων τούτων· μοὶ ἔδωκε νοῦν! Εἰς τὴν λέξιν ταύτην, παρ' ὀλίγον ὁ φίλος νὰ χάσῃ τὸν νοῦν του. Τετέλεσται, εἶπεν, οὐδὲν πλέον τοῦ νοῦ ὑπάρχει κριτήριον! Καὶ πραγματικῶς πολλάκις ὁ ἄνθρωπος ἑκὼν ἄκων γίγνεται πυῤῥωνιστὴς ἐνώπιον τοιούτων πνευματικῶν φαινομένων. Νοῦν λοιπὸν, φίλοι αναγνῶσται, ἐχάρισεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα. Νοῦν, λέγω, ἄναρχον, ἀτελεύτητον,

ἀπάτορα, ἀμήτορα καὶ ἀγενεαλόγητον κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου αἱ ἀληθεῖς ἴσως καὶ γνήσιαι ἀπόῤῥοιαι τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης, φαίνονται ἡμῖν τοῖς γεγεννημένοις καὶ πεπερασμένοις μωρίαι! Διὰ τὸν αὐτὸν ἄρα ἴσως λόγον καὶ τοῦ ἐλεεινοῦ ἐκείνου καθ' ἡμᾶς ἐξαμβλώματος τῆς ἀρχιετκτονικῆς γονιμότητος τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ, τοῦ δυστυχοῦς Στουρναρείου καὶ Τοσιτζείου πολυτεχνείου, δι' ὃ ἐδαπανήθη ἓν περίπου ἑκατομμύριον, ἡ ὕπαρξις φαίνεται ἡμῖν ὡς ἀπόδειξις οὐ μόνον τῆς ἐντελοῦς ἀγνοίας τῶν ἁπλουστάτων ἀρχῶν τῆς χωροσταθμίσεως, ἓν μέτρον ὑπάρχοντος κατωτέρω τῆς ἐπιφανείας τῆς δημοσίας ὁδοῦ, παρ' ᾗ ὠκοδόμηται, ἀλλὰ καὶ ὡς αἰώνιον μνημεῖον τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως τοῦ κοινοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, κακούργως ἐνταφιασθὲν εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς, ἐξ ἧς ὕδατος πηγαὶ ἀναβλύζουσιν ἄφθονοι, μεταμορφοῦσαι τὸν χειμῶνα εἰς λίμνας τὰ καλούμενα ἐργαστήρια!

Μετ' ἀθυμίας δὲ καὶ λύπης ἐξερχόμενος τέλος τοῦ περιβόλου τοῦ Πανεπιστημίου ὁ νοῦς, θλιβερὰ ῥίπτει βλέμματα καὶ εἰς τὰς σιδηρᾶς πύλας τῶν δύο αὐλῶν. Ὁποία δὲ κατήφεια καταλαμβάνει ἐνταῦθα τὸν καλλιτέχνην! Δὲν βλέπει πλέον τὰ περικαλλῆ ἐκεῖνα τοῦ Γύφτου καλλετεχνήματα, τὰ χρησιμεύοντα ὡς θύραι τῆς παλαιᾶς γιδομάνδρας, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν δύο πύλας στερεὰς ἐκ σιδήρου ἐλατοῦ καὶ χυτοῦ, ἐν πάσῃ αὐτῶν τῇ διακοσμήσει *ἑλληνικὰς*, φερούσας τὰ ἐμβλήματα τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ ἄνωθεν περιστεφομένας διὰ τοῦ ἀραβουργοῦς κοσμήματος, τοῦ ἐν τῷ ἐπικράνῳ τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος ἀναγεγλυμένου.

Ἀκούσατε δὲ νῦν, ὅσοι δὲν ηὐτυχήσατε εἰσέτι νὰ φωτισθῆτε ἐκ τῆς ἐκδεδομένης ἤδη σοφίας τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἣν πᾶσιν ἡμῖν θερμῶς συνιστῶ, ὡς νοῦ ἀνέφικτον ἀριστούργημα, τί ἐξερεύγεται ἡ σοφία αὕτη ἐνταῦθα.

«Αἱ θύραι αὗται, αἱ ἀντικαταστήσασαι τὰς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κατασκευασθείσας ἁπλᾶς, αὗται καὶ μόναι νομίζω ἀρκοῦσι ν' ἀποδείξωσιν, εἴς τε τὴν παροῦσαν καὶ τὰς μελλούσας γενεὰς, τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀσέβειαν τὴν γενομένην εἰς τὸ ἐθνικὸν τοῦτο καὶ κοινοφελέστατον οἰκοδόμημα. Ὁποία ἐφαρμογὴ εἰκοσιπέντε ἐτῶν

διδασκαλίας τῆς τέχνης! ὁποία φανερὰ ἀπόδειξις τοῦ κακοζήλου τῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν! Ποῖος ὁ λόγος τῆς τῶν τραγελαφικῶν τούτων θυρῶν διακοσμήσεως ἐκ τῶν χρόνων Λουδοβίκου ΙΕ'. ἐπιτιθεμένης εἰς *καθαρὸν ἑλληνικὸν κτίριον!* Ἐνόμισαν ἴσως οἱ ἀνακαινισταὶ ὅτι, ἐπειδὴ προσέθηκαν γλαῦκας μὲ τὸ *παρεπάνω* καὶ *μαιάνδρους*, ἐξελλήνισαν διὰ τοῦτο καὶ τὴν τῆς τοῦ Ις'. αἰῶνος Πομπαδουρικῆς ἢ Βορρομινικῆς ἐποχῆς διακόσμησιν; » (σελ. 59—60).

Θαυμάσωμεν κατὰ πρῶτον ἐνταῦθα, φίλοι ἀναγνῶσται, τὸν νέον Κικέρωνα ἐνώπιον τῶν γεφυροποιῶν ἀγορεύοντα ὑπὲρ τοῦ ἰδίου οἴκου! (pro domo sua), ὃν ὅμως ἀδικως κατηγορεῖ ἡμᾶς ὅτι προσεβάλομεν ἢ κατεφρονήσαμεν, καθόσον αἱ ἁπλαῖ ἐκεῖναι θύραι τοῦ ἰωνικοῦ ἐξαρχοπουλικοῦ ῥυθμοῦ, ἐτέθησαν εἰς μέρος ἐπισημότατον καὶ ἐπιφανέστατον, καταντικρὺ τῶν πομπαδουρικῶν ἡμετέρων πυλῶν, ἵνα παραβάλλωσι πάντες διὰ μιᾶς ῥιπῆς ὀφθαλμοῦ τὴν καλαισθησίαν καὶ φιλοκαλίαν τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, καὶ τὴν ἀπειροκαλίαν καὶ ἀγροικίαν τῶν ἀποπερατωτῶν. Διὰ τῶν περικαλλεστάτων τούτων θυρῶν δηλονότι, πάντες εἰσέρχονται σήμερον εἰς τὰ τοσοῦτον πεφιλημένα τῷ ἀρχιτέκτονι μέγαρα τοῦ ἀγγλικοῦ confortable. Οὐδεὶς λοιπὸν ἀφῄρεσεν ἢ ὑπεξῄρεσεν ἢ ἐν γένει προσέβαλε τὴν καλλιτεχνίαν τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἀλλ' ἐχρησιμοποίησαν αὐτὴν οἱ ἀποπερατωταὶ καταλλήλως, ἀναδείξαντες αὐτῇ τὴν οἰκείαν θέσιν. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἠθέλομεν πράξει εἰ προὔκειτο νὰ χρησιμοποιηθῇ ἄλλως πως καὶ ἡ περικαλλὴς ἐκείνη σιδηρᾶ θύρα, ἡ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ἱσταμένη πύλῃ τῆς οἰκίας Τοσίτζα, ἡ συνενοῦσα ἐν ἑαυτῇ πάσας τῶν ῥυθμῶν τὰς ὑπαρκτὰς καὶ ἀνυπάρκτους ἰδέας. Δὲν ἠθέλομεν ὅμως διὰ τοῦτο στερήσει αὐτὴν καὶ τῶν γνωστῶν ἐπαίνων, οὓς ἐπεδαψίλευσέ ποτε ὁ περιώνυμος Μιχελάγγελος ταῖς θαυμασταῖς ἐκείναις θύραις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Φλωρεντίας, εἰπὼν ch'elle sono tanto belle, che starebber bene a porta del paradiso. Τοῦτο δὲ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ ὁ πτωχὸς Μιχελάγγελος ἐμάντευε μόνον μακρόθεν ἱστάμενος τὴν φύσιν τοῦ χρυσοῦ παραδείσου, ὁ δὲ ἡμέτερος σοφὸς ἀρχιτέκτων εἰσῆλθεν ἤδη ἐντὸς αὐτοῦ, ἔγνω αὐτὸν, καὶ ἐγεύσατο αὐτοῦ. Ἐντὸς δὲ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ καθήμενος ποταμῶν, ὁ

ἄνθρωπος καὶ τέχνην καὶ ἱστορίαν καὶ λόγον καὶ μνήμην τὸ πάρραπαν ἀπώλεσε, διαφυλάξας ταῦτα πάντα ὡς φαίνεται μόνον ὑπὲρ τῶν καταράτων ἐκείνων φιλαρέσκων Φρυνῶν, ἃς μηδέποτε ἀποβαλὼν ἐκ τῆς ὄψεως, ἤδη ἀπὸ τοῦ ΙΗ΄. καὶ ΙΖ΄. σύρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ εἰς τὸν Ιϛ΄. αἰῶνα, τριακοσίων οὕτως ὅλων ἐτῶν χαρίζων αὐταῖς φιλάρεσκον ἐπίγειον βίον, καὶ βαπτίζων τὸν νέον τοῦτον αἰῶνα αὐτῶν, τῆς συλλήψεως ἴσως, Βορρομινιανόν, πρὸς αἶσχος τῶν ἀμαθῶν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης ἀρχιτεκτόνων, οἵτινες βεβαίως μέχρι τοῦδε ἠγνόουν τὸ κύριον αὐτοῦ ὄνομα!

Τίς δύναται ἐνταῦθα ἀκούων τοιαύτας ἱστορικὰς καὶ τεχνικὰς βλασφημίας, νὰ μὴ ταλανίσῃ καὶ οἰκτειρήσῃ το ἔθνος ἐπὶ ὁλόκληρον πέμπτον αἰῶνα, οὕτως ἐλεεινῶς ἐμπαιζόμενον ὑπὸ τοιαύτης πρωτοφανοῦς ἀγυρτίας, ἢ νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ἐν πεποιθήσει, ὅτι ἂν ἄλλων τινῶν σὲ ἐστέρησε, σοφὲ ἀρχιτέκτων, *νοῦν* ὅμως σοὶ ἔδωκεν ὁ Θεὸς *μὲ τὸ παρεπάνω*! Πομπαδουρικὸν λοιπὸν ἢ Βορρομινιανὸν ἀποκαλεῖς καὶ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, τὸν κλασικὸν ἐκεῖνον αἰῶνα τῆς τέχνης κατ' ἐξοχὴν τῆς Ἰταλικῆς, τὸν αἰῶνα τὸν παραγαγόντα τὸν μέγαν Ῥαφαὴλ, τὸν νέον τοῦτον τοῦ νεωτέρου κόσμου Πολύγνωτον, τὸν μέγαν ἐκεῖνον Μιχαὴλ Ἄγγελον Βουοναρώτην, τὸν ἀθάνατον Leonardo da Vinci, τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον Benvenuto Cellini, τὸν Serlio, Palladio, Sansovino, Scamozzi Vignola,, κτλ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, τίς ἡ σχέσις καὶ ἡ συνάφεια μεταξὺ τοῦ Ιϛ΄. αἰῶνος καὶ τοῦ Βορρομίνη, γεννηθέντος τὸ ἔτος 1599 καὶ ἀποθανόντος τὸ 1677; (α). Τίς ἡ σχέσις τοῦ αἰῶνος τούτου πρὸς τὰς *φιλαρέσκους* ἐκείνας *Φρύνας*, γεννηθείσας καὶ ἀποθανούσας ἐντὸς τοῦ ΙΗ΄. αἰῶνος; Ποίαν ῥοπὴν δύναται ποτὲ

(α) Ὁ Βορρομίνης ἦν ἀρχιτέκτων οὐδένα τηρῶν ἀληθῶς ῥυθμὸν καὶ οὐδένα κανόνα. Θέλετε ὅμως νὰ μάθητε καὶ τὸν λόγον, φίλοι ἀναγνῶσται, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ταύτης παραφορᾶς; Ὁ λόγος οὗτος εἶναι ὁ φθόνος, ὅστις ὤθησεν αὐτὸν ἐπὶ τέλους καὶ εἰς τὴν αὐτοχειρίαν. Quell'iuvidia (λέγει ὁ σοφώτατος Μιλιτίας) era si arrabiata, che alla fine impazi, divenne frenetico, e si ammazò. Ἄκουσον ταῦτα, σοφὲ ἀρχιτέκτων, καὶ σύνελθε· καθότι μὰ τὴν ἀλήθειαν βραχὺ διάστημα χωρίζει πλέον τὴν καλλιτεχνικὴν ἐξέτασιν, ἀπὸ τῆς καλλιτεχνικῆς ταύτης τελευταίας πράξεως.

ν' ἀσκήσῃ τὸ ἀνύπαρκτον εἰς τὸ ὑπαρκτὸν, καὶ τὸ μέλλον εἰς τὸ παρελθὸν, καὶ αἱ φιλάρεσκοι ἄρα Φρύναι τοῦ ΙΗ'. αἰῶνος εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐποχὴν τοῦ Ιϛ', αἰῶνος οὐ μόνον τῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς τέχνης ἐν Ἰταλίᾳ; Δὲν αἰσχύνεσαι, σοφὲ ἀρχιτέκτων, οὕτως ἐλεεινῶς συγχέων ὅ,τι σήμερον οἱ παῖδες παρ' ἡμῖν σοφῶς διακρίνουσι; Πρὸς τίνας δὲ φρονεῖς ὅτι ἀποτείνεσαι λέγων βαναύσως. «Ἐνόμισαν οἱ ἀνακαινισταὶ ὅτι ἐπειδὴ προσέθηκαν γλαῦκας *μὲ τὸ παρεπάνω*, καὶ μαιάνδρους ἐξελλήνισαν διὰ τοῦτο καὶ τὴν τῆς τοῦ Ιϛ'. αἰῶνος Πομπαδουρικῆς ἢ Βορρομινικῆς ἐποχῆς διεκόσμησιν;» Σὺ μόνος εἶ εὐτυχῶς ἐν Ἑλλάδι ὁ νομίζων, ὅτι δύο Ἰωνικοὶ κίονες καὶ εἷς ἀετὸς, μεταβάλλουσι κοινόν τι νεώτερον οἰκοδόμημα, *κατὰ τοὺς καιροὺς πάντοτε καὶ τὰς περιστάσεις*, εἰς ναὸν Ἑλληνικώτατον καὶ Ἰωνικώτατον!

Τί δὲ σημαίνει προσέτι καὶ ὁ ἑξῆς παραλογισμός· «Ὁ Μαίανδρος ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει κοινότατος παρὰ τοῖς Σίναις, καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τοῦ Μεξικοῦ, διὰ τοῦτο ἄρα τὰ μνημεῖα αὐτῶν πρέπει νὰ λογίζωνται Ἑλληνικά;!!» Ἀλλ' ἂν τὰ μνημεῖα αὐτῶν διὰ τοῦτο δὲν ἦναι Ἑλληνικὰ, ὅπερ οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, τάχα τὰ μνημεῖα, ἅπερ φέρουσι μαιάνδρους, διότι ὁ Μαίανδρος εἶναι συνήθης παρὰ τοῖς Σίναις καὶ τοῖς Μεξικανοῖς, εἶναι διὰ τοῦτο Σινικὰ καὶ Μεξικανικά; Οἱ Αἰγυπτιολόγοι καὶ οἱ Ἀσιασταὶ, σοφὲ ἀρχιτέκτων, βεβαιοῦσιν ἡμᾶς ὅτι ὁ δώριος ῥυθμὸς τῶν κιόνων ἔχει τὸ πρωτότυπον αὐτοῦ ἐν Αἰγύπτῳ. Ὁ Ὄτιος (Lettr. ecrit. d'Agypt. p. 44) ἀποκαλεῖ τὸν Αἰγυπτιακὸν ἀρχαιότατον κίονα l'inconstestable archetype du dorique grec, αἱ συνεπινεύουσαι ἐν γένει γραμμαὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἀρχιτεκτονικῇ ἀπαντῶνται πανταχοῦ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις τῆς Αἰγύπτου μνημείοις, αἱ ἕλικεστῶν Ἰωνικῶν κιονοκράνων, ἀπαντῶνται εἰς τὰ ἀρχαῖα ἐρείπια τοῦ Τζιλμενὰρ ἐν Περσίδι, ἀνθέμια, ἀστράγαλοι καὶ ὀδόντες εἰσὶ συχνότατα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῆς τέχνης τῶν Ἀριανῶν ἐθνῶν· πλὴν διὰ τοῦτο ὁ δώριος καὶ ἰώνιος κόσμος εἶναι Αἰγύπτιος ἢ Ἀσιανὸς, καὶ τὰ κτίρια ἅπερ ἔχουσι τοιαῦτα κοσμήματα *μὲ τὸ παρεπάνω* δὲν εἶναι Ἑλληνικὰ, ἀλλ' Ἀριανὰ ἢ Αἰγύπτια; Καὶ ὅμως οὗτος ἐστὶν ὁ ἱστορικὸς τεχνίτης,

ὁ ἐκφωνῶν εἰσέτι· «Ὁποία ἐφαρμογὴ εἰκοσιπέντε ἐτῶν διδασκαλίας τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης! ὁποία φανερὰ ἀπόδειξις τοῦ κακοζήλου τῶν Πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν! Ὁ καθηγητὴς τοὐλάχιστον τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης τῶν ἀρχαίων Κ. Ῥαγκαβῆς, δὲν ἔπρεπεν ἄρα γε νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης καὶ κατὰ τοῦ ὀνείδους τοῦ προσγινομένου τῇ Ἑλληνικῇ τέχνῃ!» Καὶ ἀγνοεῖς λοιπὸν, ὅτι ὁ καθηγητὴς οὗτος ἤδη πρὸ πολλοῦ διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς ἀσεβείας ταύτης καὶ τοῦ προσγινομένου τῇ Ἑλληνικῇ τέχνῃ ὀνείδους, λέγων. «Τὴν παρελθοῦσαν κυριακὴν ἐνώπιον τῆς Α. Μ. καὶ ἀπειραρίθμου καὶ ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου ἐγένετο ἡ ἐπίσημος παράδοσις τῆς Πρυτανείας τοῦ Πανεπιστημίου. Ἡ λογοδοσία τοῦ παραδιδόντος Πρυτάνεως Κ. Φρεαρίτου διήρκεσε περὶ τὰς δύο ὥρας. Ἀλλ' ὑπὲρ πᾶσαν λογοδοσίαν εὐγλωττοτέρα ἦτον αὐτὴ ἡ ὄψις τοῦ Πανεπιστημίου. Τὸ κατάστημα τοῦτο ἔμενεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνεγέρσεώς του ἡμιτελὲς, καὶ κατ' ἔτος βαθμηδὸν καταῤῥέον, ὡμοίαζε τῷ ὄντι μᾶλλον ἄμορφον καὶ μέγα ἐρείπιον. Ὁ δὲ Κ. Φρεαρίτης διὰ φιλοτίμων ἀγώνων καὶ εἰς τὴν ἀνεξάντλητον φιλογένειαν τῶν ἔξω ὁμογενῶν, ἰδίως τοῦ Κ. Δ. Μπεναρδάκη, ἀποταθεὶς, ἐπρομήθευσεν ἀφθόνους πόρους, δι' ὧν ἐπεράτωσεν αὐτὸ ἐντελῶς ὥστε ἐμπρέπει σήμερον ἐν Ἀθήναις ἄξιον καὶ τῆς πόλεως, ἣν κοσμεῖ, καὶ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἣν φωτίζει, καὶ τῆς Πρυτανείας τοῦ Κ. Φρεαρίτου ἔντιμον τὴν μνήμην διατηρήσει». (Εὐνομίας Ῥαγκαβῆ ἔτος Γ'. 1864). Ἰδοὺ, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ἡ διαμαρτύρησις τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ πολυμαθοῦς καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων, κατὰ τῆς ἀσεβείας καὶ τοῦ ὀνείδους τοῦ προσγενομένου τῇ ἑλληνικῇ τέχνῃ, διὰ τῆς ἀποπερατώσεως καὶ ἀνακαινίσεως τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου! Ἤδη ὅμως, εἰμὶ βεβαιότατος, συγκαταριθμεῖς καὶ ταύτην τὴν διαμαρτύρησιν εἰς τὰς λοιπὰς τῶν ἄλλων ὀργάνων τῆς παρούσης ἑλληνικῆς ἐπιπολαιότητος, τῶν μὴ ἀντλούντων τὰς καλλιτεχνικὰς ἰδέας αὐτῶν ἐκ τοῦ Βορῤῥομινικοῦ φθόνου καὶ τῆς μοχθηρίας τοῦ τέκτονος!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Τὸ κρηπίδωμα αἱ κλίμακες καὶ αἱ θυρίδες.

Ἐπεξέλθωμεν ἐπὶ τέλους συντόμως καὶ τοὺς ἐσχάτους τεκτονικοὺς παραλογισμούς, μεθ' ὧν ἐπιστέφει ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ Βορρομινικὸν οἰκοδόμημα. Ἐνταῦθα δὲ κατὰ πρῶτον ἐρωτᾷ τὴν ἑξῆς ὁ νέος ἡμῶν Βορρομίνης ἐρώτησιν.

«Ἐρωτῶμεν, ἐν ᾧ ὡς γνωστὸν, πᾶν οἰκοδόμημα σύγκειται ἐκ στερεοβάτου, ἐκ κρηπιδώματος ἢ βάσεως, ἐκ σώματος καὶ ἐπικράνου, τίνος ἕνεκεν ἀφῃρέθη ἡ βάσις τοῦ νεωστὶ ἐξ Ὑμηττείου λίθου ᾠκοδομημένου τοίχου τοῦ περιβόλου, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἐν τῷ λοιπῷ οἰκοδομήματι, καὶ ἔπρεπε διὰ τοῦτο νὰ περιθέῃ ἐν γένει ὅλον τὸ οἰκοδόμημα, ἐπιτεθείσης μάλιστα ἐπ' αὐτοῦ ταινίας ἀντὶ ἐπικράνου ;» (α). Ἡ ἐρώτησις αὕτη, φίλοι ἀναγνῶσται, ἤδη διὰ τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι συγκρίνει τὸν τοῖχον πρὸς τὸ οἰκοδόμημα εἶναι ἐν γένει νουνεχεστάτη· ἐνταῦθα δὲ συγκεκριμένως ἀποβαίνει καὶ κωμική. Ὁ σοφὸς δηλαδὴ ἀρχιτέκτων ἀπῄτει, ἵνα ἐπὶ τοιχίου ἐξωτερικοῦ κιγκλιδώματος, οὗ ὅλον τὸ ὕψος πρὸς τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ πέρας εἶναι μόνον 45 ὑφεκατόμετρα, οὐδὲ κἂν τὸ ἥμισυ τουτέστι τοῦ ὕψους τῆς πρὸς δυσμὰς κρηπίδος τοῦ Πανεπιστημίου, ἐφαρμόσωμεν τὰς ἀρχιτεκτονικὰς ἐξωτερικὰς διαιρέσεις τοῦ οἰκοδομήματος, ἤτοι χωρίσωμεν αὐτὸ εἰς βάσιν σῶμα καὶ ἐπικρανῖτιν, καὶ τὴν βάσιν αὖθις διαιρέσωμεν εἰς κρηπίδα καὶ στερεοβάτην, ἐπὶ τοῦ στερεοβάτου δὲ προσθέσωμεν καὶ τὴν ἀττικὴν ἴσως περιθέουσαν τὸ οἰκοδόμημα βάσιν! μιμηθῶμεν δηλαδὴ ἐνταῦθα ἐν ἄλλαις λέξεσι τὰ γνωστὰ ἐκεῖνα τοῦ Μυρμηκίδου καὶ Καλλικράτους γελοῖα μικρογραφήματα, τέθριππα καλυπτόμενα ὑπὸ μυίας, καὶ ἐλεγεῖα ἐπὶ σισάμου χρυσοῖς γραφόμενα

(α) Ἀδυνατοῦμεν διὰ λέξεων νὰ περιγράψωμεν τὴν συγκεκριμένην σύγχυσιν, ἥτις ἐνταῦθα ὑπάρχει εἰς τὰς λέξεις στερεοβάτης, βάσις, κρηπίδωμα, ἐπίκρανον, σῶμα, οἰκοδόμημα, τοῖχος.

γράμμασι, κατασκευάζοντες καὶ ἡμεῖς ἀρχιτεκτονικὸν πυγμαῖον ἔχοντα πόδας, μηροὺς καὶ κεφαλὴν, ἄνευ ὅμως γαστρὸς καὶ στήθους! Τοιαῦτα ἀρχιτεκτονικὰ παίγνια, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἐμπαιγμοὺς, ζητεῖ νὰ βλέπῃ κατασκευαζόμενα διὰ τῶν χρημάτων τῶν ὁμογενῶν ὁ φιλογενέστατος ἀρχιτέκτων! Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου ἡ *νουνεχὴς* αὕτη ἐρώτησις τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, καὶ τεχνικῶς εἶναι πλήρης νοῦ καὶ σοφίας, καθόσον, ὡς ἤδη εἴρηται, θεωρεῖ ὡς οἰκοδόμημα ἁπλοῦν τι τοιχίον, λιθοδομηθὲν ὅμως κατὰ μίμησιν τῆς λιθοδομίας τοῦ μνημείου τοῦ Λυσικράτους (α), ὅπερ οὐδὲ περίβολος δύναται νὰ θεωρηθῇ, ἀλλ' ἁπλῶς κρηπίδωμα ἰσοϋψὲς τῷ ταπεινοτέρῳ κρηπιδώματι τοῦ οἰκοδομήματος, ἐφ' οὗ κάθηνται ἢ στηρίζονται οἱ μαρμάρινοι στύλοι τοῦ σιδηροῦ κιγκλιδώματος.

Μὴ ἀρκεσθεὶς ὁ σοφώτατος ἀρχιτέκτων εἰς τὴν νουνεχῆ αὐτοῦ πρώτην ἐρώτησιν, προχωρεῖ καὶ εἰς δευτέραν ἔτι νουνεχεστέραν. «Διατὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ περιβόλου δὲν ἐκτίσθη διὰ τῶν αὐτῶν Ὑμηττείων λίθων, ἀλλὰ διὰ λίθων ἀργῶν δι' ἁμμοκονίας μιμουμένων τὴν ἐξωτερικὴν λιθοτομίαν;» Διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, νουνεχέστατε καὶ σοφώτατε, ὅτι ὁ Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου ἔχει πάντῃ διάφορον συμφέρον τοῦ ἀρχιτέκτονος Καφταντζόγλου, εἰθισμένου ἤδη ἀπὸ χρόνων νὰ σπαταλᾷ ἀσυνειδήτως τυφλὰ Στουρνάρεια καὶ Τοσίτζια χρήματα εἰς μαρμαρίνους περιβόλους καὶ κρηπιδώματα, ἐξαντλῶν κολοσσιαίας περιουσίας εἰς ἐπουσιώδη καὶ δευτερεύοντα, παραβιάζων δὲ χάριν μωρᾶς τινος ἀρχιτεκτονικῆς ματαιότητος, οὐ μόνον τὰς τελευταίας ἱερὰς διατάξεις ἀνδρῶν τοῦ ἔθνους εὐεργετῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ σπουδαιότατα τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καταστρέφων οὕτω συμφέροντα, μὴ τυγχανούσης τοῦ κυριωτάτου σκοποῦ, δι' ὃν ἀνεγείρονται τὰ τοιαῦτα κτίρα, ὅς ἐστιν ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῶν ἐπιστημονικῶς τελεία κατάρτισις, ἡ ἐν αὐτοῖς τῆς νεολαίας πλήρης ἐκπαίδευσις, καὶ τῆς μελλούσης αὐτῶν ἀνεξαρτήτου ὑπάρξεως ἡ ἐγγύησις, δι' αὐτῶν τῶν διατεθέντων πόρων.

(α) Par refends et par bossages, ἐν γένει κατὰ τοὺς Γάλλους (Leonce, Reynaud. Trait. d'Archit. Τόμ. 1 σελ. 190.) ὃν τρόπον λιθοδομίας ἐπαινεῖ κατ' ἐξοχὴν ὁ Βιτρούβιος. «item circum coagmenta et cubilia eminentes expressiones graphicoteram efficient in aspectu delectationem». Vitruv. 4,4.

Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, φίλοι ἀναγνῶσται, ἀποφασίσας, ὡς φαίνεται, νὰ ἐπιδείξῃ πλέον καθ' ὅλας τὰς ὄψεις αὐτοῦ καὶ ἐπόψεις τὸν νοῦν, ὃν ἐχάρισεν αὐτῷ ὁ δεδοξασμένος Θεὸς, ἐρωτᾷ καὶ τρίτην ἐρώτησιν. « Τίνος ἕνεκα, ἀφοῦ ὁ περίβολος κατεσκευάσθη ἐξ ὑμητείου μαρμάρου, δὲν ἐπλακώθη καὶ τὸ κρηπίδωμα ἐπίσης διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, ὡς ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τῆς προσόψεως, καθόσον ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος καὶ στερεοβάτου στηρίζεται ἡ ἐκ φαιοῦ μαρμάρου βάσις ; Διατί προσέτι, ἐνῷ τὸ κρηπίδωμα ἐπὶ τῆς προσόψεως ὑποδιαιρεῖται εἰς τρία μέρη (;) κατὰ τὰ πλάγια αἱ διαιρέσεις αὗται συγχέονται εἰς μίαν ; » Αἱ ἐρωτήσεις αὗται, φίλοι ἀναγνῶσται, ἐμπεριέχουσαι πᾶν ὅ,τι μωρὸν, ψευδὲς καὶ παράλογον, εἶναι ἀληθὴς ἐμπαιγμὸς τῶν ἀκροωμένων.

Ἀρχόμεθα πρῶτον ἀπὸ τῆς τριπλῆς ἢ τετραπλῆς τερατώδους συγχωνεύσεως, τῆς συγχωνεύσεως τουτέστι τῶν τριῶν μερῶν τοῦ κρηπιδώματος τῆς προσόψεως, καὶ τούτου πάλιν ἐξ ἀνάγκης μετὰ τοῦ στερεοβάτου! Ἐνταῦθα βεβαίως οἱ ἀρχιτέκτονες ἀναγνῶσται πιστεύουσιν, ὅτι τὸ τῆς προσόψεως κρηπίδωμα τοῦ κτιρίου διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, τουτέστιν εἰς τὸ ἐδαφιαῖον γεῖσον, τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀκρογείσιον, μετὰ τῶν συνήθων ἀρχιτεκτονικῶν τοῦ πρώτου καὶ τρίτου ὑποδιαιρέσεων, ἃς ἡμεῖς ἐν ταῖς λοιπαῖς πλευραῖς τοῦ Πανεπιστημίου συνεχωνεύσαμεν, ἤτοι ἐξηλείψαμεν. Ἀκούσατε λοιπὸν, φίλοι ἀναγνῶσται, τὰ πράγματα καὶ τὰ ἱστορικὰ καὶ πραγματικὰ γεγονότα.

Ὁ ἀρχιτέκτων Χάνσεν τὸ κάτω μέρος τῆς οἰκοδομῆς, τὴν βάσιν (den Unterbau), τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς μέχρι τῆς περιθεούσης Ἀττικῆς βάσεως, ἀφ' ἧς ἄρχονται τοῦ κτιρίου οἱ τοῖχοι, διῄρεσεν εἰς δύο λίαν εὐδιάγνωστα καὶ διακεκριμένα μέρη, εἰς κρηπίδωμα καὶ στερεοβάτην, ἐξέχοντα ἀμφότερα τῆς καθέτου τῶν τοίχων 25 ὑφεκατόμετρα. Νῦν δὲ τὸν μὲν ἀνώτερον στερεοβάτην ἔχοντα ὕψος 80 ὑφεκατόμετρα κατεσκεύασεν ἀνεξαιρέτως ὡς τοὺς τοίχους ἐκ λίθων ἀργῶν, καὶ ἐπέχρισε δι' ἀμμοκονίας, μόνον δὲ τὸ κρηπίδωμα τῆς πλευρᾶς τῆς προσόψεως, ἐξέχον τοῦ στερεοβάτου 8 ὑφεκατόμετρα, καὶ ἔχον ἐνταῦθα ὕψος 37 μόνα ὑφεκατόμετρα, κατεσκεύασεν ἐξ ἰσοπλεύρων πλίνθων ὑμηττείων 25 ὑφεκατομέτρων· ἐνῷ τὸ κρηπίδωμα πασῶν τῶν λοιπῶν πλευρῶν

κατασκεύασεν ὁ αὐτὸς ἐκ λίθων ἀργῶν; οἵτινες ὤφειλον νὰ ἐπιχρισθῶσι δι'ἁπλῆς ἐπίσης ἁμμοκονίας. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει ἀκριβῶς, ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ κτιρίου, ἣν ὁ Κ. Χάνσεν ἀφῆκεν ἡμῖν τετελειωμένην ἐξωτερικῶς τε καὶ ἐσωτερικῶς. Ἀλλ' ὅτε ἐν τῇ ἰσοπεδώσει τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου κατὰ τὸ ἔτος 1858, ἔτος τοῦ εὐκλεοῦς διορισμοῦ τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἡ πρόσοψις τοῦ Πανεπιστημίου κατεβιβάσθη ὑπὸ τοῦ *ἱκανοῦ Γάλλου Δανιὴλ καὶ τοῦ βοηθοῦ αὐτοῦ Δελαπόρτα, ἐφαρμοσάντων τὴν πρέπουσαν χωροστάθμισιν συμφώνως πρὸς τὸ ἀρχικὸν ἐκεῖνο σχέδιον τοῦ ἀρχιτέκτονος Κυρίου Χάνσεν*, κατὰ 80 ὑφεκατόμετρα κατωτέρω τῆς τελευταίας γραμμῆς τοῦ κρηπιδώματος αὐτῆς, διαμαρτυρουμένου τοῦ ἀξιοτίμου λοχαγοῦ τοῦ μηχανικοῦ Κ. Γερασίμου Μεταξᾶ, κατὰ τῆς καταστροφῆς ταύτης τῶν ἀρχαίων ἀναλογιῶν τοῦ κτιρίου, ὑπομειδιῶντος δὲ μεφιστοφελικῶς τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν τὸ ἐκχωσθὲν τοῦτο τῆς προσόψεως μέρος, κάτωθεν τοῦ ἐξ ὑμηττείων λίθων κρηπιδώματος αὐτῆς, δὲν ἦτο δυνατὸν λέγομεν νὰ χρισθῇ πλέον δι' ἁμμοκονίας, διότι τὸ κρηπίδωμα ἤθελε φαίνεσθαι τότε μετέωρον. Ὅθεν ἀντὶ νὰ τηρήσωσιν οἱ σοφοὶ Πρυτάνεις καὶ ἀρχιτέκτονες τὴν αὐτὴν εὐθεῖαν τοῦ ἀρχαίου κρηπιδώματος, καλύπτοντες τὸ κάτωθεν αὐτοῦ ἐκχωσθὲν τοῦ κτιρίου μέρος διὰ λίθων ὑμηττείων τῆς αὐτῆς ἐπιφανείας καὶ τῆς αὐτῆς ἐντομῆς, τρισβαρβάρως ἐπλάκωσαν τὸ μέρος τοῦτο διὰ πλακῶν τῶν Πεταλοιῶν, συνδεομένων ἐπὶ τὸ καλλιτεχνικότερον διὰ γκενετίων, κατασκευάσαντες κρηπίδωμα κρηπιδώματος, καὶ σχηματίσαντες οὕτω τὴν τρίτην ταύτην καλλιτεχνικὴν τῆς βάσεως τοῦ κτιρίου διαίρεσιν, ἐξέχουσαν ἤδη τοῦ κρηπιδώματος τοῦ Κ. Χάνσεν κατὰ 5 ὑφεκατόμετρα! Ταύτας τὰς οὕτω βαρβάρως σχηματισθείσας τρεῖς κλιμακωτὰς τῆς βάσεως τῆς προσόψεως διαιρέσεις διὰ χονδροειδεστάτης παραβιάσεως τῆς ἀρχικῆς ἰδέας τοῦ Κ. Χάνσεν, κατηγορεῖ ἡμᾶς ἀναισχύντως ὅτι συνεχωνεύσαμεν εἰς μίαν κατὰ τὰς λοιπὰς πλευράς, προσεπιλέγων μάλιστα καὶ τὰ ἑξῆς ὡς ἀναισχυντίας επίμετρον. « Κατὰ ποῖον, ἂν ἦναι συγχωρημένον νὰ ἐρωτήσωμεν, ἀρχιτεκτονικὸν κανόνα τῆς καλλονῆς ἢ τῆς στερεότητος ἐ-

γένετο δι' ἁρμοκονίας ἡ συγχώνευσις αὕτη; ἢ ἐνόμισαν οἱ ἀνακαινισταί, ὅτι αἱ συγχωνεύσεις τῶν μελῶν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς γίνονται τοσοῦτον εὐκόλως καὶ ἄνευ βλάβης τῆς ἁρμονίας τοῦ ὅλου ὡς καὶ ἐν τῇ παρ' ἡμῖν πολιτικῇ;» (σελ. 61). Μεταβῶμεν δὲ νῦν καὶ εἰς τὰς ἄλλας πλευράς. Εἴδομεν ἤδη ἐπὶ ποίου ἀνωμάλου ἐδάφους, ᾠκοδομήθη τοῦ Πανεπιστημίου τὸ οἰκοδόμημα. Ὁμολογήσωμεν ὅμως ὅτι τὸ προσὸν τῆς ἀνωμαλίας ταύτης, φέρει οὐχ' ἧττον καὶ αὐτὴ ἡ ἀρχικὴ αὐτοῦ τοποθέτησις, καθόσον εἶναι πραγματικῶς ἀκατάληπτον, τίνι τρόπῳ ἐπὶ μὲν τῆς προσόψεως τὸ κρηπίδωμα φέρει ὕψος ἀρχικὸν 37 ὑφεκατόμετρα, ἀμέσως δὲ ἐν τῇ συνεχομένῃ βορείῳ πλευρᾷ, ἔχει ὕψος 117. Ὅπως δήποτε ὅμως πάντοτε ὁ Κ. Χάνσεν δύο πανταχοῦ τῆς βάσεως παρεδέξατο διαιρέσεις κρηπίδωμα καὶ στερεοβάτην. Τούτου τὸ κανονικὸν ὕψος εἶναι 80 ὑφεκατόμετρα, τοῦ δὲ κρηπιδώματος τὸ ὕψος τοσοῦτον ἀόριστον, ὥστε βαθμηδὸν διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἐλαττοῦται τοσοῦτον, ὥστε ἐν μὲν τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ ἔχει ὕψος 117, ἐν δὲ τῇ βορειοανατολικῇ μόνον 50 ὑφεκατόμετρα. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀνατολικῆς μόνον δέκα, καὶ μετὰ πέντε βήματα ἐντελῶς ἀφανίζεται, τοῦ στερεοβάτου λαμβάνοντος ἤδη τὴν θέσιν τοῦ κρηπιδώματος. Ἡ ἐπιφάνεια δὲ εἶναι τοσοῦτον ἐνταῦθα ἀνάντης ὥστε αὐτὸς ὁ στερεοβάτης ἐν τῷ πέρατι τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἔχει ὕψος μόνον 42 ὑφεκατόμετρα· τὸ ἤτοι τέστι περίπου τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ ὕψους! Ἀπὸ τῆς ἀνατολικομεσημβρινῆς δὲ ταύτης γωνίας ἄρχεται τὸ κάταντες τῆς ἐπιφανείας, καὶ βαθμηδὸν ἐκθάπτεται οὕτως εἰπεῖν ὅτε στερεοβάτης καὶ τὸ κρηπίδωμα, μέχρις οὗ ἐν τῇ μεσημβρινοδυτικῇ τοῦ κτιρίου γωνίᾳ, τὸ μὲν κρηπίδωμα ἔχει ὕψος 117 καὶ ὁ στερεοβάτης 80 ὑφεκατόμετρα. Κρίνατε λοιπὸν ἐκ τούτων, φίλτατοί μοι ἀναγνῶσται, τίνι τρόπῳ συνεχωνεύσαμεν εἰς ἓν τὸ κρηπίδωμα μετὰ τοῦ στερεοβάτου! Πλὴν δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· κατηγορεῖ ἡμᾶς ἔτι ὅτι καὶ τὸ κρηπίδωμα καὶ τὸν στερεοβάτην, ἅπερ ὁ Κ. Χάνσεν ἔκτισεν ἐκ λίθων ἀργῶν, ἡμεῖς δὲν ἐκαλύψαμεν διὰ μαρμάρου! « Δὲν ἀποκαθίσταται γελοία, λέγει ὁ ἐπιστήθιος τοῦ Κ. Χάνσεν φίλος, πᾶσα οἰκοδομή, ἥτις ἔχει γεῖσον μὲν καὶ τοιχόκρανον καὶ βάσιν ἐκ μαρμάρου, κρηπίδωμα δὲ καὶ στερεοβάτην

ἐκ γύψου καὶ ἀσβέστου »! Ἄκουε δυνατὲ Ἀχιλεῦ! Πρὸ μικροῦ ἦσο σόλοικος! νῦν δὲ ἐγένεσο καὶ γελοῖος! διότι δὲν κατεσκεύασας ἐκ μαρμάρου τὸν στερεοβάτην καὶ τὸ κρηπίδωμα!

«Ὁποία ἁρμονία καλλιτεχνικὴ, ἐρωτᾷ πάλιν ὁ καλλιτέχνης ἐπιστήθιος τοῦ Κ. Χάνσεν φίλος, ὑπάρχει μεταξὺ τῆς θύρας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ τῶν θυρίδων; διατί ἡ μὲν θύρα πεποικιλμένη διὰ πολυχρωματικῶν κοσμημάτων, αἱ δὲ θυρίδες ἀχρωμάτιστοι καὶ ὅλως λευκαί;» Ἡμεῖς μὲν ἀπαντῶμεν ἐνταῦθα διότι καὶ ἡ θύρα ἢ ὁ πυλὼν τῆς *ἰωνικωτάτης προσόψεως τοῦ ναοῦ ἐν παραστᾶσι* εἶναι οὕτω πως πεποικιλμένη, αἱ δὲ θυρίδες ἀχρωμάτιστοι. Ὁ Κ. Χάνσεν δὲ ἂς δικαιολογηθῇ καὶ αὖθις πρὸς τὸν σοφὸν ἀρχιτέκτονα διὰ τὴν βάρβαρον ταύτην αὐτοῦ διακόσμησιν, ἐπιλέγοντα μάλιστα πρὸς ἔνδειξιν ἀκραιφνεστέρας φιλίας. «Ἴσως καὶ τοῦτο πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἡμετέρας νεοελληνικῆς καλαισθησίας »!

Ἀκούσατε δὲ νῦν ἐν παρόδῳ καὶ τὴν ἑξῆς ἐπὶ τῆς ἀναβάθρας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς παρατήρησιν τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ἀρχιτέκτονος. « Παρατηροῦμεν τὴν τοῦ ἀναπαύματος βαθμίδα τῆς ἀναβάθρας κατεσκευασμένην ἀτόπως ἐκ μαρμάρων δύο εἰδῶν καὶ χρωμάτων! » Τὴν ἐξωτερικὴν ἀναβάθραν ταύτην, φίλοι ἀναγνῶσται, δὲν κατεσκευάσαμεν ἡμεῖς· αὕτη ἦν ὑπὸ τοῦ Κ. Χάνσεν πρὸ πολλῶν ἐτῶν κατεσκευασμένη. Ἡμεῖς μόνον εἰς ταύτην προσεθέσαμεν τὴν τελευταίαν ἐκ λευκοῦ Πεντελησίου μαρμάρου βαθμίδα αὐτῆς, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἀμβλυωπεῖ ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων. Τὸ ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης δὲ αὐτῆς βαθμίδος τοῦ ἀναπαύματος φαιότερον μάρμαρον, τοῦτο ἐξ ἀπροσεξίας τότε παρεντεθὲν, εἶναι ὅλως ἀνάξιον προσοχῆς. Τοιαῦται δὲ ἀπροσεξίαι τῶν τεχνιτῶν ὑπάρχουσι συχναὶ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν μαρμάρων, κατ' ἐξοχὴν τῆς ἀνατολικῆς ἰδίως πλευρᾶς καὶ τοῦ μεσοδόμου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ πρόσοψις δὲν εἶναι ἐξῃρημένη καθ' ὁλοκληρίαν τῶν τοιούτων ποικιλιῶν, αἵτινες εἰς πάντα τὰ κτίρια πολλάκις ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχουσιν. Ἔστω δὲ παράδειγμα, ἐκ πρώτης ὄψεως παντὶ ὁρατὸν, τὸ τελευταῖον πρὸς ἀριστερὰν καὶ δεξιὰν ἐπιστύλιον τῶν ὀρθοστατῶν τῆς προσόψεως. Ἀλλ' ὁ εὐσυνείδητος ἀρχιτέκτων ἀποδιδοὺς εἰς ἡμᾶς ὅ,τι ἡμεῖς δὲν

ἐπράξαμεν, παρέρχεται ὅλως ἐν σιωπῇ ὅ,τι ἡμεῖς ἐν τῇ ἀναβάθρᾳ ταύτῃ ἐπράξαμεν, ὡς ἀλυσιτελὲς καὶ ἄσκοπον πρὸς τοὺς ποικίλους σκοπούς του! Μηδόλως δὲ, οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ἐγκαταλείπων αὐτοὺς, λέγει ἐπὶ τέλους καὶ τάδε. « Ἐτέθησαν ἄραγε ταῦτα πρὸς ποικιλίαν κακῶς ἐννοουμένην καὶ ἀδιαφόρως, ἢ ἔχουσιν ἀλληγορικόν τι κατὰ τὸ σύστημα τῶν οἰκοδομῶν τῶν ἀνεγηγερμένων ἐν ταῖς δημοκρατικαῖς ποτε πόλεσι τῆς Ἰταλίας, πρὸς σαφεστέραν ἀπόδειξιν τῶν ὑπαρχουσῶν καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κομματικῶν διαφωνιῶν καὶ διαιρέσεων; » (σελ. 62). Τί ἔχετε ν' ἀντιτάξητε, φίλοι ἀναγνῶσται, πρὸς τὴν εὐφυᾶ ταύτην εὐτραπελίαν τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἄλατος μεστὴν ἀττικοῦ, καὶ ἀττικῆς ἀποπνέουσαν χάριτος; Τί δὲ καὶ πρὸς τὴν ἄπειρον καὶ ἐσωτερικὴν ταύτην ποικιλίαν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀρχιτέκτονος, ποικίλαντος τὸν ἐπιστήθιον φίλον καὶ διὰ νέου τίτλου τῆς *ἀτοπότητος*, ποικιλίαν δυναμένην ἐπ' ἐλπίδι βεβαίας νίκης νὰ συναγωνισθῇ πρὸς τὴν γνωστὴν ἐκείνην τοῦ Κροίσου ποικίλην ἀλώπεκα, ἥτις εἰς ἀγῶνα ποικιλίας καταστᾶσα πρὸς πάρδαλιν, ἠξίου τὰ ἐντὸς αὐτῆς καταμαθεῖν τὸν δικαστὴν, ποικιλωτέρα γὰρ ἐκεῖθεν φανεῖσθαι; (Πλουτ. ἑπτ. σοφ. συμπόσιον. σελ. 361).

Ἐγκαταλείποντες, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ καλλιτέχνης, τὸ *ἄτοπον* τοῦτο, προβῶμεν ἵνα ἴδωμεν τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν λογικότητα τῶν πρὸ τῆς προσόψεως ἐκτελεσθέντων ἔργων». Ἐξ ἀρχῆς βῆμα πρὸς βῆμα ἀκολουθήσαντες τὸν ἀρχιτέκτονα, ἐγκαταλίπωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ποικίλην αὐτοῦ εὐφυΐαν, ἵνα ἴδωμεν μίαν ἁπλουστάτην εὐήθειαν. «Πρῶτον μὲν, λέγει, βλέπομεν δύο κεκλιμένα ἐπίπεδα, προσδιωρισμένα συνήθως εἰς ἀνάβασιν καὶ κατάβασιν ἁμαξῶν. Ἀλλ' ἐνταῦθα αἱ ἅμαξαι δὲν δύνανται νὰ ἀνέλθωσιν εἰς αὐτὰ, καὶ οὕτως ἐκπληροῦται θαυμασίως καὶ ὁ ἐπὶ τούτῳ προσδιωρισμένος σκοπός! Ἔπειτα δὲν ἐννοοῦμεν τὸν λόγον, δι' ὃν ἐγένετο τοιουτοτρόπως ἡ προσθήκη τῆς ἐκ φαιοῦ ὑμηττείου λίθου νέας ἀναβάθρας, ἔμπροσθεν τῆς προϋπαρχούσης ἐκ λευκοῦ Πεντελησίου μαρμάρου, τῆς ἀνεγερθείσης ἤδη ὑπὸ τοῦ Κ. Χάνσεν! » Τίς εἶπε σοι, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, ὅτι τὰ δύο κεκλιμένα πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου ἐπίπεδα προσδιωρίσθησαν ἐν-

ταῦθα διὰ τὴν ἀνάβασιν καὶ κατάβασιν τῶν ἁμαξῶν, αἵτινες δὲν δύνανται ὅμως νὰ ἀναβῶσι καὶ καταβῶσι; Εὖγε καὶ ὑπέρευγε, εὐφυέστατε ἀρχιτέκτων, ἡ λεπτότης αὕτη καὶ ἡ ὀξύτης ταύτης τῆς παρατηρήσεως, εἶναι τῳόντι ἀνώτερα παντὸς ἐπαίνου καὶ πάσης παρατηρήσεως! Τίς εἶπέ σοι ποτὲ, ὅτι τὰ δύο ταῦτα κεκλιμένα ἐπίπεδα, ὄντα ἔργα ἀνάγκης δὲν ὑπάρχουσιν ἁπλῶς, ἵνα σωθῶσι, τουλάχιστον ἐνώπιον τῶν προπυλαίων ὅπως δήποτε, αἱ διὰ παντὸς ἀπολεσθεῖσαι ἀρχικαὶ τοῦ κτιρίου ἀναλογίαι, διὰ τῆς καταβιβάσεως τῆς πλατείας τοῦ Πανεπιστημίου, γενομένης μάλιστα κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐνδόξου ἀρχιτεκτονικῆς βασιλείας σου; Πλὴν δὲν ἐννοεῖς, λέγεις αὖθις, τὸν λόγον τῆς προσθήκης τῆς νέας κλίμακος, καὶ τὸν λόγον τῆς κατασκευῆς αὐτῆς ἐκ φαιοτέρου μαρμάρου. Ὁ λόγος τῆς τελευταίας ἀπορίας σου, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ἔγκειται ἁπλούστατα εἰς τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ᾧ ἀπετάξω, καὶ ᾧ ἑπόμενοι, κατασκευάσαντες τὰ περιζώματα καὶ πεζοδρόμια του Πανεπιστημίου ἐκ μαρμάρου τοῦ Ὑμηττοῦ, ὠφείλομεν νὰ κατασκευάσωμεν καὶ τὴν κλίμακα ταύτην, ἥτις εἶναι συνέχεια αὐτῶν καὶ ἐξακολούθησις, ἐκ τῆς αὐτῆς φύσεως λίθου, ὅπερ ἐνταῦθα τοσούτῳ μᾶλλον εἶναι λογικὸν καὶ ὀρθὸν, ὅσῳ αὐτὴ τοῦ Πανεπιστημίου ἡ πρόσοψις, σοφώτατε ἀρχιτέκτων, ἐκ δύο σύγκειται μαρμάρων εἰδῶν, ἐκ πεντελησίου καὶ ὑμηττείου. Καὶ ἐκ πεντελησίου μὲν εἰσὶ κατεσκευασμένοι οἱ κίονες, τὰ βάθρα, ὁ ἀετὸς, καὶ τὰ ἐπιστύλια, ἐξ Ὑμηττείου δὲ τὸ κρηπίδωμα τῆς προσόψεως, ἡ ἐπὶ τοῦ στερεοβάτου ἀττικὴ βάσις, ἡ ἐπικρανῖτις καὶ τὸ γεῖσον (α). Ὁ λόγος ὅμως τῆς προτελευταίας ἀπορίας σου, σοφὲ ἀρχιτέκτων, ἔγκειται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σοφὴν κεφαλήν σου. Λυπούμεθα ὅτι αὕτη δὲν ἐννοεῖ τὸν λόγον καὶ τὴν αἰτίαν

(α) Σημειώσατε δὲ καλῶς ἐνταῦθα, ἀναγνῶσται, ὅτι τὴν εὐήθη ταύτην ἐνταῦθα ἐρώτησιν, ἐρωτᾷ ἄνθρωπος, ὅστις ἤδη τὸ κιγκλίδωμα ἅπαν τοῦ Ἀρσακείου κατασκευάζει ἐκ φαιοῦ μαρμάρου τοῦ Ὑμηττοῦ, πάντων τῶν ἀρχιτεκτονικῶν αὐτοῦ μελῶν ἐξειργασμένων ὄντων ἐκ λευκοῦ πεντελησίου μαρμάρου, ἐκτὸς μέρους τινὸς τοῦ κρηπιδώματος τῆς προσόψεως!

τῆς προσθήκης τῆς κλίμακος ταύτης. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἐννοοῦσιν εὐτυχῶς οἱ χίλιοι φοιτηταί, οἱ χιλιάκις καθ' ἑκάστην ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες ταύτην, καὶ ἐπειδὴ τὸν ἐννοοῦσιν ἐπίσης οἱ ἔχοντες δικαίωμα νὰ τὸν ἐννοήσωσι, κρίνομεν πάντῃ περιττὸν νὰ δώσωμεν πλέον καὶ ταύτῃ νὰ ἐννοήσῃ ὅ,τι δύναται κάλλιστα ν' ἀγνοῇ. Χάριν ὅμως τοῦ κοινοῦ παραθέτομεν τελευταῖον τὸ περὶ τῆς κλίμακος ταύτης ἰδίως πρακτικὸν τῆς συγκλήτου. «Σήμερον τὴν 30 Μαΐου τοῦ 1864 κτλ κλ. Ὁ Πρύτανις ἀνήνεγκεν . . . . περὶ τῆς κλίμακος τῶν προπυλαίων ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων Κ. Θεοφιλᾶς ὑπέβαλε σχέδιον, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ὁποίου ἀπαιτοῦνται περὶ τὰς χιλίας δραχμάς. Ἡ σύγκλητος λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὸ σχέδιον, καὶ λαβοῦσα προφορικῶς παρὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος τὰς ἀνηκούσας διασαφίσεις, παρεδέξατο ὁμοφώνως τὸ σχέδιον τῆς κλίμακος, ἐγκρίνασα τὴν πρὸς ταύτην προϋπολογισθεῖσαν δαπάνην». (Πρακτ. συγκλήτ. τῇ 30 Μαΐου 1864).

Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ αὐτοῦ μεγαλειότης μεγαλοπρεπῶς ἐπιφέρει τάδε! «Ἡ ὑμήττειος αὕτη μικροπρεπὴς ἀναβάθρα, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἑκατέρωθεν τοποθετηθέντες δύο σιδηροῖ λυχνοῦχοι, φαίνεται ὅτι ἐτοποθετήθησαν τοιουτοτρόπως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς προμηνύτορες καὶ εἰσηγήτορες τῆς διαθρυλληθείσης ἀκριβοῦς ταύτης λεγομένης ἀποπερατώσεως καὶ ἀνακαινίσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρχαίου σχεδίου τοῦ ἑλληνικοῦ (;) νῦν δὲ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου . . . . πρὸς αἰωνίαν μνήμην τῆς κατ' αὐτὴν ἐνδόξου ἐποχῆς!» (σελ. 63). Τέλος δὲ τὸν καταρρέοντα πανταχόθεν ἱδρῶτα, ἀπομάσσων ὁ πένταθλος οὗτος ἡμῶν ἀθλητής· «Ταῦτα, λέγει, ἔκρινα πρέπον νὰ γράψω καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀδικηθέντος συναδέλφου μου Κ. Χάνσεν, καὶ ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς μόλις ἀναγεννωμένης καλλιτεχνίας!» Δὲν δύναμαι ἐνταῦθα ἐπὶ τοσοῦτον ν' ἀδικήσω τὸ νοῆμον κοινὸν, παραδεχόμενος ὅτι δύνανται τοῦτο ποτὲ νὰ πιστεύσῃ, ὅτι τοιαῦται εὐγενεῖς αἰτίαι δύνανται ποτὲ νὰ παραγάγωσι τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ φαῦλα ἀποτελέσματα, καὶ ὅτι ὁ ἀγωνιζόμενος εὐγενῶς ὑπὲρ τῆς φιλίας, τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης, δύναται ποτὲ τοσοῦτον αἰσχρῶς νὰ καπηλευθῇ πάντα ταῦτα, μεταχειριζόμενος αὐτὰ ὡς μέσα ἔντιμα πρὸς ἀτίμους σκοπούς, τὴν ἐξύβρισιν τουτέστι τῶν πάντων ἄνευ αἰτίας, ἄνευ προκλή-

σεως, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης μάλιστα νύξεως προσβολῆς! Δι' αὐτὸν ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἡ χειροκροτήσασα ἐπὶ τῇ ἀποπερατώσει τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, εἶναι διὰ τοῦτο *ὄχλος θαυμάζων ὡς λαμπρὰ καὶ ἀξιέπαινα κατορθώματα τὰ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Πανεπιστημίου γενόμενα ἀσεβήματα* ! (σελ. 63). Τίς δ' ὁ ταῦτα λέγων ἐστίν; ὁ ἀσεβήσας ἐν πάσῃ φράσει αὐτοῦ οὐ μόνον εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην, ἀλλ'εἰς αὐτὰ τὰ πασίγνωστα καὶ ἀναμφισβήτητα γεγονότα, ἀναισχύντως ἀρνούμενος καὶ διαψεύδων αὐτά. Ἡ ἑλλληνικὴ δημοσιογραφία εἶναι τὸ *ὄργανον* τῆς παρούσης ἑλληνικῆς ἐπιπολαιότητος (σελ. 6). Ἡ μεταπολίτευσις οὐδὲν ἀφῆκεν ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ ἀγαθὸν, πάντα δὲ τὰ κακὰ ἐπροστάτευσε καὶ εἰσήγαγε, τὴν *ἀμάθειαν, τὴν κακοτεχνίαν τὴν ἀφοσίωσιν τὴν μηδαμινότητα, ἀναβαπτίσασα προδότας καὶ ὀθωνιστὰς τοὺς ἀρίστους φιλοπάτριδας*, οἷος ἐστὶν ἀναντιῤῥήτως ὁ ὑπὸ τῆς μεταπολιτεύσεως ἀποβληθεὶς τοῦ Πολυτεχνείου Λ. Καφταντζόγλους (σελ. 7). Ἡ παροῦσα ἐποχὴ *τῆς πολιτικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας, ἐποχὴ ἀγροῖκος, βάρβαρος καὶ βάναυσος, ἐξεικονιζομένη ἐν τῇ γενομένῃ ἀνταξίως τῆς ἐποχῆς ἐπισκευῇ τοῦ μνημείου* (σελ. 11), ἐποχὴ καθ' ἣν τὰ πάντα ἀνετράπησαν μέχρις αὐτῆς τῆς σημασίας τῶν λέξεων (σελ. 31), ἐποχὴ καθ' ἣν *οἱ πάντες ἀσυγγνώστως ὠλιγωροῦσι καὶ τῶν ἱερωτέρων* (σελ. 58). Ἡ παρελθοῦσα ἐποχὴ, ἐποχὴ *τῆς γοτθικῆς βαρβαρότητος, ἐκ προκαταλήψεως ἐγκρίνουσα* τὸ ἐλεεινὸν (σελ. 184) τοῦ Κ. Χάνσεν σχέδιον, ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τῶν σοφῶν τῆς Ἰταλίας ἀκαδημιῶν στεφθέντος ἰδικοῦ του σχεδίου, ὅπερ ὠνειροπόλει ὅτι θέλει ποτὲ ἐφαρμόσει ἐν Ἑλλάδι, *ἄπειρος ὢν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων*. (σελ. 18). Οἱ τὰ κοινὰ διέποντες καὶ ἡ ἐπὶ τῆς καλλονῆς τῆς πόλεως ἐπιστατοῦσα ἐπιτροπὴ, *αἰσχρὰ, ὡς ἐπιτρέπουσα ἵνα ὑπὸ χειρῶν ἀγροίκων ἐνδύηται ἡ νύμφη* κοσμήματα φορτικὰ καὶ ἀνοίκεια. (σελ. 17). Οἱ κατὰ καιροὺς κυβερνωντες καὶ πολιτικοὶ, ματαιόφρονες σπουδάρχαι, ἀναφαινόμενοι κατὰ καιροὺς ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὡς τινες καταφανεῖς κηλῖδες ἀσχημίζοντες τὸ σῶμα αὐτῆς. (σελ. 34). Οἱ μὴ μετ' αὐτοῦ συμφωνοῦντες, δοκησίσοφοι, ἀδαεῖς περὶ τὰ τῆς τέχνης καὶ ἀγροῖκοι (σελ. 34). Ὁ ἀρχιτέκτων Boulanger Γάλλος ἔμπορος

πωλῶν ὡς ἑλληνικὸν, ὅ,τι αἰσχρότερον τῆς ἐποχῆς τῶν φιλαρέσκων Φρυνῶν προϊόν. (σελ. 42, 43). Οἱ ἀποθανόντες καθηγηταὶ παρ' ἀξίαν τιμηθέντες διὰ μεγαλογραφικῶν εἰκόνων, ἐν θέσει ἠρτημένων τοῦ ὀπισθοδρόμου περιφανεῖ, τῶν βυζαντινῶν ὄντων ἐξεικονισμένων μικροσκοπικῶς ἐν τῇ ζωοφόρῳ. (σελ. 44, 45). Οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ παρόντος αἰῶνος (ἐκτὸς δηλονότι αὐτοῦ) ἐγκατέλιπον τοὺς αὐστηροὺς κανόνας τοῦ καλοῦ τῶν ἀρχαίων, ἐπιζητοῦντες τὰς ἐμπνεύσεις τῆς τέχνης ἐκ τύπων καὶ ἐποχῶν ἢ τῆς βυζαντινῆς παρακμῆς, ἢ τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ καὶ τοῦ μυστικισμοῦ τοῦ μεσαιῶνος, ἢ τῆς ἐποχῆς τῆς παραβιάσεως παντὸς κανόνος τῆς τε- λογικῆς καὶ τοῦ καλοῦ. (σελ. 46, 47). Αἱ πανεπιστημικκαὶ ἀρχαὶ, *κακόζηλοι*, μὴ διδαχθεῖσαι ἐξ εἰκοσιπέντε ἐτῶν διδασκαλίας τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης! (σελ. 59). Ὁ καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων ὄργανον καὶ οὗτος τῆς παρούσης ἑλληνικῆς ἐπιπολαιότητος, ὡς ἐκ τῆς ἐν τῇ «Εὐνομίᾳ» αὐτοῦ διαμαρτυρήσεως σαφῶς καταφαίνεται. (σελ. 59, 6). Αἱ ἐπὶ τῶν κτιρίων ἐπιστατοῦσαι ἐπιτροπαὶ δοκησίσοφοι. (69). Τὸ μηχανικὸν τῆς Ἑλλάδος σῶμα, ἀμαθεῖς, βάνδαλοι, συληταὶ καὶ ἀκροτηριασταί. (σελ. 70). Αὐτὸς τέλος ὁ ἐπιστήθιος φίλος καὶ συνάδελφος τῶν Βρετανῶν ἀρχιτεκτόνων Χάνσεν, ὑπὲρ οὗ τοσοῦτον τραγικῶς ἐξιφούλκησεν ὁ νέος ἡμῶν Δονκισότος, ἀλλοδαπὸς, οὗ τὰ κτίρια (τὸ Πανεπιστήμιον) ἀλλοδαπὴν φέρουσι στολὴν, ᾠκοδομημένα con molto lusso mal intesso e con poco effeto.—en un plan mal entendu sans portiques, distribution mal entendue, mauvais rapport en general, κτλ. (ὅρα σελ. 183—184). οὗ τὰ σχέδια ἐκ προκαταλήψεως προτιμῶνται (σελ. 15), σόλοικος καὶ ἄλογος, (σελ. 55), γελοῖος (σελ. 61) καὶ ἄτοπος (σελ. 62).

Ἰδοὺ, φίλοι ἀναγνῶσται,, ὁ ἄνθρωπος ὅστις κατόπιν τούτων ἁπάντων λέγει προσέτι· « Ταῦτα, εἰ καὶ ὀλίγα, ἔκρινα ὅμως πρέπον νὰ γράψω καὶ ὑπὲρ τοῦ συναδέλφου μου Κ. Χάνσεν ἀδικηθέντος διὰ τῆς λεγομένης ταύτης ἀνακαινίσεως.... καὶ ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς μόλις ἀναγεννωμένης ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας » ! Ἔχει ἄρα τῳόντι δίκαιον ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτνω λέγων, ὅτι ἡ ὀκτωβριανὴ ἐπανάστασις τὰ πάντα ἀνέτρεψεν, ἡ

συνατρέψασα καὶ τὴν δικαιοτάτην κηδεμονίαν, εἰς ἣν εἶχεν αὐτὸν ὑποβάλει ἡ παρελθοῦσα κυβέρνησις, ἡ μὴ ἀνεχομένη ἵνα οἱ ἀμαθεῖς παρίστανται ὡς πεπαιδευμένοι, καὶ οἱ κακοτέχναι ὡς καλλιτέχναι, καὶ οἱ προδόται ὡς φιλοπάτριδες. Αὕτη, φίλοι ἀναγνῶσται, ἡ σοφὴ, ἡ φιλόπατρις καὶ καλλιτεχνικὴ παρελθοῦσα κυβέρνησις, μὴ ἀνεχομένη πλέον τὰς διηνεκεῖς αὐτοῦ ἀναιδεῖς φλυαρίας, λίαν σοφῶς καὶ καλλιτεχνικῶς, ἀπηγόρευσεν αὐτῷ ἐπισήμως, ἵνα μηδὲν τοῦ λοιποῦ δημοσίᾳ λέγῃ ἢ γράφῃ, πρὶν ὑποβάλῃ προηγουμένως αὐτὸ ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ ὑπουργείου. — «Ὁ λόγος, ὃν κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἐπέτειον τοῦ σχολείου ἔκθεσιν ἀπηγγείλατε, δὲν ἦτον οὔτε ὁ ἁρμόδιος, οὐδὲ ὁ προσήκων εἰς τελετὴν, ἣν τιμᾷ διὰ τῆς παρουσίας της ἡ Α. Μεγαλειότης μετὰ τῶν ὑπουργῶν της..... Ἐκφράζοντες ὅθεν τὴν δυσαρέσκειάν μας διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἔλλειψίν σας, σᾶς ἀπαγορεύομεν τοῦ λοιποῦ νὰ ἐκφωνῆτε λόγον, ὃν προηγουμένως συντάξαντες δὲν ὑποβάλητε εἰς γνῶσιν τοῦ ὑφ' ἡμᾶς ὑπουργείου».

Ἐν Ἀθήναις τὴν 31 8βρίου 1853.

Ὁ Ὑπουργὸς
ΑΜΒΡΟΣΙΑΔΗΣ.

Καὶ τίς ἄλλος κατὰ ἀλήθειαν, ἢ ὁ ἐπὶ αὐθαδείᾳ καὶ μωρίᾳ ἐπισήμως καταδικασθεὶς καὶ ἀπαγορευθεὶς δημοσίᾳ λέγειν καὶ γράφειν, ἠδύνατο ποτὲ, λύσας ἐλέῳ τῆς ὑβριζομένης ἐπαναστάσεως τὰ δεσμὰ τῆς ἀπαγορεύσεως, νὰ περιπέσῃ ὥς τις θρασύτατος ἀπελεύθερος εἰς τὴν τοιαύτην ἀκολασίαν, ὥστε καὶ στήλην ἀθανασίας νὰ ἐγείρῃ ἐπὶ τέλους τοῖς ἡμετέροις μηχανικοῖς ἐπὶ βανδαλισμῷ, καὶ συλήσει, καὶ ἀκρωτηριάσει ἐλεινῶν τινῶν μεσαιωνικῶν ἐρειπίων, μεταβαλλομένων εἰς εὐρεῖς καὶ ἀξιοπρεπεῖς ναοὺς τοῦ Θεοῦ. «Ἡ ἀτυχὴς Χρυσοσπηλαιώτισσα, λέγει, κατὰ πρόσωπον ἀναισχύντως ὑβρίζων τὴν κοινωνίαν τῶν Ἀθηνῶν, ὑπομονητικῶς περικυκλοῦται ὡς ὑπὸ φοβεροῦ τινὸς πολιορκητοῦ, καὶ ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν πάντων ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, φιλοτέχνων καὶ φιλαρχαίων, βλέπουσα τὴν ἄφευκτον αὐτῆς καταστροφὴν δὲν δύναται νὰ τύχῃ οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης προστασίας, εἰ καὶ προτείνει ὑπὲρ ἑαυτῆς τὸ μόνον διασωθὲν ἐνταῦθα ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς κωδωνοστάσιον». Πάντες ἐνταῦθα βεβαίως,

τὸν φοβερὸν τοῦτον ἀκούοντες Φιλιππικὸν λόγον, ἀναντιρρήτως πιστεύουσιν ὅτι πραγματικῶς ὑπάρχει ἀλήθές τι καὶ ἀρχαῖον κωδωνοστάσιον, ὅπερ βαρβάρως οἱ βάνδαλοι τῆς Ἑλλάδος μηχανικοὶ καταστρέφουσι, καὶ ὡς εἰκὸς δικαίως ἤδη ἀγανακτοῦσι κατὰ τῆς τοσαύτης βαρβάρου ἔτι τῆς κοινωνίας ἀναλγησίας. Δράμετε ἄρα πρὸς Θεοῦ, πάντες οἱ πολῖται τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα ἴδητε νῦν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας ὅ,τι μέχρι τοῦδε πάντες βεβαίως παρήρχεσθε ἀπαρατηρητεὶ, δύο δηλονότι χαμηλὰ βαρβαρότατα ἑτοιμόρροπα τοιχία, ἑστημένα ἐν εἴδει ὀρθοστατῶν διὰ γοτθικῆς καμάρας συνδεδεμένα, ἀφ' ὧν κρέμαται εἷς ἐλεεινὸς κωδωνίσκος! Ταῦτα εἰσὶ τοῦ μαινομένου ἡμῶν ἀρχιτέκτονος τὸ μόνον διασωθὲν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ μεσαιῶνος κωδωνοστάσιον!

Δὲν ἀνήκει βεβαίως εἰς ἐμὲ νὰ δικαιολογήσω ἀπέναντι τῆς τοιαύτης ἀγυρτίας τὰ ἔργα τοῦ μηχανικοῦ τῆς Ἑλλάδος σώματος περιέχοντος ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ τοσούτους ἔν τε τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει σπουδαιοτάτους καὶ ἐμβριθεστάτους ἄνδρας πρεσβυτέρους τε καὶ νεωτέρους· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐπιτετράφθω καὶ εἰς ἐμὲ ἁπλῆ τις φωνὴ *βαθείας ἀγανακτήσεως* ἐνώπιον τηλικαύτης θρασύτητος, οὐδεμίαν ἐχούσης τῆς ἀναιδείας αὐτῆς συνείδησιν καὶ συναίσθησιν, μετὰ τὴν ἐπίσημον μάλιστα τῆς ἀγυρτικῆς ἐνεργείας αὐτῆς ἐν τῇ σχολῇ τῶν τεχνῶν, δευτέραν ἐθνικὴν καταδίκην.

ΘΕΣΠΙΣΜΑ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Προσωρινὴ Κυβέρνησις.

Θεωροῦσα ὅτι τὸ μόνον πρό τινων ἐτῶν συσταθὲν σχολεῖον τῶν τεχνῶν δὲν *προώδευσεν ἀρκούντως, οὐδὲ παρήγαγε καρποὺς ἀναλόγους τῶν προσδοκιῶν τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ καταβαλλομένων ἐτησίως ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου δαπανῶν.* Σκεπτομένη, ὅτι διὰ μόνης τῆς καλῆς αὐτοῦ διοργανώσεως καὶ διευθύνσεως δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ

σκοπὸς τῆς συστάσεως αὐτοῦ, ἡ κατὰ τὸ ἐνὸν βελτίωσις τῶν ὑπαρχόντων τεχνιτῶν καὶ ἡ μόρφωσις νέων τεχνιτῶν, καθ' ὅλους τοὺς κλάδους τῆς βιομηχανίας, χρησιμεῦον συνάμα ὡς ἡ πρώτη βαθμὶς τῶν διὰ τὰς ὡραίας τέχνας μελλόντων καθιδρυμάτων· προτάσει τοῦ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργοῦ καὶ ἀποφάσει τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου κλ. μεταρρυθμίζει ὡς ἀκολούθως. κτλ.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 26 Αὐγούστου 1863.

Ὁ Πρόεδρος
Β. ΡΟΥΦΟΣ.

Τὸ διάταγμα τοῦτο, φίλοι ἀναγνῶσται, δὲν εἶναι ποσῶς ἀπόρροια στιγμιαίας ἐξάψεως τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν καταχρήσεων ἐν γένει τοῦ παρελθόντος, καὶ τῆς Καυταντζογλείου διευθύνσεως τοῦ Πολυτεχνείου ἰδίᾳ, ἀλλὰ προϊὸν κατὰ πάντα ὥριμον ἀνεκτελέστων διαταγῶν τῶν παρελθουσῶν κυβερνήσεων ἐπὶ ὅλην εἰκοσαετίαν. Ἰδοὺ δὲ *ἐπὶ τοῦ παρόντος* ἓν καὶ μόνον ἐκ τῶν πολλῶν τῆς ἀθλιότητος ταύτης παράδειγμα, ἀφορῶν τὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μυστηριώδη ἄρνησιν τῆς ἐν τῇ σχολῇ τῶν τεχνῶν παραδόσεως τοῦ μαθήματος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἣν ὅμως ἄνευ τῆς ἐλαχίστης αἰσχύνης ἀποκαλεῖ πανταχοῦ *ἀρχὴν καὶ κρηπίδα πασῶν τῶν τεχνῶν*· παράδειγμα ἀρχαιότατον μέχρι τῆς στιγμῆς τῆς ἀποβολῆς αὐτοῦ ἀπὸ τῆς διευθύνσεως τῆς σχολῆς τῶν τεχνῶν ἀναλλοίωτον διατελέσαν. Ἀπὸ τοῦ 1844 κατ' ἐξακολούθησιν οἱ ὑπουργοὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπομιμνήσκουσιν αὐτῷ τὸ καθῆκον αὐτοῦ τοῦ διδάσκειν ἐν τῇ σχολῇ τὸ μάθημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς· ἀλλ' ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων αἰωνίως ἀποφεύγει ἀρνεῖται, προφασίζεται, καὶ αἰωνίως ἐξ ἄλλου θρηνεῖ τὴν ἔλλειψιν τῶν πολιτικῶν ἀρχιτεκτόνων! Ἰδοὺ, φίλοι ἀναγνῶσται, ἡ πρώτη ἀπάντησις αὐτοῦ, πρὸς τὴν ἀπὸ 12 Μαΐου 1844 πρώτην ἤδη ὑπόμνησιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν περὶ παραδόσεως τοῦ μαθήματος τούτου.

Κύριε ὑπουργέ!

«Ἂν μὲν καὶ πρὸ μέχρι τοῦδε μάθημα ἰδίως ἀρχιτεκτονικῆς δὲν παραδίδεται εἰς τὸ σχολεῖον, ἀλλὰ τοῦτο βεβαίως δι'

ἐλλύψεως ὡς καλῶς προβλέψατε (α) τῶν προκαταρκτικῶν σπουδῶν καὶ μάλιστα ἐντελοῦς γυμνάσεως τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου παραδιδομένου ἤδη ἐπιμελῶς παρὰ τοῦ Κ. Γεωργιάδου· μ' ὅλον τοῦτο ἰδὼν τὴν ἀνάγκην κἀγὼ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης τῆς τέχνης προσπαθῶν νὰ ὁδηγῶ τοὺς μαθητὰς ἐν γένει εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν ἔργων των· ἕως ὅτου νὰ γίνουν ἐπιδεκτικότεροι ὑψηλοτέρων τῆς τέχνης ταύτης διὰ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ὁποίων μὰς λύπουσιν τὰ ἀναγκαιότερα καὶ κυριότερα δείγματα καὶ βιβλία τὰ ὁποία εὔελπις εἰμὶ ὅτι ἡ Α. Ε. θέλει μὰς συνδράμῃ διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦτον προθύμως».

Ἀριθ. 27. Πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργεῖον. Ἐν Ἀθήναις τῇ 23 Μαΐου 1844.

Ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου πλὴν γνησίας καὶ ἰδιογράφου ἀπαντήσεως ταύτης, ἧς τὴν ἀκρίβειαν *ἐν παντὶ* ἐγγυώμεθα, καὶ δι' ἧς ἡ εἰκοσιπενταετὴς αὐτοῦ ἄρνησις *πασίδηλον* ἀπὸ μυστηρίου καθίσταται, κρινέτωσαν οἱ ἀναγνῶται τὸν βαθμὸν τῆς χυδαιότητος καὶ τῆς ἀμαθείας τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ὅμως ἐν τῇ πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως διωρθωμένῃ καὶ διεσκευασμένῃ ἐσχάτῃ ταύτῃ *καλλιτεχνικῇ ἐξετάσει*, ἧς ἤδη τὸν *νοῦν* καὶ τὴν πολυμάθειαν εἴχομεν κατὰ πᾶσαν σελίδα ἀφορμὴν νὰ θαυμάσωμεν, ἔχει τὴν τόλμην ἐν εἴδει ἐπιλόγου νὰ λέγῃ καὶ τὰ ἑξῆς· «προβλέπων μετὰ θλίψεως, ὅτι εἰς τὴν φοβερὰν τῆς ἀμαθείας λαίλαπα θέλουσιν ὑποκύψει καὶ πάμπολλα ἄλλα τῆς τέχνης μνημεῖα.... ἐκ τῶν νέων, ἅπερ ἐγὼ τοσαῦτα ἐμόχθησα, τὸ Ἀρσάκειον καὶ ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἀτελεύτητα εἰσέτι διατηρούμενα, καὶ ἴσως ὑπὸ ἄλλου *μηχανικοῦ* ἢ *πρωτοτέκτονος*, ἢ καὶ ἁπλῶς ὑπὸ δοκησισόφου τινος ἐπιτροπῆς ἰδιοτρόπως περαταθησόμενα· ἔτι δὲ τὴν αὐτὴν τύχην ὑποπτεύων καὶ εἰς τὸ νῦν ἀνεγειρόμενον Πολυτεχνεῖον, ἀδημονῶ καὶ λυποῦμαι καὶ πείθομαι δυστυχῶς ἐκ τῶν πραγμάτων περὶ τῆς πικρᾶς ταύτης ἀληθείας, ὅτι εἰς ἄξενον ἔτι καὶ ἀλίμενον χώραν εὑρίσκεται ἡ.... ἀπὸ τῆς πρώτης ἑλληνικῆς βασιλείας εἰς τὴν ἰδίαν

(α) Ἡ λέξις αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἐρωτήσεως τοῦ ὑπουργοῦ, μήπως τάχα ἕνεκεν ἐλλείψεως προκαταρκτικῶν τῶν μαθητῶν γνώσεων ἀνέβαλε μέχρι τῆς ὥρας τὸ μάθημα.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΤΑΤΛΟΥΜ

πατρίδα ἐπανελθοῦσα καλλιτεχνία! (διὰ τοῦ σοφοῦ ἡμῶν ὃ ἐστὶ ἀρχιτέκτονος) Ἐλεεινολογῶν λοιπὸν τὴν τῆς τέχνης ἀμάθειαν ἡμῶν . . ., ἀνακράζω μετ' ἀθυμίας τάλαινα Ἑλλάς! ἡ ποτὲ μήτηρ κλπ. σήμερον πρὸ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ ἔθνους (οὓς σημειωτέον ἐν σελίδι 63 ἀποκαλεῖ ὄχλον) ἡ γινομένη ἀποβαρβάρωσις τοῦ νέου σου ναοῦ τῆς σοφίας οὐ μόνον μιᾷ φωνῇ δὲν ἐπικρίνεται, ἀλλὰ φεῦ! ἐπαινεῖται δημοσίᾳ καὶ θαυμάζεται! εἰς τοιούτους καιροὺς καὶ τοιαῦτα ἤθη . . . . καταλληλότερον δὲν νομίζω ἄλλο, ἢ νὰ καταπαύσω τὸν λόγον, μεταγράφων ἐνταῦθα καὶ μεθερμηνεύων τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν τοῦ Δελαβόρδου.

Τοῖς πανταχοῦ Βανδάλοις, ἀκρωτηριασταῖς, συληταῖς, ἀνακαινισταῖς.
Εἰς ἔνδειξιν βαθείας ἀγανακτήσεως!

Πῶς φαίνεται ὑμῖν, φίλοι ἀναγνῶσται, ὁ καθολικὸς οὗτος σταυροφορικὸς κατὰ πάντων τῶν βανδάλων, ἀποπερατωτῶν καὶ ἀνακαινιστῶν, συλητῶν καί ἀκρωτηριαστῶν, μηχανικῶν, πρωτοτεκτόνων, δοκησισόφων ἐπιτροπῶν, καὶ τοῦ ἀμαθοῦς καὶ ἐπιπολαίου ὄχλου, τοῦ μὴ συναγανακτοῦντος καὶ συνυβρίζοντος; ! Πῶς ὑμῖν ἀρέσκει τὸ νέον τοῦτο καλλιτεχνικὸν τῆς γλώσσης ὕφος, ὅπερ δὲν ἤθελε βεβαίως ἀπαξιώσει νὰ μιμηθῇ καὶ ὁ καλλιτέχνης Νέρων, πρὸς τοὺς μὴ συνυβρίζοντας τοὺς βανδάλους τῆς ἐποχῆς του μηχανικοὺς καὶ τεχνίτας, οἵτινες δὲν ἐθαύμαζον τὴν γνωστὴν αὐτοῦ φιλόκαλον καλλιτεχνίαν; Πῶς ὑμῖν παρίσταται, ἡ κατὰ τῶν βανδάλων ἡμῶν μηχανικῶν προκαταρκτικὴ ἀγανάκτησις τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καθ' οὗ ἂν εἶχον γλῶσσαν τὰ δυστυχῆ ἐκεῖνα μνημονευόμενα κτίρια, μέχρις οὐρανοῦ ἤθελον ἀναπέμψει τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῶν κατὰ τοῦ τερατοποιοῦ αὐτῶν ἀρχιτέκτονος, τὸ μὲν προτεῖνον ἐν μέσῃ Ἀνατολῇ τὸν λατινικὸν σταυρόν του, τὸ δὲ τὴν τραγελαφικὴν ἐν πᾶσι μορφήν του, τὸ δὲ τὴν ἄτιμον δολοφονίαν του καὶ τὸν ἐνταφιασμόν του μετὰ τηλικαύτης πολυδαπάνου ἐπικηδείου πομπῆς! Πῶς φαίνεται ὑμῖν καὶ ἤδη τὸ βανδαλικὸν ὄντως αἴσθημα τῆς βαρβάρου ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ σώματος, εἰς ὃ τοὐλάχιστον ὀφείλει ἡ Ἑλλὰς πᾶν ὅ,τι ἔχει μικρὸν ἢ μέγα ἔργον μηχανικόν, κατὰ τοῦ σώματος λέγω ἐκείνου, ὅπερ ἀθεραπεύτως κατήσχυνεν αὐτόν, ἀπὸ τῆς

πρώτης ἡμέρας τῆς ἐν τῷ πολυτεχνείῳ εἰσαγωγῆς του, φιλοτίμως *κατὰ πρῶτον* εἰσαγαγὸν καὶ διδάξαν καὶ διδάσκον τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ οἰκοδομικὴν, ὧν ἄνευ ἡ ἰδέα τῆς σχολῆς τῶν τεχνῶν ἀποβαίνει γελοία. Πῶς φαίνονται ὑμῖν τέλος πάντων τὰ εὐγενῆ τῆς *δοκησισοφίας* ἐπίθετα ἀπονεμόμενα πρὸς τὴν ἀρχικὴν ἐκείνην τοῦ Ἀρσακείου ἐπιτροπὴν, ἢ μᾶλλον πρὸς τό μέλος ἰδίᾳ ἐκεῖνο τῆς ἐπιτροπῆς, εἰς ὃ ὀφείλει τὸ γενικὸν τοῦτο παιδευτήριον τῶν Ἑλληνίδων παρθένων, οὐ μόνον τὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν γένεσίν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἴδιον ὕπαρξίν του, διὰ τῶν πόρων, οὓς φιλότιμοι ἀγῶνες ἐσχάτως ἐδημιούργησαν;

Περαίνω ἐπὶ τοῦ παρόντος, φίλοι ἁγνῶσται, ἐνταῦθα τὸν λόγον περὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος Καφταντζόγλου καθ' ὅ,τι μονον ἀφορᾷ τὴν ἐν τῇ *καλλιτεχνικῇ ἐξετάσει* του ἀποκαλυπτομένην σοφίαν του. Τὸ Καφταντζόγλειον ὅμως ἐν γένει ζήτημα δὲν ἔληξεν ἐνταῦθα ποσῶς. Τὸ σπουδαιότατον αὐτοῦ μέρος, τὸ μέρος δηλονότι, ὅπερ ἰδίως ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα τῆς φιλοτέχνου Ἑλληνικῆς νεολαίας συμφέροντα, τά τε παρελθόντα καὶ μέλλοντα, τοῦτο οὐδ' ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ εἰσέτι ἠψάμεθα. Θέλομεν δὲ πραγματευθῆ αὐτὸ προσεχῶς μετὰ τὴν ἀπάντησιν τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος, πράγματα ἀντὶ λόγων, καὶ δημόσια ἔγγραφα ἀντὶ μύθων τοῖς ἀναγνώσταις παρουσιάζοντες, ἵνα διδαχθῇ ἅπαξ διὰ παντὸς ὁ σοφὸς ἡμῶν ἀρχιτέκτων τοῦ λοιποῦ «πρὸς στάθμῃ πέτρον τίθεσθαι, μή τι πρὸς πέτρῳ στάθμην.»

Τὴν λύπην δ' ἡμῶν καὶ τὴν δυσαρέσκειαν ἐφ' ἅπασι τούτοις, καὶ διὰ τούτου ἐνταῦθα ἀποδεικνύομεν, ὅτι τὸ τελευταῖον *ἕτοιμον* ἤδη κεφάλαιον τῆς ἀπαντήσεως ταύτης, τὸ ἀφορῶν ἰδίως τὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν, πρὸς τὸ παρὸν ἐντελῶς ἀπεκόψαμεν, νομίσαντες, ὅτι δὲν εἶναι ἴσως δίκαιον καὶ ἐπιεικὲς ἵνα ἐπανέλθωμεν σφοδρότερον ἔτι εἰς σχέσεις ἤδη καταδικασθείσας παρὰ πάντων τελεσιδίκως, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ἀνακινεῖ αὐτὰς πάλιν, ἴσως παρὰ γνώμην τῆς ἑταιρίας, ὁ ἔχων πρὸ παντὸς ἄλλου μέγιστον συμφέρον καὶ ἐνταῦθα νὰ σιωπᾷ ἐπιπολαιότατος καὶ ἀκριτότατος ἀρχιτέκτων τῶν ἀτυχεστάτων ἀρχαιοτήτων. (σελ. 72—73). Βεβαιοῦμεν ὅμως τὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν, ὅτι ἅμα προσεχῶς

ΗΜΙΟΝΙΟΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ὅπως δήποτε πεισθῶμεν, ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ κακῆ τῇ μοίρᾳ ἀρχιτέκτονος αὐτῆς ἀνενεχθέντα πρὸς δικαιολογίαν αὐτῆς, ἐλέχθησαν ἐξ ὀνόματός της, θέλομεν σπεύσει νὰ πραγματευθῶμεν τὸ ἀρχαιολογικὸν τοῦτο ζήτημα, μεθ' ὅλης τῆς λεπτομερείας καὶ τῆς αὐστηρότητος, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ *ἐντελῶς παρεννοηθεῖσα* πανελλήνιος αὐτοῦ ἢ μᾶλλον παγκόσμιος ἄκρα σημασία καὶ σπουδαιότης. Πρῶτοι ἡμεῖς οὐδένα θέλομεν προσβάλει βεβαίως οὐδέποτε, οὐδέποτε ὅμως θέλομεν ἀνεχθῆ παρ' οὐδενὸς καὶ τὴν ἐλαχίστην αὐθάδη ἐπίθεσιν ἄνευ ἀρμόνης ἀναλόγου πάντοτε πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς προσβολῆς, ἀξίωμα ἔχοντες τοῦ βίου ἡμῶν ἀμετάτρεπτον. «Τὸ δρᾶν καὶ τὸ κηρύκειον ἅμα πέμπειν».

Ἔγραφον ἐν Ἀθήναις τὴν 15 Αὐγούστου 1865.

Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.